

NOTÍCIES BIBLIOGRÀFIQUES

I. OBRES GENERALS I BIBLIOGRAFIES

Dictionary of the Middle Ages, Joseph R. STRAYER, editor in Chief. Volume 12. *Thaddeus Legend-Zwarf-Noe*, Nova York, Charles Scribner's Sons 1989, XVIII i 758 pp.

Trobem en aquest darrer volum les següents entrades que ens afecten: *Tornada*, de Glynnis M. Cropp (87); *Trobairitz*, de Robert Taylor (207); *Troubadour, Trouvère*, de F. R. P. Akenhurst (214-219); *Turmeda, Anselm*, de Patrícia J. Boehne (227-229); *Universities*, d'Astrik L. Gabriel (286-287: *Universities in Spain*: Lleida, Perpinyà, Barcelona); *València*, de Robert. I. Burns (346-350); *Vidas* (dels Trobadors), de Glynnis M. Cropp (410); *Villena, Enrique de*, de Derek C. Carr (449), *Vincent Ferrer, St.*, de Geoffrey B. Gnehuhs (452-453); i *Virelay*, de Marcia J. Epstein (458-459).— J. P. E. [6057

Dictionary of the Middle Ages, Joseph R. STRAYER, editor in Chief. Volume 13. *Index*.

Nova York, Charles Scribner's Sons 1989, XXII i 614 pp.

Gairebé tot el volum és ocupat per la taula de noms i de conceptes en llista única (1-565), seguida de la taula alfabètica de col·laboradors (567-606) i de la de correccions d'errades individuals en els dotze volums de text (607-613).— J. P. E. [6058

Dizionario Biografico degli Italiani. Vol. 33, *D'Asaro - De Foresta*, Roma, Istituto della Enciclopedia Italiana 1987, XX i 704 pp.

Aquest volum conté els següents articles, que recauen en el camp d'ATCA: *Dati, Gregorio (Goro)*, de P[aolo] Viti (en la darrera dècada del segle XIV realitzà activitats comercials als Països Catalans, 35-40); *Datini, Francesco*, de M[ichele] Luzzati (55-62), conté notícies relatives a les activitats de la filial de la Companyia Datini tant a Barcelona com a València i a Ciutat de Mallorca, i als fons de l'Archivio Datini dins l'Archivio di Stato de Prato; *Da Verona, Bonifacio*, d'A[nthony] Luttrell, cavaller del ducat d'Atenes, conegut gràcies a la *Crònica* de Ramon Muntaner (121-123); *Decembrio, Angelo Camillo*, de P[aolo] Viti, que visità dues o tres vegades la corona catalano-aragonesa, en la segona aplegà manuscrits, que li foren segrestats al sud de França; escriví *De vita et morte divi Caroli, Hispaniae principis* [Carles de Viana] (483-488); *Decembrio, Pier Candido*, germà de l'anterior i membre del grup d'escriptors entorn de Calixt III i d'Alfons dit el Magnànim (488-498).— J. P. E. [6059

Dizionario Biografico degli Italiani. Vol. 36. *De Fornari - Della Fonte*, Roma, Istituto della Enciclopedia Italiana 1988, XX i 820 pp.

Dins l'article dedicat a *De Gregorio, Pietro*, hi ha la notícia de l'edició a Nàpols 1598, d'un *Tractatus de usuris* d'«Alfonso Villagut» (= Alfons Vilaregut?) (225); en el dedicat a *Del Carretto, Giovanni*, hi ha notícies de les seves batesses navals amb Bernat de Vilamarí entorn del 1460 (425); *Delfini, Egidio*, fou un reformador franciscà recolzat per Alexandre VI, pel valiment del qual la seva reforma fou acceptada en la província franciscana d'Aragó, però no en la de Castella (540-542); *Del Giudice, Boffillo*, de F. Petrucci, exposa la seva actuació de comandant en cap de l'exèrcit de Renat d'Anjou a Catalunya (i després al Rosselló sotmès a França) en la guerra contra Joan II (591-596); *Delitara*,

Pietro, d'A. Piscini, conté la notícia que el 1565 l'estament militar sard demanà a Felip II que fes traduir al català els antics estatuts de les ciutats de Sàsser, Bosa i Iglésias perquè eren escrits en llengua genovesa-italiana o pisana-italiana (671).— J. P. E. [6060]

Dizionario Biografico degli Italiani. Vol. 37. *Della Fratta - Della Volpaia*, Roma, Istituto della Enciclopedia Italiana 1989, XX i 802 pp.

Della Gherardesca, Ranieri, de M. L. Ceccarelli Lemùt: fou un dels protagonistes del projecte d'integrar Pisa en la Corona Catalano-Aragonesa el 1309 (33-37); *Della Porta (De Porta), Matteo*, de M. Caravale: fou ambaixador de Nàpols davant Alfons el Benigne (203-206); *Della Ratta, Baldassarre*, de S. Fodale: noble napolità que s'adherí i s'apartà diverses vegades d'Alfons el Magnànim en la conquesta de Nàpols (228-229); *Della Ratta, Diego*, de F. Tommasi: potser català (o aragonès), participà en els esdeveniments bèl·lics entorn de la batalla del Cap d'Otranto, 1299; era casat amb una Carròs (229-233); *Della Rocca, Arrigo*, de J. A. Cancellieri: noble cors, cap dels qui lluitaven a favor de la sobirania de la casa de Barcelona a Còrsega en temps de Pere el Cerimoniós i dels seus fills (299-302); *Della Rocca, Guglielmo*, del mateix: hauria iniciat en aquella família, vers 1340, la vinculació al Casal de Barcelona (310-313); *Della Rocca, Paolo*, del mateix: continuà heroicament la trajectòria de la família fins al 1464 (315-318); *Della Torre, Niccolò*, de G. Benzoni: capità de vaixell, protagonitzà un episodi a Eivissa el 1519 (631).— J. P. E. [6061]

La nostra gent. Història de Catalunya. Les arrels. 1. Barcelona, Plaza & Janés, editors 1988, 320 pp.

Aquesta obra «respon a la idea bàsica de publicar una història de Catalunya, una història del poble català, a través de les biografies de tots aquells que amb el pas del temps han anat fent i configurant la terra catalana» (11). Trobem en aquest primer volum biografies de *Sant Fructuós, bisbe de Tarragona*, de Miquel Estradé i Ciurana (25-27); *Sant Pacià, bisbe i teòleg*, de Jordi Piquer i Quintana (28-31); *Guifré el Pelós, comte de Cerdanya, Urgell, Barcelona, Girona i Besalú*, de Miquel Coll i Alentorn (47-48); *Borrell II, comte de Barcelona, Girona, Osona i Urgell*, de M. del Mar Ainaud (49-50); *L'abat Oliba, comte de Berga i de Ripoll, bisbe de Vic i abat de Ripoll i Cuixà. escriptor*, d'Alexandre Olivari (55-58); *Sant Oleguer*, de Jordi Piquer i Quintana (68-71); *Ramon Berenguer I, el Vell, comte de Barcelona (72-74), Ramon Berenguer III, el Gran, comte de Barcelona (75-77) i Ramon Berenguer IV, el Sant, comte de Barcelona, regent de Provença (78-82)* de Joan Francesc Cabestany; *Guillem Ramon I de Montcada, gran senescal dels comtes de Barcelona, tercer comte d'Agosta i de Nucaria*, d'Antoni Pladevall i Font (83-86); *Guillem de Berguedà, trobador, baró de Catalunya, vescomte de Berguedà i senyor de Madrona i de Puig-reig*, de Climent Forner (87-94); *Alfons I de Catalunya, II d'Aragó, el Cast, rei de Catalunya-Aragó*, de M. del Mar Ainaud (95-98); *El Càtar*, de Jordi Ventura (99-101); *Pere I de Catalunya, II d'Aragó, el Catòlic, rei de Catalunya-Aragó*, de Joan Francesc Cabestany (102-104); *El trobador*, de Jaume Vidal i Alcover (109); *Guillem de Montrodon, mestre del Temple i tutor de Jaume I de Catalunya-Aragó*, d'Antoni Pladevall i Font (120-122); *Jaume I, el Conqueridor, comte de Barcelona, rei de València i de Mallorca i senyor de Montpeller*, de Joan Francesc Cabestany (123-134); *Sant Ramon de Penyafort, eclesiàstic i canonista*, de Josep Perarnau (137-144); *Sant Bernat Calbó, abat de Santes Creus i bisbe de Vic*, de Jordi Piquer i Quintana (145-148); *Ramon Llull, escriptor, filòsof, místic, missioner (152-163) i Arnau de Vilanova, metge, diplomàtic, teòleg (164-168)* de Josep Perarnau; *Pere II de Catalunya, III d'Aragó, I de València, el Gran*, de Josep M. Salrach (169-178); *El mercader*, de Josep M. Ainaud de Lasarte (179); *Ramon Marquet*,

mercader, armador i mariner, de José Luis Alcofar Nassaes (180-184); *Ramon Muntaner, cronista, funcionari i soldat*, de M. del Mar Ainaud 185-188); *Roger de Llúria, almirall de la confederació catalano-aragonesa*, de José Luis Alcofar Nassaes (189-193); *Jaume II de Catalunya-Aragó, el Just, rei de Sicília, de Catalunya Aragó, València i Mallorca*, de M. del Mar Ainaud (194-198); *Elisenda de Moncada i de Pinós, reina de Catalunya-Aragó*, de M. Assumpta Escudero i Ribot (199-205); *Roger de Flor, militar*, de Jaume Olives i Renom (206-207); *L'almogàver*, de Josep M. Ainaud de Lasarte (208-209); *Pere III de Catalunya, II de València, IV d'Aragó, el Cerimoniós, rei de Catalunya-Aragó*, de Santiago Alcolea Blanch (210-219); *Francesc Eiximenis, escriptor*, de Josep Perarnau (220-224); *El jueu*, de Jordi Ventura (225-227); *Joan I de Catalunya-Aragó, l'Àimador de la gentilesa i els jocs florals, rei de Catalunya-Aragó*, de M. del Mar Ainaud (228-233); *Ramon de Perellós, diplomàtic i escriptor*, de M. del Mar Ainaud (234-236); *Guillem Sagrera, arquitecte i escultor*, de Joan Francesc Ainaud (237-240); *Bernat Metge, escriptor*, de Joan Carreres i Pera (247-251); *Jaume, comte d'Urgell, últim comte d'Urgell* (252-256); *Sant Vicent Ferrer, eclesiàstic i escriptor*, de Jordi Piquer i Quintana (257-261); *Fra Anselm Turmeda, escriptor*, de Jaume Vidal Alcover (262-268); *Martí I de Catalunya-Aragó, dit l'Humà o l'Eclesiàstic, rei de Catalunya-Aragó i de Sicília*, de Josep M. Ainaud de Lasarte (269-270); *Felip de Malla, canonge de la seu de Barcelona i rector de Santa Maria del Pi*, de Josep Perarnau (271-273); *Ausiàs March, poeta i cavaller*, de Joan Carreres i Pera (274-277); *Joan Fiveller, conseller de Barcelona*, de Josep M. Ainaud de Lasarte (278-280); *Joanot Martorell, escriptor i cavaller*, de M. del Mar Ainaud (281-285); *Jaume Huguet, pintor*, de Joan Ainaud de Lasarte (286-293); *Joan Margarit i Pau, humanista, eclesiàstic i polític*, de Jaume Sobrequés i Callicó (294-297); *Alexandre VI, papa*, de Jordi Piquer i Quintana (298-301); *El remença*, de Josep M. Ainaud de Lasarte (302-304); *Jaume Ferrer de Blanes, comerciant, mariner i cosmògraf* (305-309); i *El corsari*, de Jaume Vidal Alcover (310-315).— J. P. E. [6062

Lexikon des Mittelalters. IV. *Erzkanzler bis Hiddensee*, Munic i Zuric, Artemis Verlag 1989, VIII pp. i 2220 col.

Troben en aquest volum els següents articles que ens afecten: *Escornalbou, Sant Miquel d'* d'U. Vones-Liebenstein (11-12); *Eulalia von Barcelona*, d'O[dilo] Engels (92); *Eutropius von Valencia*, de J. M. Alonso-Núñez (121); *Eymerich, Nicolás*, de M. Romanello (190-191); *Felix von Urgel*, d'O[dilo] Engels (342); *Felix martyr von Girona*, del mateix (343); *Ferdinand I de Antequera*, de L. Vones (356-358); *Ferdinand II der Katholische*, (358-359); *Ferdinand von Mallorca i Ferdinand von Aragon, marquès de Tortosa*, del mateix (367-369); *Ferrer, Bonifacio* (sic!), de P. Feige (394-395); *Ferrer, Vicent(e)*, del mateix (395-397); *Finanzwesen, -verwaltung*, de M. A. Ladero Quesada, té un paràgraf dedicat a la corona catalano-aragonesa (470); *Flor, Roger (Ritxard)*, de L. Vones (550-551); *Florus von Lyon*, de J. Prelog (577-578); *Flotte (Iberische Halbinsel, Aragón)*, de H. Pietschmann (593); *Franciscus de Baona (Francesc Bacó)*, d'[Antoni] Pladevall (683); *Friedrich III. (II.) von Aragón*, de Salvatore Fodale (944-945); *Fuero (Valencia)*, de J[esús] Lalinde Abadía (1009); *Gandia i Alfons de Gandia*, de L. Vones (1104-1105); *Generalitat*, de J[esús] Lalinde Abadía (1222); *Gerbert von Aurillac*, de H. H. Kortüm i Uta Lindgren (1300-1302); *Gerona*, d'O[dilo] Engels (1351-1352); *Gesta Comitum Barcinonensium et Regum Aragonensium*, de L. Vones (1406-1407); *Gualbes*, de Carmen Batlle (1759-1760); *Guido Terrena*, de R. Macken (1776); *Guillermo (Guillelmo) de Podio (Puig, Despuig)*, d'H. Leuchtmann (1784).— J. P. E. [6063

Marienlexikon, herausgegeben im Auftrag des Institutum Marianum Regensburg von Re-

migijs BÄUMER und Leo SCHEFFCZYCK. Erster Band. AA - *Chagall*, St. Ottilien, EOS Verlag 1988, XXXII i 672 pp.

Els articles d'aquest volum que recauen en el nostre tema són els següents: *Adoptianismus*, de Leo Scheffczyk (39-40); *Agobard von Lyon*, del mateix autor (61); *Antiste* (sic!), *Vinzenz Justinian*, de R. Schenk (177); la pàgina 209 és tota ella ocupada per la pintura mural de l'absis de Santa Maria de Taüll; *Astorcb, Maria Angela*, de G. Zamora (256-257); *Barcelona*, de F. Barlylla (360-361); *Bertran, Luís*, de H. Rzepkowski (460); *Calixt III*, de R. Bäumer (640); i *Castro y Bellvis, Guillén de*, de G. Rovira (668).— J. P. E.

[6064]

Marienlexikon, herausgegeben im Auftrag des Institutum Marianum Regensburg von Remigijs BÄUMER und Leo SCHEFFCZYCK. Zweiter Band. *Chaldäer-Gréban*, St. Ottilien, EOS Verlag 1989, 704 pp.

Claver, Pedro, de H. Rzepkowski (69); *Crespi de Valdaura* (sic!) y *Borjas, Luís*, de K. Deuringer, O. Stegmüller, G. Rovira (108); *Crespo Ramírez, Francisco*, de Cebrià Baraut, G. Rovira (108-109); *Dorlandus, Petrus*, de W. Baier (222-223); *Eiximenis, Francisco*, de O. Stegmüller, G. Rovira (311-312); *Félix von Urgel*, de Leo Scheffczyk (459); i *Filla del rey d'Hungria*, de F. Karlinger (470).— J. P. E.

[6065]

Theologische Realenzyklopädie. Band XVII. *Jesus Christus V-Katechismuspredigt*, Berlin, Walter de Gruyter 1988, IV i 814 pp.

En aquest volum només ens toca directament l'article *Josef Albo* (ca. 1365-1444), de Hans-Georg von Mutius (244).— J. P. E.

[6066]

Sants de Catalunya. Obra promoguda per la Comissió Eclesial del Mil·lenari de Catalunya. Amb un pròleg de Josep M. ARAGONÈS, Barcelona, Editorial Alta Fulla 1989, 168 pp.

Algunes de les semblances d'aquest llibre són dedicades a personatges que entren en el camp d'aquest anuari: *Sant Ramon de Penyafort*, de Josep M. Tutusaus (13-24); *Sant Fructuós*, de Miquel Estradé (25-30); *Sant Pacià, bisbe de Barcelona* (53-58), de Josep M. Aragonès i Rebollar (53-58) i *Sant Josep de Calassanç*, de Genís Samper (107-114).— J. P. E.

[6067]

Frederic UDINA i MARTORELL, *Documents cabdals de la Història de Catalunya*. I. Barcelona, Fundació Catalana 1985, 238 pp.

Eduard ESCARTÍN i SÁNCHEZ, Josep TERMES i ARDÈVOL, *Documents cabdals de la Història de Catalunya*. II. Barcelona, Fundació Catalana 1987, 328 pp.

El primer volum ofereix quaranta documents, de cada un dels quals dona una o dues pàgines de reproducció fotogràfica, transcripció del text original, la seva traducció en llengua catalana i el comentari. La paraula «documents» s'ha d'entendre en sentit ample, car al costat de peces com el *Tractat de Corbelh* del 1258 (doc. 26, pp. 153-157), trobem fragments històrics del *Llibre dels fets* de Jaume I (núm. 25, 36 i 40, pp. 147-152, 203-207 i 223-228), o de les *Cròniques* de Bernat Desclot (núm. 29 i 31, pp. 169-172 i 177-182), i de Ramon Muntaner (núm. 32, pp. 183-187); textos jurídics, com la *Constitució de Pau i Treva* (núm. 8, pp. 53-58), els *Usatges* (núm. 10 i 27, pp. 65-68 i 159-162), el *Liber Feudorum Maior* (núm. 16, pp. 95-100), el *Llibre vermell de la Ciutat de Barcelona* (núm. 23, pp. 137-142) o el *Llibre del Consolat de Mar* (núm. 24, pp.

143-146); textos religiosos, com les *Homilies d'Organyà* (núm. 18, pp. 107-111); i àdhuc textos de ciència natural com l'*Incipit astrolabii sententie* (núm. 5, pp. 35-39). Justament aquest text ens permet de precisar la naturalesa dels comentaris, que també en aquest darrer cas són de tipus històrico-cultural, relatius a la significació de Ripoll, Vic i Gerbert d'Aurillac en la transmissió del saber entorn de l'any 1000. Un valor afegit d'aquest volum consisteix en la reproducció fotogràfica dels documents originals, cosa que equival a un aplec de mostres de paleografia medieval de Catalunya. Una llista bibliogràfica de setanta-quatre títols numerats (229-231) és referida a cada un dels documents en la pàgina 233.

Del segon volum recauen en el nostre camp només les 110 primeres pàgines, en les quals, al costat d'alguns articles del *Tractat dels Pirineus* (63-67) o del *Decret de Nova Planta* (87-92), trobem textos d'altra naturalesa, com els *Col·loquis de la Insigne Ciutat de Tortosa* de Cristòfor Despuig (31-35), dels *Títols d'honor de Catalunya, Rosselló i Cerdanya*, d'Andreu Bosc (43-46), del *Fénix de Catalunya*, de Narcís Feliu de la Penya (69-74) o de les *Memorias històriques sobre la Marina...*, d'Antoni de Capmany i de Montpalau (105-110). En aquest segon volum les reproduccions fotogràfiques dels textos són substituïdes per les portades de les obres respectives o per d'altres il·lustracions.— J. P. E.

[6068-6069]

Josep MORAN i OCERINJAUREGUI, *L'aparició del català a l'escriptura*, dins «Misc. Bastardas 2», 103-141.

Resum de les posicions relatives al moment d'aparició i a les primeres mostres escrites en llengua catalana a partir de Jaume Villanueva. La primera secció resumeix allò que n'han dit els historiadors de la literatura dels segles XVIII i XIX (105-112). A partir d'ací, l'autor presenta les compilacions més o menys sistemàtiques de documents antics en llengua catalana, començant per la de Bernard J. Alart del 1872 (113 ss.), d'entre les quals sembla que cal destacar les de Joaquim Miret i Sans (117-121 i 125) i de Pere Pujol i Tubau (122-123), després de les quals són esmentades edicions de textos no literaris dels segles XI, XII i XIII (126-133). Les darreres pàgines són dedicades a la presentació de repertoris moderns (133-135).— J. P. E.

[6070]

Pere CATALÀ i ROCA, *Consideracions de toponímia major catalana*, dins «Misc. Moreu-Rey II», 25-39.

Basant-se en les grafies que els topònims ací estudiats tenen en la documentació dels successius segles, l'autor revisa la que, d'acord amb l'etimologia de cada un, correspondria a Castellar de N'Hug (Castellar de Nuc = «de Nuce») (25-27), la Pobla de Cèrvoles («qui dicitur Sorboles») (28-30), Sant Esteve (o Privat) d'En Bas («de Basso» = de Bas) (30-33), Granyena («Gragnana/Graniàna» = Granyana) (33-35), Lilla, no l'Illa (35-36), Riubregós (de «brac = llor», «Rivolutoso» = Riubragós), Santa Linya («Saltus Liciniae» = Santalinya) i Sant Llorenç de Montgai («Castro de Lorenz» = Llorenç).— J. P. E. [6071]

Maria Mercè MONTAGUT i BARBERÀ, *Les partícules de tractament don i en català medieval*, dins «Zeitschrift für Katalanistik - Revista d'Estudis Catalans», II (1989), 91-97.

[Després de les pàgines dedicades a aspectes generals, resumides dins ATCA, VII-VIII (1988-1989), 371, núm. 3899], en les d'ara l'autora esbrina l'ús tant de «don» com d'«en» en la literatura catalana dels segles XIII i XIV, duplicitat de tractament exclusiva del català: «'en' es pot aplicar a qualsevol membre de la societat, mentre que 'don' queda

restringit a unes capes més altes» (94), sobretot després de la compareixença de «mossèn» a darreries del segle XIV, en què «don», sobretot per l'entronització dels Trastamara, és reservat al rei, l'«en» és aplicat a totes les capes socials sota d'ell i «mossèn» era atribuït a eclesiàstics, nobles i ciutadans. «Cal concloure que 'don' era genuí» (96).— J. P. E. [6072

Joan MARTÍ I CASTELL, *La llengua catalana al Principat de Catalunya*, dins «Segon Congrés Llengua», 67-91.

Joan MIRALLES I MONSERRAT, *La llengua catalana a Mallorca (1229-1986)*, dins «Segon Congrés Llengua», 111-156.

Joan F. LÓPEZ CASASNOVAS, *Els menorquins i la llengua catalana. Una perspectiva històrica*, dins «Segon Congrés Llengua», 157-173.

Joan MARÍ, *La llengua catalana a les Illes Pitiüses*, dins «Segon Congrés Llengua», 177-179.

Comú denominador dels quatre treballs és el d'informar de les vicissituds de la llengua en els respectius territoris, amb particular atenció a les dels segles XVI-XVIII [els temps posteriors no cauen en el camp d'ATCA]. El primer recorda la supervivència de la llengua en llibres cultes com el de Cristòfor Despuig i els diagnòstics sobre la situació de la llengua en autors del segle XVII (Domènec Moradell, Josep Romaguera, D. Cisteller, Francesc Fontanella), fins que arriba la primera gramàtica, la d'Antoni Font (69-70), interès gramatical que, malgrat tot, es mantingué en qualque il·lustrat del segle XVIII (72-73). Miralles remarca la importància dels llibres de cort reial en tant que signes de vigència idiomàtica (115-116), també manifestada en el fet que les obres de les biblioteques i de la primera impremta mallorquines són en llatí o en català (116-118). S'ocupa del trilingüisme (llatí, català, castellà) en les publicacions posteriors al segle XVI (123-125) i dels castellanismes introduïts en les obres catalanes (128-129) abans d'arribar a la persecució i impositions del segle XVIII (130-134). Aquesta situació fou estalviada als menorquins, cosa que permeté un ús normalitzat de la llengua escrita fins a les acaballes del segle XVIII (159-160). Les pàgines dedicades a Eivissa proporcionen models de la llengua escrita fins al segle XVII (176) i del bilingüisme d'aquest segle (177) i del següent (178).— J. P. E. [6073-6076

Pere LLABRÉS I MARTORELL, *Història de l'ús de la llengua catalana en l'Església de Mallorca*, dins «Segon Congrés Llengua», 559-578.

Resum del tema que comença per Ramon Llull i la seva *Doctrina pueril*, obra de la qual l'any 1736 sortia una reedició a Mallorca a fi que es complís la seva finalitat didàctica (560-561). Recordats els escriptors de l'acabament de l'Edat Mitjana, l'autor es para en l'exposició de les actuacions pastorals i de les edicions tant litúrgiques com catequístiques en llengua vernacla posteriors al Concili de Trento (562-564) i en la de les prescripcions uniformadores de bisbes del segle XVIII, amb les primeres edicions de catecismes en llengua castellana (565-567).— J. P. E. [6077

Marià TORRES I TORRES, *Els bisbes d'Eivissa i la llengua del poble des del 1782 als nostres dies*, dins «Segon Congrés Llengua», 733-741.

«Tots els llibres de registres de sagraments, confraries, processos de la Inquisició, llibres d'Entreveniments, fins a arribar al segle XVIII són escrits en llengua catalana» (736). Però el 25 de maig del 1784 el bisbe Manuel Abad y Lasierra prohibí el cant dels *Goigs*, imposà un formulari nou i en castellà d'anotacions sagramentals a escriure en un llibre també nou anomenat *Lucero* i transformà en castellana la toponímia catalana real (737-

738, amb transcripció de fragments).— J. P. E.

[6078

Pep VILA, *La disputa lingüística al Rosselló a través dels prefacis de les obres impreses (1590-1698)*, dins «Jornades Barroc», 631-654.

En la introducció, l'autor recorda que dins el marc d'una reafirmació general de la llengua catalana com la pròpia del Rosselló, qualque autor, com és ara Andreu Bosch per clares connotacions polítiques, seguit, almenys en part, per Anton-Ignasi Descamps, insisteixen en les particularitats del parlar rossellonès fins al punt de qüestionar la unitat del català (632-633). La part principal de l'article consisteix en la presentació i transcripció de fragments relatius a la llengua -de vegades ben llargs, com en el cas del ja esmentat Andreu Bosch (638-644), seguit pel també esmentat Descamps (648-651)- de setze obres impreses a Perpinyà els anys indicats en el títol.— J. P. E.

[6079

Ferran GADEA I GAMBÚS, *A la recerca d'un nom: vulgar, romanç, nostre llatí, catalanesc*, dins «Segon Congrés Llengua», 447-460.

L'autor recorda que la denominació de «romanç» fou emprada per a designar diverses llengües romàniques quan calia expressar llur distinció de la llatina i que aquesta és també denominació usual en obres de Ramon Llull i d'Arnau de Vilanova (452-453); que «nostre llatí» es troba en el *Llibre dels fets* del rei Jaume I (455) i que «catalanesc» es troba en Ramon Vidal de Besalú i en Ramon Muntaner (459-460).— J. P. E.

[6080

Antoni FERRANDO, *La formació històrica del valencià*, dins «Segon Congrés Llengua», 399-428.

Resumida tant la teoria de la romanització d'Antoni M. Badia i Margarit com les raons, per les quals l'autor la considera insatisfactòria (401-408), ell propugna la de la reconquesta perquè «la llengua de València dels segles XIII i XIV és no sols fonèticament sinó també morfosintàcticament i lèxicament occidental» i perquè «hi ha testimonis històrics que apunten cap a un predomini dels repobladors catalano-occidentals» (409). Per això analitza les característiques de la llengua catalana en els seus textos i documents més antics (409-415), arribant a la conclusió de «considerar el valencià com un dialecte consecutiu bàsicament del català occidental» (415-416) i aplega tant els testimoniatges tradicionals com els més recents de la repoblació de la ciutat de València amb matrimonis formats per dones de Lleida i comarca (416-424): «per a explicar satisfactòriament el caràcter occidental del català medieval de València, no veig cap altra teoria que no siga la de la 're població', vista aquesta com «un procés dinàmic i complex, on van tenir un pes decisiu les proporcions dels sistemes dialectals en joc i, només secundàriament, els elements anivel·ladors» (426). Les dues darreres pàgines apleguen la bibliografia (426-428).— J. P. E.

[6081

Lluís FORNÉS, *Factors històrics dels dos grans dialectes catalans*, dins «Afers», 7 (1988-1989), 251-268.

L'objecte d'aquestes pàgines és preguntar-se si certes variants del català occidental no s'explicarien per la importància de la col·laboració d'occitans en la reconquesta de Lleida, de Tortosa i de València. En relació a aquesta, recorda que, segons el *Llibre del repartiment de València*, els montpelleresos reberen cent trenta cases, que, sumades a les atorgades a catalano-occidentals, pugen a 518 (259).— J. P. E.

[6082

August RAFANELL, *La llengua dels valencians vista des de la Catalunya de l'edat moderna*, dins «Afers», 7 (1988-1989), 231-249.

Aplec de les referències o al·lusions fetes per autors catalans a la llengua parlada a València després de la reconquesta. Ultra el fragment textual, en el qual la referència es troba, hi ha una presa de posició de l'autor relativa al sentit del fragment. I així veiem que Francisc Eiximenis digué que els valencians parlaven un llenguatge «compost de diverses llengües que li són entorn», element diferenciador (233-234). Joan Bonllavi el qualificà de «peregrí, estranger i bastard», subratllant així que a València la llengua literària s'havia democratitzat i adaptat més a les exigències del públic (234-235). Cristòfor Despuig feia dir a Don Pedro que la llengua dels valencians era la catalana, però que «per lo veïnat de Castella s'és molt trastornada», fins a extrems que comencen de passar de la ratlla (236). Onofre Pou, assumeix i projecta de forma unitària a tot l'àmbit lingüístic tant les formes gironines com les valencianes (236-237). En canvi, Onofre Manescal i Jeroni Pujades s'expressaven com si el català només es trobés a Catalunya, a les Illes i a Sardenya (237). Per contra, Pere Gil i Andreu Bosc insistien en la unitat idiomàtica, encara que aquest darrer no acceptés les variants fonètiques valencianes (238-239). La controvèrsia sobre la llengua en la predicació reafirmà oficialment unitat i varietats, però els polemistes donen testimoniatge que a València era castellanitzada la pronunciació del valencià (239-241). Grau Virgili considerava que la llengua parlada pels catalans era massa aspre, a diferència de la valenciana (242). Ja en el segle XVIII, tant Antoni de Bastero com Joan Torres i Oliva insistien en la unitat (243), Agustí Eura s'associava amb Onofre Manescal i amb Jeroni Pujades (244, com també ho faria Francisc Roca, 245), Josep Finestres escrivia a Gregori Maians donant per descomptat que entenia el català (244-245). Els filòlegs Josep de Vega i Sentmenat, marquès de Llió, i Josep Ullastra i àdhuc Josep Climent i Avinent reafirmaven la identitat de català i valencià (245-246). Antoni de Puigblanc, en canvi, polemitzant amb Jaume Villanueva, subratllava que el valencià ja només conservava la identitat en l'essència (247-248).— J. P. E. [6083

Eduard BLASCO FERRER, *El català medieval i modern de Sardenya: història lingüística i cultural, tipologia, aspectes sociolingüístics*, dins «Segon Congrés Llengua», 329-342.

L'autor es proposa «d'establir l'exacta difusió del català dins el territori central de Sardenya» i «de sintetitzar els problemes manifestos amb què topa el futur del l'alguerès i les solucions més viables». Allò que interessa el nostre camp es troba en l'apartat *El català als documents de Sardenya*, en el qual analitza amb detall grafia, fonètica, morfosintaxi i lèxic a base de quatre textos que van del 1431 al 1728 (332-335). Al final, després de la bibliografia (339-341), transcriu les dues redaccions (l'Alguer 1584, Càller 1588) d'unes normes relatives a petilència (341).— J. P. E. [6084

Josep M. NADAL, *Problemes lingüístics en els segles XVI i XVII*, dins «Segon Congrés Llengua», 53-64.

En allò que fa a l'ús de la llengua catalana en obres de creació destinades al públic, l'autor exemplifica el desplaçament en el camí seguit entre un Pere Miquel Carbonell, el qual després d'haver escrita una única carta en castellà, es decidí a no tornar-hi perquè ell era català, i un Francisco Cerdà y Rico, el qual en la segona meitat del segle XVIII trobava que els valencians escrivien més bé el castellà que els mateixos castellans. Entremig es troben els exemples de desplaçament lingüístic de la noblesa, coneguts per la correspondència d'Estefania de Requesens o pel testimoniatge de Jeroni Pujades (55-58), i

el de l'edició de llibres en llengua catalana, investigat per Philippe Berger (59). L'autor insisteix en la manca d'un model de llengua escrita a l'altura de l'Edat Moderna, ultra la força del centralisme polític (61-62).— J. P. E. [6085]

August RAFANELL, *Notes sobre la interferència lingüística en la literatura catalana del Barroc*, dins «Jornades Barroc», 611-630.

Objectiu de l'estudi és el de «tractar aquells suports més ideològics que... van afavorir la castellanització de la llengua literària del nostre Barroc» (611). El primer és que hom va deixant de veure el lligam entre l'afirmació nacional i la de la llengua; i així, la controvèrsia entorn de la llengua a emprar en la predicació justifica el català perquè el castellà no és conegut (cosa que permet de suposar que, si ho fos, no hi hauria problema) (612-613). El segon és que justifiquen la legalitat del català perquè és tan «espanyol» com les altres llengües peninsulars, cosa que es tradueix en rebutjar interferències de qualsevol altra llengua que no sigui l'«espanyola-castellana» (614-616). El terç és que el bilingüisme o pas constant d'una llengua a l'altra salta de la literatura culta a la popular, bilingüïtzació que «arribà al paroxisme... en els poemes de doble lectura» (619). El quart és que s'anava morfontent la consciència de la distància lingüística entre les dues llengües, confirmada per la facilitat en el canvi de llengua (620-623). Abunden en l'article les mostres textuales de cada pas.— J. P. E. [6086]

FRANCESC FERRER I GIRONÈS, *La Reial Cèdula d'Aranjuez del 23 de juny de 1768*, dins «Segon Congrés Llengua», 429-446.

Vegeu el resum publicat dins ATCA, IX (1990), 640-641, núm. 5973. És transcrita en apèndix l'acta del Consell Reial del 6 de maig del 1768, de la qual deriva la Reial Cèdula (444-446).— J. P. E. [6087]

Xavier MORAL I AJADÓ, Miquel RIUS I FABRÉ, *Sobre alguns aspectes discursius i bibliogràfics del segle XVIII català*, dins «Segon Congrés Llengua», 641-658.

Enfront del concepte de persecució política de la llengua catalana com a causa única de la seva marginació durant el segle XVIII (641-642), aquests autors propugnen d'esbrinar també el comportament del cos social català envers la mateixa llengua, començant pel fet que el seu ús en les publicacions només podia afectar el deu per cent dels habitants, els quals durant tot el segle tingueren accés normal a textos escrits en tres llengües, llatí, català i castellà. El llatí hauria perdut l'oficialitat i s'hauria vist limitat a llengua de cultura; el català també perdé l'oficialitat i es limità a llengua d'ús popular; el castellà hauria substituït el llatí en l'oficialitat, en gran part de la cultura i començà de substituir el català com a llengua usual (644-645). Ni els autors que publicaren estudis sobre la llengua catalana pretengueren de canviar la situació quant al castellà, ans fer reconèixer el català com a llengua culturalment vàlida, almenys en certs camps. S'integraren en el projecte polític espanyol i acceptaren que aquest s'havia de manifestar en castellà (648-649). El moment, en el qual el canvi fou més clar, fou entorn de mitjan segle (651). El recompte de llibres publicats a Barcelona durant el segle XVIII, actualment en la BU de Barcelona, permet de conèixer tant els percentatges de les tres llengües, com en particular els del català, entre un 17'5% en començar el segle i un 6'8% del 1750 al 1770 (652, recompte precisat en allò que fa cada una de les set temàtiques en les quals els autors divideixen la producció impresa, 655). En la mateixa biblioteca hi hauria 145 manuscrits del mateix segle escrits en català, 425 en castellà i 397 en llatí (567).— J. P. E. [6088]

JOSEP MORAN I OCERINJAUREGUI, *Consideracions sobre els liberals espanyols i la llengua catalana*, dins «Segon Congrés Llengua», 659-669.

Encara que el tema d'aquest estudi caigui fora del camp d'ATCA, les seves primeres pàgines resumeixen el resultat dels estudis dels darrers anys relatiu a la pressió contra la llengua catalana i als seus resultats durant el segle XVIII (659-662).— J. P. E. [6089

JOAN VENY [i CLAR], *Noves dades sobre la partió català occidental - català oriental*, dins «Col·loqui Tampa», 11-41.

L'autor resumeix així el tema d'aquestes pàgines: «Amb exemples nous o reelaborats, extrets dels materials de l'*Atlas Lingüístic del Domini Català*, mostraré en quines condicions uns mots llatins, DIES MARTIS, HEDERA, UMBILICUS, han obert, des de l'Edat Mitjana, una esquerdada vertical que els ha bifurcat, a l'oest o a l'est respectivament, cap a *dimats/dimarts*, *bedra/beura* i *melic/llobrigo(l)*; faré veure també com certs cultismes popularitzats (*diarrea*) ofereixen també un doble resultat segons ocupin zona occidental o oriental, i, finalment, il·lustraré la necessitat de recórrer en certs casos (*melic/llobrigo(l)*) al suport del mètode sociolingüístic» (11-12). En tots els casos, en el curs de l'estudi és constant la referència als corresponents exemples oferts per tota mena de textos catalans anteriors al segle XIX.— J. P. E. [6090

[JOSEPH] GULSOY, *La -o de la primera persona de l'indicatiu present en català*, dins «Col·loqui Tampa», 43-68.

L'autor incideix en la discussió entorn de la genuïtat de la desinència en «-o» de la primera persona del present d'indicatiu (escolto), a favor de Joan Coromines, que n'és defensor, i contra Eduard Blasco Ferrer, que darrerament l'ha posada en dubte. Després d'examinada la documentació i els textos des del segle XV, amb particular atenció als *Sermons* de sant Vicent Ferrer (49, 60-61, 63, 64) i a unes *Ordinacions de la mostassafia* de Solsona del 1434 (62-63), arriba a la conclusió que «la -o, segons tots els indicis, ja tenia ús en les primeres dècades del segle XV» (66). [Sigui'm permesa una pregunta: quan foren copiats els *Sermons* de sant Vicent Ferrer conservats a la Catedral de València? I una altra: coincideixen les conjugacions d'aquells amb les dels publicats en aquestes pàgines (ATCA, IV (1985), 213-402), certament anteriors a aquells, car foren copiats el 1433? Si les conjugacions no coincidissin, podria ésser que les -o finals no fossin dels *Sermons* de sant Vicent Ferrer, sinó del copista de la còpia de València i possiblement de la segona meitat del segle XV].— J. P. E. [6091

ENRIC VALLDUVÍ, *Sobre el perfet perifràstic del català*, dins «Col·loqui Tampa», 85-98.

Distanciant-se dels filòlegs que l'han precedit, l'autor formula la tesi que «al català preliterari no hi havia cap perífrasi amb el verb *anar* i un infinitiu..., conseqüentment, cap perífrasi no fou usada com a present històric, perquè tal perífrasi mai no va existir» (90) i que «només amb la intervenció del present històric i d'un canvi sintàctic -una reanàlisi- podem entendre tot el procés» (97), explicació, aquesta darrera que l'autor veu confirmada amb l'anàlisi de les mostres de la *Crònica* de Ramon Muntaner (93-94) i amb textos dels segles XV i XVI, els *Miracles de la Verge Maria* i la *Consueta de Sant Eudald* (96) Al final hi ha bibliografia.— J. P. E. [6092

Jocelyn N. HILLGARTH, *Mallorca como centro intelectual, 1229-1550*, dins «Anuario de Estudios Medievales», 19 (1989), 205-211.

L'autor dóna ací un altre tast del seu llibre *Readers and Books in Majorca, 1229-1550* [cf. ATCA, VII-VIII (1988-1989), 583, núm. 4692, raó per la qual ara evitarem parlar de Ramon Llull]. Els inventaris aplegats pugen a 147 fins al 1401, són 318 els datats en el segle XV i 498 en la primera meitat del segle XVI, període, aquest darrer, durant el qual hi ha llibres en el 29% dels inventaris. La suma total és de 12.398 volums (207). Mallorca hi apareix com a terra de confluència de dues cultures, cristiana i musulmana, relacionada amb Catalunya, el sud de França (màxima meta d'estudiants mallorquins: Montpeller, Tolosa de Llenguadoc, Avinyó, Perpinyà [¿Perpinyà potser no és Catalunya?]) i Itàlia (Bolonya, Pisa, Pàdua). La majoria tant de manuscrits com de llibres impresos foren importats. Al costat de grans biblioteques com les de Ferran i Teseu Valentí, de Ferrer Berard i de Miquel Abeyar, compareixen els darrers anys de l'estudi biblioteques de menestrals amb una trentena de volums (208). La immensa majoria eren en llatí o en català, no mancaven els escrits en francès, en italià o en castellà; només dos en àrab i pocs en hebreu (209). En els segles XV i XVI és perceptible l'aiguabarreig d'interessos entre l'Edat Mitjana i la Moderna. En l'inventari de la llibreria d'En Gabriel Fàbregues, del 1550, no manca Ramon de Sibiuda (210), aiguabarreig que ajudaria a comprendre per què llegien els mallorquins.— J. P. E. [6093]

Antoni-Joan PONS, Josefina SALORD, *La literatura catalana de Menorca a estudi: un estat de la qüestió*, dins «Randa», 21 (1987 = Cultura i història a Menorca), 89-107.

Els autors s'hi proposen «esbossar un panorama global sobre la realitat dels estudis de la literatura a Menorca» (90) i per això passen revista a les successives obres en prosa catalana escrites per menorquins fins a darreries del segle XVIII, assenyalen els autors principals (l'humanista Miquel Verí, el lul·lià Francesc Marçal, el dramaturg Joan Ramis i Ramis) i alhora assenyalen els buits que caldria omplir (90-94).— J. P. E. [6094]

Anselm M. ALBAREDA, *El llibre a Montserrat (Del segle XI al segle XX)*, Montserrat, Publicacions de l'Abadia 1985, 96 pp.

El centre de l'opuscle és constituït pel text de la conferència pronunciada per l'autor a Montserrat el 20 de setembre del 1931, d'acord amb la redacció que en fou publicada aquell mateix mes sota el títol de *Festa de la cultura a Montserrat* (12). Ara ocupa les pàgines 15-83, entre les quals hi ha la reproducció d'una pàgina del *Llibre vermell* (28), la portada i una pàgina de la *Instructio novitiorum* del 1499 (31 i 34), una altra i un gravat del *Exercitatorio de vida espiritual* de Garcías Jiménez de Cisneros del 1500 (37 i 40), la portada del *Compendio breve de ejercicios espirituales* (43), una pàgina del *Diurnale Benedictinum* (46), un gravat del 1520 amb la Mare de Déu, la muntanya i el santuari (49), dos gravats del *Missale Benedictinum* del 1521 (52 i 55), el gravat de portada, una pàgina i un altre gravat de la traducció catalana de la *Vita Christi* atribuïda a sant Bonaventura, del 1522 (58, 61 i 64), una estampa de la Confraria de Montserrat (67), gravat de portada del *Lectionarium sanctorale* (70), la portada de la *Vida y conversión de Santa Magdalena*, de Pedro de Chaves (73), la de la *Sylva allegoriarum totius Sacrae Scripturae* de Jeroni Llovet (76) i la del *Libro de la historia y milagros hechos a invocación de Nuestra Señora de Montserrate* (79). L'actual edició és completada amb un pròleg de Josep Massot i Muntaner, resum de la biografia d'Albareda (5-13), i amb un apèndix d'Anscari M. Mundó, *Anselm M. Albareda, arxiver de Montserrat* (85-93).— J. P. E. [6095]

HORACIO SANTIAGO-OTERO, *Comentarios bíblicos en lengua vernácula (siglos XII-XV)*, dins

«Estudios Orlandis», 351-364.

Presentació dels autors ibèrics coneguts d'obres destinades a explicació de la *Bíblia*, prescindint de les anònimes, de les traduccions i de les poesies de tema bíblic. Els autors de llengua catalana són: Pere Pasqual (353-354), Pere Riu (355-356), Francesc Eiximenis (356), Felip de Malla (357), Gabriel Ferruç (358), Isabel de Villena (359), Joan Roís de Corella (359-360), Bernat de Fenollar (361), Jeroni Fuster (362) i Narcís Vinyoles (362-363).— J. P. E. [6096

José SÁNCHEZ HERRERO, *La legislación conciliar y sinodal hispana en los siglos XIII a mediados del XVI y su influencia en la enseñanza de la doctrina cristiana. Los tratados de doctrina cristiana*, dins «Proceedings of the Seventh International Congress of Medieval Canon Law. Cambridge, 23-27 July 1984». Edited by Peter LINEHAN (Monumenta Iuris Canonici. Series C: Subsidia 8), Ciutat del Vaticà, Biblioteca Apostolica Vaticana 1988, 349-372.

Cf. ATCA, IX (1990), 417, núm. 5335, amb una atenció més detallada als catecismes de la Seu d'Urgell dels anys 1276 i 1364; «dieciséis de las diecisiete partes» del primer es troben en el ritual sevillà del pas del segle XIV al XV, inèdit a Sevilla, Biblioteca Capitular-Colombina, ms. 81-6-19 (361-363).— J. P. E. [6097

Angel CANELLAS LÓPEZ, *El notariado en España hasta el siglo XIV: Estado de la cuestión*, dins *Notariado*, 101-139.

Presentació global, en la qual hi ha apartats per als Països Catalans en allò que fa referència a les primeres manifestacions i a l'estatut públic del notariat (110-111, 114-115) i a la seva regulació en els textos legislatius: de Vidal de Canyelles (117), dels *Costums i Furs de València* (118-119), de disposicions reials a Catalunya (119-120). Les pàgines 121-122 contenen indicacions bibliogràfiques d'estudis generals, la 127 alguna dada sobre col·leccions de protocols notariais, les 129-131 sobre compilacions de formularis.— J. P. E. [6098

Rafael CONDE, FRANCISCO GIMENO, *Notarías y escribanías de concesión real en la Corona de Aragón (s. XIII)*, dins *Notariado*, 281-329.

Durant el segle esmentat, la fe pública era formulada en escrivanies parroquials, i en d'altres de senyoriu laic o eclesiàstic, de municipis de braç reial, tant si depenien del rei com si eren autònomes. Els autors es proposen de reunir la documentació relativa a les notaries municipals depenents del rei existent a l'ACA, *Canc.*, reg. (283 i nota 6). Apleguen, per tant, les dades relatives als nomenaments de notaris d'amplitud territorial diversa, amb particular atenció a l'exigència d'examen previ (288) i a la possibilitat de delegar la funció en ajudants, mentre el notari titular signi l'escriptura pública (294-295). Segueix un semblant aplec de dades relatives a les concessions d'escrivanies (297-302), amb resum de l'*Ordinatio facta Barchinone super scribaniis totius terre sue VI kalendas martii a domino rege*; amb particular atenció a allò que es referia a les escrivanies vinculades a les parròquies (303-308) i a les escrivanies de cort (309-315). Són transcrits en apèndix dinou documents reials, de la segona meitat del segle XIII o dels primers cinc anys del XIV, relatius a diversos dels casos exposats en l'article (317-329).— J. P. E. [6099

Arcadio GARCÍA SANZ, *El documento notarial en derecho valenciano hasta mediados del siglo XIV*, dins *Notariado*, 177-199.

Hi ha normes reials relatives a escrivanies de poblacions valencianes anteriors a la presa de la ciutat de València donades per Jaume I: el 1235 atorgava a les autoritats de Borriana l'escrivania civil i es reservava la de la cort de justícia; el 1237 atorgava la darre- ra, de la ciutat de València, i el 1239 establia que els documents dels notaris públics de la ciutat fossin vàlids per a tot el Regne, duplicitat de camps que entraria en els *Furs de València* (178-179). En el dret valencià allò que dóna valor a un document és el fet d'ésser autoritzat per un notari (181); en certs supòsits, aquests actuaven en lliure compe- tència, en d'altres dins un monopoli reial o senyorial (182-183), arribant a l'extrem, pro- hibit per fur del 1330, de notaris al servei d'un jurista (184). Quan el notariat extrajudicial era atorgat a una població, l'exercici notarial era prerrogativa exclusiva del cos de notaris reconegut per la dita població (184-185), constituïts en col·legi a la ciutat de València el 1369 (186). L'activitat dels notaris judicials desembocava en les anotacions del *Llibre de cort*, de les quals els interessats podien obtenir còpia (189-191). L'activitat dels notaris extrajudicials és analitzada a base del volum de Jaume Martí, ara a l'ARV, prot. 2.631, d'on resulta l'existència de tres estadis en la confecció d'un document: llibre notal, llibre rebedor i document pròpiament dit, amb la consegüent indicació de la seva existència en els llibres anteriors (192-198).— J. P. E. [6100

Maria Josepa ARNALL I JUAN, *Testaments de fons monacals gironins existents a l'Arxiu de la Corona d'Aragó (segles XI-XV). Llurs clàusules diplomàtiques*, dins *De scriptis notari- orum (s. XI-XV)*, Barcelona, Universitat / Departament d'Història Medieval - Pa- leografia i Diplomàtica 1989, 39-159.

Després de la desamortització del 1835, la documentació de les cases religioses gironi- nes fou aplegada en la Delegació d'Hisenda de Girona, des d'on passà a l'ACA. L'autora hi ha trobat cinquanta-tres testaments, datats entre els anys 1066 i 1491 (41-42, llista; 50-51, noms dels testadors; 56-59, dades sobre l'edat de cada un; 84-91, llista de perso- nes beneficiàries de cada testament; 114-115, transcripció de les datacions; 116-118, subscripcions dels atorgants; 119-123, dels testimonis o confirmants; i 125-129, dels no- taris), un dels quals procedeix de Sant Esteve de Banyoles, quinze de Sant Feliu de Guí- xols, quatre de Sant Joan les Fonts, dinou de Sant Pere de Camprodon i catorze de Santa Maria d'Amer (40). La intenció de l'autora en aquest estudi és la «d'analitzar llurs clàusu- les més destacades» (39), cosa que fa tot distingint quatre elements en el protocol, vuit (alguns dels quals abundantment subdividits) en el cos del document, quatre en l'escato- col i la cloenda (43-44). L'autora analitza cada un d'aquests elements (44-130), anàlisi completada amb la llista de totes les esglésies recordades pels testadors (68-74), amb la dels noms dels masos per ells esmentats (100-102), amb la d'altres institucions, persones o coses citades (104-107) i amb un glossari de paraules explicades (130-141). En apèn- dix hi ha resum de cada un dels cinquanta-tres documents (142-159). Només hi serien es- mentats tres llibres: un missal, un breuari i un llibre anomenat *Donus*, el qual «tracta de penitència e de homilies dominicals e sanctorals», deixat a l'església de Riudellots de la Selva (99). Hi ha dues reproduccions fotogràfiques del 1213 i del 1093, respectivament (51-52).— J. P. E. [6101

Arcadi GARCIA, *El violari*, dins «Hom. García Martínez», I, 179-187.

L'autor indica les primeres compareixences de la paraula el 1057 en el *Liber Feudorum Maior* i la doble significació posterior de la paraula com a «úsdefruit vitalici» en els *Furs de València* i en el *Costum de Tortosa* o com a «dret a percebre vitalíciament una pensió» en una acta de visita pastoral a Poblet el 1298. El caràcter vitalici és el detall que diferen- cia el violari del censal, de duració indefinida (180), d'on provenia l'altra diversitat, la de

percentatge anyal a pagar, d'un 7'14% en el censal i el doble en el violari (184). Per llei a València i per costum a Catalunya, el violari es podia transmetre d'una persona a una altra, una sola vegada, de manera que el temps de percepció mai no podia superar la vida natural de dues persones (183).— J. P. E. [6102

JOAN COLOMER I NAVARRO, *Aproximació aritmològica a les mesures catalanes antigues emprades al Camp de Tarragona*, dins «El Brugent. Miscel·lània Ribetana», 2 (1989), 57-113.

Encara que les referències a textos antics siguin escasses (manament de la Cort de Montsó del 1585, unificant les mesures de Catalunya, 69; responsabilitat del mostassaf de Reus quant a les balances, segons el *Llibre de la Cadena*, 71), l'aportació d'aquest estudi consisteix a explicar el valor i equivalència actual de les mesures antigues: de longitud (cana, pam, vara, braça, destre, peu, perxa, pas, passa, polzada i alna) (74-79), de camí o itineràries (hora de camí, milla i llegua) (79-81), de superfície, dividides en tres classes: geomètriques, laborals i de sembradura (cana de rei, cana quadrada, parellada, vara quadrada, quartà de sembradura, picotí de sembradura, sort, peu quadrat i pam quadrat) (82-90), de capacitat o de volum per a grans (quartera, mitgera, quartà, picotí, mesura i mesuró) (91-94), mesures per a vi, aiguardent o llet (carga, hermina, porró, càntir, petricó, quarter i pipa) (94-99), mesures per a oli (carga, quartal, cinquena, quèrta, cana cúbica i vara cúbica) (99-100), mesures de cabal d'aigua (ploma d'aigua, mola, regadora i teula) (100-101) i mesures de pes (carga, quintar, rova, quarteró, lliura, unça, quart i argenç) (102-105). Algunes de les mesures són il·lustrades amb fotografies. Les darreres pàgines contenen la bibliografia (112-113).— J. P. E. [6103

MONTSEIAT CABRÉ I PAIRET, *Formes de cultura femenina a la Catalunya medieval*, dins *Més enllà del silenci: les dones a la història de Catalunya*. A cura de Mary NASH, Barcelona, Comissió Interdepartamental de Promoció de la Dona 1988, 31-52.

MILAGROS RIVERA I GARRETAS, *Dret i conflictivitat social entorn de les dones a la Catalunya pre-feudal i feudal*, dins *Ibid.*, 53-71.

TERESA-MARIA VINYOLES, *L'esdevenir quotidià: treball i lleure de les dones medievals*, dins *Ibid.*, 73-89.

CONCEPCIÓ GIL, ROSER SOLÉ, *Família i condició social de la dona a la Catalunya moderna*, dins *Ibid.*, 93-112.

MONTSEIAT CARBONELL I ESTELLER, *El treball de les dones a la Catalunya moderna*, dins *Ibid.*, 113-128.

ANNA VENANCIO, DOLORS RICART, *Dona, cultura i experiència religiosa (segles XVI-XVIII)*, dins *Ibid.*, 129-149.

Comú denominador d'aquesta sèrie de treballs és el d'ésser alhora resum dels coneixements que hom té sobre la dona en tant que tal en la Catalunya medieval o moderna i, per això mateix, informació sobre les publicacions del segle actual i particularment dels darrers vint-i-cinc anys que hi fan referència, i de les quals les respectives autores han manllevat les dades que proporcionen, essent excepció el o els casos en els quals hom ha pouat directament de fons documentals inèdits. Remarcarem dins aquest marc general les pàgines dedicades a fonts del dret de Catalunya (56-58) o a les fonts documentals de coneixement de la situació de la dona en l'època moderna (94), als capítols matrimonials (103) o a l'accés de la dona a l'escola ja en el segle XVIII (138-140).— J. P. E.

[6104-6109

Josep M. SALA-VALLDAURA, *Poesia catalana i erotisme*, dins «L'Avenç», núm. 123 (febrer 1989), 14-17.

Xavier RENEDO, *De libidinosa amor los efectes*, dins *Ibid.*, 18-24.

Pep VILA, *L'erotisme en l'escena catalana*, dins *Ibid.*, 24-27.

Pàgines d'informació de les obres literàries que han tocat el tema de l'erotisme. L'article primer i el darrer s'ocupen de totes les èpoques de la literatura catalana, fins als nostres dies, el segon es limita als autors del segle XV (Francesc Eiximenis, Anselm Turmeda, *El testament de Bernat Serradell*, sant Vicent Ferrer, Joanot Martorell). En tots hi ha mostres textuals.— J. P. E. [6110-6112]

Mercedes GALLENT MARCO, *Protomédicos y protocirujanos en la Corona de Aragón*, dins «Hom. García Martínez», I, 103-116.

A la casa reial consta la presència de metges i Pere el Cerimoniós la regulà en les *Ordinacions per a la casa i cort* (104-105), potser per imitació de precedents del regne de Sicília. Quant al protometge, si hom havia pensat fins ara que també era d'influència italiana, autors actuals (V. Nutton, R. Palmer) creuen que l'influx fou a la inversa, car fou establert a Sicília per Martí l'Humà el 1397 (109). L'autora aplega nomenaments del segle XV i transcriu de València, ARV, *Canc.*, reg. el d'Antonio d'Alexandro per al districte de Catània (116).— J. P. E. [6113]

Andrés GALLEGRO BARNES, *Comentaristas españoles del Sueño de Escipión*, dins *Filosofía y Ciencia en el Renacimiento*. Actas del Simposio celebrado en Santiago de Compostela, del 31 de octubre al 2 de Noviembre de 1985 (Cursos y Congresos de la Universidad de Santiago de Compostela 50), Santiago de Compostela, Universidad 1988, 21-31.

Els tres primers autors presentats són Bernat Metge, Joan Lluís Vives i Pere Joan Oliver. Bernat Metge hauria utilitzat el guió ciceronià amb llibertat, car només exposà la ficció del *Somni* i la discussió entorn de la immortalitat de l'ànima, amb l'objectiu d'ésser altra vegada rebut en el favor reial (23). En *In somnium Scipionis*, Joan Lluís Vives féu un exercici escolar d'ambientació general, explicant els elements de civilització imprescindibles per a la comprensió del tema; i en la *Vigilia in Somnium Scipionis* subratllà línies i idees bàsiques de la filosofia platònica integrades en el *Somnium* (25). Pere Joan Oliver completà el text de Ciceró amb escolis rics de referències a d'altres autors, com si es tractés de notes a peu de pàgina (27-28).— J. P. E. [6114]

Agustí ALTISENT, *Més sobre tinta, plomes i llibres*, dins «Hom. Sáez», 531-536.

L'autor aporta dades del segle XVI i explicacions del segle XIX. Les dades del segle XVI, procedents d'un manual de comptes del priorat pobletà de Nazaret a Barcelona, ara a Poblet, Arxiu del monestir, arm. I, cal. 23, núm. 425, informen de la compra i dels preus d'ingredients per a fer tinta, de materials per a l'enquadernació de llibres i de ganivets especials per a trempar plomes (531 i 533-534).— J. P. E. [6115]

MILLENVM. *Història i Art de l'Església Catalana*. Barcelona, del 3 de maig al 25 de Juny de 1989, Barcelona, Mil-lenari de Catalunya 1989, 670 pp.

Amb motiu de la celebració del Mil-lenari de Catalunya hom decidí, tal com diu el cardenal Narcís Jubany, «de realitzar una magna exposició de documents i peces d'art, referents a la indiscutible incidència de l'Església en la Història de Catalunya» (17). Aquest volum és el catàleg de la dita exposició, en la qual figuraren nombre d'objectes,

que recauen en el camp d'ATCA. El present catàleg conté informació tant literària com fotogràfica sobre vuitanta-tres volums, la majoria manuscrits de l'Alta i Baixa Edat Mitjana (el més antic, corresponent al núm. 15, és una còpia de l'*Homiliarum liber secundus* i d'altres texts de sant Gregori Papa en lletra uncial realitzada el segle VIII, 81), dels quals només set no tenen ací reproducció fotogràfica; quatre documents sobre paper (el més antic és del 892, p. 100, núm. 35), quaranta-sis damunt pergami (el més antic és una compra-venta de l'any 815, núm. 16), de les quals només quinze no tenen ací reproducció fotogràfica; vuit inscripcions llatines i tres d'àrabs, un conjunt de monedes (núm. 70), una carta (núm. 434) i tres mapes (núms. 469-471). Un fascicle de 32 pp. destinat a ésser acompanyant manual del visitant de l'exposició, resumeix en registres de dues línies el contingut dels objectes. — J. P. E. [6116]

Joan J. BUSQUETA, Elisabet HUNTINGFORD, Àngels SOLÀ, *A manera de catàleg de l'exposició, dins «Finestrelles», 1 (1989), 23-71.*

L'objecte de l'exposició fou el Rec Comtal. Amb ocasió d'aquesta guia, els autors apleguen les notícies sobre el rec i els seus aspectes dinàmics d'aprofitament de l'aigua tant per a la vida personal com per a l'agricultura i la indústria, amb indicació de les fonts documentals, des del segon dels *Libri Antiquitatum* de la Seu de Barcelona (45, reproducció del f. 54), passant pels *Usatges* (38, 50, 53), les *Ordinacions reials per als regants del Rec Comtal* del 1369 (apèndix, 69-71, d'ACA, *Reial Patrimoni, Batllia*), el *Llibre del batlle* del 1384 (53-54), el *Capbreu dels usuaris de les aigües del Rec Comtal* del 1458 (41) o el plànol dels regadius del segle XVII (39). Aquestes pàgines contenen nombre de dibuixos i de fotografies. — J. P. E. [6117]

Robert FAVREAU, *Fonctions des inscriptions au Moyen Age*, dins «Cahiers de Civilisation Médiévale», XXXII (1989), 203-232.

Són transcrites, entre moltes d'altres de tot Europa, inscripcions de Roda, de tipus d'obituari (206); les dues del Crist Majestat de Sant Miquel de Planes (226-227); la de la portalada de Sant Pau del Camp, de Barcelona (229) i una altra de Roda (230). Les dues darreres saluden el fidel que entra en el temple. — J. P. E. [6118]

Bonaventura BASSEGODA i HUGAS, *Les traces de retaules barrocs. Proposta per a un primer catàleg*, dins «Jornades Barroc», 187-264.

La catalogació de traces és més important pel fet que «la nostra escultura ha estat víctima d'una ferotge destrucció des de la desamortització fins a la guerra civil» (187). L'autor limita aquest seu treball a «les traces de retaules o altars, els projectes de decoració de capelles i els models d'orgues» (189). Són vuitanta-tres peces, de les quals vint-i-tres ja han estat publicades abans. Són conservades a Girona, Arxiu Capitular; Barcelona, Arxiu de l'Hospital de la Santa Creu i de Sant Pau; Sant Llorenç de Morunys o dels Piteus, Arxiu Parroquial, un en cada un d'aquests arxius (191-192); vint-i-un en la col·lecció particular d'En Cèsar Martinell (192-195); disset en la col·lecció particular d'En Joan Bassegoda i Nonell (195-198); set de localització actual desconeguda (198-199); vuit al Museu d'Art de Catalunya (199-201); vint-i-dos al Museu Episcopal de Vic (201-204); dos a l'Arxiu Departamental dels Pirineus Orientals (204-205); un en la col·lecció particular d'En Maties Delcor (205); un en la col·lecció particular de N'Eugeni Cortade (205); i un a l'Arxiu Parroquial de la Selva del Camp (205-206). Les pàgines 207-264 contenen cinquanta-nou reproduccions de traces, en les quals no manquen frases d'explicació, reproduïdes en el catàleg. — J. P. E. [6119]

Francesc BONASTRE, *El Barroc musical a Catalunya*, dins «Jornades Barroc», 447-475.

Repàs global del tema, que subratlla la influència directa d'altres països europeus sobre Catalunya i València (449), i recorda les escoles musicals vinculades a les institucions d'església i sobretot a les catedrals, fet que es tradueix en el contingut del repertori conservat, on la música civil és migrada (*Cançoner d'Olot*), la música instrumental es limita a les composicions per a orgue i en canvi predomina la música per a celebracions litúrgiques (misses, vespres, completes) o per a poesies en llengua vulgar, *Villancets* (450-451). A continuació, l'autor presenta allò que és destacable en els períodes del 1600-1650 (452-456), 1650-1700 (456-464) i 1700-1750 (464-469), amb indicació dels respectius fons manuscrits o de les respectives edicions en les pàgines de notes (471-475).— J. P. E. [6120]

Agustín UNA SUÁREZ, *Croniques nationales: Espagne*, dins «Bulletin de Philosophie Médiévale», 28 (1986), 201-225.

Informació de publicacions recents de l'Estat Espanyol relacionades amb filosofia medieval. L'autor s'hi fa ressò de l'aparició d'ATCA [amb el nostre agraïment], de publicacions relatives a fons de manuscrits o a biblioteques (Munic, Cervera, València, Castelló de la Plana, Tortosa) (205-206), al lul·lisme (210-211), a Ramon Sibiuda (212) i a Francesc Eiximenis (212-213).— J. P. E. [6121]

Camil GEIS, *Els que he trobat pel camí*, Sabadell, Editorial AUSA 1986, 420 pp.

Aplec de records personals relatius a cent-trenta-un contemporanis, alguns dels quals han treballat en el mateix camp d'aquestes pàgines: Antoni Maria Alcover (35-37), Jaume Barrera (61-62), Tomàs Carreras i Artau (115-117), Lluís G. Constans (147-148), Antoni Grieria (215-216), Josep M. Millàs Vallicrosa (271-272), Manuel de Montoliu (281-283), Bartomeu Xibertra (407-409).— J. P. E. [6122]

JOSEP MIRACLE, *Mestres i amics* (Biblioteca Selecta 515), Barcelona, Editorial Selecta 1985, 254.

Records del tracte directe amb vint-i-cinc personalitats, entre les quals figuren Antoni Rovira i Virgili (125-132), Jordi Rubió i Balaguer (175-183) i Ferran Soldevila (213-220).— J. P. E. [6123]

Miquel COLL I ALENTORN, *Introducció a Ramon d'ABADAL I DE VINYALS, Els temps i el regiment del comte Guifré el Pilós* (Memòries de la Secció Històrico-Arqueològica, XXXVIII), Barcelona, Institut d'Estudis Catalans 1989, 7-22.

Resum biogràfic de Ramon d'Abadal i de Vinyals, tot ell centrat en el seva formació, investigacions i publicacions relatives a la Catalunya d'època carolíngia (9-16); i informació del llegat encara inèdit centrat en la figura de Guifré el Pelós, part del qual és editat en aquest llibre [resumit en la tercera secció d'aquestes notícies bibliogràfiques].— J. P. E. [6124]

Pere ALSIUS I MALAGELADA, *Pere Alsius, l'home*, dins «Quaderns del Centre d'Estudis Comarcals de Banyoles» (1986-1987 = Homenatge [a] Pere Alsius i Torrent. Centenari del descobriment de la mandíbula de Banyoles 1887-1987), 9-16.

Pere ALSIUS I MALAGELADA, *Pere Alsius, farmacèutic*, dins *Ibid.*, 17-22.

Alejandro GARCIA I FERNÁNDEZ, Josep GRABULEDA I SITJA, M. Àngels REVERTER I COROMINAS, *Pere Alsius, historiador*, dins *Ibid.*, 23-29.

Narcís SOLER I MASFERRER, *Pere Alsius, prehistoriador*, dins *Ibid.*, 31-46.

Jordi AGUSTI, *Les idees paleontològiques de Pere Alsius*, dins *Ibid.*, 47-54.

Tomàs CORTADA I COLOMER, *Pere Alsius, antropòleg*, dins *Ibid.*, 55-61.

Maria-Marta SUÑER I CASADEVALL, ROSA ALSIUS I SUÑER, Mercè ALSIUS I SOLER, *Pere Alsius i la cultura popular*, dins *Ibid.*, 63-71.

Júlia BUTINYÀ, *De l'epistolari entre Pere Alsius i el pare Butinyà*, dins *Ibid.*, 73-82.

Narcís SOLER I MASFERRER, *Bibliografia de Pere Alsius i Torrent (Banyoles, 1839-1915)*, dins *Ibid.*, 91-97.

El Centre d'Estudis Comarcals de Banyoles recorda en aquest conjunt d'articles diversos aspectes de la personalitat d'aquell descobridor de la mandíbula de Banyoles. La bibliografia (cf. 44-46) és dividida en estudis publicats entre el 1871 i el 1917 (92-96), escrits inèdits, correspondència (96); i escrits que tracten de l'obra o la figura de Pere Alsius (96-97). Recauen en el nostre camp en particular els estudis històrics, basats en documentació d'arxiu i en informacions proporcionades per Jeroni Pujades, Peire de Marca, Narcís Feliu de la Penya, Enrique Flórez, Jaumé Villanueva i d'altres de posteriors (27).— J. P. E. [6125-6133]

Jordi LLIMONA, *El pare Basili, personatge de Rubí i de Catalunya*, dins «XXXII Assemblea», 387-392.

Àlvar MADUCELL, *El polifacetedisme cultural del pare Basili de Rubí*, dins «XXXII Assemblea», 403-409.

Pàgines complementàries de les resumides dins ATCA, VII-VIII (1988-1989), 390, núms. 3971-3972. Tots dos autors subratllen els caires personals del personatge; el primer, de més a més, assenyalava algunes de les seves publicacions recaients en el nostre camp.— J. P. E. [6134-6135]

Bibliografia de Joan Bastardas, dins «Misc. Bastardas» 1, 8-10.

La llista bibliogràfica, ordenada seguint la cronologia de la publicació dels successius estudis, és precedida per un *Pròleg*, en el qual Giuseppe Tavani fa una semblança personal de l'investigador Joan Bastardas i Parera (5-7).— J. P. E. [6136]

Antoni MESTRE, *Aportació del pare Batllori a la història cultural del País Valencià*, dins «Revista de Catalunya», núm. 34 (octubre 1989), 54-63.

Visió global de les pàgines que Miquel Batllori i Munné ha dedicat a temes diversos de la història cultural de València, aplegats en quatre: el de la València cristiana medieval (Arnau de Vilanova sobretot, però també Antoni Canals, Francesc Eiximenis i sant Vicent Ferrer, 55-57); el dels valencians del Renaixement (Roderic de Borja/Alexandre VI, Joan Lluís Vives, 57-59); l'espiritualitat del barroc (59-60); i la Il·lustració amb la figura central de Gregori Maians i la seva relació amb Josep Finestres i de Monsalvo i amb llurs deixebles jesuïtes expulsats a Itàlia (60-62).— J. P. E. [6137]

Maria Giuseppina MELONI, *Alberto Boscolo*, dins «Anuario de Estudios Medievales», 19 (1989), 745-755.

Presentació biogràfica, que remarca la seva principal especialització en la història de les relacions italo-catalanes, a la qual fou introduït sota el mestratge de Jaume Vicens i

Vives, i que ell traspassà a un bon aplec de deixebles, els quals el definiren «mestre sense fronteres» (747), tal com demostren els interessos manifestats per la bibliografia, agrupada en les seccions de monografies, assaigs, articles i guies (748-755).— J. P. E. [6138

JAUME SEDA I MARINÉ, *Mn. Joan Clapés i Corbera: 50 anys després de la seva mort*, dins «Finestrelles», 1 (1989), 11-15.

Semblança personal de l'autor dels nou volums de les *Fulles històriques de Sant Andreu de Palomar*, elaborats a partir dels fons d'ACA i de l'ACB (14).— J. P. E. [6139

Bibliografia del professor Sebastià García Martínez, dins «Hom. García Martínez» I, 17-21.

Bartolomé ESCANDELL BONET, *Sebastià García Martínez en la Escuela Modernista Valenciana*, dins «Hom. García Martínez» I, 23-45.

Les pàgines indicades en el primer lloc ofereixen la llista dels títols publicats per l'homenajat. Sota el segon títol trobem primer una evocació d'allò que representà per al coneixement de la Història Moderna del País Valencià el mestratge de Joan Reglà i Campistol a la Universitat de València a través dels records i de les manifestacions dels seus alumnes, mestratge que produí una autèntica escola, que l'ha sobreviscut (27-35). Sebastià García i Martínez en fou membre i concretà el seu treball entorn de dos nuclis temàtics: els corrents culturals, intel·lectuals i ideològics del segle XVI en el País Valencià i els moviments político-socials de la València austriacista (36), amb particular interès per l'erasmisme, la història de la universitat, el bandolerisme i l'època, a Catalunya i a València no tan negativa, de Carles II (37-41). La vàlua intel·lectual anava en ell acompanyada amb qualitats de líder (43-44).— J. P. E. [6140-6141

Biobibliografia de Joan Gili, dins «Misc. Gili», 9-11.

Indicació de les principals dades biogràfiques i llista de les publicacions de Joan Lluís Gili i Serra, l'activitat àmpliament literària i científica del qual a Anglaterra és exposada per Arthur Terry en el pròleg a la mateixa miscel·lània (5-8).— J. P. E. [6142

Oriol RIBA I ARDERIU, *Josep Iglésies i Fort (1902-1986). Assaig biogràfic*, dins «Memorias de la Real Academia de Ciencias y Artes de Barcelona», XLIX/3 (1989), 63-72.

Resum biogràfic d'aquell estudiós, en el qual l'autor subratlla la seva formació autodidacta, l'activitat cívica en els temps difícils posteriors al 1939, i els seus estudis pioners de la demografia històrica catalana i de la història de l'Acadèmia de Ciències i Arts de Barcelona durant el segle XVIII.— J. P. E. [6143

Maria FONTSERÉ I MASROIG, *Bibliografia de Josep Iglésies i Fort*, dins «Memorias de la Real Academia de Ciencias y Artes de Barcelona», XLIX/3 (1989), 83-103.

Immaculada IGLÉSIES I CIRAC, JORDI RIUS I JOVÉ, *Josep Iglésies i Fort. Recull bibliogràfic 1979-1989*, dins «XXXIII Assemblée», III, 23-30.

Llista bibliogràfica de les publicacions de l'autor, cronològicament disposada; abasta del 1924 al 1987. Les pàgines següents, segurament de la mateixa autora, ofereixen una segona llista cronològica de les valoracions de l'obra de Josep Iglésies, de l'any 1927 al 1986, sota el títol *Addenda bibliogràfica sobre Josep Iglésies i la seva obra literària i científica*.

D'acord amb el títol, el segon article aplega la bibliografia de l'autor dels seus onze darrers anys, incloent els articles de diari.— J. P. E. [6144-6145]

Salvador LLOBET, *Josep Iglésies. Geògraf i ànima de les Assemblees Intercomarcals d'Estudiosos*, dins «XXXIII Assemblea», I, 51-62.

Josep M. DOMÈNECH I FARGAS, *Paraules de Josep Iglésies a les Assemblees Intercomarcals d'Estudiosos*, dins «XXXIII Assemblea», I, 21-25.

Trobem en el primer article una semblança del personatge, en la qual és subratllada la seva tasca en l'àmbit de la geografia de Catalunya, en l'edició i estudis de fogatges i en la creació de les Assemblees Intercomarcals d'Estudiosos de Catalunya; i en el segon una recopilació de fragments definidors dels objectius de les dites assemblees.— J. P. E. [6146-6147]

Juan DOMÍNGUEZ LASIERRA, *Gabriel Llabrés y Quintana y la Revista de Huesca (1903-1905)*, dins «Alazet», 1 (1989), 29-48.

Catedràtic d'Història a l'Institut de Segon Ensenyament d'Osca el 1902, Gabriel Llabrés i Quintana, ultra seguir els seus treballs d'editor o d'historiador de textos i d'autors catalans, fundà i dirigí la *Revista de Huesca*, on aparegueren el seu estudi sobre l'autor de la *Crònica de Sant Joan de la Peña* (34-35), o sobre Damià Forment (38), la *Biografia de D. Vidal de Canellas...*, de Francisco Diego de Ainsa (36-37) i una col·laboració d'Eduardo González Hurtebise, amb notícies de Verdú; i una carta del segle XIV narrant un viatge a Mallorca la nit de Sant Joan (41).— J. P. E. [6148]

Ramon TEN I CARNÉ, *Joan Maluquer de Motes i Nicolau (1915-1988), prehistoriador i arqueòleg*, dins «Arxaona. Revista d'Història», 4 (1989), 73-75.

Síntesi de biografia professional, en la qual és subratllada la seva activitat en la rogalia de Sabadell; i tria de publicacions representatives.— J. P. E. [6149]

Maria MARTINELL I TAXONERA, Bonaventura BASSEGODA, *Bibliografia de Cèsar Martinell i Brunet*, dins «Jornades Barroc», 307-341.

Els títols són ordenats cronològicament, del 1912 al 1979. Molts corresponen a estudis de primera mà entorn d'escultors de l'època barroca, sense que hi manqui alguna edició de textos, com el *Llibre de notes de Lluís Bonifàs i Massó, escultor de Valls*, del 1917 (311). No han entrat en la bibliografia «determinats escrits de caire administratiu o personal, com les memòries del seu càrrec de secretari de l'Escola d'Arts i Oficis, entre d'altres» (341).— J. P. E. [6150]

Joan-Lluís MARFANY, *Jaume Massó i Torrents i Jaume Brossa: «L'Avenç» el 1893*, dins «L'Avenç», núm. 125 (abril 1989), 22-25.

Ramon PLA [I ARXÈ], *L'Editorial de «L'Avenç»*, dins «L'Avenç», núm. 125 (abril 1989), 34 i 51-53.

El primer article informa sobre la col·laboració dels dos personatges en la revista «L'Avenç» durant la darrera dècada del segle XIX, en la qual ja es manifestava la dedicació de Massó als textos catalans medievals, dedicació que faria néixer col·leccions específiques («Col·lecció d'Antichs Textos Catalans», per exemple) en l'editorial homònima.— J. P. E. [6151-6152]

Homenaje a Mosén Milián. Segunda parte. Castelló de la Plana, Diputació de Castellón 1989, 616 pp.

Continuació del volum presentat dins ATCA, IX (1990), 429, núm. 5277. Aquesta segona part reproduïx els estudis 20-55, publicats en col·leccions diverses («Anthologica Annua», «Boletín de la Sociedad Castellonense de Cultura», «Penyagolosa», «Vallivana») o en publicacions locals. Dos semblen inèdits: *Els dansants y els bastonets del Forcall*, del 1951 (23-27) i *Inventario y estudio de las Iglesias del arciprestazgo de Morella* (525-602).— J. P. E. [6153]

José Luis MARTÍN, *Emilio Sáez*, dins «Hom. Sáez», VII-XIII.

Semblança d'aquell professor d'Història Medieval de la Universitat de Barcelona, en la qual l'autor subratlla l'esplet d'alumnes i llurs aportacions al coneixement de l'Edat Mitjana de Catalunya.— J. P. E. [6154]

Nicolás MORELL I COTNER, *Jaime Salvá y Salvá (1896-1989)*, dins «Bolletí de la Societat Arqueològica Lul·liana», XLV (1989), 418-419.

Resum biogràfic i informació bibliogràfica d'algunes de les publicacions d'aquest autor; la d'altres es redueix al títol de les publicacions periòdiques, en les quals col·laborà.— J. P. E. [6155]

Gener GONZALVO I BOU, *Mossèn Lluís Sarret i Pons (1880-1936) i la seva obra a Tàrraga com a arxiver i historiador*, dins «Urtx. Revista Cultural de l'Urgell», I (1989), 127-141.

Fill de l'arxiver manresà Joaquim Sarret i Arbós [cf. ATCA, VII-VIII (1988-1989), 391-392, núms. 3984 i 3985], seguí a Tàrraga una trajectòria paral·lela a la del seu pare, car ultra organista i mestre de capella de la parròquia i director de l'orfeó «Nova Tàrraga», fou arxiver del municipi. Ací és particularment recordat el treball d'arxiver i d'historiador de Tàrraga, el qual, ultra nombre de publicacions en premsa local (140-141), es manifestà en obres com *Privilegis de Tàrraga* (Tàrraga 1930; reedició en facsímil 1982) i en d'altres investigacions de tema local; deixà manuscrit *Tàrraga. Documents històrics*. La mort tràgica el setembre del 1936 no li permeté d'acabar la *Història de Tàrraga*.— J. P. E. [6156]

M. Luisa CABANES CATALÁ, *Necrología. Bibliografía* dins «Anales de la Universidad de Alicante. Historia Medieval», 7 (1988-1989), 323-333.

Necrologia i bibliografia són dedicades a la memòria d'Antonio Ubieto Arteta. El record necrològic subratlla la seva dedicació a la història valenciana del temps de la conquesta, reflectida en la bibliografia. De més a més, entre els seus dos-cents dotze números, primer publicats dins *Aragón en la Edad Media*, VII, trobem estudis de reis de la confederació catalano-aragonesa, la reedició dels *Anales de Aragón* de Jerónimo Zurita i alguns estudis sobre temes fronterers amb Catalunya.— J. P. E. [6157]

Jordi GIRAU I REVERTER, *Joaquim Xirau, pensador d'inspiració cristiana*, dins «Revista Catalana de Teologia», XIV (1989), 553-564.

L'autor dedica sengles apartats a l'exposició de dues obres de Joaquim Xirau, publicades en la seva etapa mexicana, encara que arrelades en projectes de la Universitat Autònoma de Barcelona anterior al 1939: *El pensamiento vivo de Juan Luis Vives*, del 1944, en el qual subratlla l'ideal cristià evangèlic però no rupturista, lligat a l'ideal humà de filan-

tropia, de formació humana i de pau pública (560); i el pòstum *Vida y obra de Ramón Llull*, del 1947, en el qual aplicava el mètode fenomenològic a l'estudi de la vida i del pensament múltiple d'un escriptor medieval, que ha d'ésser entès tant per la ciència com per l'amància (561).— J. P. E. [6158

Antonio LINAJE CONDE, *Bibliografía monástica de Ernesto Zaragoza Pascual*, dins «*Studia Monastica*», 31 (1989), 407-423.

Després del resum biogràfic (407-410), trobem llista de nou llibres (411-412) i de dos-cents nou articles publicats entre el 1966 i el 1989 (412-423), molts dels quals es basen en investigació arxivística de documents relatius a monestirs benedictins catalans, amb particular atenció a l'antic de Sant Feliu de Guíxols, i a la Congregació Claustral Tarraconense.— J. P. E. [6159

Jaume de PUIG I OLIVER, *La «Revista de Gerona» i la seva contribució als textos catalans antics*, dins «*Arxiu de Textos Catalans Antics*», VII-VIII (1988-1989), 303-322.

Ultra repassar les aportacions de cada un dels dinou volums d'aquella publicació al coneixement de textos o de documents trets directament d'arxius de la província de Girona, cosa que constitueix el nucli de l'article (307-315), i subratllar els temes que hi són més tractats (transcripcions dels fons d'arxiu més a l'abast de la mà, estudis de caràcter literari, notícies relatives a escriptors, estudis jurídics, numismàtica, jueus, història de l'art) (315-320), l'autor crida l'atenció sobre el bell esplet que formen els col·laboradors entorn d'Enric Claudi Girbal (305), la mort del qual representà també la de la «*Revista*» (320). El judici de conjunt és que, mirant d'avaluar fins al màxim el treball d'aquell grup, hom no pot deixar de reconèixer que els mancà una visió més àmplia i no cal dir globalitzadora de l'herència documental i literària catalana, com la que havien tingut el segle anterior els monjos del monestir de Bellpuig de les Avellanes, amb Jaume Caresmar al cap, o com el que al cap de poc representaria l'Institut d'Estudis Catalans.— J. P. E. [6160

Núria SALES, *Una impossible bibliografia rossellonesa?*, dins «*L'Avenç*», núm. 129 (setembre 1989), 58-69.

Presentació global d'aquelles «*deu o dotze*» publicacions bàsiques per al coneixement de la història del Rosselló i d'algunes de les seves poblacions, amb particular atenció a inventaris, col·leccions i a publicacions periòdiques.— J. P. E. [6161

Joan GISPERT I RICARDO, *Els estudis d'època medieval sobre Sant Martí de Provençals: comentari bibliogràfic*, dins «*Finestrelles*», 1 (1989), 133-150.

Ja d'entrada, l'autor expressa una certa decepció pel fet que a les altures de darreries del segle XX «no s'ha superat el que havien escrit els autors, martinencs o no, de començaments de segle» (134). Ell assenyalà allò que en les grans recopilacions documentals o en les obres més o menys generals del nostre segle hom diu d'aquella paròquia.— J. P. E. [6162

Marc MAYER, *L'arqueologia a Catalunya avui, en el marc internacional*, dins «*L'Avenç*», núm. 124 (març 1989), 52-55.

Informació de l'activitat arqueològica a Catalunya des de darreries del segle XIX, en la qual assenyalà l'aportació tant de la branca universitària com de l'eclesiàstica, sense

oblidar els autodidactes, i les publicacions, en particular les periòdiques, en les quals s'han anat aplegant els resultats d'aquell treball.— J. P. E. [6163]

Michel ZIMMERMANN, *En els orígens de Catalunya: emancipació política i afirmació cultural*. Traducció d'Antoni BENTUÉ (Llibres a l'abast 248), Barcelona, Edicions 62 1989, 220 pp.

Aplec de sis estudis, dos dels quals són ja coneguts dels nostres lectors: el que dona títol a tot l'aplec (13-38; cf. ATCA, IV (1985), 556, núm. 2052 i IX (1990), 526, núm. 5636) i *La presa de Barcelona per Al-Mansur i el naixement de la historiografia catalana* (71-96; cf. ATCA, VII-VIII (1988-1989), 521-522, n. 4403) El lector trobarà els altres resumits en els respectius llocs d'aquestes *Notícies bibliogràfiques*.— J. P. E. [6164]

Ferran VALLS i TABERNER, *Estudis d'història jurídica catalana*, Barcelona, Arxiu de la Biblioteca Valls i Taberner 1989, 160 pp.

Reproducció facsimilar de la recopilació editada el 1929. Dels onze estudis aplegats, deu recauen en el nostre camp. Són: *Els estudis d'història de la legislació catalana* (9-28), *Els elements fonamentals del dret català antic* (29-47), *Les descobertes de Ficker sobre els Usatges de Barcelona i llurs afinitats amb les «Exceptiones legum romanorum»* (47-56), *El problema de la formació dels Usatges de Barcelona* (57-69), *Les col·leccions canòniques a Catalunya durant l'època comtal* (70-83), *Les «Consuetudines Ilerdenses» de Guillem Botet* (84-87), *Les consuetuds i franquesses de Barcelona en 1284 o «Recognoverunt proceres»* (88-97), *Els Usatges i consuetuds de Girona* (98-116), *Notes sobre les relacions d'alguns jurisconsults famosos amb Catalunya* (117-127) i *Doctrines polítiques en la Catalunya medieval* (128-136).— J. P. E. [6165]

Carme BATLLE i GALLART, Joan J. BUSQUETA i RIU, *Bibliografia (1980-1988) sobre ciutats i viles de la Corona d'Aragó a la Baixa Edat Mitjana*, dins «Acta historica et archaeologica mediaevalia», 9 (1988), 513-527.

Les dues pàgines introductòries emmarquen el present recull en els treballs de la «Commission Internationale pour l'Histoire des Villes», en la qual Carme Batlle representa la Corona catalano-aragonesa, i subratllen l'actual empena dels estudis sobre ciutats (definides per importants, murades, seu episcopal) i viles (importants, però ni murades ni seu episcopal) en llurs diversos aspectes durant la Baixa Edat Mitjana. La llista de títols i referències segueix l'ordre alfabètic d'autors.— J. P. E. [6166]

Joan FUSTER, *Llibres i problemes del Renaixement* (Biblioteca Sanchis Guarner 18), València i Montserrat, Institut de Filologia Valenciana i Publicacions de l'Abadia de Montserrat 1989, 155 pp.

Aplec dels següents cinc articles: *Joan Lluís Vives i València, 1528* (9-42); *Notes sobre el «llemosí» a la València del segle XVI* (43-63 [cf. ATCA, V (1986), 510, núm. 2967]); *Lectures d'Ausiàs Marc en la València del segle XVI* (65-100 [cf. ATCA, V (1986), 499-500, núm. 2937]); *El cançoner Flor d'enamorats de Joan Timoneda*, del 1973 (101-142); i *Sobre un passatge de Montaigne* (143-155). Els articles publicats després del 1979 i no resumits encara en aquestes pàgines ho seran en el present volum.— J. P. E. [6167]

José M. LÓPEZ PINERO, *Los libros médicos impresos en la Valencia del siglo XVI*, dins «Hom. Simón Díaz», 429-438.

Presentació (429-431) i llista alfabèticament ordenada de les trenta obres de medicina impreses a València durant el segle XVI, amb indicació de les biblioteques que en posseeixen exemplar(s) i dels catàlegs que se n'ocupen. Una de les obres de les quals no és documentat cap exemplar és el *Tractat de bon regiment de sanitat...* (437).— J. P. E. [6168

Armand de FLUVIÀ, *Els primitius comtats i vescomtats de Catalunya. Cronologia de comtes i vescomtes*. Pròleg per Josep M. SALRACH (Biblioteca Universitària 11), Barcelona, Enciclopèdia Catalana 1989, 240 pp.

La bibliografia aplegada en les pàgines finals (217-232), en la qual podem trobar tant obres encara inèdites de temps antics com edicions de tots els temps, constitueix la base de la reconstrucció de les raguèlies comtals de Barcelona (23-46), Berga (47-48), Besalú (49-51), Cerdanya (52-56), Conflent (57), Empúries (58-73), Girona (74-78), Manresa (79), Osona (80-85), Pallars (86-88), Pallars Jussà (89-91), Pallars Sobirà (92-98), Penedès (99), Peralada (100), Ribagorça (101-110), Ripoll (111), Rosselló (112-117), Tarragona (118) i Urgell (119-124); i de les vescomtats d'Ager (128-129), Barcelona/la Guàrdia (132-134), Bas (135-141), Berga (142-143), Cabrera (145-155), Cardona (156-165), Castellbò (167-173), Castellnou (174-176), Cerdanya (177-178), Conflent (179-180), Empúries (181), Fenollet (182-183), Rocabertí (192-201), Tarragona (204), Tatzó (205-206) i Vilamur (211-211); també de les notícies relatives a cada una de les persones que han portat tals títols. Sengles introduccions expliquen com càrrecs funcionals es convertiren en hereditaris i desembocaren en la societat feudal.— J. P. E. [6169

André É[mile] SAYOUS, *Commerce et finance en Méditerranée au Moyen Age*. Recueil d'études édité par Mark STEELE, Londres, Variorum Reprints 1988, X i 338 pp.

Són reproduïts en primer lloc els tres estudis, anteriors a l'any 1937, dedicats als mètodes comercials de Barcelona; el primer sobre el segle XIII, basat en la documentació de l'ACB; el segon sobre el segle XIV, basat en la mateixa i en la de l'AHPB; i el tercer sobre el segle XV, basat sobretot en documentació de l'AHCB.— J. P. E. [6170

Modest REIXACH (coordinador), *Calendari de festes de Catalunya, Andorra i la Franja*, Barcelona, Fundació Serveis de Cultura Popular 1989, 632 pp.

El volum conté un capítol de bibliografia (563-589), dins el qual hi ha una secció genèrica (563-571) i una altra d'ordenada per comarques seguint llur ordre alfabètic (572-589). En cada apartat, les indicacions bibliogràfiques segueixen l'ordre alfabètic del primer cognom dels autors. Moltes de les aportacions indicades en la dita bibliografia recauen en el camp d'aquest anuari.— J. P. E. [6171

Núria SALES, *De la processó obligatòria a la processó prohibida, s. XV-XVIII*, dins «L'Avenc», núm. 124 (març 1989), 72-73.

El tema de la història de la festa i de la religiositat popular ha estat darrerament objecte de massa publicacions, en les quals «abunden teoritzacions globalitzadores, utilitzades...com a axiomes preestablerts i autosuficients» (72). L'autora assenyala publicacions tant monogràfiques com periòdiques catalanes que s'han ocupat d'aquest camp, amb especial atenció a les rosselloneses.— J. P. E. [6172

Joan CASTAÑO I GARCIA, *Les consuetes de la Festa d'Elx*, dins «Zeitschrift für Katalanistik - Revista d'Estudis Catalans», 2 (1989), 130-143.

Encara que el text inicial segurament fou escrit a darreries del segle XVe, les còpies arribades als nostres dies només atenyen al 1625. Ací l'autor presenta les característiques de cada una de les còpies del *Misteri de l'Assumpció* i les derivacions i edicions de cada una d'elles: la realitzada per Gaspar Soler Chacon el 1625, limitada a la lletra dels cants i indicacions teatrals, acompanyada d'una carta, d'anotacions marginals i de l'arbre genealògic del copista (130-135); la còpia realitzada per «un devot» el 1639, el qual també transcriví la partitura (136-138); la del 1709, copiada per Josep Lozano i Ruiz, i conté lletra, anotacions i música (138-140); la realitzada pel mateix l'any 1722, possiblement mancada, com l'anterior, del primer full i del text corresponent (140-142); i la del 1751, recentment apareguda, copiada de la de Gaspar Soler Chacon per Carles Tàrrega (142-143 [hom pot veure el resum de l'estudi de l'autor dedicat a la nova còpia en la tercera secció d'aquestes *Notícies bibliogràfiques* corresponents a mitjan segle XVIII]). L'autor es fixa particularment en l'estat material de cada exemplar i, davant el fet de la recent aparició de la darrera, manifesta el desig que hom donés a conèixer textos o documentació de propietat privada relatius a la *Festa*.— J. P. E. [6173]

Joan CASTAÑO I GARCIA, *Breu història de la guia per a l'espectador de la Festa d'Elx (1741-1983)*, dins «Misc. Gili», 159-178.

L'autor s'ha proposat de «fer un petit repàs de totes aquestes publicacions d'escàs volum [guies per als espectadors escrites, editades i repartides durant la Festa], però d'inesestimable valor dins d'un estudi general de la Festa d'Elx» (160). I així presenta la traducció castellana del *Misteri* en vers d'art major, obra posser de Claudià Felip Perpinyà, que tingué deu edicions entre el 1741 i el final del segle XIX (160-165); les dues edicions del text original amb traducció castellana feta per Francesc Fuentes Agulló, totes dues de la segona meitat del segle XIX (165-167); altra traducció castellana que Pere Ibarra atribuï a Claudià Felip Perpinyà, publicada l'any 1924 (167-169); *Lo Misteri d'Èlig* de l'esmentat Pere Ibarra, bilingüe i editat l'any 1929 (169-170); les set edicions del Patronat Nacional del Misteri (170-174); les dues edicions de la guia d'Antonio Anton i Asencio (175-176); i les també dues d'Enric A. Llobregat (176-178).— J. P. E. [6174]

Ramon GRAU, Marina LÓPEZ, *El creixement demogràfic català del segle XVIII: la polèmica Vilar-Nadal*, dins «Recerques», 21 (1988 = Homenatge a Pierre Vilar II), 51-69.

Repàs de les posicions personificades en Pierre Vilar i Jordi Nadal. Tenint per objecte d'estudi la totalitat de Catalunya, més encara, «per aquella essència oculta subjacent a totes les manifestacions d'un poble» (52), Vilar «prefereix la continuïtat de la informació en l'espai a la continuïtat en el temps» (55) i, doncs, les informacions proporcionades pels censos, sobretot pels de 1717-1718 i 1787 (55). Nadal, en canvi, prefereix clarament les dades dels arxius parroquials, a condició que es puguin considerar representatives (56-57). Les posicions evolucionarien, no sols per la receptivitat dels dos autors, ans també per la intervenció de terceres com Massimo Livi-Bacci, segons el qual «les dades aïllades sobre una població determinada són únicament indicadors d'un sistema global en el qual totes han d'encaixar d'una manera coherent i d'acord amb les possibilitats biològiques» (58) o Francisco Bustelo eficaç en la crítica a Vilar, però menys «a l'hora d'aportar solucions positives» (63). Tots, doncs, reconeixen el valor del *Cens de Floridablanca* (60-61), però es diversifiquen a l'hora d'explicar el procés demogràfic català tant abans (61-65) com després del cit cens, en la crisi de finals del segle XVIII (66-68).— J. P. E. [6175]

Albert MANENT [I SEGIMON], *Els llibres de bibliòfil en català (1941-1962)*, dins «Misc. Gili», 321-360.

La primera meitat d'aquestes pàgines exposa les iniciatives de tals classes d'edició i en presenta els protagonistes durant la vintena esmentada (322-334). La segona part presenta la llista alfabètica d'autors, les obres dels quals aquells anys foren editades per a bibliòfils. Hi trobem nombre d'autors que recauen plenament en el nostre camp: Josep Blanch i el seu *Arxiepiscopologi*, Jaume ça Font i el seu *Dietari de la Diputació del General de Catalunya* (337), Francesc Eiximenis, *El naixement de l'infant Jesús* (340), Bernat de Granollacs i el seu *Llunari* (345), *La història de l'esforçat cavaller Partinoples* (346), Ramon Llull, *El llibre de les bèsties i Ascens i descens de l'intel·lecte* (aquest en traducció catalana de Francesc Salvà i Miquel) (347), Ausiàs Marc i els seus *Cants d'amor* (348), *Miracles de la Verge Maria* (349), Francesc Tarafa i la seva *Crònica dels cavallers catalans* (358), Anselm Turmeda i el seu *Llibre*, la traducció catalana medieval de l'arquebisbe de Reims, Turó, amb la *Història de Carles Magnes i de Roldà*, Ferran Valentí i la seva *Traducció de les Paradoxa de Ciceró amb el Parlament al Gran e General Consell* (359) i Jaume Vilar, *Translació del Braç de Santa Tecla des d'Armènia a Tarragona* (360). També hi ha nombre d'obres que han estudiat aspectes que ens afecten, entre les quals destacariem les dedicades als *Goigs* (335, 344), els quatre volums d'Agustí Esclasans dedicats a *La filosofia de Ramon Llull* (341-342), el de Joan B. Cendrós, *Bibliofilia del Tractat dels Pirineus* (338) o el de Francesc Millà i Gàcio, *L'art de la impremta a Catalunya* (349).— J. P. E. [6176]

Principals publicacions sobre llengua i literatura catalanes aparegudes entre el gener i el desembre de 1987. Ressenyes, dins «Llengua & Literatura», 3 (1989-1990), 509-629.

Llista de dos-cents cinquanta-vuit títols (510-523), alguns dels quals són objecte de ressenya (524-629), en la línia dels dos llistaments anteriors [cf. ATCA, VII-VIII (1988-1989), 387, núms. 3958-3959]. Recauen en el camp d'aquest anuari els dedicats a «Arxiu de Textos Catalans Antics» (539-540), al llibre en la València del Renaixement (540-543), a Francesc Eiximenis (554-556), als processos de crims de Lleida al s. XV (556-557), a Ramon Llull (558-575), a Felip de Malla (576-579), a Pere i Jaume Marc (579-582), a F. C. Pardo de la Casta (586-589), a la *Rondalla de rondalles* de Lluís Galiana (593-597), al teatre assumpcionista valencià (597-601), a Estefania de Requesens (602-605), a l'epistolari de la València medieval (615-617), a Ausiàs Marc (617-619) i a Isabel de Villena (622-629).— J. P. E. [6177]

L'Associació Internacional de Llengua i Literatura Catalanes 1986-1989, [Barcelona], Associació Internacional de Llengua i Literatura Catalanes 1989, 124 pp.

L'opuscle conté una primera part informativa del VIII Col·loqui de l'Associació editora a Tolosa de Llenguadoc l'any 1988 i de la reunió de l'esmentada Associació en aquella avinentesa (7-22). La segona part ofereix notícia detallada del contingut de les publicacions de la mateixa Associació durant els anys 1986-1989 (Actes del setè Col·loqui celebrat a Tarragona i Salou; i volums diversos de les miscel·lànies a honor d'Antoni M. Badia i Margarit, Enric Moreu i Rey i Joan Gili, ultra el *Repertori de catalanòfils* III, amb dades biobibliogràfiques de dos-cents vint-i-nou estudiosos) (23-41). La tercera part conté nom i adreça dels mil tres-cents cinquanta-dos membres de l'Associació (43-115).— J. P. E. [6178]

Axel SCHÖNBERGER, Tilbert Dídac STEGMANN, *Katalanistische Publikationen und Aktivitäten aus dem deutschen Sprachbereich* (1988), dins «Zeitschrift für Katalanistik - Revista d'Estudis Catalans», 2 (1989), 167-194.

Dins aquestes pàgines d'informació trobem un paràgraf dedicat a l'edició del *Llibre d'amat i amat* de Ramon Llull en traducció alemanya d'Erika Lorenz [de la qual es parla en la secció tercera d'aquestes notícies bibliogràfiques] (168-169), indicació dels articles dedicats a Rafael d'Amat i de Cortada, a Antoni Canals, a Bernat Desclot i a Cristòfor Despuig en els quatre primers volums del *Kindlers Neues Literatur Lexikon* (170-171); de la miscel·lània a homenatge de Germà Colon i Domènech (173); de la tesi de Diane Doucet-Rosenstein sobre la combinatòria lul·liana (182-183).— J. P. E. [6179

«Medioevo latino. Bolletino bibliografico della cultura europea dal secolo VI al XIII», X (1989), XLVIII i 1068 pp.

La primera part, destinada a bibliografia relativa a autors i a textos, n'ofereix sobre els següents nostres: Agobard de Lió (16), Alfred Gonter (35), Antoni Andreu (46), Arnau de Vilanova (48-49), Pseudo Arnau de Vilanova (49), *Chronicon Barcinonense* (101), Claudi de Torí (106-107), Dhouda (117-118), Duran d'Osca (122), Eutropi de València (129), Feliu d'Urgell (131), Ferrer de Catalunya (131), Florus de Lió (131-132), Formós, papa (132), Frederic III rei de Trinària (142), Gerbert d'Aurillac (151, núm. 1020), Guiu Terrena (175), Guillem d'Aragó (176), Guillem de Rubió (185), Honori IV, papa (198-199), Joan de Biclaurum (219), Joan Marbres (220), Justinià de València (241), Just d'Urgell (241), *Liber glossarum* (249), Moisès de Girona (260) [o] Nahmànides (261), Pau Cristià (272), Pere d'Atarràbia (275), Pere Tomàs (282), Ramon Llull (291-297), Pseudo Ramon Llull (297-298), Ramon Martí (298), Ramon de Penyaforç (298), mestre Renall (300), Salomó ben Adret (314). Vides: de Ramon Llull (282) i de sant Ramon de Penyaforç (383). Per a les altres parts, val allò que hom pot veure dins ATCA IX (1990), 435.— J. P. E. [6180

Romanische Bibliographie 1986. Herausgegeben von Gustav INEICHEN. I. Teilband: *Verzeichnisse. Register*. II. Teilband: *Sprachwissenschaft*. III. Teilband: *Literaturwissenschaft*, Tübinga, Max Niemeyer Verlag 1988, XVI i 312; XIV i 310; i XIV i 572 pp.

El primer volum parcial és dedicat a informacions generals: llistes de 478 revistes despallades (1-20) i de llurs abreviatures (97-140), informacions sobre instituts, congressos (21-49) i compilacions d'escrits (49-93) i taules: d'autors citats (143-238), de recensionadors (239-267), d'altres persones i d'obres anònimes (269-298) i de matèries (299-312). El segon volum parcial té tota una secció dedicada a la llengua catalana (235-244) i el tercer una altra dedicada a edicions o a estudis d'autors catalans antics (393-398), en la qual gairebé totes les informacions recauen en el camp d'ATCA.— J. P. E. [6181

Romanische Bibliographie 1987. Herausgegeben von Gustav INEICHEN. I. Teilband: *Verzeichnisse. Register*. II. Teilband: *Sprachwissenschaft*. III. Teilband: *Literaturwissenschaft*, Tübinga, Max Niemeyer Verlag 1989, XVI i 316; XIV i 292; i XIV i 522 pp.

L'esquema dels tres volums és paral·lel a l'exposat en el resum anterior. La part dedicada a la llengua catalana en el segon volum parcial ocupa les pàgines 219-227 i la dedicada en el tercer a edicions de textos o a estudis d'antics autors catalans les pàgines 350-357.— J. P. E. [6182

Der Buchdruck in 15. Jahrhundert. Eine Bibliographie. Herausgegeben von Severin CORSTEN und Reimer Walter FUCHS. Unter Mitarbeit von Kurt Hans STAUB. Teil I: *Bibliographie*, Stuttgart, Anton Hiersemann 1988, XX i 700 pp.

Objectiu de l'obra és el d'aplegar notícia de les publicacions científicament rellevants relatives al tema del títol. Ací trobem, ultra els generals, epígrafs dedicats a Ramon Llull (107) i al *Tirant lo Blanc* (114). En la secció relativa a la il·lustració en els incunables trobem esment de Montserrat (137). En el dedicat a col·leccions actuals d'incunables, hom es refereix a Barcelona (202-203), Girona (221), Maó (236), Montserrat (240), Palma de Mallorca (247), Perpinyà (248), Sant Feliu de Guíxols (256), Santes Creus (256), Sogorb (257), Tarragona (261), València i sobre Catalunya en general (344-345). En la secció dedicada a impressors i a edicions concretes tenim aplecs bibliogràfics dedicats a Barcelona (402-406), a Ginebra (*Llibre dels sants àngels*, 451), Girona (453), Lleida (484-485), Montserrat (519), Palma de Mallorca (540-541), Perpinyà (556), Tarragona (607-608) i València (622-635).— J. P. E. [6183]

M. CRUZ CABEZA SÁNCHEZ-ALBORNOZ, *XXXVI años de Saitabi*, dins «Saitabi», XXXVIII (1988), 5-61.

L'autora reconta les vicissituds de la publicació, nascuda el 1940 com a privada, i des del tercer número vinculada a la Facultat de Filosofia i Lletres de la Universitat de València, des del setè a dos instituts del Consejo Superior de Investigaciones Científicas i des del 1977 a la Facultat de Geografia i Història de la universitat esmentada (6-9). També ha evolucionat l'estructura del conjunt presentat pels successius volums (10-11). Després de recordats certs detalls tècnics (paginació, impressió, dipòsit legal, ISBN, ISSN) i de reproduïdes set portades (16-17), ve la taula alfabètica d'autors dels sis-cents disset articles publicats (18-54), i la de temes (55-61).— J. P. E. [6184]

Margarida ANGLADA, M. Àngela SERRA, *Recull dels treballs publicats a «Acta Mediaevalia» (1980-1989)*, dins «Acta Historica et Archaeologica Mediaevalia», 10 (1989), 535-552.

Treball realitzat per alumnes del Departament d'Història Medieval de la Universitat de Barcelona, en el qual els estudis publicats durant els primers deu anys de la revista són aplegats de forma temàtica: metodologia (536), arqueologia (537-540), demografia i societat (540-542), mentalitats (542-543), ètica econòmica medieval (543), economia (543-544), política i institucions (544), Església (545), ordes militars (545-546), relacions Catalunya-al-Andalus (546), aspectes artístics (546-547) i comentaris o informacions (546-547). La taula alfabètica d'autors ocupa les pàgines 549-552.— J. P. E. [6185]

Índex dels números 1-20 [de «Randa»], dins «Randa», 21 (1987), 233-244.

Taula dels estudis publicats en els volums indicats, ací disposada seguint l'ordre alfabètic del primer cognom dels autors.— J. P. E. [6186]

Índex dels números 1-19 [de «Recerques»], dins «Recerques», 20 (1988), 221-232.

Taula de característiques idèntiques a les del resum anterior.— J. P. E. [6187]

Giuseppe de GREGORIO, *Indice delle testimonianze scritte citate nei volumi 1-10 di Scrittura e Civiltà*, dins «Scrittura e Civiltà», 11 (1987), 6-266.

Troblem en aquestes taules referència a volums i a pàgines de la publicació periòdica esmentada, dedicades a les butlles dels papes Formós i Romà conservades a Girona, ACG (112), i al ms. 19 de Perpinyà, Biblioteca Municipal, relacionat amb Pier Candido Decembrio (162).— J. P. E. [6188]

II. ESTUDIS DE REFERÈNCIA LOCAL

José HINOJOSA MONTALVO, *La economía agropecuaria alicantina en tiempos de Alfonso X: aproximación a su estudio*, dins «Anales de la Universidad de Alicante. Historia Medieval», 6 (1987), 159-173.

L'autor es proposa d'oferir una reconstrucció sintètica i breu de l'agricultura i la ramaderia d'Alacant, Elx i Oriola, des del començament de la protecció castellana fins a la mort d'Alfons el Savi, a base d'estudis ja realitzats i de la documentació d'aquell rei (160). El paisatge natural hauria sofert pocs canvis durant els anys esmentats (162). Un document del 1261 parla de sarraïns que llauraven amb bous. Consta que el 1258 hi hagué intenció de construir molins de vent, desconeguts dels sarraïns (163); els autors no es posen d'acord entorn de si hi hagué fugida general de musulmans a Granada i el Maghreb després de la desfeta d'al-Azraq (164), però sembla que no hi hagué caiguda radical de la producció (166). A Elx i a Oriola era molt important el regadiu, punt en el qual hi hagué continuïtat entre musulmans i cristians (167). Hi hagué caça, car hi hagué exempció de tributs en aquest punt (169). El bestiar, bé cobejat i capturat en terreny de frontera, només comença a constar en documentació del 1261 (170-171).— J. P. E. [6189]

J. M. del ESTAL, *Anexión del Camp d'Alacant al Reino de Valencia por Jaime II de Aragón (1308)*, dins «Anales de la Universidad de Alicante. Historia Medieval», 6 (1987), 229-278.

L'autor, basat en documentació d'arxiu (ACA, *Canc.*, *reg.*, i Alacant, Arxiu Municipal), toca tres temes en aquest estudi: primer, contra allò que diuen els cronistes, tant catalans com castellans, seguits en aquest punt pels historiadors, l'ocupació del regne de Múrcia no fou un passeig, ans trobà resistència militar sobretot en els castells d'Oriola, Múrcia, Molina, Cartagena i Elx (232); l'autor resumeix allò que s'esdevingué en la presa de cada un (234-242); segon, el 1296, Jaume II delimità el terme d'Alacant, en el qual entren ara, ultra Alacant, les poblacions de Sant Joan, Campello, la Vilajoiosa, Orxeta, Relleu, Busot, Aigües, Mutxamel, Sant Vicent del Respeig, Agost, Petrer, Novelda, Montfort del Cid i Asp, fins al terme d'Elx (244); tercer, l'acta formal d'annexió del Camp d'Alacant al Regne de València, el 1308, ací traduïda al castellà (272-278, amb fotografia del pergami original, 275). També són transcrits els documents de delimitació del terme feta per Alfons el Savi el 1252 i per Jaume II el 1296 (256-261, amb documentació complementària relativa al límit entre Alacant i la Vilajoiosa, 265-272).— J. P. E. [6190]

Juan A. BARRIO BARRIO, *La organización municipal de Alicante. Ss. XIV-XV*, dins «Anales de la Universidad de Alicante. Historia Medieval», 7 (1988-1989), 137-158.

A base de documentació inèdita de Barcelona, ACA, de València, ARV, i dels arxius municipals d'Alacant i d'Oriola, ultra les publicacions tant relatives a Alacant com a ciu-

tats paral·leles, l'autor reconstrueix primer la piràmide d'autoritats municipals (justícia, consell, jurats i oficis diversos) i després el mecanisme d'elecció als diferents càrrecs, amb llurs successives modificacions, sempre dins l'esquema dels *Furs de València* i del sistema de «sac i sort» (147). No mancaren les tensions entorn del nomenament del justícia o de la insaculació, de la qual depenia la possibilitat d'ésser elegit (151-154), davant les quals la política de la corona hauria estat la de cercar el propi reforçament dividint el poder local.— J. P. E. [6191]

M. Luisa CABANES CATALÀ, *Documentos para la historia de Alicante: cartas enviadas desde el «Consell de Valencia a la villa de Alicante durante el reinado de Martin I*, dins «Anales de la Universidad de Alicante. Historia Medieval», 7 (1989-1989), 275-287.

Presentació, regist i transcripció de dinou lletres missives, datades entre l'octubre del 1389 i el del 1409, escrites pels jurats de València a les o a alguna de les autoritats d'Alacant, relatives a diversos problemes comuns, conservades a València, AMV, *Lletres missives*. [És estrany que la primera de les cartes sigui signada amb la fórmula «Los jurados...» (276)]:— J. P. E. [6192]

Juan-Manuel del ESTAL, *Conversión de la villa de Alicante en ciudad*, dins «Anales de la Universidad de Alicante. Historia Medieval», 7 (1988-1989), 225-241.

Presentació de les dues provisions de Ferran el Catòlic, del 19 i 26 de juliol del 1490, per la primera de les quals precisava el dret de la vila a percebre les imposicions del mollaige i per la segona li atorgava la categoria de ciutat (226-230). Aquesta darrera és transcrita en la seva totalitat (231-234) i traduïda al castellà (236-239). Hi ha fotocòpia d'un fragment de la primera en la pàgina 227 i de tota la segona en la 235. També hi ha reproducció d'un croquis del castell d'Alacant, potser del segle XVI (229).— J. P. E. [6193]

Juan Antonio CASTAÑO DÍAZ, *Nivel socioprofesional y estima social de los artesanos en el siglo XVIII alicantino*, dins «Misc. Garcia Martínez», III, 19-30.

Estudi sociològic basat en els noranta-set documents notariais previs al matrimoni trobats a Alacant, Arxiu Històric Provincial, *Protocolos notariales*, corresponents als anys 1708-1722 i 1750-1775. La primera dada és que el grup dels menestrals és el numèricament més important després del dels llauradors i que amb aquests constitueixen els estrats inferiors de l'estructura social (el percentatge dels dots de cada estrat en el conjunt de tots els dots és: 62'6% els de la noblesa, 23'5% els dels comerciants, 7'2% els de professions liberals, 2'8% els dels menestrals, i 1'4% els dels llauradors, 21). No cal dir que els dots dels mestres són superiors en proporció de 250 a 100 als dels fadrins (23). L'exposició és completada amb set quadres.— J. P. E. [6194]

José MALLOL FERRÁNDIZ, *Alicante y el abasto de nieve en el siglo XVII*, dins «Hom. Garcia Martínez», III, 73-84.

L'avituallament ciutadà de neu, per als malalts i per a l'ús normal, constituïa una de les exclusives del municipi i s'han conservat els *Capítols ab los quals los Justicia i Jurats de la ciutat d'Alacant arrendaren l'avituallament de la neu...* l'any 1648 (74-75). La realització del servei durant el segle XVIII és coneguda per la documentació de sèries diverses d'Alacant, Arxiu Municipal, ultra l'específica d'*Arrendament de la neu: Capítols*,

Arrendaments i fiances, Reials provisions i altres documents. Ací trobem resumits: el procediment previ a la concessió del servei en exclusiva a un postor (74-77), les circumstàncies del transport a càrrec d'una companyia de traginers (78-80) i les imposicions reials i les condicions de venda a l'engròs i a la menuda (80-82). A darrerries del segle XVIII carregà econòmicament damunt la neu la primera instal·lació d'il·luminació pública (83).— J. P. E. [6195]

Armand ALBEROLA I ROMÀ, *El port d'Alacant en la política mediterrània de Felip V: la reconquesta d'Orà (1732)*, dins «Hom. Garcia Martínez», II, 285-297.

Mitjançant el cas d'Alacant, l'autor estudia els procediments emprats per la corona espanyola en la reconstrucció dels estols navals pel mètode del noliej, al qual ni els patrons ni els capitans no es podien escapar. La base documental és constituïda per l'Arxiu Municipal d'Alacant, *Cartas escritas y recibidas, Cabildos i Diversorum*, per l'Arxiu Històric Provincial d'Alacant, *Protocolos Notariales*, i per les informacions de Pierre Desvarennes, cònsol de França a Alacant, conservades a París, Archives Nationales, *Affaires Étrangères*, Bl-152 i 153. El total de vaixells noliejats fou de 103 (294-295) i el nombre de soldats pujà a 26.615 (291). L'exposició és completada amb quatre quadres.— J. P. E. [6196]

Ricard BANÓ ARMIÑANA, *Registros reales de los siglos XIII-XIV en el Archivo Municipal de Alcoy*, dins «Anales de la Universidad de Alicante. Historia Medieval», 7 (1987), 207-228.

Presentació de la sèrie de la *Cort de Justicia* d'Alcoi, Arxiu Municipal, d'on l'autor ha transcrit complets dinou documents reials, datats entre el 1249 i el 1361 (208-228), tots de naturalesa jurídica (exempcions, confirmacions de senyoriu, nomenament de tutor per a un descendent de Roger de Llúria, provisions amb motiu de la Guerra d'Almeria, compra de senyoriu reial damunt certs llocs) d'entre els quals sembla destacar el del gener del 1314, en el qual el rei Jaume II de Catalunya-Aragó reconeix els deutes que tenia amb persones d'Alcoi per serveis d'animals de bast durant la recent campanya d'Almeria (217-220). El primer és un document de Jaume I, datat a València el 1249, desconegut fins ara (208).— J. P. E. [6197]

Ezequiel GORT I JUANPERE, *Entorn les estructures senyoriales al Camp de Tarragona: el cas d'Alcover (s. XII i XIII)*, dins «XXXV Assemblea», 373-381.

L'autor recorda les primeres notícies de l'Alcover, salvades de documentació en part perduda, entre el 1059 i el 1166, any de la *Carta de població*, resumida en l'*Arxiepiscopologi* de Josep Blanch. Tres manuals notariais, conservats a Tarragona, AHA, corresponents a anys entre el 1245 i el 1286, ultra el *Llibre verd* i l'*Índex vell* del mateix arxiu, permeten a l'autor d'assenyalar en una pàgina els trets principals de la comunitat (puixança biològica i econòmica, procedència bàsicament occitana, economia diversificada, població en masos i en nucli murat, mercadal) (375) i que la senyoria era partida entre l'arquebisbe i el paborde de la Seu de Tarragona i el rei (376-377), cada un dels quals nomenava el propi batlle (378).— J. P. E. [6198]

Maria Josepa ARNALL I JUAN, Ignasi BAIGES I JARDÍ, Joan J. BUSQUETA I RIU, Lluïsa CASES I LOSCOS, Soledad FARNES JULIÀ, Gerard MARÍ I BRULL, Josefina i Maria Dolores MATEU IBARS, Josep M. PONS I GURI, Elisa VARELA I RODRÍGUEZ, *Un registro notarial de Alcover del siglo XII*, dins *Notariado*, 507-511.

El registre ací presentat correspon als anys 1228-1229, és incomplet, i es troba en l'AHA de Tarragona. Els documents, dels quals són oferts fragments textuals, són principalment deutoris, vendes, establiments, i rebuts o liquidacions de comptes. Els fragments més extensos corresponen a un testament, a un contracte d'aprenentatge, a un acord sobre aprofitament d'aigües, a una constitució de societat i a un acord de parceria en un ramat (509-511).— J. P. E. [6199]

PROFESSORS DE PALEOGRAFIA I DIPLOMÀTICA, *Manual d'Alcover (anys 1228-1229)*, dins *De scriptis notariorum (s. XI-XV)*, Barcelona, Departament d'Història Medieval - Paleografia i Diplomàtica 1989, 161-294.

[Els autors són els que encapçalen la notícia bibliogràfica anterior]. Ací tenim primer la llista de les sèries de manuals notariais que comencen durant el segle XIII en diverses poblacions del Principat de Catalunya, amb indicació de l'arxiu en el qual cada una es troba. Descriu el volum actualment de Tarragona, AHA, *Manuels notariais. L'Alcover* (161-163), segueix la llista de les seves calendacions, del 24 d'agost del 1228 al primer del mateix mes de l'any sobre (165-169). Foren intercalades en les anotacions dues notícies, una d'elles relativa a la conquesta de Mallorca el 1229 (170, nota 80; la pàgina és reproduïda en la 212). Els autors precisen i expliquen els diversos tipus de documents, als quals responen aquestes notes (170-183), resumeixen el contingut de cada una de les tres-centes vint-i-nou conservades (183-210) i ofereixen llur transcripció paleogràfica (210-261), tot completat amb la taula alfabètica no sols d'antropònims i topònims, ans encara de totes llurs variants (263-294).— J. P. E. [6200]

Ricard CAÑELLAS I BATET, *L'evolució dels conreus a l'Alcover durant la segona meitat del segle XVII*, dins «XXXV Assemblea», II, 37-52.

La comparació entre els cadastres del 1752 i del 1779, conservats a l'Alcover, Arxiu Municipal, fan que hom s'adoni que l'estructura agrícola de la població era pràcticament idèntica, amb creixement de la superfície de regadiu d'un dos per cent i una mínima devallada de la vinya d'unes dues dècimes; pujaren els oliverars, però baixaren la sembradura i sobretot els avellaners, les alzines, la garriga i les terres ermes en general. L'explicació de cada capítol dels dos cadastres és completada amb quatre quadres (49-52).— J. P. E. [6201]

Josep M. T. GRAU I PUJOL, Roser PUIG I TÀRRECH, *Els monopolis del comú d'Alcover a finals del set-cents*, dins «Butlletí. Centre d'Estudis Alcoverencs», núm.42 (abril-juny 1988), 7-17.

Amb referència a Valls, Arxiu Històric Comarcal, *Manuels notariais* 122, els autors presenten primer els drets municipals sobre serveis públics de venda de productes, d'acolliment d'hostes o d'impostos (7-12) i els quantifiquen després un per un, bo i oferint el nom de l'arrendador i la quantitat bestreta en concepte de fiança cada un dels anys en què aquesta dada és coneguda (14-17).— J. P. E. [6202]

Francesca M. SERRA I CIFRE, *Els llinatges d'Alcúdia (1600-1924)*, dins «Bolletí de la Societat Arqueològica Lul·liana», XLV (1989), 279-298.

Buidatge dels *Llibres de defuncions* de l'Arxiu parroquial d'Alcúdia en allò que fa a cognoms i a procedència de les persones que hi figuren; aquesta passa d'ésser mínima a representar vora del vint-i-cinc per cent d'altres bandes de Mallorca en el primer quart

del segle actual (283-287; llistes de països o poblacions de procedència, 297-298). Les pàgines 290-296 redueixen a quadre les presències de cada un dels cognoms cada vint-i-cinc anys. Hi ha també una gràfica demogràfica global del 1550 al 1950.— J. P. E. [6203

Fina ANGLÈS SORONELLAS, Joan-Miquel VENTÓS, *L'Aleixar i les Ordinacions del 1504 i anteriors*, l'Aleixar, Ajuntament 1986, 68 pp.

Les pàgines inicials ofereixen una notícia de l'Aleixar el segle XVI: represa demogràfica, economia bàsicament agrícola i amb els oficis menestrals i administratius indispensables, sota el senyoriu del duc de Cardona. Les *Ordinacions del 1504* són conservades en un quadern de propietat particular i ací transcrits (35-43), precedides per unes d'anteriors (21-33) i seguides pel fragment inicial d'altres del 1546 (44). La part final de l'edició és destinada a un estudi de les característiques filològiques (45-54), a indicar les aportacions a la toponímia aleixarenca (55-56) i a indicar la funció de les ordinacions en el govern dels antics municipis catalans (59-67).— J. P. E. [6204

Alvaro SANTAMARIA, *Algebeli/Muro tradició historiogràfica a revisar, a descartar*, dins «Bolletí de la Societat Arqueològica Lul·liana», XLV (1989), 69-90.

Els historiadors que se n'han ocupat, han estat tots d'acord a identificar l'alqueria mora Algebeli amb qualque possessió de Muro. Però les dades del *Llibre del repartiment de Mallorca* indiquen que la dita alqueria es trobava en territori del rei i Muro era del comte d'Empúries, raó per la qual l'anàlisi de vint-i-cinc documents dels anys 1273-1275 (regist en 81-90) condueixen l'autor a localitzar-la en terme pertanyent a la part reial, el d'Inca, i en les possessions que han conservat el nom àrab: Gebellí Gran i Gebellí Petit; de més a més, l'autor resumeix les dades de la documentació esmentada per a una primera descripció de la vila de Muro posterior a la conquesta (75-79).— J. P. E. [6205

Albert GIRONA ALBUIXECH, *Creiximent econòmic, diferenciació social i resistència senyorial (Almussafes al segle XVIII)*, dins «Hom. Garcia Martínez», III, 141-155.

Les primeres pàgines resumeixen les vicissituds des de la conquesta fins a l'agregació al patrimoni reial el 1766 (142-144; cf. ATCA, II (1983), 585-586, núm. 1080). Durant el segle XVIII la demografia d'Almussafes saltà de 418 habitants el 1735 a 1.125 el 1794 (145), com també l'economia, sobretot per causa de l'augment del regadiu i del cultiu de l'arròs (146-149). La separació del senyoriu del monestir de la Valldigna i la integració en el patrimoni reial fou impulsada pels enfiteutes més rics; després de la incorporació, les terres foren comprades per la burgesia de la ciutat de València. La documentació de base es troba a València, ARV, *Clerecia, esglésies i convents: Valldigna, Reial Cancelleria: processos*, en l'ACA, *Canc., reg.* i a Madrid, AHN, *Clero secular y regular*, lligall 2.223 (142, nota 3).— J. P. E. [6206

Rosa GÓMEZ CASAN, *L'ús del català com a llengua jurídica i notarial a l'Alt Palància del segle XIV al XV*, dins «Segon Congrés Llengua», 519-526.

Informació detallada dels fons escrits totalment o parcialment en llengua catalana conservats en els arxius Municipal d'Altura, Municipal i Catedralici de Sogorb, amb punt màxim de presència a començaments del segle XIV i desaparició en la segona meitat del segle XVI.— J. P. E. [6207

Enrique GIMÉNEZ LÓPEZ, *El desembarco aliado de Altea en 1704 y el virrey marqués de Villagarcía*, dins «Hom. García Martínez», II, 269-284.

Un any abans del desembarcament formal dels aliats en el Regne de València l'agost de 1705, aquell fou precedit per una estada d'un dia a Altea, població que, conduïda pel rector, era majoritàriament austriacista. Els fets i llurs repercussions entre les autoritats de València, amb les posicions contraposades del virrei i de l'arquebisbe Antoni Folc de Cardona són ací exposats a base de la documentació de Madrid, AHN, *Consejos*, lligalls 18.438 i 18.747, i Simancas, Archivo General, *Guerra moderna*. El resultat fou favorable als aliats perquè féu visible el partit a favor del qual estaven molts eclesiàstics i estengué la consciència del problema i de la importància de l'estol aliat en fer decantar la balança.— J. P. E. [6208]

Isidre PRADES, *Els terratrèmols de la sèrie olotina i el cas de la vila d'Amer*, dins «Quaderns de la Selva», 2 ([1989?]), 103-112.

Aplec de notícies relatives a les conseqüències dels terratrèmols dels anys 1425-1427, conegudes per les actes de visita pastoral de l'ADG i per documents notariais d'Amer, actualment a Girona, AH, *Notaris d'Amer*, d'on l'autor dedueix que en «la falla olotina que es desplaça en biaix des de la vall d'Oix fins a la vall d'Amer» (106) el seisme arribà al grau desè de l'escala de Mercalli, car consta que alguns temples foren totalment enderrocats (106). Hom coneix els jornals que el juny del 1433 foren esmerçats en la reconstrucció del monestir (108-109). En apèndix és transcrit un contracte del 1432 d'establiment d'un mas, buit des dels terratrèmols, perquè la major part de les terres eren «perdudes per rahons de les grans pudós he corrupcions que són axides en lo temps del terratrèmol en lo torrent apelat d'es Saüc» (111).— J. P. E. [6209]

Mercè DÍAZ, Joan GISPERT, Nieves LÓPEZ, Roser SALICRÚ, *La documentació de la casa de Clariana (s. XIII-XV) conservada a l'arxiu del Castell de Vilassar*, dins «XXXV Assemblea», I, 329-352.

La casa de Clariana es trobava al terme d'Avinyonet del Penedès. Per successions diverses, els vint-i-set pergamins que se n'han conservat formen part ara de l'Arxiu Patrimonial del marquès de Barberà i Manresana, ubicat en el Castell de Vilassar. Els dits documents, datats entre el 1286 i el 1423, són ací objecte de regest (338-344) i dos d'ells, dels anys 1335 i 1359, concessió d'establiment d'una o més premses i donació de propietat de mare a fill per matrimoni d'aquest, respectivament, són transcrits sencers (345-352).— J. P. E. [6210]

Joan TRAYTER SABATER, Miquel A. SIBECAS POU, Joan TRAYTER MALIRACH, *Avinyonet de Puigventós. L'agricultura al 1736 i la seva evolució*, dins «Annals de l'Institut d'Estudis Empordanesos», 22 (1989), 163-204.

Exposició de les dades del cadastre del 1736 conservat i recentment trobat en l'Arxiu Municipal, on consten dues-centes setanta finques, amb cinquanta-tres cases (dues d'eclesiàstics) i una barraca (167). Presentats els aspectes generals (amb doble fotografia del volum, 166), segueix el quadre, on consten els béns de cada propietari (casa, sembradura, oliveres, vinya, hort, mallol, bosc, erms i nogueres) (170-177), béns que després són agrupats pels verals del terme (179-196), la llista de topònims (198) i la taula de les rendes derivades del cadastre (200-204).— J. P. E. [6211]

Desamparados PÉREZ PÉREZ, *Presencia valenciana en el sitio de Balaguer. Año 1413*, dins «Estudios Udina», 295-311.

L'ARV, *Reial*, 619bis, conté el *Registre dels actes seguits per la subvenció feta per los dels tres staments del regne de València...* en ocasió del setge de Jaume d'Urgell en la ciutat de Balaguer després del Compromís de Casp. Descrita la materialitat del volum, segueix la narració dels principals aspectes d'aquella oferta de col·laboració bèl·lica a Ferran d'Antequera, i principalment dels capítols, als quals els tres braços condicionaven la concessió de l'ajuda pecuniària, capítols que són transcrits íntegres (307-310), acompanyats de la lletra amb la qual els diputats de la Generalitat valenciana demanaven noves als jurats de la ciutat de Saragossa sobre la situació a l'Aragó, i de la descripció de la mostra militar de l'expedició comanada pel duc de Gandia.— J. P. E. [6212

Joan FUGUET I SANS, *L'actual partida de Montornès dels termes de Barberà i Montblanc. Un topònim d'història confosa*, dins «Misc. Moreu-Rey II», 213-222.

Després de resumides les primeres compareixences de Montornès de la Conca en la documentació posterior a la reconquesta, l'autor es fixa en tres pergamins conservats a Madrid, AHN, *Clerecia*, carpetes diverses, que analitza perquè fan esment d'un «castell i poble» de Montornès, desconegut com a tal en la documentació de la Conca i en la de Barberà (218-219), d'on dedueix que es tractaria de falsificacions destinades a reforçar uns drets que Poblet hauria tingut interès a fer constar que eren damunt un «castrum et villa» (219-220).— J. P. E. [6213

Philip BANKS, *The inhabitants of Barcelona in 1145*, dins «Acta Historica et Archaeologica Mediaevalia», 9 (1988), 143-166.

L'ACA, *Canc.*, *Pergamins extra-inventari* 3508, ací transcrit (157-158), conté una llista no datada ni altrament explicada de dues-centes quaranta persones, dues-centes divuit de les quals són nominalment esmentades i una per una il·lustrades per l'autor amb indicació d'altres documents que els afecten (158-166). L'estudi previ a l'edició recorda llistes semblants per a diverses poblacions catalanes anteriors als *Llibres del repartiment* de Mallorca i de València (144), es fixa en un document barceloní del 1148 ja publicat per Francesc Carreras i Candi relatiu a ajuts al rei per a la conquesta de Tortosa (145-146) i es pregunta per la data i la naturalesa del nou document. Establert un marc entre el 1140 i el 1150, l'autor és sensible als indicis que el col·locarien entre el 1144 i el 1146 (148) i als que en fan una llista de naturalesa fiscal, car en qualque cas la unitat de propietat heretada pesa més que els noms personals (151), relacionable amb la revisió de l'economia comtal realitzada aquells anys (153). Les darreres consideracions són de naturalesa onomàstica (155-156).— J. P. E. [6214

Carmen BATLLE, *Las relaciones comerciales de Barcelona con la España musulmana a fines del siglo XII e inicio del XIII*, dins «Anales de la Universidad de Alicante. Historia Medieval», 6 (1987), 107-133.

La documentació de Barcelona, ACB, de la qual són ací transcrites íntegres set peces, datades entre el 1144 i el 1214 (125-133), permet de conèixer casos de mercaderia entre Barcelona i Espanya o part de la península sota sobirania musulmana (108-110). Una de les formes de relació girava entorn dels esclaus, regalia per a l'exercici de la qual existia un càrrec, el de l'almostalaf, únic que podia conduir sarraïns i sarraïnes a Espanya per a llur redempció (111), durant un cert temps vincular a la família Adarró (112-115), extingida la qual el càrrec fou arrendat el 1277 a dos sarraïns (116). Les darreres pàgines contenen

informació relativa al comerç d'esclaus tant de part cristiana com musulmana (117-119).— J. P. E. [6215]

Carme BATLLE, *Uns mercaders de Barcelona al Nord d'Àfrica a mitjan segle XIII*, dins «Acta Historica et Archaeologica Mediaevalia», 10 (1989), 145-157.

Pàgines dedicades a exposar l'activitat de la família Albareda, sempre a base de la documentació de Barcelona, ACB, *Diversorum*, en la qual destaca el testament de Jaume d'Albareda, atorgat en l'alfondec de Bugia el 1258 i ací transcrit (155-157), en el qual consta d'una banda l'extensa parentela barcelonina i de l'altra els nombrosos negocis de Bugia.— J. P. E. [6216]

Carmen BATLLE, Elisa VARELA, *Las relaciones comerciales de Barcelona con el norte de África (siglo XIII)*, dins «Anales de la Universidad de Alicante. Historia Medieval», 7 (1988-1989), 23-52.

Anàlisi dels diversos elements implicats en les comandes destinades al comerç amb països d'Àfrica del Nord [tema ja tocat per Carme Batlle en les pàgines resumides dins ATCA, VII-VIII, 1988-1989), 531, núm. 4538 i en les resumides immediatament abans i després d'aquestes], conegudes per una trentena de contractes específics, trobats sobretot a Barcelona, ACB, *Diversorum*, set dels quals, datats entre el 1256 i el 1281, són transcrits en apèndix (45-52; un però és de l'Arxiu del castell de Vilassar). És documentada l'activitat de tota una raguèlia, els Banyeres (24-27), i precisats els diversos extrems d'aquella modalitat econòmica, també gràcies a les prescripcions del *Llibre del consolat de mar* relatives a nòlits (33-35). En un cas coneixem operacions successives d'un mateix mercader durant els anys 1283-1286 (39).— J. P. E. [6217]

Carme BATLLE i GALLART, *La presència de mercaders catalans al Nord d'Àfrica durant el segle XIII*, dins «Hom. Sáez», 99-109.

Aplec de notícies relatives a mercaders catalans actuant al Nord d'Àfrica, resultat d'investigació en l'ACB, *Pia Almoïna* i *Pergamins*, amb particular atenció al vigatà Pere Sagristà, del qual és transcrit el testament del 1240. El testament fou redactat a Tunis per un notari de Palerm, [raó de les diferències entre aquest i els testaments redactats per notaris catalans] (108-109).— J. P. E. [6218]

Carme BATLLE i GALLART, *L'assistència als pobres a la Barcelona medieval (s. XIII)* (Episodis de la Història 267), Barcelona, Rafael Dalmau editor 1987, 94 pp.

Aquesta visió de conjunt es basa en prop de tres-cents testaments de barcelonins i barcelonines (89), dos-cents cinquanta-un dels quals procedeixen de l'ACB (10). Fora de comptadíssimes excepcions, tots contenen una clàusula, en la qual es determinen deixes a pobres (12) i encara més a captius (15). L'almoïna és normalment en metàl·lic, de vegades en forma de vestits (ultra el que es donava als qui acompanyaven el cadàver) o d'altres objectes (16). En aquestes pàgines l'autora ha aplegades tota mena de notícies relacionades d'una o altra manera (per exemple, per parentiu amb fundadors) amb les institucions caritatives de Barcelona durant el segle XIII: hospitals de la Seu (25-29), d'En Colom (29-45), del canonge Pere Desvilar (45-50), del ciutadà homònim (50-52), d'En Bernat Marcús (52-59) i de Santa Eulàlia del Camp (59-64); casa dels malalts o leprosos (64-69); i almoïnes de la Seu (69-76) i dels jueus (77-80), ultra allò que hom pot saber dels bacins dels pobres vergonyants de les parròquies (81-83) o dels ajuts a monestirs i con-

vents, en un temps en el qual s'implanten a Barcelona els grans ordes mendicants de sant Domènec i sant Francesc (83-89). Atesa l'amplitud de la informació, a la qual ja ens hem referit, trobem en aquestes pàgines més dades relatives a l'alimentació, gràcies al llibre de comptes de l'any 1282 de l'almoïner de la Seu (72-75) o a informació sobre l'Hospital d'En Colom (92). Subratllem la notícia que a l'hospital darrerament esmentat dos infants acollits aprenien de lletra (42); i que el de Santa Eulàlia del Camp tenia unes ordinacions, ara perdudes (60).— J. P. E. [6219]

Carme BATLLE I GALLART, *La casa i els béns de Bernat Durfort, ciutadà de Barcelona, a la fi del segle XIII*, dins «Acta Historica et Archaeologica Mediaevalia», 9 (1988), 9-51.

L'article té dues parts: exposició ordenada, seguint les dependències d'una casa, de les dades fornides pel document de Barcelona, ACB, Pia Almoïna, 4-2-1 (10-36), i transcripció completa del mateix (37-51). El document, potser més una liquidació que un inventari, presenta primer les quantitats percebudes per la venda de mobles, eines i estris d'una mestressa Durfort, després els drets sobre béns immobles a Barcelona i rodalia, fins a arribar a drets sobre mals usos (46, línia 108); i finalment, la llista de documents de l'arxiu familiar, tots del segle XIII, en els quals es basaven els drets descrits en la secció anterior. En canvi, entre el parament de la casa, només constava un *Librum de oracionibus* (42, línia 63). La primera part distribueix els objectes en la casa i les possessions immobiliàries en la ciutat i voltants, completant les dades amb d'altres del mateix arxiu o de l'ACA.— J. P. E. [6220]

Carme BATLLE, Àngels BUSQUETS, Immaculada NAVARRO, *Aproximació a l'estudi d'una família barcelonina els segles XIII i XIV: els Grony*, dins «Anuario de Estudios Medievales», 19 (1989), 285-310.

Estudi centrat en els nou testaments de membres de la casa datats entre el 1171 i el 1341, als quals són dedicats dos quadres, un dels marmessors i un altre dels hereus (289-291, amb la precisió que la institució de l'hereu esdevé normal en la dècada del 1250-1260). Les autores expliquen les diverses parts que entraven en el text d'un testament (288-289), reconstrueixen allò que a través d'ells i d'altra documentació sobretot de Barcelona, ACB, és possible de saber de la raguèlia Grony entre les dates esmentades (293-296, amb arbre genealògic entre les pàgines 300-301) i assenyalen les preocupacions personals, les familiars i les religioses en particular, a l'hora de formular la darrera voluntat (297-300). L'apèndix transcriu completes cinc peces, quatre de les quals són testaments, dels anys 1171-1332, totes de l'ACB, *Libri Antiquitatum I, Pia Almoïna i Notaris. Bernat Vilarrúbia* (302-310). En el darrer hi ha notícia de dos llibres jurídics, el *Digest* i el *Còdex* (309, [però llur preu una vegada és «quadraginta solidos» i una altra «dictorum CCCC solidorum»]).— J. P. E. [6221]

Assumpta ESCUDERO I RIBOT, *El monestir de Santa Maria de Pedralbes* (Terra Nostra 12), Barcelona, Edicions de Nou Art Thor 1988, 80 pp.

Ja la primera part, dedicada a exposar sumàriament la història del monestir, conté referències a textos, com són les prerrogatives que en els moments fundacionals foren atorgades a Arnau Peiró (19), qualche presència de la casa en documentació municipal (*Rúbriques de Bruniquer, Deliberacions del Consell*, 20), un resum del testament de la reina fundadora, Elisenda de Montcada (19-20) o la *Sentència arbitral... entre l'abat de Montserrat i l'abadessa de Pedralbes* del 1438 i fragments de lletres de la reina Maria, muller d'Alfons dit el Magnànim (22-24). En la secció dedicada al museu trobem reproducció

del contracte entre l'abadessa i el pintor Ferrer Bassa (62), d'algun grafit (63 i 69) i la *Vida de... sant Onofre* de Barcelona, BC ms. 13 (76-77). Al final hi ha dues pàgines de bibliografia (78-79).— J. P. E. [6222]

Josep BAUCELLS I REIG, *Les notícies més antigues sobre els orgues de la catedral de Barcelona*, dins «Estudios Udina», 41-74.

Les notícies corresponents als segles XIII i XIV, aplegades per l'autor en les seccions d'obra, de sagristia i d'aniversaris de l'Arxiu de la Catedral de Barcelona (43), i en les anotacions de Josep Mas i Domènech, conservades en l'AHCB, es refereixen a l'orgue major, documentat per primera vegada l'any 1259 (46-60); remarquem el donatiu d'un orgue, de llibres i d'objectes preciosos fet pel bisbe Guillem de Torrelles a la seu de Barcelona el 1368 (53-54), el nom de tres organistes del 1377 al 1403 (57-58) i l'existència d'un «libre de cant qui serveix als òrguens», relligat i recobert de pell pel convers Guillem Mascaró el 1400 (60, nota 36); a l'orgue menor, construït el 1385 (61-64); i a qualque orgue portàtil, que féu el viatge d'algun dels palaus reials a la seu entre el 1385 i el 1390 (64-66). Ultra els fragments textuals copiats en el curs de l'article, són transcrits en apèndix quatre documents (69-74), d'entre els quals destaca el contracte per a la construcció d'un orgue nou l'any 1345 (70-72). Remarquem el quadre a honor dels benefactors, constructors i organistes coneguts (45-46).— J. P. E. [6223]

Alberto LÓPEZ MULLOR, *Excavaciones medievales en las comarcas de Barcelona*, dins «Empúries», 45-46 (1983-1984 [1987]), 246-268.

En acabar la informació de les excavacions, trobem un apèndix dedicat a les fonts documentals que han estat tingudes en compte, ocupant un lloc remarcable les actes de visita pastoral de l'ADB (264-268) i les aportacions d'historiadors recents.— J. P. E. [6224]

Anna M. ADROER I TASIS, *Algunes notes sobre la capella del Palau Major de Barcelona*, dins «Anuario de Estudios Medievales», 19 (1989), 385-392 i tres fulls amb cinc reproduccions fotogràfiques.

Aplec de notícies agrupades en tres temes: festes i solemnitats de transcendència històrica que hi foren celebrades, el culte a la capella en el curs de l'any i el tresor, on som informats de l'existència de tres inventaris dels anys 1258, 1344 i 1410 (389). Són transcrits en apèndix tres documents d'ACA, *Canc., reg.*, datats entre el 1358 i el 1417 (391-392). [El primer comença amb «Penso com»; potser diu «Per so com»].— J. P. E. [6225]

Stephen P. BENSCH, *La primera crisis bancaria de Barcelona*, dins «Anuario de Estudios Medievales», 19 (1989), 311-328.

Resum de la trajectòria bancària a Barcelona fins als darrers anys del segle XIII. La base documental és de Barcelona, ACA, *Reial Patrimoni, Canc., reg.* i *Pergamins diversos* i sobretot ACB, *Diversorum*, «con diferencia la más rica» (318, nota 37), completats amb qualque dada de l'AHPB o de Perpinyà, Arxius Departamentals dels Pirineus Orientals, sèrie E. Tota l'exposició condueix al resultat que la crisi dels anys 1298-1299 fou resultat de la solució de la contesa derivada de les Vespres Sicilianes, quan Jaume II només fou sobirà de les terres peninsulars i no pogué pagar els préstecs amb concessions a Sicília o a Mallorca (325). Abans trobem dades interessants com és ara que els comptes fins al 1250 eren escrits en pergamins i que en temps posterior ja es portaren llibres, el lèxic dels

quals és explicat (319-320), i reproduïda una pàgina conservada d'un de tals llibres del pas del segle XIII al XIV (328); la informació sobre el creixement de les quantitats deixades en préstec per jueus (entorn del 7% dels contractes en el segle XII, el 21% dels urbans entre el 1201 i el 1250, amb clar creixement després del 1230, 314-315); presentació de dos casos de dificultats: el del jueu David (316-317) i sobretot el de Berenguer de Finestres al centre de la crisi esmentada (322-325).— J. P. E. [6226

Santiago ALCOLEA I BLANCH, *Arnau Bassa, pintor de Barcelona*, dins «Studia Vicensia», 1 (1989), 137-174.

Establerta la llista de les nou obres actualment atribuïdes al dit pintor (137-138) i aplegades les notícies relatives a l'origen de les documentades, són reproduïts en apèndix dinou documents dels anys 1345-1350, tots publicats, algun d'ells més d'una vegada, per autors diversos (164-173). Catorze de les pàgines de la part introductòria (140-144 i 149-157) són dedicades a reproduccions en blanc i negre.— J. P. E. [6227

Anna M. ADROER I TÀSIS, *Animals exòtics als Palaus Reials de Barcelona*, dins «Estudios Udina», 9-22.

Aplec de notícies relatives a feres diverses engabiades en els jardins d'algun dels dos palaus reials de Barcelona, documentalment certificades en fons diversos d'ACA, *Canc.*, *reg* i en l'AHPB, datats entre el 1381 i el 1445, cinc dels quals documents o anotacions són transcrits en les pàgines 19-22. També és traduïda la descripció que Jeroni Müntzer féu del mesquer engabiàt a Barcelona, al palau de l'infant Enric d'Aragó i Pimentel els anys 1494-1495 (17).— J. P. E. [6228

Rafael CONDE Y DELGADO DE MOLINA, *Las actividades y operaciones de la banca barcelonesa trecentista de Pere Descaus y Andreu d'Olivella*, dins «Revista Española de Financiación y Contabilidad», XVII (1988), 115-118 i 164-166.

Estudi només conegut per referència.— J. P. E.

[6229

Josefina PLANAS BADENAS, *El trabajo y la mujer en la Barcelona del siglo XV: estudio de sus representaciones artísticas en la pintura y miniatura del estilo Internacional*, dins «Boletín del Museo e Instituto 'Camón Aznar'», núm. XXXVIII (1989), 95-120.

L'autora es proposa de confrontar textos amb representacions figuratives, uns i altres centrats en la dona. Els primers són breument recordats (96). Francesc Eiximenis és partidari del treball específicament femení de filar, cosir i brodar, escena repetida en retaules i en una miniatura del *Diurnale* de Barcelona, BU, ms. 760 (98), en el qual també hi hauria l'única representació d'una dona llegint -altra vegada Eiximenis era partidari que la dona sabés de lletra- (99). En l'exemplar de Valeri Màxim en català, Barcelona, AHCB, ms. L/35 hi ha una escena familiar amb infant (100). Tot un capítol és dedicat al treball de la dona fora de la llar pròpia (minyones, esclaves, llevadores, dides, vetlladores, metgesses, prostitutes), documentat per d'altres escriptors (sant Vicent Ferrer, Bernat Metge) i reproduït en miniatures: una llevadora en el *Breviari del rei Martí*, París, BN, Rothschild 2.529 (109) i en el *Missal de Sant Cugat*, Barcelona, ACA, Sant Cugat ms. 14 (110) i una prostituta en el ja citat *Diurnale* (111).— J. P. E. [6230

Francina SOLSONA CLIMENT, *El monestir de Santa Maria de Jonqueres (Barcelona) durant la*

Il·lucinència de Joan d'Anjou, duc de Lorena (1467 a 1470), dins «Estudios Udina», 313-327.

Aplec de provisions relatives a tres dames nobles, monges de Jonqueres, amb transcripció literal (319-327). Procedeixen d'ACA, *Canc.*, *Intrusos*, 33, 34, 35 i 50. Clou els documents el de Joan II, del 1472, manant als seus oficials que ajudessin el monestir a recuperar béns i drets (325-327).— J. P. E. [6231

Núria COLL I JULIÀ, *Menestrals brabançons, flamencs i holandesos a Barcelona (segle XV)*, dins «Hom. Sáez», 159-170.

Aplec sistematitzat de dades trobades en els manuals notariais de l'AHPB. L'extensió cronològica abasta tot el segle XV i la temàtica es limita a sastres, amb giponers, capellers i sabaters. La sistematització consisteix a aplegar notícies i referències arxivístiques relatives a sastres (159-163), a giponers (163-165) i a sabaters (165-167), soguers (167-168) i tapiners (168-169), dividint a l'interior de cada categoria entre les referents a brabançons, a flamencs i a holandesos.— J. P. E. [6232

Pilar RUIZ-OLALLA SERISIER, *El Monestir de Pedralbes al segle XVI*, dins «Pedralbes. Revista d'Història Moderna», 9 (1989), 183-192.

Resum de tesi de llicenciatura. Intent d'aproximació a l'economia del convent «utilitzant la documentació comptable-administrativa del monestir per tal d'esbrinar quina fou la seva evolució econòmica i els efectes que aquesta tingué en les seves relacions, tant internes com externes...» (183). L'estudi es divideix en tres parts: fundació i descripció dels béns originaris i dels drets i prerrogatives de què gaudien; organització interna sòcio-econòmica; anàlisi econòmica quantitativa de l'evolució de les rendes i de les despeses (184), tot entrelligar amb la situació de permissivitat i intents de reforma, amb les tensions entre els Cardona i els Montcada en les eleccions a abadessa malgrat les directrius del Concili de Trento. La Ciutat de Barcelona era el principal deutor del monestir per via de censals, que pagava a un interès més baix que les altres institucions o els particulars (188). Molts dels drets senyoriais es pagaven en metàl·lic i l'economia interna es basava més en els censals que en la producció agrària (189); la quantitat de capbreus, llevadors i controls de venda o de traspàs demostra la voluntat senyorial de mantenir intactes els seus drets (190). La majoria d'anys (exceptuats els 1531-1543) els pressupostos se saldaven amb dèficit (191).— J. P. E. [6233

Joan BELLAVISTA RAMON, *L'ús del català en les celebracions sacramentals a la diòcesi de Barcelona. Estudi dels ordinaris o rituals barcelonins impresos del segle XVI al XIX*, dins «Segon Congrés Llengua», 289-303.

L'autor es fixa l'objectiu «d'esbrinar una pràctica ininterrompuda de la llengua catalana, en un marc molt concret, el de l'Església de Barcelona, en uns determinats ritus, i en un precís espai de temps» (289) i així assenyalava les parts catalanes previstes en la celebració d'actes litúrgics en l'*Ordinarium sacramentorum* del 1501 (290-292), en el del 1508 (292-293), en el del 1532 (293-294), en l'*Ordinarium Barchinonense* del 1569 (294-296), en l'*Ordinarium seu rituale Ecclesiae Barchinonensis* del 1620 (296-298) i en el *Rituale Ecclesiae Barchinonensis* del 1743 (299-300). L'autor indica, de més a més, el fons bibliogràfic al qual pertany cada un dels exemplars estudiats.— J. P. E. [6234

Joan-Francisc AINAUD I ESCUDERO, *L'arquitectura efímera a la Barcelona del segle XVII*, dins «Jornades Barroc», 411-432.

Les fonts per a l'estudi del tema són el *Llibre de les solemnitats de Barcelona*, els volums II, III i V dels *Exemplaria* de l'ACB i els *Fulletons Bonsoms* de la BC; així es coneixen vint-i-quatre manifestacions (412-413), agrupables en tres gèneres: castells de dolor, monuments de Setmana Santa i construccions de caire divers (414-417, amb notícies diverses d'alguns). Són transcrits en apèndix el *Seremonial o dietari de la mort de la magestat de la reyna...* [Marianna d'Àustria] el 1696, del *Llibre de les solemnitats de Barcelona* (422-431), on consten les estrofes escrites en punts diversos del túmul, i la *Capella ardent o castell de dolor...* de la Seu de Barcelona en la mateixa ocasió (431-432), d'*Exemplaria* V, el croquis del qual és reproduït en fotografia (418).— J. P. E. [6235

Joan BADA I ELIAS, *L'origen dels clergues barcelonins en el segle XVII (1635-1717). Aproximació estadística*, dins «Hom. García Martínez», II, 201-213.

Exposició basada en la documentació de l'ADB, sèries *Ordinationum*, 26-31, i *Communium*, 80-90. Els anys 1546-1570, els barcelonins tonsurats foren 4.502 i 284 els ordenats de prevere; els anys 1795-1830, els tonsurats foren 757 i 592 els preveres; durant el segle XVII haurien estat 2.667 i 622, respectivament (201). L'autor estudia des de diversos punts de vista aquestes dades de forma estadística, d'on es dedueix, per exemple, que la família d'origen coneguda fou pagesa en quaranta casos, de mercader en vint-i-cinc, de paraire en vint-i-quatre i inferior en els altres (207). Els religiosos ordenats de prevere durant el segle XVII foren 635 (212). Onze gràfics o taules completen el text.— J. P. E. [6236

Pere MOLAS I RIBALTA, *L'etapa final del consolat del Pont de Campderà. Un tribunal tècnic de la indústria drapera a Barcelona*, dins «Pedralbes. Revista d'Història Moderna», 9 (1989), 139-155.

Unes *Ordinacions* dels anys 1380 i 1387 proporcionen les primeres informacions d'un tribunal format per tres prohoms: un mercader, un paraire i un teixidor, la funció dels quals era «1) la inspecció dels teixits de llana i d'una manera especial del tint, 2) aplicació de la normativa municipal i corporativa, per mitjà d'un sistema de controls i segells, 3) condemna del teixit defectuós o 'falsament fabricat'» (141). Actuava com un tribunal i fins i tot el tracte a les peces refusades era semblant a la pena capital d'una persona (decapitació i esquarterament) (142); les peces acceptades rebien el segell de la Ciutat de Barcelona. El 1674 hi hagué noves *Ordinacions* de fabricació i tint de teixits de llana (143). La *Nova Planta* sotmeté el tribunal al poder polític mitjançant un «Vehedor de las Fábricas de ropas de lanas y tintes», càrrec al qual ningú no aspirà fins al 1723 (147) i del qual quinze anys després volgué apropiar-se la Junta General de Comerç (149). Acabà ocupat per suplents i interins (150-151). La llista de Còsols del Pont, del 1503 al 1713, a base del *Manual de Novells Ardiits*, del ms. 1991 de la BC i del *Llibre de consells de la Confraria de Peraires*, de l'AHPB, ocupa les pàgines 152-155.— J. P. E. [6237

Anna M. GINÉ I TORRES, *El convent de Sant Francesc de Barcelona. Reconstrucció hipotètica*, dins «Acta Historica et Archaeologica Mediaevalia», 9 (1988), 221-241.

L'atenció de l'autora se centra en el coneixement de les etapes de construcció del convent, església inclosa, partint del plànol realitzat per Antonio Matamoros el 1836 (cf. desplegable entre les pàgines 222-223), completat diacrònicament amb les notícies proporcionades per Josep Batlle, Berard Comes i Jaume Coll en llurs cròniques publicades durant el segle XVIII (222) i per d'altres fonts com és ara ACA, *Canc., reg.*, ACB, o les descripcions de viatgers. L'autora precisa la cronologia de construcció de les dues esglésies

(226-228), reproduïx la inscripció de la consagració del temple el 1297 (228, nota 23), detalla la distribució de capelles (235-236), recorda l'existència de dependències dedicades a l'estudi (223) i segueix la construcció dels tres claustres (236-240). Cinc pàgines són dedicades a la reproducció de plànols dels dos successius temples.— J. P. E. [6238

Josep VAQUER I CATÀ, *Santa Reparada i Begur* (Col·lecció Sant Feliu 6), Girona, Centre d'Estudis Diocesà 1989, 94 pp.

Les fonts arxivístiques de l'opuscle són indicades en la pàgina 92: Arxiu Parroquial de Begur, ADG i la Bisbal, Arxiu Històric Comarcal. Dels orígens de la devoció a la dita santa a Begur només hi ha informació de tradició oral (20-21). La primera dada històrica sobre la capella pertany a l'acta de visita pastoral del 1401, de l'ADG, *Visitationum*, XV, ací reproduïda fotogràficament i traduïda (24-26); segueixen fragments de la informació realitzada després d'un atac de pirates el 1553 (26) i de la visita pastoral del 1554 (27) o d'altres notícies tretes de l'Arxiu Parroquial, entre les quals destaca la relativa al reliquiari, del 1661 (31). El 1699, per conveni entre el poble i l'orde dels mínims, s'establí a la capella una comunitat d'aquests religiosos (39-41, text del conveni), aprovat pel bisbe de Girona el 1727 (42-43), cosa que no estalvià les tensions amb la parròquia (46-48, 59-63). Després de gestions, hom obtingué a Roma el cos de Santa Reparada, relíquies que arribaren a Begur l'estiu del 1777 (51-53), fet que impulsà la devoció, amb nova capella i confraria (54-57).— J. P. E. [6239

Pere-Enric BARREDA I EDO, *La castellanització burocràtica a Benassal (segle XVIII)*, dins «Segon Congrés Llengua», 247-257.

El marc inicial recorda allò que administrativament representaren les successives prohibicions de la llengua catalana (247-250). Després, assenyalava en cada sèrie documental salvada en els arxius parroquial i municipal i en dos de particulars (Grau i Bertran) de Benassal i en el de la Tinença de Culla la cronologia de la castellanització, abans desconeguda, i que en els llibres parroquials és conseqüència del manament del bisbe de Tortosa, Juan Miguélez de Mendaña Osorio, ací transcrit (255). Un altre apartat assenyalava la compareixença en la documentació dels topònims castellanitzats, començant pel de la mateixa població (255-256).— J. P. E. [6240

José M. PÉREZ GARCIA, *La familia campesina en la buerta de Valencia durante el siglo XVIII*, dins «Hom. García Martínez», III, 31-50.

Estudi sociològic de la composició de les famílies de Benimaçlet del 1725 al 1790 a base de les dades de les llibretes de comunió de l'Arxiu Parroquial, completes aquells anys. Resultat de l'estudi sincrònic de les dades: la forma més freqüent és la família constituïda per matrimoni de pares i de fills convivint en la mateixa casa (36) i així «la alqueria valenciana, la masia catalana, la «maison» francesa o las zonas clásicas de la «mezzadria» italiana... constituyen los reductos claves de la fuerte complejidad de los agregados domésticos y de la abundancia de la famosa familia tronco» (42). Resultat de l'estudi diacrònic: el 1725 es troben vint-i-vuit famílies, de les quals n'han derivat onze de noves abans del 1740; d'aquestes trenta-nou, el 1784 n'havien vingut trenta de noves a la mateixa població i quaranta-quatre de trasplantades a altres pobles (44). Nou taules completen l'exposició.— J. P. E. [6240 bis

Manuel RIU I RIU, *La vila de Berga i els berguedans a la darrerria del segle XIV*, dins «Hom. Sáez», 349-364.

Les talles per a la defensa de la terra i la necessitat de reconstruir els murs de la vila obligaren la universitat de Berga a cercar diners a censal, un dels quals fou establert per la confraria dels Colls de Sant Llorenç de Morunys. En l'acceptació col·lectiva de les conseqüents obligacions signaren tres-cents catorze caps de casa berguedans, els noms dels quals i els corresponents oficis, si aquests són consignats, es troben en la llista de les pàgines 357-364. Els documents es conserven a Sant Llorenç dels Piteus, en l'Arxiu de la Confraria dels Colls, *Pergamins* 79 i 44.— J. P. E. [6241]

Mario ZUCCHITELLO, *L'abastament de blat en un any de crisi: Blanes 1530*, dins «Quaderns de la Selva», 2 ([1989]), 113-131.

L'any 1530 fou un «mal any» i la quartera de blat arribà a una mitjana de 43 sous, dos diners; a Blanes, de mig gener a mig abril pujà a 34 sous; molts hagueren de comprar blat tot i quedar-lo a deure; els centenars de reconeixements notariais de tals deutes es troben a Girona, AH, *Notaris de Blanes* 52. L'autor, ultra aplegar les notícies de la misèria de gra i de les estratègies d'assortiment, transcriu una sentència arbitral relativa a un carregament de blat de Sicília que, contra el normal, havia arribat mermat al descarregador (121-123), elabora el quadre de les vendes efectuades per la companyia dels mercaders Gabriel López i Esteve Dorrius (124-129) i les realitzades pel notari Joan Camps (130-131).— J. P. E. [6242]

Alfred PÉREZ BASTARDAS, *Bolvir. Notes geogràfiques i històriques*, Barcelona, Editorial Mediterrània 1986, 96 pp.

Recauen en el nostre camp les pàgines dedicades a la documentació medieval relativa al llogarret, començant pel seu primer esment en un document de Cuixà del 925, d'entre la qual documentació destaca una concòrdia anomenada de sant Ramon de Penyafort fent encaixar els drets de l'abat de Cuixà i del bisbe d'Urgell sobre el poble (26); i les dues inscripcions de la capella de la Mare de Déu de l'Esperança (78).— J. P. E. [6243]

Josep M. MARQUÈS, *La parròquia de Borrassà* (Col·lecció Sant Feliu 7), Girona, Centre d'Estudis Diocesà 1989, 48 pp.

La primera notícia del poble i de la seva església es troba en un document del 817, decisió judicial entorn d'una propietat (7-8). Segueixen documents posteriors relatius a l'església i als seus drets, ací resumits (8-9); el 1314 arriba la primera acta de visita pastoral (10), institució que és font de nombroses notícies posteriors (10-14); la del 1444 precisa les obligacions a càrrec de l'obra (14). D'entre les confraries destacava la de la Minerva o culte al Santíssim, de la qual són transcrites les *Ordinacions* del 1742 (17); també són resumides les 59 fundacions, amb un capital bàsic de 6.735 lliures (18). L'església, destruïda pels francesos el 1656, fou reconstruïda durant més de cent anys, fins al 1777 i és ací transcrita la nota d'acabament de les obres (23). Entre les il·lustracions hi ha una lauda sepulcral del 1704 (19).— J. P. E. [6244]

Magín ARROYAS SERRANO, *Censales, tierras y exención fiscal. Las inversiones del clero secular de Burriana (Castellón), a finales del Antiguo Régimen*, dins «Hom. García Martínez», III, 183-193.

La documentació de Borriana, Arxiu Històric Parroquial, és estudiada per l'autor amb vistes a tres temes configuradors d'una política econòmica d'aquella clerecia local: quitament de censals del municipi, adquisició de terres i exempció fiscal en la majoria del diner

invertir [cf. ATCA, VII-VIII (1988-1989), 419-420, núms. 4098-4099]. L'anterior política d'inversió en censos municipals s'encaminà des del 1751 vers la compra de terres, àdhuc esmerçant-hi el numerari rebut de redempció de censals, dret discutit pel municipi i defensat eficaçment per la clerecia en un *Memorial presentado al señor intendente del ejército... para pagar... las pensiones de los censos...*, del 1769. Cinc quadres completen l'exposició del tema.— J. P. E. [6245]

Pere BALANÀ I ABADIA, Josep GARCIA I FORTUNY, *Cabassers, un topònim controvertit. Estudi documental*, dins «Hom. Sáez», 243-254.

Prescindint dels problemes que provoca la denominació de Vallclara o «Fontes claros» imposada després de la conquesta, els autors reproduïxen les trenta-dues variants que presenta el dit topònim en treballs d'investigació, de divulgació o en nomenclàtors més o menys oficials (245-246), afirmen que l'única forma correcta del nom musulmà és «Avin-cabacer», així escrita en documents datats entre el 1149 i el 1190 (249-250), els primers dels quals, del *Cartulari V* de l'Arxiu Capitular de Tortosa, Jaume Caresmar hauria transformat en «Amincabacer» (250-251), lectura correctament corregida per Jaume Villanueva (251). El topònim originari, doncs, tindria la partícula de filiació «lbn/Avin/Abin», l'acabament romànic «-er» i l'antropònim central, que podria ésser «Habbàs, Qabbàs i Kabbàs» (252).— J. P. E. [6246]

Esteve ALBERT I CORP, *De Caboet a París, per les Valls d'Andorra. Un llinatge català al tron de França*, Lleida, Editorial Virgili & Pagès 1985, 120 pp.

La narració de les peripècies d'una raguèlia que salta de Caboet a Castellbò, a Foix, a Pau, a Pamplona i a París és escrita en general sense referències explícites a fonts documentals, però són inserits en el curs de l'exposició fragments o documents complets en traducció catalana com l'encapçalament d'una concòrdia senyorial del 1092 o la dotació d'Ermengarda de Caboet el 1096 (11), la butlla d'Innocenci III manant el 1216 de restituir el castell de Foix (27-28), la donació de Carcassona i el Carcassés en féu al comte de Foix per Alfons I de Catalunya-Aragó el 1188 (30-31), certs penjaments de la *Historia Albigenensis* contra els de l'exèrcit de Pere el Catòlic (37-38), la lletra del comte Ramon de Tolosa a Roger Bernat de Foix el 1229 (51), el testament d'Esclarmonda de Foix del 1230 (53-54), l'acta amb la qual Jaume I reconeixia drets de l'església de Magalona damunt Montpeller (64), la confessió de Roger Bernat de Foix davant l'inquisidor el 1241 (72-74), l'acta d'homenatge de Roger IV de Foix al bisbe d'Urgell el 1257 (81-82), el document amb el qual els homes d'Andorra lliuraven a Roger Bernat «totes les justícies civils i criminals per mer i mixt imperi i tota jurisdicció de tots els homes i de totes les valls d'Andorra» (95-96), la carta amb la qual Pere el Gran exigia als andorrans el reconeixement de la seva sobirania, inclòs en els *Pariatges* del 1278 (104). Repassem en aquestes pàgines escrites des de perspectiva pirenenca fets com la croada contra els albigesos i les seves conseqüències polítiques, els primers passos de la Inquisició en aquestes contrades amb repercussions favorables al rei de França, la conquesta de Mallorca i de València i les repercussions dels alçaments de sarraïns valencians i de la croada contra Pere el Gran el 1285 en la política pirenenca.— J. P. E. [6247]

José Enrique PENA GIMENO, *Defensas del valle del río Cbelva: la torre de Castro (Calles)*, dins «Hom. Garcia Martínez», I, 461-468.

Avui desapareguda, la dita torre fou esmentada per Gaspar Escolano i detalladament descrita el 1681 per V. Mares, *La Fenix Troyana*, descripció ací transcrita (462-465),

completada amb un croquis de la zona (463) i un dibuix de la torre realitzat el 1839 (467).— J. P. E. [6248]

Rafael BENÍTEZ SÁNCHEZ-BLANCO, *Técnicas de cultivo de la vid y elaboración del vino y del aguardiente en el «Camp de Morvedre» a fines del siglo XVII*, dins «Saitabi», XXXVIII (1988), 141-160.

La base de l'estudi són els llibres de despeses del monestir del Puig dels anys 1671-1691 conservats a València, ARV, *Clerecia*, llibres 1624 i 707, completats amb un llibre d'entrades, del mateix fons, 432. L'autor precisa la localització de les vinyes del monestir entre Morvedre i Montcada (143-144), analitza i avalua els treballs de cultiu dels ceps (145-148) i de la terra (149-153) o els realitzats per a l'elaboració del vi (153-157). La suma total d'aquells anys fou 35.729 cànters i mig, el 36'5% dels quals foren venuts i 2.760 transformats en aiguardent. Només en casos que el vi s'espallés hom en fabricava aiguardent, però el resultat econòmic de l'operació era negatiu (158).— J. P. E. [6249]

Montserrat GALERA I MONEGAL, *La missió de les cartoteques. Un exemple de llurs possibilitats de recerca: l'evolució dels límits del Camp de Tarragona*, dins «XXXV Assemblea», III, 95-108.

Ultra l'exposició de les possibilitats de recerca que ofereixen les cartoteques i el record de les diverses circumscripcions en la Catalunya sobirana anterior al 1714, l'autora assenyalava les diferències en tres mapes del segle XVIII, fotogràficament reproduïts, variants degudes bàsicament al fet que per la *Nova Planta* Valls perdé la pròpia vegueria i passà a formar part del corregiment de Tarragona (99-100).— J. P. E. [6250]

Albert MANENT, *La presència del nom Marian a la toponímia i l'onomàstica del Camp de Tarragona*, dins «Hom. Amigó», 69-79.

Aplec de dades onomàstiques realitzat també en sentit diacrònic i així sabem que en la documentació de l'Alcover compareix «Marian» el 1752; a l'Alforja, en una llibreta de la «cofradia» (*sic!*) del Roser el 1772 (73 i nota 13), a Mont-roig el 1736 com a renom (75), a Vallmoll el 1719, a Riudecanyes el 1680 (76; «Mariano» vint anys abans), a Vinyols i els Arcs el 1788 (78: «Mariano» el 1775). Desconegut en temps medieval, el nom hauria estat introduït durant el segle XVII (78).— J. P. E. [6251]

Josep CLARA, *L'església de Cartellà en uns documents del segle XVI* (Plecs de la Vall de Llèmena 3), Sant Gregori, Ajuntament 1989, 16 pp.

Cinc documents conservats a Girona, AH, *Protocols Notarials*, datats entre el 1579 i el 1599, tots ells contractes, permeten de seguir les obres primer d'engrandiment i després d'ornamentació de l'església parroquial esmentada (acabament del campanar, nova creu parroquial d'argent, construcció del retaule de la Mare de Déu del Roser amb les respectives imatges pintades). Tenim, de més a més, la llista de caps de casa en el fogatge del 1553 (3) i la llista dels que compareixen en els documents esmentats, ací transcrits (8-13).— J. P. E. [6252]

Josep GRAU I GALTÉS, *Aspectes sanitaris de Sant Cristòfol de Campdevàrol al segle XVII*, dins «Annals 1987-1988. Centre d'Estudis Comarcals del Ripollès», Ripoll 1988 [1989], 113-122.

Estudi quantitatiu d'allò que representaren les pestes del segle XVII en la població de Campdevàrol. El nombre d'habitants de Sant Cristòfor i de Sant Llorenç de Capdevàrol hauria arribat a uns cent cinquanta i és deduït del *Cens del 1626* de Vic, Arxiu Diocesà. Les víctimes de les passes són conegudes pels *Llibres d'òbits* de l'Arxiu Parroquial de Campdevàrol, completats pel *Llibre verd d'òbits* de Ripoll i pel *Llibre de baptismes, matrimonis i enterraments* de Llers en l'Arxiu Museu de Ripoll. I així el 1651, dels 1300-1400 habitants de Ripoll, 337 moriren de pesta, cap dels 200 habitants de Llaers i dos (o tres, 120) dels 150 de Campdevàrol (114). Sembla que la pesta fou menys virulent en la població escampada.— J. P. E. [6253]

Núria SALES, *El bisbe d'Alet i les bruixes del Capcir*, dins «Recerques», 19 (1987), 133-142.

Narració dedicada la meitat a recordar la situació i condicions generals del Capcir i la segona meitat a resumir l'episodi d'un impostor que pretenia conèixer el senyal verídic de possessió diabòlica i n'havia acusades trenta-dues dones; protagonitzat pel bisbe d'Alet, Nicolas Pavillon, l'acte central de l'episodi tingué lloc a Oleta, el fals acusador fou lliurat a la inquisició de Barcelona i és conegut a base de publicacions franceses del segle XVIII, en particular per la biografia del dit bisbe (138-139).— J. P. E. [6254]

Jordi VILALTA i MARTÍNEZ, *Dades per a l'estudi del territori de Castellbisbal (Vallès Oriental) en època romana*, dins «XXXII Assemblea», 195-212.

Exposició de diversos aspectes de la població, des de la situació geogràfica fins a la toponímia, passant per la bibliografia, tant general del poble (198 i 200) com particular de troballes arqueològiques locals (206). Interessa particularment la indicació de fonts en compilacions documentals ja publicades o en els arxius de Barcelona (ACA, ACB, *Libri antiquitatum*, ADB, *Liber dotalium*) (201-203).— J. P. E. [6255]

G. BIBILONI TROBAT, F. PORCEL GOMILA, *Possibles esteles medievals a Castellix (Algaida, Mallorca)*, dins «Bolletí de la Societat Arqueològica Lul·liana», XLIV (1988), 331-336.

En la introducció trobem referència a documents publicats o inèdits relatius a l'església i al fossar de la dita parròquia (332).— J. P. E. [6256]

Miquel PUJOL i CANELLES, *El retaule d'alabastre de Santa Maria de Castelló d'Empúries*, dins «Annals de l'Institut d'Estudis Empordanesos», 22 (1989), 67-96 i onze folis de làmines, un d'ells desplegable.

Aquestes pàgines comencen amb una descripció del retaule i de les seves diverses parts (70-73), resumeixen allò que hom n'havia dit fins ara a base de documentació del *Tercer llibre d'obra* (74). La documentació notarial de Girona, Arxiu Històric, *Castelló d'Empúries*, porta l'autor a distingir tres etapes: la imatge de la Mare de Déu amb l'Infant; el bancal o retaule pròpiament dit; i la fornícula i el revestiment de la part posterior del conjunt (76). La imatge ja existia a començament del segle XV, car el 1414 eren ajustades corones tant a la Mare de Déu com a l'Infant; entorn del 1470 fou daurada i emporprada per Bartomeu Bonsom (76-78); el bancal o retaule, obra de Ponç Gaspar, de Besers, fou realitzat entre el 1456 i el 1459; potser hi col·laboraren Miquel Llop i Antoni Claperós (78-92); la fornícula és de Vicenç Borràs; fou decorada per Rodrigo de Santos abans del juliol del 1487 (82-83). En apèndix són presentats i transcrits deu documents, datats entre el 1452 i el 1487 (85-90), ultra els que de forma més o menys fragmentària són transcrits en les notes (91-96).— J. P. E. [6257]

Miquel PUJOL I CANELLES, *El retaule de Sant Miquel de Castelló d'Empúries: descoberta la identitat dels seus autors*, dins «Annals de l'Institut d'Estudis Gironins», XXX (1988-1989), 233-271.

La introducció recorda l'existència de la Confraria de Sant Miquel de Castelló d'Empúries i les vicissituds del retaule. L'aportació de l'article és la notícia d'haver trobat dos rebuts pels quals Francesc Vergós I, de Barcelona, i Joan Antigó i Honorat Borrassà, de Girona, reconeixien haver cobrat quantitats corresponents a la pintura del dit retaule l'any 1448, ací transcrits de Girona, AH, *Protocols Notarials de Castelló d'Empúries*, vols. 667 i 637. Ultra les pàgines dedicades a la significació d'uns i altres pintors des del biaix de la història de l'art, trobem set reproduccions de l'esmentat retaule (255-259).— J. P. E. [6258

Rosa AGUILELLA MIRALLES, Vicent GARCIA EDO, *Documents particulars castellanencs del segle XIII escrits en català*, dins «Segon Congrés Llengua», 227-238.

El 1264, Jaume I atorgava que per a ésser més comprensibles, els documents administratius fossin escrits en romanç. Els autors n'han aplegat setze, gairebé tots relatius a poblacions de Castelló de la Plana, la majoria procedents de Madrid, AHN, *Montesa*, car dos procedeixen de l'Arxiu Municipal d'Onda. De tots n'és ofert regest i sis són transcrits en llur totalitat. Pertanyen als anys 1270-1298. Entre els transcrits hi ha dues sentències, els núms. 1 i 13.— J. P. E. [6259

Magín ARROYAS SERRANO, *El Consell de Castellón en el siglo XVII: Ordenamiento jurídico y estructura institucional* (Col·lecció Universitària 13), Castelló, Diputació 1989, 208 pp.

Tesi de llicenciatura (13). El seu camp d'estudi és l'estructura representativa de la vila de Castelló de la Plana personificada en el seu Consell entre el 1590 i el 1707, en què la *Nova Planta* suprimeix l'autònoma estructura secular (18-20). La base documental es troba a Castelló, Arxiu Municipal, *Manuscrits, Eleccions, Administració municipal i Administració de Justícia*, ultra la ja publicada per altri (137-150, bibliografia). Les dades sobre la població del segle XVII la fan oscil·lar entre 1040 i 1500 famílies; de fet, dos ravals saltaven fora murs de la vila; la superfície de marjals cultivables havia pujat de 268 hectàries el 1468 a 612 el 1599 (26). L'estructura jurídica de la ciutat és resseguida per l'autor ja a partir de les primeres manifestacions en la *Carta de població* del 1239 (35), en la concessió de governar-se com València el 1283/1284 (36) i ja amb més base documental a partir de les *Ordinacions de la reina Elionor* del 1355, clarificades quant al funcionament del Consell i de les seves diverses funcions per l'*Ordinació de micer Rabaça*, del 1341 (37-41), i ambdues completades pel *Privilegi del 1446* relatiu a la mecànica del procediment electiu de càrrecs municipals per insaculació (42-47) i pel *Nou regiment de vila o Ordinació del 1476*, que precisava extrems relatius a la celebració del Consell i a la mecànica d'elecció de candidats ara totalment en mans del dit Consell (47). A darreries del segle XVI hom volgué tornar al procediment d'insaculació, restablert en el privilegi reial del 1590 (157-183), en el qual són integrats tant el *Privilegi del 1446* (157-169) com les noves prescripcions o *Ordinació de Covarrubias* (171-183), ací llargament explicada tant en el procés de gestació com en el contingut normatiu d'insaculació, en el qual, almenys jurídicament, la llibertat de la ciutat de Castelló era pariona a la de les ciutats reials de Catalunya, ja que l'influx reial només era practicable mitjançant suggeriments privats (68). La formació de grups de pressió i de poder, d'una banda, i l'aparició de nous grups socio-econòmics, com els menestrals, de l'altra, foren ocasió de noves precisions el 1597 (64-69), el 1604 (69-78) i el 1626-1627 (78-86: cas dels menestrals, admesos

durant deu anys). Una segona part exposa els diversos estrats d'autoritat i els nombrosos oficis que eren destinats al servei de la comunitat ciutadana, entre els quals destaquem els mestres de capella i de l'estudi de gramàtica, el metge i el cirurgià (116). L'apèndix reproduceix deu documents, el principal dels quals és el privilegi reial del 1590, ja conegut, seguit pels fragments del procés enantat els anys 1588-1589 davant la Reial Audiència de València per al restabliment de la insaculació (152-155). La taula de noms personals clou el volum (197-205).— J. P. E. [6260]

Anton VIRGILI, *La colonització feudal de la Catalunya Nova. Un projecte d'investigació*, dins «XXXV Assemblea», 265-298.

Els segles de la (re)conquesta de la Catalunya Nova coincidiren amb els de la puixança i plenitud del sistema feudal. La documentació, a través de la qual seria possible d'estudiar plegats l'avenç tant de la sobirania de cristians com la implantació del sistema feudal són les cartes de població d'entorn de l'any 1000 (267); després és «escassa i discontinua» (268), fins que arriba el gran bloc de la documentació generada per la conquesta, esparsa durant el segle XII, i aplegada en registres específics en el XIII, els *Llibres del repartiment* (275-277). Centrat el tema a Tortosa, l'autor diu basar-se en uns set-cents documents, la meitat dels quals «provenen del riquíssim fons de l'Arxiu Capitular de Tortosa» i els altres de l'ACA, *Ordres militars* i d'altres sèries, i de Madrid, AHN (277), tots els quals han d'ésser completats amb d'altres, procedents d'arxius tortosins i barcelonins. L'autor manifesta el seu convenciment que la (re)conquesta durà tant perquè la pressió demogràfica era escassa i, per tant, no era possible de poblar les terres conquerides. D'altra banda, exposa les possibilitats que l'anàlisi de la documentació proporciona per al coneixement tant dels diversos dominis senyorials, com de les unitats de producció, sobretot agrícola, de la procedència dels nous pobladors, de llurs condicions de vida i de tot allò que fa referència a la ciutat de Tortosa i a les seves comunitats cristiana i islàmica. Tota una secció és destinada a aplec d'estudis, sobretot recents, entorn del tema, sense oblidar les revistes o col·leccions comarcals o locals (288-293). — J. P. E. [6261]

Tomàs de MONTAGUT i ESTRAGUÉS, *Pactisme o absolutisme a Catalunya: les grans institucions de govern (s. XV-XVI)*, dins «Anuario de Estudios Medievales», 19 (1989), 669-679.

Text d'una conferència (673, nota 18). El tema és examinat des del punt de vista del Dret, considerat «sistema de normes jurídiques que reflecteix i petrifica l'estructura de la societat catalana i com a conjunt de normes orgàniques que afaïonen les grans institucions político-administratives» (669). En la primera part recorda les fonts del dret català en la seva graduació jeràrquica (*Usatges, Constitucions i Capítols de Cort*, usos, costums, privilegis, immunitats i llibertats, el dret comú tant del *Corpus Iuris Civilis* com del *Corpus Iuris Canonici*, i l'equitat i la recta raó (670), raó per la qual les sentències dels tribunals de justícia han d'ésser raonades). Els estaments creadors de dret són els representats en les Corts i en la Diputació del general, amb reconeixement de drets senyorials i municipals i del dret comú, de l'equitat i de la recta raó (671-672), per la qual causa el rei no és legislador únic i per tant no hi cap l'absolutisme. Els protagonistes són les institucions, encara que amb la victòria en la Guerra contra Joan II, la monarquia augmentaria el seu protagonisme (674), el qual, però, només arribava a la plena vigència a través de les corts, procediment que els monarques tendiren a evitar (675). Els afers normals de decisió reial tant de justícia primer com de gràcia i govern, afegits a continuació, eren encomanats al Consell d'Aragó. El tribunal reial de justícia a Catalunya era la Reial Audiència, configurada d'acord amb les ordinacions del 1344 i del 1436 (677-678), la jurisprudència de la qual esdevindria font substitutòria del dret català paccionat.— J. P. E. [6262]

Ramon GUAL, *El nom de Catalunya del Nord a la Cartografia dels segles XVI a XX*, dins «Terra Nostra», núm. 66 (1989), 100 pp.

Aplec de trenta-un mapes anteriors al segle XIX, tretze dels quals són de tot Catalunya i divuit dels comtats o Catalunya Nord, datats entre el 1580 i el 1795 (6-67). En cada cas, trobem reproducció del mapa, en pàgina senar, i, encarada amb l'anterior, descripció de les característiques de cada un d'ells en pàgina parell. La intenció de l'autor ha estat la de «portar una mirada sobre la representació gràfica de la nostra terra», examinant amb un cert detall «de quina forma se'ns ha tractat de l'exterior» (3) i subratllant les deformacions de topònims «molt més per bestiesa que per malícia» (4).— J. P. E. [6263

M. Àngels PÉREZ SAMPER, *Les festes reials a la Catalunya del Barroc*, dins «Jornades Barroc», 345-377.

La primera part del present article repassa una per una les visites de reis a Catalunya i algunes de personatges de la família reial des de darreries del segle XV fins a començaments del segle XIX (346-360); la segona recorda amb transcripció de fragments textuais del *Llibre de les solemnitats de Barcelona* certes figuracions significatives dels cerimonials de rebuda (361-364), d'entre els quals destaca la llista de precedència de les confraries de la ciutat en l'acte d'homenatge al rei Felip III el 1599 (365-366), o, en sentit crític, les disfuncions en l'entrada de Felip V l'any 1701 (367-368). Al final hi ha indicació de fons que conserven documentació sobre aquells episodis i de la consegüent bibliografia (376-377).— J. P. E. [6264

Josep Maria LLOBET I PORTELLA, *Aconduïment d'Antoni Mulet, rellotger de Valls, com a responsable vitalici de la bona marxa del rellotge del campanar major de Cervera (1510)*, dins «XXXV Assemblea», II, 111-116.

Resum dels esdeveniments que a darreries del segle XV conduïren a l'establiment del primer rellotge mecànic a Cervera i transcripció del conveni en virtut del qual Antoni Mulet s'encarregava mentre visqués d'assegurar el funcionament del rellotge del campanar de la dita població. El document és de Cervera, Arxiu Històric Comarcal, *Records i crides 1509-1511* (115-116).— J. P. E. [6265

Josep M. LLOBET I PORTELLA, *Els noms de les partides del terme de Cervera a mitjan segle XVII*, dins «Misc. Moreu-Rey II», 337-355.

La base de l'exposició és el *Manifest de 1654*, declaració de béns de veïns de Cervera a efectes impositius municipals. Els cent vint-i-vuit topònims de les partides del terme són ací agrupats d'acord amb l'accident geogràfic expressat pel nom: relleu, hidrònims, el sòl, la flora, la fauna, l'home i les activitats humanes i indeterminats, a cada un dels quals l'autor afegeix les raons de la denominació (338-350). L'article es clou amb l'índex alfabètic (351-353) i amb dos mapes de distribució de noms en el terme (354-355).— J. P. E. [6266

Josep M. LLOBET I PORTELLA, *L'escultor Fèlix Ribes, fill de Piera i domiciliat a Tàrrega, autor del retaule de la capella de la Paeria (1705)*, dins «Urtx. Revista Cultural de l'Urgell», 1 (1989), 67-74.

El contracte per a la construcció del retaule esmentat es troba a Cervera, Arxiu Històric Comarcal, Fons Municipal, *Actes i negocis*, és ací reproduït i completat amb d'altres notícies del mateix fons relatives a l'esmentada capella, al retaule i al seu daurament.— J. P. E. [6267

Jaume CASTELLS I BERTRAN, *Els comerciants dins el grup dominant de Cervera (1714-1808)*, dins «Pedralbes. Revista d'Història Moderna», 9 (1989), 157-168.

Superada gràcies als cadastres i a la documentació notarial la dificultat de qualificació d'una persona com a comerciant, l'autor resumeix la situació anterior al 1714: no hi ha comerciants entre els paers en cap; tenen presència considerable a la vintiquatrena. En el municipi borbònic només un comerciant fou regidor i la presència de comerciants només augmentà amb la creació d'una representació popular en el síndic personer i en el diputat del comú. L'ur poder econòmic en la societat certerina fou sempre superior a la representació en el govern de la ciutat (165).— J. P. E. [6268

Josep Ma. MARQUÈS I PLANAGUMÀ, Pere MICALÓ I CAMPS, *El monestir de Cervià* (Col·lecció Sant Feliu 5), Cervià de Ter i Girona, Ajuntament i Centre d'Estudis Dicoesà 1989, 48 pp.

La primera part, dedicada a recordar breument les vicissituds per les quals va passar aquell monestir durant els seus vuit-cents anys de vida, sovint vinculada a d'altres monestirs, com l'italià de La Chiusa o Sant Pau del Camp, de Barcelona, encara que no indica expressament les seves fonts, és clarament basada en els pergamins de dedicació i dotació de l'església, en documents que precisen drets a percepcions (com els vuitanta relatius a l'almoïna del pa de Cervià, ara a Barcelona, BC, 13) i en les notícies que conserven les sèries de registres de l'ADG, sobretot la de *Visites Pastorals* (14). En la segona part, guia per a una visita, trobem transcripció de les inscripcions conservades en diverses dependències, algunes de les quals són també reproduïdes en fotografia (25, 27, 44) com també ho és un pergamí del 994 (15) i uns *Goigs* impresos el 1700 (46).— J. P. E. [6269

Fernando PINGARRÓN, *Iglesia arciprestal de Nuestra Señora de los Angeles de Chelva y el contrato de 1676 de finalización de su fábrica por el artífice Juan Bautista Pérez Castiel*, dins «Archivo de Arte Valenciano», LXX (1989), 33-47.

Després de l'exposició de les característiques arquitectòniques i artístiques barroques del temple i de la seva ornamentació interior, ve la transcripció del contracte d'acabament de les obres de l'església, del 1676, conservat a València, Arxiu de la Seu, manual 1527/12 (41-47).— J. P. E. [6270

Ana María CALVO MANUEL, *Un retablo gótico en Cincorres (I). Noticia sobre fragmentos de retablo aparecidos en la techumbre de la casa consistorial de Cincorres*, dins «Boletín de la Sociedad Castellonense de Cultura», LXVI (1989), 207-219.

Notícia de la troballa, descripció tant del sostre (amb croquis, 210-211) com dels fragments descoberts en una primera inspecció, fotografies de l'edifici i de dos fragments del retaule (208 i 213-214) i al final reproducció d'un rebut del 1441 de cent vint-i-un sous per un retaule, qui sap si de Cincorres (219), de Morella, Arxiu Notarial, ja publicat per Àngel Sánchez Gozalbo.— J. P. E. [6271

Josep M. T. GRAU PUJOL, Valentí GUAL VILÀ, Josep PIJOAN PARELLADA, Roser PUIG TARRÈCH, *Conesa*, Barcelona, Rafael Dalmau, editor 1989, 240 pp.

La primera part (13-165) és obra de Josep Pijoan i consisteix en una presentació general de la vila (nom, situació geogràfica, història, habitants, costums i un conjunt de poesies de l'autor), en la qual trobem resum i traducció de la *Carta de població* del 1043 (23-26), seguida de llarga llista de notícies cronològiques, potser extretes de la recopilació

feta per fra Isidre Domingo entorn del 1725 (58-59). En apèndix trobem *Renom de les cases, damunt el plànol i el capbreu de l'any 1766-1786* (116-118: noranta-una dins els murs i trenta-sis fora). Les pàgines de Gual són dedicades a la demografia de Conesa (s. XIV-XX) i es basen en els registres parroquials. El resum dóna que del 1601 al 1815 els bateigs foren 2.724 (179), els matrimonis 623 (180) i els difunts 1019 adults i 828 albatos (182-183). En les pàgines següents són aplegades les causes de mort consignades en les actes de defunció (184-188). Grau i Puig exposen els aspectes socio-econòmics de Conesa en l'època moderna (s. XVIII) a base dels tres cadastres dels anys 1748 i 1794 i el capbreu del 1766, completats amb d'altra documentació de l'Arxiu Municipal, com és ara un *Llibre de comptes del clavari de Conesa* (203): les fonts de financiació municipal, la distribució de la propietat urbana, l'estructura física del poble. Trobem en apèndix la llista dels veïns de Conesa el 1622 (227), la dels terratinents del 1686 (228-229), l'*Inventari dels béns mobles de Sebastià Florensa* (232-233) i terratinents l'any 1748 (233-236). Nombre de quadres i gràfics completen les dues darreres parts.— J. P. E. [6272

ANTONIO POVEDA AYORA, *Ilegítimos y expósitos en una parroquia rural del Alfo Mijares: Cortes de Arenoso, 1560-1855*, dins «Hom. Garcia Martínez», I, 431-446.

L'estudi es basa en els *Quinke libri*, vol. 8, i en el vol. 9 del *Libro de casados* de l'arxiu parroquial de Cortes d'Arenós, d'on són transcrits les parts bàsiques de la normativa per a la registració d'il·legítims consignada en els mateixos volums (434-436). L'anàlisi de les partides demostra que el nombre d'il·legítims baixà en els tres segles XVI-XVIII (1'55% entre 1560-1600; 1'05% durant el segle XVII; 0'59% durant el segle XVIII) (436, amb indicació de percentatges cada deu anys, 439). La posterior legitimació solucionava alguns casos; era costum que hom els imposés per segon nom els de Ventura o Bonaventura (445-446).— J. P. E. [6273

JOSEP FERNÁNDEZ I TRABAL, *Aprofitaments comunals, prats i pastures al Delta del Llobregat (segles XIV-XV). Conflictos per a la utilització de l'espai a la Baixa Edat Mitjana*, dins «Acta Historica et Archaeologica Mediaevalia», 10 (1989), 189-220.

L'abundant documentació de Barcelona, ACA, *Canc.*, *reg.* i *Batllia general*; i de l'AHCB, *Consell de Cent* i *Consellers*, permet a l'autor de resseguir els passos pels quals les pastures del Delta del Llobregat passaren d'ésser empriu comunitari i exclusiu de les poblacions de la zona, a espais cobejats per a la pastura del bestiar destinat a l'assortiment de la ciutat de Barcelona, amb la reacció dels primitius possessors consistent a alçar tanques protectores dels propis espais, i a ésser tractats com a béns en mans de l'administració reial a concedir a canvi de lleialtat o de paga. Aquesta evolució repercutí en la cohesió de les comunitats del Delta, car alguns dels pagesos més rics entraren en la dinàmica de la ciutat. Les successives situacions generaren documentació corresponent, entre la qual destaquen les crides de la ciutat de Barcelona a favor de la llibertat de pas i de pastura (195-196), essent particularment significativa la del 1409 (198-199); el memorial del 1425 reclamant el retorn a la llibertat d'ús del Delta per part dels carnícers de la ciutat de Barcelona (218-219) i la informació consegüent (219-220).— J. P. E. [6274

JAUME CODINA, *Els noms dels «gavatxos»*, dins «Misc. Moreu-Rey II», 73-82.

Dues precisions inicials sobre occitans al Delta del Llobregat en els segles moderns: la paraula «estraguès» ha estat transmesa per tradició oral, potser etimològicament derivada de Mont(alt) d'Estarac, bisbat d'Aux, i vingué a significar «persona que es manifesta, es vesteix o es comporta de forma estranya» (74-75); «pay» és documentat en les *Llibretes*

de comunió de Sant Boi de Llobregat entre el 1584 i 1599 i potser afegia el detall de la joventut a la condició de «mosso» (76-77); després, l'autor estableix la llista de (pre)noms tant masculins com femenins dels immigrants gavatxos dels segles XVI i XVII (80-82).— J. P. E. [6275]

JOAN IVARS CERVERA, *La castellanització de la llengua administrativa a la ciutat de Dénia durant el segle XVIII*, dins «Misc. Moreu-Rey II», 287-294.

L'escorcoll de la documentació tant de l'Arxiu Municipal com del de la parròquia de l'Assumpció manifesta que després del 1708 és pràcticament nul l'ús del valencià en l'administració municipal o en la de la Governació de Dénia, però en la documentació eclesiàstica seguí essent llengua majoritària fins al 1774 i que la Reial Audiència donà el 1791 una ordre obligant a redactar en castellà la documentació privada interpersonal.— J. P. E. [6276]

ANA M. ÀLVAREZ FONTES, *Ferrando de Madrid y Baltasar Vives: dos mercaderes ilicitanos de finales del siglo XV*, dins «Acta Historica et Archaeologica Mediaevalia», 9 (1988), 415-426.

La base documental de l'exposició és l'Arxiu Municipal d'Elx, *Llibres d'ordinacions del Consell i Protocols notariais*. L'autora recorda el sentit general del comerç il·licit: importació de gra i de bestiar de peu rodó, exportació de sabó i de draps, de peix, panses i figues seques (416-417); també recorda les exempcions duaneres de les quals disfrutava (418-419, amb transcripció d'un certificat d'exempció, 418, nota 21). Les pàgines 419-424 són dedicades a les activitats de Ferrando de Madrid i les 425-426 a les de Baltasar Vives.— J. P. E. [6277]

JOAN CASTAÑO I GARCIA, *Una font documental del segle XVIII per a l'estudi de l'onomàstica il·licitana*, dins «Misc. Moreu-Rey II», 5-23.

La font és conservada a Elx, Arxiu de Santa Maria. Es tracta d'un conjunt format per còpies de les anotacions matrimonials de les tres parròquies d'Elx i pels arbres genealògics de les famílies de la població, realitzats per Jacint Redon abans del 1798. Són ací primer transcrits els cognoms (9-11) i després indicada llur procedència (12); segueixen els noms personals (14-17) i els malnoms (19). L'article es clou amb la reproducció de tres arbres familiars: els dels Perpinyà (20-21), Rodríguez (22) i Verdi (23), sobre els quals hi ha més explicacions a les pàgines 18-19.— J. P. E. [6278]

JOSEP CLARA [I RESPLANDIS], *Escultors de la segona meitat del segle XVI al Baix Empordà*, dins «Estudis sobre el Baix Empordà», 8 (1989), 117-127.

Aplec de sis contractes, ací transcrits (120-127), datats en el darrer terç del segle XVI, per a la fabricació de diverses escultures a Sant Feliu de Guíxols, Palamós i la Bisbal. Els contractes procedeixen de Girona, Arxiu Històric, *Protocols notariais*. En ells és documentada la feina d'Onofre Enric, Joan Ballester, Joan Merlas i Gallart Puig.— J. P. E. [6279]

FRANCESC DE ROCAFIGUERA I GARCIA, *Documents del monestir de l'Estany existents en l'Arxiu Episcopal de Vic (1106-1498)*, dins «Studia Vicensia», 1 (1989), 127-136.

Presentació i regest de vint-i-vuit documents (a la pàgina 27 diu que són vint-i-nou) escrits en pergami, normalment de naturalesa econòmica, dels quals són transcrits datació i signatura. Divuit són originals.— J. P. E. [6280]

Jorge Antonio CATALÁ SANZ, *La conflictiva persistència del règim senyorial: la casa de Faura en el segle XVIII*, dins «Hom. Garcia Martínez», III, 127-139.

L'autor es proposa de presentar una altra mostra dels instruments de control del règim senyorial valencià. La documentació bàsica es troba a València, ARV, *Protocols notarialis* de quatre notaris, dins els quals es troben els capbreus dels anys 1731 i 1781, documentació completada amb la de l'arxiu del marquès de Valde-Espina, secció de la Casa de Faura. Els emfiteutes havien passat de cent onze a cent quaranta-sis i les fanegades reconegudes de 1.377 a 2.333, de les quals 609 (i tres quarts) i 714 respectivament eren d'horta. En canvi, l'augment dels drets senyorials en metàl·lic «se reduce a poco más de una libra» entre les dues dates, situació semblant en els censals en espècie (132). Només hauria crescut el capítol de la parceria, encara que l'11'03% de parcel·les són lliures de tributs i parts (133). D'altra banda, l'ARV, *Escrivanies de cambra*, conserva plets diversos, en els quals els majors propietaris útils demanen que es demostrï el dret senyorial a certes percepcions, o es demostra que la percepció de drets senyorials per les cases havia disminuït en més de dos terços tot i el creixement del nombre d'aquelles, o es troba el reconeixement d'impotència de l'advocat del senyor a fer pagar els drets senyorials (135-138).— J. P. E. [6281

Josep M. BERNILS I MACH, *El benefici de l'orgue de la parròquia de Sant Pere de Figueres (1601-1922)*, dins «Annals de l'Institut d'Estudis Empordanesos», 22 (1989), 227-238.

Les primeres pàgines fan referència a l'escriptura fundacional, conservada a la secretaria de l'Ajuntament de Figueres, *Benefici de l'orgue*, on hi ha notícia de documentació anterior; entre les obligacions fundacionals constava la de «tenir una escola pública tots els dies en el cor de l'església o en un altre lloc i ensenyar a qui volgués aprendre, almenys de tres a quatre hores i pagant cadascú quatre sous al mes» (232). També eren previstos els exercicis d'oposició (233). Les altres notícies es refereixen als segles XIX i XX.— J. P. E. [6282

Ignasi M. MUNTANER, *L'etimologia del topònim Foix*, dins «Misc. Moreu-Rey II», 465-476.

La dotació de l'església d'Olèrdola (991-992), copiada en els *Libri Antiquitatum Ecclesiae Barchinonae*, IV, de l'ACB, estableix un dels límits parroquials en el «riu de Fouexo». A base d'altres esments en documentació dels anys 992-1212 (468-469), l'autor constata que la forma predominant ha estat «Fodex» i assenyala el camí d'aquest l'hidrònim fins a arribar a la forma actual: Fodexu - Fodexo - Fodex - Foéx - Foóx - Fox - Foix (471-473). L'arrel llatina seria «fodere» (469).— J. P. E. [6283

Josep CLARA [I RESPANDIS], *Reformes a l'església de Fornells de la Selva a finals del segle XVI*, dins «Quaderns de la Selva», 2 ([1989?]), 133-138.

Presentació i transcripció íntegra (135-138) del contracte del 1678, en virtut del qual dos mestres d'obres es comprometien a alçar una nova església parroquial, porxo, capelles laterals i campanar, després que la vella hagués estat enderrocada fins als fonaments, amb la precisió que «dit campanar sia acabar com lo de Riudellots, accepta que la cugulla sia més alta...» i que el portal «tinga de estar conforme a-quell de la sala del Rey de Barcelona» (136). El contracte es troba a Girona, AH, *Notaria segona de Girona*, 588.— J. P. E. [6284

Josep COMAS i PIÉ, *El desplaçament feudal a la Catalunya Nova (àrea del Gaià)*, dins «XXXV Assemblea», I, 309-320.

L'autor ressegueix la documentació relativa a la comarca, ja publicada o conservada en arxius diversos, sobretot la relativa a Montmell i a Vila-rodonà (Barcelona, ADB, *Mensa episcopal*; Valls, Arxiu Històric Comarcal, *Notaris*), i assenyala l'evolució que va de la carta de població del 974, que exigia només delmes i primícies, a l'establiment d'un molí el 1161, que, de més a més, exigia un terç dels rèdits del molí i tasca de les terres i llòssol i al document d'infeudació del 1211, que parla dels clàssics mals usos feudals d'eixorquia, intèstia, cogúcia i homicidis (311). Recorda, de més a més, el «ius maletractandi» de la Cort de Cervera i els altres drets jurisdiccionals senyorials, que col·locaven l'home de renença en la indefensió davant el senyor.— J. P. E. [6285]

Jordi ROCA i ARMENGOL, *La pesta al Baix Gaià l'any 1651*, dins «XXXV Assemblea», III, 333-338.

Un volum, segurament tret de Poblet per algun monjo en el moment de l'exclaustració del 1835, ha aparegut ara en una casa de l'Espluga de Francolí, intitulat *Llibre del consell del lloch de la Nou [de Gaià]*, dins el qual es troba el *Llibre del consell*, el *Llibre de tarifes o escandalls del pa i carn, peix, oli...* i *Tarifa o escandall del pa pesant la faneca del blat...* i anotacions fins al 1707. Entorn del 1651, una anyada dolenta fou doblada per la pesta. La quartera de blat es pagà a 30 i 35 lliures, la rova de garrofes a vint sous i el quartà de pa de segó a divuit sous (336). Les notícies relatives a la pesta i a la fam són textualment transcrits (336-338).— J. P. E. [6286]

Salvador ANTICÓ i COMPTA, *Historia de Garriguella*, Figueres, Editorial Empordanesa 1986, [XX] i 142 pp.

Publicació d'un original ja enllestit l'any 1936 i romàs inèdit a la mort del seu autor el 1949. Narració de les successives etapes de la població, en la qual són integrades les notícies proporcionades per autors, des dels clàssics fins a Jeroni Pujades o al [pseudo] Bernat Boades i als dels nostres dies. De més a més, trobem integrats fragments més o menys llargs, com són les lliçons del *Breviari de Girona* sobre Carlemany (30) entorn del tema dels inicis de la reconquesta a Catalunya per obra de Carlemany, o del *Llibre verd* del Capítol de Girona per a la compra d'uns delmes de Noves (38) o estrofes de poemes diversos del Rector de Garriguella (64-67) o el certificat del 1797 que la població havia sofert «considerables daños» per la Guerra Gran (77-79) o esment de les contalles més tradicionals en la població (133).— J. P. E. [6287]

Jaume COLL i CASTANYER, *Els vescomtes de Girona*, dins «Annals de l'Institut d'Estudis Gironins», XXX (1988-1989), 39-98.

Aplec de notícies relatives a cada un dels vescomtes o vescomtesses de Girona del 841 al 1170, procedents de documentació ja publicada o d'arxius diversos, amb transcripció de fragments en la part expositiva de l'article (39-82). La pàgina 83 conté l'arbre genealògic de la raguèlia, que és la de la casa vescomtal de Cabrera. Són transcrits en apèndix dotze documents datats entre el 1035 i el 1157, la majoria juraments de fidelitat i testaments, procedents de Barcelona, ACA i Biblioteca de Catalunya, *Pergamins*, de Peralada, Biblioteca del Castell, de la Seu d'Urgell, Arxiu Capitular, i Vic, Arxiu Episcopal. Un dels signants del darrer document transcrit és «Geraldus grammaticus», de la Seu d'Urgell (98).— J. P. E. [6288]

Josep CANAL I ROQUET, *La torre Gironella, castell del comtat de Girona*, dins «Revista de Girona», XXXV (1989), 159-164.

Exposició d'allò que els castells de Girona representaren durant el segle XI en les relacions vassallàtiques i fou consignat en els juraments de fidelitat feudal, conservats a l'ACA, *Canc.*, *Pergamins*, dels quals són extrets petits fragments i als quals són fets esments relacionats amb la venda del palau comtal al bisbe de Girona, Gotmar, el 988, amb les infeudacions dels castells gironins a les tres famílies vescomtals de Cardona, Montcada i Cabrera i amb la venda del comtat de Girona per la comtessa Ermessenda al seu nét, Pere Ramon, en la qual el castell pròpiament comtal és el castell «quod dicunt Gerundella» (163). L'article és completat amb la reproducció fotogràfica de dos d'aquests documents (162).— J. P. E. [6289]

[Josep] M. NOLLA, X. ALBERCH, J. MERINO, D. VIVO, *El sector oriental de les muralles de Gerunda. Noves aportacions al seu coneixement. (Campanya d'excavacions de 1987 a la Torre Gironella)*, dins «Cypsela», VII (1989), 111-130.

Recordades les excavacions realitzades durant el segle actual en el sector de Torre Gironella, els autors expliquen la del setembre-octubre del 1987, amb el resultat de trobar-se «amb una torre romana sencera, conservada en una altura considerable, uns 8 o 9 m. més o menys...» (116) i amb un arc que «fou una porta en el moment de construir-se» (122). Al final, són aplegades les descripcions de la dita torre fetes per Bernat Desclot i per Joan Gaspar Roig i Jalpí i les dades que es dedueixen de dos documents inèdits de l'ACG, pergami 221 i Armari de la Canonja, 13; d'on sembla deduir-se que durant el segle XIII allò que era una torre de muralla es convertí en castell autònom.— J. P. E. [6290]

JOSEP M. MARQUÉS I PLANAGUMÀ, *Fundacions de beneficis en el obispado de Gerona (siglos XII-XVIII)*, dins «Anthologica Annua», 36 (1989), 493-507.

Treball basat en l'elaboració dels índexs dels registres de fundacions de benifets en el bisbat de Girona, elaboració realitzada pel signant en l'arxiu del dit bisbat. Les primeres pàgines recorden els conceptes jurídics de «benefici» i «capellania». Ja centrat a Girona, l'autor dreça la llista dels vint benifets més antics, dels quals es conserva el document fundacional, establerts entre el 1167 i el 1229 (498-499) i en subratlla les característiques. El nombre màxim de fundacions (cent deu) pertany a 1351-1400, només superat en cada una de les dues meitats del segle XVIII (cent vint-i-quatre i dues-centes cinquanta-nou, respectivament) (501). Un quadre permet de veure les variants en la iniciativa de les diverses categories socials en la fundació de benifets, del segle XIII al XIX (502-503). Per a la part relativa a l'Edat Moderna, hom pot veure les pàgines del mateix autor, resumides dins ATCA, IX (1990), 468, núm. 5427.— J. P. E. [6291]

Col·lecció de documents del Convent de Sant Francesc de Girona (1224-1399), transcripció i estudi de Jill R. WEBSTER dins «Annals de l'Institut d'Estudis Gironins», XXX (1988-1989), 141-226.

Continuació de les pàgines resumides dins ATCA, VII-VIII (1988-1989), 442, núm. 4184-4185. En les que ens ocupen trobem primer transcripció dels disset documents numerats del XLIV al LX (141-182), datats entre el 1366 i el 1399, amb els respectius regests, trets els núms. LVI i LIX, el text dels quals no és transcrit. Segueix una relació de framenors i de guardians de Girona (183-189), [la font de la qual no és indicada, com tampoc la possible repetició de la mateixa persona], i una llista de framenors ordenats a

Girona, segons el registre d'ordenacions conservada en l'ADG, T 274 i 275 (189-200). Les darreres pàgines són ocupades per una taula única de topònims i d'antropònims presents en la documentació publicada.— J. P. E. [6292]

Xavier SORNÍ I ESTEVA, *Notes sobre la farmàcia a Girona durant el segle XIV*, dins «Annals de l'Institut d'Estudis Gironins», XXX (1988-1989), 227-232.

Aplec de notícies, ja publicades o encara inèdites, relatives al tema del títol, començant per les que afecten altres parts de Catalunya com és ara Barcelona.— J. P. E. [6293]

Maria Cinta MANÉ, *Falsificació de moneda a Girona (1314-1315)*, dins «Hom. Sáez», 111-126.

L'episodi, personificat per dos sobrevinguts a la ciutat, és conegut pel procés que se'n seguí, conservat a Barcelona, ACA, *Canc.*, *Processos en quart*, 1314-1315. L'autora n'aplega les notícies relatives als dos culpables, al tipus de moneda falsificada, al procediment emprat, als preus d'articles o de serveis i al fet que s'hi documenta el curs de moneda siciliana o potser napolitana a Girona en els anys inicials del segle XIV. L'exposició és completada amb llista bibliogràfica (124-125) i amb reproducció fotogràfica de nou monedes (126).— J. P. E. [6294]

Josep CLARA [I RESPLANDIS], *La façana principal de la col·legiata de Sant Feliu de Girona*, dins «Jornades Barroc», 161-174.

Presentació i transcripció (166-169 in 169-174) dels dos contractes, datats respectivament els anys 1601 i 1610, de construcció de la façana de Sant Feliu de Girona, trobats en l'Arxiu Històric de Girona, *Protocols notariais. Notaria tercera*, vols. 456 i 498. El primer fa constar la condició que certs elements han d'ésser d'acord amb allò que indica el teòric italià [Iacopo Barozzi], «il Vignola» (dit «Vinyoles» en el nostre document, 166-167).— J. P. E. [6295]

Francina SOLSONA I CLIMENT, Xavier SORNÍ I ESTEVA, *L'Hospital de Santa Caterina de Girona sol·licita apotecaria pública (segle XVIII)*, dins «Annals de l'Institut d'Estudis Gironins», XXX (1988-1989), 273-281.

El document bàsic d'aquestes pàgines, ací transcrit, procedeix d'ACA, *Reial Audiència*, reg. 548 (280-281), i és la instància a Ferran VI demanant que la farmàcia de l'Hospital pogués vendre al públic; la petició fou concedida, amb la condició que l'apotecari hagués passat l'examen exigít; l'Hospital considerarà que pagar un professional era càrrega excessiva i seguí demanant d'ésser alliberat de tal condició; no se sap com acabà. [La primera pàgina de la instància és repetida, 279 i 280].— J. P. E. [6296]

Josep M. T. GRAU I PUJOL, Roser PUIG I TÀRRECH, *Els sobrenoms a l'Hospici de Girona*, dins «Revista de Girona», núm. 135 (juliol-agost 1989), 55-60.

La documentació de la institució benèfica esmentada en el títol es conserva a Girona, AH. Els autors recorden les condicions d'ingrés, amb transcripció d'una carta de presentació d'un candidat escrita pels regidors de Lledó el 1791 (56) i les atencions als acollits que hi eren assegurades (57). En el llibre de registre, ultra el nom i el «cognombre» hi era consigna't el renom o sobrenom, que els autors analitzen en allò que tenen de significatiu en la sociologia d'un grup humà tancat (58-59) i els classifiquen (59-60).— J. P. E. [6297]

Enric MIRAMBELL I BELLOCH, *Projecte de Biblioteca Provincial (1820-1823)*, dins «Revista de Girona», XXXV (1989), 539-546.

Encara que els intents explicats en aquestes pàgines cauen fora dels límits d'ATCA, les notícies relatives a fons documentals i bibliogràfics dels convents gironins en començar el segle XIX es refereixen a llibres anteriors a aquella centúria. La suma total fou de 4.051 volums, als quals s'havien d'afegir els 585 procedents de Banyoles (546) i els de les deu caixes segellades del monestir de Sant Feliu de Guíxols (543). Els pergamins dels convents de la ciutat de Girona sumaven més de mil cinc-cents (542), els dels monestirs de la província havien d'anar a l'ACA, de Barcelona (541).— J. P. E. [6298

Ignasi M. COLOMER, *Topònims arcaics de Granollers*, dins «XXXIII Assemblea», I, 179-182.

Aplec dels topònims corresponents al Vallès, consignats en l'*Orbis pictus* (180) i en els Vasos Apol·linars (180-182); i de les variants en la grafia de «Granollers» en documentació dels segles XVI-XIX (182).— J. P. E. [6299

Virtuts ANGULO GUÀRDIA, *Un cas de mesuratge de gra al Granollers del segle XIV*, dins «XXXIII Assemblea», I, 65-76.

En la primera part d'aquest article trobem una transcripció del pergamí de Granollers, Hemeroteca Municipal, 80 (65-71), el contingut del qual és esquemàticament resumit en la segona part (72-75) i completat amb bibliografia (75-76). El text és l'acta, en la qual és inclosa una sentència arbitral del 1323 (66-68), amb la qual Mateu Forner, regent la batllia de Granollers, alliberava de qualsevol obligació els representants de la vila després que l'altra part havia impugnat la sentència arbitral esmentada, en la qual s'establí el dret dels habitants de Granollers en relació a les mesures oficials de blat i als que tenien el dret de percebre el mesuratge.— J. P. E. [6300

Jaume DANTÍ I RIU, *El comerç de teixits a Granollers en el segle XVII*, dins «XXXIII Assemblea», I, 239-247.

Estudi basat en la documentació de la percepció de la bolla damunt la producció i compra-venda de teixits, d'ACA, *Generalitat, Drets del General*, considerada vàlida malgrat el mal estat de conservació, la fragmentarietat i la manca de coherència en les anotacions (241); no aporten dades ni les fonts relatives a gremis ni la imposició de quatre sous sobre la llana entrada a Granollers; però en el fogatge del 1515 els focs de paraires o semblants pujaven a trenta (242); els teixits més venuts eren bastos com són les capes de pastor i l'activitat es multiplicava per més de set els dies de mercat (243), sense tendència al creixement, de manera que entre el 1662-1700 no se supera la situació dels anys 1597-1620 (244), tot i que entre el 1660 i 1670 es pogué produir una lleu remuntada, més clara en la darrera dècada (245); consta a Granollers, Arxiu Municipal, *Llibres del consell*, la concessió de permís de filar a casa (246). Una taula de dades ocupa la pàgina 247.— J. P. E. [6301

Albert PALACÍN I ARTIGA, *El Ball parlat de Sant Pere Ermengol. La Guàrdia dels Prats (Conca de Barberà)*. Introducció: Josep M. PORTA I BALANYÀ, Lleida, Editorial Virgili & Pagès 1989, 168 pp.

El *Ball parlat* és de mitjan segle XIX i, per tant, no entra en aquest anuari. Però un capítol del llibre, el terç, és dedicat a les hagiografies de Pere Ermengol, on podem trobar

traducció catalana del capítol que li dediquen en l'edició del 1756 els *Acta Sanctorum Septembris* (80-82), i resums de Francisco Agustín Tárrega, *La fundación de la orden de la Merced...*, del 1608, de Tirso de Molina, *Deleitar aprovechando* (87-88), i una llista de quatre altres publicacions dels segles XVII i XVIII (89), entre les quals hi ha la *Informació autèntica de alguns portentos de Sant Pere Armengol*, desapareguda del convent de la Mercè de Montblanc en l'exclaustració del 1835.— J. P. E. [6302]

Joan DUCH I MAS, *La toponímia i l'arqueologia en l'estudi de l'entorn rural*, dins «Misc. Moreu-Rey II», 131-148.

La part de l'article dedicada a toponímia consisteix en la recerca dels camins del terme de Guimerà i de llurs denominacions en el *Capbreu del 1608* conservat a l'Arxiu Municipal de la vila, ací consignades amb el context en el qual es troben dins el dit capbreu (135-140). La part dedicada a l'arqueologia [cf. ATCA, VII-VIII (1988-1989), 515, núm. 4470] subratlla la relació entre troballes arqueològiques i camins, en particular el camí ral vers Tarragona (141-143); la darrera pàgina conté un mapa de la comarca.— J. P. E. [6303]

Josep Ramon SANCHIS ALFONSO, Josep ROYO MARTÍNEZ, *L'Horta-Sud segons el cens de població de 1667*, dins «Torrens. Estudis i Investigacions de Torrent i Comarca», 5 (1986-1987 [1988]), 293-310.

Transcripció de les actes, en les quals hom feia constar la relació nominal de caps de casa de les següents poblacions, amb motiu de la percepció d'un tribut reial de coronatge i maridatge: 190 a Catarroja (294-296); 421 a Torrent (296-301); 103 a Silla (301-302); 61 a Albal (303), 12 a Maçanassa (303-304); 31 a Benerúser (304); 38 a Alfafar (304-305); 15 a Paiporta (305); 24 a Vistabella (305-306); 36 a Picanya (306); 95 a Aldaia (307-308); 139 a Quart de Poblet (308-309); i 59 a Xirivella (310). El document prové de l'ARV, *Generalitat*.— J. P. E. [6304]

Antoni LÓPEZ I QUILES, Vicent S. OLMOS I TAMARIT, *Rectors i capellans moderns. Aproximació a l'estudi del clero local a l'Horta-Albufera durant l'Època Moderna*, dins «Torrens. Estudis i Investigacions de Torrent i Comarca», 5 (1986-1987 [1988]), 103-129.

Els autors pretenen d'acostar-se «al coneixement de la figura del capellà locals» (104). La base són estudis anteriors dels mateixos autors i d'altri, la *Descripción de los Pueblos, Iglesias y Parrochias pertenecientes al Arzobispado de Valencia...*, a Madrid, Reial Acadèmia de la Història, ms. 9/5440, AHN, *Osuna*; i sèries diverses de València, ARV, *Escrivanies de Cambra, Manaments i Empares, Mestre racional, Generalitat* o del Col·legi del Corpus Christi, *Protocols notariais*. Trobem en aquestes pàgines una presentació de l'estructura jurídica de les diverses parròquies de l'Horta-Albufera (106-110), de la preeminència social del rector en la vida comunitària, àdhuc en l'oficial (111-114; remarcuem el paràgraf dedicat a l'ensenyament, 113), de les diverses fonts de financiació parroquial (114-120), de l'exercici de dret de patronat per part dels senyors dels llocs (121-122), amb transcripció de fragments d'un cas de Picassent) i de les activitats (123-126; amb particular atenció a l'ensenyament, en especial de cant, i a la còpia dels corresponents llibres, 125). El darrer apartat al·ludeix a l'actuació d'eclesiàstics forasters al poble (visites pastorals, solemnitats extraordinàries, com les consagracions de nous temples, per a algunes de les quals s'ha conservat un sermó de Felip Bertran, 127-128; cf. ATCA, III (1984), 305-306).— J. P. E. [6305]

Antoni LÓPEZ QUILES, Ferran FABREGAT COSME, *Aproximació a la toponímia setcentista de l'Horta-Albufera. L'àmbit del Túria*, dins «Misc. Moreu-Rey II», 357-368.

Vicent S. OLMOS i TAMARIT, Evarist CASELLES i MONJO, *Aproximació a la toponímia setcentista de l'Horta-Albufera. L'àmbit del Xúquer*, dins «Misc. Moreu-Rey II», 499-509.

Tots dos articles consisteixen en un aplec de topònims, alfabèticament ordenats, trobats principalment en diverses sèries del segle XVIII pertanyents a València, ARV, entre les quals destaca la d'*Escrivanes de Cambra*. És normal que cada topònim sigui il·lustrat amb la frase dins la qual es troba en la font corresponent. — J. P. E. [6306-6307]

Jaume TORRAS ELIAS, *Fabricants sense fàbrica. Estudi d'una empresa llanera d'Igualada (1726-1765)*, dins «Recerques», 19 (1987 = Homenatge a Pierre Vilar I), 145-160.

L'arxiu familiar Torelló, d'Igualada, l'Arxiu Notarial de la mateixa ciutat, tant el conservat allí com el situat a Barcelona, ACA, i també la sèrie *Reial Audiència* d'aquest arxiu darrer permeten de reconstruir la trajectòria familiar i l'empenta econòmica de l'empresa ja des del segle XVII. Característic fou el fet que no hi havia una fàbrica unitària, sinó tres obradors en poblacions diverses: a Igualada la botiga de paraire i el tint en llocs diferents; i a Vilanova del Camí el molí draper i instal·lacions annexes, amb una vàlua total de menys de cinc mil lliures «mentre que el fons de rotació del negoci devia ser més del doble d'aquesta xifra» (155), car molta feina era realitzada a preu fet a casa dels obrers (158). El 1745 l'empresa Torelló fou declarada «Real Fábrica de Paños de la Villa de Igualada» (151); els seus mercats s'estenien vers Ponent i l'autor presenta un quadre de les vendes dels anys 1762-1764 en nou poblacions amb una suma de 63.120 lliures, 28.155 de les quals procedien de Madrid i 16.431 de Saragossa (153). L'autor creu que una explicació de l'empenta industrial igualadina rau en la concòrdia del 1723, que permeté d'esquivar certs controls de les confraries (159-160). — J. P. E. [6308]

G[uillem] ROSSELLÓ BORDOY, *De la toponímia preislàmica a les Illes Balears i la suposada pervivència de nuclis mossàrabs*, dins «Set segles i mig», 11-16.

La documentació cristiana del moment de la conquesta presenta constantment topònims d'arrel llatina. L'autor es limita a «suggerir alguns aspectes metodològics i algunes notes sobre els possibles orígens de determinats topònims» (11). Els textos àrabs parlen de «rum» a les Balears i «Alaró = al.rum» en seria supervivència. Hi ha l'enigma de la presència bizantina a les Illes, àdhuc després de perdut el sud de la Península Ibèrica. Almenys tres topònims pre-romans i llatins serien documentats en textos àrabs: Ebusus = Yàbisa, Pollentia = Bullansa, Mago = Maguna (13). Els topònims d'arrel llatino-cristiana en el *Llibre del repartiment de Mallorca* demostrarien «que és aventurat veure una solució de continuïtat entre el primitiu cristianisme mallorquí, preislàmic, i el nou cristianisme importat pels catalans al segle XIII» (13-14), encara que alguns topònims de «sants» potser procedeixen de l'àrab «sanad = costa, pujada, lloc elevat». El darrer punt seria la presència de toponímia berèber (14). — J. P. E. [6309]

Albert COMPTE, Enric JUAN, *La Jonquera en el segle XVIII: alguns aspectes del seu passat*, dins «Annals de l'Institut d'Estudis Empordanesos», 22 (1989), 97-162.

L'Arxiu Parroquial de la Jonquera i l'Arxiu Històric de Girona, *Protocols notarials* de Peralada o de Figueres proporcionen la base per a aquesta reconstrucció, que comença recordant que molts aspectes de la vida local tingueren continuïtat després del decret de *Nova Planta*, entre ells la llengua de la documentació municipal bàsica (arrendaments d'arbitris, comptes del comú, procures, concòrdies, 100) i la jurisdicció senyorial (103),

tot i que l'estat borbònic es féu sentir en el cadastre, servei militar, transports d'interès militar, limitació de l'ús del bosc i control del govern municipal (100-102). El comte de Peralada establí al comú el territori al nord de la Jonquera, poblat d'alzines sureres que es convertí en la principal font d'entrades del municipi, el qual entre els anys 1773 i 1786 tingué una suma de superàvit en efectiu de 7.099 lliures (110), cosa que permeté de construir nova Casa de la Vila (112). Un apartat exposa dades sobre la duana fronterera, entre les quals hi ha la taxa de trànsit de persones o bèsties (115) i un inventari dels estris de la duana de Figueres el 1771 (117-118). El suro tingué la seva indústria pròpia en la fabricació de taps, amb presència de «tapers» en la documentació des del 1764 (124); com arreu, l'altra base de l'empenta econòmica fou la vinya (120). La demografia cresqué de 97 veïns (unes 350 persones) en el *Vecindario general* dels anys 1712 i 1716, a 663 habitants en el cens d'Aranda, que en el cens del 1787 serien 416, però els autors creuen que foren 870 (124). D'ací el creixement urbà vers el sud i l'est, amb indicació d'edificis singulars i molins (129-132). Tot un apartat és dedicat a Pere Grau Balló, menestral primer, negociant després i recercador de minerals per al reial servei (132-139). El darrer apartat és dedicat a diversos aspectes de la Muntanya de Requesens (140-144). Tot té punt i apart en la Guerra Gran, en què l'exèrcit de la Revolució Francesa entrà a la Jonquera, ocasionà més de cent morts, i «llansaren, destrosaren y malvarataren tots los papers faents per la dita universitat, que estaven custodiats allà» (146). Les notes (149-162) són riques en transcripció de fragments documentals.— J. P. E. [6310]

GRUP D'ESTUDIOSOS DE LA VILA, *Història de Linyola*. Coordinació: Esteve MESTRE I ROIGÉ, Lleida, Virgili i Pagès 1987, 256 pp.

Les referències a documentació escrita i actualment controlable en els arxius municipal i parroquial, en els diocesà i capitular de la Seu d'Urgell i en l'Arxiu Comarcal de Cervera, comencen amb la narració de la reconquesta cristiana durant la primera meitat del segle XII i consisteixen en concessions de terres (34) i en problemes entorn de drets senyoriels (36-38); segueix en el segle XIII amb l'estira i amolla entre les cases de Barcelona i d'Urgell entorn d'aquest comtat (39-43); en el segle XIV, ja empeltat el comtat d'Urgell en la casa de Barcelona, tenim resum de *La carta en lo redelme o de forch atorgat per les Universitats del comtat d'Urgell... a pagar per lo senyor comte* (44-45); en el segle XV el senyoriu arribaria a mans dels Cardona (51-53); en el fogatge del 1553 trobem la primera llista nominal de cent sis caps de casa (57-58) i en el capbreu del 1559 les condicions econòmiques de la relació entre senyoria i veïns (58-60); també són del segle XVI les notícies sobre bandolerisme (64-66) i sobre l'endèmica manca de queviures sobretot per secada, amb la conseqüència d'endeutaments (66-67); als segles XVII i XVIII, la darrera impressió es fa obsessiva, agreujada per les guerres dels Segadors (77-79) i de Successió (90-95), a les quals responen les concòrdies del 1668 (79-81) i del 1731 (108-110); això no obstant, trobem un mercader d'empenta, Jaume Morató, seguit pel seu fill Pere Joan (68-70), noves ordinacions municipals (72-74) i notícies relatives a l'església en les visites pastorals (81-83); en el cadastre del 1716, els caps de casa havien baixat a vuitanta-nou (97-98) i seguirien baixant segons la *Relació de persones que han mort o desertat de la vila de Linyola* (99-100). Es dedueix de la narració que el segle XVIII fou de dificultats i desastres (111-119; cf. 146-148, les repetides tretes de la Mare de Déu de les Sogues i del Sant Crist de Balaguer; i 156-157, la quantificació de collites del 1738 al 1795), amb les soles excepcions de la recuperació de l'elecció popular de càrrecs municipals el 1743 (123) i de l'augment demogràfic (158: 201 naixements entre el 1741-1750 i 407 entre el 1791-1800); també coneixem les condicions de contractació d'un mestre de minyons el 1746 (125-126), els noms de nou d'ells entre el 1611 i el 1761 (159, amb els d'altres professionals), els títols dels llibres que es trobaven en l'arxiu parroquial (149, no

conservats) i foren redactats en llengua catalana fins al 1796 (155-156); d'ells és copiat en apèndix el *Memorial dels combregants en la Iglésia de Llinyola...* del 1695, on consta la Casa de lo studi i lo senyor mestre (143-245).— J. P. E. [6311

Prim BERTRAN I ROIGÉ, *L'Hospital del Sant Esperit de Lleida. Segles XII-XV*, dins «Hom. Sáez», 317-332.

Aplegades les notícies relatives a d'altres hospitals medievals de Lleida (318), les presents pàgines reconstrueixen la trajectòria de l'Hospital del Sant Esperit, nascut, segons que sembla, a imitació de l'homònim de Montpeller per fundació de repobladors oriünds d'aquella ciutat (321-322), gràcies a la documentació de Lleida, Arxiu Capitular i Arxiu de la Paeria, i de Barcelona, ACA, amb particular atenció a les dades econòmiques i a la protecció dels reis. Els murs de la seva església aguantaren fins al 1791, en què l'Hospital fou substituït per una Casa de la Misericòrdia d'encuny il·lustrat (326). En apèndix són transcrits quatre documents datats entre els anys 1412 i 1456 (329-332).— J. P. E. [6312

Dolors FARRENY I SISTAC, *14 processos de crims medievals (Lleida, s. XV)*, dins «Segon Congrés Llengua», 389-397.

Presentació del material ja conegut dels lectors d'ATCA [VII-VIII (1988-1989), 617, núm. 4819 i IX (1990), 472-473, núm. 5442]. Ací en són transcrits frases lingüísticament més significatives (390-394), dreçada la llista de nou interferències de castellà [zaragonès?] i català (395-396) i assenyalats els indicis dialectals i els trets fonètics, morfològics i lèxics reflectits en les grafies (396-397).— J. P. E. [6313

Joan DOMÈNECH I MONER, *La revolta dels Joseps (1788), a Lloret de Mar*, dins «XXXIII Assemblea», I, 249-259.

La dita revolta fou un avalot del poble de Lloret de Mar pel fet que hom pretengué que el senyor de la vila (el capítol de la catedral de Girona) percebés el delme del peix, malgrat la contraposició primer dels pescadors i després de tot el poble solidaritzat amb els pescadors, avalot que acabà amb l'empresonament dels capitosts. El fet, que comporta diversos documents i processos judicials, és conegut per un article de Josep Galceran a «El Lloretense» del 1885, del qual són transcrits fragments (255-258) que podrien ésser textualment presos de la documentació contemporània dels fets.— J. P. E. [6314

Ramon GARCIA I ESCALÉ, *Floretes de Lord*, Barcelona, Editorial Claret 1988, 94 pp.

El títol indica el gènere literari d'aquestes pàgines. Entre les narracions trobem la relativa a l'estada de Guillem de Berguedà, amagat en aquell santuari el 1175 (11-15), a Arnau de Preixens, suposat autor d'una narració de la trobada de la imatge en versió de Narcís Camós (16-18) i a la instància, textualment transcrita, dels cònsols de Sant Llorenç de Morunys o dels Piteus a l'oficial del bisbat de Solsona demanant una investigació oficial entorn del fet que la imatge hauria plorat el 29 d'abril de 1636 (24-25).— J. P. E. [6315

Pere ROURA I SABÀ, *Els pous de la neu de Maçanet de Cabrenys*, dins «Annals de l'Institut d'Estudis Empordanesos», 22 (1989), 205-225.

Diversos aspectes del proveïment de neu durant el segle XVII són exposats mitjançant transcripció dels convenis o de les resolucions municipals, trets de Girona, Arxiu Històric,

*Protocols notarial*s de Figueres, de Maçanet, de Peralada i de Girona, i de Maçanet de Cabrenys, Arxiu Municipal, *Lligalls d'arrendaments* (25). Els convenis d'arrendament ací transcrits comencen el 1636. És copiat sencer el del 1682 pel qual la Catedral de Girona arrendava una botiga per a la venda de neu en la casa dita de Sant Llorenç del carrer de la Força, a canvi de disposar de neu per al consum (220-222).— J. P. E. [6316

Llorenç PÉREZ MARTÍNEZ, *Els difícils inicis de l'església de Mallorca, dins Set segles i mig*, 76-86.

L'autor recorda en la introducció els problemes anteriors a la restauració de l'església de Mallorca derivats dels possibles drets del bisbe de Barcelona i els connexos amb l'elecció del primer bisbe i amb la vinculació directa a la Santa Seu; un dels elements d'aquella problemàtica era la dotació del nou bisbat. L'autor indica les còpies dels documents corresponents als temes esmentats en compilacions diverses de l'Arxiu Capitular de Mallorca, *Liber privilegiorum*, *Llibre groc* i *Llibre verd* (81-83), documents que són cronològicament ordenats (83-86).— J. P. E. [6317

Joan Carles SASTRE I BARCELÓ, *Què va ser de l'orde de Calatrava a Mallorca. Una aproximació a la trajectòria dels seus béns, segles XIII-XIV*, dins «Randa», 23 (1988), 5-10.

Disset anys després de la conquesta de Mallorca, l'orde de Calatrava venia a un particular els béns que havia obtingut a l'illa amb aquell motiu. El document de venda i els consegüents d'establiment de propietats a amos útils es troben a Ciutat de Mallorca, Arxiu de Santa Clara, *Pergamins*, i són ací resumits fins al 1315.— J. P. E. [6318

Jaume SASTRE MOLL, *El impuesto del morabatí en el Reino de Mallorca (1300-1349)*, dins «Acta Historica et Archaeologica Mediaevalia», 10 (1989), 159-187.

Impost septennal creat el 1301 per Jaume II de Mallorca, cobrat la primera vegada l'any 1308. Recordades les particularitats del tribut (160-161), l'autor resumeix l'únic fragment conservat del de 1308, el *Monedatge de Montiuiri* (162-163; transcripció: 177-181) i sintetitza els resultats dels de 1329 (164-167), de 1336 (168-171), de 1343 (171) i 1349 (172-173). Els tres darrers dibuixen una línia descendent, en la qual devien contribuir la guerra de la reintegració a la corona catalano-aragonesa i la Pesta Negra: 14.232, 11.283 i 9.164, morabatins respectivament (176). Ultra el *Monedatge...* esmentat, tenim en apèndix transcripció de la carta de Jaume II de Mallorca als jurats de Ciutadella comunicant la creació del tribut, del *Llibre vermell* de l'Arxiu Municipal de Ciutadella (176-177); *Missions e despeses fetes per lo monedatge e loguer d'aqueils qui-l àn levat* del 1322 (182-183), les anotacions relatives a la recaptació del morabatí al Pla de Ciutat el 1324 (184-185) i el compte de les quantitats lliurades pels collidors dels diversos llocs de les tres illes (185-187). La documentació relativa al morabatí es troba a Ciutat de Mallorca, ARM, volums diversos de *Reial Patrimoni*. La seva aplicació al coneixement de la demografia ha estat diversament interpretat; l'autor creu que el coeficient podria ésser el de cinc (163).— J. P. E. [6319

Joan MIRALLES I MONSERRAT, *Prenoms dels homes d'armes mallorquins del 1359*, dins «Misc. Moreu-Rey II», 445-463.

Estudi dels antropònims presents en el manuscrit de Ciutat de Mallorca, Arxiu Diocesà, MSL/307, procedent d'alguna parròquia de l'illa o potser de donació particular. Consta de seixanta-cinc folis de paper i és escrit per sis mans; conté la llista dels 4.380 homes

d'armes de l'illa el 1359 (448, xifra corresponent a cada parròquia); a continuació són indicats els prenomes agrupats per parròquies i ordenats de major a menor nombre de repeticions (449-459), amb llista global de freqüències de noms, tant de cristians (459-460), com de jueus (460), al final reduïts a quatre grups: dels repetits més de cent vegades; dels repetits més de deu i menys de cent; dels repetits més d'una però menys de deu; i els presents una única vegada (462-463).— J. P. E. [6320]

José FRANCISCO LÓPEZ BONET, *La carga impositiva sobre el consumo en Mallorca (siglo XIV)*, dins «Anuario de Estudios Medievales», 18 (1988), 349-362.

Basant-se en publicacions com la de Bernardí Bauçà, *Por la Iunta de la consignación*, posterior al 1702, en estudis actuals i en documentació d'arxiu (ARM, *Còdexs, Protocols notarials, Pergamins*), l'autor estableix la llista i defineix la naturalesa de les diverses formes de pressió fiscal, que engloba en impostos extraordinaris indirectes d'una banda, i imposicions damunt la transformació, el tràfic, la compra-venda i el consum de béns (353), impostos que en la segona part són recordats de forma diacrònica a partir de les primeres col·lectes pocs anys després de la conquesta, amb llistes d'impostos entorn del 1330 (359) i entorn del 1370 (360), en què hom comptava trenta-vuit imposicions, les bàsiques entre les quals eren les del molitge, la carn i el vi (361). Encara que en teoria calia almenys l'autorització reial, de fet la Universitat del Regne de Mallorca actuava de forma discrecional en la imposició de càrregues fiscals durant la segona meitat del segle XIV.— J. P. E. [6321]

Gabriel LLOMPART, *La alfareria gòtica d'en Prunera de la «Ciutat de Mallorca»*, dins «Bolletí de la Societat Arqueològica Lul·liana», XLIV (1988), 179-193.

Presentació, en la qual és localitzada casa, bòbila i rafal d'Antoni Prunera amb indicació dels materials que hom hi trobà, entre els quals no mancaven almenys disset llibres (182 i 190), i transcripció de l'inventari de béns existents tant en la casa com en la bòbila i en el rafal, document conservat a Ciutat de Mallorca, Arxiu Capitular de Mallorca, *Protocols* (de Mateu Salzet), núm. 14721. De set dels esmentats llibres no consta el títol; d'entre els que consta, remarquem el d'Alí Eleapriblie (*sic*), *Dels juyts de les steles*, i el *De puritate artis logicae* de Walter Burleigh.— J. P. E. [6322]

Sara CUNCHILLOS, *Nòmbramiento de Gaspar de Pachs, como primer maestro racional del Reino de Mallorca (a. 1451)*, dins «Estudios Udina», 163-175.

Presentació i transcripció dels tres documents d'ACA, *Canc.*, reg. 2981, el primer dels quals, nomenament de Gaspar de Pachs a mestre racional del Regne de Mallorca, conté el de creació del mateix càrrec (168-172); el segon és l'executòria de l'anterior (173) i el terç la comunicació que tot i que el de mestre racional és ofici de més alta graduació que el de procurador reial, l'actual titular d'aquest, Joan Albertí, tindria precedència davant Nicolau de Pachs (174-175).— J. P. E. [6323]

Maria BARCELÓ CRESPI, *Adobs en la Murada de la Ciutat de Mallorca (1450-1500)*, dins «Bolletí de la Societat Arqueològica Lul·liana», XLV (1989), 155-163.

Aplec de notícies relatives a la situació dels murs de la ciutat a l'acabament de l'Edat Mitjana, sempre fretuosos d'obres d'enfortiment. Ací, a base de sèries diverses de l'ARM, són aplegades i sovint transcrites literalment les notícies entorn d'obres realitzades en les diverses portes dels murs.— J. P. E. [6324]

Maria BARCELO CRESPI, *Aspectes agraris d'un nucli urbà (Ciutat de Mallorca a la Baixa Edat Mitjana)*, dins «Bolletí de la Societat Arqueològica Lul·liana», XLIV (1988), 195-202.

Partint de la idea comunament acceptada pels medievalistes que la contraposició camp-ciutat no era en l'Edat Mitjana tan radical com ara, l'autora la il·lustra aplegant en volums diversos de l'ARM, *Reial Patrimoni*, les frases que confirmen l'existència d'espais no edificats dins el perímetre dels murs de la ciutat, tant horts de convents com horts i vinyes de particulars, i les que assenyalen llur existència en el terme o el Pla de la mateixa ciutat, extrem confirmat per la presència de més d'un centenar de contribuents treballadors de la terra en les talles de 1478, 1483 i 1512 (quadres, 201 i 202).— J. P. E. [6325

Jaime SASTRE MOLL, *La remodelación de la Almudaina de Madina Mayurqa en Palau Reial por Jaime II y Sancho I (1305-1314)*, dins «Bolletí de la Societat Arqueològica Lul·liana», XLV (1989), 105-122.

L'ARM conserva tres registres intitolats *Llibre de l'Almudaina de l'any MCCCIX*, *Llibre de l'Almudaina* i *Llibre de l'obra de l'Almudaina de l'any MCCCXIII*, cada un dels quals és dividit en tres seccions: *Capítol de mestres*, *Capítol de manobra* i *Capítol de pertret*; en el darrer hom anotà les despeses de compra de materials, eines, transport i d'atenció sanitària als captius. A través d'ells i en particular del darrer, completats amb notícies d'altres fons del mateix arxiu reial, l'autor reconstrueix el procés seguit en la reestructuració de l'Almudaina, amb quadres dels mestres coneguts (114-116), de la dotzena de sarraïns que hi treballaren (117) i dels preus dels diversos materials de construcció (119-121). Les transcripcions documentals són en nota de peu de pàgina.— J. P. E. [6326

Elvira GONZÁLEZ GOZALO, *Los «Graffiti» de la Lonja de Palma: signos, inscripciones y dibujos*, dins «Bolletí de la Societat Arqueològica Lul·liana», XLIV (1988), 273-305.

Hom ha comptat cent setanta-sis «graffiti» en l'edifici de Llotja, segurament signes o inscripcions deixades pels picapedrers. Moltes són datades i les dates pertanyen als anys entre el 1430 i el 1480 i als segles XVI i XVII. Les inscripcions consisteixen en noms personals (279-280) i en qualche frase (280); els dibuixos representen naus, formes humanes, zoomorfismes i formes arquitectòniques o geomètriques en general (281-284), totes reproduïdes en les pàgines 286-304.— J. P. E. [6327

Margalida BERNAT I ROCA, Jaume SERRA I BARCELÓ, *L'aprenentatge d'un ofici: Graffiti arquitectònics a la Seu de Mallorca*, dins «Bolletí de la Societat Arqueològica Lul·liana», XLV (1989), 177-213.

La primera part de l'article aplega notícies entorn del gremi de picapedrers a base sobretot de llurs successives ordinacions des del 1405, dels preus dels jornals (quadres en les pàgines 182-183) i de les condicions per al mestratge (178-181), car en el segle XVII l'examen es desdoblà en dues especialitats: la de «fer traces» i la de fer les obres corresponents; a aquesta nova situació respondria el llibre de Josep Gelabert, *De l'art de picapedrer*, del 1653 (178); mostra de traces d'aquest període serien els graffits dibuixats i trobats en la Casa de la Pia Almoina i en el campanar de la Seu de Mallorca, ací reproduïts (193-208) i estudiats principalment per referència al llibre d'En Gelabert. Dos tenen inscripcions, reproduïdes i transcrites (205, 207 i 212,6, 213,10) [de les quals, però sembla fàcil d'oferir una transcripció més adequada; la primera sembla dir «LAUME . BOU . A . 5 . DE SETEMBRA . 1609»; la segona «N' à fet-la potí a Na Perpall»].— J. P. E. [6328

Jaume CORBERA I POU, *Noms de pila castellans a Mallorca (segles XVI-XIX)*, dins «Misc. Moreu-Rey II», 87-101.

L'escorcoll de documentació mallorquina normalment ja publicada, datada entre el 1523 i el 1896, ací recordada (98-100), permet d'establir la llista alfabètica dels noms personals, per a cada un dels quals l'autor dóna el context en el qual es troba (88-94); en conjunt, es tractaria de «noms bastant estranys a la tradició catalana, i especialment a la mallorquina, que apareixen esporàdicament en uns segles de predominança cultural castellana, i per això ho fan en castellà» (95), fora de dos: «Francisco» i «Pedro» (96); quant al primer, «Francesc» es referiria a sant Francesc d'Assís i «Francisco» a sant Francesc de Paula o una vegada a sant Francesc Xavier (96); «Pere», en canvi, per la seva presència en dites populars té una connotació de personatge un poc ridícul o esburbat i per això els «don» o «senyor» nomien «Pedro» (97-98).— J. P. E. [6329

Florenci SASTRE I PORTELLA, *Les crisis de subsistències. Relacions Mallorca-Menorca a la primera meitat del segle XVI*, dins «Randa», 21 (1987 = Cultura i història a Menorca), 33-48.

L'article és exposició dels fets relacionats amb les endèmiques fretures de gra sofertes per les Illes, fets coneguts per la correspondència creuada entre Menorca i Mallorca, conservada a Ciutat de Mallorca, ARM, *Lletres missives, Lletres comunes i Extraordinaris de la Universitat*, d'on són transcrits nombrosos fragments. Així som informats de situacions de carència tocant a extremes des del 1516 al 1555, en les quals generalment Menorca demanà auxili a Mallorca, sense que manqui qualche ocasió en sentir contrari (33-39); un dels remeis legítims, tot i les complicacions que causava, era la captura de naus que transportaven gra, remei al qual les autoritats de l'illa varen recórrer (39-44), com també a la prohibició d'exportar blats (44) o d'alterar-ne el preu o de fer-ne contraban (45). Mallorca, en canvi, demanava més sovint a Menorca ajut per a la provisió de bestiar (46-48).— J. P. E. [6330

José JUAN VIDAL, *La distribución de los cultivos en la Mallorca del siglo XVI*, dins «Bolletí de la Societat Arqueològica Lul·liana», XLV (1989), 165-175.

La documentació de l'ARM demostra que en els anys centrals del segle XVI el Gran e General Consell era conscient del creixement demogràfic del regne (165, nota 2). Amb la població també cresqué la producció agrícola, tal com demostren els comptes del delme. Prenent com a base 100 la situació de la dècada 1500-1509, en la dels anys 1570-1579 hom hauria arribat a un índex de 412'40 en cereals, a 320'23 en oli, a 276'25 en bestiar, a 286'71 en vi i a 431'10 en hortalisses (169).— J. P. E. [6331

José JUAN VIDAL, *Evolución de la renta de la tierra en Mallorca durante el siglo XVI. El diezmo de la procuración real (1484-1583)*, dins «Hom. Garcia Martínez», I, 153-178.

Les primeres pàgines resumeixen allò que era el delme en l'Antic Règim i la forma com es repartia el de l'illa de Mallorca entre el rector de la parròquia, el capítol de la Seu, el bisbe i el rei (154-157). Els comptes d'allò que rebia el darrer en l'illa (el 37'5% en els territoris de reialenc, el 12'5% en els d'altres senyors) es conserven gairebé complets per al segle indicat en el títol a Ciutat de Mallorca, ARM, *Reial Patrimoni, Llibres de rebudes* i també en la sèrie *Llibre del compte* (158, nota 18). La percepció era feta pel sistema d'arrendament del dret de percebre la part corresponent del delme de bestiar, hortalisses, esplets, vi i oli, amb variants que tant podien afectar el producte base d'impo-

sició com el lloc (160-165), sempre amb predomini dels esplets. Hom assenyala, però, que la renda procedent del bestiar, de les hortalisses i dels esplets cresqué (la darrera sobretot en els anys de la segona meitat del segle XVI), que l'oli tingué moltes oscil·lacions i que el vi passava una temporada molt dolenta (168). Ultra el gràfic d'allò que cada un d'aquests conceptes representà globalment (167), tenim taula de les valors absoluta i relativa de cada capítol per a cada any (171-174), dels delmes reals (175-176) i del tant per cent de cada producte en el conjunt (177-178).— J. P. E. [6332

Josep ESTELRICH i COSTA, *El retaule de Sant Jeroni de Pere Terrencs*, dins «Bolletí de la Societat Arqueològica Lul·liana», XLV (1989), 397-401.

Aplec de notícies relatives a les vicissituds d'aquell retaule, procedents de l'Arxiu del Monestir de Santa Elisabet de Ciutat de Mallorca. El retaule fou desmuntat i refet amb motiu de la construcció de l'Església actual el 1562 i definitivament desfet el 1662 amb motiu de la seva substitució pel barroc actual i el de Pere Terrencs repartit per diverses estances monacals, on encara se'n conserva alguna part.— J. P. E. [6333

Juan ROSSELLÓ LLITERAS, *La documentació del Archivo Diocesano de Mallorca referente a los conventos de la Orden de San Agustín en dicha isla*, dins «Archivo Agustiniانو», LXXIII (1989), 137-166.

Encara no feia un any que Jaume I de Catalunya-Aragó havia conquerida la Ciutat, que es fundava el primer convent femení de l'orde agustiniana; en seguirien d'altres, recordats en les dues pàgines inicials. Després segueixen breus regests de la documentació indicada en el títol, relativa als convents de la Mare de Déu del Socors, posterior al 1570 (139-149), d'Ítria, posterior al 1614 (162-164), de Felanix, posterior al 1649 (164-165) i al convent del Socors de Ciutadella (166). Assenyaem l'existència d'un *Llibre de coses notables i memorables del convent de Nostra Senyora del Socós de la Ciutat de Mallorca*, del segle XVII, un *Inventari...* del mateix convent i temps (141) i un plet del 1758 entorn d'una deixa a favor d'un estudiant (146)— J. P. E. [6334

Onofre VAQUER BENNÀSSAR, *La peste de 1652 en Mallorca*, dins «Bolletí de la Societat Arqueològica Lul·liana», XLV (1989), 233-247.

L'article recorda dades de les pestes sofertes a Mallorca després de la conquesta. Centrat el tema en la del 1652, l'autor resumeix allò que hom sap dels camins d'arribada pel port de Sóller des del de Cambrils (235); quant al nombre de difunts, en el cas d'Inca assenyala la manca de validesa dels llibres parroquials en aquella ocasió, car a partir d'un cert moment no consignaren ni albatns ni adults, als quals la parròquia no estés especialment obligada per alguna raó. La font vàlida seria, en canvi, el registre de l'ARM, AH, 6562, que especifica el nombre de morts per municipis, amb una suma de 14.720 (237), i la curva que tal nombre representa per mesos i per setmanes (239-240), amb importància desigual en els diversos municipis: un 50% a Inca, un 20,5% a Ciutat, però menys del tres per cent en la majoria de poblacions (241). El llibre de Francesc Terrades, *Compendi de la peste*, del 1590, és mostra de les causes a les que hom atribuïa tal flagell (243), contra el qual hom combatia amb mesures dràstiques, conegudes per la mateixa font (244) i amb una inversió econòmica que voltà les dues-centes cinquanta mil lliures en tota l'illa (245).— J. P. E. [6335

Jaume GARAU AMENGUAL, *Un virrei de Mallorca que no existí mai: Gaspar Pardo de la Casta (1688-1691)*, dins «Bolletí de la Societat Arqueològica Lul·liana», XLIV (1988), 337-338.

Diversos autors han col·locat dos germans virreis de Mallorca a darreries del segle XVII: Baltasar Pardo hauria estat virrei del 1675 al 1678 i Gaspar Pardo del 1688 al 1691; en realitat, el mateix Baltasar fou virrei per segona vegada durant els anys darrerament esmentats, tal com demostra el nomenament del 1688, adreçat a Baltasar i conservat en l'ARM, LR 97 i confirma el llibre *Festivos alborozos... en la entrada... del marqués de la Casta habiendo benido por segunda vez por Virrey y Capitán General*, Ciutat de Mallorca, Guasp 1688.— J. P. E. [6336]

Carles MANERA, *Comerç, capital mercantil i manufactura tèxtil a Mallorca (1700-1830)*, dins «Randa», 23 (1988), 39-82.

L'autor defensa en aquestes pàgines que tot i haver minvat la producció d'oli i de gra i d'haver augmentat la població, aquesta no sofrí manca d'aliments ni hi hagué reflux econòmic durant el segle XVIII (39-40), perquè, prescindint de les teories dels il·lustrats illencs (80-81), el poble menut establí pel seu compte el remei de la indústria domèstica (41). En seria prova la producció de flassades, de les quals s'exportaren 2.996 el 1668 i 4.613 cent anys després (44) o la importació de primeres matèries tèxtils diverses del lli: per valor de 7.086 lliures el 1720, 31.086 lliures el 1754 (45) o les exportacions de tèxtils, per valor de 11.448 lliures el 1720 i 26.052 el 1768, després d'haver pujat a 31.931 el 1754 (47). Les dades d'aquesta part són extrems de sèries diverses de l'ARM: *Gremis, Societat Econòmica d'Amics del País, Reial Acord, Junta de Comerç*. Segueix una exposició del pensament il·lustrat mallorquí, còpia del de Pedro Rodríguez Campomanes (50-51), a base de l'anònim *Memoria sobre los medios más eficaces para fomentar las manufacturas más útiles a esta Isla*, de l'ARM, *Societat, Econòmica d'Amics del País*, partidari de fomentar la indústria casolana dins els gremis i confraries (51-53), però els marxants foren la xarxa que introduí la plena llibertat mitjançant relació directa i incontrolada amb els teixidors casolans, extrem confirmat per la documentació d'Antoni i de Claudi Marcel per als anys 1760-1807, conservada en l'arxiu familiar (58-60) i que desemboca en el segle XIX (62-71).— J. P. E. [6337]

José M. MORENO ROYO, *Preliminares para la construcción del templo parroquial de San Juan Bautista de Manises*, dins «Torrens. Estudios i Investigacions de Torrent i Comarca», 5 (1986-1987 [1988]), 131-146.

La necessitat d'ampliar l'església parroquial ja a darreries del segle XVII obligà a assegurar-li la financiació. La primera font eren els deutes que molts tenien envers la parròquia i pujaven mil nou-centes lliures (132-134); l'altra foren les aportacions dels veïns, els quals en tres successives tandes el juliol del 1733 es comprometeren nominalment a una quantitat determinada a pagar en deu anys. Els tres documents de compromís són a València, ARV, *Protocols notarians*, i són ací transcrits (139-146).— J. P. E. [6338]

Josep M. MORENO ROYO, *Els drets de Manises en la sèquia comuna de Quart, Benacher i Faytanar*, dins «Torrens. Estudios i Investigacions de Torrent i Comarca», 5 (1986-1987 [1988]), 321-324.

Després d'una riuada del setembre del 1731 que espatllà la Sèquia Comuna de Quart, les autoritats de Manises reafirmaren en tres ocasions consecutives l'exempció de llur poble de l'obligació d'adobar i escurar la dita sèquia. Els documents són de València, ARV, *Protocols notarians*.— J. P. E. [6339]

Josep M. MORENO ROYO, *Redempció d'un cens pel Gremi de Ceramistes de Manises al convent de l'Olivar d'Alaquàs en 1734*, dins «Torrens. Estudis i Investigacions de Torrent i Comarca», 5 (1986-1987 [1988]), 325-326.

Transcripció del document, conservat a València, ARV, *Protocolos notariales*; per la part del convent, figuren com a contractants tots els religiosos en aquell moment membres de la comunitat.— J. P. E. [6340]

Josep M. GASOL, «*La tria: un topònim manresà?*» dins «Misc. Moreu-Rey II», 233-241.

La documentació de Manresa, Arxiu Històric de la Ciutat i Arxiu de la Seu, i de Barcelona, ACA, demostren l'ús del mot «tria» com a denominació específica d'una terra determinada, des del 1015 (235) fins als nostres dies. Les dades que proporciona la dita documentació, en particular el *Compte de rebudes y dades per En Ramon Grevalosa* dels anys 1348-1352, de l'Arxiu de Protocols; els registres de *Sequitatge*, els llibres de la *Confraria de Sant Salvador*, els *Cadastrs* del segle XVIII, els *Llevadors de censals* i d'altres de més moderns, porten l'autor a reformar-ne la definició: «una petita casa de pagès, amb hort i terres annexes» (239). El topònim és conegut en diverses contrades de Catalunya.— J. P. E. [6341]

Joan BOSCHI BALLBONA, *Novetats a l'entorn del pintor Pere Cuquet: les teles del retaule major del Carme de Manresa*, dins «Jornades Barroc», 289-306.

L'autor presenta aquestes pàgines com a realització d'una proposta: «...cal que avancem des d'ara per les vies d'una investigació evidentment complexa però neutra i transparent, deslliurada d'inèrcies interpretatives i centrada en l'estricta reflexió i l'avaluació sense complexos de la producció artística del Principat al segle XVII» (290). La referència que Francesc Fontanella fa a Pere Cuquet en *Lo desengany* potser ha portat a sobrevalorar-lo (291-292). Alguna de les taules del retaule de Sant Feliu de Codines es podria haver inspirat en Antoni V. Domènech, *Historia General de los Santos...* (292-293). La gran aportació de l'article és la notícia de la troballa de sis teles de Cuquet del retaule del Carme de Manresa en el magatzem del Museu de Manresa (291, amb reproduccions 295, 297-300), el contracte per a la pintura del qual és ací reproduït de Manresa, Arxiu Històric de la Ciutat, *Protocolos notariales* (305-306).— J. P. E. [6342]

Joaquim MONCLÚS I ESTEBAN, Pilar MARTÍ I MALRÀS, *Els primers pobladors després de la conquesta cristiana a la Vall del Matarranya. L'origen del parlar*, dins «Segon Congrés Llengua», 621-630.

Recordat el marc tant històric com lingüístic de la reconquesta cristiana i del període immediatament posterior (conquesta realitzada pels comtes de Barcelona, amb la consegüent vinculació amb el poble i la llengua catalana), l'aportació d'aquestes pàgines consisteix en la transcripció d'una carta de població de Calaceit, atorgada pel comanador d'Alcanyis (626-628). La carta és en aragonès, però el notari que la transcriví el segle XIV escriví en català el protocol de còpia. També són catalans els topònims esmentats en la carta. No consta la referència arxivística, car els autors només diuen que es troba «en un cartulari del segle XIV» (626).— J. P. E. [6343]

Josep MASCARÓ PASSARIUS, *Dos topònims marítims menorquins*, dins «Misc. Moreu-Rey II», 387-391.

Els dos topònims són «Cap de Banyos», antigament «Banyols», tant en la documenta-

ció d'arxiu com en les cartes nàutiques, tot i que en aquestes evolucionà (Banjols, Baiolis, Bajolis, Bajolí); el segon és «Cap de Cavalleria», nom de començaments del segle XIV; la cartografia medieval l'anomenava «Sanitja».— J. P. E. [6343 bis

Jaume MASCARÓ PONS, *Antropontmia menorquina. Consideracions sobre cognoms de Menorca*, dins «Randa», 21 (1987 = Cultura i història a Menorca), 185-196.

«Senzilla aportació a l'elaboració d'un estudi més ampli i més extens» (185), l'autor no es limita a acumular dades, ans confronta el *Fogatge* del 1545 amb el cens electoral del 1975 i formula hipòtesis interpretatives. El *Fogatge* conté 278 cognoms en una llista de 1.141 focs, 119 dels quals només compareixen una vegada i fora d'uns pocs casos, tots procedeixen de Catalunya, potser a través de Mallorca; el més estès és «Pons» (187-188); també hi ha seixanta prenom masculins diversos (186). Vuit quadres finals resumeixen les dades del dit *Fogatge* (191) o les comparen amb les del cens del 1975 (192-196).— J. P. E. [6344

Andreu MURILLO I TUDURÍ, *Pressió fiscal, economia i societat a la Menorca de la transició del segle XVI al XVII*, dins «Randa», 21 (1987 = Cultura i història a Menorca), 6-32.

L'autor defineix aquestes pàgines d'«intent d'aproximació» als temes indicats en el títol, a base de documentació ara utilitzable. Quant a la demografia, la documentació de *Reial Patrimoni* tant de l'ARM com de Maó, Arxiu Històric, *Llibre de comptes del Reial Patrimoni* d'anys diversos, permeten a l'autor de donar 6.573 habitants el 1559 i 9.499 el 1615 per al conjunt de Ciutadella, Maó, Alaior i es Mercadal (8); Ciutadella, Arxiu Històric Municipal, *Llibre dels repartiments dels Drets Universals* indica que en el bienni 1594-1595 la suma pujà a 2.845 lliures i els anys 1601-1602 a 4.489 (10). Alhora, hom quitava els censals deguts a Barcelona i a Mallorca, pagats al quatre per cent, mitjançant nous censals rebuts d'illencs, als quals hom pagava el vuit per cent (10-11; cf. 25-28). Per a les altres impositcions (victigal, impositció, nou impost, segell del drap, cisa del vi, afitons), hom establia els *Manifests*, on constava la riquesa imponible: Ciutadella, 265.440 lliures; Maó, 250.000; Alaior, 94.588 i es Mercadal, 32.170 (12). Pels diversos conceptes, les rendes reials pujaren el 1596, 6.660 lliures, gairebé la meitat esmerçades en despeses ordinàries i extraordinàries: 3.508 lliures, de les quals 2.544 eren extraordinàries (16-17). La capbreuació general del 1598-1600 donà tres-cents trenta-cinc possessions en domini útil (19; ARM, *Llibres de la capbreuació general*), amb anàlisi de reconeixements de domini directe (20-2) i notícia de canvis de domini útil (24).— J. P. E. [6345

Tomàs VIDAL BENDITO, *La població menorquina a finals del segle XVIII segons el cens de Godoy del 1797*, dins «Randa», 21 (1987 = Cultura i història a Menorca), 49-65.

Encara que en general el dit cens té valoració negativa entre els estudiosos de demografia històrica, en la part relativa a Menorca l'autor, després d'haver-lo sotmès a diversos tests, creu que és «creïble», fins i tot «més creïble que el de Floridablanca» (53). També afirma que, considerat el segle XVIII globalment, la natalitat augmentà un 0'5% anyal, que entre el 1775 i el 1785 el creixement per natalitat superà el 2% anyal, però, en canvi, en la dècada següent fou negatiu (51). En xifres absolutes, l'any 1797 la població de Menorca hauria sumat 15.060 homes i 15.930 dones (55), la de Mallorca 68.747 homes i 71.951 dones (59) i la de Catalunya 418.515 homes i 440.303 dones (62). L'article és completat amb set taules, tres gràfiques amb els corresponents indicadors demogràfics

sinètics, xifres absolutes i relatives i Model South nivell 7,r per a Menorca (55-58), Mallorca (59-62) i Catalunya (62-64).— J. P. E. [6346]

Josep NICOLAU i BAUZA, *La fundació de la primera parròquia de Mislata en 1535*, dins «Torrens. Estudis i investigacions de Torrent i Comarca», 5 (1986-1987 [1989]), 99-102.

Entorn del 1534, una decisió de l'emperador Carles i del papa Climent VII afavorí sistemàticament la creació de parròquies cristianes en llocs de moriscos: 213 al bisbat de València, 14 al de Tortosa, 10 al de Sogorb i 14 al d'Oriola. Entre les valencianes noves hi havia Mislata, a desmembrar de Sant Nicolau de València, amb la contraposició d'aquesta. Ací és transcrita la defensa de la de Mislata, de València, Arxiu de la Catedral de València, *Llibre de erecció i fundació de parròquies* (100-101) i la resolució favorable a la mateixa (102); consta que una de les entrades del capellà abans de l'erecció de la parròquia provenia «de ensenyar chichs» (101).— J. P. E. [6347]

José SÁNCHEZ REAL, *Médicos y cirujanos de Montblanc. Siglos XV-XVIII*, dins «Butlletí Arqueològic», 8 i 9 (1986-1987 [1989]), 153-217.

Aplec de notícies tretes de Montblanc, Arxiu Parroquial, *Protocols notarials*, de Tarragona, Arxiu Històric, *Protocols de Montblanc*, o ja publicades per d'altres. Són agrupades per segles, dins cada un dels quals, els metges o cirurgians documentats són ordenats en seguici cronològic. Són dos metges del segle XV, nou del XVI, vint-i-quatre del XVII, disset del XVIII; els cirurgians són deu del segle XVI, vint-i-sis del segle XVII i divuit del XVIII (155-191). En poques ocasions són transcrits fragments més o menys extensos dins l'espai dedicat a cada persona, com en el cas de Martí Insa, una acta relativa als honoraris taxats per a les visites (165, del 1652); en el de Joan Fau, sobre la forma d'avaluar el preu de la quartera de blat (169, del 1664), un certificat mèdic davant notari en el de Joan Coscollana (173, del 1731; un fill seu, Josep, fou catedràtic de Mètode a la universitat de Cervera, 186-187), o en el cas de Josep Tarragó, part d'un inventari, en el qual haurien constar nou volums (189, del 1788). Una segona part de l'article aplega notícies semblants relatives a trenta-cinc metges i a trenta-dos cirurgians de poblacions pertanyents a l'actual província de Tarragona, ultra un de la ciutat de Lleida i quatre de la de Tarragona (193-204). Són transcrits en apèndix dotze documents, datats entre el 1652 i el 1750, la majoria contractes de conducta mèdica; assenyalem, però, els nùms. VII-X, intervenció del Reial Col·legi de Cirurgia i de la Reial Audiència en el reconeixement de metges de Cabra del Camp, o el XII, certificació notarial del resultat d'una operació de la vista (204-217).— J. P. E. [6348]

Josep M. T. GRAU i PUJOL, *La indústria tradicional de Montblanc i la Conca en el segle XVIII*, Montblanc 1989, 248 pp.

Després d'una pàgina inicial dedicada a descriure la situació arxivística i la bibliografia de Montblanc i de la Conca de Barberà (11; cf. 14 i 227-233, on són elencats els fons notarials de la comarca a Tarragona, Arxiu Històric, i a Montblanc, Arxiu Parroquial), l'autor formula el seu objectiu en aquest llibre: «destacar les activitats transformadores o industrials de la vila de Montblanc en el marc de la puixança que experimentà Catalunya en la segona meitat del segle XVIII» (12). Ho fa aplegant i ordenant les dades que ha trobat, sobretot en els esmentats protocols notarials, entorn de cinc temes: la transformació de l'aigua en gel (18-86); les activitats transformadores derivades de l'agricultura i de la ramaderia (89-161); altres activitats (165-179); les comunicacions (183-208); i la distribu-

ció professional (211-223), aquest darrer de fet llista d'homes agrupats per les professions que consten en els llibres de baptismes de l'Arxiu Parroquial de Montblanc, on trobem un sol mestre de minyons i en canvi sis advocats, tres apotecaris, dos causídics, tres cirurgians, quatre menescals, tres metges i vuit notaris (222-223). Quan l'autor ho ha considerat necessari, les pàgines inicials de cada tema n'expliquen la terminologia específica, com en el cas del molí fariner hidràulic (89-92) o del molí de desfer olives (128-131). L'aplec de notícies entorn de cada tema no es limita a Montblanc, ans ofereix les relatives a les altres poblacions de la Conca, i també presenta els diversos aspectes de cada activitat, com és ara la feina d'empouar gel i neu, diferenciada de la de tragar-la i de la seva distribució, assortiment i ús. Justament l'exposició d'aquesta primera activitat ha pogut disposar d'una font complementària, de Tarragona, Arxiu Capitular: *Llibre administració de la neu 1740-1772; Llibre administració de la neu 1772-1794; Lligalls administració de la neu 1810-1838* (17), que contenen «la comptabilitat dels pous de la Pasquala, minuciosa i completa» (17 i nota 2), tant que han permès d'establir el calendari dels dies que glaça en el dit pou i que per tant s'hi pogué empouar gel o neu entre el 1749 i el 1791 (41-53). També hi ha font complementària per al tema dels molins, el *Llibre dels capítols de la reverenda comunitat de preveres de Montblanc*, del dit arxiu parroquial de Montblanc, on consten les deliberacions no sols per a l'arrendament d'un dels molins (122), ans encara les relatives al seu restabliment després d'algun aiguat (114). Entre les altres activitats potser cal esmentar la de fabricació de pedres fogueres (175-177). En el capítol de les comunicacions som informats dels serveis de correu en la Conca de Barberà i comarques veïnes (206-208). Tot el llibre és il·lustrat amb croquis o plànols, si és possible del segle XVIII, i amb fotografies, algunes amb valor històric.— J. P. E. [6349]

Josep M. T. GRAU I PUJOL, ROSET PUIG I TÀRRECH, *Les confraries de Montblanc durant el primer terç del segle XVIII*, dins «Quaderns de Vilaniu», 15 (1989), 69-80.

A Montblanc, Arxiu Parroquial, es conserva un lligall amb informació de les confraries de la parròquia l'any 1723: eren onze (70-72), a les quals se n'han d'afegir tres més, documentades en fonts diverses del segle XVIII (77). Els autors informen d'allò que hom sap en relació als arxius, desigualment conservats, que en aquell moment cada una posseïa (72-73), de les fonts d'ingressos i de les despeses de cada una (73-76). En destacaven tres: la de santa Llúcia, de sant Francesc i sant Antoni i del Santíssim Sagrament (76-77). Les darreres pàgines apleguen notícies arxivístiques de confraries d'altres pobles de la comarca (79-80).— J. P. E. [6350]

Josep M. T. GRAU I PUJOL, ROSET PUIG I TÀRRECH, *Les rendes estancades (sal, paper segellat i tabac) al Montblanc de l'últim quart del segle XVIII*, dins «XXXV Assemblea», II, 53-65.

Aportació a l'estudi de la hisenda municipal de la població esmentada en el títol, basada en els contractes notariais d'arrendament dels tres serveis (el de la sal fou apropiat per l'Estat borbònic i el del paper segellat imposat sots pena de nul·litat de les escriptures en la *Nova Planta*). Consten els arrendataris i els fiadors; també l'establiment del preu de la sal durant la centúria i el fet que el màxim de paper segellat fou assolit l'any 1793 amb 9.585 plects, que l'any sobre baixarien a 7.920 (58). L'exposició és completada amb dos quadres, un mapa i tres gràfiques.— J. P. E. [6351]

Carme BARBANY I CIURANS, *L'administració de justícia a la baronia de Montbui (ss. XVI-XVII)*, dins «XXXIII Assemblea», I, 93-103.

Els tres *Llibres de la cort del batlle* dels anys 1622-1663 de la baronia de Montbui, ara a Granollers, Arxiu Històric, són examinats sota els punts de vista de l'estructura d'aquella cort o tribunal, de l'elecció de batlle amb un episodi de proposta de canvi de procediment conegut pel *Dietari de l'antic consell barceloní* (95-96), i dels afers socials més conflictius: reconeixements de senyoriu en capbreus (97-98), cobraments de dot o pagaments de censals (99-100), bandolerisme i bandositats (101).— J. P. E. [6352

Eugenio DÍAZ MANTECA, *El «Libro de poblaciones» de la Orden de Santa Marta de Montesa (1234-1426)* (Història i documents), Castelló, Diputació 1987, 492 pp.

Estudi centrat en el volum actualment a Madrid, AHN, *Órdenes Militares, Montesa* 542-C, completat amb d'altres documents del mateix arxiu, d'ACA, *Canc.*, reg. 336-338 i de l'ARV, *Ordres Militars, Montesa*, lligalls 880, 885, 886, 895 i 896. Després de la bibliografia (19-27), trobem un resum de la història de l'orde i sobretot de les seves relacions amb la corona durant el primer segle de vida (31-37). Descriu el volum cèntric de l'estudi (41-52), trobem una primera presentació dels seus cent trenta-tres documents, en general cartes de població, establiments de finques i concessions de gestió de serveis públics, datats entre el 1289 i el 1426 (55-80), amb particular atenció als vuitanta-nou notaris actuants (81-95) i a llurs «signa» (96-105: assenyalen el de Giner Rabaça, 103, núm. 46). Segueix mostra i anàlisi paleogràfica de dotze tipus de lletra presents en la compilació (107-136), els registres dels cent trenta-tres documents (139-166), llur transcripció (169-450) i les taules toponímica (451-457) i onomàstica (459-487).— J. P. E. [6353

Marina CAPDEVILA I QUERALT, Miquel Àngel FONT I ARBÓ, Josep M. GASSET I SALAFRANCA, Lluïsa HUGUET I RECASENS, Lourdes MARTORELL I BONELL, M. Carme SANGRÀ I VÁZQUEZ, Dolors SANS I MARSANS, M. Carme QEROL I ROSELL, *Miralcamp en el temps, l'espai i la història*, Barcelona, la Llar del Llibre 1987, 248 pp.

Jospe M. Gasset i Salafrañca explica al començament l'operació d'aplec de documents relatius al poble en els arxius del duc de Medinaceli a Sevilla i en els episcopals de Vic i de Solsona (en aquest darrer hi ha l'antiga documentació de la parròquia de Miralcamp), ultra l'ACA. La narració històrica comença amb la reconquesta cristiana i recorda d'una banda les vicissituds de la casa d'Anglesola, repobladora de la Plana d'Urgell (57-60), de l'altra les dades dels fogatges (60-61) i sobretot les relatives a la vida normal de la gent a base de qualque testament dels primers anys del segle XV (62-63) o de qualque inventari contemporani (67-69). Les relacions econòmiques entre la població i els senyors consten pel capbreu del 1427 (65-67); consta, d'altra banda, el funcionament de la notaria local a càrrec del rector de la parròquia (71). La informació medieval és completada amb allò que diuen les actes de les dues visites pastorals dels anys 1331 i 1424, de l'Arxiu Episcopal de Vic (74-75). Per a l'edat moderna, tenim, ultra les dades relatives a les successions de la casa senyorial (86-88, amb esquema genealògic), les primeres notícies de la «Universitat» de Miralcamp (90), i les informacions demogràfiques proporcionades pel fogatge del 1553 (91-92: vint-i-nou famílies) i pel capbreu del 1550 (93-101; trenta-cinc capbrevents); la vida ordinària ens és coneguda a través de testaments, un d'ells el de Pere de Castre-Pinós, vescomte d'Illa i senyor de Miralcamp (102-104), i de capítols matrimonials, sis dels quals són ací transcrits de Solsona, Arxiu Diocesà, *Fons Miralcamp* (105-109); i no mancava la repercussió del bandolerisme en els pobles del Pla d'Urgell (101-111). El segle XVII aporta una descripció del poble del 1670, amb la notícia d'ésser poblat per més de setanta caps de casa (112) i la que les rendes del senyor pujaven cada any a unes mil lliures (112-113); també foren novetat les confraries del Roser (114-115)

i la de Sant Esteve dels Fadrins (116). Per al segle XVIII tenim les dades proporcionades pels fogatges (124-135: salt de 91 habitants el 1719 a 194 el 1787) i pels cadastres (128-129 i 136-139), ultra els canvis en l'administració municipal introduïts pel *Decret de Nova Planta* (139-142). En la secció intitulada *Testimoni d'un poble*, mant adagi i certs textos de cançó podrien pervindre d'abans del segle XIX (155-204; [trobo, però, que hi manca la cèlebre quarteta, certament anterior al Canal d'Urgell: «¿Voleu que us les diga / les quatre ciutats del món? / Mollerussa, Fondarella, / Miralcamp i Sidamon!]). Assenyalarem la bibliografia de les pàgines 237-245.— J. P. E. [6354

Joan ROSSELLÓ LLITERAS, *Miramar en el devenir de l'història (S. XIII-XVIII)*, dins «Bolletí de la Societat Arqueològica Lul·liana», XLV (1989), 215-231.

Notícia de la troballa a l'ADM d'un procés entre dos pretenents al dret de presentació d'un benefici de la Seu de Mallorca, dins el qual hi ha la transacció de l'any 1700, ací transcrita (216-231), la qual és síntesi d'un altre procés «molt llarg» (216) també trobat a l'ARM, *Audiència A. CXXIV*. El document transaccional fa resum de les successives alienacions de Miramar, començant per l'acte del 15 d'octubre del 1276, en virtut del qual Jaume II de Mallorca i el Monestir de la Real canviaven Miramar per un cens [en el moment en què aquella institució lul·liana ja havia començat de funcionar]. En nota, l'autor ofereix la part més important d'aquest i d'altres documents esmentats en la transacció.— J. P. E. [6355

JOSEP BUCH I PARERA, *Els castells de Montserrat (precisions)* (Episodis de la història 261), Barcelona, Rafael Dalmau editor 1986, 64 pp.

Els castells de la muntanya de Montserrat haurien estat cinc segons *La perla de Catalunya* de Gregorio de Argáiz el 1677 i només quatre per a Francesc Carreras i Candi a darreries del segle passat i primeries de l'actual (22). L'autor esbrina la situació documental i arqueològica de cada un dels possibles castells, començant per les informacions d'Argáiz, i, si n'existeixen, d'altres com de Pere Serra i Postius i de Jaume Villanueva i, com Argáiz, afirma que els castells de Montserrat foren cinc (51 i 61): els d'Orger (encara que descarti que fos un castell pròpiament dit, 11-14), de Collbató (15-22), de la Guàrdia (23-30), de Marro-Santa Cecília (31-37) i de Montserrat (38-41). Però, com Carreras i Candi, considera falses les escriptures pretesament dels anys 871 i 942, publicades per Pèire de Marca, ací transcrites en la traducció catalana del mateix Carreras (44-47). Les pàgines 52-59 presenten una recopilació de dades antigues relatives a la família Montserrat.— J. P. E. [6356

Juan BARRIO, *Obligaciones y censales: el crédito rural en una villa realenga del setecientos. Muchamiel, 1734-1759*, dins «Hom. García Martínez», II, 299-311.

Cent noranta-nou reconeixements de deute en catorze registres de protocols notariais d'Alacant, Arxiu Històric Provincial, *Protocols de Baptista Alberola i Ramon*, permeten a l'autor d'aplegar tals reconeixements en tres grups, segons la finalitat del préstec: mercaderies a compte, préstecs i altres (300) i encara d'exposar-los amb més detall en successius quadres (301, 303, 304, 307, 308 i 309). El resultat és que, essent el préstec sense hipoteca una forma nova de crèdit, diferent del censal, no fou acceptat per la clerecia, però en canvi abundantment acceptat pels negociants de ciutat, menys sensibles a les prohibicions de la usura (310).— J. P. E. [6357

Miquel PUIG I REIXACH, *La població d'Olot el 1716*, dins «Annals 1986-1987», Olot, Patronat d'Estudis Històrics d'Olot i Comarca 1988, 145-175.

Fina ara era normal d'afirmar que els anys següents a la Guerra de Successió Olot tenia uns 2.627 habitants. Però el lligall *Padrons i llistes de diversos anys de l'Arxiu Municipal d'Olot* conserva un quadern de 34 fulls, intitulat *Catàlego y aranzel de tots los vehins de la vila y terme de Olot ab individuació y explicació de las famílias y lo número de personas que las componen ab lo estat, sexo y edad de cada una*, considerat fins ara del 1787, el qual, però, per serioses raons ha d'ésser col·locat el 1716 (150-151), dóna 4.270 habitants, als quals caldria afegir almenys els que vivien en els convents de carmelitans i de caputxins, i així arribaríem als 4.350 que el Consell olotí comunicava el 1718 a José Patiño (152) segons les *Respuestas generales presentadas per la Universitat de la vila i termes de Olot sobre les preguntes donades per part del Ilte. sr. Dn. Joseph Patiño...*, del mateix fons. A base de les dades ofertes per aquestes dues fonts, l'autor presenta la piràmide d'edats amb els corresponents gràfics (154-157), la configuració del nucli familiar (157-161) i la distribució d'oficis i professions, en la qual consten dos mestres particulars (172), un mestre de capella, un revenedor de llibres i un escriptor (169), tres notaris, quatre doctors en medicina i un nombre indeterminat de juristes (170).— J. P. E. [6358

Miquel PUIG I REIXACH, *Les primeres companyies per a la fabricació de gènere de punt a Olot (1774-1780)* (Papers de l'Arxiu Casulà 19), Olot 1988, 84 pp. i vuit fulls de làmines.

Els estudis realitzats fins ara entorn de la industrialització olotina no s'han fixat en les companyies que protagonitzaren la dita industrialització. Llur constitució indica el moment en què els obradors tèxtils deixaren de trobar-se en mans de menestrals agremiats i començaren d'ésser empreses guiades pel negoci, en les quals el menestral ocupava un grau inferior al dels empresaris (33). La documentació de l'Arxiu Notarial d'Olot permet de saber que la primera de tals companyies per a la fabricació de mitges i de barretines de cotó fou constituïda el 1774 (14) i l'autor ha recercat les notícies que hi fan referència fins al 1780, individuant-ne nou (26-27). El primer capítol és dedicat a aplegar la documentació relativa als dits empresaris (13-32) i el segon a d'altres aspectes de les dites empreses, començant pels treballadors o «mitgers» i seguint pels telers, el cotó, la comercialització i la producció i evolució de les companyies (33-47), amb freqüents transcripcions de fragments contemporanis, tant en el text com en les notes. En apèndix són transcrits les actes notariales de constitució de les companyies de Jeroni Coromina i Masmitjà (61-65) i de Francesc Noguera (66-69) com també sis fragments dels anys 1775-1783 relatius a les indústries olotines, entre els quals hi ha un informe de l'ajuntament d'Olot demanant l'any 1783 la construcció de nous barris i la creació d'una escola de dibuix (80-82). En les làmines hi ha reproducció dels segells de les empreses, amb les respectives inscripcions.— J. P. E. [6359

Agustín NIETO FERNÁNDEZ, *Oribuela en sus documentos. II. Economía y sociedad. Siglos XIV-XIX. Agricultura, Ganadería, Industria y Comercio*. Edición, nota preliminar e índices, Víctor SÁNCHEZ GIL. Introducción, Juan TORRES FONTES (Publicaciones del Instituto Teológico de Murcia), Murcia, Editorial Espigas 1988, XIV i 324 pp.

Aplec de dades relatives als temes indicats en el títol, procedents d'Oriola, Archivo Municipal, *Actas Capitulares, Cartas reales* i *Contestadores*, i de la Biblioteca Pública, *Protocolos notariales*. No són, fora d'alguna excepció, transcripcions íntegres, sinó resums. En qualque cas és transcrit algun original en català (11, 15-16, 16-17, 18, 22-23). En la primera part, dedicada a l'agricultura, trobem les seccions següents: cultiu i sega; expor-

ració de gra i plet amb València; producció i venda de blat. Exportació i capitulacions amb altres ciutats; cultiu de l'arròs. Plantació i comercialització; compravenda de productes: cànem, lli, figues, espart, taronges; vinyes i comerç del vi a Oriola i comarca; forestals d'Oriola i terme. La segona part, dedicada al bestiar, té les seccions següents: concòrdia sobre bestiar i pastures, segles XV-XIX; bestiar de pas; herbatges, drets i arrendaments; ordinacions sobre pastures; mercat de bestiar i de llana; estadístiques de bestiar a Oriola i comarca; estadística del bestiar per a l'impost de la sal; bestiar a Oriola i governació en el segle XVIII; el bestiar a Espanya el 1781: València. La tercera part és dedicada a indústries i manufactures, a arts i oficis, i es divideix en els següents apartats: la indústria de la seda a Oriola; indústria de cartes de joc; fàbrica de vidre; indústria del tabac; fàbrica de teixits; indústria de pastells; eixams, abellaires i ordinacions; fàbrica de sucre de remolatxa; mineria a Oriola. La darrera part és dividida en els apartats següents: preus del bestiar i de la carn; ordinacions del 1312 i preus; ordinacions, jornals i preus d'oficis diversos; obligacions comercials i serveis diversos. L'accés a les informacions és facilitat per un índex analític (299-312).— J. P. E. [6360

Maria Teresa FERRER I MALLOL, *Toponímia medieval d'Oriola*, dins «Misc. Moreu-Rey II», 195-211.

La part central de l'article consisteix en la llista alfabètica dels topònims en el *Llibre del repartiment d'Oriola*, conservat a Barcelona, BC ms. 771, completada amb la que proporciona l'ACA., *Canc., reg.*, i amb la transcripció de les variants, en un arc de temps que va del 1268 al 1402 (202-209). Les darreres pàgines sintetitzen dades sobre la repoblació d'Oriola (210-211).— J. P. E. [6361

José Vicente CABEZUELO PLIEGO, *En torno a la creación y funcionamiento de la Gobernación General de Orihuela*, dins «Anales de la Universidad de Alicante. Historia medieval», 7 (1988-1989), 159-180.

Cal distingir en aquell territori (part septentrional de l'antic regne de Múrcia, integrada en el de València per la sentència arbitral de Torrellas del 1304) la procuració general, vigent fins al 1364, data en què s'acabà oficialment el senyoriu de l'infant Ferran d'Aragó, de la posterior governació general (sempre dellà Xixona). Això no obstant, la documentació d'ACA., *Canc., reg.*, permet d'afirmar que les prerrogatives d'ambdós càrrecs foren idèntiques (166-167): les jurídiques d'un tribunal reial superior (171-172) i les administratives generals tant en temps de pau com de guerra, normalment a favor dels súbdits, sobretot quan aquests es trobaven fora del regne, en el veí de Múrcia (172-175).— J. P. E. [6362

Felipe MATEU Y LLOPIS, *El «Dret real del vedat» en la bailia General de Oriola y Alacant*, dins «Anales de la Universidad de Alicante. Historia Medieval», 7 (1988-1989), 305-314.

«Vedat» rep el nom i la significació de les «coses vedades» de portar a infidels en la legislació medieval. L'exportació era carregada amb recàrrec particular, especificat a la menuda en les pàgines 310-312, d'acord amb el *Llibre de captiols ab los quals se arrenden y col·lecten los drets reals que té sa Magestat en la Governació y batllia general de Oriola y Alacant*, imprès a Oriola el 1613 (305-306). Una sentència del Consell d'Aragó del 1573 precisava que cap autoritat local no podia interferir en aquesta regalia i una pragmàtica del 1599 ací transcrita (307-309), establia el procediment d'obtenir permís de treure «coses vedades» del Regne de València.— J. P. E. [6363

Brauli MONTOYA ABAD, *Comunicació bilingüe i tractament personal a la Governació d'Oriola (segles XVI, XVII i XVIII)*, dins «Segon Congrés Llengua», 631-640.

A base de processos judicials conservats en els arxius municipals d'Oriola, Elda, Novelda, Petrer i Montfort, l'autor explica la castellanització de les comarques del Baix Segura i del Vinalopó Mitjà, els canvis bàsics de la qual es concentraren en el segle XVII, exemplificant-la en dos fets: el de la coexistència de les dues llengües (bilingüisme) que acabaria en l'exclusivitat del castellà (monolingüisme) i el del desplaçament dels tractaments personals del «vós» al «tu» i de «vostra mercè» a «vostè». Aquests fenòmens són il·lustrats amb fragments textuais procedents dels processos esmentats pertanyents als anys 1567-1603 en la comarca del Baix Segura (633-636) i als 1617-1759 en la del Baix Vinalopó (636-640).— J. P. E. [6364]

David BERNABÉ GIL, *Los juristas en la burocracia municipal. Asesores y abogados ordinarios de la ciudad de Orihuela en el siglo XVII*, dins «Hom. Garcia Martínez», II, 133-145.

La documentació de Barcelona, ACA, *Consell d'Aragó* 719, i d'Oriola, Archivo Municipal, *Contestador* d'anys diversos, ens innova que, contra allò que era normal en les altres poblacions del Regne de València, a Oriola els advocats i assessors de la ciutat eren de nomenament reial, amb les consegüents tensions. Les autoritats municipals obtingueren dret de presentació el 1619 (138) i el 1651 en els *Estatuts d'En Bartomeu Guinart* els jurats el d'elecció, confirmadora pel virrei (142). Era normal l'ascens a càrrecs de major responsabilitat en l'administració reial (143-144). Consta l'existència d'un memorial de Domingo Rioja imprès el 1679 (142-143).— J. P. E. [6365]

Alessandro LEIDI, Santi PONCE VIVET, *Tallada de roures per a l'Armada*, dins «Ausa», XIII (1989), 409-425.

La grandiosa extensió de les colònies exigia una renovació constant d'un gran estol naval i, en conseqüència, constants tallades de fusta. Vic, Arxiu Municipal, *Vària*, ha conservat la documentació de la tallada de roures dels anys 1786 i següents a la comarca d'Osona: 3.187 arbres, pagats a vuitanta rals cada un. Quantitativament, no representaven ni l'u per cent dels roures existents a la comarca (416, nota 25). El preu pagat i les presses en la concreció i execució de la tallada provocaren nombroses queixes i provisions oficials considerades vexatòries (421-424). «Actuacions semblants es van cometre a la Cerdanya» (414).— J. P. E. [6366]

Sabí PERIS I SERRADELL, Remei RAMÍREZ I VIADÉ, *Els pergamins de l'arxiu històric de Palafrugell*, dins «L'Estoig. Revista anual de l'Arxiu i del Museu de Palafrugell», I (1989), 83-128.

Regest disposat per ordre cronològic de tres-cents vint-i-quatre documents escrits damunt pergami, datats entre el 1115 i el 1607. De més a més, figuren amb els números 4-11 vuit folis procedents en general de llibres litúrgics (n'és excepció el núm. 7, presentat com a «fragment de text literari (vers)» (86). La documentació és de procedències diverses: municipal, senyorial i privada. Els registres fan constar el número d'ordre actual i l'antic, la data del document, el contingut, el notari i les mides.— J. P. E. [6367]

Jesús ALTURO I PERUCHO, *Palafrugell segons l'antiga documentació de la casa del Sant Sepulcre de Barcelona*, dins «L'Estoig. Revista anual de l'Arxiu i del Museu de Palafrugell», I (1989), 11-29.

Resum dels esments a la població de Palafrugell en la documentació de Santa Anna de Barcelona anterior al 1200 publicada pel mateix autor (cf. ATCA, VI (1987), 342-344). Per al temps posterior es basa principalment en Josep Martí, *Resumen de instruments del Arxiu de Santa Ana de Barcelona*, manuscrit de l'ADB, en el qual hi ha extret de cinquanta documents relatius a Palafrugell entre el 1220 i el 1645 (16); l'autor es fixa en els plets ocasionats per discussions de jurisdicció o per altres raons com la percepció de delmes o les lluites internes de la comunitat de Santa Anna (16-24); assenyala operacions financeres (25-27) i les notícies sobre particulars de la vila (28). Tenim reproduccions de la coberta del *Llibre del claviari* del 1533 (21) i d'una pàgina de la *Confirmació dels tèrmens i jurisdicció de Palafrugell...*, del *Llibre de privilegis de la vila de Palafrugell*, ara a Barcelona, BC (27).— J. P. E. [6368]

Gabriel ROURA, *El Capbreu de Palafrugell de 1332*, dins «L'Estoig. Revista anual de l'Arxiu i del Museu de Palafrugell», 1 (1989), 51-58.

Explicats els conceptes que entren en aquestes pàgines (Pabordia de maig de la Seu de Girona, capbreu), l'autor resumeix (54-55) i transcriu (56-58) les set actes de reconeixement de domini directe de la dita pabordia damunt propietats útils d'altres tants habitants de Palafrugell l'any 1332 [corresponen al pergami 13 dels esmentats en el resum previ a l'anterior].— J. P. E. [6369]

Josep M. PONS I GURI, *Les taxacions dels salaris de notaris i escrivans al terme del castell de Palafrugell*, dins «L'Estoig. Revista anual de l'Arxiu i del Museu de Palafrugell», 1 (1989), 31-50.

Presentació i transcripció de tres documents de Palafrugell, Arxiu Històric Municipal, *Pergamins*. Els dos primers són taxacions dels treballs dels notaris establertes els anys 1338 (37-39) i 1414 (40-47); la primera contempla cinquanta-dos casos i la segona cent sis, molt més detallats, com per exemple amb la precisió que en cada pàgina «sie tangut metre e scriura lo dit notari almenys quatorza línees scrites» (46, núm. 88). El tercer document és la confirmació de la taxació del 1414 pel prior i capítol de Santa Anna de Barcelona el 1417 (49-50). [Cf. pp. 346-347].— J. P. E. [6370]

Antoni BORDÀS I BELMONTE, *La comunitat cristiana de Paüls*, [Paüls 1989], 93 pp.

L'arxiu parroquial sofrí l'any 1836 (4), però no l'any 1936 (46). Els primers volums de l'arxiu són del 1567, data a partir de la qual es conserva un índex de tots els batejats, cosa que ha servit per a establir les xifres de bateigs, matrimonis i defuncions, aquests dos darrers des del 1607 (64-67), i per a la confecció de gràfiques dels quatre segles (69-71). L'arxiu posseeix quatre documents dels segles XII-XIV (55), els dos primers, cartes de població ací resumides (56-59) i en part traduïdes en castellà; els altres dos són la documentació constitutiva de la independència de la parròquia el 1321 (59-61) i un plet entorn de les aigües de les fonts de Paüls, sentenciat per Pere el Cerimoniós el 1383 (61-63). El rectorologi del 1754 ençà ocupa les pàgines 36-50. Són reproduïdes les quantitats pagades entre el 1773 i el 1778 pel retaule de Sant Roc, cremat l'any 1936 (7).— J. P. E. [6371]

Desideri LOMBARTE I ARRUFAT, HÈCTOR MORET I COSO, *Característiques del català d'un document del segle XV redactat a Pena-roja de Tastavins (Matarranya)*, dins «Segon Congrés Llengua», 553-557.

El document, datat l'any 1442 i ara conservat a la dita població, arxiu particular Gil-Aznar, ací transcrit (555-557), és l'acte de donació perpètua d'una quantitat d'oli a Santa Maria de la Mola de Pena-roja, i és estudiat sota el biaix de les característiques morfològiques de la parla de la dita població a mitjan segle XV.— J. P. E. [6372

Desideri LOMBARTE ARRUFAT, Artur QUINTANA I FONT, *L'apicultura tradicional a Pena-roja*, dins «Alazet», 1 (1989), 73-97.

Aplec i exposició del lèxic específic, tal com l'han proporcionat persones del poble dedicades a l'apicultura. Al final, però, són transcrites dues llistes d'abellers, la primera del pas del segle XIV al XV, la segona extreta de les actes del consell municipal del 1715 al 1728, existents a l'arxiu Gil-Aznar, esmentat en el resum anterior (83-84).— J. P. E. [6373

Josep M. T. GRAU I PUJOL, Roser PUIG I TÀRRECH, *El campanar de la Pera: una obra del segle XVIII*, dins «Estudis sobre el Baix Empordà», 8 (1989), 129-138.

El contracte d'acabament del campanar de la Pera, conservat a Girona, Arxiu Històric, *Protocols notarial*. *Albons*, 32, ací transcrit (135-138), permet de saber els noms dels quaranta-set caps de casa d'aquell lloc i els dels dos de Riuràs l'any 1680 (129-130) i les característiques i condicions tant de la construcció del campanar (aquell havia d'assemblar-se al de Sant Feliu de Girona) com de la fundició de campanes.— J. P. E. [6374

M. CRUSAFONT I SABATER, *The Issues of Perpignan of James III of Majorca and the Differentiation between the Coinages of James II and James III*, dins *Problems Coinage*, 71-102.

Troben en aquestes pàgines les inscripcions (75 i 83), les reproduccions (94-99) i els testimoniatges d'haver funcionat la ceca de Perpinyà, trets del procés contra Jaume III de Mallorca, en el qual algú hauria afirmat que només s'havia encunyat moneda per al rei de França (76-77). L'autor analitza les dades proporcionades per les monedes i conclou que «the rals de plata issued in name of James wich have been discovered so far must all have been produced during the reing of James III» (87).— J. P. E. [6375

Vicent FELIP SEMPÈRE, *Revoltes populars a la Plana durant la segona meitat del segle XIV. Aproximació a l'actitud de Vila-real i Castelló en ser separades de la corona*, dins «Boletín de la Sociedad Castellonense de Cultura», LXV (1989), 51-87.

La situació de penúria general i de la reial tresoreria en particular provocà l'estira i amolla de l'alienació de drets reials damunt poblacions i la consegüent protesta de les afectades. L'autor basat en la documentació d'ACA, *Canc., reg.*, 1710 i 1735, i València, ARV, *Reial* 481, i en la de Vila-real, Arxiu municipal, *Claveria* i de Castelló, Arxiu Municipal, *Llibre de privilegis*, ultra l'*Aureum opus [constitutionum et privilegiorum civitatis et regni Valentiae]*, refà els episodis que acompanyaren tres d'aquells intents i en particular els estratagemes posats en pràctica per les poblacions a fi d'oposar-se al fet acomplert els anys 1386, quan el rei intentà de passar el senyoriu de Castelló i de Vila-real a l'infant Martí, futur rei l'Humà (53-58; i sis documents transcrits in extenso, 78-82); intent repetit el 1390 en relació a Vila-real, afer en el qual intervingué el futur fra Bonifaci Ferrer (58-64; amb dues lletres dels jurats de València, la primera a Bonifaci Ferrer, de l'AMV, *Lletres missives*, 82-84); intent que, també en relació a Vila-real, havia estat precedit per altre del 1383 (70-75; i document d'ACA, 86-87).— J. P. E. [6376

Alejandro MASOLIVER, *Visicitudes (!) de la biblioteca del Monasterio de Poblet y su estado actual*, Barcelona, Asociación de Bibliófilos 1987, 12 pàgines sense numerar.

Descripció de les dues sales, antic noviciat, que formen ara la dita biblioteca, repàs de les notícies des del 1274, transcripció dels paràgrafs amb què la descriu Pere Serra i Postius en *Prodigios y finezas de los santos Ángeles...*, del 1726, i presentació dels llibres principals pertanyents als successius segles XII-XVIII. Correspon al primer el *Beatus*, ara a Salamanca, Biblioteca de la Universidad, ms. 2632, i el primer inventari dels llibres de Poblet, on aquest figura; al segle XIII, els *Cartularis*, el *Florilegiarius exemplorum*, escrit a Poblet per Ramon Foraster i ara a León, San Isidoro, ms. 35, i algunes notícies curioses; al segle XIV, el *Llibre dels fets* de Jaume I, ara a Barcelona, BU, ms. 1, i molts d'altres ja d'autors de Poblet, de tema històric o espiritual; al segle XVII, la donació a Poblet de la biblioteca de Pedro Antonio de Aragón, amb 4322 volums, un dels quals el *Martyrologium Usuardi*, ara a Girona, Museu Episcopal. Els darrers paràgrafs descriuen l'estat actual de la biblioteca.— J. P. E. [6377]

Eduard ESCARTÍN, *Los Finestres de Poblet*, dins «Hom. Garcia Martínez», II, 403-415.

La situació de Poblet durant la Guerra de Successió i la posició dels monjos en relació als dos reis en litigi, partits que pugnaren especialment a l'hora de les eleccions abacials, té ara una nova font d'informació des de perspectiva felipista en els quatre fulls trobats per l'autor a Madrid, AHN, *Diversos títulos y familias*, lligall 78, carta de Gertrudis d'Aymerich, baronessa de Rocafort de Queralt, a Francesc Ametller, conseller del Consejo de Castilla, datada l'any 1721 [recordem que aquesta senyora era una de les nobles botifleres refugiades a Poblet durant aquella guerra, tal com hom pot veure dins ATCA, IX (1090), 492, núm. 5513, i que per tant podia saber moltes coses i àdhuc haver estat testimoni d'algunes, com és ara l'episodi narrat en la pàgina 409]. Els germans Jaume i Marià Finestres formaren part del grup botifler, tot i haver ingressat en el monestir poc després de la guerra (411-412), i així Jaume en la *Historia de Poblet* dissimula l'episodi de veto reial als abats Baltasar Fontanilles i Baltasar Saiol, austriacistes, per al càrrec d'abats de la Congregació Claustral Cistercenca de la corona catalano-aragonesa (413-415).— J. P. E. [6378]

Josep M. LLOBET I PORTELLA, *El veïnatge de Ponts amb Cervera durant la primera meitat del segle XV*, dins «Palestra Universitària», 4 (1989), 101-114.

[Igual que succeiria amb Sitges, cf. ATCA, IX (1990), 462, núm. 5407], seixanta-tres caps de casa de Ponts, població de senyor, s'empadronaren a Cervera, vila reial, cosa que també féu llur senyor [segurament a fi d'evitar que la vila procedís contra ell]. De fet seguiria tractant injustament els seus vassalls, els quals s'adreçaren als paers de Cervera demanant que fes complir els capítols pactats tant amb ells com amb el senyor o que els desempadronés. Aquesta suplicació és transcrita (110-112), treta de Cervera, Arxiu Comarcal, *Fons municipal, Consells* 1430. També tenim la llista dels seixanta-tres caps de casa de Ponts (104-105) i la de pontsicans que s'empadronaren a Cervera durant la primera meitat del segle XV (112-114), tant cristians com jueus (103).— J. P. E. [6379]

Robert I. BURNS, *The Friars of the Sack in Puigcerdà: A lost Chapter of 13th-Century Religious History*, dins «Anuario de Estudios Medievales», 18 (1988), 217-227.

Recordades les dades bàsiques sobre l'existència i desaparició de l'Orde de Penitència de Nostre Senyor Jesucrist o del Sac, en particular a Puigcerdà, on sobrevisqueren més de cinquanta anys després que el segon Concili de Lió n'hagué decretat l'extinció, l'autor

reporta la presència d'aquesta casa en publicacions anteriors (219) i aplega de l'Arxiu Històric Comarcal de Puigcerdà, *Protocols notarials*, els testimoniatges documentals relatius a serveis que hom demanava als dits frares, en particular als priors, entre els quals una vegada es trobà Bernat d'Auriac, prior provincial dels frares d'Espanya (222, nota 9), i els que contenen deixes a germans diversos, entre els quals destaca un «fra Mateu» (222-226).— J. P. E. [6380]

Desideri Díez i QUIJANO, *Història de Puigverd de Lleida*, Puigverd de Lleida, Ajuntament 1987, 338 pp.

Troblem referència i còpia de frases d'un document del 1119 en presentar el topònim del poble (27); a la carta de poblament en el moment de la reconquesta (46); al plec entre Pere de Puigverd i Ramon Berenguer IV entorn de la situació feudal d'alguns castells del primer (48-49); a les dades dels fogatges dels anys 1363-1370 i 1413. Tenim resums de la situació econòmica (collites, secades) i social (pesta, religiositat) de la contrada durant els segles XVI i XVII (60-61); de dades estadístiques el 1707: 16 focs (el mateix nombre de propietaris del 1716, 71), de problemes amb els senyors feudals (Scala Dei i Capítol de Lleida), de béns del comú, de l'Església i de particulars durant el segle XVIII (68-73), dels domèstics d'aquests coneguts amb més detall gràcies a un inventari del 1723 (74-75), de la reconstrucció del temple parroquial després de la Guerra de Successió (75-78, amb notícia de la conservació de l'Arxiu Parroquial l'any 1936 i de l'existència d'un estudiant que feia de mestre de minyons el 1737). Algunes de les poesies o corrandes aplegades en la secció de «Festes i costums populars» es podrien remuntar al segle XVIII (255-280).— J. P. E. [6381]

Coral CUADRADA, *Per a una història del paisatge medieval: el mapa de Puigvert*, dins «Acta Historica et Archaeologica Mediaevalia», 9 (1988), 391-414.

El mapa, dibuixat en el pas del segle XVI al XVII o en la primera meitat del darrer, es troba a Vilassar de Dalt, Arxiu Patrimonial de Ramon de Sarriera. Reproduït complet (394) i per parts (402 i 408/6), és ací analitzat en tant que les seves representacions responen a la incidència humana sobre el terreny per motivacions religioses, socials, econòmiques o polítiques (397-403) i es manifesten en signes de mobilitat o assentament humà (404-406), d'aprofitament de la terra o de l'aigua (407-411) o en activitats industrials (412). Altres documents del mateix arxiu o d'ACA, *Canc.*, *reg.* completen l'exposició.— J. P. E. [6382]

Miquel S. JASSANS, *La carta de poblament de la vila de Rasquera -de l'any 1206 i transcrita el 1626-. Consideracions sobre dos topònims*, dins «Hom. Amigó», 29-39.

Desconeguda modernament, la dita carta de població, atorgada per l'orde de Sant Joan de Jerusalem, ha estat trobada en còpia del segle XVII a l'arxiu municipal del poble, on també hi ha una altra transcripció del 1783 i una traducció castellana incompleta. És ací descrit el pergami que conté el text llatí (32-33), transcrit (35-37) i traduït al català (37-39). L'autor es fixa en els topònims, un dels quals «Podietsbes» es resisteix a ésser identificat (33).— J. P. E. [6383]

Hèctor FORT ROBERT, *Aspectes econòmics de mitjan segle XIV a la vila de Reus: el Llibre de Clavaria de 1346-1347*, dins «XXXV Assemblea», I, 367-372.

L'Arxiu Històric Comarcal de Reus conserva sis *Llibres de Clavaria*, corresponents a

anys que es troben entre el 1343 i el 1391. Presentat el corresponent als anys esmentats en el títol, l'autor en tria qualque dada general (les entrades pujaren a 293 lliures, 6 sous, 2 diners i les eixides a 234 lliures, 2 sous i 11 diners, amb clar superàvit) (368) o particular, com la del montant de les restes del convit al nou arquebisbe de Tarragona, Sanç López de Ayerbe (369) o la de la distribució de les eixides en conceptes diversos (370), entre els quals figuren tres llibres: el de la compilació de les ordinacions de la vila, el de les malles i un *Leccioner santoral* per a l'església de Sant Pere.— J. P. E. [6384

Ezequiel GORT I JUANPERE, *Pere de Luna i la senyoria de Reus*, Reus, Patronat del Castell 1987, 302 pp.

L'Arxiu Històric de la Ciutat, de Reus, conserva en la sèrie de *Manuals*, o en la de *Pergamins*, notícies de l'actuació de Pere de Luna, senyor de Reus en tant que cambrer de la Seu de Tarragona, directa o a través dels seus representants des del 10 de febrer del 1387, en què prengué possessió del senyoriu (23). Entre els fets successius d'ordinària administració que la dita font permet de conèixer, destaca l'entrada del nou senyor a la vila el setembre de 1390, amb les súpliques dels jurats (40-41), el «pogrom» antijueu del 1391 (47-52), la unió de la castlania a la cambreria (62-65), coincidint amb l'elecció de Pere de Luna a Benet XIII. Ultra la problemàtica local, hom fa constar la participació de Reus i d'altres poblacions del Camp de Tarragona a la Croada contra els sarraïns en revenja per la profanació de l'Eucaristia a Torreblanca (78-79), que almenys deixà un reusenc captiu a Tunis (82-83), i la repercussió local del setge del palau papal d'Avinyó, amb Benet XIII dins (80 i 88-90), o de la seva presència a Catalunya des del 1408 (122-125), de l'interregne i Compromís de Casp (136-145), de l'estada de sant Vicent Ferrer a Reus (146-150), de la *Disputa de Tortosa* (150-152) i de la situació dels darrers temps de Pere de Luna, després del Concili de Constança (153-162). Afegim-hi els recursos i intervencions de l'autoritat reial. La part final del llibre és ocupada per l'obra de M. Aragonès i Virgili, *Benet XIII, una obstinació proverbial* (165-261). En apèndix són transcrits sis documents d'interès més general que local, entre ells el testament de Pere de Luna (265-275). Les pàgines 277-281 contenen una bibliografia i les 283-293 l'index onomàstic i toponímic.— J. P. E. [6385

Jordi RIUS I JOVÉ, *Notícies sobre el joc al Reus Baix Medieval*, dins «XXXV Assemblea», I, 407-414.

Les onze ordinacions sobre el joc a Reus durant el segle XV es troben en el *Llibre d'Ordinacions* [cf. resum precedent a l'anterior] de Reus, Arxiu Històric Comarcal, i en el *Llibre de la Cadena*, del Museu Municipal de la mateixa ciutat (407). No tor joc era prohibit i l'autor explica la naturalesa dels permesos (ballesta, bitlles, dard, tarongeta, marro i farlo, 409), transcriu els sis paràgrafs relatius a prohibicions consignats en folis diversos del *Llibre d'Ordinacions* (411-413), de dues de les quals consta que foren cancel·lades. L'autor exposa el seu convenciment que tals ordinacions es relacionen amb l'estada de sant Vicent Ferrer a Reus (414).— J. P. E. [6386

Carles MARISTANY, *Reus al primer quart del segle XVI, segons les estimes de l'any 1520*, dins «Hom. Amigó», 81-98.

El *Llibre de les estimes* del 1520 és conservat a Reus, Arxiu Municipal. Hi figuren tots els posseïdors de sis classes de béns: casa, béns mobles, queviures amb diners i deutes, percepcions de censals, altres béns i finalment terres (84). Ací són presentades en conjunt i per a cada un dels dits capítols les dades proporcionades pel *Llibre*, començant per les

demogràfiques: 490 propietaris i 426 cases a Reus, 23 i 24 respectivament al Castellvell i 16 i 16 a l'Almóster, en conjunt entre 2000 i 2500 habitants. Figuren 178 horts, 690 camps de sembradura, en 271 dels quals hi havia oliveres, les quals es trobaven soles en 193 oliverars (92-93). El conjunt hauria estat estimat en 132.358 lliures (85). Consta l'ofici de noranta persones, només una de les quals hauria estat pagès i setze paraires; hi ha un cirurgià (93-94).— J. P. E. [6387]

Maria Carme BIGORRA i TRILL, *Alguns aspectes de la Guerra de Successió a Reus, a través de les actes municipals (1700-1715)*, dins «XXXV Asemblea», II, 29-35.

Les *Actes municipals* pertanyen a l'Arxiu Històric Comarcal i serveixen per a reconstruir les vicissituds i repercussions de la Guerra de Successió a Reus en les seves tres etapes de presa de posició a favor de l'arxiduc Carles d'Àustria, guerra pròpiament dita i canvi militar i polític de la *Nova Planta*. També informa de peticions de diners i de vitualles, que obligaven a talles o a carregaments de censals, i d'allotjaments de soldats, càrregues imposades per tots dos bàndols.— J. P. E. [6388]

Josep M. T. GRAU i PUJOL, Roser PUIG i TÀRRECH, *La Riba en el segle XVIII: una economia puixant entorn al paper*, dins «El Brugent. Miscel·lània Ribetana», 2 (1989), 23-55.

Emmarcat en una descripció del marc físic, centrat en el riu Francolí (24-26), en el camí que l'acompanyava (33-34), en el règim de precipitacions (27) i en l'estructura demogràfica de la població (34-37), trobem primer un aplec de notícies procedents de fons diversos (Arxiu Històric de Tarragona, Arxiu Històric Comarcal de Valls, *Protocols notarians*, Arxiu Parroquial de Montblanc i Arxiu Històric de Protocols, de Barcelona) relatives a aiguats i a pedregades del segle XVIII (28-32), i després un altre centrat en molins paperers, el nombre dels quals augmentà durant la segona meitat del segle per nova construcció, per ampliació dels existents o per conversió de qualque moli fariner en paperer (38-41); són documentats tant casos d'explotació directa com d'arrendament (42-45, amb llista d'aquests darrers, 46), amb dades del resultat econòmic (en un cas, de 34'85 lliures el 1767 a 435'05 el 1791) (47-50). Les darreres pàgines concentren les dades relatives al moli fariner de l'Estret de la Riba (51-55).— J. P. E. [6389]

Carmel BIARNÉS i BIARNÉS, *La implantació de l'Orde del Temple a la Ribera d'Ebre (1.148-1.210)*, Ascó, Centre d'Estudis de la Ribera d'Ebre 1986, 118 pp.

L'autor recorda la fundació i la implantació del Temple a Catalunya en el marc de la reconquesta (18-20), dins el qual es troba l'atribució de la d'Ascó al comte d'Urgell (28-29), car aquell castell era considerat porta de Tortosa; no mancaren concessions a l'orde del Temple (33-36) i a d'altres en la Ribera d'Ebre (41-42), i alhora la confirmació de les prerrogatives dels musulmans (43-47), als quals fou lliurada Carta de Seguretat (47-50); reproducció d'una pàgina, 48). En el repartiment de les terres conquerides, Ascó fou lliurat a l'orde del Temple el 1182 (62-63), cosa que obligà a pactes tant amb el bisbe de Tortosa com amb els nobles (64-66) i a d'altres accions, com és ara establiments de propietat útil (78-80) o atorgaments de cartes de població: de Batea, del Montsant, d'Horta de Sant Joan (82), de Ginestar, de Camposines (83-84), de Vilalba dels Arcs (85-86) i de Gorrapte (87-88). El 1381 era confirmada la senyoria d'Ascó a l'Orde de l'Hospital (93-96). Els documents damunt els quals recolzen tals afirmacions són ací traduïts en català, procedents d'ACA i de l'AHCB, de Madrid, AHN, i Sevilla, Archivo del Duque de Medinaceli, d'acord amb les indicacions de fonts (111-112). Hi ha reproducció d'una pàgina del *Cartoral de Gardeny*, d'ACA (73), i de dos pergamins de l'AHN,

Ordes militars, sant Joan de Jerusalem, *Comanda d'Ascó*, carpeta 636 (77 i 95).— J. P. E.
[6390]

Eudald GRAELLS, *La lluita secular dels homes de Ripoll per aconseguir consolat o municipi. Un aspecte de la jurisdicció civil de l'abat del monestir*, dins «Annals 1987-1988. Centre d'Estudis Comarcals del Ripollès», Ripoll 1988 [1989], 53-67.

Entre el 1295 i el 1811 se succeïren dinou intents de constitució d'una autoritat municipal diversa de la de l'abat. Les divuit primeres són exposades mitjançant la transcripció de fragments [anònims?] en llengua castellana o catalana, en els quals és feta repetida referència a un no més especificat Arxiu de S. P. i a l'Arxiu Municipal de Ripoll.— J. P. E.
[6391]

Joaquim M. PUIGVERT I SOLÀ, *Parròquia i societat rural a la Catalunya d'antic règim. L'exemple de Riudellots de la Selva*, dins «Recerques», 20 (1988), 171-196.

Part de la tesi de llicenciatura [cf. ATCA, VI (1987), 370-371 i IX (1990), 416, núm. 5230], en la qual l'autor subratlla la vinculació dels aspectes organitzatiu, institucional i funcional de la parròquia al context social i econòmic de la comunitat pagesa. El seu objectiu és el d'«aportar algunes reflexions sobre les institucions que canalitzen la participació dels laics en la gestió parroquial» (174-175), l'obra i les pabordies, segons que es tractés de responsabilitats de béns de la parròquia com a tal (175-180) o de formes particulars de devoció (181-192). Ambdues són conegudes per la *Consueta del 1763*, de l'Arxiu Parroquial, completada amb la carta pastoral del bisbe de Girona, Josep de Taverner i d'Ardena, del 1725, *Instrucció Pastoral per lo bon govern de las parròquias del Bisbat de Gerona...* (178-179) i per les *Visites Pastorals* de l'ADG. Un organigrama general de la parròquia de Riudellots de la Selva deduïble de la *Consueta* (173), i la taula de les pabordies amb les respectives activitats i despeses (191), s'ha de completar amb les explicacions de l'article relatives a les formes de cooptació d'obriers, pabordies i pabordesses i a la xarxa capil·lar i popular de financiació.— J. P. E.
[6392]

Carles MARISTANY, *Notes sobre el comerç del blat al Camp de Tarragona al tombant dels segles XVI-XVII: la botiga de Riudoms (1591-1628)*, dins «XXXV Assemblea», II, 127-141.

Exposició de dades tretes de Riudoms, Arxiu Municipal, *Llibre del compte del blat de la vila del 1591*, que conté les dades dels anys fins al 1628. Les anotacions són totes de tipus semblant (139, nota 3). Els mals anys formen un bloc entre el 1605 i el 1608, amb punxa el 1606, amb el consegüent màxim de preu el dit any, en què pujà a 62'5 sous la quartera (129). L'autor assenyala el ròdol on calgué cercar el blat per a l'assortiment de la població (134). L'exposició és completada amb tres gràfics i quatre quadres.— J. P. E.
[6393]

Valentí GUAL I VILA, *Vida i mort a la Conca de Barberà a l'Edat Moderna (Rocafort de Queralt s. XVI-XVIII)* (Arqueologia i Història 72), Tarragona, Institut d'Estudis Tarraconenses 1988, 168 pp.

Després de l'estudi global de Rocafort de Queralt, ja conegut dels lectors d'ATCA [IX (1990), 492, núm. 5513], tenim en aquest una presentació dinàmica i crítica de la demografia dels tres segles esmentats i sobretot de la del segle XVIII, en el qual és més fàcil contrastar dades, pel fet que els recomptes civils són més nombrosos. Recau directa-

ment en les nostres pàgines allò que l'autor explica entorn dels llibres sacramentals en tant que fonts bàsiques de la seva investigació, tant en el capítol dels quatre llibres de baptismes que cobreixen, amb algun buit, del 1561 al 1801 (17-21); com en els de defuncions, conegudes a base de sis llibres (31-33, amb el complement de les anotacions generals de la malura del 1580, de la plaga de llagosta del 1686 i de la secada del 1689, i d'una altra malura del 1797-1798, 34, 38 i 42) i les més concretes de les quaranta-quatre morts anormals entre el 1571 i el 1801, sobtades o no (43-46), a les quals es poden afegir les comprades indicacions etiològiques (47); o en els de matrimonis, no tan complets com els dos precedents, car només abasten, també amb un gran buit, entre el 1569 i el 1766 (60-61), però permeten de saber la procedència dels nuvis, dels quals només nou foren estrangers i encara algun d'ells present a Rocafort de Queralt en període de guerra (70-73). La part crítica confronta les dades dels fogatges, quadres, veïnatges i censos (84-86), particularment les del *Cens de Floridablanca*, generalment considerat fidedigne, amb les resultants dels llibres de baptismes, sobretot amb les posteriors al 1750, en els quals l'empenta demogràfica és més espectacular, amb el resultat que el poble l'any 1787 hauria tingut uns 384 habitants, cent tres més que els que li dona el *Cens* (90). Segueix tota una secció de taules i gràfiques (93-104) i una altra dedicada a la reconstrucció de les famílies (105-159). La conclusió torna a insistir que la realitat contradeia els recomptes i que les xifres del *Cens de Floridablanca* «semblen força inferiors a la realitat» (162). La bibliografia ocupa les pàgines 166-168.— J. P. E. [6394]

Josep M. T. GRAU I PUJOL, ROSER PUIG I TÀRRECH, *Rocallaura segons el cadastre de 1730-1731 i l'endeutament del municipi*, dins «Urtx. Revista Cultural de l'Urgell», 1 (1989), 83-101.

El cadastre ací analitzat es troba a Tarragona, AHA, *Fons de Rocallaura*. Hauria estat realitzat entre l'abril del 1730 i l'octubre del 1731 (86). Hi havia vint-i-una famílies, entre setanta i vuitanta habitants; en el *Cens de Floridablanca*, del 1787, consten 175 habitants; en un recompte del 1791 sortien trenta caps de casa. A continuació, els autors resumeixen les dades relatives a les cases de la població, a la ramaderia, a la distribució de la terra segons dedicació (90), superfície (92) i propietat (93-94); tres contribuents posseïen el 45% de la riquesa rústica; llista de contribuents, 95). El darrer apartat informa dels comptes del comú, en realitat deutes per censals, i dels intents de reduir-los (96-99). Al final, hi ha llista dels topònims del terme (99-100).— J. P. E. [6395]

FRANCISCO CASTILLÓN CORTADA, *El refectorio medieval de la catedral de Roda de Isábena*, dins «Hispania Sacra», 41 (1989), 35-77.

Cent vint anys després de fundada aquella catedral hi era introduïda la reforma gregoriana en el marc de la qual també s'implantà la vida comuna dels canonges. Ací són indicats els qui tenien dret a les porcions del refector, entre els quals els infants que aprenien de lletra (40), les obligacions del refectorer (41-42) i el contingut de les porcions tant per als dies ordinaris (43-48), com en les festes anyals (49-50), durant la quaresma (51-52) o en les diades de sants (52-54). L'apèndix conté transcripció de nou documents datats entre el 1137 i el 1534 (56-77), amb reproducció de dues pàgines (57 i 60).— J. P. E. [6396]

FRANCISCO CASTILLÓN CORTADA, *La construcción del órgano de la Catedral de Roda de Isábena y sus organistas (siglo XVII)*, dins «Aragonia Sacra», III (1988), 237-242.

Aplec de notícies, que comença amb la llista dels llibres de cor del 1445 (237) i

continua resumint les relatives als successius organistes del segle XVII aplegades en l'Arxiu de la Catedral de Lleida, *Fons de Roda*, llibres de resolucions capitulars o protocols notariais. De més a més, fou construït nou orgue i en apèndix és transcrit el document d'acceptació per part del capítol, en el qual hi ha descripció de les seves característiques tècniques (241-242).— J. P. E. [6397]

José-Ramón JULIÀ VINAMATA, *Defensa y avituallamiento de los castillos del Rossellón y la Cerdaña en la segunda mitad del siglo XIV*, dins «Acta Historica et Archaeologica Mediaevalia», 9 (1988), 281-310.

La reintegració dels territoris del Regne de Mallorca en la Corona Catalano-aragonesa i en concret la dels comtats el 1344 provocà una sèrie d'incursions de revenja que, aliades amb la situació internacional, duraren mig segle. Ací, a base de la documentació d'ACA, *Canc.*, reg. sobretot 1466, i de documentació complementària de l'AHCB, *Consell de Cent. Clavaria*, són exposades les successives providències per a la defensa i proveïment militar i alimentari dels diets comtats, que es traduí en uns *Capítols* del 1361 (284), en altres del 1369, ací transcrits (305-307), i encara el 1395 en una *Ordinació o Pragmàtica Sanció per lo Senyor Rey feta sobre los salaris dels castellans y altres oficials dels comtats de Rosselló i de Cerdanya* (295, nota 53). L'apèndix conté transcripció de deu documents, datats entre el 1360 i el 1392 (303-309). La pàgina 310 conté un croquis de la zona.— J. P. E. [6398]

Eugeni CORTADE, *Retaules barrocs*, dins «Jornades Barroc», 175-185.

L'autor informa de la construcció de costosos retaules barrocs al Rosselló en poblets minúsculs en els darrers decennis del segle XVII, pràcticament tots conservats; subratlla la profunditat teològica dels obrats pel manresà Josep Sunyer, que treballà més de trenta anys en els comtats (179), i transcriu llargs fragments d'una descripció de les festes per la canonització de santa Caterina de Bolonya celebrades l'any 1713 a Santa Clara de Perpinyà, de l'arxiu del convent, *Llibre de memòries del monestir de Santa Clara* (180-181). Hi ha reproducció d'una traça de Llorenç Tremullas, amb signatura autògrafa, per a Sant Francesc de Perpinyà el 1655 (185).— J. P. E. [6399]

Jordi J. COSTA, *La francesització a la costa Nord-Catalana, a través dels «Registres matricules» de les embarcacions (1783-1946)*, dins «Segon Congrés Llengua», 371-383.

Jordi J. COSTA, *Religió i política dins la denominació de les embarcacions d'Argelers, a Cervera de la Marenda (1783-1947)*, dins «Misc. Moreu-Rey II», 117-129.

Gairebé en la seva totalitat aquests estudis cauen fora de l'època d'ATCA. Però n'hem d'aplegar la notícia que documentació relativa a la marina del Rosselló es troba a Toló, Archives de la III Région Maritime, *Registres matricules*, on consten dotze embarcacions catalanes entre el 1783 i el 1800 (374), dues de les quals portaven nom català (376). Pel que fa als hagiònims, aquests eren escollits entre un 50% (Cotlliure i Portvendres) i un 100% de casos (Banyuls de la Marenda) els divuit darrers anys del segle XVIII, tal com hom pot veure en els quadres 1 i 2 (126-127).— J. P. E. [6400-6401]

Georges G. COSTA, *Méthodes et perspectives en onomastique marine sur le domaine du catalan septentrional*, dins «Actes du XVIIIe Congrès International de Linguistique et de Philologie Romanes». Trèves (Trier) 1986, publicat per Peter KRAMER. Section XV. *Lexicologie et Lexicographie*. Section VII. *Onomastique*. Tubinga, Max Niemeyer 1989, 545-551.

Presentació d'un camp de recerca actual, en el qual són tinguts en compte els primers topònims registrats en la documentació d'entorn de l'any mil o de darreries del segle XVIII (546-547).— J. P. E. [6402]

Jordi XERCAVINS I REQUESENS, *L'agricultura rubinenca. Notes històriques*, dins «XXXII Assemblea», 17-37.

Aplec de notícies, cronològicament ordenades, relatives a l'agricultura de Rubí, des del *Cartulari de Sant Cugat del Vallès* fins al temps actual, passant per llibres diversos conservats a l'Arxiu Parroquial de Rubí o pels registres de l'ACA. Assenyalen els fragments textuais relatius a la presència de gavatxos durant els segles XV i XVI (21), a l'explotació dels boscos per a la construcció de galeres (22), a la protecció de les collites en les *Ordinacions de la Santa Unió*, a les pregàries per a pluja en temps de secada (23-24), al control de preus i a d'altres mesures en temps de fretura de gra (24-26). Les altres pàgines cauen fora dels nostres límits.— J. P. E. [6403]

Carme BATLLE [i GALLART], J. AMIGÓ, *Els Rubí, una família de cavallers del segle XIII*, dins «XXXII Assemblea», 111-122.

Aquesta família de cavallers (arbre genealògic: 113 i 116) és coneguda per quatre testaments de l'ACB i tres altres referències en documents d'ACA, *Canc.*, *Pergamins de Jaume I* i *Cartulari de Sant Cugat del Vallès*. Tres dels testaments són de membres de la família, atorgats en el moment de marxar a Tlemecèn a formar part del destacament militar cristià al servei del soldà. La família tenia dues branques, la una a Rubí i l'altra a Barcelona. Pels testaments són conegudes tant la distribució de la propietat pel Vallès i el Maresme (115) com les vinculacions religioses de la família (Barcelona, Rubí, Montserrat). Els set documents són resumits en regest (119-120) i el testament més antic, del 1253, transcrit íntegre (120-122).— J. P. E. [6404]

Pere PUIG I USTRELL, *Anàlisi d'un capbreu notarial de Rubí de principis del segle XVII*, dins «XXXII Assemblea», 293-305.

El capbreu es troba a Terrassa, Arxiu Comarcal, *Protocols notariais*. Joan Mas i s'intitula *Capbreu de la parroquial iglésia de Sant Pere de Rubí del any 1609*. Després de la seva descripció (294-295), l'autor en destaca les dades sòcio-econòmiques i llur interès per al coneixement de la població contemporània, la primera de les quals és que entorn d'una quarta part de les famílies de Rubí posseïen algun bé sota senyoriu de la parròquia. Vint-i-dues persones feren reconeixement de senyoriu per cinquanta-sis propietats útils, rústegues o urbanes, sis d'altres no es presentaren (296). Entre els documents esmentats en aquella ocasió, només dos eren del segle XIV, tres del XV, i en general no tenien més de cinquanta anys (301). Els emfiteutes eren dotze pagesos, dos ferrers i dos sabaters i un serrador, taverner, nunci i d'un no consta (297). Una pàgina annexa reconstrueix la llista de rectors de Rubí del 1412 al 1598 (305).— J. P. E. [6404/2]

Miquel RUFÉ I MAJÓ, *El ciri de sant Sebastià o la Festa dels estrangers*, dins «XXXII Assemblea», 415-420.

Aplec de notícies proporcionades per fons diversos de Rubí, Arxiu parroquial, entorn del costum de tallar, portar i plantar un pi el primer diumenge de maig. Figura entre la documentació una *Memòria i avinença feta entre los senyors de jurats de Rubí i los masips de la confraria de sant Sebastià...* (417), confraria que arribà a tenir en l'església parro-

quial altar amb retaule, construïts a començos del segle XVII (418). La devoció i festa decaigueren durant el segle XIX (419). Hi ha reproducció fotogràfica de dos documents del segle XVI (416 i 420).— J. P. E. [6404/3

Joan ALSINA i GIRALT, *L'Horta novella*, dins «Arraona. Revista d'Història», 4 (1989), 11-20.

Fins al 1460, l'Horta novella fou denominada «lo(s) Domenge(s) de la Pabordia», perquè era una reserva senyorial (domenge = dominicus); el dit any el paborde (abat de l'Estany) n'establí gran part a la vila de Sabadell, per document ací resumit de la còpia en el *Llibre de privilegis* (el delegat de l'abat fou Pere Miquel [el futur impressor d'incunables?]) (12-13); la vila la repartí entre censataris (13), els quals capbrevaren almenys tres vegades durant la primera meitat del segle XVII (14). Ací són transcrits fragments textuais relatius a qüestions diverses suscitades per l'horta: ús d'aigua, pas de bestiar o de carros, robatoris de fruita o d'hortalissa. Subsistí fins a mitjan segle XIX i només en resta el nom d'un carrer.— J. P. E. [6405

Fèlix BUSTAMANTE, Josep CONEJO, Jordi TORRUELLA, *L'avalot del pa de 1789 a Sabadell*, dins «Arraona. Revista d'Història», 4 (1989), 21-34.

L'esdeveniment, típic d'un mal any i, en explotar la ira popular, complicat amb tota mena d'altres interessos com els d'una economia dirigida o liberalitzada, és conegut a Sabadell gràcies a Antoni Bosch i Cardellach, *Memòria de les coses notables de la vila de Sabadell...* (23: reproducció fotogràfica de dues pàgines) i de sèries diverses de Sabadell, Arxiu Històric, *Resolucions del comú i Llibres d'arrendaments*; les conseqüències, en allò que afectava autoritats supra-locales, consten per ACA, *Reial Audiència. Expedients i Firmorum et obligationum 1789-1795* (25: reproducció d'una carta de l'Audiència). Un dels elements que es complicaren en l'avalot fou la contraposició personal entre el referit Bosch i Cardellach i el notari i secretari del comú, Joan Mimó (26). Seria característic de Sabadell el retard en l'encausament dels culpables, car la justícia no comparegué fins a mitjan novembre per fets dels primers dies de març del 1789 (28).— J. P. E. [6406

Joan J. BUSQUETA i RIU, *Comunitat rural i marc parroquial al Pla de Barcelona: aspectes de l'organització veïnal de Sant Andreu de Palomar a la Baixa Edat Mitjana*, dins «Acta Historica et Archaeologica Mediaevalia», 9 (1988), 361-389.

L'autor tracta de reflectir en aquestes pàgines alguns aspectes del sentiment de comunitat i el grau de participació col·lectiva dels veïns de la parròquia durant la Baixa Edat Mitjana. Recordat el primer esment documentat de Sant Andreu el 966, el pas de poble i terme al senyoriu de la seu de Barcelona (362), les dues consagracions de l'església el 1105 i el 1132 (363), la primera qualificació personal com a «de parrochia Sancti Andree de Palomario» el 1259 (365), la delimitació del terme, el primer esment d'«universitas parrochianorum» (366) en una determinació de drets del rector sobre béns de difunts el 1297, on consten molts noms de parroquians de categories socials diverses (367-369); el 1347, cent-quatre (i no eren tots, car consta que d'altres no hi estigueren d'acord) transferien a un cavaller el dret comú de patronat sobre un benefici eclesiàstic (374, llista en 383-385, amb particular atenció a l'onomàstica, 385-387); en el fogatge del 1359 constaven cent-vuit focs (377). Del 1401 són els *Capítols de la confraria d'homes forans*, ací transcrits d'ACA, *Canc., reg.* (387-389). La principal font d'informació és l'ACB, *Libri Antiquitatum i Pergamins*.— J. P. E. [6407

Manuel ROVIRA I SOLÀ, *La construcció del pont de Sant Boi de Llobregat (1278-1315)*, dins «Hom. Sáez», 333-347.

El pas del Llobregat prop Barcelona es feia antigament per barca. Les dificultats i les dissorts que s'hi ocasionaven portaren a emprendre la construcció d'un pont, que havia d'ésser de pedra, però mentrestant seria de fusta. Ací són exposades les gestions inicials encaminades a assegurar la financiació (entre d'altres fonts com és ara el pontatge [340], Frederic III de Sicília prometé trenta unces anyals mentre es construís) i els materials necessaris. Nou documents d'ACA, *Canc.*, reg., de l'AHCB, *Lletres reials originals*, *Llibre del consell* i *Llibre vermell* i d'ACB, *Privilegiorum regum* 1 (341-347), constitueixen la font principal de l'exposició.— J. P. E. [6408]

Ramon ROSSELLÓ, *El Pla de Sant Jordi. Notes històriques. (Segles XIII-XVI)*, dins «Bolletí de la Societat Arqueològica Lul·liana», XLV (1989), 91-103.

Aplec de referències a documentació inèdita en l'ARM, ACM i ADM, però també en l'ACA, *Canc.*, reg, ACB, *Cisma d'Occident*, Girona, ADG, *Pergamins*, i Madrid, AHN, *Clerecia*, carpetes 64 i 65, on es troben notícies relatives a tota la parròquia de Sant Jordi o a qualcun dels seus topònims particulars, amb transcripció de fragments.— J. P. E. [6409]

M. Assumpta ROIG I TORRENTÓ, *Una representació escultòrica del Magníficat*, unicum exemplum del Barroc Català, dins «Jornades Barroc», 271-288.

L'exemple únic es trobaria en la capella dels Colls de Sant Llorenç de Morunys o dels Piteus, representació del *Magníficat*, que l'autora il·lustra mitjançant explicacions d'aquell càntic, entre les quals destaca la de Pere Salses i Trilles en el seu *Promptuari moral i sagrat*, Barcelona 1755, del qual transcriu alguns paràgrafs (273-274, 284), o el *Sermó de la Nativitat de Maria* de Rafael Corts, inèdit a Barcelona, BU, ms. 1191 (278); o en una estrofa d'una *El Arca de Noé, oratorio sacro alegórico*, representat a l'església de Betlem de Barcelona l'any 1746 (280).— J. P. E. [6410]

P. de MONTANER, *Las franquicias de una baronía mallorquina: Sant Martí d'Alanzell*, dins «Bolletí de la Societat Arqueològica Lul·liana», XLV (1989), 299-315.

A base sobretot de documentació de Ciutat de Mallorca, Arxiu de Can Vivot, l'autor, havent recordat que la dita baronia (croquis, 301) era franca de qualsevol tipus de contribucions i serveis en relació al rei i al regne, presenta i descriu cada una de les dinou circumscripcions en ella integrades (302-305) i resumeix els successius documents públics i traspassos de propietat que hi fan referència, des del moment en què, abolida l'orde del Temple, la baronia passà al Patrimoni Reial i el rei la concedí a Nicolau de Sant Just, fins a començaments del segle XVIII (306-314), amb particular atenció a la família Sureda (307-312). Al centre de tota la història hi ha el reconeixement que els successors dels Templers al cap de la baronia posseïen drets idèntics (eclesiàstics inclosos) als dels primers senyors, per successió, no pas per descendència (314-315).— J. P. E. [6411]

Felip CIRER I COSTA, *Els noms de família a un poble d'Eivissa: Sant Mateu d'Aubarca*, dins «Misc. Moreu-Rey II», 41-52.

Aquest article té una gran part corresponent al segle XIX. Del segle XVIII hi ha els noms consignats en els *Llibres d'Entrevéniments* del 1733 i en les còpies dels llibres *De statu animarum* a partir del 1786, aquests a Eivissa, Arxiu Històric de la Pabordia (42); sobre aquesta base hom ha establert la llista de llinatges presents en la documentació del

1785 (*sic!*, 44) i les de topònims, en les quals distingeix els que fan referència a llocs (45-46), a persones (ca N'Agustí) (47-48), a oficis (49), a qualitats físiques o morals (49-50), a coses en general (50-51) i a animals (51). Tret particular és la coincidència de cognom personal i nom de la casa (52).— J. P. E. [6412]

A[nтони] BORRÀS I FELIU, *L'acte de presa de possessió del monestir de Sant Pere de Casserres pel rector del Col·legi de Betlem de Barcelona, el 28 d'octubre de 1573*, dins «XXXIII Assemblea», I, 123-133.

Les primeres pàgines ofereixen les escasses notícies de possessions del Col·legi de Betlem a Granollers a darreries del segle XVI (123-124). La part principal de l'article és destinada a exposar l'esmentat acte de presa de possessió a base de la *Relación sumaria del Colegio de Barcelona desde su principio hasta el año 1597*, de Sant Cugat del Vallès, Biblioteca Borja, ms. M-III-15, i de l'acta de presa de possessió, ací transcrita (129-133), dins la qual és inclosa la butlla de Gregori XIII concedint la dita vinculació d'aquell priorat i dels pobles de Creixell de Mar, de Barà i de Roda de Barà.— J. P. E. [6413]

Antoni PLADEVALL I FONT, *Un lot vigatà de documents sobre Sant Pere de Rodes*, dins «Annals de l'Institut d'Estudis Empordanesos», 22 (1989), 241-257.

Presentació i regest de trenta-una còpies de documents relatius a possessions de Sant Pere de Rodes en la comarca d'Osona (distribució geogràfica en la pàgina 246), datats entre el 938 i el 1342, amb transcripció de la datació i les signatures en llatí. Les còpies es conserven a Vic, Arxiu Capitular, volum XXVII de pergamins, formant dos ròtols de pergamins cosits. En la introducció hi ha notícia de la desaparició els anys 1936-1939 del *Memoriale sive inventarium instrumentorum et scripturarum monasterii Sancti Petri Rodensis*, de Roc d'Olzinelles, fins aleshores conservat en el dit arxiu.— J. P. E. [6414]

Montserrat COSTA I VIA, *Sant Sadurn d'Anoia. Un perfil socio-econòmic*, dins «Pedralbes. Revista d'Història Moderna», 9 (1989), 223-226.

Resum de tesi de llicenciatura. La base documental és constituïda pel *Cadastré del 1771*, completat amb els *Repartiments* dels anys 1780 al 1816, amb el *Cadastré del 1717* per a tot el Penedès i per documentació dels arxius municipal, parroquial i particulars. Constatada l'empenta demogràfica, també per immigració d'altres llocs de la comarca, un 14% el 1780, i establerta la distribució de feines (vora el 81% en el sector agrícola), l'autora dibuixa la distribució de la terra tant en dedicació com entre propietaris (el 7% posseïa prop del 33% del valor total del cadastre; el 43% pagava entre 20 i 30 rals), el descens de la ramaderia i el creixement del perímetre vilatà.— J. P. E. [6415]

Teresa BASORA I SUGRAÑES, *Notícia d'uns pergamins de la família Farell, conservats a la Biblioteca-Museu Balaguer*, dins «XXXIII Assemblea», I, 105-108.

Can Farell pertany al poble de Sant Sebastià de Montmajor. Trenta-sis pergamins seus, datats entre els anys 1279 i 1686, es troben ara a Vilanova i la Geltrú; són de naturalesa econòmica (èpoques, dots, compra-vendes), entre els quals assenyalen una sentència arbitral del 1528, uns capitols matrimonials del 1540 i dos testaments del 1545 i 1596.— J. P. E. [6416]

Gaspar COLL I ROSELL, *El retaule dels Sants Joans de Santa Coloma de Queralt: noves aporta-*

cions a la seva cronologia, dins «Acta Historica et Archaeologica Mediaevalia», 9 (1988), 261-280.

El dit retaule és ara a Barcelona, Museu d'Art de Catalunya; la seva datació fou col·locada entorn del 1360-1370 o més tard (262). L'autor afirma que el pot datar amb precisió el 1356 perquè els personatges donants representats en el retaule són Alamanda, mare, i Dalmau de Queralt i l'esposa d'aquest Constança de Pinós, casats el 24 de juny del 1356, i perquè la documentació de la casa de Queralt ara a l'ACA permet de veure fortes tensions entre mare i fill que farien improbable que tots tres personatges haguessin encarregat conjuntament el retaule: «la motivació per [a] encarregar i obrar la pintura fou precisament el casament entre Dalmau i Constança» (277).— J. P. E. [6417]

Josep M. MARQUÈS [I PLANAGUMÀ], *Documents de Santa Maria de Lledó, anteriors al segle XIV, conservats a l'Arxiu Diocesà de Girona*, dins «Annals de l'Institut d'Estudis Empordanesos», 22 (1989), 271-291.

Regest de cent dinou actes jurídics relatius a béns o a drets d'aquell priorat, posats en escrit i conservats a Girona, Arxiu Diocesà, datats entre el 1038 i el 1299. De cinc són transcrits datació i signatures. Vint-i-dos foren transcrits per Pere Vayreda i Oliveras en el llibre que dedicà al priorat. En un testament d'entorn del 1100 consta una donació «a l'obra del llibre» (274, núm. 7 [hom es pot preguntar si a l'original no hi ha «ad opus libri», traducció d'«a obs del llibre» i seria com per a comprar un llibre determinat?]).— J. P. E. [6418]

Pere SERRAMALERA I COSP, *Santes Creus i Sitges: exemples de presència sitgetana al monestir de Santes Creus*, dins «XXXV Assemblea», I, 95-98.

Recordades les notícies ja publicades de la relació entre els dos llocs, l'autor transcriu una partida de baptisme, oficiat per un monjo de Santes Creus el 1680, de Sitges, Arxiu parroquial, *Llibres de baptismes* (97).— J. P. E. [6419]

Josep M. T. GRAU I PUJOL, Roser PUIG I TARRECH, *La nissaga dels escultors Espinalt, de Sarral, i la seva producció artística. Algunes aportacions*, dins «Quaderns d'Història Tarraconense», VIII (1989), 75-93.

Encara que no es tracti de desconeguts, els autors aporten ací algunes dades més al coneixement de la raga Espinalt, aplegades a Montblanc, Arxiu Històric Comarcal, Tarragona, Arxiu Històric, *Protocols notariais*, i *Registre d'hipoteques*. Nascut a Sant Joan d'Oló, Isidre Espinalt i Travera, se n'anà a Sarral, on la branca tingué ufana, ací documentada (76-77), i un període de prosperitat fins a mitjan segle XIX (79-80), gràcies a nombre d'encàrrecs d'escultura, entre els quals destaquen el pedestal de l'altar major de Scala Dei (83-84, transcripció del contracte, 90-91), sagrari i retaule per a l'església de Passanant (84-86) i el retaule major de Poboleda (la part central del contracte és ací transcrita, 86-87). Ultra el de Scala Dei, són transcrits en apèndix un contracte d'aprenentatge (89) i una transcripció feta a darreries del segle passat dels dos contractes per a les dues peces de Passanant (91-93).— J. P. E. [6420]

Josefina CUBELLS I LLORENS, *Capbreu de la Cartoixa. Els dominis de Scala Dei a la comarca de Valls*, dins «Estudios Udina», 133-161; i dins «Quaderns d'Història Tarraconense», VIII (1989), 31-56.

El *Capbreu de Scala Dei* del juliol del 1491 es troba a Tarragona, Arxiu Històric,

Fons municipal de Tarragona. El senyoriu damunt les terres en ell esmentades havia anat del patrimoni reial a l'arquebisbe Arnau Cescomes i dels hereus d'aquest a la Cartoixa de Scala Dei (134-135). Ací les actes de reconeixement de senyoriu són aplegades segons que es trobessin fora (135-151) o dins (151-156) la vila de Valls. També són transcrits trenta-tres de les primeres i set de les segones. Les pàgines finals ofereixen taula de partides, propietats i límits (158-161).— J. P. E. [6421

Josepa CARDÓ I SOLER, *L'evolució dels conreus al municipi de la Secuita als segles XVIII i XIX*, dins «XXXV Assemblea», I, 19-23.

La *Relación del repartimiento hecho por la justicia y regidores del lugar de la Secuyta...*, [la referència documental de la qual no és indicada] permet de saber que el 1726 les terres de conreu declarades pujaven a 346 hectàries, 259 de les quals eren de sembadura, 61 de vinya i 25 d'oliveres, sense cap índici de regadiu. Els arbres fruiters devien entrar en les hectàries dels tres conreus esmentats. Seria constant l'arrancada de nova terra, i creixeria molt el cultiu de la vinya.— J. P. E. [6422

Christian GUILLERÉ, *Criteris medievals per a l'estudi comarcal: el cas de la Selva a través de les enquestes episcopals*, dins «Quaderns de la Selva», 2 [1989?], 85-101.

Essent insuficients les fonts civils, cal recórrer a les eclesiàstiques, concretament a dues: les actes de visita pastoral, de l'ADG, i els capbreus entorn dels delmes, en particular el realitzat entre el 1315-1319 per Pere Capmany, que desembocaren en la redacció del *Llibre Verd* feta per Guillem Bernat de Perles, on consta la partició del delme en cada una de les seixanta-sis parròquies de l'ardiaconat de la Selva d'acord amb el *Llibre* esmentat (94-99). La suma estimada del delme en el conjunt de les esmentades parròquies pujaria a 4000 lliures (90).— J. P. E. [6423

Lluís COSTA I FERNÁNDEZ, *Introducció a la història de Sils. El patrimoni documental. Inventari de l'Arxiu Municipal* (Col·lecció Joaquim Botet i Sisó 5), Girona, Diputació 1988, 146 pp.

Tres grups de pàgines recauen en el nostre camp. Les dedicades a la demografia, on són aplegades les dades dels successius fogatges i censos, d'on resulta que el 1716 Sils tenia divuit cases i cent-vuit persones i Vallcanera 14 cases i quaranta-una persones, saltant a 376 i 209 habitants, respectivament el 1787 (25-31); el quadre de l'agricultura del segle XVIII és transcrit de les impressions de viatge d'Arthur Young (40), completades amb la història dels projectes d'assecament de l'estany de Sils, finalment realitzat durant el segle XVIII (57-63); les pàgines 83-89, ultra fotografia i traducció del text d'una làpida del 1334, ofereixen registres o indicació de documents relatius al poble dels arxius de Girona, ADG, ACG i Arenys de Mar, Arxiu Fidel Fita. Els arxius de la població no tenen fons anteriors al segle XIX.— J. P. E. [6424

Ramon PLANES I ALBETS, *Contractes d'obres al bisbat de Solsona 1661-1790*, Solsona, Delegació Diocesana de Mitjans de Comunicació Social 1985, 64 pp.

Servint-se de fragments textuals dels mateixos segles XVII i XVIII, l'autor comença exposant el fet que, per raons diverses, durant aquells dos segles s'engrandiren els temples de moltes parròquies, aplicant-hi sistemes diversos de financiació (12: compte d'allò que costà de fer i adobar la capella del Mujal, de Cardona; 12: nota sobre la construcció de la capella del cap de la sala, de Casanova de Pinell); després resumeix les notícies de la

presència de mestres de cases i escultors diversos a Solsona, entre els quals destaca Carles Morató (20: descripció de la seva decoració de la catedral de Solsona amb escultura barroca, escrita per Francisco de Zamora); i presenta i transcriu quinze contractes relatius a obres diverses a les parròquies d'Olius (24-26), Solsona (26-28), el Cint (28-29), Sant Joan de Montdarn (29-30), Tentellatge (31-32), Claustre de Solsona (32-36), el Miracle (36-40), els Torrents (41-43), Mercè de Solsona (43-45), Massarrúbies (46-48), Madrona (49-54), Bergús (55-56) i Riner (56-58). El darrer document, l'únic en castellà, és declaració davant notari de Carles Morató i de Jacint Miquel i Sorts entorn del cost de fabricació del retaule de Tàrraga dissenyat per Lluís Bonifàs, on consta que aquest escriví a Morató una lletra datada el 28 de gener del 1774 (58-62). Tots els documents procedeixen de Solsona, Arxiu Diocesà, i Arxiu de Protocols.— J. P. E. [6425]

TALLER ESCOLA D'ARQUEOLOGIA DE TARRAGONA, *El pas de la Via Augusta per la mansió de Tàrraco*, dins «Butlletí Arqueològic», 10 i 11 (1988-1989), 123-134.

Pel mil·liari datat entre els anys 12 i 6 a. C., la inscripció del qual és «Via Augusta», consta l'existència del tal camí en aquells temps, la trajectòria del qual gairebé coincidia amb la de la carretera general (cf. plànol, 130). En aquestes pàgines trobem la reconstrucció completa de la inscripció de l'esmentat mil·liari (129, nota 9 [en la pàgina 135 del mateix fascicle, José Sánchez Real en dóna una lectura diversa]), referències a dades proporcionades per Lluís Ponç d'Icard (132-133), amb la consegüent reconstrucció d'una altra inscripció dedicada a un «quadrumvir viarum curandarum» (133 i 134, nota 24) i la reproducció d'un gravat de la segona meitat del segle XVIII representant Tarragona des del marge esquerre del Francolí (134).— J. P. E. [6426]

JOSÉ SÁNCHEZ REAL, *La Via Augusta y el Puente del Francolí*, dins «Butlletí Arqueològic», 10 i 11 (1988-1989), 135-167.

La primera part és dedicada al mil·liari de la Via Augusta, que seria dels anys 8-7 a. C., amb lectura pròpia de la inscripció (135) i fotografia (136) del mateix. La segona part, dedicada al pont del riu Francolí, aplega la documentació municipal que hi fa referència, conservada a Tarragona, Arxiu Històric, *Llibre del consolat*, volums corresponents als anys 1358, 1453, 1600 i 1601, els textos dels quals són transcrits en apèndix (163-165) i d'altres en les pàgines de l'article (150-151, anys 1454, 1587, 1597), com també la inscripció del mateix pont, recordant la restauració del 1587 (151), un fragment de Lluís Ponç d'Icard, *Llibre de les grandeses de Tarragona* (155) i la breu descripció d'Antonio Ponz publicada l'any 1785 (159).— J. P. E. [6427]

PÈRE IZQUIERDO I TUGAS, *Un tram de Via Augusta al Perelló i una proposta de dinamització*, dins «Butlletí Arqueològic», 10 i 11 (1988-1989), 169-191.

En la zona sud del poble d'el Perelló fou trobat un tros de «camí molt estrany» de més de tres quilòmetres i mig de llargada i 8'70 m d'amplària (171), per a la identificació del qual l'autor es val de les dades proporcionades pels vasos de Vicarello, per l'*Itinerarium Antonini*, per l'Anònim de Ravenna i per la règula amb grafit de València, ací transcrites (177), per les notícies relatives a la Via Heraclea, fornides per textos literaris (170) i per les restes de mil·liaris trobades en la comarca del Baix Ebre (180), completades amb descripcions de l'estat del camí reial el segle XVIII (183, nota 24).— J. P. E. [6428]

TALLER ESCOLA D'ARQUEOLOGIA DE TARRAGONA, *El Foro Provincial de Tarraco, un com-*

plejo arquitectònic de època flavia, dins «*Archivo Español de Arqueología*», 62 (1989), 141-191.

Les primeres pàgines apleguen les referències escrites a restes arquitectòniques romanes del sector esmentat en el títol, des d'un document reial del 1330 fins a començaments del segle XIX (143-145). El cos de l'article propugna la tesi que el Fòrum Provincial de Tarragona fou construït en el darrer terç del segle I p. C., en temps dels emperadors Vespasià i Domicià. Entre els elements que entren a compte trobem la inscripció de les monedes tarragonines que portaven representació del temple ja sota Tiberi, el fragment de Tàcit relatiu al dit temple d'August (153) i els noms dels «sigilla» de la ceràmica trobada en el lloc (158).— J. P. E. [6429

José SÁNCHEZ REAL, *El método en la arqueología tarraconense. 1. La muralla*, dins «*Butlletí Arqueològic*», 8 i 9 (1986-1987), 35-54.

La forta dedicació actual a l'arqueologia tarragonina, en la qual destaquen el municipal Taller Escola d'Arqueologia i el Deutsches Archäologisches Institut ha propiciat l'aparició d'interpretacions sobre la muralla de Tarragona, les bases metodològiques de les quals l'autor discuteix, propugnand la imperiositat dels fets objectius (36). Entre aquests hi ha les notícies proporcionades per Lluís Ponç d'Icard (38) i pels acords del consell municipal de Tarragona relatius en particular a diverses torres de la mateixa (38-42), a una de les quals sembla referir-se un grafit (44).— J. P. E. [6430

Joan-Vianney M. ARBELOA I RIGAU, *L'ocupació suburbial de les ciutats romanes: el sector nord-oriental de Tàrraco*, dins «*Butlletí Arqueològic*», 8 i 9 (1986-1987), 87-124.

A base de les dades de les quals disposa, l'autor s'ha proposat de realitzar l'estudi d'una àrea suburbial concreta de la ciutat de Tàrraco (88). Entre les dades figuren les seixanta-una inscripcions funeràries trobades en la zona, a les quals dedica un apartat de l'article (111-113), totes datables dels segles cristians: dues al primer, sis al pas del primer al segon, vint-i-tres al segon, vint-i-una en el pas del segle II al III, set del tercer i dues del pas del segle IV al V (112-113); en nota trobem la notícia que d'una, trobada el 1978, i d'una altra, trobada el 1984, només es coneix una lletra; i la transcripció de dues més de cada un dels anys esmentats (ibid., nota 15 i 16). Assenyalem la bibliografia de les pàgines 117-120.— J. P. E. [6431

M. Lluïsa RAMOS I MARTÍNEZ, Eduard RIU I BARRERA, *La Rambla Vella de Tarragona, de Tridentina a Liberal*, dins «*XXXV Assemblea*», 1, 71-93.

L'article sintetitza els coneixements relatius a aquell sector ciutadà basats en la bibliografia de les pàgines finals (91-93), constantment citada. La part més relacionada amb el camp d'ATCA és la intitulada *L'estudi i el seminari* (82-85). A la pàgina 73 hi ha reproducció d'un plànol de Tarragona anterior al 1769.— J. P. E. [6432

Josep M. PLANES, *Evolució numèrica de la població de Tàrraga de l'Antic Règim: una aproximació (1497-1825)*, dins «*Urtx. Revista Cultural de l'Urgell*», 1 (1989), 23-38.

Les dades bàsiques són proporcionades pels registres de baptismes de l'Arxiu Parroquial, ací consignades segons la mitjana de quinquennis, del 1557 al 1825, amb quatre columnes complementàries, en les quals hi ha el nombre estimat d'habitants segons que hom prengui el mòdul del trenta, del trenta-cinc, del quaranta o del quaranta-cinc per mil; la darrera o cinquena columna treu la mitjana de les quatre anteriors i així hi hauria

hagut 1.828 habitants el 1557 i 3.819 el 1825 (24-25, amb gràfica, 26). Les xifres dels fogatges arriben, en el cas del de 1553, a ésser clarament ridícules (29). El 1557 s'hauria produït una ensorrada demogràfica espectacular i només «a partir del 1675 Tàrrrega augmenta la seva xifra de població de manera irrefrenable» (31). En canvi, el *Cens de Floridablanca*, amb els seus 2.866 habitants, donaria «una xifra de població enormement aproximada a la realitat demogràfica de la vila en aquell moment... Mai no es ressaltarà prou la vàlua demogràfica del cens de Floridablanca» (34).— J. P. E. [6433]

Francesc SERRA I MARSINYACH, *De la Paeria a l'Ajuntament: el canvi d'administració municipal i la introducció del castellà als «Llibres de consells» de Tàrrrega (1700-1731)*, dins «Urtx. Revista Cultural de l'Urgell», 1 (1989), 75-82.

Aquestes pàgines es basen en Tàrrrega, Arxiu Municipal, *Llibres de Consells*, 27, i *Libros de Registro*, 1. En aquest darrer el canvi de llengua es realitza el 7 de juliol del 1728, tal com hom pot veure en la pàgina fotografiada (78), després de la qual es troba alternància lingüística, amb detalls curiosos (79-80), per a la qual l'autor proposa alguna hipòtesi.— J. P. E. [6434]

Miquel SOLÉ I SANABRA, *El marc institucional i polític de la Terrassa moderna*, dins «Terme», núm. 4 (novembre 1989), 26-42.

Amb referència constant als estudis anteriors i a la documentació inèdita de l'Arxiu Històric de Terrassa, l'autor escandeix les successives etapes de configuració jurídica de l'administració municipal terrassenca: del segle XII al XV assistiríem a la «concentració progressiva del poder en mans del Consell Ordinari mitjançant la cooptació... i al reconeixement de la base territorial com a criteri de representativitat en l'accés als càrrecs de la universitat» (27). Etapes de posterior evolució foren: la decisió de construir nova església a la vila (27-28), la substitució de la cooptació per la insaculació el 1560, perfeccionada el 1593 (28), la divisió en dues universitats, la de la Vila i Terme i la Forana, que portà al naixement del nucli urbà de Sant Pere (29), el trasllat de la parròquia a la vila, acompanyada d'unes *Ordenances* del bisbe de Barcelona, del 1606 (30), l'adquisició del castell i els drets senyoriais en el darrer moment de la puixança el 1622 (31), a partir del qual comença la davallada, més profunda per la Guerra dels Segadors i les seves conseqüències en la conflictivitat social ja exasperada (33-36), després de la qual «la monarquia intervingué realment en la confecció de la nòmina d'insaculats i es reservà la potestat de revisar-les periòdicament» (37). Després de la Guerra de Successió, com arreu la *Nova planta* arrasà les estructures antigues (38-39).— J. P. E. [6435]

Ismael ALMAZÁN, *Terrassa en els segles XVI i XVII: entre la solidaritat i la por*, dins «Terme», núm. 4 (novembre 1989), 43-53.

[Pàgines en la línia d'altres de l'autor conegudes dels lectors d'ATCA, V (1986), 441, núm. 2745 i VII-VIII (1988-1989), núm. 4356]. Sobre la mateixa base arxivística, l'autor recorda actuacions de bandolers durant la segona meitat del segle XVI (45-48), la facilitat d'esmunyir-se de la justícia (49), o formes de manifestar la insolidaritat social (gavatxos, jovent; per als darrers és documentada l'Abadia de Mal Govern, organitzadora dels esquellots, 52).— J. P. E. [6436]

Manuel Vte. FEBRER ROMAGUERA, *Crisis económica y conflictos feudales en la encomienda de Torrent durante la segunda mitad del siglo XIV*, dins «Torrens. Estudios i Investigacions

de Torrent i Comarca», 5 1986=1987 [1988], 41-98.

Les circumstàncies adverses de la segona meitat del segle XIV haurien fet minvar d'una tercera part la població de Torrent i les tensions entorn de la pressió econòmica senyorial entre els representants de l'orde de l'Hospital (contra els quals hom elevà qualque memorial de greuges, resumit ací: 55 i 58) i els de la població (43-44) amenaçaven el despoblament d'aquesta (els caps de casa baixaren de 173 a 152 entre el 1373 i el 1385, 45); l'autoritat superior de l'orde, però, estigué a favor del poble (54). La situació d'aquells anys és coneguda per documentació diversa de València, *Protocols notariais* tant de l'ARV com del Col·legi del Patriarca, d'on són ací transcrits íntegres onze documents (60-98). En destaquen dos arrendaments d'imposicions municipals dels anys 1370 (65-74) i 1381 (85-97), tots dos dividits en quatre apartats: capítols de la imposició dels blats, de les carns, de la mercaderia, de les bèsties i bestiar; el primer és més detallat (setanta-un paràgrafs i cinquanta-un respectivament).— J. P. E. [6437

Adrià BESÓ ROS, *Valoració dels béns mobles de l'heretat del Ràfol en 1725*, dins «Torrent. Estudis i Investigacions de Torrent i Comarca», 5 (1986-1987 [1988]), 311-313.

Adrià BESÓ ROS, *Inventari dels béns mobles i robes de l'heretat del Ràfol de Torrent en 1794*, dins «Torrent. Estudis i Investigacions de Torrent i Comarca», 5 (1986-1987 [1988]), 327-335.

Transcripció de les taxacions dels béns mobles, realitzades en les dates esmentades, en la primera de les quals hi ha referència a una taxació d'altres béns immobles i mobles realitzada dos dies abans. La segona és realitzada en forma d'inventari i permet de conèixer la distribució de mobles i roba en les diverses habitacions de l'edifici. Tots dos documents es conserven a Torrent, Arxiu del Mas de Ràfol.— J. P. E. [6438-6439

Josep Ramon SANCHIS ALFONSO, *Acte de transmissió de poders del comanador de Torrent al seu procurador*, dins «Torrents. Estudis i Investigacions de Torrent i Comarca», 5 (1986-1987 [1988]), 315-320.

Transcripció de l'acte de transmissió de poders entre membres de l'orde de Sant Joan de Jerusalem, realitzada a Torrent el 9 de juny del 1732. El document pertany a Torrent, Arxiu Municipal, Q-101.— J. P. E. [6440

Josep TORNÉ CUBELLS, E. Miquel VALLEJO FIDALGO, *Llibre de les Ordinacions de Torroja* (Institut d'Estudis Tarraconenses. Arqueologia i Història), Tarragona, Diputació 1989, 107 pp.

Publicació del *Llibre de les Ordinacions de la vila de Torroja*, manuscrit copiat el 1685 d'un exemplar de 1582, amb afegitons d'anys posteriors fins al 1798. Conté el cos d'ordinacions municipals de la referida vila, establertes inicialment pel seu batlle i jurats el 1582. Formen un conjunt de noranta-nou capítols (9-63, del 1582; 64-92, afegits fins al 1685; i la resta d'anys posteriors fins al 1798). El contingut es refereix fonamentalment a policia rural i el seu interès històric, jurídic i lingüístic és innegable. El manuscrit porta una taula de rúbriques i els editors han dreçat uns bons índexs onomàstic i de matèries i un nítid mapa topogràfic del terme.— J.M. F. R. [6441

José M. CANAL SÁNCHEZ-PAGÍN, *Casamientos de los condes de Urgel en Castilla*, dins «Anuario de Estudios Medievales», 19 (1989), 119-135.

L'autor examina tota la documentació, tant castellana com catalana, ja publicada [fora

del cas que n'aportés d'inèdita en el text corresponent a les notes 22-25, les quals manquen de la corresponent pàgina 127 per repetició de les notes 19-21 en les pàgines 126 i 127] relativa als tres comtes urgellencs, Ermengol V (1092-1102), Ermengol VI (c.1096-1154) i Ermengol VIII (c. 1150-1209), dels quals precisa les respectives mullers (del primer o V, Maria Pérez de Carrión; del segon o VI, la primera fou Ermessèn, potser d'Àger, la segona Elvira Rodríguez de Lara; del terç o VIII, Elvira Núñez de Lara), la descendència, la parentela tant catalana (la darrera Elvira era germana de Sança Núñez de Lara, muller del comte Sanç del Rosselló, pares de Nuno Sanç, el de la conquesta de Mallorca) com castellana (els Lara) i els temps d'estades tant a Catalunya com a Castella. Són especialment citats el *Liber feudorum maior*, els *Gesta comitum Barcinonensium*, la *Chronica Adefonsi imperatoris*, que fa d'autor català (128), i el *Necrologi de Solsona*, i d'altres.— J. P. E.

[6442

María José PENA, *Consideraciones sobre el estatuto jurídico de Valentia*, dins «Saguntum», 22 (1989), 303-317.

Pàgines continuadores de les resumides dins ATCA, VII-VIII (1988-1989), 516, núm. 4473. Ací, recordades les tres fases de la Valentia romana (l'anterior i la posterior a les batalles entre Sertori i Pompèius i la imperial), a base de les dades proporcionades per Titus Livi, Sal·lusti, Plini i Pompònius Mela (304-305), l'autora centra la seva atenció en la segona fase, en la qual la població itàlica de Valentia hauria estat partidària de Sertori i per això arrasada per Pompèius, extrem que les restes arqueològiques confirmen; en conseqüència, València s'hauria convertit en colònia de veterans d'aquest general (306). Però tal deducció es basaria en una lectura, que l'autora no veu gaire clara, de Cupra Maritima (reproduïda, 317; estudiada, 307-309); les troballes arqueològiques no confirmarien una reconstrucció poc posterior a la destrucció de Pompèius; també es basaria en la distinció entre valencians «veterani» i «veteres», distinció imposada per les inscripcions; però l'autora creu que els «veteres» eren descendents d'itàlics i romans establerts el 138 a. C. i que els «veterani» eren soldats llicenciats establerts per August o en època poc posterior (314).— J. P. E.

[6443

Josep TORRÓ, *El problema del hàbitat fortificado en el Sur del reino de Valencia después de la segunda revuelta mudéjar (1276-1304)*, dins «Anales de la Universidad de Alicante. Historia Medieval», 7 (1988-1989), 53-81.

La documentació de Barcelona, ACA, *Canc.*, *reg.*, completada per la de València, ARV, *Reial*, i amb alguna d'Alacant, Arxiu Municipal d'Alacant, *Protocolos notariales*, permet a l'autor de proposar que en el primer moment després de la conquesta, la política de la corona hauria estat la d'assegurar una xarxa de castells dotats de guarnició cristiana, en un país poblat per només sarraïns, política que, sobretot després de la segona revolta, hauria estat substituïda per la de promoure la creació de poblacions de cristians, que els reis, per exigències de seguretat, volien arrecerades al peu dels castells, en llur «alcabar». Però la tendència de les poblacions hauria estat la d'assentar-se en les planes, vora les terres de conreu, abandonant els castells, tal com demostra la descripció notarial de l'estat en què es trobava el castell de Tàrbena el 1445 (70). L'article és completat amb quatre fulls afegits de gràfics.— J. P. E.

[6444

Josep TORRÓ, *Sobre ordenament feudal del territori i trasbalsaments del poblament mudèjar. La Montanea Valencie (1286-1291)*, dins «Afers», 95-124.

L'autor col·loca el seu estudi en el marc de les aportacions europees entorn de la

relació entre l'ocupació de la terra i les formes de l'hàbitat, la distribució de les explotacions i els sistemes de conreu (96-97) i concreta el tema en allò que succeí en la zona muntanyenca de València dellà Xúquer, constituïda en almoixerifat (107-118), estudiat a base de la documentació d'ACA, *Canc., reg.*, i arriba a la conclusió que la pressió fiscal portà a un avalot, fins ara desconegut, de la població mudèjar sota Alfons el Liberal (119), població que hauria estat desplaçada de les valls a la muntanya i que, això no obstant, seria una de les fonts de renda fiscal més productives del Regne de València (el 1315, Gallinera-Ebo ocupava el tercer lloc, després de Morella i Xàtiva, amb 31.500, 27.328 i 23.100 sous, respectivament) (116).— J. P. E. [6445]

Pere LÓPEZ ELUM, *Poblament rural i castellogologia valenciana en el segle XIV*, dins «Afers», 7 (1988-1989), 87-93.

Documentació d'ACA, *Canc., reg.* i d'ARV, *Reial*, fragments de la qual són ací transcrits, permeten a l'autor de defensar que el poblament rural, sobretot cristià, posterior a la conquesta era condicionat a l'existència d'un castell pròxim, en el qual la població es pogués refugiar en cas d'atac i que l'esfondrament d'un castell significava que la gent havia d'abandonar un lloc.— J. P. E. [6446]

Vicente CÀRCEL ORTÍ, *Sínodos medievals valentinos*, dins «Estudios Orlandis», 429-447.

Resum de la legislació diocesana valentina elaborada i promulgada en els vuit sínodes diocesans de Pere d'Albalat (432-434), en els dos de Jaspert de Botonac (435-436), en els dos de Ramon Despont (436-437), en el del 1320 de Ramon Despont (438-439), en dos d'Hug de Fonollet (439-440), en els dos de Vidal de Blanes (441-442), en els tres de Jaume d'Aragó (442-445), i en els dos d'Hug de Llupià (446-447).— J. P. E. [6447]

Rafael NARBONA VIZCAÍNO, *Los Rabassa, un linaje patricio de Valencia medieval*, dins «Anales de la Universidad de Alicante. Historia Medieval», 7 (1988-1989), 111-136.

Aplec de notícies sobre aquella raguèlia, arribada a València acompanyant Jaume I en la conquesta, de la qual l'autor remarca l'ascens social, de notari a generós i a cavaller i a noble en un parell de segles, i en la qual destaquen Giner Rabassa major, de ple segle XIV, autor d'un *Commentarium in aliquas leges* i d'unes *Notae super foris Regni Valentiae*; i el seu fill homònim, del pas del segle XIV al XV, compromissari de Casp (126) i abans autor d'uns *Commentarii in foros valentinos* (124). Les informacions abasten les famílies matrimonialment vinculades amb els Rabassa: Centelles, Perellós, Ripoll i Fernández de Heredia (114-120), els primers clarament anti-urgellistes en l'interregne del 1410-1412. Ultra la ja publicada, la documentació és de València, ARV, *Protocols*, i AMV, *Manuals d'albarans de claveria. Censals*.— J. P. E. [6448]

Maria TERESA FERRER MALLOL, *La batllia general de la part del regne de València dellà Xixona*, dins «Anales de la Universidad de Alicante. Historia medieval», 6 (1987), 279-309.

Les dades que proporcionen els *Registres de Cancelleria* d'ACA són concentrades de manera que primer resultat exposat el càrrec executiu de batlle general tant en el camp econòmic com en el jurídic o administratiu (279-280), a continuació allò que de més remarcable és vinculat amb cada un dels batlles de l'effimer Regne de Múrcia (280-282)

i després del 1304 dels de les terres dellà Xixona (282-289), dels de l'infant Ferran d'Aragó (289) i dels de la batllia general del regne de València dellà Xixona des del 1364 (289-298). Les darreres pàgines són dedicades a d'altres càrrecs, entre els quals destaquem els d'escrivà de la batllia general (299-300) i de ports i duanes (300-304).— J. P. E. [6449

Luis GARCÍA-BALLESTER, Michael R. McVAUGH, Agustín RUBIO-VELA, *Medical Licensing and Learning in Fourteenth-Century Valencia* «Transactions of the American Philosophical Society», vol. 79/6, Philadelphia, The American Philosophical Society 1989, [VIII] i 128 pp.

Dues parts clares constitueixen aquest llibre. D'una banda els cinc capítols de l'estudi inicial (1-55), de l'altra els dos apèndixs (56-123). L'estudi inicial exposa allò que fins ara els fons documentals de l'ACA, de l'ARV i de l'AMV permeten de saber sobre l'exigència de qualificació per a l'exercici de la medicina i de la cirurgia en la València de la Baixa Edat Mitjana. En la línia del capítol XVIII de les *Constitucions de Catalunya* de la cort de Montsó del 1289, els set furs de València del 1329, *De metges*, exigeixen, entre d'altres extrems, examen previ davant examinadors designats per la ciutat (llista dels dels anys 1336-1400 a les pàgines 56-58) i quatre anys d'estudi de medicina en Estudi General (la cort de Cervera del 1359 només n'exigí tres, 8), exigències interpretades com a esforç d'allunyar la competència de no professionals, control que el dit *Fur* del 1329 col·loca en mans del govern de la ciutat (9-10). El segon capítol és dedicat a descriure l'examen, el qual sembla haver estat igual a Barcelona i a València i ambdós al de Montpeller (11). El punt fort era la «lectio», seguida de «questiones» i de «responsoes» (13), sense que manqués una part pràctica (15). Els coneixements d'un metge valencià contemporani són deduïbles dels llibres presents en la biblioteca de Sanç del Miracle (13-14). Segons que fos el resultat de l'examen, la llicència podia ésser o no il·limitada, limitació que era més freqüent en cirurgia (16-17). La documentació contemporània permet de dubtar que tal legislació fos rígida aplicada, atesa l'escassetat de professionals, sobretot fora ciutat (19-22), perquè els clergues no hi eren sotmesos gràcies al «privilegium fori» (22-25), perquè els jueus es prevalien d'autoritacions reials (25-29) i perquè no mancava qualche dona, en particular metgesses mores (29-32). A diferència de Catalunya, on tal examen no era exigít, a València hom l'imposà també als barbers que volguessin practicar la cirurgia i mirà d'estendre un cert control dels metges sobre els apotecaris (36-39); això no obstant, el nombre d'exàmens documentats és mínim (només vuit per a metges i vint cirurgians a València entre el 1375 i el 1400, 35); la suma total de metges, cirurgians, apotecaris i barbers documentats a Barcelona i a València els anys 1325-1334 oscil·là entre 54 i 47 en la primera i 66 i 53 en la segona (37). La política reial en l'afer fou la d'assegurar la formació universitària de metges en els països de la corona catalano-aragonesa ja mitjançant la creació de l'Estudi General de Lleida en la línia de les universitats de països de cristiandat (42-43), ja a través d'un interès molt personal a assegurar-se l'atenció mèdica en el cas de Jaume II, ja a través d'intervenció reial en l'examen i llicència de metges, potser com a mitjà d'afirmar la sobirania reial malgrat les concessions a ciutats com la de València en temps del Cerimoniós i de Joan I (47-50), fins a la creació del «Studium artium et medicinae» a Barcelona per Martí l'Humà (47-50 i 53). València consta particularment famosa en el camp de l'especieria (50-51). Ultra la llista d'examinadors, ja esmentada, l'apèndix ofereix text original català de les set prescripcions dels *Furs del 1329*, el fragment d'un judici a càrrec d'un mestre en medicina perquè exercia a València sense haver estat examinat, del 1334 (61-64), la reafirmació de l'examen previ feta pel consell de la ciutat de València el 1350 (66-67), i vint-i-set certificats d'examen transcrits complets, datats entre el 1378 i el 1396 (68 ss.), més un d'esmentat només en regist

(108). Les darreres pàgines (126-128) són destinades a taula única alfabètica de persones, llocs i conceptes.— J. P. E. [6450]

Lluís GARCIA BALLESTER, Michael McVAUGH, *Nota sobre el control de la actividad médica y quirúrgica de los barberos* (barbers, barbitonsors) en los Furs de Valencia de 1329, dins «Hom. Garcia Martínez», I, 73-88.

En nota liminar els autors adverteixen que part del material en el qual es basen aquestes pàgines coincideix amb el de les immediatament anteriors. Les presents són qualificades de nota limitada a presentar la novetat dels Furs de València del 1329, és a dir l'examen, com a forma de control de l'activitat quirúrgica dels barbers (87). La raó d'aquesta novetat, no imposada a Catalunya, és vista en relació amb el fet que els barbers constituïren a València un grup gremial no integrat en el de les altres professions sanitàries, des del 1311 amb confraria pròpia (76-77). La documentació notarial confirma que el nombre de barbers valencians era superior tant en xifres absolutes com relatives al dels barcelonins entre el 1325 i el 1333 (79 i 81); el 1347 consten a la ciutat de València 12 metges i 31 barbers (78); a Morella, entre el 1329 i el 1335, els barbers mantenen el nombre i els altres grups sanitaris disminueixen (82-83). L'estudi es basa en documentació d'ACA, *Canc., reg. o Reial Audiència*, de València, ARV, *Justícia civil*, i en la de Morella, Arxiu arxiprestal i Arxiu notarial. Són publicats en apèndix el document de Jaume II facultant la constitució de la confraria de barbers i el d'Alfons III posant certes condicions a la pràctica de la gènia per part de barbers (87-88).— J. P. E. [6451]

Lluís GARCIA BALLESTER, *La medicina a la València cristiana*, dins Lluís GARCIA BALLESTER, *La medicina a la València medieval. Medicina i societat en un país medieval mediterrani* (Descobrim el País Valencià 29), València, Edicions Alfons el Magnànim 1988, 53-113.

Exposició sintètica, en la qual es troben les informacions ofertes en els dos resums anteriors.— J. P. E. [6452]

Maria Teresa FERRER I MALLOL, *La tinença a costum d'Espanya en els castells de la frontera meridional valenciana (segle XIV)*, dins «Miscel·lània de Textos Medievals», 4 (1988), 1-102.

Després de l'enumeració dels castells meridionals anteriors i posteriors a la sentència de Torrellas (1304), amb indicació de la respectiva importància, coneguda per les quantitats anyalment esmerçades a mantenir-hi un destacament (1-4), l'autora recorda les tres teories relatives a l'origen de la «tinença a costum d'Espanya», les de Ramon d'Abadal (origen castellà), de Juan Antonio Maravall (origen visigot, unitari per a les dues corones) i de Pierre Guichard (origen musulmà), i s'associa a la darrera (5-6); després, continua aplegant notícies sobre investidura (6-7) i restitució de l'alcaldia (7-13), també en el cas d'una «domus plana» o castell de poca importància estratègica (13-14); malgrat que el «costum d'Espanya» comportés concessió de l'alcaldia «ad beneplacitum», hi ha casos de comanda vitalícia i àdhuc de concessió d'expectatives (14-16). El càrrec d'alcaid exigia residència personal, tot i que no mancaren les excepcions (16-18). Les pàgines següents (18-27) apleguen notícies entorn de la retinença o pressupost per a la guarnició dels castells o per a les despeses en obres (28-36); la mancança en algun dels punts esmentats podia portar el culpable o negligent a ésser considerat traïdor, extrem confirmat amb una narració de Ramon Muntaner (36-40). El primer apèndix estableix la llista d'alcaids de nou castells meridionals, a base d'ACA, *Canc., reg.*, i *Reial Patrimoni (Mestre racional)*

o d'algunes publicacions (41-48); el segon, a base del mateix arxiu i sèries, a la qual cal afegir les *Cartes Reials Diplomàtiques*, conté transcripció de quaranta-quatre documents datats entre els anys 1302-1396 (49-102); algun d'aquests documents és ric en dades econòmiques de preus i jornals.— J. P. E. [6453]

Agustí RUBIO VELA, *El problema frumentari a València i la crisi de la Unió (1340-1348)*, dins «Hom. García Martínez» I, 89-101.

Repàs de les anotacions dels *Manuale de consells* de l'AMV, completades amb les d'altres sèries del mateix arxiu (*Llibre de seguretats, Rebutdes de Pere Montçó*), que permeten de seguir tant la rècula de mals anys des del 1340 al 1347 com els esforços dels jurats per a assegurar l'assortiment de la ciutat, extrem que es veié dificultat per les bandositats de favorables i contraris a la Unió i podria haver contribuït a fer esclatar la revolta.— J. P. E. [6454]

Ramon ROSSELLÓ, *Comerç entre València i Menorca (1381-1410)*, dins «Bolletí de la Societat Arqueològica Lul·liana», XLIV (1988), 171-177.

Presentació i transcripció de les anotacions relatives a eixides de naus del Grau de València a Menorca en la documentació de l'ARV, *Mestre racional, Batllia General*, volums 1-26, corresponents als anys indicats en el títol. Les anotacions són literalment transcrites. Hi ha un apèndix amb notícies relatives al Regne de Mallorca en documentació de l'ACV (177).— J. P. E. [6455]

José HINOJOSA MONTALVO, *Las relaciones del municipio valenciano con Murcia y Lorca durante los siglos XIV y XV*, dins «Hom. García Martínez», I, 127-141.

L'AMV, *Manuale de consells* i sobretot *Lletres missives* permeten de conèixer la consistència de les relacions entre les tres ciutats esmentades en el títol. Entre les ciutats de València i Múrcia els afers són comercials «y una amplia gama de deudas, pleitos, confiscaciones, etc.» (128) i reclamacions d'esclaus fugats (139). Amb Lorca predominaven els problemes derivats de la seva condició de lloc fronterer amb el regne sarraí de Granada (detenció de mercaders, validesa de salconduits, etc.) (139-140).— J. P. E. [6456]

Enrique CRUSELLES GÓMEZ, *Jerarquización y especialización de los circuitos mercantiles valencianos. (Finales del XIV - primera mitad del XV)*, dins «Anales de la Universidad de Alicante. Historia Medieval», 7 (1988-1989), 83-109.

La base principal de l'estudi són els protocols notarials de Vicent Çaera, actiu durant la primera meitat del segle XV i molt concentrat en comerç i món financer internacional (85). Les assegurances de la segona meitat del XIV segueixen l'esquema genovès (86). Fins al 1418 no apareixeria la primera referència documental al mercat d'assegurances marítimes (89), en ple ús en la dècada del 1430, coincidint amb la puixança del comerç valencià en el mercat nord-europeu (90). Els contractes d'assegurança permeten de constatar l'especialització de mercaderies destinades als diversos mercats: comí, anís, sabó, arròs, panses i fruita seca vers el Nord d'Europa (88-90), llana vers el Centre i Nord d'Itàlia (91-94), draps, als quals se sumen la sal i el blat, en una ruta que arriba a ésser circular València-Mallorca-Nàpols-Sicília-Nord d'Àfrica i regne sarraí de Granada («partibus Spanie» 95, ruta que podia saltar estret enllà «ad plagias del Araig vel de Cale, vel de Mazagran, portus de Adzamor», 101); en el transport del drap assegurat a València, els valencians arribaren gairebé a tenir l'exclusiva (99); en aquest marc és transcrita la traducció

catalana del 1412 d'una lletra de canvi escrita en àrab (97).— J. P. E. [6457]

Alvaro SANTAMARÍA, *La demografía en el contexto de Valencia, siglo XV*, dins «Acta Historica et Archaeologica Mediaevalia», 9 (1988), 311-332.

Exposició crítica de les dades relatives al creixement demogràfic de la ciutat i del regne de València. Remarca la consciència tant de naturals com de visitants que València es trobava a darreries del segle XV en situació d'ufana (312-315) i era una de les primeres ciutats europees, la segona de la Península després de Lisboa (320: 10.000 famílies). Les dades del 1489 són les proporcionades per Gaspar Eixemeno en els seus protocols, ara a l'AMV: 8.840 famílies (319); les del Regne de València haurien pujat a 50.000 (322), distribuïdes en sis blocs fiscals (323). L'augment fou en gran part migratori: cinquanta noves famílies cada any entre el 1387 i el 1396; vint-i-sis durant la primera meitat del segle XV, el 79% de les quals procedien del Regne i la resta seguia aquest ordre: Castella, Aragó, Catalunya [però els rossellonesos són comptats com si no fossin catalans, 328], Mallorca, Portugal i Navarra (326-327). A començaments del segle XV hauria començat una política d'acolliment selectiu d'immigrants, favorable a la mà d'obra qualificada (331-332).— J. P. E. [6458]

María Luz LÓPEZ TERRADA, *El médico del Hospital General de Valencia en el siglo XVI (1512-1600)*, dins «Hom. García Martínez», I, 325-335.

La documentació de l'Hospital de València es troba actualment en l'Arxiu de la Diputació Provincial d'aquella ciutat i permet de conèixer l'evolució del lloc que el(s) metge(s) ocupà(ren) en aquell Hospital, el qual començà el 1512 aplegant els metges dels hospitals medievals que en ell desembocaren (326). La reforma del 1581 introduí una divisió per mesos, en cada un dels quals un metge era responsable dels malalts (330), però calgué tornar entera per al bé dels malalts i el 1591 hom nomenà dos metges ordinaris (331). La paga augmentà de deu lliures anyals al començament a cent el 1592 (328), més que les altres categories de servidors de l'hospital. La documentació aplegada per Josep Rodrigo Pertegàs permet de conèixer les persones dels metges de l'Hospital, tots vint-i-quatre (menys dos) catedràtics de medicina i set autors de llibres de la matèria (332-334). Una bibliografia sobre el tema clou l'article (335).— J. P. E. [6459]

Remedios FERRERO MICÓ, *La sisa sobre la carne en la Valencia renacentista*, dins «Hom. García Martínez», I, 217-228.

L'impost sobre la carn fou una de les principals entrades econòmiques de la ciutat de València. Hom en coneix els detalls a base dels contractes d'arrendament del monopoli en l'assortiment de carn, en els quals constaven tant les obligacions dels proveïdors (normalment un per a cada setmana del mes) com els tipus d'imposició per a cada gènere o el dret a préstecs municipals, lliures d'interès durant mig any, per a la compra de quantitats importants de bestiar destinat al consum de la ciutat (221). No mancaven les concessions reials de treta d'animals de Castella o d'altres parts (222). Un apartat explica el mecanisme de «la fillola dels porchs», sots-arrendament de proveïment i venda d'aquesta carn (223-224). La base documental és a l'AMV, sèries de *Préstecs*, *Protocols d'actes o Arrendaments*, d'on són transcrits fragments. Hi ha quadres sinòptics dedicats als tipus d'imposició entre els anys 1530-1550 (220, 223, 226) i als propietaris dels taulells per a la venda de carn (228).— J. P. E. [6460]

M. Dolores SALVADOR, *Las «bandositats» valencianas en la década 1553-63*, dins «Hom. García Martínez», I, 229-239.

La documentació d'ACA, *Canc.*, reg. i de València, ARV, *Reial*, reg. 1323-1327, permet de conèixer que davant les bandositats locals, els virreis de València procuraven que les parts enemistades signessin acords de pau i treva, reblats amb fortes multes pecuniàries en cas d'incompliment (230-231). Ací són exposats amb major detall casos d'Alzira (232-234), de Cocentaina i Penàguila (234-235), d'Onda (235) i d'Oriola (236-237), amb taula dels casos coneguts (239).— J. P. E. [6461

Josefina MATEU IBARS, *Iconografía de los virreyes de Valencia. Aportación a su estudio (s. XV-XVIII)*, dins «Hom. García Martínez», I, 189-202.

Inventari de les representacions pictòriques de setze virreis del Regne de València, del 1440 al 1706, d'algun dels quals es conserva més d'un quadre. En la fitxa dedicada a cada un, l'autora fa constar la respectiva inscripció, també visible en les reproduccions de les setze làmines incloses en l'article.— J. P. E. [6462

Joan BRINES BLASCO, Carme PÉREZ APARICIO, *La vinculació al País Valencià: Origen, transmissió i dissolució dels vincles d'En Guillem Ramon Anglesola*, dins «Hom. García Martínez», II, 229-252.

La primera part de l'article recorda la legislació dels *Furs* i de les corts de València sobre la vinculació, acte jurídic pel qual la persona que el funda determina un conjunt de béns que s'han de mantenir íntegres a perpetuïtat (232). La legislació relativa es troba en la de testaments (232-237): «...en el País Valencià el vincle podia abarcar la totalitat o quasi totalitat dels béns del testador» (236, nota 14). La forma d'aplicació de la legislació és molt menys coneguda (237-238) i l'autor aporta el cas de Guillem Ramon d'Anglesola i dels actes de vinculació de dominis útils en els capítols matrimonials del seu fill Tomàs el 1642 (243) i en el testament del 1667 (244-245). Durant el segle XIX aquells béns serien desvinculats i acabarien venuts (248-251). Un arbre genealògic (247) i tres quadres relatius a béns completen l'article.— J. P. E. [6463

Fernando BENITO DOMÉNECH, Vicente VALLÉS BORRÁS, *El «Martirio de San Leodicio», última obra de Jerónimo Jacinto de Espinosa*, dins «Archivo Español de Arte», LXII (1989), 207-209.

L'arxiu de València, Col·legi del Corpus Christi, *Protocols notarial*s núm. 10916, conté el rebut del 1667, ací transcrit, d'allò que restava a pagar del dit retaule; aquest havia d'ésser col·locat davant la sepultura del donant en l'esmentat col·legi. També és reproduïda la inscripció del sepulcre (207).— J. P. E. [6464

Maria de los Àngeles PÉREZ SAMPER, *Valencia en fiestas. La celebración de la boda de don Carlos y doña María Amalia en 1737*, dins «Hom. García Martínez», II, 327-347.

Potser perquè era fill d'Isabel Farnesio, esposa de Felip V, la cort espanyola indicà que calia solemnitzar arreu el casament del futur Carles III amb Maria Amàlia de Saxònia, quan la de l'hereu, futur Ferran VI, havia passat desaparebuda (331-332). Les festes de València són conegudes per la *Relación de las festivas demostraciones con que la ciudad de Valencia ha celebrado los reales desposorios...*, del dominicà Tomàs Güell, manuscrita a València, Biblioteca de la Universitat, ms. 13 (330, nota 7), de la qual són transcrits els fragments descriptius d'aquelles celebracions i gernació manta vegada sense fre, on no

mancaren representacions de comèdies i d'òperes ni versos de circumstància (343-344).—
J. P. E. [6465]

Lluís GUIA MARÍN, *Procedències (!) protocol·làries i poder polític: algunes dades sobre la conflictivitat valenciana a mitjan segle XVII*, dins «Hom. Garcia Martínez», II, 43-53.

Arribada a València la notícia de la mort del príncep Baltasar Carles, les institucions del Regne i la Ciutat de València començaren una llarga parlamentació amb el virrei entorn del cerimonial amb el qual s'havia de revestir l'ambaixada de condol, que les dites institucions li havien de trametre com a representant del rei. Els detalls d'aquella negociació són coneguts pel volum de l'ARV, *Reial* 539. L'ambaixada del 19 de desembre del 1646 no comptà amb la presència del braç reial (ciutat de València), fet que provocaria acusacions i un memorial de descàrrec adreçat pels estaments al rei. Aquest donà la raó als estaments, però la política reial seguí devaluant la capacitat real de decisió de les instàncies representatives del regne.— J. P. E. [6466]

Alfredo FAUS PRIETO, *Los terremotos de 1748 en el antiguo Reino de València. Documentos de base y notas para su estudio*, dins «Saitabi», XXXVIII (1988), 203-218.

Objectiu de l'autor és el de fer conèixer el major nombre possible d'escrits localitzables relatius a l'esdeveniment i d'intentar-ne una primera aproximació (205). Les pàgines 205-209 contenen una informació crítica de les publicacions ocasionades pel desastre o dels fons arxivístics que en contenen descripcions (Madrid, AHN; València, AMV; Xàtiva, Arxiu Històric), incloses les destinades a aplacar la ira divina, que hom considerava manifestada en el terratrèmol, extrem que es traduí en la prohibició de representacions teatrals. A base de la informació proporcionada per les fonts esmentades, l'autor precisa les dates principals (23 de març i 2 d'abril) i constata la diversitat de notícies en relació a la durada, a les sotragades consegüents i als fenòmens preparatoris, l'explicació comuna del fenomen com a explosió de gasos en el centre de la terra transmetent foc i vent pel sistema de filicis i estableix la llista de signes precursors (209-217).— J. P. E. [6467]

Salvador ALDANA FERNÁNDEZ, *Un proyecto de arquitectura militar para la transformación de la Lonja de Valencia en el siglo XVIII*, dins «Archivo de Arte Valenciano», LXX (1989), 61-66.

El projecte de transformació de la llotja en caserna és signat el 1749 per Carlos Desnaux i es conserva a Simancas, Archivo General, *Guerra Moderna*. N'és ací transcrita l'explicació (64) i reproduïts tres traces i un plànol (65-66).— J. P. E. [6468]

J. MOUYEN, *El «Corral de la Olivera» de Valencia en 1678 y 1682: tentativa de definición sociológica de su público*, dins «Hom. Garcia Martínez», 85-111.

La base documental d'aquestes pàgines és constituïda per les sèries de *Judiciari*, *Llibre major* i *Contrallibre major* de l'Arxiu de l'Hospital General de València; les seves dades permeten tant de reconstruir el plànol del dit corral (89) com de conèixer amb precisió el nombre d'espectadors de cada representació superior als 560, les successives companyies que hi actuaren i el fet que els espectadors constituïen una piràmide social inversament proporcional a la piràmide real de la població (99). L'exposició és completada amb tretze altres gràfics o croquis.— J. P. E. [6469]

Fernando ANDRÉS ROBRES, *Aristocracia y censos en Valencia (a un siglo de la expulsión)*, dins «Hom. García Martínez», II, 215-227.

Alguns processos conservats a València, ARV, *Escrivanes de cambra*, proporcionen dades per a conèixer la situació econòmica de quatre cases nobiliàries (comte de Gestalgar, duc de Villahermosa, marquès de Guadalest, i marquès de Mandas-Dues Aigües), agreujada pels interrogants que la Guerra de Successió havia col·locat en els drets senyorialen en les terres austriacistes (218-219). L'autor esbrina quins eren els creditors de les cases nobiliàries i les diverses fonts coincideixen a assenyalar que un 51% de les quantitats deixades pertanyien a particulars distingits o amb dret al «don» (223-224), els quals baixaven al 43'3% en els préstecs a municipis de comarques centrals i al 33'6% en els préstecs a municipis de les septentrionals (227).— J. P. E. [6470]

Adela MORA CANADA, *Los principios del procedimiento mercantil del nuevo tribunal de comercio valenciano de 1762*, dins «Hom. García Martínez», II, 355-366.

El principi era l'aplicat en jurisdiccions especials, el de prescindir de formalitats legals i procedir de forma sumària, és a dir, «simpliciter et de plano, sine strepitu et figura iudicii, sola veritate perspecta», principi que era traduït «por los principios de verdad sabida y buena fe guardada» (361). La documentació de València, AMV, *Tribunal de comerç*, permet de conèixer la forma com tals principis eren conscients i aplicats en els processos comercials valencians, cosa que de cap manera no significa manca de garanties judicials a l'hora de permetre cercar i presentar proves (364-366).— J. P. E. [6471]

Andrés DÍAZ BORRÁS, Anaclat PONS I PONS, Justo SERNA ALONSO, *De desembarcador a port: Un proyecto fallido de la Junta de Comercio de Valencia en la crisis de l'Antic Règim (1792-1799)*, dins «Afers», 8 (1988-1989), 467-485.

A base de sèries diverses de l'AMV, i en particular *Llotja*, lligall 48, completades amb d'altres de l'ARV, *Reial Acord*, trobem ací narrades les vicissituds de la construcció del port al Grau de València, iniciativa de la Junta de Comerç acompanyada per totes les altres institucions ciutadanes (469-470). Hom donà plens poders a l'enginyer de Marina, Manuel Mirallas, però aviat començaren les acusacions de malversació econòmica, de les quals l'enginyer es defensà amb un *Memorial* de descàrrecs adreçat al govern central (480-483). Altres entrebancs vingueren del fet que els blocs de pedra havien d'arribar de Cullera i aquella vila veié en el nou port un competidor (471), de l'altre fet que a fi d'abaratir costos hom pensà a ocupar-hi presidians (471-473) i de la insuficiència del finançament (474-477).— J. P. E. [6472]

Maria Cruz ROMEO MATEO, *Formació d'un patrimoni familiar i gestió burgesa de la terra: els Belda i la desamortització de Godoy a València*, dins «Recerques», 20 (1988), 197-220.

Només una part d'aquestes pàgines recauen dins els nostres límits cronològics, les que es refereixen als primers passos d'aplicació a València de la Reial Cèdula del 25 de setembre del 1798, que desamortitzava «propietats de fundacions, confraries, obres pies, etc.» (200), els expedients d'alienació de les quals foren enantats entre el gener i el setembre del 1800, afectant béns que sumaven 650.572 lliures (199). La documentació de València, ARV, *Propiedades antiguas*, no sols permet de conèixer localització de béns i noms i qualificació de compradors (199-200, 205), sinó també dificultats posades pels negativament afectats (201). Un dels majors compradors era Francesc Belda i Pla, que invertí més de 480.000 rals de billó en la compra de distints lots de terres, tots localitzats a Xàtiva

(206), el currículum del qual és reconstruït en aquestes pàgines (207-209).— J. P. E. [6473

Josep M. T. GRAU I PUJOL, ROSER PUIG I TÀRRECH, *L'economia de Vallclara a inicis del segle XVIII segons les fonts fiscals*, dins «Centre d'Estudis de la Conca de Barberà. Aplec de Treballs», 9 (1989), 179-203.

Estudi basat en el cadastre del 1738, conservat a Lleida, Arxiu Històric, *Cadastres. Vallclara*, caixa 131, i en un capbreu del 1732; i completat amb la comparació amb dades paral·leles de pobles veïns. Hi trobem, primer, la prova de l'ocultació de béns en els cadastres (en un cas, un jornal i mig de camp declarat en el capbreu es converteix en 0'37 jornal en el cadastre, 181; ocultació frapant en el cas dels porcs, 189 i 196) i a continuació resum de les dades de les dues fonts: llista alfabètica de topònims del terme (182) i notícies relatives a tota mena de propietat i producte: bosc i conreus, distribució de la terra i configuració de la propietat, rendiments de l'agricultura, de la ramaderia i de les activitats de transformació, càrregues tributàries i transmissió de la propietat. Les pàgines finals presenten taules de contribució personal (197-198), de contribuents segons el cadastre del 1738 (198-200), de superfície declarada en el mateix cadastre (201) i de distribució de les parcel·les (202-203).— J. P. E. [6474

J. VILAGINÉS, *El fenomen parroquial en la societat del Vallès Oriental a l'Alta Edat Mitjana (ss. XI i XII)*, dins «Acta Historica et Archaeologica Mediaevalia», 9 (1988), 125-142.

La documentació ja publicada en aplecs diversos i l'encara inèdita a l'ACA, *Canc.*, *Pergamins*, ACB, *Libri Antiquitatum*, i ADB, *Regestum dotaliarum*, porta l'autor a assenyalar que «el pas de la vil·la a la parròquia es realitza al Vallès Oriental a partir del segon quart del segle XI» (128) i que la parròquia comporta la sagrera de trenta passes, dins la qual hom cerca de tenir la casa, amb el consegüent encariment dels preus i tributs (134-135). Fins a la reforma gregoriana, les esglésies eren cobejades per les famílies poderoses o per les principals institucions eclesiàstiques (136-138). La taula final indica cronològicament l'aparició de les parròquies del Vallès oriental en la documentació entre els anys 904 i 1098 (140-142).— J. P. E. [6475

Coral CUADRADA I MAJÓ, *El sagramental i les franqueses del Vallès i del Maresme a l'Edat Mitjana*, dins «XXXIII Assemblea», I, 203-217.

L'autora mateixa sintetitza aquestes pàgines amb les paraules següents: «Hem seguit en aquesta exposició els trets més significatius de l'origen del sagramental i del seu enllaç amb el moviment de franquesa, així com llur posterior desenvolupament, que donà com a conseqüència la voluntat quasi bé unànime als pobles del Maresme de deslliurar-se del jou feudal i de voler convertir-se en homes de la Corona. Però si aquest fou en molts casos un procés regular a les darreries de l'època medieval, la característica específica de la contrada fou la de convertir les parròquies en carrer de Barcelona...» (216-217). Ultra la barcelonina (ACA, ACB, *Libri Antiquitatum*, AHPB), la documentació emprada pertany a arxius municipals com el d'Argentona (206, nota 8) o a particulars com el del mas Camp d'Argentona (207) o d'altres indicats mitjançant sigles, [l'equivalència de les quals no és explicitada]. A la pàgina 216 són resumides les condicions de redempció de la jurisdicció damunt les Franqueses del Vallès a favor del senyoriu reial.— J. P. E. [6476

Josep DANON I BRETÓS, *L'assistència mèdica al Vallès entre els segles XVIII i XIX*, dins «XXXIII Assemblea», I, 231-237.

En el *Cens de Floridablanca* només consten metges en disset dels cinquanta-set pobles del Vallès. L'autor ha documentat setanta-dos metges en el període estudiat, escorcollant els registres de la Universitat de Cervera, ara a Barcelona, BU, *Arxiu*, els del l'Acadèmia de Medicina Pràctica de Barcelona a la Reial Acadèmia de Medicina, i d'altres, completats amb les dades ja publicades de la Universitat d'Osca. Són nominalment documentats metges a les següents poblacions vallesanes: Caldes de Montbui, Cardedeu, Castellar del Vallès, Castellterçol, la Garriga, Granollers, Matadepera, Mollet, Olesa, Ripollet, Rubí, Sabadell, Sant Celoni, Sant Cugat, Sant Feliu de Codines, Sant Llorenç Savall, Sentmenat, Tagamanent, Terrassa i Vilamajor. Sense que se'n coneguïn els noms, consta l'existència de metge a l'Ametlla del Vallès i a Plegamans.— J. P. E. [6477

Ramon SALA, *Les mentalitats a l'Alt Vallespir al segle XVIII*, dins «L'Avenç», núm. 129 (setembre 1989), 28-31.

Resum de tesi doctoral defensada a la Universitat de París-Sorbona el 1989. Ací trobem aplegats els símptomes de vinculació de la comarca al Principat de Catalunya durant aquell segle, i explicades les devocions col·lectives manifestades sobretot a través de les confraries i conegudes mitjançant la consuetud de l'Arxiu Parroquial de Prats de Molló; també les preferències personals conegudes a través dels testaments i del ritual funerari, manifestats en la documentació notarial de Perpinyà, Arxius Departamentals dels Pirineus Orientals.— J. P. E. [6478

M. Ester FABRA I SALVAT, *El castell de Vallmoll. Història i arquitectura*, dins «XXXV Assemblea», I, 353-366.

L'interès d'aquestes pàgines és preferentment arquitectònic i les dades històriques aplegades descansen en textos antics ja publicats. La pàgina 363 és destinada a reproduir el plànol del poble delimitat el 1646 per Beaulieu.— J. P. E. [6479

Antoni GRAU I VERDÚ, *Dues notícies de Vallmoll: les epidèmies de 1720 i 1809*, dins «XXXV Assemblea», III, 317-323.

L'*Obituari* de l'Arxiu Parroquial de Vallmoll permet de saber que l'any 1719 els difunts foren vuitanta-quatre, quaranta-sis dels quals eren albat, mentre els baptismes només pujaren a vint-i-cinc. De més a més, són transcrites dues notes del rector Pere Ferrer amb notícies sobre aquella passa, i publicats dos gràfics (318-319).— J. P. E. [6480

Joan PAPELL I TARDIU, *Els orígens fundacionals de Valls*, dins «XXXV Assemblea», I, 395-406.

L'autor recorda les versions que durant el segle XVIII foren donades i pretesament documentades entorn dels primers habitants de Valls després de la reconquesta (396). Ell esbrina la documentació més primitiva, la dels anys 1023 a 1067, i troba que el topònim «valls» és nom comú (398), no compareixent el nom propi encara en la confirmació dels drets de la seu de Tarragona del 1154, ans només el 1194 en altra butlla papal de confirmació de béns (402), raó per la qual l'autor arriba a la conclusió que l'origen de Valls seria «conseqüència de la repoblació atorgada gràcies a la Carta de Franquícia de l'any 1154, dita Carta d'Acapte d'Espinaversa» (405).— J. P. E. [6481

Pere CATALÀ I ROCA, *Una línia familiar de poblament del Valls inicial: els Vilagrassa*, dins «XXXV Assemblea», I, 299-308.

En un document del 1194, Alfons el Cast concedia protecció a Domènec de Valls i en aquest document compareix un Pocullull de Valls. L'autor ressegueix d'altres documents, en particular del *Cartulari de Poblet* o del *Llibre blanc de Santes Creus*, on compareix tal raguèlia, i s'atura en un del 1159, on una Pocullull resulta casada amb un Vilagrassa, raó per la qual aplega els testimoniatges documentals dels dos cognoms i els d'altres famílies emparentades, cosa que li permet d'assenyalar alguns dels primers nuclis familiars de Valls.— J. P. E. [6482]

Gabriel SECALL I GÜELL, *Els antics carrers de Valls* (Biblioteca d'Estudis Vallencs XXVI), Valls, Institut d'Estudis Vallencs 1989, 288 pp.

Després d'una semblança d'En Gabriel Secall, recentment traspasat, signada per P. Altés i Serra (11-14), trobem una exposició descriptiva dels elements configuradors de la ciutat (muralls, places, fonts) i dels carrers pròpiament dits, de les places, dels ravals, dels passeigs i de les barriades, un per un, dins la qual s'han integrat les notícies que «a partir de mitjan segle XIII, els fons arxivístics vallencs ja comencen a proporcionar... sobre els carrers i places» (15). De més a més, hi ha presentació de temes més acostats al nostre camp, com és ara *L'antic Estudi de Valls* (70-71), en el qual hem de remarcar la notícia que la casa comprada pel comú per a estudi el 1453 encara resta dempeus; o el del *Carrer dels Jueus i Call dels Jueus*, on som informats que en el «pogrom» del 1391 «foren robades diverses *Sefer Toràh* és a dir *Rotlles de la Llei*» (96); o el del *Carrer dels Metges* (102-104); o el de *Les esglésies romàniques de Sant Joan i Sant Miquel*, on trobem notícies tretes del *Llibre del Consell* (construcció d'orgues) i del *Llibre del Consell especial* sobre trasllat de cementiris el 1588 (170-171); el de la *Plaça de l'Oli*, amb notícia d'un testament de darreries del segle XVII, en què el testador fundava una *Salve cantada* i unes *Hores de creu* davant dues imatges de la plaça (198); o la traducció d'una inscripció llatina en l'antic Castell (206).— J. P. E. [6483]

Ignasi M. COLOMER PRESES, *Mapes antics amb topònims vallencs*, dins «XXXV Assemblea», III, 73-76.

Presentació i comentari de les dues grafies: «Vals» i «Uals», amb les quals la població és designada en els mapes manuscrits (tres, 73) o publicats (deu, 74-76) del 1469 ençà. Hi ha dues reproduccions en la pàgina 75.— J. P. E. [6484]

Anton M. DILLA PENA, *El carnaval i les mascarades en la tradició vallenca*, dins «XXXV Assemblea», I, 31-53.

Troblem en aquestes pàgines: les frases de documents, que prenen tals jornades com a punt de referència en el curs de l'any (33). A la pàgina 36 comencen les notícies de la celebració de Carnestoltes a Valls del segle XVI ençà, algunes d'elles tretes directament dels *Llibres del consell*.— J. P. E. [6485]

Francesc OLIVÉ I OLLÉ, *Rogatives públiques a començaments del segle XVII: la secada de 1605 a Valls*, dins «XXXV Assemblea», II, 167-174

Les notícies contemporànies conservades en documentació de Tarragona, AHT, *Llibre d'actes del consolat*, AHA, *Llibre de determinacions de la reverend comunitat de preveres de Valls*; i de Valls, AHC, *Llibre del consell especial*, permeten de conèixer els esforços enca-

minats a fornir de forments la població ja des de l'estiu del 1604, l'augment progressiu dels preus d'una quartera de blat (33 sous durant aquell estiu, 56 en començar l'any 1605) (168-169), i les pregàries públiques a iniciativa d'entitats diverses el febrer del 1605, pregàries que culminaren en la de la Comunitat de Preveres de Valls a Montserrat, la composició de la qual és ací transcrita (170). S'escaigué que «la nit en què la comitiva arribà a Montserrat, el cel s'obrí i plougué» (171).— J. P. E. [6486

Josep Maria MASSONS, *Homes de Valls. Metges i cirurgians que no foren cèlebres*, dins «XXXV Assemblea», III, 325-331.

Documentació de la Universitat de Cervera; de Segòvia, Arxiu Militar General; i de Simancas, Archivo General, permet de reconstruir la trajectòria biogràfica de tres militars d'ascendència valona nascuts a Valls entre el 1735 i el 1770, segurament perquè llurs pares pertanyien a l'esquadró de dragons (326-328); i la de set vallencs estudiants de medicina, quatre dels quals eren a la universitat d'Osca, dos a la de Cervera i un a la de Gandia (329-330).— J. P. E. [6487

Ricard IBARRA I OLLÉ, *El diputat del comú i el síndic personer: dos càrrecs d'extracció popular a l'ajuntament borbònic. Mecànica d'elecció al Valls setcentista*, dins «XXXV Assemblea», II, 99-109.

Trobem en aquestes pàgines la distribució de la vila en onze barris que nomenaven dos comissaris electors, els quals elegien els dos diputats i el personer. L'elecció del 1790 és coneguda per l'acta oficial, conservada a Valls, Arxiu Històric Comarcal, *Llibre d'elecció del diputat*, ací transcrita, on consten tant els electors com la persona a la qual cada elector donà el seu vot (101-105). Un quadre presenta les quantitats absoluta i relativa pagada per cada carrer el 1790, a base del *Cadastr*, del mateix arxiu (107-108).— J. P. E. [6488

Jordi ROVIRA I SORIANO, Andreu DASCA I ROIGÉ, *Els aspectes històrics de la vila de Valls segons el qüestionari de Francisco de Zamora (1790)*, dins «XXXV Assemblea», II, 175-182.

La documentació valenca del segle XVIII no conté rastre de la informació demanada per Francisco de Zamora, raó per la qual l'autor recorda dades de la paral·lela de Tarragona, en relació a la qual suggereix que l'escrit de Feliu Amat de Palou i Font, *Noticias de Tarragona dadas a su ayuntamiento...* seria la seva aportació a les respostes d'aquella ciutat (176). De la de Valls, ara a Madrid, Biblioteca de Palacio, en transcriu la lletra de tramesa del qüestionari i aquella part d'aquest (preguntes núms. 135-146) que més es refereix a aspectes literaris i culturals. I així sabem que Valls tenia escoles de primeres lletres per a nois i noies, de gramàtica i de filosofia, aquestes en el convent del Carme, coneixem els llibres, entre els quals el *Franselm* i el *Llibre del Roser* (179), que no hi havia impremta, ni arxius, ni museus i que les biblioteques «no pasan de medianas y no se franquean al público» (180).— J. P. E. [6489

Lluís J. NAVARRO I MIRALLES, Josep M. SABATÉ I BOSCH, *Una aproximació al clergat secular fill de Valls a les acaballes de l'Antic Règim: els atestats com a font biogràfica*, dins «XXXV Assemblea», II, 159-165.

La documentació de Tarragona, AHA, *Registros de Negocios* (159-160), informació del contingut a 164-165), conté dades biogràfiques, autenticades pel secretari de cambra de l'arquebisbat, dels clergues del dit bisbat. La major part de tals biografies discorre pel

segle XIX, però recau en el XVIII llur formació i anys d'estudi, amb la corresponent informació sobre escoles. D'un d'ells, Francesc Antoni Ricardi, consta que fou mestre de minyons i de gramàtica a Vila-rodona, a Falset i a Sarraal (163).— J. P. E. [6490]

Miquel S. GROS I PUJOL, *L'antic retaule romànic de la catedral de Vic: assaig de reconstrucció*, dins «Studia Vicensia», 1 (1989), 99-126.

Una dotzena de plafons amb representacions en relleu d'estil romànic havien estat considerats restes d'una portada de la catedral vigatana semblant a la de Ripoll; posteriorment, hom començà d'indicar que procedien de l'antic altar major, substituït el 1266 en temps del bisbe Ramon d'Anglesola; l'autor aporta dos martirologis del Museu i de la Biblioteca Episcopals, segons els quals el bisbe esmentat hauria substituït el retaule de la capella de Sant Pau, no pas el de l'altar major, i considera que la substitució de l'antic retaule romànic per un de gòtic hauria estat realitzada els primers decenniis del segle XV (102). Descrits els relleus (104, 109-110 i 117-118), en reconstrueix el conjunt (122-123) i, basat en les deixes per a obres en la catedral documentades durant el segle XII, s'inclina a datar el retaule en el decenni 1150-1160 (125).— J. P. E. [6491]

Jaume AGUADÉ I SORDÉ, *La població de Vilabella als segles XVI i XVII (1566-1640). La immigració francesa*, dins «XXXV Assemblea», II, 11-28.

El *Fogatge* del 1553 reporta vint-i-set cases de Vilabella, la llista de les quals és a la pàgina 12. Però les valies del 1576 n'esmenten cinquanta-tres, més dotze en els llogarrets de les Cabeces, els Masos i el Pedrós (13-14), llista pràcticament idèntica a la de confreres del Roser del 1570, la qual, de més a més, indica quantes persones hi havia a cada casa, amb la suma de tres-cents sis habitants (19-21). En el mateix arxiu parroquial, els llibres de matrimonis del 1556 al 1640 informen que el 9% dels homes casats en la dita parròquia eren naturals de bisbats occitans del centre dels Pirineus amunt. L'article és completat amb fotocòpia d'una anotació matrimonial (19), transcrita en la pàgina anterior, amb tres quadres i un mapa dels dits bisbats.— J. P. E. [6492]

Jaume de PUIG I OLIVER, *Un inventari de l'església de Vilabertran del 1587*, dins «Annals de l'Institut d'Estudis Gironins», XXX (1988-1989), 531-552.

L'inventari global del monestir de Vilabertran contenia, ultra la part ací publicada, la ja editada en les pàgines d'ATCA, I (1982), 217-259. Tot el conjunt es troba en el ms. 721 de Barcelona, Biblioteca de Catalunya. Ací, després de la presentació, en la qual tenim una visió de conjunt dels paraments litúrgics i de les obres d'art d'aquell monestir (531-533), segueix la transcripció de l'inventari, en el qual són distingides les relíquies, d'una banda, els objectes d'argent, de l'altra, i encara els paraments litúrgics de tot el monestir o de cada una de les capelles. Trobem a la sagristia el *Llibre de les ordinacions i determinacions del capítol* i el *Llibre dels dipòsits fets en la caixa* (548) i al cor els llibres litúrgics (549-550 i 551).— J. P. E. [6493]

Valentí GUAL I VILÀ, *El poblament de Vilanova de Prades a l'Edat Moderna*, dins «XXXV Assemblea», II, 81-97.

Centrada la situació de la comarca de les Muntanyes de Prades, l'autor recorda primer els dotze fogatges o censos o documents equivalents que van entre els anys 1497 i 1787, any en què la població global de les referides muntanyes pujà a 4.613 habitants (83). La situació demogràfica de Vilanova de Prades és exposada seguint les dades dels registres

parroquials, ara a Tarragona, AHA, *Arxiu Parroquial de Vilanova de Prades*, i n'exposa el dinamisme per períodes de mig segle, tot recordant els esdeveniments que influïren en la demografia.— J. P. E. [6494]

Valentí GUAL I VILA, *Matrimonis de Vilanova de Prades (1597-1815)*, dins «XXXV Assemblea», II, 67-80.

A base del registre de matrimonis de l'arxiu esmentat en el resum anterior, l'autor ens proporciona, primer, una anàlisi dels elements configuradors de cada partida matrimonial (67-68) i després exposa les variants sociològiques vinculades amb la procedència de cada un dels esposos, segons que fossin de la mateixa població o un d'ells provengués de contrades més o menys allunyades.— J. P. E. [6495]

Ramon FARRIOL I CLAVÉ, Carles JANSÀ I GRAN, Josep MORELL I TORRADEMÈ, *Antics territoris del municipi de Vila-seca i Salou* (Monografies de Vila-seca i Salou 14), Vila-seca i Salou, Agrupació Cultural de Vila-seca i Salou 1988, 96 pp., IV làmines i nou mapes.

Aquest llibre dedica sengles capítols a cada un dels dits antics territoris: Barenys (19-21), les Comes d'Ulldemolins (23-26), les Franqueses (27-30), el Mas de l'Abat (31-34), la Pineda (35-41), Salou (43-50), el Territori de Tarragona (51-53), Vila-seca de Solcina (55-60), Vila-seca del Comú (61-69), Vilagrassa (71-73), amb un apartat final dedicat als territoris veïns (75-78) i altre a la bibliografia (79-80). L'apèndix conté [traduïda del llatí?] una acta d'establiment de diverses propietats útils en terres de Salou atorgada per l'arquebisbe de Tarragona l'any 1692 (81-85). Cada un dels apartats basa les seves informacions en documentació publicada o inèdita.— J. P. E. [6496]

Josep M. MARQUÉS [I PLANAGUMÀ], *Gent, terra i bestiar a Vilobí, 1716-1718*, dins «Quaderns de la Selva», 2 [1989?], 145-155.

Les bases d'aquesta exposició són: el *Cadastre de Vilobí del 1716*, manat per l'intendent [Antoni] Sartine, ara a Vilobí d'Onyar, *Arxiu familiar Vives*; la *Talla i taxa del personal del any 1717*, la *Nota i memorial de les famílies del lloc i terme de Vilobí 1718*, la *Talla per a pagar una carta de pagament de 300 lliures, 1717* i documentació complementària relativa a allotjament de soldats i a caps de bestiar de cada casa, de l'ADG, *Causes pies* (145-146). Si la documentació fiscal parla de cinquanta-tres (o cinquanta-cinc) famílies amb 297 persones, les famílies que eren obligades a allotjar soldats eren noranta-dues i la suma total d'habitants pujava fort per damunt els 328 del cens del 1719, car hom arriba a la conclusió que la mitjana per casa era de 5'5 persones (150-151). L'autor reconstrueix la piràmide d'habitants i dona en apèndix el quadre de bestiar i terra, casa per casa, a Vilobí els anys 1717-1718 (152-153) i el de riquesa i taxes municipals (154-155).— J. P. E. [6497]

A. M. POVEDA NAVARRO, *Aproximación a la demografía bajo-medieval de la comarca del medio Vinalopó (Alicante)*, dins «Anales de la Universidad de Alicante. Historia Medieval», 6 (1987), 31-48.

Dos documents de començos dels segles XIV i XV, respectivament, el darrer dels quals d'Elx, *Llibre de consells*, 1, són a la base del recompte de focs i d'habitants, realitzat per l'autora, la qual arriba a la conclusió que el conjunt de les poblacions d'Asp, Elda, Montfort, Monòver, Novelda, Petrer, Salines i Sax tenia el 1305, 1399 habitants; 2028,

el 1348-1350; 1399 el 1401; 4758 el 1510; 6273 el 1563 i 7280 el 1565-1572 (42).—
J. P. E. [6498

Marià GONZÁLEZ BALDOVÍ, *La llengua com a excusa i com a motiu a la Xàtiva del setcents*,
dins «Segon Congrés Llengua», 527-529.

Narració d'una picabaralla entre el Gremi de Comerciants i el Consell de la Ciutat
l'any 1781 perquè en el *Repartimiento de la Real Contribución del Equivalente*, els agre-
miats eren qualificats de «botigueros». El fet és documentat a Xàtiva, Arxiu Municipal,
Actas Capitulares de la Ciudad de San Felipe, corresponents a l'any esmentat.— J. P.
E. [6499

III. ESTUDIS DE REFERÈNCIA CRONOLÒGICA

Jaume BENAIGES I OLIVÉ, *Noves aportacions al monetari de Tàrraco amb llegenda ibèrica*,
dins «Butlletí Arqueològic», 10-11 (1988-1989), 117-121.

Es tracta de cinc monedes, recentment trobades, ací descrites, en totes les quals hi ha
la inscripció ibèrica «KESE». Totes cinc peces són fotogràficament reproduïdes. Dues d'e-
lles, les núms. 2 i 5, porten, de més, a més, sengles signes epigràfics.— J. P. E. [6500

[Jeandre] VILLARONGA, *Les dràcmes ibèriques de Tàrraco*, dins «Faventia», 10 (1988),
143-152.

La recent troballa de tres dràcmes ibèriques a Orpesa confirma llur existència i la
inscripció ibèrica que autors diversos des del segle passat els havien atribuïda (146). L'au-
tor la desdobra en TARAKON i SALIR, mot aquest que ell interpreta «plata» (48).
Haurien estat unes 60/90.000 peces (150), «batudes a Tàrraco sota el poder romà i no
pels ibers aixecats en armes» entre el 218 i 212 a. C. (151).— J. P. E. [6501

Joaquim TREMOLEDA, ASSUMPTA ROURE, Pere CASTANYER, *Recull i estudi dels materials ro-
mans de l'àrea de Banyoles*, dins «Quaderns del Centre d'Estudis Comarcals de Banyo-
les», 1986-1987, 121-145.

Entre les troballes, hi ha dracmes emporitanes amb inscripció ibèrica (123), proced-
ents de Reclau Viver de Serinyà (132); hi ha també una tègula Caius Obulnius i un
«sigillum» de «terra sigillata» (143 i 144).— J. P. E. [6502

Luis SAGREDO SAN EUSTAQUIO, *Intercambio monetario entre el País Valenciano y la meseta
del Norte en época romana (133 a. C. - 37 d. C.)*, dins «Hispania Antiqua. Revista
de Historia Antigua», XIII (1986-1989), 121-133.

Monedes encunyades a Clunia han estat trobades en quatre assentaments del País
Valencià: Lucentum, Ilici, Lesera i Valentia (122; les peces són descrites en les pàgines
127-130, amb inscripcions ibèriques o llatines); i monedes encunyades en el Llevant pen-
insular han estat trobades a Cauca, Clunia, Dessobriga, Numància i Uxama (122; des-
cripció de peces, amb les respectives inscripcions només llatines, 131-133).— J. P. E. [6503

Ferran ARASA I GIL, *Notes sobre l'hidrònim Bergantes*, dins «Boletín de la Sociedad Castellonense de Cultura», LXVI (1989), 163-171.

L'article dedica la seva primera part a recordar l'evolució en la localització del topònim «Biscargis» [cf. ATCA, VII-VIII (1988-1989), 514, núm. 4465], del qual afirma ésser nom ibèric de localitat situada en una elevació de terreny, però sense relació amb «Bergantes» (166), documentat en la delimitació del castell de Morella del 1232 (167), mot d'origen cèltic, relacionat amb els «Beribraces» de Rufus Festus Avienus, i amb significació de «curs d'aigua» (170-171).— J. P. E. [6504]

María-José PENA, *Ampurias - Les débuts de l'implantation romaine*, dins «Dialogues d'histoire Ancienne», 15/2 (1989), 219-248.

L'autora proposa la hipòtesi que la conquesta romana es realitzà amb aquests passos: control del terreny (romanització) precoç; pacificació ràpida; presència numèricament feble d'immigrants; i adaptació forçada dels indígenes a les estructures romanes. Les dades numismàtiques constituïrien la primera raó; el dracma emporità desapareix en acabar-se la segona Guerra Púnica, substituït per moneda de bronze amb inscripció ibèrica, però amb metrologia romana; algun exemplar porta nom de persona, un d'ells llatí: «Tiberi» (220-223). La segona prova serien les inscripcions, en les quals es repeteixen pocs noms: «Cornelius», «Porcius», d'on «un certain nombre d'indigènes aurait pris les nomina Cornelius... et Porcius...» (224). Les altres raons procedeixen de l'arqueologia i són confirmades per l'article complementari de Rosa Plana i Mallart, *Le territoire d'Empúries, première phase de l'implantation romaine*, ibid., 249-281. Les il·lustracions proporcionen fotografies tant de monedes com de la làpida ibèriques amb els noms «Corneli» i «Tiberi» (242-245).— J. P. E. [6505]

Enric SANMARTÍ, Josep M. NOLLA, Javier ARQUILUÉ, *Les excavacions a l'àrea del parking sud de la Neàpolis d'Empúries. (Informe preliminar)*, dins «Empúries», 45-46 (1983-1984 [1987]), 110-153.

Entre els materials trobats hi ha «terra sigillata» (137, núm. 10; 142, núm. 12; 144, núms. 1-4; 145, núms 17-20 i 22) i dues-centes seixanta-sis monedes datades entre els anys 208 a. C i 275 p. C. La majoria de les encunyades entre el 208 i el 150 a. C. porta inscripció ibèrica d'Empòrion / UNTIKESKEN i excepcionalment d'altres (151). La pàgina 153 és destinada a bibliografia.— J. P. E. [6506]

Jordi MIRÓ, *Una inscripció pintada amb data consular en una ànfora Dressel 1 del poblat ibèric de Burriac (Cabreria de Mar, Maresme)*, dins «Faventia», 10 (1988), 113-116.

Notícia de la troballa de tal ànfora, el coll de la qual porta amb pintura negra una inscripció llatina, ací reproduïda (114) i transcrita (113), en la qual hi hauria referència al segon cònsol L. Iulius Caesar i per això seria datable del 90 a. C.— J. P. E. [6507]

Joan MAS I ADROVER, *El yacimiento (sic) funerari de Posada de Carrossa (Artà, Mallorca)*, dins «Bolletí de la Societat Arqueològica Lul·liana», XLV (1989), 39-56.

En la terrissa trobada en el jaciment hi ha vuit marques de terrissaire (54). Els materials són conservats en el museu de la població; ací és recordada la troballa i el seu emplaçament; les peces trobades demostrarien que el lloc era tan romanitzat que hom imitava els costums funeraris romans ja en la segona meitat del primer segle de l'era cristiana (56).— J. P. E. [6508]

Alberto LÓPEZ MULLOR, Javier FIERO MACÍ, *Excavaciones en la villa romana del Roser de Calella (el Maresme, Barcelona). Campañas de 1981 y 1982*, dins «Empúries», 47 (1985 [1989]), 162-208.

Descripció de les excavacions. En l'estrat quart foren trobats tres fragments de sigil·lata sud-gàl·lica d'època pre-neroniana (193), amb altres tantes marques i un grafit (174 i 197). De més a més, són reunits en la pàgina 189 els tretze fragments amb marca aplegats abans de l'excavació.— J. P. E. [6509]

Fred S. KLEINER, *The Arch of Galba at Tarragona and Dynastic Portraiture on Roman Arches*, dins «Madrider Mitteilungen», 30 (1989), 239-252.

Entre l'abril del 68 i el gener del 69 p. C., Servius Sulpicius Galba, revoltat a Tarragona contra Neró, es considerà August. Ultra l'arc, ací estudiat des del biaix arqueològic, en donen testimoniatge les inscripcions dels «asses» encunyats en aquella ocasió, en tots els qual figura el títol imperial (240).—J. P. E. [6510]

Rodolf CORTÈS, Josep M. ESCOLÀ, *Una inscripció recuperada*, dins «Butlletí Arqueològic», 8 i 9 (1986-1987 [1989]), 55-57.

Notícia de la troballa vora la mar prop Tarragona d'una làpida possiblement portada entre runa de noves construccions, la inscripció de la qual, fotografiada (56) i transcrita (57), seria, almenys, de començaments del segle III.— J. P. E. [6511]

David PRADALES CIPRÉS, *El comercio de terra sigillata en el País Valenciano. Nuevos datos*, dins «Hispania Antiqua. Revista de Historia Antigua», XIII (1986-1989), 71-96.

L'autor es proposa d'il·lustrar el comerç de terrissa des de la Rioja, Valle de Najerilla, a València entre la segona meitat del segle I i el segle V p. C. Primer repassa, agrupats per les tres províncies valencianes, les poblacions on han aparegut noves restes, indicant els «sigilla» que hi han estat trobats: Alcoi (la Serreta), Alacant, Elx i Tossal de Manises a Alacant (72-74); la Moleta, Nules, Sogorb i la Vilavella a Castelló (74-76); i Camp de Llíria, la Font d'En Carròs, Oliva, Olocau, Potries, Sagunt i València en aquesta darretera (76-80). Després indica els terrissaires de La Rioja, als quals els segells pertanyen (81-83), reproduïx fragments i qualque inscripció agrupats per províncies (86-93) i localitza les estacions en el respectivu mapa provincial (94-96).— J. P. E. [6512]

Marc MAYER, Isabel RODÀ, *La contribució de la recerca epigràfica per a la història de Rubí*, dins «XXXII Assemblea», 175-180.

En pocs anys, Rubí ha passat de no tenir cap inscripció romana coneguda a tretze de segures i alguna de dubtosa. Els autors n'escateixen la significació des de diversos punts de vista i arriben a tres conclusions: la religió pre-romana s'amalgamà amb el culte romà, conservant teònims d'ascendència cèltica; és possible que a Rubí hi hagués un nucli urbà; la zona hauria experimentat una forta activitat econòmica i una àmplia circulació de models, superiors a un nucli estrictament rural.— J. P. E. [6513]

Jaume MASSÓ, *Notes per a l'estudi del terme de Constantí a l'antiguitat*, dins «XXXV Assemblea», I, 201-218.

Trobem en aquestes pàgines reconstrucció d'una làpida i de la seva inscripció (207 i 211) i fotografia de dos fragments d'una altra (207) amb notícies de la seva troballa

(210) i de les dues troballes d'un miler de monedes romanes i visigòtiques els anys 1816 i 1818 (213). Hi ha dues pàgines de bibliografia (216-218).— J. P. E. [6514

José Ramon SANCHIS ALFONSO, Miguel FERNÁNDEZ ARAGÓN, Vicente BEGUER ESTEVE, *Notas para el estudio del poblamiento romano en el Pla de Quart*, dins «Torrens. Estudis i Investigacions de Torrent i Comarca», 5 (1986-1987 [1988]), 9-22.

Notícia d'onze estacions arqueològiques ubicades dins un espai d'uns disset km², en algunes de les quals s'ha trobat «terra sigillata» (13, núm. 5; 13-15, amb abundància de monedes; 17, núm. 8, embassament ja esmentat en la *Carta de població de Torrent* del 1248; 17, núm. 9; i 18, núm. 10); i en una (la Paret Decantà), una làpida, conservada a la casa de la vila de Torrent.— J. P. E. [6515

Amelia MANTILLA COLLANTES, *Marcas y ánforas romanas encontradas en Saguntum*, dins «Saguntum», 21 (1987-1988), 379-416.

Hom ha individuat quatre-cents fragments d'àmfores, molts dels quals són descrits en les pàgines 380-397. Les marques són transcrits i analitzades (403-407) i reproduïdes, distingint entre les trobades a Sagunt (406) i les de producció Dr. 2-4, de Sagunt (410), i d'altres de corresponents a àmfores fabricades a Sagunt (412). A la pàgina 408 trobem reproduïts els grafitx guixats damunt les àmfores.— J. P. E. [6516

M. ORFILA, J. MERINO, *Una marca de ánfora de Tubusuctu ballada en «Sa Mesquida», Santa Ponça (Mallorca)*, dins «Saguntum», 22 (1989), 465-470.

La inscripció, transcrita (466) i fotografiada (467), pertanyeria a una àmfora fabricada a Mauritània, Tubusuctu, actual Tiklat, entre els segles III i IV p. C.— J. P. E. [6517

Josep CASAS I GENOVER, *Exploracions i excavacions a la vil·la romana del mas Gusó (Albons-Belcaire, Baix Empordà)*, dins «Annals de l'Institut d'Estudis Gironins», XXX (1988-1989), 9-35.

Localitzat a cinc quilòmetres al sud d'Empúries, el jaciment ha proporcionat dues monedes d'Antoni Pius i de Trajà, per tant de la primera meitat del segle II (12 i 14; reproducció fotogràfica, 21); una peça de ceràmica, a la base de la qual hi ha un nom (15; reproducció, 32, núm. 69) i un petit fragment on sembla haver-hi tres lletres (33, núm. 74).— J. P. E. [6518

Iwona MODRZEWSKA-MARCINIAK, *Lucernas escogidas del Museo Arqueológico de Alicante y de Elche*, dins «Boletín del Seminario de Estudios de Arte y Arqueología», LV (1989), 216-245.

Després d'una informació global entorn de les lucernes existents en els museus arqueològics d'Alacant i d'Elx, de llur procedència, vicissituds i estudis que els han estat dedicats, l'autora n'escull i analitza vint-i-quatre. Contenen segells del respectiu fabricant les dels nús. 1 (219-221) i 11 (231; reproducció, 224). Les pàgines 243-245 apleguen la bibliografia.— J. P. E. [6519

Joaquim TREMOLEDA I TRILLA, Pere CASTANYER I MASOLIVER, Assumpta ROURE I BONAVENTURA, *Vilauba: estudi preliminar del larari de la vil·la*, dins «Cypsel», VII (1989), 49-69.

L'excavació, els resultats de la qual són segurament importants en el camp de l'escultura romana a Catalunya (59-61), ha donat tretze fragments de ceràmica, tots de la mateixa marca C[aius] OBVLNI[us] (55 i 57; reproduccions en 56 i 65) i tres monedes, amb les respectives inscripcions (58); la ceràmica és datable del segle I, les monedes dels segles II i III de la nostra era.— J. P. E. [6520]

JOSEP CASAS I GENOVER, XAVIER ROCAS I GUTIÉRREZ, *Les llànties de la vil·la romana dels Tolegassos. Algunes precisions entorn la seva datació*, dins «Cypsela», VII (1989), 71-86.

Anàlisi de cada una de les cinquanta-quatre peces o fragments de llànties descobertes en la vil·la romana dels Tolegassos, a Viladamar (Alt Empordà). Vint-i-dues han conservat les marques, pertanyents a tretze inscripcions; són aplegades en el quadre de la pàgina 84. La majoria pertanyen al segle II de la nostra era.— J. P. E. [6521]

CONSUELO MATAMOROS, *Las monedas procedentes de una alfarería púnica de Ibiza*, dins «Saguntum», 22 (1989), 267-289.

En algunes d'aquestes monedes hi ha inscripció llatina (núms. 007, 028 i 029).— J. P. E. [6522]

R. ARROYO ILERA, C. MATA PARREÑO, A. RIBERA I LACOMBA, *Aproximación a la circulación monetaria de las comarcas interiores de la provincia de Valencia*, dins «Saguntum», 22 (1989), 363-391.

Hom fa constar inscripcions llatines en monedes trobades a Torís (371-372), Bunyol (372), Alboratxe, Bugarra (373) i Cabanes-Pla de l'Arc (381-383), ultra algunes de no localitzades (379-380).— J. P. E. [6523]

M. del Mar LLORENS, *Hallazgos numismáticos 1985-1986*, dins «Saguntum», 21 (1987-1988), 427-440.

Reproducció fotogràfica (436-440) i presentació de les cinquanta-dues peces amb les respectives inscripcions trobades en els dos anys esmentats en el títol en les províncies de València i d'Alacant (428-433).— J. P. E. [6524]

Miquel Àngel CASASNOVES I CAMPS, *Les divinitats importades durant l'època romana a l'illa de Menorca*, dins «Bolletí de la Societat Arqueològica Lul·liana», XLIV (1988), 57-77.

Objectiu de l'autor és el d'elaborar «una sistematització racional en l'estudi de les divinitats importades» (59): divinitats del panteó greco-romà, de la religió oficial i de les religions misteriques, amb el resultat que restes actuals de tals cultes pertanyen al segle I a. C. i augmenten fins al s. II p. C., sobretot en les ciutats, tal com «demostran els nombrosos documents epigràfics estudiats» (75), dos dels quals són ací transcrits (63 i 72). Les pàgines finals presenten quadre de divinitats (76) i de les fonts per al coneixement de llur culte a Menorca (77).— J. P. E. [6525]

JOSÉ CORELL [I VICENT], *Inscripciones romanas de Almenara*, dins «Boletín de la Sociedad Castellonense de Cultura», LXVI (1989), 173-206.

Una breu introducció recorda la troballa de restes arqueològiques a la Muntanyeta dels Estanys a darreries del segle XVIII, de la qual es feren ressò autors diversos, entre els quals destaca Bartomeu Ribelles, un volum manuscrit del qual, conservat en l'Arxiu de Predicadors de València, ms. 17, és font d'aquestes pàgines, que contenen descripció i transcripció reconstruïda de vint-i-dues inscripcions (174-194), datables entre les darreries del segle I i les del segle III p. C. (195), i de les quals actualment només sis són conservades (173). Quan la reconstrucció de Corell s'aparta de la de Ribelles, aquesta és consignada en nota. Tots els gentilicis, fora de tres, es troben a la veïna Sagunt; és remarcable la presència de vuit «cognomina» d'origen grec (195). Una pàgina de bibliografia (196) i deu de reproduccions fotogràfiques de les mateixes làmines o de les transcripcions del dit Ribelles (197-206) clouen l'article.— J. P. E. [6526]

Josep CORELL I VICENT, *Destrucció d'inscripcions romanes de València als segles XVI i XVII. Revisió del tema*, dins «Saitabi», XXXVIII (1988), 109-117.

Objectiu del treball és el d'escatir la veritat de les acusacions contra Joan de Salaia i Isidor Aliaga, rector de l'Estudi de València a partir del 1525 el primer i arquebisbe de València a mitjan segle XVII el segon. L'acusació contra el primer fou publicada per Gaspar Escolano en fragment ací transcrit (111). Quant al primer punt, l'autor afirma rotundament que «mai no s'ha donat ningun enterrament de làpides sota el pont dels Serrans» (113) i critica les afirmacions d'Escolano basant-se sobretot en l'AMV, *Manuale de consells i Claveria comuna*, els quals donen informació diària de les despeses fetes en la reconstrucció del pont de Serrans i desconeixen tal aplec i enterrament d'inscripcions; altra raó és que les làpides conegudes abans del 1525 seguien visibles després (114) i la darre- ra és que la reconstrucció del pont de Serrans és dels anys 1517-1518 i el retorn de Salaia a València del 1525 (115). En canvi és ben documentada la malifeta de l'arquebisbe Aliaga en fer desaparèixer les dues inscripcions de la Seu de València (116-117).— J. P. E. [6527]

Maria-José CARBONELL, Josep CORELL [i VICENT], *Inscripcions romanes del País Valencià en un manuscrit de Lluís Galiana*, dins «Boletín de la Sociedad Castellonense de Cultura», LXVI (1989), 471-498.

El manuscrit, de València, BU, ms. 92 [és conegut dels lectors d'ATCA per la descripció resumida dins el volum IX (1990), 634, núm. 5956]. Ací, tot i llurs deficiències, són reproduïdes les transcripcions de les procedents del País Valencià: una de Dènia (474), una de la comarca de la Safor (474-475), cinc de Xàtiva (475-477), vint-i-nou de València (477-489), onze de Sagunt (489-492) i una d'el Forcall (492-493). Al final hi ha una taula de concordances entre aquestes i les del *Corpus Inscriptionum Latinarum* (494) i quatre reproduccions, dues de la portada i d'una inscripció del llibre de Galiana i dues d'inscripcions reals (495-498).— J. P. E. [6528]

Jean-Noël BONNEVILLE, *Une nouvelle lecture de «CIL», II Suppl., 6189 (Emporiae)*, dins «Empúries», 45-46 (1983-1984 [1987]), 324-329.

L'autor recorda la reconstrucció de l'epígraf feta per Hübner, reproduïx part de la dita inscripció i proposa nova lectura tant per al nom del beneficiari del pedestal com per al de la mare.— J. P. E. [6529]

Danilo MAZZOLENI, *Vescovi e cattedrali nella documentazione epigrafica in Occidente (Gal-*

lia, Iberia, Africa), dins «Actes du XIe Congrès International d'Archéologie Chrétienne. Lyon, Vienne, Grenoble, Genève et Aoste (21-28 septembre 1986)». Volume I (Collection de l'École Française de Rome 123), Roma, École Française 1989, 779-800.

En la pàgina 797 són reproduïdes de l'edició de Josep Vives i Gatell una inscripció de Xàtiva i una de Tarragona, aquesta perduda.— J. P. E. [6530]

Joan GÓMEZ PALLARÉS, *Primer esbozo para un corpus de inscripciones musivas de Hispania*, dins «Universitas Tarraconensis», XII-XIII (1988-1989), 199-253.

Estudi només conegut per referència.— J. P. E. [6531]

Joan GÓMEZ PALLARÉS, *Nuevas aportaciones al corpus de inscripciones musivas de España*, dins «Butlletí Arqueològic», 10 i 11 (1988-1989), 245-249.

Les inscripciones aplegades en aquestes pàgines van del núm. 108 al 114. Només una, i encara desapareguda, pertany als Països Catalans, la de la basílica de Son Pareta, de Manacor, Menorca, ací núm. 112 (248).— J. P. E. [6532]

X. ALBERCH, J. BURCH, *Elements pel coneixement de la vil·la romana de Vilablareix*, dins «Cypsela», VII (1989), 87-91.

Presentació dels materials ceràmics trobats «entre el sepulcre romà i l'església parroquial de Vilablareix» (87); al final és recordat el document del 882 del bisbe de Girona, Teuter, que fa referència explícita a «Sancti Menne basilica in villa Ablares» (90) i les dues «ampullae», ara als museus Diocesà de Vic i Arqueològic de Girona, amb sengles inscripcions gregues d'«Eulogia (tou) hagiou Mena» (91).— J. P. E. [6533]

Jordi PONS I SALA, *Alguns aspectes de la Ribagorça de l'època romana a través de l'epigrafia i la documentació visigòtica i medieval*, dins «Empúries», 45-46 (1983-1984 [1987]), 222-233.

Es conserven en la dita comarca quatre làpides a la Pobla de Castre, una a Calbera i una a Sopeira, ultra un mosaic a Estada amb un vers de Virgili, més dues inscripcions perdudes, procedents dels voltants d'Orrit. Labitolosa, prop Pobla de Castre, era municipi romà i l'any 551 seguia essent un territori administratiu; ha donat una inscripció honorària, una de funerària i una ara sepulcral amb el text il·legible (223-224). Consta que a Orrit, població que compareix en un document del 852, afloraren dues làpides; ultra el de les dues esmentades, tenim ací el text de dues altres de Tarragona, que fan referència a Orrit; totes són ací transcrites (227-228). La de Calbera / Obarra és funerària, ací reproduïda (230). El vers de Virgili, reproduït en el mosaic d'Estada, és el 234 del segon llibre de l'*Eneida* (230). Les pàgines 232-233 contenen la bibliografia.— J. P. E. [6534]

VICTOR SAXER, *La Passion de Saint Vincent diacre dans la première moitié du Ve siècle*.

Essai de reconstitution, dins «Revue des Études Augustiniennes», 35 (1989), 275-297.

El text actual de la *Passio S. Vincentii levitae* conté nombre d'elements imaginaris. L'autor, mitjançant l'anàlisi de les dades proporcionades per dos poemes de Prudenci, per sis sermons de sant Agustí i per dos martirologis del segle V, intenta de reconstruir el contingut temàtic de la dita *Passio primitiva* (276). Els *Peristephanon* IV i V de Prudenci,

parcials en el fet de silenciar València i anomenar només Saragossa, seguiren, sobretot el segon, probablement aquella *Passio* tant en la descripció dels episodis del martiri com en llur ordre. Agustí confirma l'existència d'una *Passio* escrita, car repeteix que l'acaben de llegir públicament abans de començar el respectiu sermó. Jugant amb el nom, la seva idea bàsica és la de victòria: Vicenç és vencedor de la ràbia de Dacià per la constància en el turment i vencedor després de la mort gràcies a la protecció de Déu mitjançant el corb en les escombraries i fent surar el cos del màrtir en la mar (279-282). Tres martirologis, dos del segle V i un del VI, recorden aquell martiri: el *Hieronymianum*, el de Polemius Silvius i el *Calendari de Cartago*, els quals, ultra la passió, certifiquen el culte. La passió en la seva forma primitiva contindria aquests quatre elements: que el turment fou provocat amb ganxos, amb foc, amb desconjuntament de membres i, ja després de la mort, llançant el cos a la mar (285); en aquest punt coincideixen Prudenci i Agustí. En canvi, aquest no coneix l'episodi dels llibres sagrats, al qual el primer dedica divuit versos, com també compara el corb que actua en aquesta passió amb el que actuà a favor del profeta Elies en 1Reg XVII, 2-6, cosa que no fa Agustí (287). Les divergències entre les dues versions porten l'autor a preguntar si Agustí no disposà del text més primitiu, al qual hom afegia nous detalls, sots l'empenta d'un culte puixant (288). El rigor històric, doncs, obliga a corregir el *Martyrologium Hieronymianum*, en el sentit que només Vicenç, no pas el bisbe Valeri, sofrí martiri a València (289-290); a deixar en suspens el judici entorn la participació de Dacià, governador de la Tarraconense, a València, quan aquesta pertanyia a la Cartaginesa (290-291); i a precisar que no pogué ésser acusat de negar-se a sacrificar als déus pagans, car l'edicte imperial és del 305 i per tant posterior a la mort de sant Vicenç; en canvi, el procés pogué basar-se en el segon decret persecutori de Diocleciana, que condemnava els clergues a la presó, en el terç, que prescrivia de torturar-los, si no apostataven, i en el primer, que obligava a lliurar els llibres sagrats, detall, en el qual Prudenci fou encertat (292-293), encara que el procés no necessàriament s'hagué de desplegar d'acord amb l'ordre dels decrets persecutoris (293-295).— J. P. E. [6535]

Demetrio MANSILLA, *Antiguas divisiones político-administrativas de España*, dins «Burgense», 30 (1989), 433-475.

L'estudi es limita a les divisions de l'administració romana, primer només dues, Citerior i Ulterior, la primera de les quals seria dividida, apareixent així, en temps de Diocleciana la Província Tarraconensis pròpiament dita, la qual, almenys a darreries del segle IV, encara donà naixement a la Balear (447-448). La Tarraconense, pel sud, només hauria arribat a la línia de Peníscola però per l'oest, seguint el testimoniatge d'Orosius, *Historiarum libri VII*, s'estenia per tota la vall de l'Ebre i dels seus afluents fins a Cantàbria (459). L'autor, en diàleg amb Vicent Castell, nega que la ciutat de València pertanyés a la Tarraconense, car el fet que Dacià surti en les actes del martiri de sant Vicenç no significa que ell fos pretor de la Tarraconense, ans de la Cartaginense (468); tampoc no tindria força el fet que el primer bisbe conegut de València sigui germà de tres altres bisbes de seus de la Tarraconense, car no manquen casos d'elecció d'un forester, com el de Joan de Biclaram a Girona (469-470); i el 546, en el moment del concili de València, aquesta hauria pertangut a la Cartaginense i creu que la prova més valuosa són els *Nomina sedium episcopaliū*, on, en disset textos més o menys emparentats, València forma part de la Cartaginense, mai de la Tarraconense (471-474).— J. P. E. [6536]

Angel ANGLADA, *Consideraciones sobre el ritmo de la prosa de Paciano*, dins «Helmántica», XL (1989 = Actas del I Simposio de Latín Cristiano), 21-43.

Exposada la situació actual de les aportacions al ritme de la prosa llatina clàssica,

l'autor subratlla que, a diferència de la preceptiva moderna, que contempla l'expressió verbal prosaica normalment només en tant que expressió d'un pensament, per al clàssic el «*summum est bene dicere*» (23), extrem que era inculcat en les escoles (25). I així, Pacià, canviant en «*quos fama recondit obscura*» la frase de Virgili «*quos fama obscura recondit*», introduïa, d'acord amb els preceptistes, un ritme crètic absent del vers virgilià, amb la conseqüència que Pacià no hauria elaborat una prosa només ritmada amb accents, ans atenta a les quantitats o mètrica (28) en tota la seva obra (29). El tema del ritme prosaic va unit amb el de les clàusules i pauses del període llatí i així el [Var.], Reg. [lat.] 331 presenta una puntuació d'acord amb la corresponent teoria de l'època del bisbe de Barcelona (32) i ja R. Kauer s'adonà que era l'original; l'autor, per la seva banda, precisa bo i distingint entre la pausa final i la suspensió d'abans del final (35-36) i exposa tant les condicions d'encert en la puntuació (39-40) com, seguint Quintilià, en la «subdistinctionio» (41). La pàgina 43 presenta un quadre de freqüència de les clàusules més emprades per Pacià en les tres «distinctiones». — J. P. E. [6537]

Amparo PERERA LEAL, *El texto de Simproniano conservado por Paciano*, dins «Helmántica», XL (1989), 391-395.

Allò que hom sap de Simproniana ho sap per Pacià. La seva formació devia ésser seriosa quan endevinava una frase procedent d'un vers de Virgili [cf. resum anterior]. Pacià s'estranya que conegués Virgili, potser perquè la posició rígida de Semproniana proclamava que els cristians no havien de llegir els clàssics pagans. La diferència verbal entre les citacions directes i les d'estil indirecte o subordinades s'explicaria pel fet que Pacià sotmetria la seva redacció a les exigències del ritme prosaic, cosa que li exigia de variar el lèxic. — J. P. E. [6538]

M. Carmen GARCIA ORTOLÁ, *Preposición cum en Paciano de Barcelona*, dins «Helmántica», XL (1989), 271-278.

Anàlisi de la col·locació i dels usos que presenta la preposició esmentada, sobretot en relació amb verbs, en les obres de Pacià de Barcelona, en comparació amb les indicacions del *Thesaurus Linguae Latinae*. [Quant al cas de «*cum meretricibus et fornicariis erogata (epotata)*», no contindrà un cert ressò de Lc XV, 30: «*devoravit substantiam suam cum meretricibus?*»] (276). — J. P. E. [6539]

Concha FERRAGUT DOMÍNGUEZ, *Simetría en las cláusulas de Paciano de Barcelona (Epístola I)*, dins «Helmántica», XL (1989), 255-261.

Establert el principi que la repetició i el paral·lelisme són elements bàsics de l'«*oratio nis ornatus*» clàssic, l'autora presenta alguns exemples de paral·lelismes més o menys complicats en la carta primera (la darrera mostra consta de quinze membres, 260) i els compara amb dos de Virgili (256 i 261). — J. P. E. [6540]

Àngel ANGLADA, *Revisando mi edición del De Paenitentibus de Paciano de Barcelona*, dins «Faventia», 10 (1988), 65-76.

[L'edició és la coneguda per ATCA, III (1984), 277-279, i per V (1986), 271-280]. L'autor examina les observacions de Jacques Fontaine i, ultra discutir detalls crítics o lectures concretes del text, es reafirma en la vàlua del [Var.], Reg. [lat.] 331 (66-67), en el fet que Pacià no cità mai la *Biblia* per l'edició *Vulgata* (68, 70), en la poca vàlua de les esmenes introduïdes per Florus de Lió (70); i contraposa l'escassa valoració que

Jacques Fontaine fa de l'edició esmentada al judici de Lisardo Rubio, el qual afirma que «supera indiscutiblement a todas las anteriores y que hará época en la bibliografía de Paciano» (75).— J. P. E. [6541]

Joan-Vianney M. ARBELOA I RIGAU, *Per una nova interpretació del Codex Veronensis i les esglésies visigòtiques de Tàrraco*, dins «Butlletí Arqueològic», 8 i 9 (1986-1987 [1989]), 125-134.

L'autor intenta d'oferir «una interpretació, el més correcta possible» (125), recorrent al text mateix, de les dades de l'oracional esmentat entorn de tres llocs diferents de culte a Tarragona, on aquell còdex fou copiat després del 682 i abans del 717 (126). Transcrita la rúbrica 523, recorda que la denominació visigòtica de «Sancta Iherusalem» designa l'església catedral, on hom es dirigia cantant laudes, després de les quals hom cantava la «completuria» en Sant Fruitós (127-128), oració de cloenda de l'ofici matinal (129). La comparació amb la rúbrica 526, on la «completuria» és l'oració final de vespres, resada «a Sant Pere» (130), porta l'autor a proposar que hom tornava després de vespres allí d'on havia marxat al matí cantant laudes, és a dir, a Sant Pere, des d'on hom s'havia adreçat a la catedral, dedicada a sant Fruitós (131). Resta el dubte de si qui feia tal trajecte era una comunitat religiosa o tot el poble cristià. La bibliografia és aplegada en les pàgines 133-134.— J. P. E. [6542]

Monique PEYRAFORT, *Un nouveau fragment du Commentaire augustinien de Florus de Lyon sur les Épîtres de saint Paul*, dins «Revue des Études Augustiniennes», 33 (1987), 132-136.

Els folis 1-10 de l'actual manuscrit d'Auxerre, Catedral, ms. 3, contenen la compilació de fragments de sant Augustí relatius a les cartes de sant Pau aplegada per Florus de Lió, en concret una part de la *Epistola II ad Timotheum*, tot el relatiu a la *Epistola II ad Timotheum*, a l'*Epistola ad Titum*, a l'*Epistola ad Philemonem* i a part de l'*Epistola ad Hebraeos* (133-134) en còpia del segle XII; l'autora no arriba a cap conclusió entorn a la procedència del fragment (136).— J. P. E. [6543]

Giuliana ITALIANI, *Per un'edizione critica delle «Triginta quaestiones super libros Regum» di Claudio di Torino*, dins «Studi Medievali», XXIX (1989), 625-640.

Acceptada l'atribució de les dites *Quaestiones* a Claudi de Torí feta per Pauli Bellet i recordades llurs edicions, l'autora examina la tradició textual a través de les variants de les quatre còpies existents (Pistoia, Biblioteca Capitolare 51; Mantova, Biblioteca Comunale C.V.2; Viena, Österreichische Nationalbibliothek, lat. 691; i París, Bibliothèque Nationale, lat. 17380) amb el resultat d'associar els dos primers i els dos darrers i que la qualitat textual és millor en aquests, mentre aquells són més fidels a l'estructura originària; d'ací que l'edició crítica de l'obra haurà de reconstruir l'arquetipus a base de les dues tradicions textuales.— J. P. E. [6544]

DUODA, comtessa de Barcelona i de Septimània, *De mare a fill. Escrits d'una dona del s. IX*. Introducció, traducció i notes de Mercè OTERO I VIDAL (Clàssiques catalanes 18), Barcelona, laSal, edicions de les dones 1989, 198 pp.

La introducció comença exposant «sensacions, producte de la lectura del *Liber Manualis*» (15), relatives a la personalitat d'aquella autora en la societat carolíngia. L'obra seria un manual pedagògic, estructurat més de forma piramidal que en tres seccions lògi-

cament diverses (21), i conduït per la tesi que el noble cristià carolingi, tal com l'autora vol que sigui el seu fill, s'ha d'esmerçar a «plaure Déu i el món» (18, 22). Les darreres pàgines de la introducció es pregunten «què se li pot exigir, des de la nostra perspectiva feminista actual, a una dona del segle IX» (25). La traducció seria «el més fidel possible» (27). Aquesta (29-196) és completada amb notes de naturalesa diversa. Es troba en les notes informació sobre estudis recents dedicats al *Liber Manualis*.— J. P. E. [6545]

Ramon d'ABADAL I DE VINYALS, *Els temps i el regiment del comte Guifré el Pilós*. Edició a cura de Miquel COLL I ALENTORN (Memòries de la Secció Històrico-Arqueològica, XXXVIII), Barcelona, Institut d'Estudis Catalans 1989, 214 pp.

Obra pòstuma de l'autor, en la qual s'han agrupat textos diversos: una seva semblança [cf. la primera secció d'aquestes *Notícies bibliogràfiques*], l'obra que ara ens ocupa (25-191) i un apèndix, *Informe antropològic sobre les restes òssies atribuïdes a Guifré el Pilós* (197-209). La part central del llibre és un estudi històric que es proposa d'explicar les vicissituds pel camí de les quals Jofre el Pelut passà «de mer funcionari a propietari de la funció» comtal, cosa que «vol dir teòricament passar de la subjecció a la independència» (28). Allò que pròpiament recau en el nostre camp és la segona part de l'estudi, intitulada *Els documents de Guifred* (101-191). Els documents pròpiament dits són setze, ací transcrits sempre que llur text ha arribat fins a nosaltres, o almenys resumits de la manera que ho féu qui encara els veié. Ultra la transcripció, aquests documents són críticament estudiats, resultant d'aquest estudi que alguns no són materialment originals, sinó redaccions posades al dia amb les noves donacions, o aplecs de resums documentals realment autèntics. El núm. XV és fragment de la *Carta de població* de Cardona del 986, transcrit de la còpia que en publicà Jaume Villanueva (160-162). Dins aquesta secció trobem un epígraf dedicat a *Les falses atribucions i els documents falsos* (163-172) i un altre a *Les notícies sobre Guifred* (172-191), on en són aplegades trenta-una, entre les quals trobem amb el núm. 11 fragments del judici del 913 de Sant Joan de les Abadesses, «anys entrera» conservats en aquell arxiu parroquial i després en desaparegué, però que Abadal havia pogut copiar (179), i amb els núms. 30 i 31 paràgrafs traduïts al català de diversos historiadors àrabs.— J. P. E. [6546]

Ramon MARTÍ, *Les insulae medievals catalanes*, dins «Bolletí de la Societat Arqueològica Lul·liana», XLIV (1988), 111-123.

Les butlles dels papes Formós i Romà a Servusdei, confirmant en la darrera dècada del segle IX els béns immobles de la seu gironina, inclouen «insulas maioricam scilicet et minoricam», cosa que des de Jaume Villanueva hom ha interpretat com a confirmació d'uns drets damunt les Illes Balears. L'autor fa un aplec de fragments en documentació medieval catalana més o menys contemporània i demostra que «insula» no sols tenia el sentit de terra completament voltada d'aigua (sobretot marina), ans també el de terra vora un curs d'aigua fluvial encara que no en fos completament encerclada (114). «A Girona les tenim ben documentades a la marge dreta del Ter, entre Salt i la confluència de l'Onyar. Pensem que és aquí on cal situar l'illa gran i la petita de les butlles papals tot i que no apareixen explícitament en cap document posterior» (115). La denominació provindria dels agrimensors romans i del *Digest* de Justinià i es trobaria formulat en època contemporània en el ms. d'ACA, *Ripoll* 106 (119-120). Les darreres pàgines apleguen la bibliografia relativa al tema (121-123). [Sembla indubtable que l'autor ha encertat, quant a un dels significats d'«insula»; ara sembla que cal esperar el complement i confirmació d'aquest estudi amb un de paral·lel, dedicat a «maiorica» i a «minorica», tant en la documentació catalana com papal contemporània].— J. P. E. [6547]

Ramon MARTÍ, *L'ensagriment: l'adveniment de les sagreres feudals*, dins «Faventia», 10 (1988), 153-182.

L'autor parteix del pressupòsit que la sagrera és un espai global, del qual inicia «una lectura arqueològica... amb l'objectiu d'identificar els orígens d'aquesta institució» (154), a base de documentació de la Seu de Girona, completada per d'altra (180-182). La documentació esmentada indicaria que durant el segle XI les «villae» haurien estat substituïdes per les parròquies, fenomen acompanyat per la febre de construcció, consagració i dotació de noves esglésies, per l'eclosió de l'art romànic i per les assemblees de Pau i Treva (157), les quals haurien restablert la inviolabilitat visigòtica de l'espai de trenta passes al redós d'una església (158-160). La sagrera, però, no seria esmentada en els documents abans del 1030, raó per la qual s'han de considerar falses les actes de consagració i dotació datades abans, si contenen tal paraula (160-161). En vint-i-nou casos consta la propietat de les sagreres, vuit de les quals serien de pagesos, raó per la qual l'autor aplega les referències documentals a tota sort de béns que s'hi trobaven (162-166). Els darrers apartats subratllen la vinculació de sagreres i art romànic (166-168) i apliquen la teoria a la realitat concreta de diverses esglésies i sagreres del bisbat de Girona, amb referència a allò que de les mateixes diu la documentació gironina del segle XI (168-178).— J. P. E. [6548

Anna M. BALAGUER, *The Use of Documentary Sources in Monetary Story*, dins *Problems Coinage*, 325-335.

Aquestes pàgines són resultat de l'estudi de les encunyacions de la Catalunya comtal. Els documents que hi poden fer referència són de dues classes: directament o indirectament monetaris (326) i complementen els coneixements proporcionats per les mateixes monedes (328), car proporcionen detalls sobre les peces o sobre llur metrologia (328). Els documents datats entre el 851 i el 1280 que esmenten monedes són 3.069 per al conjunt dels vuit comtats, de la Vall de Ripoll i de la Catalunya Nova (330), molts d'ells ja publicats (335). Al comtat de Barcelona els pagaments s'efectuaven tots amb diner del 900 al 950, el 74% entre el 1001 i el 1050, i pujaren al 93% entre el 1101 i el 1150; per contra, els pagaments en espècie predominaven a Urgell, no tant al Pallars i a Ribagorça (331-332). Ultra la del país, era usada moneda d'or àrab, imitada amb els mancosos, i moneda malgonesa (333).— J. P. E. [6549

Tona 889-1989. *Mil cent anys de la consagració de l'església de Sant Andreu de Tona*, [Tona] 1989, [40 pp.]

Manuel ROVIRA i SOLÀ, *L'acta de consagració i dotació de l'església del castell de Tona (13 de gener del 889)*, *Ibid.*, [16-19].

Anscari M. MUNDÓ, *Aspectes paleogràfics i diplomàtics*, *Ibid.*, [22-23].

Joan BASTARDAS i PARERA, *La llengua*, *Ibid.*, [24-25].

Joaquim GARRIGOSA i MASSANA, *L'acta de consagració de l'església del castell de Tona i la seva importància musical*, *Ibid.*, [26-29].

L'acta de consagració, ara a Barcelona, BC, Pergamins núm. 9.135, és ací fotogràficament reproduïda [20-21], transcrita i traduïda en català (12-15). Rovira recorda la seva troballa [cf. ATCA, I (1982), 328, núm. 29], les publicacions anteriors de l'acta [a les quals cal afegir-ne una tercera, procedent de Josep Rocafort el segle XVIII, 29] i passa revista als diversos aspectes del document: característiques del pergami, datació, habitants de la parròquia en el moment de la consagració de l'església, notícies sobre el «scriptor» Atanagild i l'antífona *Surgite, sancti Dei* i la seva notació musical. En l'anàlisi paleogràfica, Mundó distingeix les diverses mans, detall que confirma que el dit pergami és l'original (una còpia seria obra de mà única), qualifica d'arcaisme curiós la fórmula «sub pris-

cum davatum» [que en la transcripció fa: «sub priscum datarum», 13] i s'inclina a llegir l'«organum» de l'original per «ordinum» (23). Bastardas assenyala els onze documents signats pel mateix Atanagild, en els quals l'intent de solemnitat es basa en «fórmules deturpades i contaminades entre elles» (25) i subratlla la presència de la frase «cum stelo albo», car darrera «stelo» ja no hi ha el femení llatí «stella» sinó el masculí català «estel», i l'interès de l'onomàstica. Garrigosa reafirma l'originalitat del pergami per la presència de l'antifona, assenyala els documents musicals de Catalunya anteriors a l'any mil, compara les dues còpies del *Surgite, sancti Dei* (l'altra és la del *Pontifical de Roda*) i s'inclina a no considerar una badada l'«organum» (29).— J. P. E. [6550-6554]

Gaspar FELIU I MONTFORT, *Sant Joan de les Abadesses: algunes precisions sobre l'acta judicial del 913 i el poblament de la Vall*, dins «Hom. Sáez», 421-434.

L'autor comença fent dues precisions: que la data del reconeixement de senyoriu de l'abadessa de Sant Joan de les Abadesses és el 15 de juny del 913 i que aquest document és completat amb altre, d'original ara perdut, però el text del qual fou copiat per Ramon d'Abadal i de Vinyals i publicat per Frederic Udina i Martorell, pel qual, en nom del comte Miró, Oliba renunciava a exigir serveis reials als súbdits del monestir: «Tenim, doncs, la raó de l'acta judicial del 913: la disputa sobre la immunitat del monestir a l'autoritat del comte, resolta a favor de la plena senyoria de l'abadessa» (422). Després es fixa en els pobladors de la Vall, assenyala els possibles indicadors de llur provinença (423) i els aplega de forma nominal sota l'epígraf de cada una de les poblacions (424-432). La suma donaria «276 cases: 234 de formades per matrimonis i 42 més per vidus o vídues» (432), amb quadre de conjunt, que conté referència a cada un dels nuclis de població (434). Hauria estat una saturació de la Vall, que hauria sobreexigit vers Osona, el Bages i el Vallès.— J. P. E. [6555]

Ramon ORDEIG I MATA, *Ató, bisbe i arquebisbe de Vic (957-971), antic arxiprest-ardiaca de Girona*, dins «Studia Vicensia», 1 (1989), 61-97.

Síntesi de notícies relatives al dit bisbe i arquebisbe, basades en els trenta-sis documents coneguts fins ara, tots ells regestats, tres dels quals són transcrits complets (80-97). Així, precisa que mai no fou canonge de Vic, car el que es deia Ató signà un document del 961, també signat pel dit bisbe. En canvi, hauria estat arxiprest-ardiaca de Girona (63-66). Les pàgines 67-69 sintetitzen les notícies relatives a la seva actuació de bisbe de Vic. Reprodueix el fragment que Richer de Saint-Remi dedica en el seu *Chronicon* a l'estada de Gerbert, futur Silvestre II, a Catalunya (70, nota 27), d'on es dedueix no sols el fet que aprengué d'Ató matemàtiques, ans també la metodologia de llur ensenyament (72-75). Tot plegat ajuda a comprendre les butlles del gener del 971, amb les quals Gerbert / Silvestre restablí en Ató la dignitat de metropolità de la Tarragonesa damunt cinc bisbats de Catalunya (76-78); el 21 d'agost del mateix any era assassinat (78-79).— J. P. E. [6556]

Procés d'independència de Catalunya (ss. VIII-XI). La fita del 988, Barcelona, Generalitat de Catalunya 1989, 182 pp.

El text publicat en aquestes pàgines en català i en traduccions castellana, francesa i anglesa, és signat per Josep M. Font i Rius, Manuel Mundó i Marcet, Manuel Riu i Riu, Frederic Udina i Martorell i Joan Vernet i Ginés i s'intitula *Informe sobre el procés d'independència de Catalunya al voltant de la fita que representà l'any 988* i consisteix bàsicament en una anàlisi de la documentació contemporània del dit procés. I així són recordats

els preceptes carolingis a favor dels «gothi» o «hispani» (15), «preceptes» que aviat foren donats pels comtes en forma de cartes de població o de privilegis d'immunitat (17); l'aparició de la llengua catalana en documentació anterior a l'any 1000 (19; vegeu dos resums sobre el tema en els núms. 6565 i 6566); la denominació de «prínceps» amb què són qualificats els nostres comtes tant en documentació cristiana com musulmana (21), denominació que a començaments del s. X és ja de «rei» en algun document cristià (23); l'intent de restauració de la província eclesiàstica tarraconense a darreries del segle X (23-24), les ambaixades dels anys 971-974 a Còrdova en la versió d'Isa-ibn-Ahmad al Razi (24-25); els indicis de sobirania en les datacions de documents (26-28), la carta de Gerbert d'Orlhac a Borrell del 988 (29-30), el *Cronicó dels reis gots i dels francs* (31), el fet que des del 986 ningú més no rebés a Catalunya cap precepte ni diploma dels reis francs (32), l'atribució del títol de «príncep» als nostres comtes en un document papal del 1002 (35), la denominació de «regne barceloní» el 1003 (36), els nous aspectes de sobirania en la documentació (37), l'encunyació de moneda amb inscripció pròpia (40) i la concessió d'una *Carta de franquícies* als ciutadans de Barcelona el 1025 (42). Les notes contenen transcripció de nombre de fragments (167-177).— J. P. E. [6557]

Federico UDINA MARTORELL, *Gerberto y la cultura hispánica: los Manuscritos de Ripoll*, dins *Gerbert*, 35-50.

Transcrita la narració de Richer sobre la vinguda de Gerbert d'Orlhac a Catalunya i l'anada a Roma (36-37), l'autor precisa que en la historiografia franca dels segles IX i X, «Hispania» significa el territori que després serà Catalunya, raó per la qual no se sostindria la versió dels qui feien anar Gerbert a Toledo, a Còrdova o a Sevilla (37-38). Recorda que en els segles IX-X conflüen en Catalunya tres cultures: la llatina-visigòtica, la franca i l'àrab (39) i afirma l'existència a Catalunya de savis que unien els coneixements llatino-cristians amb les aportacions dels àrabs (40), extrem demostrat per tres raons: les personalitats que en el segle X es troben en els cinc centres de Vic, Ripoll, Cuixà, Girona i Barcelona (Ató i Arnulf a Vic; els Oliba, Arnau, Garsias, Gualter, Pere, Jofre a Ripoll; Guarí a Cuixà; Miró Bonfill a Girona, potser mestre de Gerbert; i Llobet, ardiaca de Barcelona i traductor d'un *De astronomia*; moltes d'aquestes relacions són confirmades per les cartes del mateix Gerbert, 41-46); els catàlegs de llibres de Ripoll del segle XI confirmen l'existència en la dita llibreria d'una secció d'Arts, tant trivi com quadrivi, entre els quals destaca l'aplec del cod. d'ACA, Ripoll 225 i d'altres (48-49). L'autor informa del catàleg inèdit dels manuscrits de Ripoll existent a l'ACA (49-50).— J. P. E. [6558]

Josep M. SALRACH, *Sant Pere de Rodes i la cultura entorn de l'any mil*, dins «Revista de Catalunya», núm. 27 (febrer 1989), 33-42.

Nascut oficialment el 944 en virtut de precepte de Lluís d'Ultramar, el monestir de Sant Pere de Rodes rebé el 974 una donació, l'acta de la qual seria autèntica i hauria estat escrita per Miró Bonfill, bisbe de Girona, definit «capdavanter de la cultura catalana abans de l'any mil i mestre de l'abat-bisbe Oliba, nebot seu» (37), escrites pel qual s'haurien conservat cinc altres actes solemnes. Fragments de l'acta del 974 són traduïts en les pàgines següents (39-42). L'autor subratlla que «els comtes de la segona meitat del segle X ja se senten sobirans en els seus comtats» (39), que l'acta és «testimoni d'un món on regnava l'espiritualitat del temor» (40), que Lotari era rei dels francs, mentre ací regnava Jesucrist «nobis - damunt nosaltres» (40-41), expressió de consciència supracomtal (42). La generació següent, la del nebot d'Oliba, donaria al mot «patria» dimensions catalanes (42).— J. P. E. [6559]

Josep Maria SALRACH, *El comte-bisbe Miró Bonfill i l'acta de consagració de Cuixà de l'any 974*, dins «Acta Historica et Archaeologica Mediaevalia», 10 (1989), 107-124.

Establertes les característiques dels textos elaborats per Miró Bonfill: ús de mots cultistes rebuscats, construcció barroca del període (de vegades fins i tot en vers), fórmules de datació complicades, predilecció per les narracions històriques; trobem en aquestes pàgines transcripció del text publicat per Peire de Marca (122-124) i la seva traducció (111-113). L'autor precisa les circumstàncies històriques del temple consagrat, indica quan un comte ja podia ésser anomenat «prínceps» (114-115), analitza l'estructura de l'acta, en la qual troba els elements característics ja coneguts (116-117), i s'atura en l'anàlisi de les particularitats redaccionals (117-121).— J. P. E. [6560]

Guy BEAUJOUAN, *Les Apocryphes mathématiques de Gerbert*, dins *Gerbert*, 645-658.

L'article esbrina l'eventual participació de Gerbert en l'elaboració d'escrius que porten el seu nom. Havent precisat que Gerbert s'endugué de Catalunya més coneixements pràctics que teòrics (646-647), es deté en el ms. d'ACA, Ripoll 225, i recorda les posicions divergents de Josep M. Millàs i Vallicrosa i de A. Van De Vyver entorn del seu origen i datació (del s. X i català o del s. XI i de Lotaríngia); també recorda que és bessó dels de Leiden, Scaliger 38, i Vat., Reg. lat. 598; Ripoll 225 és el millor dels tres, conté fragments d'obres de Gerbert i seria l'exemplar que ell hauria tramès a Catalunya en reconeixement dels materials que ell hauria rebut per a la seva elaboració (650). Un dictamen purament paleogràfic de Jean Vezin afirma que els seus seixanta-quatre folis inicials són de mà única, potser catalana, de la primera meitat del segle XI, i per tant còpia fidel de l'exemplar tramès per Gerbert (656-658).— J. P. E. [6561]

Emmanuel POULE, *L'astronomie de Gerbert*, dins *Gerbert*, 597-617.

L'autor s'ocupa del ms. d'ACA, Ripoll 225 pel fet de contenir un text sobre la clepsidra (599) i un *De utilitatibus astrolabii* atribuït a Gerbert, que Poule considera no autèntic, car el seu autor posseïa coneixements de ciència àrab superiors als de Llobet de Barcelona, el *De astronomia* del qual hauria aprofitat (614), i no cal dir als de Gerbert.— J. P. E. [6562]

Michel ZIMMERMANN, *La datació dels documents catalans del segle IX al XII: un itinerari polític*, dins *Orígens*, 39-69.

Des del moment de la reconquesta fins al 1180 els notaris catalans daten llurs documents pels anys de regnat dels reis francs. Antoni Rovira i Virgili hi veié un tret diferencial, però José Antonio Maravall negà que el fet tingués cap significació política. L'autor s'acosta a Rovira i Virgili (61, 64) i acaba amb la conclusió que «l'evolució del tipus de datació dels documents catalans del segle IX al XII és realment la traducció d'un itinerari polític» (69), després d'haver analitzat les successives fórmules emprades des d'immediatament després de la conquesta de Barcelona per Lluís el Piadós i d'haver detectat les vacil·lacions dels notaris, perceptibles en les variacions de les fórmules en els moments en què hi havia modificacions poc clares en la dinastia gal·la, com és ara el 888 (45-47) o el 897, amb motiu de l'adveniment dels Capets (54-55), després del qual fet hom comença de precisar que el rei ho és només «Franchorum» o «in Francia» (58-61). Passat el mil·lenni acaben les vacil·lacions «perquè el poder dels reis francs els ha esdevingut totalment estranger» (61). La unió d'Aragó a la dinastia comtal de Barcelona proporcionarà títol reial i féu innecessària la referència als reis francs (65).— J. P. E. [6563]

Enric MOREU-REY, *Sobrenoms dels segles IX i X*, dins «Misc. Bastardas, 1», 71-90.

Llista alfabètica de tots els sobrenoms que es troben en disset col·leccions de documentació dels dos segles indicats en el títol, ja publicades, i en el *Cartoral de Carlemany* de Girona, Arxiu Diocesà (84), completada per altra dels corresponents noms (84-85). La primera i principal, ultra el sobrenom i el nom corresponent, conté indicació de data, de font, de contrada on és documentat i, si s'escau, observacions (73-83). L'autor assenyalava alguna constant: el sobrenom, almenys el documentat, és minoritari, però està per tot el territori i àdhuc per tot Europa i és aplicat a ambdós sexes; predomina el d'arrel llatina i repetit, tot i que els noms siguin majoritàriament germànics i singulars; no serien com cognoms, sinó substitutius del nom personal (86-90). [Sigui'm permesa una hipòtesi: el sobrenom, no serà la denominació de la casa? Si ho fos tindríem que la toponímia no hauria variat per la invasió germànica].— J. P. E. [6564]

Frederic UDINA i MARTORELL, *Noms catalans als documents llatins de la Catalunya dels segles IX, X i XI*, dins «Segon Congrés Llengua», 743-750.

Recull de topònims, d'antropònims i de substantius comuns catalans que compareixen en documentació de l'Arxiu Reial publicada pel mateix autor, en la de Sant Cugat del Vallès, publicada per Josep Rius i Serra i en els recents aplecs de documentació de la Seu d'Urgell i de Vic, pretanyents als segles IX (746-747), X (747-748) i XI (749-750).— J. P. E. [6565]

Josep PERARNAU i ESPELT, *Català abans de l'any mil*, dins «Segon Congrés Llengua», 671-675.

Aplec dels antropònims, topònims, substantius comuns, adjectius, pronoms, preposicions, adverbis, verbs i sintagmes clarament catalans que es troben en els documents del *Diplomatari de la Catedral de Vic. Segles IX-X*, a cura d'Eduard Junyent i Subirà, datats entre el 3 d'abril del 960 i el 7 de novembre de 980. El conjunt condueix a dues conclusions: la llengua es trobava en clara evolució entre el baix llatí i el català definitiu; i que «hom ja parlava bàsicament en català o en alguns casos en un estadi molt pròxim i que la parla real tenia tanta força que ja començava d'esbotzar la llengua sàvia en els escrits notariais contemporanis».— J. P. E. [6566]

Michel ZIMMERMANN, *El bisbe català durant els segles X-XII*, dins *Orígens*, 137-165.

Recordades les publicacions de documents que permeten d'encarar-se amb el tema (137-138), i que les fonts de les quals hom pot disposar són de valor desigual (138), l'autor afirma que durant els segles IX-XI «la possessió d'una seu metropolitana és considerada com una de les empremtes de la sobirania» (139). Es fixa en la xarxa estructural dels bisbats catalans, xarxa que no coincideix amb la del poder polític (140), amb la consegüent insistència dels comtes a assegurar-se influx en aquells sobretot a l'hora de l'elecció de bisbes (cf. 149-151), els quals no arribaren a cent vint durant els tres segles esmentats (140-141); vint-i-un foren bisbes-abats (143-146), la majoria procedia dels mateixos capítols (147-148) i tots pertanyien a la noblesa (149). En el moment de l'elecció, els capítols volien assegurar la seva llibertat, els comtes els volien dúctils, amb tensió reflectida en les actes d'elecció (153-154). Per llur banda, els bisbes són col·laboradors dels prínceps laics, sobretot en la reconquesta (155-158). La relació dels bisbes amb els monestirs ha tingut sempre el rerefons de l'exempció (159-161) i amb els capítols, cate-dralicis o col·legials, la possible condició regular d'aquests (161-164).— J. P. E. [6567]

Josep PERARNAU I ESPELT, *Full escadusser d'un cartulari de Ripoll*, dins «Arxiu de Textos Catalans Antics», VII-VIII (1988-1989), 267-271.

Presentació d'aquest full, de propietat privada, i transcripció dels quatre fragments de documents que s'hi han salvat, datats entre el 961 i el 1122. Són donació, venda, liquidació de comptes i concessió o establiment d'una vinya. El full pertanyia al plec d'un volum, segurament un cartulari del monestir de Ripoll o d'alguna de les seves funcions, com podria ésser la sagristia.— J. P. E. [6568]

Montserrat CASAS I NADAL, *Unes notes sobre Ramon Folch III, vescomte de Cardona (1151-1176)*, dins «Hom. Sáez», 3-7.

Aplec de notícies relatives a actuacions d'aquell noble, conegudes gràcies al volum de Bernat Josep Llobet, *Recopilación o inventario de los actos y otras escrituras del ducado de Cardona y vequería de Segarra, libro I*, ara a Sevilla, Archivo Ducal de Medinaceli. Ultra les dades personals i familiars, d'entre les quals destaquen les del seu testament (6-7), trobem en aquestes pàgines resum de documents relatius a la incorporació de la Vall de Lord als dominis de la casa de Cardona (5-6).— J. P. E. [6569]

Arcadi GARCIA I SANZ, Francesc de ROCAFIGUERA I GARCIA, *El calendari lunar de Sant Joan de les Abadesses*, dins «Ausa», XIII (1989), 427-436.

La forma tradicional de calendari lunar, procedent del segle X, fou copiada el 1230 en manuscrit de Sant Joan de les Abadesses, ara a Vic, Museu Episcopal, ms. 7040, «exemplar que s'aproxima molt a la perfecció, molt complet... i explica satisfactòriament altres particularitats dels calendaris catalans que, mirades d'antuvi, poden semblar anomalies» (427). Els autors exposen la forma com el dit calendari eplica els embolismes, els salts de la lluna i l'addició compensatòria dels bissextos (428-431) i la d'establiment dels dies del noviluni (431-434), amb aplicació a datació de documents catalans ja del segle X (432). La pàgina 433 ofereix fotografia d'una del *Liber regius*, Vic, Museu Episcopal ms. 167. En apèndix és reproduïda la *Taula del calendari lunar* (435-436).— J. P. E. [6570]

Josefina FONT I BAYELL, *Pergamins de l'època del comte Ramon Borrell de Barcelona, de la secció de Cancelleria de l'Arxiu de la Corona d'Aragó*, dins «Estudios Udina», 177-204.

Presentació i regest de cent dinou pergamins, datats entre el 993 i el 1116, conservats a l'ACA, *Canc.*, [Pergamins de Ramon Borrell]. Les pàgines finals contenen taula onomàstica i toponímica en llista única (196-204).— J. P. E. [6571]

Paul FREEDMAN, *Cowardice, Heroism and the Legendary Origins of Catalonia*, dins «Past and Present», núm. 121 (nov. 1988), 3-28.

Catalunya, ben conscient de la seva identitat, té els seus mites, com el de l'origen de la remença en la covardia dels pagesos a alçar-se contra els moros en el text de El Escorial, ms. d. II. 18, i en el de Bernat de Ceva (7-8), àmpliament acceptat per juristes i per historiadors, com Pere Tomich o Joan de Socarrats, per justificar la remença (8-10). El mite hauria estat afavorit per fets com la repressió de l'adopcionisme o per la del revoltat Aissó, però la font seria la *Crònica* del pseudo-Turpí de Reims, segons la qual la col·laboració en l'exèrcit de Carlemagne alliberava (13) i, per contra, la covardia asservia (14). El mite de Guifré el Pelós seria el d'un heroi al capdamunt d'una raguèlia, la de la casa de Barcelona, el qual hauria reeixit allí on Carlemagne fracassà (17-18); la d'Otger Cataló

hauria fet extensiva l'heroicitat a les altres cases comtals (19-20). La llegenda de les quatre barres vincularia l'heroicitat de Jofre el Pelut amb la legitimitat dels reis francs (20-21). Dos elements sobresurten: el de la legitimitació rebuda dels sobirans francs i el de la valentia heroica com a raó del mèrit i de la llibertat (22).— J. P. E. [6572

Michel ZIMMERMANN, «*I jo t'apoderaré*» («*potestativum te farei*»). A propòsit de les relacions entre fidelitat i poder a Catalunya el segle XI, dins *Orígens*, 117-136.

El *Liber feudorum maior* aplega centenars de juraments de fidelitat i els arxius barcelonins en conserven molts de corresponents als anys que van de Ramon Berenguer I a Ramon Berenguer IV (1035-1162). L'autor es fixa en els prestats al primer (1035-1076). Els divideix en dos grups: el dels que es limiten a prometre fidelitat en general i el dels que, de més a més, es comprometen a lliurar un o més castells, quan el rebedor del jurament el o els demani. Les paraules i conceptes clau són: «fidelitas, adiutorium, potestas». L'autor estudia la darrera i els seus derivats i la defineix «simple dret d'ús exercit pel senyor en la seva qualitat de 'potestativus'» i «la 'potestas' damunt un castell constitueix el veritable nucli de la fidelitat» (123). Si, ultra la «potestas», hom posseeix el 'dominium' damunt una cosa, aquesta és tinguda en alou (cf. 131). Per això, en molts casos, el comte es reserva la «dominicatura» (127-128). Cent anys després, a mitjan segle XII, «potestas» equival a feu. El sentit del jurament era precisat per les «convenientiae» (130). I encara que «castrum - castell» tingui significat divers, «només la comparació de la 'convenientia' i del jurament de fidelitat permet de seguir la gènesi i la devolució del poder sobre un castell» (133). Ramon Berenguer I converteix la seva «potestas» en sobirania i fa reconèixer que àdhuc els castells al·lodials són feus (134); aquest és el concepte integrat en els *Usatges*: poder sobirà del príncep personificat pel comte (135).— J. P. E. [6573

Josep AMENGUAL I BATLE, *El conveni entre el bisbe Guisalbert de Barcelona i 'Alî b. Jujâhid de Dénia (1057). Un document incomplet?*, dins *Set segles i mig*, 17-51.

El dit conveni, pel qual les esglésies existents a les Illes Balears «estrictament enteses» (21) i a la ciutat de Dénia eren posades sota jurisdicció del bisbe de Barcelona, s'ha conservat en tres còpies, dues de les quals en l'ACB: la del *Liber Antiquitatum* i la còpia feta el 1230; l'altra és a l'Arxiu Vaticà, dins el *Processus inter archiepiscopum Toletanum ex una et archiepiscopum Tarraconensem ex altera...super subiectione ecclesie Valentine* (18-20). Comú denominador de totes tres és el d'ésser formats per: a) un preàmbul històric llatí en lloc de la part àrab; b) el text llatí de la concessió al bisbe de Barcelona; c) les confirmacions, reafirmant la identitat entre text àrab i llatí. No havent-hi ara la part àrab ni coincidència entre les dues primeres parts, l'autor explica la manca pel fet que, en desaparèixer la taifa de Dénia i per tant la possibilitat d'aplicació del conveni a les Balears i a Dénia, la part àrab del conveni, en la qual es reconeixien alguns drets al wali, havia perdut sentit i per això fou substituïda pel preàmbul llatí; la part, en canvi, en la qual el dit wali reconeixia drets a l'església de Barcelona era la que aquesta tenia interès a conservar i a fer valdre en les ocasions en què ella o altri ho féu (21-24). Després, l'autor s'encara amb qualche problema més concret: el de les signatures d'aquest document i les de l'acta de consagració de la seu de Barcelona del 1058, parcialment coincidents, detall que en confirmaria l'autenticitat (26); l'ús del qualificatiu «ismaelita» aplicat a 'Alî, que ell no podia trobar despectiu, car el convertia en descendent d'Abraam (26-30); la denominació plural «Maioretas et Minoretas», estesa per l'Occident ja en el primer quart del segle XIII (31); les observacions dels jutges del procés esmentat sobre manca d'autenticació del document no són exclusives del nostre ans repetides en altres dos casos, en els quals no era discutida la veritat del document ans només la seva autenticació (31-32). Tant

l'església de Barcelona com després la de Tarragona es valgueren del document (33-36). En escoli, l'autor s'ocupa de les butlles dels papes Formós i Romà a Servusdei de Girona: els possibles drets d'aquesta seu són esmentats en l'exposició inicial, no en el «decretum» i per això el bisbe de Girona pogué ésser encarregat de gestions prèvies a l'erecció del bisbat de Mallorca, erecció a la qual tampoc no s'oposà el metropolità de Tarragona, tot i que immediatament després Gregori IX manà d'evitar qualsevol cosa que pogués vincular el nou bisbat a la metropolitana (38-39). Remarquem en les pàgines finals (39-51) l'abundància de referències bibliogràfiques, en relació a les quals l'autor pren posicions.— J. P. E. [6574

EVA CASTRO CARIDAD, *El texto y la función litúrgica del «Quem quaeritis» pascual en la catedral de Vic*, dins «Hispania Sacra», 41 (1989), 399-420.

Entorn d'un nucli que conté la pregunta esmentada en el títol, trobem complements diversos en manuscrits del Museu Episcopal de Vic: 105 (401) i 106 (402); més encara els costumaris mss. 134 i s./n. han conservat la manera com eren integrats en la celebració litúrgica en forma representada (402-403), encara presents en processioners copiats a primeries del segle XIV, ms. 117 i Erlangen, Universitätsbibliothek s./n. (403-404) o en el breviari, ara a París BN Nouv. acq. lat. 903 (404). El nucli originari hauria arribat d'Itàlia a mitjan segle XI (409), i clergues catalans l'haurien portat a Sant Jaume de Galícia (412). També es troba a la Seu d'Urgell (411). El conjunt d'aquells tropus no sols tenia funció litúrgica directa, ans entrà a formar part d'una representació escènica, la *Representatio de tribus Mariis* (417), que presenta una novetat dins el context europeu, la d'introduir un «mercator» (417), «ludus» del qual són transcrits algunes estrofes (418). La narració es basa en l'*Evangelii de Marc* (419). «La habilidad de los clérigos vicenses fue notable» (420).— J. P. E. [6575

Maria (sic) Carmen GÓMEZ, *Quelques remarques sur le repertoire polyphonique antérieur à l'Ars nova provenant de l'ancien royaume d'Aragon*, dins «Cahiers de Civilisation Médiévale», XXXI (1988), 101-110.

En començar l'article, l'autora formula una tesi: la irradiació musical de França a Catalunya fou particularment important des de la segona meitat del segle X fins a començaments del XII i a les acaballes del XIV; en canvi, durant els segles XII, XIII i primera meitat del XIV tal influx sembla que disminuï i més que mai Catalunya hauria estat un país musicalment perifèric (101); en el curs de l'article, l'autora il·lustra aquesta tesi amb una anàlisi dels manuscrits polifònics conservats, començant pel més antic, Tortosa, Catedral 135, i per d'altres de catalans escrits amb notació aquitana (Londres, BL, Add. 36881; París, BN lat. 5132 procedent de Ripoll; i Tortosa, Catedral 97 i 133); seguí la notació polifònica quadrada, del ms. de Barcelona, Orfeó Català 1, procedent de Scala Dei, potser escrit a Santes Creus, i de fragments com Solsona, Arxiu Diocesà, fragment 110, procedent de Granyena (Segarra), i Tarragona, AHA, procedent de Nalec, o d'un, propietat d'Anscari-Manuel Mundó; a començaments del segle XIV es trobaria notació quadrada mesurada a Tarragona, AHA, procedent de Torroja; i si l'autor català del *De cantu organico* de la primera meitat del segle XIV ja fa referència a la figura de la mínima, que caracteritza la notació de l'*Ars nova*, encara a mitjan segle XV hom copiava a Sant Jeroni de la Murta l'actual ms. de Barcelona, BC M 251, amb peces escrites en «notation franconienne» (109). [Resulta, però, que ni un d'aquests manuscrits no pertany a l'antic regne d'Aragó; d'altra banda, l'ACA no és l'Arxiu de la Cort d'Aragó, ans el de la dinastia de Barcelona, ja existent abans de la donació del Regne d'Aragó al comte de Barcelona, Ramon Berenguer IV [cf. ATCA, II (1983), 358].— J. P. E. [6576

Modest MORENO I MORERA, *Tres notes sobre teoria musical al monestir de Ripoll a l'Edat Mitjana*, dins «Annals 1987-1988. Centre d'Estudis Comarcals del Ripollès», Ripoll 1988 [1989], 123-134.

El *Breviarium de musica* d'Oliba, ara a ACA, Ripoll 42, intentava d'exposar la doctrina bàsica sobre el monocord, partint de la relativa a la lira grega (124-126) i passant per la doctrina musical de Guido d'Arezzo (126-131) i per la de Severi Boeci (110). Hi ha intercalada reproducció a color de tres pàgines de l'esmentat manuscrit. — J. P. E. [6577

John FRANCE, *The Text of the Account of the Capture of Jerusalem in the Ripoll Manuscript, Bibliothèque Nationale (Latin) 5132*, dins «English Historical Review», CIII (1988), 640-657.

L'autor concentra la seva atenció en els ff. 1-21, corregeix la dada del catàleg de la BN de París, segons el qual aquestes pàgines només contindrien la còpia de la *Historia Francorum qui ceperunt Iherusalem*, car ell hi distingeix set peces (640-641). La narració de la presa de Jerusalem hi és presentada com a obra de Déu en el moment en el qual els croats es consideraven impotents i alhora conté detalls altrament desconeguts sobre la forma concreta d'assalt als murs de la ciutat mitjançant ginys guerrers. A base de materials diversos, la narració hauria estat escrita a Ripoll durant el segle XII; ací és copiada per tres mans en els folis 15-21 i la seva transcripció ocupa les pàgines 643-657. Les tres darreres (654-657) contenen la transcripció d'un llarg «rythmus», la primera estrofa del qual fa: «Hierusalem letare / que flebas tam amare / dum serva tenebare. / Iherusalem exulta...» — J. P. E. [6578

Narcís FIGUERAS I CAPDEVILA, *El «Carmen Campi Doctoris». Estat de la qüestió a la vista de la bibliografia recent. Primer assaig de recull bibliogràfic*, dins «Annals 1987-1988. Centre d'Estudis Comarcals del Ripollès», Ripoll 1988 [1989], 11-41.

En realitat, l'estudi no és únicament bibliogràfic, car comença amb una visió global dels recents estudis sobre el tema i amb la transcripció del text d'aquell «rythmus» establert per R. Wright el 1979 i la seva traducció catalana (14-27). L'exposició dels aspectes formals (notícies entorn del ms. [lat.] 5132 de París, BN; mètrica, lèxic, fórmula himnica i tòpics) i la dels continguts, fonts i datació del poema a darreries del segle XII (28-29), és la que resulta dels estudis de l'esmentat Wright quant a l'anàlisi textual i de C. Smith quant a la datació (28-38). Les darreres pàgines ofereixen la llista bibliogràfica [en la qual trobem a mancar l'estudi resumit dins ATCA, VI (1987), 470-471, núm. 3533]. — J. P. E. [6579

Josefina i M. Dolores MATEU IBARS, *Inventari de «res comunes» trobades en una «querimonia» o clam (s. XII)*, dins «Misc. Moreu-Rey II», 401-415.

Les autores presenten el pergamí d'ACA, *Canc.*, *Pergamins de Ramon Berenguer IV*, 233, del qual publiquen fotografia (405) i que transcriuen paleogràficament (402-406). En ell una dotzena de damnificats feien llista de les pèrdues que els havia ocasionat Berenguer de Clariana i els seus homes. S'intitula *Hec sunt querimoniae quod omnes Argenciole faciunt domino Deo et regi meo de omnibus suis, quas Berengarius de Clariana et sui omnes iniuste tulerunt*. Els béns i objectes esmentats en la queixa són alfabèticament ordenats, en «sistema de glossari» (407-414); també hi ha llista de les persones esmentades (414). — J. P. E. [6580

Homilies d'Organyà. Edició facsímil del manuscrit núm. 289 de la Biblioteca de Catalunya. Introducció, versió adaptada al català modern i glossari a cura de Jordi BRUGUERA. Edició crítica millorada i anotada a cura de Joan COROMINES, Barcelona, Fundació Revista de Catalunya 1989, 112 pp.

El subtítol permet de conèixer l'estructura del volum. En la introducció, Bruguera recorda que, gairebé contemporanis, els dos primers textos en català són el fragment del *Llibre jutge* i les *Homilies d'Organyà*. Són sis, salvades d'un conjunt més ampli perdut, descobertes a començament de segle per Joaquim Miret i Sans. Serien traducció d'un recull provençal i la coincidència de la del dimecres de cendra amb la del volum provençal de la catedral de Tortosa [ms. 106] ho confirmaria; provindrien de Sant Ruf d'Avinyó i haurien vingut a Catalunya amb l'expansió dels canonges regulars; no tindrien «cap possible influx càtar directe» (11). La llengua tindria les seves característiques (18-20), raó per la qual seria convenient el glossari (103-106). Després de la reproducció fotogràfica dels vuit folis (23-40), ve la transcripció crítica i anotada amb explicacions de mots, justificació de lectures dubtoses i altres punts gramaticals (45-76), després de la història d'aquesta edició, que milloraria la publicada l'any 1961 per Maurice Molho, i de la presentació de les seves característiques filològiques (41-44); no manca la identificació de les referències bíbliques (77-80). Les pàgines 81-101 contenen la transcripció de les *Homilies* en català actual.— J. P. E. [6581]

JOAN BELLAVISTA, *El leccionari de la missa en el Sacramentari de Barcelona, ms. Vat. lat. 3542, de la Biblioteca Apostòlica Vaticana*, dins «Revista Catalana de Teologia», XIV (1989), 453-466.

Volum copiat a Barcelona durant el primer terç del segle XIII, de contingut anterior al segle XII. L'autor en recorda algunes característiques materials i paleogràfiques (454-455). Una de tals característiques és que les lectures no formen conjunt independent, ans comencen a ésser inserides dins els respectius formularis de la missa (455-456). Un paral·lel es troba en l'actual ms. d'ACA, Sant Cugat 47, quant a «les misses de les principals diades de l'any» (458); la *Consuetudine de la Seu d'Urgell*, en canvi és de poc ajut, perquè només assenyalava els incipits de les lectures (459). Indicada la presència de les lectures barcelonines en els leccionaris romans (459-462), cosa que el converteix en testimoni del procés vers el missal plenari (463), tenim al final la indicació de les festes i de les respectives lectures de la missa (463-466).— J. P. E. [6582]

LUIS ORFILA, *A propósito del manuscrito 6.093 de la Biblioteca Vaticana*, dins «Estudios Orlandis», 279-302

[La signatura del volum és Vat. lat. 6093]. Seria de mitjan segle XII. Del seu estudi, l'autor en dedueix que el *Liber Tarraconensis* té dues redaccions. La primitiva es trobaria en els volums de Tarragona, Biblioteca Pública, ms. 26 (procedent de Santes Creus), de Milà, Biblioteca Ambrosiana, D. 59 Sup (282, nota 12) i en el de París, Bibliothèque Nationale, [lat.] 5.517; la segona en el volum vaticà i en el de París, Bibliothèque Nationale [lat.] 4.281-B; aquests contenen una taula del contigut de la compilació, taula que en l'exemplar vaticà té vuitanta-cinc epígrafs (283-285); a continuació, l'autor transcriu l'incipit i assenyalava, sempre que li és possible, la font de cada una de les dues-centes vuitanta-una prescripcions de la compilació canònica tarragonina.— J. P. E. [6583]

JOSEP M. MARTÍ I BONET, *Constitució del bisbat de Mallorca (a. 1237)*, dins *Set segles i mig*, 52-75.

Pel privilegi papal *Licet secundum apostolum*, Gregori IX sotmetia directament a la Seu Romana el nou bisbat de Mallorca i alhora encomanava als bisbes de Vic i de Lleida i a sant Ramon de Penyafort d'elegir i consagrar el primer bisbe de Mallorca. L'autor analitza aquell document sota tres aspectes: exempció de metropolità; el fet de no ésser consagrat per l'arquebisbe de Tarragona; el jurament de fidelitat del nou bisbe al papa i a la seu Romana. El primer punt era justificat per les pretensions de drets sobre l'illa de l'arquebisbe de Tarragona i dels bisbes de Barcelona i de Girona, i així era presentat com a prevenció de no lesionar el dret de ningú, fins que la Santa Seu determinés qui el tenia; en el segon punt trobem resum dels documents papals relatius a Mallorca des de la conquesta el darrer dia del 1229 fins al 1237 (62-63); el text del jurament s'ha perdut (52).— J. P. E. [6584]

Montserrat VILLAS i CHALAMANCH, *Aproximació diacrònic-sincrònica d'un inventari (1239)*, dins «Misc. Gili», 591-624.

L'inventari es troba en el pergami I-6-484 de l'ACB, ja transcrit i publicat per Joaquim Miret i Sans i per Paul Russell-Gebbet, edicions a les quals l'autora introdueix qualque correcció. Transcriu el text (592-593), n'explica els principals mots (593-594), anota les particularitats de la introducció llatina (594-595) i estudia tant la fonètica (596-602) com la morfosintaxi (602-604) i el lèxic (604-619) del document pròpiament dit, escrit en llengua catalana. Els béns inventariats devien pertànyer al bisbe de Barcelona, Berenguer de Palol, i el notari escrivia en català oriental (621-622). La bibliografia ocupa les pàgines 623-624.— J. P. E. [6585]

Federico RZ. AZNAR GIL, *Constituciones Conciliares Tarraconenses del siglo XIII en la diócesis de Jaca-Huesca*, dins «Estudios Orlandis», 407-428.

El *Llibre de la Cadena* de l'Arxiu de la Catedral de Jaca és una compilació canònica diocesana realitzada en el pas del s. XIV al XV, molt temps després que el bisbat havia deixat de pertànyer a la província eclesiàstica de Tarragona. Això no obstant, en els ff. 5-11, foren copiades catorze constitucions de concilis provincials tarraconins dels anys 1246-1292 (414-415), ací transcrites (419-428). L'autor, de més a més, presenta el quadre de les constitucions sinodals del primer Concili Provincial de Saragossa, del 1318, que són reproducció de constitucions tarraconines (415-417).— J. P. E. [6586]

Vicente GARCÍA EDO, *Nuevas aportaciones documentales sobre don Blasco de Alagón*, dins «Boletín de la Sociedad Castellonense de Cultura», LXVI (1989), 287-301.

Després de la notícia d'haver trobat a Madrid, AHN, *Clero. Pergaminos*, carp. 417-421, sis documents, el primer dels quals, en còpia doble realitzada durant el mateix segle XIII, conté la delimitació del terme de Morella, fins ara només coneguda per còpia del segle XVI. El nou text corregeix avançant-la d'un any la conquesta de Morella (darrerries del 1230 o primers dies del 1231); els altres cinc documents són cartes d'establiment, entre les quals hi ha les primeres dels llocs de Castell de Cabres i d'Herbés i de Bel, 1233 i 1234. Actuaren cinc escriptors, els «signa» dels quals són a la pàgina 293. Els documents són transcrits complets (294-299) i dos d'ells reproduïts en fotografia (300-301).— J. P. E. [6587]

Teresa Maria JOVÉ i TARRAGÓ, *Els topònims i els antropònims d'un cartulari mallorquí del segle XIII*, dins «Misc. Moreu-Rey II», 293-317.

El cartulari es troba ara a Madrid, AHN, *Códices B 476*. Després d'algunes dades de la materialitat del volum (294), modernament intitulat *Diversos títols sobre las décimas y rendas...*, segueixen: llista de topònims, molts d'ells àrabs, presents en els vint-i-nou documents (295-300), que després són confrontats amb els del *Llibre del Repartiment* (301-303); llista d'antropònims, primer dels protagonistes dels documents (304-307) i després dels testimonis (308-317).— J. P. E. [6588

Josep TRENCHS I ÒDENA, *Els llibres del repartiment de València i la Casa Reial (1218-1250)*, dins «Hom. Sáez», 9-26.

L'autor comença amb observacions de caràcter general: el volum tercer dels *Llibres del repartiment* conté memòria de dues operacions: soguejament de la ciutat de València i relació de les cases que després del dit soguejament restaren en poder del rei, raó per la qual hi ha noms repetits, cosa que tergiversa el recompte de procedències dels afavorits; i en un primer moment les donacions reials eren anotades en un sol llibre, tant les de la ciutat com les del regne; presa la ciutat de València, un segon volum fou destinat a les de la ciutat, i així foren ratllades les corresponents del volum primer, amb taules d'equivalència (11-12); ultra els escrivans, hauria intervingut en els *Llibres del repartiment* un corrector (12). La segona part de l'article dóna la llista de persones vinculades als diversos oficis de la Casa Reial consignades en els dits llibres, els títols i funcions dels quals corresponen en un vuitanta per cent als que passaran a les *Ordinacions* de casa i cort de Pere el Cerimoniós (13-22), amb particular atenció a l'escrivania reial, en la qual es diferenciaren notaris, escrivans i troters o correus (22-26).— J. P. E. [6589

Francisco de MOXÓ Y MONTOLIU, *El enlace de Alfonso de Castilla con Violante de Aragón: marco político y precisiones cronológicas*, dins «Hispania», XLIX (1989), 69-110.

L'autor intenta de precisar, a base tant del *Llibre dels fets*, com de documentació d'ACA, *Canc.*, *Pergamins de Jaume I i reg.*, o de fonts publicades per d'altres com Jaume Villanueva o Joaquim Miret i Sans, un esdeveniment que resultava confús en les pàgines de molts historiadors. Ell hi distingeix tres moments: el del compromís de matrimoni futur, pres abans del 1241; el de la contracció jurídica del matrimoni, potser el 1246; i el de la consumació del mateix, el 1249. Els punts corregits són concentrats en la nota 127 de la pàgina 109. L'afer és col·locat en el context de la política, també familiar, de Jaume I; de les relacions entre la corona catalano-aragonesa i la de Castella; i de l'europea general.— J. P. E. [6590

Antoni FERRANDO FRANCÉS, *Les interrelacions lingüístiques en la València doscentista. Comentaris a les aportacions de Robert I. Burns*, dins «Afers», 7 (1988-1989), 215-229; i dins «Zeitschrift für Katalanistik - Revista d'Estudis Catalans», 2 (1989), 115-129.

Els estudis de R. I. Burns sobre la València dels primers temps després de la reconquesta no són filològics, ans històrics, i l'autor assenyalava els temes filològics que encara esperen clarificació (216), però també destaca quatre punts que resulten fortament aclarits gràcies als dits estudis: que la societat valenciana del moment de la conquesta no parlava cap llengua romanç ans ara totalment àrab; que en aquest sentit la conquesta també topà amb una muralla idiomàtica, tal com es dedueix del *Llibre dels fets*; que la repoblació cristiana no s'ha de jutjar sols pel *Llibre del repartiment*, ans també per les dades de Ramon Muntaner (221-224); i que, desestimada la teoria de Jaume Riera i Sans que atribuïa el *Llibre dels fets* al bisbe d'Osca Jaume Sarroca, el dit llibre ha d'ésser comprès

a partir de l'experiència dels governants àrabs, els quals haurien pres notes diàries, destinades a convertir-se en autobiografies (224-226). Les pàgines finals ofereixen bibliografia sobre el tema (227-229).— J. P. E. [6591

Robert Ignatius BURNS, *A Lost Crusade: Unpublished Bulls of Innocent IV on al-Azraq's Revolt in Thirteenth-Century Spain*, dins «The Catholic Historical Review», LXXIV (1988), 440-449.

Complement documental de l'article resumit dins ATCA, IX (1990), 533, núm. 5660. Es tracta de tretze peces, íntegrament transcrites, dotze de les quals són butlles d'Innocenci IV, datades entre el 1247 i el 1253, en les quals el papa no sols dóna i demana suport a Jaume I pel fet de l'arac del qual és objecte per part d'infidels, ans encara declara croada, amb les corresponents concessions espirituals i pecuniàries, aquella guerra, revenja de la reconquesta de València. La peça diversa, la número VI del 1249, és un rebut a compte del servei de trenta-sis bèsties. [Tret de la darrera, datada el 7 de març del 1253 i publicada en aquest recull en darrer lloc amb el núm. XIII, les altres onze butlles havien estat recentment publicades per Arturo Quintana Prieto en el seu recull de documents d'Innocenci IV, presentat als lectors d'ATCA, VII-VIII (1988-1989), 547-552, núm. 4596].— J. P. E. [6592

Manuel Vte. FEBRER ROMAGUERA, José ROYO MARTÍNEZ, *La carta de població de Torrent de 1248: introducció y edició del texto latino*, dins «Torrens. Estudios i investigacions de Torrent i Comarca», 5 (1986-1987 [1988]), 23-39.

Cinc anys abans de la conquesta de València, el 1233, Jaume I prometia Torrent i Cilla a l'orde de l'Hospital, promesa que tingué compliment després de la reconquesta. Torrent seguí poblada de sarraïns fins a l'alçament d'al-Azraq, en què s'intensificà la repoblació de cristians. D'ací la carta de població del 1248, conservada a València, ARV, *Justícia civil. Manaments i emparets* del 1639, ací transcrita (36-39) i completada amb d'altra documentació, també d'ACA (31). Les condicions eren favorables als pobladors «en lo referente a las particiones de frutos» (28), no sols en comparació amb les moreries (30), ans també amb altres poblacions veïnes (33). Hi ha llista dels cinquanta nous pobladors (33-34).— J. P. E. [6593

Pedro LÓPEZ ELUM, *Problemas de datación en los documentos de Jaime I (1239-1261)*, dins «Hom. García Martínez», I, 63-73.

Els documents aplegats per Ambrosio Huici Miranda en la *Colección diplomática de Jaime I, el Conquistador* són datats per l'estil de l'Encarnació en un 60% i per l'Era Hispànica en un 39% entre el 1217 i el 1239 (64); després, fins al 1261 (o 1271), els d'Era Hispànica, exclusius per al regne d'Aragó, representen el 4'5%, els d'«Anno a Nativitate Domini» el 20'5% i els d'«Anno ab Incarnatione Domini» el 75% (66). La freqüent expressió «anno Domini» presenta dificultats de concreció a Nadal o a l'Encarnació [i no «Encarnació de la Virgen», 72, ans del Senyor, nou mesos abans de Nadal], en particular els documents integrats en l'*Aureum opus privilegiorum civitatis et regni Valentiae*, en les quals fou suprimida sistemàticament la paraula «Nativitatis» (68-69). L'autor formula la hipòtesi que, entre el 1239 i el 1261 hi hagué una prescripció reial a favor de l'any de la Nativitat, prescripció que en els *Furs del Regne de València* es desplaçà a l'estil de l'Encarnació (70-72).— J. P. E. [6594

Santiago HERNÁNDEZ IZAL, *La maltempada de la Mare de Déu de Setembre de 1269*, dins «Acta Historica et Archaeologica Mediaevalia», 10 (1989), 489-516.

Els capítols del 483 al 491 del *Llibre dels fets* de Jaume I narren l'intent, avortat pel mal temps, d'emprendre una croada. L'autor esquematitza cronològicament els fets (490-491) i fa «l'anàlisi d'aquella temptativa de viatge no reeixit a fi de deduir... les causes de la fallida i els errors generals de criteri que s'hi donaren» (489). La cronologia després de la sortida definitiva, en la qual corregeix Ferran Soldevila, seria: tres dies inicials de maltemp, 9-11 de setembre, dia de consell, 12 i decisió de retornar, el divendres 13 de setembre (493-494). L'autor refà el trajecte (496, amb croquis, 513), precisa el sentit genèric de «naus» en aquests capítols (490), el d'«estar en roda» (498-499 amb dibuixos, 500), analitza el tràngol de la nit de la primera sortida (4-5 setembre) (497-501) i les condicions meteorològiques des del vespre del dissabte, 7 de setembre: llevantada, que l'endemà canvià a xaloc i la nit entre el 8 i el 9 a llebeig, per salt de vent causat pel pas d'un front molt actiu; els dies 9-10-11 l'estol s'hauria trobat en mínim baromètric important en el Golf de Lleó, a la deriva, ingovernable (504-509). A trenc d'alba del dijous, 12, tornà el llevant (511), amb contrastes de vents més violents i més freqüents, segurament durant dos dies sencers (512 i 514). La junta del dia 12 seria la prevista pel *Llibre del consolat de mar* per a aquests casos (510). Però la decisió de retornar hauria col·locat davant les dificultats majors (511). En síntesi, el passatge hauria estat poc preparat, iniciat dos mesos massa tard, però un cop en el tràngol, les decisions haurien estat encerrades.— J. P. E.

[6595]

M. Desamparados CABANES PECOURT, *Testimonios diplomáticos en la Crónica de Jaime I*, dins «Anales de la Universidad de Alicante. Historia Medieval», 7 (1988-1989), 263-274.

L'autor aplega les indicacions relatives a escriptors en el text del *Llibre dels fets* (264) i a l'ús de la paraula «carta» en sentit molt genèric, fins al punt que només es troba una vegada «letres» (265). Segueixen les indicacions a «cartes de donació» (266), de «confirmació» (266-267), de deseiximent, de creença (267) i de pacte o convingença (267-269), les cartes relatives a plets (269), els testaments (269-270) i els tributs (270). Les referències són fetes a folis [però no és indicada la localització del volum, semblaria manuscrit] (273-274).— J. P. E.

[6596]

Maria-Mercè COSTA, *La casa dels senyors d'Ayerbe, d'origen reial*, dins «Estudios Udina», 99-132.

La casa tingué origen en un dels fills de Jaume I i de Teresa Gil de Vidaurre. La documentació d'ACA, *Canc., reg. i pergamins* de Jaume II i successors, ultra tres manuscrits amb notícies de la família Ayerbe, ara a Madrid, Biblioteca de la Real Academia de la Historia (107, nota 25), permet de reconstruir les vicissituds de la raguèlia fins a darreries del segle XIV, l'esquema genealògic de la qual ocupa la pàgina 132. En el curs de la narració trobem notícia d'una escola per a l'educació de les infantes reials al Palau Reial de València a començaments del segle XIV (122).— J. P. E.

[6597]

Àngel FÀBREGA GRAU, *El obituario de la catedral de Barcelona en el siglo XIII*, dins «Anuario de Estudios Medievales», 18 (1988), 193-215.

L'autor presenta el fragment integrat dins el còdex 187, 10, factici, de l'ACB, format per tres bifolis, escrits inicialment en lletra gòtica librària de finals del segle XIII, amb afegits de mans successives no posteriors al segle XV. El text és part d'un obituari, que

aplega les anotacions corresponents als dies entre el 25 de gener i el 12 d'abril (194). Segueix la transcripció del *Liber obituaris sedis Barcinone* (199-206), completada amb taula analítica de noms de persona (207-215). Proporcionaria notícia d'un bisbe de Barcelona fins ara desconegut, de nom Pere, mort el 6 de març del 1171, de curt pontificat entre els de Guillem de Torroja i Bernat de Berga (198). Hi són també documentats un «Magister Nicholaus Andree, fisicus» (199, 28 de gener), un «magister Berengarius de Podio, grammaticus huius sedis», mort el 1299 (200, 5 de febrer), un altre «Sigiofredus, grammaticus», mort el 1061 (203, 112 març).— J. P. E. [6598]

Martí de RIQUER, *Guillem de Cervera és Cerverí de Girona*, dins «Revista de Catalunya», núm. 28 (març 1989), 127-138; traduït en francès dins «Revue des Langues Romanes», XCIII (1989), 403-414.

Davant la insistència, amb la qual Joan Coromines nega la identitat personal entre Guillem de Cervera i Cerverí de Girona, l'autor, reafirmant-se en les seves afirmacions d'identitat, aporta tres menes de proves: «que des de la darrerria del segle XIV i durant el XV circularen per Vic, per Girona i per Mallorca manuscrits on els *Proverbis* de Guillem de Cervera eren atribuïts a Cerverí» (131); la confrontació de versos atribuïts a Cerverí de Girona amb d'altres dels *Proverbis* de Guillem de Cervera, entre els quals «existeixen curiosos paral·lelismes de concepte i d'expressió» (131-134); i quatre documents d'ACA, *Canc., reg.*, dels anys 1276-1285, en el darrer dels quals és expressada la identitat personal: «Guillelmo de Cervaria id est Cerverino» (135-136); algunes de les dades d'aquests documents permeten de precisar certs detalls de les poesies.— J. P. E. [6599]

Martin GOSMAN, *The Prêtre Jean theme in Cerverí de Girona*, dins «Actes du premier Congrès International de l'Association Internationale d'Études Occitanes», Londres, Westfield College 1987, 572 pp.

Estudi només conegut per referència.— J. P. E.

[6600]

Rosanna CANTAVELLA, *Sobre el maldit bendit de Cerverí*, dins «Llengua & Literatura», 3 (1988-1989), 7-40.

El propòsit de l'autora és el «d'exposar l'argument glossat de l'obra esmentada; el nostre mètode es basarà en el comentari textual i la comparança amb passatges d'altres obres coetànies o anteriors amb les quals tinga punts en comú» (7). El text de base és l'editat per Martí de Riquer l'any 1947, en el qual serien distingibles cinc apartats: els tres senars exposarien el pensament de Cerverí i els dos parells les rèpliques d'altri, configurant el conjunt una disputa entorn de la maldat o bondat de la dona. Els versos de Cerverí són successivament explicats sobretot mitjançant fragments d'altres obres medievals sobre el tema, algunes de les quals podrien haver estat fonts d'expressions del nostre (9-29). La darrera paraula, sentenciant la disputa, fou de Jaume I de Catalunya-Aragó, el qual decidí contra Cerverí i a favor de la bondat de la dona. Justament el fet que la sentència reial fos contrària a les posicions literàries del poeta és raó per la qual l'autora considera que en un primer moment el *Maldit bendit* acabava en el vers 542 i que només després de la decisió reial foren escrits els versos 543-694, publicant-la i glossant-la (29 i 33-34). Vint anys després de Cerverí, Matfré Ermengaud tocà el mateix tema en *Breviari d'Amor* i no seria impossible que hagués conegut els versos de Cerverí; en canvi és difícil que aquest conegués el *Liber de consolatione et consilio* d'Albertano da Brescia (36-37).— J. P. E. [6601]

Pierre GUICHARD, *Els «Berbers de València» i la delimitació del País Valencià a l'alta edat mitjana*, dins «Afers», IV (1988-1989), 69-84.

L'autor ha defensat la tesi que grups berbers importants s'assentaren a la plana costanera de València-Alzira abans de l'època califal (70), tesi criticada per Mikel de Epalza i Maria Carme Barceló. L'autor respon fixant-se primer en aquell aspecte de la crítica que relaciona la «berberització» amb la frase de l'«Àfrica comença als Pirineus» (74), afirmant que cal deixar parlar els documents, cosa que fa reportant els textos de Ya'qubî, de Razî, d'Ibn Hawqal i d'al-Udri (80-83); i es confirma en la conclusió que «la regió anomenada *Balansiya*, en el transcurs dels primers segles de l'Islam andalusí, no s'estenia molt més enllà dels límits actuals de la província de València, i comprenia els territoris situats entre el Millars al nord i les muntanyes alacantines del massís d'Alcoi al sud» (84), sense endinsar-se per l'interior. Assenyaem al final una llista de textos àrabs editats i traduïts, completada amb altra de treballs moderns (84-85).— J. P. E. [6602

Michel ZIMMERMANN, *La imatge del musulmà i la seva utilització a Catalunya del segle IX al XII*, dins *Orígens*, 97-116.

Fins a la fi del període franc, l'únic mot emprat en la documentació catalana per a designar els musulmans és «pagani» en un context dualista de fidels-infidels, construir-destruir (100), denominació acceptada per la cancelleria imperial durant el segle IX, tot i que en el capítular a favor dels «hispani» del 780 havia parlat de «sarraïns» (102); també fou obra dels «pagani» la destrucció de Barcelona del 985 (103). Compareixen esporàdicament altres termes: «barbari», «agareni», «ismaelite» (104-105). Però també en el context de la dita destrucció compareix el mot «sarracenus», el qual es repeteix designant el subjecte agent en les descripcions d'atacs musulmans contra poblacions catalanes (106-107) i ocupa un «espai sarraí [que] és cada vegada més definit com a Espanya» (108). El pas de «pagà» a «sarraí» significa que hom passava de veure'l des del punt de vista religiós a considerar-lo contrincant polític en la possessió d'un territori (108). En aquest marc, durant la segona meitat del segle XII comencen a ésser freqüents els sarraïns esclaus presents en testaments o en contractes (109-111). A mitjan segle XII, els documents permeten d'assistir a una revifalla de la contraposició amb els sarraïns per la possessió del territori (Lleida i Tortosa), i alhora a una nova atracció de la cultura àrab (vescomte Reverter) i a un augment del nombre d'esclaus (112-114). Així, els sarraïns ja només pertanyien al passat del país: «el temps dels moros» (115).— J. P. E. [6603

G[uillermo] ROSSELLÓ-BORDOY, *Notas numismáticas: Las acuñaciones de época islámica de «Sa Nostra»*, dins «Bolletí de la Societat Arqueològica Lul·liana», XLIV (1988), 99-101.

Donada la notícia que la Caixa d'Estalvis i Mont de Pietat de les Illes Balears havia adquirit en pública subhasta a Suïssa gran part de la col·lecció numismàtica Soler Cabot i després de preguntar per la situació actual d'altres col·leccions privades (Cas Quítxero, Binisaid, Foment del Turisme, Ferbal), descriu de forma analítica una per una les dotze peces (81-101), ací fotografiades, de les quals transcriu i tradueix al castellà les respectives inscripcions; les monedes datables pertanyen als anys que van entre el 1088 i el 1110.— J. P. E. [6604

Germà COLON DOMÈNECH, *L'«Algadir» d'Almenara (la Plana Baixa)*, dins «Misc. Moreu-Rey II», 83-86.

En una carta de Jaume I, ara a l'ACA, *Canc.*, reg. 16, figura un «alguadiro Almena-

re», identificat amb l'actual contrada de Quartell entre el terme de Canet i el d'Almenara anomenada l'Estany; el nom seria representant directe de l'àrab «gadîr», únic cas en la Península Ibèrica (85).— J. P. E. [6605]

M. Jesús RUBIERA MATA, *Las inscripciones árabes de Játiva: una hipótesis y una propuesta sobre la denominación de un estilo*, dins «Hom. Cabanelas», II, 293-295.

Les dites inscripcions, conservades ara en el Museu Municipal de Xàtiva, són aleies de les Azores VII, III i II, i la lletra pertanyeria a l'estil postalmoràvit i prealmohade, que l'autora proposa d'anomenar «estil mardanisí».— J. P. E. [6606]

Dolors CABRÉ, Francesc CUGAT, *Estela i cementiri sarraïns de Riba-roja (Ribera d'Ebre)*, dins «Butlletí Arqueològic», 8 i 9 (1986-1987 [1989]), 235-240.

Làpida reutilitzada per a basament d'una columna, descoberta entre runa llançada amb motiu d'obres. La inscripció porta tres noms i només la frase final té sentit religiós, redactada per un musulmà no massa culte. L'autor recorda que els anys 1970-1975, a uns 450 m de distància foren trobades setze despulles mortals, abundància que coincidiria amb les dades relatives a la població musulmana de Riba-roja, a Madrid, AHN, *Castellania d'Emposta*, d'ACA, *Batllia General de Catalunya* (240, notes 17-20).— J. P. E. [6607]

Guadalupe SAIZ MUÑOZ, *Críticas contra el profeta Mubammad contenidas en la obra «El obispo de Jaén sobre la seta Mahometana» de Pedro Pascual (siglo XIII)*, dins «Hom. Cabanelas», 477-490.

Resum de la biografia acostumada de sant Pere Pasqual i qualificació de la seva *Sobre la seta Mahometana*, en la qual «no encontramos las apasionadas estridencias de su coetáneo Ramón Martí, que en su *Pugio fidei* se nos muestra más inquisitorial que persuasivo» (479). Recordats els setze títols dels quals consta el llibre, són ací resumits vuit capítols del títol primer, *De la historia de Mabomat como se prueba, e de su seta de los moros, e como se prueba que no es verdadera, ni puede ser salud de las ánimas en ella, e sus capítulos son ocho* (481-489).— J. P. E. [6608]

Gabriel ALOMAR I ESTEVE, *Sobre la làpida sepulcral d'una «Reina de Mallorca» en la façada (sic) de la Catedral de Pisa*, dins «Bolletí de la Societat Arqueològica Lul·liana», XLIV (1988), 327.

Completa el text i la traducció d'aquella làpida sepulcral d'una reina mora de Mallorca empresonada pels pisans, amb els dos darrers versos, que mancaven en la versió resumida dins ATCA, VI (1987), 474, núm. 3548.— J. P. E. [6609]

Joaquín NAVARRO REIG, *Los mudéjares contestanos en el siglo XIII*, dins *Anales de la Universidad de Alicante. Historia Medieval*, 7 (1987), 175-206.

La documentació de Barcelona, ACA, de Cocentaina, Arxiu Municipal, *Llibres de la cort de justícia del segle XIII*, i Arxiu Parroquial de Santa Maria, *Manuscrit IV d'Agustí Arques*, constitueixen la base d'aquesta exposició, en la qual es constata un canvi radical entre abans i després de la revolta d'al-Azraq, car l'assentament de població cristiana de fet comportà fregadissos i topades entre les dues comunitats religioses, episodis coneguts per la intervenció de la justícia (181-182). Una crida del 1275, publicada pel procurador general per al regne de València, Arnau Escrivà, ací resumida, demostra la necessitat de

protecció a la població sarraïna (183-184), car, en totes dues bandes s'arribà a la formació d'escamots de segrestadors de gent de la religió contrària destinada a ésser venuda com a esclava (185-186, 190-191). L'autor aplega les notícies sobre personalitats sarraïnes contemporànies de Cocentaina, presenta les formes diverses de contractes per a la concessió de terres de cultiu, on és transcrit un de tals convenis del 1275 (195), amb particular atenció a l'anomenada «(ei)xariquia», cessió del govern de terres o de caps de bestiar amb participació en el benefici d'ambdós implicats en la cessió (196-198). Les darreres pàgines presenten l'estructura de poders de la moreria de Cocentaina (200-202). Els drets reials damunt la moreria eren arrendats per dos mil sous (203).— J. P. E. [6610]

Jaime SASTRE MOLL, *Estancia y salida de musulmanes libres y esclavos durante el reinado de Sancho I y Felipe de Mallorca*, dins «Bolletí de la Societat Arqueològica Lul·liana», XLIV (1988), 125-170.

La introducció es refereix a l'activitat corsària, amb la corresponent venda d'esclaus, i a les entrades i sortides a Mallorca de sarraïns lliures o esclaus, coneguts a través de diversos volums de Ciutat de Mallorca, ARM, *Reial Patrimoni* 1865, 3764-3767 i 3769-3772, a partir dels quals considera que la població musulmana lliure a Mallorca durant els anys 1311-1320 podia haver arribat a unes 2.500 persones (129); les sortides registrades foren de 205, 204 i 157 els anys 1327, 1328 i 1329, respectivament (130); a partir de la pàgina 136 trobem relació nominal tant dels esclaus alliberats com de llurs antics propietaris i, a partir de la 159, de les embarcacions i llurs destins. Les pàgines 167-170 ofereixen transcripció textual de mostres de les anotacions d'aquells llibres. Una d'elles és paga a un sarraï, que llegí «lletres sarrahinesques e.ls esplanà en pla» (169).— J. P. E. [6611]

Rosa MAYORDOMO FONT, *Notas históricas sobre la carnicería de la aljama sarracena de Tortosa (siglo XIV)*, dins «Hom. Sáez», 223-231.

Exposició dels passos pel camí dels quals la comunitat musulmana de Tortosa, la qual s'havia de proveir de carn en la carniceria dels jueus, obtingué permís reial de carniceria pròpia i del problema de la seva localització a l'interior de l'aljama o en lloc més adient per a una venda a públic més ampli. L'autora creu que tant el call jueu com l'aljama sarraïna de Tortosa es trobaven l'any 1321 en el barri de Remolins (227). La base documental consisteix en cinc lletres reials, dels anys 1298-1328, conservades dins ACA, *Canc., reg.*, ací transcrites (228-231).— J. P. E. [6612]

Manuel RUZAFÀ GARCIA, *Els orígens d'una família de mercaders mudèjars en el segle XV: Çaat Ripoll (1381-1422)*, dins «Afers», 7 (1988-1989), 169-188.

L'autor exposa el contigut d'aquestes pàgines en dir: «analitze l'aventura d'un emigrant que va saber aprofitar-se dels avantatges del medi per consolidar la seua posició social i la seua activitat professional, desenvolupant tota una sèrie d'estratègies tendents a la promoció i a l'ascens social mitjançant diversos enllaços matrimonials i empreses comercials compartides» (170). A la base de l'exposició hi ha uns cent setanta documents d'ARV, *Reial Cancelleria, Batllia, Mestre Racional, Protocols*, de l'Arxiu del Col·legi del Patriarca, *Protocols*, i de l'AMV, cosa que permet de refer l'esquema familiar de Çaat Ripoll (171) i conèixer les seves activitats, primer comerciant amb el nord d'Àfrica des de Gandia, a partir del 1407 establert a València i dedicat a operacions de més volada en connexió matrimonial i mercadera amb els Abenxernit (178). Remarquem la pàgina dedicada a explicar l'opció de la moreria de València a favor de Jaume d'Urgell (181).

És transcrita d'ARV, *Mestre Racional*, 50, l'acta de les operacions realitzades el 1431 en composició d'uns deutes d'Alí Abenxernit (187-188).— J. P. E. [6613]

Mikel de EPAIZA, *Corrents islàmics aparents i amagats a la cultura catalana medieval*, dins *Debat intercultural*, 107-115.

El tema tractat en aquestes pàgines és pròpiament el de la sensibilitat de la teologia occidental des d'Anselm de Cantorbery i en particular, seguint Miguel Asín Palacios, en els segles de l'escolàstica, als problemes presentats per l'Islam. En aquest context l'autor subratlla l'anàlisi dels arguments anti-cristians d'Anselm Turmeda fet en la seva tesi (113).— J. P. E. [6614]

W. HOENERBACH, *Cuatro documentos mudéjares originarios de Cataluña y de Levante*, dins «Hom. Cabanelas», I, 369-379.

El primer procedeix de Barcelona, on es conserva, a l'ACA, és una crida al rei Yusuf III, datable per tant en les dues primeres dècades del segle XV; hi és cantada la seguretat que la ciutat de Granada proporciona als seguidors de Mahoma; és ací traduït (37-371). El segon, del 1424, és com un cronicó de les dates més remarcables per a un musulmà valencià des de poc abans de la presa de la ciutat per Jaume I fins al 1345, any de moltes pluges (372). El tercer és un recompte de la bona collita del 1500-1501, ací traduït (374). Aquests dos es conserven a Madrid, BN. El darrer és certificat d'un matrimoni celebrat a Morvedre, també traduït (376-377).— J. P. E. [6615]

Josep NICOLAU BAUZÀ, *Lope Ximénez d'Urrea com a nou senyor de Mislata pren possessió de dit lloc en 1477*, dins «Torrens. Estudis i investigacions de Torrent i Comarca», 5 (1986-1987 [1988]), 287-291.

Transcripció de l'acta notarial de presa de possessió de la «moreria del loch de Mislata», en la qual figuren nominalment presents quaranta caps de casa musulmans (287-288) i són recordades les condicions senyorials imposades als habitants de la moreria. El document conté transcripció literal de l'al·locució pronunciada per Alfons Monyòs, com a procurador del nou senyor, i genèrica de la resposta de l'almí (288-289). Procedeix de València, Col·legi del Patriarca, *Protocols notarians*.— J. P. E. [6616]

Josep IGLÉSIES, *L'empadronament moro a Catalunya als anys 1496 i 1515*, dins «Misc. Moreu-Rey II», 269-286.

Tots dos empadronaments es troben a Barcelona, ACA; el primer en la sèrie *Batllia General de Catalunya*, A. 403; el segon en la sèrie *Reial Patrimoni. Fogatges 1515*. El primer, més complet, conté llista dels caps de casa sarraïns de disset poblacions catalanes, pertanyents a les vegueries de Montblanc, Tortosa i Lleida, amb suma total de set-cents vuitanta-vuit focs, ací transcrits, agrupats per vegueries i per localitats (271-281); el segon és incomplet, car només conté llista nominal de sarraïns de tres poblacions de la vegueria de Lleida, ultra la capital: Soses-Gebut, Seròs i Aitona, amb dues-centes vint-i-sis cases (283-286).— J. P. E. [6617]

Pascual ORTEGA, *De mudéjares a moriscos; algunas reflexiones en torno a las relaciones sociales de producción y la conflictividad religiosa: el caso de la Ribera d'Ebre*, dins «Miscel·lània de Textos Medievals», 4 (1988), 320-333.

Aquestes pàgines s'encaren amb el tema de la conversió dels tagarins realitzada abans del termini peremptori d'expulsió en els cinc pobles de la Ribera d'Ebre. La rendició de Granada fou un cop per a les esperances de les comunitats sarraïnes i començaren les conversions (323); la global en els dits cinc pobles tingué lloc entre el 22 de setembre del 1508 i el 22 de maig del 1509; algunes raons són conegudes per l'ACA, *Canc.*, reg. 3535, i per Madrid, AHN, *Órdenes militares, San Juan de Jerusalén, Castellania de Amposta, Ascó*, lligall 8175/2 i Còdex 611B, on és documentada la discussió entorn de la igualtat econòmica dels conversos i dels cristians vells (325). L'autor ho interpreta «como un verdadero movimiento antiseñorial» (326), en el qual el punt discutit era si tota la terra era de l'orde de Sant Joan o, tal com succeïa amb els cristians vells, d'alguna part n'eren amos els antics sarraïns. La concòrdia d'entorn del 1510 hauria mantingut qualque discriminació més onerosa dels antics moros (329-330), solució més pròxima a les pretensions de l'orde que a les dels moriscs.— J. P. E. [6618]

ANA LABARTA, Carmen BARCELÓ, *Los documentos árabes del archivo municipal de Novelda (Alicante)*, dins «Saitabi», XXXVIII (1988), 119-139.

Un escorcoll d'aquell arxiu municipal, realitzat per les autores el setembre del 1985 en les sèries anteriors al 1609, ací elencades, donà per resultat la troballa de tretze documents escrits en llengua i grafia àrabs, pertanyents als anys 1545-1593, que van des de simples signatures a una compra-venda de terres, passant per comptes de l'aljama i per requisitòries de pagament de deutes (120). Aplegats els topònims i antropònims que hi són esmentats (121-123), són analitzats, transcrits i traduïts al castellà els textos àrabs i transcrits els catalans (123-139); en el document núm. 5 és esmentat un *Llibre de la giradora de la vila de Novelda*, «hon constan scrites totes les herétats, cases y aygua de la dita vila» (133); en d'altres hi ha referència a processos.— J. P. E. [6619]

Jaume RIERA i SANS, *Estudis sobre el judaisme català. Anys 1836-1928*, dins «Calls», 3 (1988-1989), 103-134.

Complement de dos articles anteriors, [resumits dins ATCA, VII-VIII (1988-1989), 533-534, núms. 4542-4543]. Aquest abasta els anys indicats en el títol i la presentació té les mateixes característiques assenyalades en els resums indicats.— J. P. E. [6620]

Lluís GARCÍA BALLESTER, *La Medicina a la València islàmica. La minoria jueva*, dins *La medicina a la València medieval. Medicina i societat en un país medieval mediterrani* (Descobrim el País Valencià 29), València, Edicions Alfons el Magnànim 1988, 23-51.

Manquen notícies i estudis relatius a la medicina en la València musulmana (23). L'única font són els repertoris bibliogràfics àrabs (24). La tònica general és donada per escrits mèdics de caràcter pràctic (30). Sobresurten algunes individualitats, com el pare i l'avi d'Avenzoar (24-26), i els autors Abd-al-Wadud amb el seu *Dhamm al-takassub bi-sina'at al-tibb*, defensant la medicina davant certa teologia musulmana determinista (27-28); Abû-l-Salt, l'única obra mèdica conservada del qual fou traduïda per Arnau de Vilanova, *Llibre de les medicines particulars*, aplec de 630 remeis simples (28-30); i Abû Ishâq ibn Tumlus, deixeble d'Averrois, del qual només s'ha conservat un tractat de lògica (30-31). En els temps posteriors a la conquesta, continuà l'ensenyament per capil·laritat («ichaza»), també en algun lloc l'institucional en «madrassa» (43), però en general la medicina àrab tendí a les formes empíriques i supersticioses de l'exercici mèdic (31; cf. 42-45), amb alguna excepció com la de Muhammad al-Safra, autor del *Kitab al-Istiqsâ*, en

el qual reconeix la vàlua quirúrgica de «mestre Bernard» (32-34: cf. la primera de les *Notes i documents* d'aquest volum). Fora d'això, són coneguts alguns metges per llurs serveis a la casa reial o a d'altres institucions (37-38) o per raons específiques com és el cas de l'alfaquí de Paterna, que introduí en l'astronomia d'ací el *Sexagenarium*, portat d'el Caire (40-41). De la minoria jueva també destacaren algunes personalitats en el camp de la pràctica (49); també es trobaren amb les dificultats de fer encaixar teologia i ciència (47).— J. P. E. [6621]

Tessa CALDERS i ARTÍS, *El Príncep i el Monjo. D'Abraham ben Semuel ha-Levi ibn Hasday* (Orientalia Barcinonensia 2), Sabadell, Editorial Ausa 1987, 280 pp.

La introducció (11-69) és ampliació d'idees exposades per l'autora en d'altres llocs i conegudes dels lectors d'ATCA [VII-VIII (1988-1989), 558, núm. 4611; IX (1990), 540, núm. 5683]. Hi ha alguna part expositiva nova, com és ara l'epígraf dedicat a resumir els trenta-cinc capítols d'aquell llibre (43-50). El text de la traducció catalana actual (71-239) és completat amb notes (241-256), amb l'aplec de sentències i dites integrades en la narració (257-268) i amb la bibliografia (269-275).— J. P. E. [6622]

Josep Ramon MAGDALENA NOM DE DÉU, *Les aljames catalanes segons les fonts hebraïques*, dins *Debat intercultural*, 201-214.

L'autor divideix en tres grups els documents que permeten d'estudiar les aljames catalanes des del punt de vista dels jueus: epígrafs ja editats per Josep M. Millàs i Vallicrosa; documents escrits sobre pergamí o paper, també exhumats per Millàs, amb les addicions de Fritz Baer i Jaume Riera i Sans; i finalment els *Responsa* o respostes que donaven els rabins a les comunitats, quan eren consultats entorn de qüestions morals, rituals, legals, etc. Esmenta els rabins catalans més famosos per la seva autoritat: Selomoh ben Abraham ben Adret, Nissim ben Reuben Gerondi i Ishaq ben Sese Perfet. Un inventari provisional de 560 textos hebraïcs d'aquests tres rabins permet d'estudiar la vida interna de les principals aljames catalanes medievals, i l'autor dóna algunes indicacions de com eren tractades en les respostes dels rabins les qüestions referents a la legalitat catalano-aragonesa, als malsins o delators jueus que acusaven els seus germans de raça davant un tribunal cristià, a l'aplicació de la pena de mort, a la relació entre revelació i filosofia, i a l'organització interna de les aljames.— J. de P. [6623]

Jaume RIERA i SANS, *La història dels jueus en el «Viage literario» del P. Jaume Villanueva*, dins «Calls», 3 (1988-1989), 9-28.

La introducció subratlla que de fet el *Viage literario* es limita a informar de la situació de fons documentals i literaris dels Països Catalans i que l'interès de Jaume Villanueva no es limità ni als monuments litúrgics ni als d'història eclesíàstica, ans s'estengué «a qualsevol detall que pogués aportar llum a la comprensió més exacta de tots els fets passats, tant civils com religiosos» (11), entre els quals es troben els documents relatius a jueus copiats en els apèndixs dels vint-i-dos volums, «més de cinquanta» (14), els resums dels quals es troben en les pàgines 14-18, i que en aquesta darrera pàgina ja han baixat a «aquests cinquanta» [en realitat semblen ésser només quaranta-vuit]; segueixen pàgines de referències a altres notícies fornides pel *Viage* (19-22), on podem assabentar-nos que «creu [Villanueva] equivocadament, seguint Zurita, que Andreu Bertran, bisbe de Barcelona i Girona, era convers jueu» (21 [però el 1418, Dalmau de Raset afirmà que ho era, tal com hom pot veure en la pàgina 467 de l'estudi resumit dins ATCA, VII-VIII (1988-1989), 617, núm. 4820]). Les darreres pàgines subratllen els silencis (23).— J. P. E. [6624]

Gabriella OLLA RIPETTO, *La donna ebrea a Cagliari nel '400*, dins «Anuario de Estudios Medievales», 18 (1988), 551-562.

Aplec de notícies sobre el tema, tretes de Càller, Archivio Comunale, *Atti notarili*, 395-XX i 395-XXII. Les dones documentades en els dits actes havien arribat totes a l'illa des de Mallorca, Catalunya i Provença (553) i els fragments originals ací transcrits són en llengua catalana. Repassen les successives situacions específiques de la vida femenina, bo i subratllant la diferència amb les situacions paral·leles de les dones cristianes. Així, per exemple, la jueva no sols era «senyora» en el clos de la família, ans també ho podia ésser en el camp dels negocis (558), no es trobava en el seu ambient dins la societat cristiana (559); però la seva activitat no atenyia camps «polítics», car l'aljama era totalment dels mascles (561).— J. P. E. [6625

Jordi CASANOVAS, *Làpides de Montjuïc, amb inscripcions hebraïques, reutilitzades a la rodalia de Girona*, dins «Calls», 35-44.

Localitzat el cementiri jueu a la muntanya gironina de Montjuïc en el document en el qual els rectors de l'aljama el lliuraven a Joan de Sarriera, batlle general de Catalunya, en el moment de l'expulsió del 1492, l'autor s'explica que en temps posterior les làpides funeràries fossin reaprofitades en construccions de la casa senyorial dels Sarriera, de Palau Sacosta (36), on l'any 1984 aparegueren cinc fragments d'inscripcions hebraïques fins aleshores desconegudes i ací descrites, transcrites i traduïdes (39-41), com també ho són altres fragments apareguts al Pont Major, Bordils i Campdorà (41-42).— J. P. E. [6626

Jaume RIERA I SANS, Ramon ROSSELLÓ I VAQUER, *Deutes fiscals dels jueus de Mallorca (1339)*, dins «Calls», 3 (1988-1989), 83-101.

La llista de dos-cents vuitanta-nou jueus deutors del fisc reial de Mallorca el 1339 indicadora de les corresponents quantitats, trobada a Ciutat de Mallorca, ARM, *Reial Patrimoni*, 3387 i ací transcrita, dóna la suma de 17.308 lliures, un sou i set diners (90-96). La quantitat era allò que aquells jueus encara devien del cabessatge del 1333, sense que per ara sigui possible de saber a quant pujava la suma total d'aquest, car el llibre corresponent és perdut (85). Tampoc no són tots els jueus de Mallorca, car molts dels contemporanis més coneguts no hi figuren (88-89) i la comparació dels d'Inca presents entre els deutors amb la llista completa dels jueus de la dita població ens dóna una relació de vuit a vint-i-nou (88). «Una de les poques coses que la llista permet d'establir sense biaixos intencionats és l'onomàstica» (97), tema al qual són dedicades les darreres pàgines (98-99).— J. P. E. [6627

Yomtov ASSIS, *Les juifs de Montpellier sous la domination aragonaise*, dins «Revue des études juives», CXLVIII (1989), 5-16.

L'autor estudia les conseqüències en els jueus de Montpeller d'aquests dos fets: la conquesta catalana de Provença a començament del segle XII i l'expulsió dels jueus del sud d'Espanya pels almohades (7-8); la coincidència d'elements nòrdics i meridionals explicaria la virior de les controvèrsies en aquelles comunitats, sobretot la de la relativa a Maimònides (9). A base d'ACA, *Canc., reg.*, de l'ACB i de l'AHPB, l'autor aplega les proves documentals, la majoria de les quals ja publicades, de la política reial envers els jueus de Montpeller, els quals fruïren de plena llibertat de relació amb els altres de la Corona catalano-aragonesa; els reis haurien utilitzat llurs serveis, sobretot en el camp econòmic (12-13), però també haurien emparat la independència de llurs comunitats (13). Molts dels jueus expulsats de França per Felip el Bell l'any 1306 s'haurien refugiat al Principat o als comtats de Catalunya (15).— J. P. E. [6628

Albert CURTO HOMEDES, *La sinagoga del call jueu tortosí*, dins «Calls», 3 (1988-1989), 28-34.

Recordats els parers d'autors diversos sobre la localització de la sinagoga, tema sobre el qual manquen documents, l'autor aporta un fragment del 1635, segons el qual la sinagoga dels jueus s'havia trobat «en lo carrer del Pla d'En Pol» (32). El document és de Tortosa, Arxiu Municipal, *Imposicions*, núm. 81.— J. P. E. [6629]

Samuel Miklos STERN, *Medieval Arabic and Hebrew Thought* edited by F. M. ZIMMERMANN, Londres, Variorum Reprints 1983, 354 pp.

El setè dels estudis aplegats i anastàticament reproduïts és l'intitulat *Ibn Hasday's Neoplatonist. A Neoplatonic Treatise and its Influence on Isaac Israeli and the Longer Version of the Theology of Aristotle*, de l'any 1961.— J. P. E. [6630]

Josep PERARNAU I ESPELT, *Sobre el protocol hebreu de la «Disputa de Barcelona» del 1263*, dins «Arxiu de Textos Catalans Antics», VII-VIII (1988-1989), 272-275.

Enfront de l'afirmació de Jaume Riera i Sans que el text hebreu actualment conegut de la *Disputa de Tortosa* fou obra d'«un piadós novel·lista jueu de final del segle XV», l'autor transcriu el fragment de la *Disputatio inter Inghetum Contardum et Iudaeos Maioriscis incepta kalendis maii M CC LXXXVI*, del Vat., Reg. lat. 323 (273-274), i allò que Mario Martins diu de la presència de la *Disputatio Nachmanis* en el *Speculum Hebraeorum* de fra João d'Alcobaça, textos ni esmentats en les pàgines del crític, i arriba a la conclusió que atesos aquests testimoniatges, les hipòtesis d'autenticitat poden ésser tres: que és de Mossè de Girona (Nahmànides / Bonastruc de Porta), que n'és una reelaboració que ha respectat el substancial, o que és una obra substancialment diversa de la del dit Mossè (275).— J. P. E. [6631]

Josep RIBERA I FLORIT, *Un altre poema polèmic de Meshul-lam de Piera*, dins «Calls», 3 (1988-1989), 45-51.

Continuant publicacions [ja conegudes dels lectors d'ATCA, V (1986), 467-468, núm. 2843; VI (1987), 476, núm. 3555; VII-VIII (1988-1989), 540-541, núms. 4570-4574; IX (1990), 540, núm. 5682], tenim ací la *Qasida de rabí Meshul-lam b. Shelomó sobre la Guia [dels perplexos, de Maimònides]*, transcrita, traduïda en català (48-49) i anotada (50-51), en la qual Meshul-lam defensa la interpretació literal de la *Biblia* i ataca Maimònides i els seus seguidors.— J. P. E. [6632]

Alfred L. YVRY, *Staub's Gersonides*, dins «The Jewish Quarterly Review», LXXIX (1989), 383-385.

Comentari a l'estudi de Jacob J. Staub, *The Creation of the World According to Gersonides* (Brown Judaic Studies Series 24), Chico (Ca), Scholars Press 1982, xii + 422 pp, en el qual l'autor subratlla que Levi ben Gerson fou un racionalista extrem, aristotèlic amb forta tendència averroista, la gran obra del qual, *Les guerres del Senyor*, intenta d'acordar fe i filosofia. En el tema de la creació, refusa el concepte de «creatio ex nihilo», suposa l'existència eterna d'una matèria primera i defensa que l'obra de Déu es limità a donar formes, cosa que exculpa Déu del mal, d'una banda, i limita el seu coneixement a les formes universals sense arribar al concret i individual. La seva exegesi del llibre del *Gènesi* és presidida per les dites idees.— J. P. E. [6633]

Eduard FELIU, *Mots catalans en textos hebreus medievals: els dictàmens de Salomó ben Adret*, dins «Calls», 3 (1988-1989), 53-73.

Altre contrari de Maimònides, les obres del qual contribuï a prohibir als jueus menors de vint-i-cinc anys, segueix essent conegut pels vuit volums de dictàmens sobre situacions concretes també de jueus de terres catalanes (55-56), raó per la qual l'autor, malgrat la manca d'edició crítica, hi troba una cinquantena de paraules o expressions catalanes, per a cada una de les quals, si és possible, explica el context de la seva compareixença dins el text hebreu.— J. P. E. [6634]

Riccardo DI SEGNI, *Due nuovi fonti sulle Toledoth Jeshu*, dins «Rassegna Mensile di Israele», LV (1989), 127-132.

L'autor presenta dues noves mostres dels *Toledoth Jeshu*, procedents de processos inquisitorials. La primera pertany al procés resumit dins ATCA, I (1982), 371-372, núm. 178, del qual és reproduïda la declaració d'Alatzar-Pere, en la qual repeta la informació sobre Jesús de Nazaret donada per Jucef de Quatorze (128). L'autor classifica aquesta narració dins el grup «Elena», «quello cioè dove Gesù viene giudicato da una regina con questo nome» (129); com les altres fonts conegudes anteriors al 1500, entre les quals hi ha el *Pugio fidei* de Ramon Martí, també la dita narració és «di provenienza spagnola» (129), en comparació amb les quals la narració d'Alatzar-Pere presenta particularitats notables (130). L'altra és de Venècia, 1476 (131).— J. P. E. [6635]

Eduard FELIU, *Un antievangelí jueu de l'Edat Mitjana: el Sefer Toledot Iesu*, dins *Debat intercultural*, 237-261.

La introducció assenyalava la presència del dit llibre en escrits de Països Catalans medievals [els indicats en el resum anterior] i en algun document oficial datat entre el 1385 i el 1415 (242-243); també en un fragment de sermó de Salomó ben Adret (244). La traducció catalana actual d'aquell text ocupa les pàgines 245-261.— J. P. E. [6636]

José CHABÁS, *Une période de récurrence de syzygies au XIVe siècle: le cycle de Jacob ben David Bonjorn*, dins «Archives Internationales d'Histoire des Sciences», 38 (1988), 243-251.

Merge jueu perpinyanès, Bonjorn entrà al servei de Pere el Cerimoniós el 1356 i cinc anys després publicava, dins la tradició ptolemaica, unes taules astronòmiques per a determinar conjuncions i oposicions del sol i de la lluna, conservades, en forma de cinc conjunts diversos en una cinquantena de manuscrits en hebreu, llatí, català i grec (244). Establí un cicle original i precís de set-centes seixanta-set revolucions sinòdiques d'una extensió una mica superior als seixanta-dos anys; aprofità elements de Levi ben Gerson i influí en Abraham Zacut. L'autor basa el seu estudi en el text català conservat a Chicago, Newberry Library, ms. Ayer 746, del qual transcriu alguns fragments.— J. P. E. [6637]

Ramon MAGDALENA NOMDEDÉU, *Aspectes de la vida dels jueus valencians a la llum d'unes fonts hebraïques: les respostes de Rabí Yisbaq Ben Séset Perfet (segona meitat del segle XIV)*, dins «Afers», 7 (1988-1989), 189-206.

Les pàgines inicials recorden les característiques del gènere literari «responsum», autèntica resposta a consulta sobre com calia solucionar certs casos concrets d'acord amb la llei jueva, i les dades biogràfiques bàsiques d'«el rau» [cf. ATCA, VII-VIII (1988-1989), 539, núm. 4565]; l'autor resumeix quaranta cinc respostes directament o indirecta rela-

cionades amb poblacions valencianes, d'algunes de les quals tradueix fragments (193-206).— J. P. E. [6638]

Henry KAMEN, *The Mediterranean and the Expulsion of Spanish Jews in 1492*, dins «Past & Present», num. 119 (May 1988), 30-55.

Dins aquest estudi general hi ha notícies sobre l'expulsió en els Països Catalans, on només restava una jueu important, la de Morvedre, amb més de sis-centes persones, quan en aquells moments Girona no hauria superat la vintena de famílies i Tortosa en tenia trenta-dues d'inventariades en el *Memorial fet e format... dels inventaris e actes fets dels béns dels jueus de la ciutat de Tortosa*, d'ACA, *Reial Patrimoni* 389 (36). En els tres territoris continentals de la corona, els jueus no haurien passat dels deu mil (37). Potser per això, ni hi hagué gaire pressa a promulgar el decret d'expulsió ni cap alegria per la Inquisició unitària castellana. L'exili es realitzà a través dels embarcadors de Morvedre i de Tarragona, alguna aljama restà buida, com la de Lleida (40-41), però molts es convertiren per evitar l'exili. Molts dels exiliats anaren a Oran (47).— J. P. E. [6639]

Shlomo SIMONSOHN, *Some well-known Converts during the Renaissance*, dins «Revue des études juives», CXLVIII (1989), 17-52.

Les pàgines 20-26 són dedicades al convers sicilià Guglielmo Raimondo Moncada, el qual, en les seves controvèrsies anti-jueus s'hauria servit del *Pugio fidei* de Ramon Martí (22-23); algunes d'aquestes controvèrsies haurien tingut lloc a «Aragó» els anys 1474-1475.— J. P. E. [6640]

Jaume RIERA I SANS, *Literatura antijueva en català: textos i difusió*, dins *Debat intercultu-ral*, 215-236.

L'autor presenta les obres catalanes dels segles XIV i XV escrites en llengua vulgar que contenen impugnacions del judaisme, tant si són originals com si són traduccions o adaptacions, indicant-ne els manuscrits i les edicions, així com les eventuals descripcions en inventaris antics. El primer dels textos assenyalats són unes *Interrogacions a jueus* (BC, ms. 271), text breu, de caràcter popular, destinat a la polèmica o a la disputa, que es basa en un ampli repertori de textos bíblics, els quals, als ulls de l'interpel·lador cristià, només es poden referir a dogmes eclesiàstics. El segon text, la *Disputa de Bartomeu Genovès*, només és coneguda, per ara, a través de l'inventari de la biblioteca d'un mallorquí anònim de l'any 1441, tot i que Bartomeu Genovès és ben conegut en el *Directorium Inquisitorum* de Nicolau Eimeric. El tercer són uns *Testimonis del Messies*, copiats al final del ms. de París, BN, ms. fr. 2434, que és un salteri en català; l'autor els edita, identificant la referència bíblica a què semblen al·ludir. El quart és una altra obra, només coneguda ara per ara per referència, de mestre Guillem de Guimerà, composta «a confusió de la cecitat ebraica o exaltació de la santa fe cathòlica». El cinquè és la *Resposta de rabí Issach a rabí Samuel*, que existeix en quatre còpies manuscrites: BC, mss. 100 i 271, BU, ms. 75, València, BU, ms. 593. El sisè és la traducció catalana dels *Dialogi contra iudaeos et sarracenos* de Pere Alfons, conservada fragmentàriament en un bifoli de l'ADB, procedent de la parròquia de Sant Genís dels Agudells, estudiat i editat el 1943 per Joan Ainaud i de Lasarte. El text setè són tres notes breus en català procedents d'un ms. de Burgo de Osma, Biblioteca Capitular, publicades l'any 1965 per Francisco Cantera; són simples notes de lectura sobre textos de la *Disputa de Tortosa*. El text vuitè és la versió catalana del tractat de Jeroni de Santa Fe, redactat en ocasió de la cèlebre disputa tortosina, conservat fragmentàriament en la còpia d'un text que Jaume Villanueva trobà a la col·legiata

de Roda d'Isàvena; entorn d'aquest text, Jaume Riera i Sans fa la hipòtesi que fou fet fer per Benet XIII a nom de Jeroni de Santa Fe per difondre'l entre els clergues i missioners «que es volien dedicar a la conversió dels jueus», i per això mateix suposa que fou Benet XIII també qui va fer traduir l'obra al català i al castellà [hipòtesi que es fonamenta en signes dèbils, que haurien de ser confirmats amb alguna cosa més que suposicions, encara que a vegades aquestes siguin temptadores]. El text novè era un catecisme per a conversos, conservat en el ms. XV de l'arxiu del Palau Requesens de Barcelona, descrit l'any 1912 pel P. Ignasi Casanovas i desaparegut abans del 1936. El text desè és un altre catecisme o conjunt de plàtiques per a jueus conversos, conservat en catorze còpies manuscrites en català, en una edició incunable barcelonina de 1492, en dos manuscrits napolitans i en una versió occitana, que ha corregut sota el nom de *Lo bisbe de Jaén*. L'onzè és la *Disputa del bisbe de Jaén contra los jueus sobre la fe catbòlica*, conservada en el ms. 75 de Barcelona, BU, del segon terç del segle XV i força mal editada l'any 1907 per Pedro Armengol Valenzuela. El text dotzè és la *Requesta de mestre Bartomeu Caldenty i altres demanant als jurats que proibesquen al metje jueu Isac l'exercici de medicina*, document de l'any 1488, publicat els anys 1901-1902 en el «Boletín de la Sociedad Arqueológica Luliana». El tretzè i darrer text és la sentència contra Benito García, convers, convicte de judaïtzar i d'haver assassinat un infant de La Guardia, text conservat en manuscrit i en edició incunable. [Una altra sentència inquisitorial, aquesta del 1342, contra jueus en llengua catalana fou publicada per Josep Perarnau dins «Revista Catalana de Teologia», IV (1979), 346-352, tal com hom pot veure dins ATCA, I (1982), 371-372, núm. 178].— J. de P. [6641

Georges C. ANAWATI, *La rencontre de deux cultures, en Occident, au Moyen-Âge: Dialogue islamo-chrétien et activité missionnaire*, dins «Estudios Lulianos», XXIX (1989), 155-178.

Esquema de diversos aspectes en els quals es pot destriar el tema general indicat en el títol i, en notes, aplec de bibliografia per a cada un d'ells. I així trobem les d'escoles de llengües en la Corona catalano-aragonesa (161-163), de Ramon Martí (166) i de Ramon Llull (166-167).— J. P. E. [6642

Anthony BONNER, *L'apologètica de Ramon Martí i Ramon Llull davant de l'Islam i del judaisme*, dins *Debat intercultural*, 171-184.

La *Disputa de Barcelona* féu que hom s'adonés que la confrontació amb els jueus havia de tenir en compte tots llurs llibres, *Talmud* inclòs, i que aquest podia proporcionar arguments a favor de les tesis cristianes. El *Pugio fidei* de Ramon Martí seria mostra d'una obsessió d'acumular proves adreçades als jueus, centrades en la vinguda del Messies (175-176; cf. 181). Aquesta nova tècnica podia haver estat elaborada seguint quatre passos: «(1) Pau Cristià i la disputació de Barcelona, que té tants punts de similitud amb (2) el *Capistrum Iudaeorum* de Ramon Martí, que al seu torn té múltiples coincidències amb (3) la *Summa contra gentiles* de Sant Tomàs, de la qual (4) Ramon Martí va copiar molts passatges a la (!) *Pugio fidei*» (178). En comparació amb la trajectòria anterior, la posició de Ramon Llull hauria representat «una ruptura bastant dramàtica» (179) i l'episodi entre Ramon Martí i Miramolí entorn de la prova de la fe és per a Llull punt constant de referència per a precisar el propi programa apologètic, que el reintroduïa en l'augustinisme en el mateix moment en el qual Ramon Martí n'eixia (179-180). D'altra banda, Ramon Llull s'adreçava prioritàriament a sarraïns (182) i començava oferint a l'altra part la possibilitat de sortir vencedora (183).— J. P. E. [6643

Emilio BLANCO GÓMEZ, *La fecha de composición de la Doctrina pueril*, dins «Estudios Lulianos», XXIX (1989), 147-154.

Resumides les posicions dels autors entorn de la data de composició dels *Començaments de doctrina pueril* (147-149), l'autor exposa els indicis tant externs (149-150) com interns (151-154), en virtut dels quals proposa que el llibre fou escrit entre el març del 1275 i el novembre del 1276 (149-154).— J. P. E. [6644]

Jesús ALTURO I PERUCHO, *Un nou manuscrit (incomplet) del Llibre de l'orde de cavalleria de Ramon Llull*, dins «Arxiu de Textos Catalans Antics», VII-VIII (1988-1989), 223-240.

Notícia d'haver trobat a Barcelona, ACA, *Gran Priorat de Jerusalem*, una còpia incompleta del dit llibre lul·lià, una pàgina de la qual és ací reproduïda (240). Descrita en la seva materialitat, l'autor la data en el primer decenni del segle XV (227) i en presenta en doble columna comparativa les variants en relació a l'edició d'*Obres essencials* a cura de Pere Bohigas (229-239).— J. P. E. [6645]

Albert SOLER I LLOPART, «*Mas cavaller qui d'açò fa lo contrari*». *Una lectura del tractat lul·lià sobre la cavalleria*, dins «Estudios Lulianos», XXIX (1989), 1-23 i 101-124.

L'objectiu de l'estudi és formulat així: «fer una lectura global del *Llibre de l'orde de cavalleria* en el seu context; ...el de la realitat cavalleresca de final del segle XIII i el de l'obra i el pensament de Llull... en dues parts; en la primera estudiaré les formes literàries del llibre, en la segona, el concepte de cavalleria que es desprèn de la resta de l'obra» (1). La primera part, refusat el camí psicanalític (7, nota 18), presenta els elements literaris de la introducció (boscatge, arbre, fontana, etc.), en la qual Llull hauria tingut en compte motius novel·lescos del «roman courtois» francès (9). Precisa el concepte d'al·legoria, hom ressegueix primer les successives significacions que en la cinquena part del *Llibre* Llull dóna als diversos elements propis del cavaller, fins a tretze (12-16), i després les de la sisena part, en la qual l'al·legoria és relacionada amb les virtuts cristianes del cavaller (20-21). Que plagui o no, el *Llibre* és un tractat teòric adreçat als cavallers, que demostra per raons necessàries allò que la cavalleria és i allò que no és (21), en el qual l'autor ha establert la «ciència qui pertany a cavalleria, segurament per primer cop a la història de la ideologia cavalleresca» (22). Seguidament és aplegat allò que el *Llibre* diu de l'ètica del cavaller, centrada en la noblesa de coratge (101-104), de la seva funció social de guardià de l'ordre (105), i de la seva posició social i política de grup privilegiat fora dels moments de perill (106-108). Comparat amb el capítol CXII del *Llibre de contemplació en Déu*, aquest seria crític i reformista, el *Llibre* positiu i edificant (109-117). Com el *Libre de Lancelot del Lac*, Llull fa per a favor del seu projecte en la situació primitiva (118-120), però també és testimoni dels moments de crisi que viu la cavalleria en la segona meitat del segle XIII (121-123).— J. P. E. [6646]

Marcel SALLERAS I CAROLÀ, *L'art d'esputació de fe» en el Llibre de contemplació en Déu*, dins *Debat intercultural*, 187-196.

Ramon Llull elaborà una teoria del debat religiós (188), la primera exposició de la qual es troba en els capítols 187, 216 i 362 del *Llibre de contemplació en Déu*. L'autor hi distingeix tres eixos: el psicològic, del qual assenjala set elements; el protocol·lari, amb cinc; i el doctrinal argumentatiu, amb altres cinc (189-193), i al final subratlla tres presposits: que Llull està en la veritat i l'interlocutor en l'error; que la veritat és necessària-

ment evident i que l'home hi és necessàriament receptiu; i que hi ha concordança, connaturalitat o proporcionalitat en tots els àmbits, entre el pensament i l'ésser, entre veritat i demostració, entre enteniment i veritat, entre enteniment i voluntat (194-195).— J. P. E. [6647]

Miquel COLOM, *El llibre de Contemplació i la llengua aràbiga*, dins «Misc. Garcias», 15-17.

L'autor reproduceix les dues declaracions explícites del mateix *Llibre de contemplació en Déu*, segons les quals l'original de la dita obra fou escrit en llengua àrab i de les quals resultaria allunyada «qualsevol sospita de ficció o falsejament» (16); aplega, de més a més, les altres referències a la dita llengua en el mateix llibre i es pregunta quina finalitat podia tenir el fet de la seva redacció aràbiga original i respon que la «d'expansionar el seu esperit i exercitar-se ensems en la llengua aràbiga que tant li interessava dominar» (17).— J. P. E. [6648]

Rudolf BRUMMER, *Problemes textuels del Libre de Blanquerna de Ramon Llull*, dins «Misc. Garcias», 11-13.

L'autor recorda que els dos manuscrits que han conservat còpies medievals del *Blanquerna* són mancats de capítols inicials, substituïts pels de l'edició valenciana de Joan Bonllavi 1521, el qual sovint modificà el text. Per això, l'autor indica que és molt més pròxima a l'original la traducció francesa de París, BN fr. 24402, publicada per Armand Llinarès i en dona dues mostres comparades.— J. P. E. [6649]

Ramon LLULL, *Das Buch vom Freunde und vom Geliebten*. Herausgegeben, eingeleitet und aus dem Altkatalanischen übertragen von Erika LORENZ (Unbekanntes Christentum), Zurich i Munic, Artemis Verlag 1988, 156 pp.

La introducció ocupa les pàgines 9-31, la traducció alemanya del *Llibre d'Amic i amat* les restants. La introducció és un resum de la vida de Ramon Llull (9-15) i una presentació del *Llibre* en relació només amb l'etapa papal de la vida de Blanquerna (16-19 [un petit detall: la pàgina 17 el presenta successivament «Priester, Bischof, Kardinal, dann Papst in Rom», però Blanquerna mai no fou cardenal, ans elegit papa essent només bisbe]). L'autora esmenta la relació del *Llibre d'Amic i amat* amb la mística sufi (19-24) i amb la lírica trobadoresca (24-27) i subratlla el fet que l'autor qualifica de metàfores els curts paràgrafs del *Llibre*, perquè darrere d'ells hi ha formes diverses de significació (27-30). La traducció és completada amb algunes notes a peu de pàgina que en faciliten la comprensió al lector alemany.— J. P. E. [6649/1]

Vincent SERVERAT, *Autour de la notion d'amitié dans le Libre d'amic e amat*, dins «Estudios Lulianos», 29 (1989), 125-145.

Sense negar les influències d'origen religiós divers en la teoria lul·liana de l'amor subjacent al *Llibre d'amic i amat*, l'autor afirma que el punt més important «és la síntesi lul·liana, la unitat que ell dona a aquelles peces arraplegades dins el seu propi sistema de pensament i d'expressió» (126). La idea lul·liana de l'amistat seria constituïda pels conceptes d'amor de benvolença, tal com era definit per l'escolàstica contemporània; pel principi de la dualitat irreductible entre amic i amat (128-136); per la reciprocitat o amor correspost (136-141); i per la tendència igualadora de l'amistat (141-145). Les dues parts centrals són exposades seguint la doctrina de Lluís Sala i Molins i de Vladimir Jankélé-

vitch. La igualtat de la qual parla l'apartat darrer, tot i la diferència entre Déu i creatura, es troba en el fet que amic i amat es donen totalment l'un a l'altre (142-143), especialment quan l'amat significa Jesucrist, car entre Déu i l'home són igualment afirmables propinquitat i llunyedat, distància comblada per la humilitat de Déu.— J. P. E. [6650

Sebastià TRIAS MERCANT, *Ensayo de etnografía matrimonial en el Blanquerna*, dins «Misc. Garcias», 101-108.

L'autor expressa així l'objectiu d'aquestes pàgines: «aislar una serie de conceptos antropológicos categoriales como clave de la narración etnográfica que Llull ofrece en su libro», el primer del *Blanquerna*, el dedicat al matrimoni (101). Aquest enquadrament d'algunes narracions dins categories antropològiques és realitzat en relació als conceptes de costum i natura (101-102), d'endogàmia i exogàmia (en el cas de *Blanquerna*, hom projectava un matrimoni exogàmic amb «més honrada e més rica muller», 103), de la casa amb totes les seves significacions (103-104), de la procreació i salut (104-105), de l'alimentació (105-106) i de les figures dels carnals delits (106-107).— J. P. E. [6651

Andrée COMPAROT, *Augustinisme et aristotélisme de Sebon à Montaigne*, Lilla i París, Atelier National de réproduction de thèses (Université de Lille III), Éditions du Cerf (Thèses Cerf) 1984, IV + 678 + 72 pp.

Les pàgines 45-52 tracten el tema de la continuïtat augustiniana al final de l'Edat Mitjana, vist en Ramon Llull a través del *Blanquerna*. Pàgines de comentari sapiencial, en les quals l'autora insisteix en les idees següents: almenys en els seus escrits, Llull fou fidel a la doctrina augustiniana (46); el *Blanquerna* poseix la gràcia de la imatgeria dels trovadors i de les trovairitz en pintar el naixement de la primavera (47). La visió del món transmesa a través de les semblances és totalment bonaventuriana (46), pensament repetit en ocasions diverses (49 i 50); més que platònic, el llibre és bonaventurià pel refús de la lògica i per l'esforç de comprensió del dogma (50), i gràcies a una única il·luminació de l'esperit persegueix alhora la certesa de l'amor i la de la intel·ligència (51), car el terme no és tant el coneixement dels absoluts divins com la identificació amb aquells absoluts, la unió amb Déu realitzada per l'amor.— J. P. E. [6652

Vincent SERVERAT, *Utrum culpa sit in christianis ex ignorantia infidelium. Un sondage dans les relations entre Raymond Lulle et Henri de Gand*, dins «Revue des Sciences Philosophiques et Théologiques», 73 (1989), 369-396.

Per Nadal del 1291, en una disputa «de quolibet» hom feia a Henri de Gand la pregunta: «Utrum doctores Ecclesiae debeant facere conscientiam peccati eo quod non laborant ad conversionem infidelium». Encara que ja feia dos anys que era fora de París, darrere la pregunta hi havia Ramon Llull, car era la seva doctrina que tots els cristians eren greument obligats a estendre la fe, des del *Llibre de contemplació en Déu* fins al *Blanquerna* (370-374), doctrina repetida en la mateixa universitat de París (375-377). La resposta d'Henri de Gand a la pregunta fou completament diversa, car segons ell l'obligació només pesava damunt els apòstols i ningú no es podia considerar obligat en consciència a missionar als infidels si preveia resultat nul i encara menys si el preveia negatiu (378-383: l'arrel de la diversitat de respostes rauria en la divergència d'idees sobre la continuïtat entre l'Església primitiva i l'actual, 383). Les pàgines següents ressegueixen el ressò d'aquella disputa en escrits posteriors no sols del mateix Llull (385-392), ans encara en el fet que la tesi setanta-quatre de les cent antil·lianes de Nicolau Eimeric és la que Llull hauria defensat contra Henri de Gand (393).— J. P. E. [6653

Ramon SUGRANYES DE FRANCH, *Les propostes de Ramon Llull «de modo convertendi infideles»,* dins «Misc. Garcias», 93-100.

Aquestes pàgines exposen i precisen la divergència entre Sebastià Garcias i Palou i l'autor entorn de la forma de conciliar en el pensament unitari de Ramon Llull la missió espiritual i la croada guerrera (93). L'autor recorda tres principis comuns de missiologia lul·liana: conversió és obra d'amor precedida pel coneixement; l'adhesió de fe ha d'ésser lliure; cal respectar les creences dels infidels i no dubtar de llur bona fe (94); d'ací ve el blâme de les guerres de religió (95). Després de la publicació del *Llibre de passatge* del 1292, la posició de Garcias és formulada en la frase: «en Ramon Llull el ideal de cruzada espiritual precede cronològicament al de la cruzada armada» (96). L'autor, en canvi, basat en el capítol 346 del *Llibre de contemplació en Déu* i en d'altres de *Doctrina pueril* i del *Blanquerna*, considera que les dues nocions de croada espiritual i guerrera han estat combinades des de sempre en la ment de Llull i que allò que canvià, des de la caiguda de Sant Joan d'Acre, és la mesura en què l'un i l'altre element predomina en la combinació (98). Hi hauria una evolució de tres etapes en la manera de formular les idees lul·lianes: creació i elaboració de la teoria missional fins al 1292; activitat diplomàtica i viatges, en què la croada militar sembla prendre el primer lloc, fins al Concili de Viena; retorn a la primera il·lusió de predicar i convèncer per raons necessàries (99).— J. P. E. [6654

Benjamin Z. KEDAR, *Crusade and Mission. European Approaches toward the Muslims*, Princeton, University Press 1984, XIII i 245 pp.

L'objectiu del llibre és el de clarificar la relació entre missió i croada en el pensament europeu; un dels seus epígrafs és dedicat a *The Many Opinions of Ramon Llull*, 189-199, com també li és dedicat l'apèndix setè (225-228). Llull seria un cas excepcional, car hauria defensat tot el ventall de posicions possibles. L'autor ressegueix les obres lul·lianes que s'ocupen del tema: cap. 113 del *Llibre de contemplació en Déu*, segons el qual el fracàs de les croades significaria que no són agradables a Déu (190-191), idea repetida de forma esclatant en *Blanquerna* (193-194). Entre els dos llibres citats, l'*Ars iuris* i la *Doctrina pueril* accepten l'ús de la força, si els infidels es neguen a fer possible la predicació (fórmula d'Innocenci IV) o de l'autoritat imposant a escolars infidels en país cristià l'estudi de la doctrina cristiana (191-193). El *Liber super psalmum Quicumque vult*, deixa la darrera paraula al papa (195; cf. ATCA I (1982), 23-24). Seríem entorn del 1285. Després de la caiguda de Sant Joan d'Acre, parlant en general, Llull hauria col·locat la croada al servei de la missió, on no mancava una clara predilecció per la darrera (*Petició a Bonifaci VIII* [cf. ATCA, I (1982), 12: és la *Petició a Celestí V* traduïda al llatí], però on també hauria arribat a l'extrem contrari en el *Liber de fine* del 1305, el de propugnar que els missioners, tant com evangelitzar, amenessin (196). La *Disputatio Petri clerici et Raimundi phantastici* torna a la posició de l'*Ars iuris* i de la *Doctrina pueril* (197-198). Les tres darreres obres ofereixen de tot: *De locutione angelorum*, alegria de la perspectiva que, després del Concili de Viena, s'acabarà el perill sarraí (198 [cf. ATCA, II (1983), 104]); *De participatione christianorum et saracenorum*, a Frederic de Sicília, propugna el diàleg amb els musulmans de Tunis, com a mitjà de pau (198); en *De civitate mundi*, altra vegada el recurs a l'espasa imperial en defensa de l'església romana contra cismàtics i infidels (198-199); de fet seria la darrera paraula teòrica sobre el tema. Les pàgines 225-228 ofereixen edició crítica dels capítols dotzè, tretzè i vint-i-unè de l'*Ars iuris*.— J. P. E. [6655

C[harles] S[AMARAN], *Projets français de croisades de Philippe le Bel à Philippe de Valois*, dins *Histoire Littéraire de la France*, Tome XLI. *Suite du Quatorzième siècle*, Paris, Imprimerie Nationale 1981, 33-74.

Aplec de «notices succinctes» (33), que també recull, cronològicament ordenades, les propostes adreçades a autoritats religioses aleshores residint a França, com per exemple els papes d'Avinyó [però el primer a residir fou Climent V, i, per tant, més de la meitat no tenen cap relació amb França, sense tenir en compte que només per anacronisme es pot considerar que aleshores Avinyó era França]. Les primeres són les de Ramon Llull, les quals depassaven molt la croada, car eren alhora projectes missioners d'abast general (37). El primer projecte, del 1292, un any després de la caiguda de Sant Joan d'Acre, és *Quomodo Terra Sancta recuperari possit* (38-39), on Llull insistia en la necessitat d'unificar la tropa (ordes militars) i el comandament de les accions marítimes, en el finançament regular i en la necessitat simultània de les escoles de llengües. El segon, *Petitio Raymundi pro conversione infidelium* (*Tractatus de modo convertendi infideles*), de vers 1294, adreçat a Nicolau IV com l'anterior, insistia en els mateixos punts i desplegava un pla estratègic tant de la guerra marítima com de la terrestre (40-41). El terç és la *Petitio Raymundi pro conversione infidelium ad Celestinum V*, del 1294, i resumeix el projecte en el doble ajut del tresor espiritual i del material (41-42; [cf. ATCA I (1982), 9ss]). El quart seria la *Pro recuperatione Terre Sancte petitio Raymundi pro conversione infidelium* a Bonifaci VIII el 1295 (44). El cinquè, el *Liber de quinque sapientibus*, del 1295 [és del 1294, presentat a Celestí V amb la *Petitio*], insistia en la necessitat de guerra per tota la Mediterrània i en la de tres escoles a Roma, París i Toledo (44-45). El sisè és el *Liber de fine* a Climent V, del 1305, on ultra les idees generals de convenciment i guerra, insistia en la unitat del comandament i en una trajectòria per terra del Nord d'Àfrica (45-46). El sisè, del 1306-1307, *Liber natalis pueri Ihesu Christi*, tornava a insistir en la unificació de l'exèrcit o dels ordes militars i en les idees ja conegudes (46-47). El setè, del 1309, *Liber de acquisitione Terre Sancte*, també per a Climent V, té la variant que l'exèrcit cristià hauria de partir de Constantinoble i hauria d'anar acompanyat per un atac a Granada i a Ceuta (54). El vuitè i darrer, *Petitio in concilio Generali ad acquirendam Terram Sanctam*, del 1311, és un resum en deu punts que s'haurien de convertir en llei: col·legis a Roma, París i Toledo, atac per Constantinoble i per Ceuta, finançament, reforma de l'Església i estudi de l'*Ars iuris* i de l'*Ars medicine* (57-58).— J. P. E. [6656]

Fernand VAN STEENBERGHEM, *Raymond Lull contre l'éternité du monde*, dins «Misc. Garcias», 69-76.

L'autor es centra en l'anàlisi del capítol 87 de la *Declaratio Raimundi per modum dialogi edita*, que completa amb elements d'altres capítols. El vuitanta-setè és el capítol més llarg del llibre i critica la tesi averroista de l'eternitat del món perquè l'eternitat representa un salt qualitatiu que no es dona en aquest món i és exclusiva de Déu, el qual, d'altra banda, no pot crear un anti-Déu; i critica en particular aquella formulació segons la qual una creació en el temps modificaria Déu (l'acte de produir també modifica la causa, per tant, una creació en el temps trauria Déu de l'eternitat i el col·locaria en el temps), afirmant que el canvi només és modificació en el produït i no necessàriament en la causa (70-71). En altres capítols del llibre, Llull refusa que les substàncies espirituals (o els cossos celestials) siguin eterns o que l'eternitat de Déu s'ha de manifestar en l'eternitat del món (71-73), insistint en la identitat entre totes les dignitats divines (i per tant, l'eternitat no pot actuar sola) i en la impossibilitat d'un infinit quantitatiu (73). L'autor també assenyalava les limitacions del raonament lul·lià (74).— J. P. E. [6657]

Charles LOHR, *Islamic Influences in Lull's Logic*, dins *Debat intercultural*, 147-157.

Recordada la procedència àrab del *Compendium Logicae Algazelis*, l'autor s'ocupa en aquestes pàgines de la *Logica nova* del 1303, el contingut de la qual resumeix. Després

assenyala els punts del tractat que, ultra Aristòtil, tenen precedent àrab: la doctrina de la primera i la segona intenció podria ésser inspirada en l'*Enciclopèdia* dels Germans de la Puresa (148-149); també la dels nou subjectes, encara que a través d'Ibn Sab'in (149-150); també de l'*Enciclopèdia* podria venir la doctrina dels accidents propis i dels apropiats (150-151); de la mateixa, aquesta vegada per mitjà d'Ibn Sab'in tant la doctrina de les nou regles o preguntes bàsiques (151) com la de les cent formes o definicions (151-152); la dels tretze tipus de proposició, d'Algatzell, d'Avicenna i d'Ibn Sab'in (152-153); i la doctrina de la fal·làcia de contradicció era molt usada en una «via media» de teologia musulmana entre fideïsmes i racionalisme (153). Les darreres pàgines de l'article posen exemples d'aplicació a plans diversos de la doctrina de la divisió d'accidents en propis i apropiats, d'on l'autor dedueix que la lògica era nova perquè era «a logic of pure knowing» (156), més encara, una lògica per al tercer grau de coneixement, el coneixement purament intel·lectual de les realitats intel·lectuals.— J. P. E. [6658]

Joan TUSQUETS, *Taula del llenguatge i dels seus anàlegs en Ramon Llull*, dins «Misc. Garcias», 109-114.

Escala dels nou plans de sonoritat: sonoritat física (audibilitat comuna); sonoritat oral reflexa; veu (= sonoritat oral instintiva) manifestativa. Nivell imaginariu; veu comunicativa. Nivell imaginariu com l'anterior; la *paraula* intencional, irreductible a la veu instintiva; paraula manifestativa; paraula comunicativa; locució irradiativa automanifestativa; i locució irradiativa comunicativa. Per a cada pla l'autor presenta una definició, la indicació de l'àrea en la qual actua, qualque text lul·lià que en parla i alguna advertència. La de la *paraula* intencional diu així: «La taula del llenguatge, que estem dissenyant, és un mirall de la filosofia semiòtica lul·liana. L'escala jeràrquica dels éssers és confirmada per la dels graons d'expressió sonora. L'espiritualitat de l'ànima, la seva creació per Déu i que Déu la infon al cos en el curs de la gestació, són corroborades per la irreductibilitat de la *paraula* a la *veu*. La paraula aterritzada (!) en la taula del Llenguatge, al replà de l'home, i ací coopera amb la veu, sense confondre-s'hi mai» (111).— J. P. E. [6659]

Lola BADIA, *Manipulacions literàries lul·lianes: de la pastorella al sermó*, dins *Debat inter-cultural*, 13-27.

L'autora afirma que Ramon Llull «adopta continuament formes expressives variades i diverses per tal de subvenir a les seves necessitats propagandístiques; se les fa seves amb una agilitat extrema i, en fer-ho, sovint les altera substancialment per posar-les al servei del seu programa» (14-15) i il·lustra l'afirmació amb l'anàlisi de les obres que els moderns consideren literàries i amb l'estudi de les teories literàries sobre allò que per a nosaltres és literatura (16). L'anàlisi d'obres es concreta en la narració inicial del *Llibre de meravelles* (la pastoreta devorada pel llop) i en la seva variant en el cap. 49 del *Blanquerna*, «pretext destinat a captar l'atenció del lector a través d'un cop emotiu i predisposar-lo a acollir un adoctrinament» (20), el de l'existència de Déu i el de la funció consoladora d'algunes virtuts. La teoria és la del sermó lul·lià, no homologable amb els normals (23), «car el sermó depèn en Llull en primer lloc dels principis generals artístics» (25) i en la pràctica «hi ha en les obres lul·lianes d'homilètica, tot un estira-i-arronsa a propòsit de la reducció del sermó a la mecànica artística» (25-26).— J. P. E. [6660]

Lola BADIA, *A propòsit de Ramon Llull i la gramàtica*, dins «Misc. Bastardas 1», 157-182.

Partint del detall que el 1973 Miquel Colom s'ocupà de la gramàtica en Llull en

parlar d'aspectes secundaris (158), l'autora distingeix tres significats lul·lians sota «gramàtica»: llengua llatina, assignatura de gramàtica de la llengua llatina i tècnica de parlar i d'escriure bé, regida per principis generals «aplicables» a l'Art (160-161); i interpreta el «va aprendre una mica de gramàtica» en el sentit que el problema de saber poc llatí començaria «quan la gramàtica llisca cap a la retòrica» (162); per això, va «de dret al sector diguem-ne literari de la qüestió» (163), punt en el qual Llull no presentaria cap símptoma ni de fascinació per la cultura literària clàssica ni de reacció en contra (165), perquè per a ell el punt bàsic és la lògica (167) i, doncs, l'Art és el camí d'aprendre fàcilment qualsevol art liberal (172-173), també la gramàtica i cada un dels seus nou elements (173-175). L'Art, doncs, seria la font de la gramàtica (177). La bibliografia ocupa les darreres pàgines (178-182).— J. P. E. [6661

Jorge J. E. GRACIA, *Llull y el principio de individuación*, dins «Misc. Garcias», 35-46.

Objectiu de l'autor: «presentar un esquema muy general de la situación con respecto a este tema en la época de Llull y localizar el pensamiento luliano dentro de este esquema» (35), tema general que és dividit en quatre parts: precisió conceptual de la individualitat; presentació de problemes relacionats amb la individuació; planteig general de l'estat de la qüestió en temps de Llull; i la doctrina lul·liana de la individuació (35). Per a Ramon Llull, la individuació no és efecte de la sola matèria, ans de múltiples causes (40), car es donen nivells d'individuació o «individuación progresiva que culmina en los individuos» (41), un exemple de la qual seria la teoria dels quatre elements. L'individu és per a Llull el resultat d'una agregació de formes diverses en virtut del principi relatiu de la diferència (42), tal com diuen dos fragments del *De ascensu et descensu intellectus* (43-44).— J. P. E. [6662

FRANCESCO SANTI, *Santità dei laici e glorificazione della carne in Raimondo Lullo*, dins *Santi e santità nel secolo XIV*. Atti del XV Convegno Internazionale. Assisi, 15-16-17 ottobre 1987, Assisi, Università degli Studi di Perugia, Centro di Studi Francescani 1989, 139-195.

Les primeres pàgines reconstrueixen el context espiritual que és el lul·lisme, seguint Charles Lohr (147-150), i l'històric de la corona catalano-aragonesa en el segle XIII (151-157). Segueix una exposició de l'experiència espiritual de Ramon Llull a base sobretot del *Blanquerna* i del *Llibre de meravelles*, amb insistència en les figures dels amants, de la taverna, del bosc i del joglar (cf. 169) i amb referències a sant Francesc d'Assís i a Joaquim de Fiore (158-179). Quant a la glorificació del cos, l'autor subratlla la incidència de la doctrina de la «forma corporeitatis» en l'espiritualitat de Ramon Llull (182-184), relacionada amb la de la teologia lul·liana del primat absolut de l'Encarnació, amb la derivació que l'ascesi ha d'ésser més un reconeixement de la dignitat del cos que una mortificació de la carn (187), i amb l'aplicació «artística» dels principis lul·lians al tema de la resurrecció de la carn en la *Lectura artis inventivae et tabulae generalis* (187-190) i així la creació corporal pel camí de Crist (191-192) ateny la Trinitat (193-194).— J. P. E. [6662/1

C[h]arles HEUSCH, *L'enfer en essence. Une compréhension philosophique de l'Enfer selon Raymond Lulle*, dins «Estudios Lulianos», XXIX (1989), 25-44.

El projecte general de l'autor és el de determinar les formes que adopta la realització del càstig, atès que en elles hi ha múltiples representacions del cos, en l'abundant literatura medieval relativa a l'infern, ací concretament analitzant dos paràgrafs lul·lians, del *Lli-*

bre de meravelles i de *Doctrina pueril* (26-27). Les primeres pàgines es refereixen a les recents publicacions franceses sobre la mort i el purgatori en tant que temes culturals representatius d'un moment (27-32). En el *Llibre de meravelles* trobaríem un sistema lògic del sofriment, en el sentit d'una mecànica que funciona fins al màxim, en sentir tan lul·lià d'un art de sofriment del cos (34), un dels elements del qual és la mútua repercussió que els turments espirituals i els corporals tenen els uns en els altres, engrandint-los, augment que també prové de l'acció de tots els elements en contraposició (35-37). Per camí divers del d'aquesta explicació teòrica, la *Doctrina pueril* descriu allò que hom podia veure qualsevol dia en els terraplens abocadors d'escombraries prop dels murs d'una població, amb animals de tota mena devorant carnusos, imatge que col·loca el lector davant un fet d'agressió i de destrucció del cos (39-53).— J. P. E. {6663}

Lluís SALA-MOLINS, *El gegantisme de la raó lul·liana*, dins «Publicacions del Centre d'Estudis Teològics de Mallorca», 7 (1989), 7-20.

L'autor presenta aquestes pàgines com «una lectura subjectiva de l'opus lul·lià», en les quals exposa allò que al seu entendre «constitueix la intenció fonamental de l'empresa lul·liana» (7): «s'és al cor del pensament lul·lià quan hom 'es meravel·la' de la 'mania' del Lull, palesa en la totalitat de la seva obra, de jugar amb el mode infinitiu dels verbs», d'on «goso formular la hipòtesi que Lull dóna al fer no un rol major, sinó el rol fonamental en el seu treball de sintetització enciclopèdica del saber» (8), principi que aplica al fer en Déu (9-13), en l'home (14-16) i en la natura i societat (17-19).— J. P. E. {6664}

Manuel BAUÇA OCHOAVIA, *L'exemplarisme de Ramon Lull*, dins «Publicacions del Centre d'Estudis Teològics de Mallorca», 7 (1989), 21-31.

La tesi de l'autor és: «La idea central de la teologia de Ramon Lull és l'exemplarisme metafísic» (21). Segueix l'exposició de posicions entorn d'aquesta idea central: per a Robert Pring-Mill i Ephrem Longpré, la doctrina de les dignitats; per a Ramon Sugranyes de Franch i Tomàs Carreras i Artau, als quals de vegades s'acostaria Sebastià Garcias i Palou, la intenció missionera i apologètica; per a Jordi Gayà, la doctrina dels correlatius; Sebastià Garcias també hauria assenyalat la dinàmica demostrativa (22-24). L'autor exposa el concepte d'exemplarisme metafísic com a capaç de donar unitat a la doctrina sobre Déu mateix, sobre la creació i l'ésser del món i sobre el nostre coneixement teològic o raons necessàries (24-28). L'exemplarisme metafísic tindria les seves arrels lògiques en la doctrina lul·liana de la pujada i la baixada de l'enteniment (29-30).— J. P. E. {6665}

Johannes STÖHR, *Das Miteinander von Einheit und Vielfalt in der Theologie des seligen Raimundus Lullus*, dins «Misc. Garcias», 77-91.

Reflexió personal entorn del mutu influx dels dos conceptes d'unitat i multiplicitat a base d'episodis biogràfics i de textos de Ramon Lull, en la qual no manquen preses de posició contra els neomodernistes (80, núm. 2) o en relació a Karl Rahner (86), en la qual és successivament subratllada la importància en Lull i ara de la unitat de vida i doctrina (77-79), de la unitat harmònica de les potències cognoscitives i volitives (79-80), de Déu en tant que principi cèntric d'unitat (80), de la unitat de fe i saber (80-82), de l'autonomia intel·lectual i unitat amb la fe i la vida de l'Església (82-83), de la connexió d'unitat d'essència i distinció de persones en Déu (83-85), de la unitat de l'amor a la veritat i de la voluntat de mediació (85), d'un esbós global teològic unitari (85-88) i de la fidelitat a la fe i acomodació missionera (88-89).— J. P. E. {6666}

Miquel BARCELÓ, «...Per sarraïns a preicar» o *l'art de predicar a audiències captives*, dins *Debat intercultural*, 117-131.

El contacte entre Islam i Cristiandat hauria produït una primera època de confrontació en la qual no hi hauria hagut «cap previsió missionera» (120) i hauria elaborat una imatge inhumana del musulmà (119 i 123). Ja en un segon moment, «l'impuls missioner del s. XIII és senzillament el resultat de l'èxit de les armes feudals quan portaven a terme eficients projectes d'extermini» (121), mostra dels quals haurien estat els atacs genovesos contra Menorca, Tortosa i Almeria a mitjan segle XII, en els quals hi hauria hagut un «ús sistemàtic del terror militar» (123) i en particular la conquesta de Tortosa «mostra com les dues solucions -la dels «francs» i la italiana- al problema musulmà eren fàcilment combinables» (126). Després de la desfeta musulmana de Las Navas de Tolosa el 1212, península i illes restaren militarment indefenses i llur caiguda fou seguida d'irrupció de cristians pobres del Nord vers el Sud, context històric que «fa comprensible el desvari del projecte de Ramon Llull» (127), car consistiria a imposar racionalment una religió a uns éssers prèviament degradats a inhumans. Els Llull formaven part de la capa social d'«agents colonials» i la primera notícia biogràfica documentada de Ramon Llull fa referència a un esclau batejat de nom Bernat: «Bernat era òbviamt la solució al problema de la colònia. L'indígena infidel, monstruós, convertit ara, aquiescent a canviar de nom, a renunciar a ell mateix, vet aquí el final del problema: la submissió, l'esclavatge, la prèdica exercida des d'una posició de força indiscutible. Els indígenes, convertits en audiències captives, havien de desaparèixer per mitjà d'una prèdica irresistiblement convincent» (128). Les dues darreres pàgines contenen llista de bibliografia específica. — J. P. E. [6667]

Dominique URVOY, *Les musulmans pouvaient-ils comprendre l'argumentation lullienne?*, dins *Debat intercultural*, 159-170.

Ultra les racionals, hi havia en la part sarraïna dificultats psicològiques, endurides per la polèmica anticristiana (159-161). Ramon Llull, en platejar la confrontació en un pla purament racional i sense referència a textos confessionals, se n'hauria col·locat fora, però això mateix fou una dificultat, car sota una presentació material perfectament admissible hom descobria una intenció presumptuosa (162). Potser per això, de vegades Llull es limitava a fer pern en la força dialèctica dels correlatius, però els musulmans de l'Orient ja s'havien defensat contra ells des del segle IX (163). La doctrina dels correlatius tindria un precedent en al-Farabi i seria esmentada per d'altres, sobretot per Ibn Sab'în, també per autors àrabs cristians (165), en particular per jacobites del s. X, sense que manqui qualche nestorià (166). Però, després d'haver exposada honradament aquella doctrina, un deixeble d'Al-Ghazzali en féu un «refús ple de menyspreu» (168), mentre d'altres posaren en dubte el mateix pressupòsit, el de l'acord entre text revelar i raonament, car el revelat és inefable (169). El raonament servia per a confirmar el creient, però per al musulmà no era oïble, i potser assistia a la seva exposició com a un exercici intel·lectual digne d'ésser contemplat (170). — J. P. E. [6668]

Dominique URVOY, *Vues musulmanes sur la personnalité de Ramon Llull*, dins «Misc. Garcias», 115-118.

L'autor es pregunta, amb d'altres, com s'explica que no hagi sobreviscut al nord d'Àfrica cap record ni notícia de les estades de Ramon Llull i la resposta és que, fora d'algun cas personal i excepcional, Llull no fou ni és acceptat pel poble i pels investigadors actuals perquè donava per descomptat que el poble musulmà es trobava en l'error i era inferior al cristià; perquè bescantava Mahoma i per això pretenia de convertir els sarraïns o qui sap si àdhuc de supplantar Mahoma. — J. P. E. [6669]

Hermann GREIVE, *Ramon Llull i la càbala*, dins «Calls», 3 (1988-1989), 75-82.

Traducció catalana d'un article publicat en alemany l'any 1973. Alguns han considerat Ramon Llull precursor de la càbala cristiana, però la certesa que el *De auditu kabbalístico* no és obra lul·liana autèntica i el fet que el 1298 en la *Declaratio Raymundi per modum dialogi edita* afirmés que els jueus del seu temps no tenien una teologia de l'essència i de l'actuació intrínseca de Déu significaria que no tenia «cap coneixença d'aquesta branca del pensament hebreu» (80).— J. P. E. [6670]

Miguel CRUZ HERNÁNDEZ *El símbolo del árbol en Ramón Llull e Ibn al-Jatib*, dins «Misc. Garcias», 19-25.

El símbol de l'arbre és comú a moltes cultures i l'espiritualitat sufi, que Llull conegué, se'n serví; recordats els diversos elements constitutius de l'arbre lul·lià, amb doble reproducció esquemàtica (20-21), l'autor manifesta el seu assentiment a l'afirmació de paral·lelisme entre el lul·lià i els àrabs tant anteriors com posteriors (cas d'Ibn al-Jatib, amb reproducció de l'esquema del seu arbre, 22-23), però alhora la seva forta contraposició a un influx demostrable: «...dèjense en paz a Ibn Masarra, al-Gazzâlî, Ibn 'Arabî o Ibn Sab'în como fuentes concretas...», car només la confusió entre paral·lelisme i fontalitat podria justificar que l'arbre de Llull fou font del d'Ibn al-Jatib (24).— J. P. E. [6671]

Armand LLINARÉS, *Les singes, le ver luisant et l'oiseau. Note sur l'utilisation répétée d'une même fable dans l'oeuvre de Lulle*, dins «Romania», 108 (1987 [1989]), 97-106.

Una fable de l'hindú *Pañcatantra* fou traduïda a l'àrab en el *Llibre de Calila i Dimna* (98) i d'ací a les llengües occidentals. Compareix en *Blanquerna*, en el *Llibre de meravelles*, en l'*Arbre de ciència* i en la *Rhetorica nova* (98-99). L'autor reproduïx les quatre narracions, la darrera, inèdita, de París, BN lat. 3443C, exposa les variacions de l'una a l'altra (99-102); també reproduïx el fragment d'una de les dues traduccions franceses del *Blanquerna* en les tres còpies conegudes (103-104), el de la traducció francesa del *Llibre de meravelles* (104-105) i el de la llatina de l'*Arbre de ciència* de l'edició de Lió 1515 (105-106).— J. P. E. [6672]

A. PATTIN, *Pour l'histoire du sens agent. La controverse entre Barthelemy de Bruges et Jean de Jandun, ses antécédents et son évolution. Étude et textes inédits* (Ancient and Medieval Philosophie. Series I, VI), Lovaina, University Press 1988, XV i 450 pp.

L'autor es proposa d'oferir els textos que foren publicats amb motiu d'aquella controvèrsia. El seu origen es troba en dues expressions del *De anima* d'Aristòtil, una de les quals sembla ésser favorable a considerar la sensació com quelcom de produït pel sentit i en l'altra parlava de la sensació com de quelcom totalment passiu: «...similiter se habere sicut sensitivum ad sensibilia, sic intellectum ad intelligibilia...» [per tant, agent, de la mateixa manera que, segons Aristòtil, hi ha un enteniment agent]; i, per contra: «...sensus autem in moveri aliquid et pati accidit... videtur enim quedam alteratio esse...» (IX) i encara: «...oportet autem universaliter de omni sensu accipere quoniam sensus quidem est susceptivus specierum sine materia» (X). [Durant la darrera estada a París, Ramon Llull intervingué en el debat, a favor del sentit agent]. En canvi, per a Guillem d'Alvèrnia, sant Tomàs d'Aquino i d'altres, els sentits són receptors passius dels objectes sensibles i, per tant, no admeten l'existència d'un «sentit agent» (7-8). Ací són publicats els següents textos d'escola tomista, completats, com en general tots els d'aquest volum, amb aparat crític i de fonts: Gil de Roma, *Queritur decimo utrum sit dare sensum agentem* (5-7); Pèire d'Alvèrnia, *Utrum sit ponere sensum agentem* (9-15); *Utrum sint tot sensus agentes quod*

sunt sensus cognitivi, contra Durand de Saint-Pourçain (16-18); Rodolphus Brito, *Utrum sensus sit virtus passiva* (18-22) i *Utrum preter sensibilia requiritur aliquis sensus agens* (23-31). La segona secció de l'obra és dedicada a la controvèrsia entre Bartomeu de Bruges i Joan de Jandun, on trobem primer una llarga presentació dels textos copiats en els manuscrits de Leipzig, Universitätsbibliothek 1444 (35-41) i de la Vaticana, Vat. lat. 6768 (41-45); segueix la *Quaestio determinata a magistro Bartholomaeo de Brugis de sensu agente* (46-94), en la qual esmenta almenys tres vegades el seu *Sophisma de affatu*, mot, aquest darrer, que hauria rebut de Ramon Llull, el qual l'any 1309 es preguntava *Utrum sit dare sensum agentem* en el seu *De perversione entis removenda* (109-110). Les pàgines 111-234 són dedicades als textos de Joan de Jandun sobre el «sentit agent»: *Sophisma de sensu agente* (118-166), *Tractatus de sensu agente* (166-222); i *Utrum sit necessarium ponere sensum agentem* (223-234). La secció següent (235-332) és dedicada a Joan de Buridan, del qual publica les *Quaestiones longae* (241-260), les *Quaestiones breves* (261-266) i el text imprès del 1516 (267-273). Són publicats de més a més un anònim *Utrum sensus sit virtus passiva* (278-290), la qüestió *De sensu agente* de Nicolau Oresme (293-304), l'*Utrum sensus sit virtus passiva* de Maurici d'Inghen (309-319) i la qüestió del mateix títol de Llorenç de Lindores (322-333). La quarta secció aplega d'altres testimonis de la controvèrsia entre Bartomeu de Bruges i Joan de Jandun (333-411), amb un text anònim de París, BN lat. 16089 (338-355), dos de Cracòvia, Biblioteca Jaguellona 742 (359-372 i 376-390) i un de Tadeu de Parma (395-411). La darrera s'ocupa de la pèrdua d'interès del problema, ja en el segle XV i següents, amb indicació de textos inèdits en biblioteques diverses (412-422). El volum es clou amb la taula de manuscrits (423), de fonts impreses (424-436), d'onomàstica (437-445) i dels principals temes tractats (446-447).— J. P. E. [6673]

Sebastià TRIAS MERCANT, *Proyecto de sistematización de la ética luliana*, dins «Estudios Lulianos», XXIX (1989), 45-58.

Fins ara, Llull no entra en manuals d'història de l'ètica. L'autor es proposa de donar un primer pas: «constatar la existència de una ètica luliana y fijar cuales son sus criterios epistemológicos» (46). L'existència d'una ètica resulta clara en recordar que la conversió dels infidels exigeix com a condició prèvia la reforma de la vida cristiana (47), d'on ve l'atenció constant de Llull a les aplicacions ètiques de l'Art o la vinculació del *Liber de virtutibus et peccatis* a l'*Ars inveniendi veritatem* (49) o el detall que la matèria de virtuts morals s'havia d'assegurar, segons Llull, en un estudi, ni que sigui elemental, de filosofia i teologia (50). Els criteris epistemològics són proporcionats a la categoria mental dels oients: plenament «artístics», homilètics o a tall d'exemples (52-57).— J. P. E. [6674]

Armand LLINARÉS, *Accidia. Remarques sur un mot du vocabulaire lullien*, dins «Misc. Garcias», 47-54.

Repàs del concepte d'«accidia» en la tradició espiritual cristiana, tant de l'Església d'Orient com de la d'Occident, fins a Ramon Llull (47-50) i aplec de textos lul·lians sobre aquell pecat capital (50-51), en els quals destaquen dues característiques: tristesa i peresa (51), amb textos lul·lians que l'associen a tristesa i d'altres a peresa (51-53). Per a Llull té tanta importància perquè és vici desconegut, actuant de sotamà, i perquè capgira els mateixos principis de bé i de mal (54).— J. P. E. [6675]

Josep PERARNAU, *El Ms. lul·lià de Trento, Biblioteca Comunale, 116/27/W*, dins «Misc. Garcias», 55-56.

Descripció d'aquell volum, que conté un exemplar de l'*Ars generalis ultima* copiat en terres italianes en el pas del segle XIV al XV, fet que confirma l'existència de lul·lisme a Itàlia en temps anterior al 1428, any en el qual Joan Bulons explicà lul·lisme a Pàdua.— J. P. E. [6676]

Norbert HEROLD, *Bild, Symbol und Analogie: die «Modelle» des Nikolaus von Kues*, dins *Pragmatik. Handbuch Pragmatischen Denkens*, herausgegeben von Herbert STACHOWIAK. Band I. *Pragmatisches Denken von den Ursprüngen bis zum 18. Jahrhundert*, herausgegeben von Herbert STACHOWIAK unter Mitarbeit von Claus BALDUS, Hamburg, Felix Meiner 1986, 299-318.

En les pàgines 304-307 l'autor afirma que el concepte cusà d'*ars generalis* es basa en el de Llull, del qual exposa els pressupòsits de la combinatòria (representació de conceptes mitjançant lletres, possibilitat de combinacions d'aquestes i avantatges cognoscitius del sistema) i aplicació a les eleccions en l'*Ars electionis*, amb reproducció de les quatre figures lul·lianes bàsiques.— J. P. E. [6677]

Amador VEGA ESQUERRA, *Lógica y monadología: algunos aspectos de la herencia luliana en G. Bruno y G. W. Leibniz*, dins «Estudios Lulianos», XXIX (1989), 59-75.

«El objeto de nuestro trabajo es doble: a) destacar las incidencias del carácter de la lógica inventiva luliana, a través de Giordano Bruno, en Leibniz y b) buscar el origen de la sustancia de Leibniz (Monadología) en el pensamiento de Bruno» (59). Quant a la reforma epistemològica de Giordano Bruno, aquesta tindria antecedents en el *De ascensu et descensu intellectus* de Ramon Llull (63), car era sostinguda en un trespeus format per la tradició ciceroniana, per l'exemplarisme neoplatònic de la màquina lul·liana i pel platonisme d'homes com Marsilio Ficino (64). Quant a Leibniz, «pensamos que la combinatoria luliana y la lógica bruniana, como revisiones de la aristotélica, pusieron los cimientos para, desde la cosmología, llegar al plano de la metafísica» (66).— J. P. E. [6678]

Llorenç PÉREZ [MARTÍNEZ], *Los regidores de Palma, la Causa Pia Luliana y la edición Maguntina*, dins «Misc. Garcias», 57-68.

En canviar la constitució de l'autoritat de la Ciutat i Regne de Mallorca pel *Decret de Nova Planta*, la Causa Pia Lul·liana canvià de mans. Les noves autoritats continuaren en la línia de les anteriors tant en la celebració de la festa del beat Ramon Llull com en el patronatge a la Universitat Lul·liana. El 1727 donà noves normes per al foment de la Causa Pia (59-60) i el 1744 arribà a exigir el trasllat de la caixa de la dita causa a la Casa de la Ciutat (61-63: inventari de diners i altres coses que es trobaven en la dita caixa en el moment del trasllat, 62-63). Un dels punts, en els quals es manifestà el zel de l'Ajuntament, fou l'ajut de vuit-cents pesos per a l'edició moguntina el 1728 (65) i l'interès en l'estada de quatre franciscans, tres mallorquins i un català, a Magúncia com a alumnes d'Iu Salzinger, als quals atorgà l'ajut de dos-cents pesos (60). Preveient que la sortida del primer volum de l'edició moguntina podia revifar a Roma la campanya anti-lul·liana, l'Ajuntament preparà un pla de defensa (63-64). La documentació de base es troba a Ciutat de Mallorca, Arxiu Municipal, *Resoluciones i Actes de l'Ajuntament* dels anys respectius, i Arxiu Diocesà, *Causa Pia Lul·liana*.— J. P. E. [6679]

Llorenç PÉREZ MARTÍNEZ, *Un capítulo sobre el lulismo mallorquín: el Te Deum de 1750*, dins «Bolletí de la Societat Arqueològica Lul·liana», XLV (1989), 333-341.

Narració de les reaccions oficials del Consell de la Ciutat i del Capítol Catedralici davant el fet que el convent de Dominicans de Mallorca es negà a assistir al *Te Deum* d'acció de gràcies per la pluja obtinguda amb abundància dins una novena a la Puríssima i a Ramon Llull que per a obtenir-la la Ciutat feia celebrar a Sant Francesc. La base documental és en primer lloc l'Arxiu Municipal, *Resolucions*, i el llibre de Dalmau Moll, *Verídica y fiel narración de la controversia excitada en Mallorca a los 24 de benereo del año 1750*. En el curs de l'exposició són transcrits fragments representatius de les dues posicions, car el Consell exigia una satisfacció pública i el convent es negà a donar-la.— J. P. E. [6680]

Francisco de GAMA CAEIRO, *Lulismo em Portugal no sec. XVIII*, dins «Misc. Garcias», 27-34.

El «Lul·lisme» ací contemplat és l'alquímic d'Anselmo Caetano en la seva *Ennoea ou Applicação do Entendimento sobre a Pedra Philosophal...*, publicada els anys 1732-1733 (27-29); havia estat precedit per Rafael Bluteau (29-30). En la segona meitat del segle, Manuel do Cenaculo participa de la cultura de la Il·lustració i el seu lul·lisme pressuposa l'aportació d'Anton Ramon Pasqual (32-33).— J. P. E. [6681]

Pere-Joan LLABRÉS i MARTORELL, *El vastíssim pla renovador del bisbe Pere-Joan Campins i Barceló (1898-1915). Les seves relacions amb el Principat*, dins *Set segles i mig*, 99-129.

Un dels epígrafs de l'estudi és *La promoció del culte i els estudis del Beat Ramon Llull* (101-103), on som informats de les actuacions davant la Cúria Romana des del 1904, en la qual assumí la ponència de la causa el cardenal Josep de C. Vives i Tutó i per la qual fou constituïda una comissió revisora de les obres constituïda per cardenal Casañas, de Barcelona, Joan Maura, bisbe d'Oriola, el mateix Pere-Joan Campins i en un moment posterior, Josep Torras i Bages, però el treball s'aturà per la mort del card. Vives; una altra feina fou la publicació de les obres catalanes [la qual no s'estroncà el 1917 (103), ans arribà al 1938 i al 1950].— J. P. E. [6682]

Valentí SERRA, *Rupert M. de Manresa. Nota bio-bibliogràfica*, dins «Estudios Franciscanos», 90 (1989), 155-168.

Entre la seva bibliografia figura una edició del llibre de [Ramon Astruc de Cortielles] en traducció castellana d'Alfonso de Cepeda, *Libro de la concepción virginal*, atribuït a Ramon Llull, «enmendado y largamente anotado» (160) per ell, a Barcelona, 1906.— J. P. E. [6683]

Fernando DOMÍNGUEZ REBOIRAS, *Les Raimundi Lulli Opera Latina. Balanç de trenta anys i una reflexió*, dins «Llengua & Literatura», 3 (1988-1989), 633-641.

«És veritat que a Catalunya no se'l menysprea pas, a Llull, però se l'ignora... La integració de Llull i del lul·lisme a la història de la filosofia és gairebé igual a zero en els cercles intel·lectuals catalans, i, com a conseqüència lògica, en els programes de les universitats catalanes no hi figura per res el doctor il·luminat... És ben clar que els filòsofs catalans han deixat que els estrangers estudiessin el profeta de la seva terra, perquè, si és un fet palpable que als anomenats països catalans és ignorat, també es desconeix que a fora d'Espanya Llull és apreciat i estudiat» (634). A Friburg de Brisgòvia es fundà l'any 1957 un institut d'investigació, finançat pel «Land» de Baden-Württemberg i dedicat

gairebé exclusivament a l'edició de l'obra llatina de Ramon Llull, sota la direcció de Friedrich Stegmüller; aquell mateix any sortia a Mallorca el primer volum de les obres llatines, les quals des del volum sisè són editades dins el «Corpus Christianorum» (636). Ací en són presentats els darrers volums i indicats els temes dels de publicació més pròxima (637-639). Les pàgines finals són dedicades a les obres escrites en la darrera estada de Ramon Llull a Sicília, [sobre les quals hom pot veure ATCA, VII-VIII (1988-1989), 335-336].— J. P. E. [6684]

Bibliografia lul·lística, dins «Estudios Lulianos», XXIX (1989), 79-95.

La llista inicial enumera quinze publicacions de tema lul·lià, la primera de les quals és edició de textos, les dotze següents corresponen a estudis i les dues darreres són definides bibliografia complementària. La majoria de les dites publicacions són comentades en deu ressenyes (83-95).— J. P. E. [6685]

Bibliografia lul·lística, dins «Estudios Lulianos», XXIX (1989), 161-211.

La llista inicial conté trenta-nou títols, els quatre primers dels quals corresponen a edicions de textos, els quatre darrers a bibliografia complementària i els restants a estudis de temàtica lul·liana, uns i altres comentats en llur major part en les dinou ressenyes de les pàgines 187-211.— J. P. E. [6686]

Josep PERARNAU I ESPELT, *Noves dades biogràfiques de mestre Arnau de Vilanova*, dins «Arxiu de Textos Catalans Antics», VII-VIII (1989-1990), 276-282.

Les aportacions són tres: que Arnau no es considerava aragonès, car quan en la polèmica amb fra Martín de Ateca retreu a aquest tot allò que hi havia hagut de comú entre els dos, era el moment de dir que eren de la mateixa terra, cosa que no fa, detall que no és gens favorable a l'espècie llençada darrerament per John Benton; que el text afegit en les pàgines romanes en blanc del Vat. lat. 3824 i publicades amb el títol de *De zona pellicea*, són adreçades a Guiard de Cressonessart i provocaren en ell un canvi d'actitud, el de sotmetre's a l'autoritat de l'inquisidor parisenc; i que l'any 1309, en nom de Frederic de Sicília Arnau de Vilanova hauria demanat al rei Robert de Nàpols el títol de rei de Jerusalem, petició a la qual el napolità s'hauria negat, perquè el títol era herència paterna, episodi que ha d'ésser col·locat en el marc de l'expectativa escatològica de la imminent conversió tant de jueus com de sarraïns.— J. P. E. [6687]

Josep PERARNAU I ESPELT, *Fragments en català del tractat perdut d'Arnau de Vilanova De fine mundi en una disputa entorn de les previsions escatològiques (Vilafranca del Penedès i Barcelona, 1316-1317)*, dins «Arxiu de Textos Catalans Antics», VII-VIII (1988-1989), 282-287.

Un fragment de pergamí, darrerament tret d'unes cobertes de Girona, Arxiu Històric, conté un text molt fragmentari, ací transcrit (283-284), d'una controvèrsia entre framonors i terciaris o beguins entorn del coneixement que Jesús de Nazaret hauria tingut dels esdeveniments escatològics. Un tros d'aquell text coincideix amb la proposició reprovada per la *Sentència condemnatòria de Tarragona* del 1316, tot atribuint-la al tractat, altrament perdut, *De fine mundi* d'Arnau de Vilanova, cosa que porta a la conclusió que el dit pergamí conté un fragment d'aquell tractat; l'autor assenyalà que l'esmentat text i d'altres d'Arnau de Vilanova es trobaven en aquell moment a Vilafranca del Penedès.— J. P. E. [6688]

ARNAU DE VILANOVA, *Antidotarium* (València, Nicolás Spindeler, 1495). Introducció de Pedro VERNIA, Burriana, Ediciones Histórico-Farmacéuticas 1985, 54 pp. i 72 fol.

La introducció comença resumint la vida d'Arnau de Vilanova i prenent posicions per exemple, entorn de la hipòtesi de Benton sobre el lloc de naixement («reciente e inverosímil», 13), entorn del seu estat personal («ordenado 'in sacris'» (17) [era simple clergue tonsurat, més encara, «clericus coniugatus»] o entorn de la llengua de les seves obres: «resulta totalmente inadmissible afirmar que Arnau escribió sus obras en lengua catalana» (20). La part dedicada a introducció farmacològica remarca la importància del contacte i traducció de l'obra d'Abu Salt, nat a Dénia vers 1068, *Liber de simplicibus medicinis*, del qual també es conserva una traducció a París, BN, esp. 508, traducció «en lengua valenciana», «por lo que en modo alguno debe considerarse catalano oriental» (31). L'exposició de la projecció europea de les obres farmacològiques originals d'Arnau és feta seguint Juan A. Paniagua Arellano (33, nota 37). Segueixen una presentació de l'edició de Nicolau Spindeler, València 1495 (39-41), la taula dels capítols de l'*Antidotarium* (43-47), l'equivalència dels pesos (49-50) i en la segona part del volum la reproducció facsimilar de l'edició valenciana esmentada.— J. P. E. [6689

LUIS GARCIA BALLESTER, *Las influencias de la medicina islámica en la obra médica de Arnau de Vilanova*, dins *Debat intercultural*, 79-95.

La primera constatació és que Arnau de Vilanova es formà tant a València com a Montpeller en terreny de frontera entre les cultures llatina i àrab, on els contactes, sobretot en el camp de la medicina, eren indispensables (80). A València hi havia sobretot guaridors àrabs i una minoria cristiana o jueva, i aquesta també a Barcelona, d'estudiosos, entre els quals es compta Arnau de Vilanova, capaços d'aprendre en els llibres científics àrabs, dels quals provingué l'impuls que féu passar la medicina d'art pràctica de guarir a ciència (82-83). Les pàgines següents resumeixen l'esmentat trànsit en la facultat de medicina de Montpeller (cf. ATCA, VII-VIII (1988-1989), 559-560, núm. 4619), amb el refús de l'empirisme programàtic (88) i la lluita a favor d'una medicina entesa com a art guiada per una metodologia racional, personificada en Galè i Hipòcrates (88-89), raó per la qual hom traduí obres de Galè: *De rigore...* el 1282 i sobretot el *De interioribus*, en la reestructuració d'estudis i de manuals de Montpeller, Galè seria oficialment reconegut el 1340 (90-91). Quant a d'altres autors àrabs, Arnau fou verbalment dur contra Averrois i Avicenna, però s'aprofità de llurs obres (del *Colliget* en el cas d'Averrois, sobre la natura de la febre) i traduí el *De viribus cordis* d'Avicenna (93). L'autor recorda que Bernat de Gordon demanà a Berenguer Eimeric que traduí el *De cibariis infirmorum* d'Albucasis (90, nota 45).— J. P. E. [6690

LUIS GARCIA BALLESTER, *La recepción del Colliget de Averroes en Montpellier (c. 1285) y su influencia en las polémicas sobre la naturaleza de la fiebre*, dins «Hom. Cabanelas», II, 317-332.

L'autor estudia en el punt de la febre la significació de l'arribada del *Colliget* d'Averrois a Montpeller entorn del 1285. Un dels autors afectats fou Arnau de Vilanova. Si Avicenna parlava de la febre com d'una realitat estranya a la calor natural i Averrois la definia «calor compost del natural i de l'estrany putrefacte» (320), Arnau, segurament distanciant-se de Bernat de Gordon, insistia en el fet que la febre es trobava en la calor natural, en la qual s'hauria alterat una de les qualitats, la de «caliditas» (323), pel fet d'augmentar el calor ja existent, posició unicista que es trobava d'alguna manera sota la influència d'Averrois, malgrat que Arnau en general fos antiaverroista (330).— J. P. E. [6691

Anna TRÍAS I TEIXIDOR, *El mot fantasma català ampréssec i el llatí medieval antepersicum, 'albercoc'*, dins «Misc. Gili», 585-590.

L'edició catalana del *Regiment de sanitat a Jaume II d'Arnau de Vilanova* conté «ampréssec», paraula altrament desconeguda, però que, pel sol fet de trobar-se en una traducció medieval d'Arnau de Vilanova, ha entrat en els diccionaris històrics de la llengua catalana. El text llatí diu «antepersicum», paraula que és traduïda quatre vegades per «ampréssec» en el manuscrit de Madrid, BN 10078, però no consta en la traducció del Barb. lat. 311 i només es troba en la rúbrica, però no en el text del de Barcelona, BC 1829 (587-588). L'autora creu que el traductor trobà «anpersicum» o «ampersicum», potser sense abreviatura i la traduí literalment, sense adonar-se que l'«an-/am-» equivalia a «ante-», detall avalat per la tradició del mot llatí (589).— J. P. E. [6692]

Jaume MENSA I VALLS, *Les citacions bíbliques en català en les obres d'Arnau de Vilanova*, dins «Revista Catalana de Teologia», XIV (1989), 517-526.

Troblem en aquestes pàgines una primera part, en la qual són aplegades totes les citacions i referències a llibres de la *Bíblia* dels cinc textos catalans «espirituals» d'Arnau de Vilanova (517-519), i una segona on les dites citacions són transcrites i comparades amb el text paral·lel d'altres traduccions catalanes medievals, si existeixen (519-523). Gairebé totes són del *Nou Testament* (trenta-una, de trenta-dues), essent l'*Evangelí de Mateu* el llibre més citat, amb dotze esments; sembla que citava de memòria (525).— J. P. E. [6693]

Francesco SANTI, *L'eleganza della sposa. Nota sull'Oriente nella letteratura escatologica di Arnaldo da Villanova*, dins *Debat intercultural*, 61-77.

L'autor es proposa de descobrir en Arnau de Vilanova la capacitat de viure a través de la confrontació existencial i cultural amb l'Orient una experiència espiritual original (62). El primer camí és el del «equus pallidus» de l'*Expositio super Apocalypsi* [obra que segurament no és d'Arnau de Vilanova]. Dels sis darrers anys de la vida d'Arnau, l'autor es fixa en les dues interpretacions de somnis dels dos reis germans (la llatina i la catalana), en la *Informació espiritual* i en els *Statuta Messanae* (68). En el fracàs dels dos primers davant Jaume II, ell hauria copsat el de les possibilitats de viure la croada com a figura profètica (69). Per això, en la *Informació*, les armes de la conversió han d'ésser purament espirituals (70) i així per l'exemple d'una cort actuant cristianament «sarraïns i grecs es comencen de convertir» (71); els *Statuta Messanae* prescriuen les normes del dret canònic, com si fossin calcades de la *Summa de paenitentia* de sant Ramon de Penyafort (71) i constitueixen la darrera temptativa de tenir un príncep que doni possibilitat a la utopia (72), on tant framenors com terciaris o beguins no acaben d'assumir el rol que els correspondria en aquell moment: «è solo la purezza del principe e della sua corona di amici che può trasformare la bestia incantatrice» (72). La confrontació amb els jueus és explicada a base de l'*Expositio* i ací surt el tema de l'elegància de la núvia (73-76).— J. P. E. [6694]

Francesc J. FORTUNY, *Arnau de Vilanova: els límits de la raó teològica. Arnau en oposició a Averrois, Maimònides i Tomàs d'Aquino*, dins *Debat intercultural*, 31-59.

L'autor proposa la tesi següent: «Arnau de Vilanova és un representant notable i primerenc d'una ruptura total entre les cultures islàmica i jueva, d'un costat, i la cristiana de l'altre» (31). Considera que hi ha ruptura total «quan l'estructura de dos llenguatges difereix necessàriament suficient perquè la semàntica de qualsevol terme comú sigui paleament diversa en l'un i en l'altre cas» (32), cosa que raona en dos cercles concèntrics: un

de genèric que recorda la inexistència del concepte de «sobrenatural» fins a Escot Eriúgena, i la seva introducció els segles XIII-XIV quan el món s'ha fet profà i ha deixat un espai lliure per al «sobrenatural», cosa que no s'hauria esdevingut en l'islam ni en el judaisme (33-37); l'altre cercle és més concret i ací l'autor reflexiona entorn dels atributs divins, comparant les posicions d'Averrois i de Maimònides amb la d'Arnau de Vilanova al respecte; en els dos primers no hi hauria lloc per a un «sobrenatural» estricte (38-41), però el segon s'acostaria a Arnau de Vilanova per la importància atorgada a la praxi i no a la teoria en l'assimilació a Déu (42). El pensament d'Arnau de Vilanova és exposat per referència a tres punts: validesa de les ciències humanes, si es limiten a llur camp i no pretenen d'ésser ciència divina (44-46); possibilitat de coneixement dels atributs divins: un fragment de les *Denuntiationes Gerundenses*, en el qual Arnau discuteix a Bernat de Puigercós la distinció entre «de potentia absoluta» i «de potentia ordinata» i després l'acusada d'incongruència i la proposició de l'*Alia informatio begunorum* condemnada per la *Sentència inquisitorial de Tarragona*, segons la qual Arnau «damnat omnes scientias praeter theologiam», porten a aquest resultat: «...enfrent d'un coneixement intel·lectualista, conceptualístic de Déu per mitjà dels seus atributs, Arnau enceta un camí preter-racional per arribar a un coneixement positiu, vital i experimental del Déu perfectament transcendent i precisament en tant que transcendent. El testimoni personal d'una vida segons la «veritat evangèlica» fa experimentar la presència i la realitat divines, més enllà i per sobre de les limitades forces d'una raó subjectiva, activament útil per al temporal» (56). Malgrat tot, l'epistemologia d'Arnau li permetria de no tancar-se dins una teologia d'ortopraxi, ans d'afirmar Déu com a persona, Déu de Jesucrist, «que s'aboca i s'ofrena totalment a l'home com a fi absolut efectiu i afectiu, molt per damunt del que les criatures temporals poden donar a entendre al filòsof» (57).— J. P. E. [6695]

Pere SANTONJA, *Arnau de Vilanova i el pensament jueu*, dins *Debat intercultural*, 97-104.

L'autor comença recordant alguns fets de relació cultural catalano-jueva en temps de Jaume II de Catalunya-Aragó i es pregunta si Arnau de Vilanova no era d'ascendència jueva, cercant ací explicació al seu antisemitisme; recorda que participà en la controvèrsia amb els jueus amb el *De significatione nominis tetragrammaton*, en el qual emprà el mètode cabalístic dels caràcters de faisó arbitrària i esotèrica (100-101). L'antisemitisme també es manifesta en la *Informació espiritual per al rei Frederic* (102). «Totes les seves elucubracions fantàstiques sobre la vinguda de l'Anticrist són de procedència jueva i joaquimista» (103). «L'oposició a la ciència grega d'Arnau de Vilanova» tindria un paral·lel en l'excomunió del 1305 proclamada per Salomó ben Adret «prohibint l'estudi dels llibres grecs... als jueus menors de vint-i-cinc anys» (103).— J. P. E. [6696]

Pere SANTONJA, *El concepte de vida-mort i la idea de Déu en l'obra de l'escriptor valencià Arnau de Vilanova (1238-1311)*, dins «Saó», (1989), 407-410.

Aplec de textos d'Arnau de Vilanova diversament relacionats amb la mort o amb la preparació a la mateixa, amb referències a d'altres autors medievals i en particular a Ausiàs Marc. En relació a un fragment de la *Lliçó de Narbona*, l'autor assenyala els «topoi» literaris que hi són emprats: el del cos com a barca; que va avall endur per un riu; i que hi ha perill d'anegar-se o condemnar-se (409).— J. P. E. [6697]

J[ocelyn] N[igel] HILLGARTH, *La teologia en Mallorca desde el siglo XIII al XVI*, dins «Estudios Orlandis», 513-520.

En les prop de nou-centes cinquanta notícies (o inventaris) de llibres en poder de

particulars a Mallorca després de la conquesta fins al segle XVI, els catorze autors més repetits en llengua llatina són per aquest ordre: sant Agustí, sant Tomàs d'Aquino, sant Antoni de Florència, sant Jeroni, Boeci, sant Bernat, Joan Duns Escot, Angelo da Clavasio, Pere Llombard, Guiu de Montroquer, Guillem Duran, Nicolau de Lira, sant Gregori el Gran i Innocenci III (514-515); els deu llibres de tema piadós, litúrgic i bíblic, sovint en català, més freqüents són també per l'ordre següent: Llibres d'hores, Breviari, Saltiris, Vides de Jesucrist, Missals, Bíblies, Francesc Eiximenis, Flos sanctorum, Evangelis i Oracions (517). Els posseïdors de llibres d'aquestes dues temàtiques eren més seglars que clergues. Sobre Llull, l'autor remet a la seva comunicació en els «Cahiers de Fanjeaux» [cf. ATCA, VII-VIII (1988-1989), 583, núm. 4692].— J. P. E. [6698]

Stephen D. DUMONT, *Theology as Science and Duns Scotus's Distinction between Intuitive and Abstractive Cognition*, dins «Speculum», 64 (1989), 579-599.

En la línia del «lumen medium» d'Enric de Gant, Duns Escot hauria acceptada l'existència d'un coneixement intel·lectual purament abstractiu d'una «quidditas», prescindint de la seva existència, coneixement que es trobaria a mig camí entre la fe o coneixement per autoritat i visió o coneixement per captació intuïtiva d'un objecte en tant que existent. D'Alfred Gonter són aportats dos fragments en la línia del seu mestre, Duns Escot (594), contra el qual es manifestà Guiu Terrena en un text ací transcrit (595-596).— J. P. E. [6699]

Arseni PACHECO-RANSANZ, *La narració en primera persona en els segles XIV i XV: notes per a una reavaluació crítica*, dins «Col·loqui Tampa», 9-109.

Aquestes pàgines assenyalen el paral·lisme entre l'evolució filosòfica de la primera meitat del segle XIV, sobretot la protagonitzada per Joan Duns Escot i per Guillem d'Ockham, i la que es pot percebre en les narracions protagonitzades per un «jo» (en literatura catalana són considerables, 102), al capdavant de les quals hi ha la novel·la moderna. L'autor hi distingeix tres passos: el de les narracions tancades en elles mateixes («argumentum»), com *Lo somni* de Bernat Metge o els *Planyes del cavaller Mataró* (105); el de les narracions en què l'experiència del «jo narratiu» és pretext per a l'exposició d'un tema teòric, com el *Libre de Fortuna e Prudència*, *Lo despropriament d'amor*, de Romeu Llull, *La Faula* o *La Vesió en Somni* (108-109); i el de les narracions en les quals el «jo narratiu» és el «jo empíric» i la veritat universal es dedueix de la vivència concreta recontada, com *El Viaige al Purgatori de Sant Patrici*, el *Testament de Bernat Serradell*, l'*Espill* de Jaume Roig, el *Llibre de fra Bernat* o *La tragèdia de Caldesa* (109).— J. P. E. [6700]

Josep BAUCELS I REIG, *L'entorn familiar de Ponç de Gualba, bisbe de Barcelona (1303-1334)*, dins «Hom. Sáez», 445-460.

A base d'abundant documentació d'ACA, *Canc.*, *reg.*, i de diverses sèries tant de l'ACB com de l'ADB, l'autor aplega les notícies relatives als familiars de Ponç de Gualba, primer establint que procedia de la casa de Gualba, a la qual l'infant, futur Pere el Gran, el 1275 havia «establert» el castell de Montnegre (451, nota 13), i després presentant allò que es coneix de la biografia de membres diversos de la família (451-453), en particular de la dels eclesiàstics (453-460); així precisa que un Guerau de Gualba fou elegit bisbe de Barcelona el 1285, però morí abans que pogués exercir aquell càrrec (454-455); i que Ponç de Gualba tingué un contrincant en l'elecció a la seu de Barcelona, Ramon des Pujol, afer que fou decidit judicialment el 1303 per encàrrec de Bonifaci VIII pel bisbe de València, Ramon Despont (458).— J. P. E. [6701]

Virgínia María CUNAT CÍSCAR, *Diplomática municipal. Análisis y tipología de la documentación municipal valenciana a principios del siglo XIV*, dins «Saitabi», XXXVIII (1988), 89-107.

L'autora comença recordant recents aportacions europees en el camp de la diplomàtica municipal i assenyalant que en ells no hi ha cap referència als estudis hispànics del tema, raó per la qual indica tant les publicacions d'inventaris d'arxius municipals (92) com les relatives a ordinacions municipals de l'antic regne de València (93). Per la seva banda, aprofitant l'existència de documentació municipal valenciana des de començaments del segle XIV, es proposa de reconstruir l'esquema del document tipus i d'establir un petit formulari de la documentació municipal valenciana d'aquell moment, cosa que realitza destriant amb minúcia els diversos elements constatables en un document (94-101) i presentant a continuació els tres grans tipus de documents: constitutius, de règim intern i de relació (101-107). Els exemples són trets de l'AMV, en general en llengua catalana amb alguna excepció en llatí.— J. P. E. [6702]

Francisco de Moxó, *Notas sobre el pontificado tarraconense de don Ximeno de Luna (1317-1328)*, dins «Hispania Sacra», 41 (1989), 87-103.

La documentació tarragonina no destruïda en la Guerra del Francès no conserva cap document del metropolità Ximénez de Luna, però l'autor assenjala la presència de documents que l'afecten en d'altres fons: ACA; Toledo, Archivo de la Catedral; Madrid, AHN, *Clero. Santos Creus*, carp. 2827; i Real Academia de la Historia, ms. B-144 (88-89), cosa que li permet de precisar alguns detalls, sobretot cronològics: la dificultat del seu pas de Saragossa a Tarragona immediatament després de l'elevació d'aquella a seu metropolitana (89-92), adquisició de la relíquia de santa Tecla per a Tarragona (93), casament de Jaume II amb Elisenda de Montcada (94), punts de fricció amb la corona entorn de drets (95-96), concilis provincials (de 1318, de 1322, de 1325) (98), permuta de les seus de Tarragona i Toledo entre Ximeno de Luna i Joan d'Aragó, en un complex diplomàtic d'apaivagament entre la corona de Castella i la catalano-aragonesa (101-102). Són publicats en apèndix dos documents de l'època tarragonina: una butlla papal concedint-li facultat de revocar un acord d'arquebisbe predecessor i capítol i una carta de Jaume II de Catalunya-Aragó manant als seus oficials de col·laborar amb els vicaris generals de Ximeno en absència d'aquest a Avinyó (102-103).— J. P. E. [6703]

Jesús MIRALLES I PORCAR, *Colección de Cartas Pueblas. CXVI. Torre d'En Besora*, dins «Boletín de la Sociedad Castellonense de Cultura», LXVI (1989), 221-224.

Regest i transcripció d'aquest document del 1321, conservat a l'Arxiu Municipal de la Torre d'En Besora només en còpia del segle XVI.— J. P. E. [6704]

Josefa MUTGÉ I VIVES, *Una marca francesa contra els catalans, provocada per Francesc Carròs (1323-1335)*, dins «Hom. Sáez», 127-138.

Una decisió de l'almirall Francesc Carròs, segrestant les virtuals d'una coca propietat de dos mercaders de Narbona i de Montpeller a fi de poder continuar el serge del castell de Càller, provocà per part francesa la concessió d'una marca contra els béns de súbdits de la corona catalano-aragonesa, situació solucionada mitjançant acord, en el qual es preveia el pagament d'aquells productes als seus propietaris. L'autora coneix vint-i-sis documents relatius a la marca esmentada, tots d'ACA, *Canc., reg.*, d'entre els quals en transcriu tres dels anys 1331-1332, relatius a detalls del pagament (135-138).— J. P. E. [6705]

Anna PÉREZ I CASTILLO, *Notícia d'un inventari de l'Arxiu de la Catedral de Barcelona (els béns d'un barceloní a Tebes)*, dins «Hom. Sáez», 139-149.

Cinc documents relatius a Antic Sabater, barceloní membre de la Companyia Catalana, posseïdor de béns considerables a Grècia i sembla que altrament desconegut (a diferència del seu germà Arnau), conservats a l'ACB, *Aniversaris o Pergamins*, datats entre el 1325 i el 1364, són ací transcrits. En destaquen el testament, redactat a Tebes el 1336 (144-145) i l'inventari dels béns que posseïa en la dita ciutat o en els encontorns (145-146). L'autora, ultra aplegar les notícies trobades sobre ell o familiars, ofereix un glossari de les denominacions presents en l'inventari (141-142).— J. P. E. [6706]

Manuel SÁNCHEZ MARTÍNEZ, *Mallorquines y genoveses en Almería durante el primer tercio del siglo XIV: el proceso contra Jaume Manfré (1334)*, dins «Miscel·lània de Textos Medievals», 4 (1988), 103-162.

El procés es conserva a Ciutat de Mallorca, ARM, *Suplicacions* 9. En plena guerra amb granadins i genovesos, Jaume Manfré intentà de comprar a Mallorca una coca de tres cobertes, que hom suposava destinada al servei d'aquells enemics, atès que Manfré havia pujat en l'alfondec dels genovesos a Almeria i havia treballat i fet societat amb alguns d'ells. Ací són transcrits la denúncia inicial, els trenta articles entorn dels quals eren interrogats els testimonis (147-150), fragments de vint-i-una declaracions (150-161) i la sentència final (161-162). Amb coneixement de tot el procés, l'autor el resumeix en les pàgines 106-112, amb particular atenció a allò que es refereix a Jaume Manfré i a les seves activitats comercials en el regne de Granada (116-137), a la presència i activitat de mercaders mallorquins en el dit regne durant el primer terç del segle XIV (138-141) i a la societat establerta entre mallorquins i granadins en l'adquisició de naus per al comerç amb Tunis (142-146); també dedica algunes pàgines a exposar la situació internacional de guerra, de pau o de treva amb Gènova i els regnes musulmans.— J. P. E. [6707]

Gabriel ENSENYAT PUJOL, *La marca concedida per Jaume III a Mateu Pellicer contra els súbdits de la Corona catalano-aragonesa*, dins «Bolletí de la Societat Arqueològica Lul·liana», XLV (1989), 123-131.

Cinc documents de Ciutat de Mallorca, ARM, HP, ací transcrits (128-131), permeten de reconstruir l'episodi de la represàlia concedida pel rei de Mallorca a Mateu Pellicer i Joan Duró, mercaders de Puigcerdà, per haver estat damnificats per una barca del vescomte de Vilamur. La marca caigué sobre mercaders i canvistes catalans actuants a Ciutat, els quals així són coneguts com també les mercaderies amb les quals traficaven. Hi hagué qualque excepció a favor de vaixells barcelonins procedents d'Orient, als quals hom permeté d'entrar al port de Mallorca en atenció a les mercaderies de mallorquins.— J. P. E. [6708]

Josep PLANA I BORRÀS, *Inventari dels béns de Bernadó Benet*, dins «Hom. Sáez», 151-158.

L'autor continua la recerca entorn de la família Benet [cf. ATCA, VI (1987), 500, núm. 3636]. Ací resumeix primer les dades familiars proporcionades per l'ACB, *Pergamins*, i després les de l'inventari (154-155), ací transcrit (157-158). Entre els béns trobem «quandam caxiam parvam de noguerio, que dicitur de scriptis» (157), sense indicació de contingut.— J. P. E. [6709]

Martí SUNYOL I BUSQUETS, *Estudi d'un hostier medieval del 1339*, dins «Acta Historica et Archaeologica Mediaevalia», 9 (1988), 475-493.

L'exemplar ací descrit és de propietat particular i procedent d'algun poble dels Pirineus. Conté inscripció de fàbrica, ací reproduïda i transcrita (482-483), i «nomina sacra» en el dibuix reproduïdor (484 i 489).— J. P. E. [6710

BERNAT DE PUIGCERCÓS, *Quaestio disputata de licitudine contractus emptiois et venditionis censualis cum conditione revenditionis. Tratado sobre la licitud del contrato de compra-venta de rentas personales y redimibles*. Introducció, transcripció y notas por Josep HERNANDO, dins «Acta Historica et Archaeologica Mediaevalia», 10 (1989), 9-84.

Durant el segle XIV es generalitzà i perfeccionà el contracte de compra-venta de rendes perpètuas i vitalícies, els censals morts i els violaris. A partir de 1342, tant els registres de la ciutat de Barcelona com els de la cancelleria reial ens assabenten de les dificultats financeres dels venedors per a fer honor a llurs obligacions de pagar les rendes estipulades. Aquest fet portà a una discussió molt viva sobre la licitud dels contractes de compra-venta de rendes pecuniàries, personals i redimibles, el fruit de la qual és tot un seguit de curts tractats aplegats en el ms. 45 de l'antiga biblioteca del monestir de Sant Cugat del Vallès, actualment conservat a l'ACA. El dominic Bernat de Puigcercós sintetitzà, en data pròxima al 1342 una d'aquestes disputes, en la qual ell defensà la licitud en oposició a les concepcions, entre d'altres, de l'advocat de la vegueria de Manresa, Ramon Saera, que titllava d'usura aquesta mena de contracte, atesa la dificultat, i les seves conseqüències, de molts creditors. Aquesta disputa és l'objecte de la present publicació. En la introducció (9-33) és exposat el context històric de la disputa i el seu contingut doctrinal centrat en tres arguments principals: «ex forma» (el contracte de compra-venta de rendes no és un préstec o «mutuum»), «ex pretio» (el preu pagat per les rendes és just) i «ex intentione» (compradors i venedors no pretenien defugir els inconvenients del préstec usurari). El text de la *Quaestio disputata* (35-87) és editat partit en capítols i aquests en paràgrafs numerats i amb una indicació sumària del contingut en ordre a facilitar-ne la lectura i comprensió. A peu de pàgina hi ha l'aparat crític amb totes les variacions ortogràfiques i accidents que afecten el text i, tot seguit, l'aparat de fonts, no reduït a simples referències, en el qual és transcrita completa la citació del text, imprescindible per a seguir i comprendre la disputa.— J. H. D. [6711

Emilio CABRERA, *Bernat de Cabrera, Alfonso Fernández Coronel y la cuestión del señorío de Aguilar*, dins «Anuario de Estudios Medievales», 19 (1989), 345-367.

Informació sobre la presència, activitat i favors reials rebuts a Castella per Bernat de Cabrera entre el 1343 i el 1350, basada en cròniques i en documentació inèdita de [Sevilla], Archivo Ducal de Medinaceli, de Còrdova, Archivo del Palacio de Viana, i d'altres, d'on són transcrits sis documents, cinc dels quals fan referència al dit Bernat, el qual havia rebut d'Alfons XI de Castella el senyoriu de Puebla de Alcocer, Herrera i Alcocerejo a Extremadura (360-367). El darrer d'aquests documents, datat a Perpinyà el 1350, és acte de fidelitat prestat pel castellà de Chillón a Bernadí de Cabrera, vàlid fins que el pogués repetir personalment davant el seu pare (366-367).— J. P. E. [6712

Josefa MUTGÉ I VIVES, *L'ambaixada a Tunis de Guillem de Clariana i de Benet Blanques (1345)*, dins «Miscel·lània de Textos Medievales», 4 (1988), 163-219.

L'ACA, *Reial Patrimoni (Mestre Racional)*, reg. 2277 / 3.A, és el quadern de comptes de la missatgeria esmentada en el títol, ací transcrit (177-212), com també ho són

deu documents complementaris, del mateix arxiu, *Canc., reg.* (213-219). La introducció descriu la situació diplomàtica de les relacions amb el rei de Tunis en el primer moment successiu a la reintegració del Regne de Mallorca a la corona catalano-aragonesa, els preparatius de l'ambaixada, el principal capítol de la qual fou la revisió i proveïment de dues galeres.— J. P. E. [6713]

K. T. UTTERBACK, *The Date of Composition of Bishops' Registers from the Plague Years in the Diocese of Barcelona*, dins «The Journal of Ecclesiastical History», 39 (1988), 412-432.

L'autor informa dels registres publicats i d'un pla d'edició d'altres de l'ACB (413) i entra a estudiar el seu tema, el de la registració de la documentació episcopal barcelonina en els volums de *Notularum Communium* 15 i 16 i de *Collationum* 9, ací descrits (416-420). L'autor afirma que contra allò que era legislat, la registració no hauria estat realitzada a base dels originals, ans de notes escrites en trossos de paper, almenys en els anys entorn de la Pesta Negra (414-415 i 430-431), i així els dits volums presenten confusió en el registre d'actes, copiant en un volum documents que no pertanyen a la seva sèrie (415), i sobretot en la datació, problema, al qual és dedicada la part central de l'article, mirjançant l'anàlisi de les fórmules de datació, en particular de l'expressada amb el sintagma «eadem die» (425), i dels elements que hi podien influir (terminis en la presentació de candidats a un nomenament, «jus devolutionis», 423-424). Les conclusions són: la documentació dels dits volums correspon als anys 1345-1351, però només fou copiada entre el 1351 i el 1357 «or later» (431) i els mal datats són més de la meitat (429).— J. P. E. [6714]

Anna CORTADELLAS I VALLÈS, *La llegenda de la rendició del comte Hug V d'Empúries en la historiografia catalana medieval*, dins «Zeitschrift für Katalanistik - Revista d'Estudis Catalans», 2 (1989), 144-158.

Les cròniques catalanes medievals i molts historiadors posteriors recullen la narració, segons la qual l'any 1274 el comte d'Empúries hauria pres Figueres, n'hauria derruït els murs i el palau reial, però que després, vençut, hauria portat amb les pròpies mans pedres i morter per a llur reconstrucció. L'autora resumeix els elements de la narració en el *Llibre dels fets* de Jaume I, en les cròniques d'En Bernat Desclot i de Sant Joan de la Penya, en les *Històries i conquestes* de Pere Tomich i en el *Llibre dels fets d'armes de Catalunya* d'En Bernat Boades (147-148). El fet, però, que qualche element de la narració no sigui històric (p.e., la destrucció del castell comtal de Quermançó, certament pres el 1138 per Ramon Berenguer IV, o l'enderroc dels murs de Castelló d'Empúries, 148-150) i el que el del comte manobre hagi esdevingut element heroic en *Renaut de Montauban*, units al paral·lelisme amb la llegenda de Mir de Biern en el *Llibre de les nobleses dels reis* (152-154), porta l'autora a la hipòtesi que a mitjan segle XIV després de les revoltes de les Unions un curial de Pere el Cerimoniós, «Tomàs de Canyelles hauria forjat una llegenda que serviria de justificació a la dura actuació reial i alhora, d'advertiment als nobles descontents» (158).— J. P. E. [6715]

Giampaolo MIELE, *Un inedito codice arborense del secolo XIV contenente la regola urbanistica di Santa Chiara, una lettera barcellonese e canto gregoriano*, dins «Acta Historica et Archaeologica Mediaevalia», 9 (1988), 203-220.

El còdex, d'Oristà, Archivio del Monastero di Santa Chiara, 1bR, ací descrit (204), conté en els ff. 33r-35v una carta del provincial de framenors, datada a Barcelona el

1353, insistint en la clausura de les menorettes de Càller i d'Oristà (207 i 209). A la pàgina 210 trobem la notícia que l'*Oracional de Verona* [escrit a Tarragona poc abans de la invasió musulmana] hauria estat a Càller el segle VIII (210); també hi ha notícies, tretes d'ACA, *Canc.*, reg., d'atenció dels reis envers cantors de capelles reials de Sardenya (212-213).— J. P. E. [6716]

Manuel BECERRA, *Las relaciones diplomáticas entre la Corona de Aragón y Granada durante la Guerra de los dos Pedros. I: Desde 1356 hasta 1359*, dins «Acta Historica et Archaeologica Mediaevalia», 9 (1988), 241-260.

La limitació cronològica és determinada per la caiguda de Muhammad V el 1359, el qual l'any 1355 hauria intentat de millorar les relacions amb Pere el Cerimoniós, el qual volia que resultés clar que la inicitiva era del sarraí (245); en esclatar la guerra entre els dos Peres, el Cerimoniós envià ambaixada a Muhammad V a fi de prevenir que aquest es posés a favor de Pere el Cruel. Ací són resumides (247-248) i transcrites d'ACA, *Canc.*, reg., (257-259) les instruccions per a l'ambaixador català, el qual signà un tractat, que limitava al terreny militar la col·laboració nazarí amb Castella, mantenint-se la pau en tots els altres; el Cerimoniós el confirmà el 1357 per carta ací transcrita (259-260). [Cf. ATCA, VII-VIII (1988-1989), 599, núm. 4753].— J. P. E. [6717]

Curt WITTLIN, *Una traducció catalana parcial del «Tresor» de Brunetto Latini conservada a l'Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona*, dins «Misc. Gili», 625-637.

Fins fa poc eren conegudes quatre versions, completes o parcials, de l'obra esmentada (625-626), a les quals s'ha d'afegir la només fragmentàriament conservada, que Jaume Riera i Sans trobà a l'AHCB, *Gremis* 1/129, i l'autor presenta tant en la seva materialitat incompleta com en el seu contingut, corresponent a capítols que van del 53 al 131 de la segona part del *Tresor* (627-628). Segueixen observacions sobre grafia, fonètica i morfologia (629-632), sobre noms propis, pronoms, sintaxi i lèxic (632-636), en comparació amb la traducció de Guillem de Copons, arribant a la conclusió que la «nova» versió fou realitzada al Rosselló a mitjan segle XIV i que la còpia ara barcelonina és datable del pas del segle XIV al XV (636-637).— J. P. E. [6718]

James GIVEN, *The Inquisitors of Languedoc and the Medieval Technology of Power*, dins «The American Historical Review», 94 (1989), 336-359.

Hi ha dues referències al *Directorium inquisitorum* de Nicolau Eimeric: un resum dels mètodes per a obtenir que parli un encausat que es nega a declarar (345); i el fet que havia vist diversos tractats de nigromància (350, nota 2).— J. P. E. [6719]

Jesús ALTURO I PERUCHO, *Un nou testimoni de la versió catalana medieval de la «Vita sancti Antonii»*, dins «Misc. Bastardas 1», 183-203.

El foli de pergami, Fragment 7 de l'ADB, ací descrit (187) i fotografiat (186 i 188), conté el text corresponent a la traducció catalana dels paràgrafs 36-41 i 75-79 de la *Vita sancti Antonii*, fragment que l'autor considera copiat a Girona a mitjan segle XIV (187 i 190, nota 25). Les pàgines 192-203 ofereixen transcripció críticament anotada del fragment, encarat amb el text llatí.— J. P. E. [6720]

Regina SÁINZ DE LA MAZA LASOLI, *Los mercedarios en la Corona de Aragón durante la segun-*

da mitad del siglo XIV, dins «Miscel·lània de Textos Medievals», 4 (1988), 221-229.

Un conjunt de quaranta-cinc documents d'ACA, *Canc., reg.*, ací transcrits complets (257-299), datats entre el 1352 i el 1399, ofereixen informació sobre nombre d'extrems d'aquell orde i de la redempció de captius en la Corona catalano-aragonesa: sobre els dos successius mestres generals, sobre l'intent de fusionar en un de sol els dos ordes de redempció de captius, trinitaris i mercedaris, sobre fonts de financiació, mecanismes d'aplicació i expedicions redemptores de captius, sobre l'intent de muntar a Mallorca una iniciativa paral·lela denominada «Setmana Santa» i sobre la situació espiritual de les comunitats i la material dels edificis, amb particular atenció als enderrocats en ocasió de la guerra dels dos Peres.— J. P. E.

[6721]

Manuel BECERRA HORMIGO, *La conexión catalana en el derrocamiento de Ismail II*, dins «Miscel·lània de Textos Medievals», 4 (1988), 301-317.

La *Crónica* de Pero López de Ayala, la documentació de l'ACA, *Reial Patrimoni i Cancelleria, registres* (d'ací són transcrits en apèndix quatre documents, del juny 1360 al febrer 1361, 315-317), i els esdeveniments dinàstics del regne de Granada (derrocament de Muhammad V per Ismail II i d'aquest per Muhammad VI), porten l'autor a preguntar-se si la presència de Mateu Mercer, home de confiança de Pere el Cerimoniós, a Granada el juliol del 1360, quan tota la documentació fa suposar que seria en ambaixada a Tremecèn, just en el moment en què Ismail sucumbia a Muhammad VI, no s'explica per una intervenció catalana en aquell cop d'estat, que hom preveia favorable als interessos catalans en la guerra dels dos Peres.— J. P. E.

[6722]

María Luz MANDINGORRA LLAVATA, José TRENCHS ÒDENA, *Juan Fernández de Porto y su biblioteca jurídica (1383)*, dins «Saitabi», XXXVIII (1988), 63-87.

L'inventari dels béns d'aquell batxiller en quiscun dret, segurament per l'Estudi General de Lleida (65), conservat a València, Arxiu del Col·legi del Corpus Christi, protocol 1008, és ací transcrit (78-87), és de gran riquesa lèxica i informa a la menuda de tot el parament de la seva casa de València, de les seves inversions en censals i violaris, i de la seva biblioteca de trenta-vuit volums, gairebé tota corresponent a la professió, encara que més rica en obres de dret canònic que de civil (70-72). Assenyalarem que el darrer [que no són pas les vuit gallines i el gall del corral, tal com consta en la pàgina 84], era en poder de micer Bonifaci Ferrer, empenyorat per trenta florins (84). La majoria eren de pergami, car només nou eren escrits en paper, essent, doncs, una biblioteca rica (75).— J. P. E.

[6723]

Raffaele MORABITO, *La diffusione della storia di Griselda dal XIV al XX secolo*, dins «Studi sul Boccaccio», 17 (1988), 237-285.

A la pàgina 248 trobem assenyalades tres publicacions d'aquella obra en llengua catalana a cura de Bernat Metge i d'Antoni Bulbena i Tusell els anys 1388, 1895 i 1912.— J. P. E.

[6724]

Mario PICCAT, *El vocabulari català del ms. 1276 de la Biblioteca de Catalunya*, dins «Misc. Gili», 431-464.

Les primeres pàgines ofereixen notícies relatives al volum manuscrit esmentat en el títol i a detalls de la seva actual composició desordenada, que es tradueix en «un contingut aparentment caòtic» (432) i així l'únic plec amb anotacions gramaticals és mancat de la

primera part del text (433), però ha conservat un vocabulari d'adverbis, anotacions i vocabulari obra d'Antoni Miquel. El text del darrer, de tres-cents setanta-quatre adverbis, amb llurs dues columnes llatina i catalana, és transcrit en les pàgines 434-445 i completat amb llistes d'aquells que són traduïts o explicats en dues o més locucions, d'aquells que no són traduïts i dels adverbis o locucions catalanes donades com a traducció de dos o més adverbis llatins (446-450) i dels que presenten qualque altra particularitat, també de grafia (451-460). Les pàgines finals presenten un glossari articulat dels mots (460-464).— J. P. E. [6725]

Javier SERRA ESTELLÉS, *Los registros de súplicas y letras pontificias de Clemente VII de Aviñón (1378-1394)*. *Estudio diplomático* (Publicaciones del Instituto Español de Historia Eclesiástica. Monografías 29), Roma, Iglesia Nacional Española 1988, 284 pp.

Tal com indica el subtítol aquest és un estudi de diplomàtica pontificia aplicada als registres del papa esmentat, conservats a l'Arxiu Secret Vaticà i, per aquesta raó, cau fora de l'àmbit d'aquestes pàgines. Però l'apèndix del llibre destinat a la transcripció de mostres dels diversos tipus de documents (172-230), en còpia quaranta, tots ells tret d'un, el trenta-novè, adreçats a persones de la corona catalano-aragonesa, moltes d'elles valencianes. Hi trobem personatges ben coneguts com Hug de Lluçà (1), Lluís de Prades (22) i Francesc Climent (Çapera) (23, 26, 28), matrimonis formats per Pere Marc i Constança (32, 36), Pere d'Artés i Maria (33), Ferran Valentí i Elicsén (37), Jaume Marrades i Isabel (38). Assenyalem la presència d'una Agnes Díez, «mulier litterata» que volia entrar al convent de la Çaidia de València (8), o el nom del cèlebre rector de Madrona en el mateix bisbat, Nicolau Torner [«lul-lista» blanc de les ires inquisitorials de Nicolau Eimeric], al qual rector Climent VII encomanava de privar de la rectoria, si era veritat que es declarava d'obediència romana (16).— J. P. E. [6726]

Andrés IVARS, *El escritor fr. Francisco Eximénez en Valencia (1383-1408)*. *Recopilación de los escritos por el Padre Andrés Ivars en la revista «Archivo Ibero-Americano» sobre Francisc Eiximenis y su obra escrita en Valencia*. Edición coordinada por Pedro SANTONJA (Serie Maior 6), Benissa, Comissió de Cultura de l'Ajuntament 1989, 240 pp.

Reproducció d'un dels estudis més importants dedicats a Francisc Eiximenis i a la seva obra abans del 1936, publicats en sis lliuraments en els volums del XIV al XXVI de la revista indicada en el subtítol els anys 1920-1926. Les pàgines proemials de Pedro Santonja porten per títol *Francisc Eximénez y su época: finales del siglo XIV y principios del siglo XV* (11-26), en les quals subratlla les relacions amb la casa reial (13), la col·locació d'Eiximenis en les posicions doctrinals de l'escola franciscana (doctrina de la Puríssima), en el reformisme i l'escatologisme de la Baixa Edat Mitjana, l'opció a favor de la burgesia industrial i comercial de les ciutats, tot, però, en una visió pessimista gens inclinada a l'humanisme. Ultra la bibliografia pròpia de la introducció (24-26), Santonja ha aplegat una *Bibliografía actualizada sobre Francisc Eiximenis (1330-1409)* (27-38).— J. P. E. [6727]

Curt J. WITTLIN, *Quae maxime damnant animas principum: Fünf antimonarchische Kapitel im Pastorale des Francisc Eiximenis*, dins «Zeitschrift für Katalanistik - Revista d'Estudis Catalans», 2 (1989), 98-114.

En Francisc Eiximenis l'obra escrita en català i l'estricta en llatí es complementen (98); així, per exemple, la *Vita Christi*, primer intentada en llatí, fou escrita en català, però en llatí les pregàries complementàries, *Psalterium, alias Laudatorium* (99). L'autor creu que

Eiximenis no s'atreví a editar en català en el *Dotzè del cristià* els capítols trenta-sis a quaranta (99), publicats en llatí en el *Pastorale*, ací transcrits (107-112). L'autor recorda els llocs del *Dotzè*, en els quals es manifesta la posició crítica d'Eiximenis en relació a Pere el Cerimoniós o a Joan I de Catalunya-Aragó (100-101), assenyalant el paral·lelisme amb les *Allegaciones...* [cf. ATCA, VII-VIII (1988-1989), 608, núm. 4788] i afirma que és el cas d'aquests cinc capítols (101-102), resumits a continuació, en els quals és subratllada la dificultat de salvació dels reis, la normalitat dels abusos reials, entre els quals la declaració de guerra, que havia d'ésser decidida en Cort (102-103) [vegeu el resum següent]; Wittlin es fixa en la referència a dues obres introbables i a noms de reis segurament ficticis i afirma que «són de naturalesa tendenciosa» (104). La pàgina 106 assenyalant els onze exemplars manuscrits del *Pastorale* i les 113-114 contenen les anotacions crítiques al text dels cinc capítols.— J. P. E. [6728]

David VIERA, *Ius ad bellum en el «Dotzè del cristià» de Francesc Eiximenis*, dins «Col·loqui Tampa», 135-141.

L'autor es limita a parlar de les condicions de la declaració d'una guerra justa segons Francesc Eiximenis, deixant d'altres aspectes de la doctrina sobre la guerra en el seu desplegament. Es troben en el capítol 668 del *Dotzè*, on afirma que el príncep necessita el consell de corts generals (137), però en el 671 ja parlava de consentiment, cosa que també es troba en el cap. 664 (138 i nota 5). La segona condició és que el motiu de la declaració de guerra es trobi entre els acceptats com a legítims pels tractadistes: defensa de l'Església, manteniment de l'ordre i del bé comú, protecció de ciutadans, de lleis i de béns, i defensa de la veritat i de la justícia (139-140); la tercera condició és la recta intenció subjectiva, no per revenja o per afany de conquesta (141).— J. P. E. [6729]

David J. VIERA, *Francesc Eiximenis and the Royal House of Aragon: a mutual Dependence*, dins «Catalan Review», III (1989), 183-189.

Repàs de les relacions entre Francesc Eiximenis i la casa de Barcelona des de Pere el Cerimoniós a Martí l'Humà, passant per Joan I [cf. però del mateix autor ATCA, IX (1990), 576, núm. 5786], relacions que influïren en l'activitat literària d'Eiximenis, incitant-lo, ajudant-lo i permetent-li l'accés a la biblioteca reial. Maria de Luna, muller de Martí l'Humà, hauria representat, més que cap altre membre de la família reial, l'ideal eiximenià del perfecte governant i el model per a l'ideal de dona cristiana (187).— J. P. E. [6730]

Salut LLONCH, *Eiximenis i l'esclavitud: Els capítols 341-348 del Dotzè del cristià*, dins «Llengua & Literatura», 3 (1988-1989), 449-458.

Resultat d'un treball sobre els dits capítols, els quals no aportarien informació fàctica, però distingeixen quatre formes d'esclavitud, sempre des d'un punt de vista jurídic, tant civil com canònic i amb referència constant a les fonts tradicionals, a les quals s'han d'afegir les *Partidas*, d'Alfons el Savi, i els comentadors Accursius, legista, Henricus de Segusio (Hostiensis) i Godofredus de Trano, decretalistes (452). Hi ha material tret de Joan de Gal·les i de sant Tomàs d'Aquino (455-457). No manquen dues citacions a Auzimo, rei d'Arcàdia, i a Rainer, príncep d'Aurenga (454).— J. P. E. [6731]

Germà COLON I DOMÈNECH, *El medó «aiguamel» d'Eiximenis*, dins «Misc. Gili», 199-203.

Almenys en tres llocs del *Terç del Crestià*, Francesc Eiximenis fa referència a un beure embriagador, usual entre anglesos i alemanys, el «medó» (200-201), mot ben conegut dels textos i dels diccionaris llatins medievals, originat en el sànscrit «madhu», en llatí «medo, -onis», que en català donaria una accentuació no pas plana, sinó aguda (203).— J. P. E. [6732]

Albert G. HAUF I VALLS, *El «Psalterium alias Laudatorium» i la «Vita Christi» de Francesc Eiximenis, obres complementàries?*, dins «Misc. Bastardas 1», 205-229.

La recent edició del *Psalterium alias Laudatorium* de Francesc Eiximenis [cf. ATCA, VII-VIII (1988-1989), 346-348] proporciona a l'autor l'avinentesa de reafirmar que aquell framenor «es movia naturalment de la llengua de cultura a la del carrer i que la seva obra llatina i catalana cal que sigui estudiada com un conjunt harmònic i ben integral» (207). Aquesta tesi general és aplicada a una obra llatina, el *Psalterium*, i a una de catalana, la *Vita Christi*, pel procediment de transcriure íntegres quatre capítols del *Psalterium* i d'oferir en nota, transcrits o indicats, els fragments paral·lels de la *Vita* (213-227), amb el resultat complementari d'indicar algunes de les fonts textuais del nostre framenor. Les dues darreres pàgines assenyalen el fet que la línia doctrinal que va de fra Pèire Joan (Oliu) i d'Ubertino de Casali a Eiximenis produeix en aquest una atenció considerable envers la figura de Sant Josep (228-229).— J. P. E. [6733]

David J. VIERA, *Los capítulos del Carro de las donas sobre Isabel la Católica*, dins «Archivo Ibero-Americano», XLIX (1989), 531-543.

L'autor recorda que l'edició del *Carro de las donas* (Valladolid 1541-1542) afegí al text del *Llibre de les dones* de Francesc Eiximenis, dos capítols, els LXII i LXIII, ací transcrits (535-543), respectivament intitulats *Que trata de algunas perfecciones que Dios nuestro Señor dotó y dio a la catbólica reyna doña Ysabel, reyna de Castilla y de Aragón y de Granada, nuestra señora* i *Que habla de otras grandes perfecciones de que Dios dotó a esta christiantísima reyna en los bienes de natura*.— J. P. E. [6734]

Conrado GUARDIOLA ALCOVER, *Juan de Gales, Cataluña y Eiximenis*, dins «Antonianum», LXIV (1989), 330-365.

Resumida la bio-bibliografia de Joan de Gal·les, l'autor elenca els manuscrits coneguts de les seves obres en Països Catalans, tant en llatí (335-338: Barcelona, ACA i BC; Tarragona, Biblioteca Provincial; Tortosa, Catedral; València, Catedral; i Vic, Museu Episcopal), com en català (338-339: Barcelona, BU i BC i Reial Acadèmia de Bones Lletres, del qual precisa que no és el *Communiloqui*, sinó el *Breviloqui*; Montserrat; i València, ARV); també els incunables (338: Barcelona, BU; Ciutat de Mallorca i Tarragona, Biblioteca Pública; i València, BU i Biblioteca dels Franciscans); aplega les notícies de llibres del dit autor en inventaris de llibres medievals a Catalunya, tot subratllant la seva extensió a totes les capes socials, dones incloses (340-353). A la pàgina 354, a tall de mostra concreta (355), comença el tema de la influència en Eiximenis, el qual incideix directament en el de les seves fonts. L'autor es limita al *Regiment de la cosa pública* i ja en la delimitació del tema, en comparar l'estructura social amb la del cos humà, cita un «Victor», el qual no és altre que Hug de Sant Victor adduït pel *Communiloquium* de Joan de Gal·les en context idèntic (357-358). La distribució dels capítols dedicats a exposar el fonament de la societat només serien reorganització selectiva dels d'aquella obra (358). El vers atribuït a Sal·lusti (!), «Urbem fuisse...», és del mateix llibre, amb la salvetat que allí els versos són «verba» (359). Els capítols 19 i 20 del *Regiment* contenen, amb qualque

excepció, «exempla» d'amor dels antics a la cosa pública que es troben respectivament en el *Breviloquium* i en el *Communioloquium*, cosa que permet de saber quelcom del mètode de treball d'Eiximenis (360). La referència a «Valèrius en el llibre cinquè» equival a «narrat Valerius planius in fine libro V (sic)...», de la darrera obra esmentada (361). Algunes referències genèriques d'Eiximenis es poden aclarir mitjançant els llibres de Joan de Gal·les. Les pàgines 361-365 són dedicades a la bibliografia.— J. P. E. [6735]

Dolors BRAMON, *El marc humà d'aquest debat: crònica casolana d'un dia qualsevol*, dins *Debat intercultural*, 133-142.

Exposició de les posicions de jueus, cristians i musulmans en relació a aspectes de la vida diària, com és ara la neteja del propi cos; la cristiana es basa en les obres de Francesc Eiximenis (135-136); quant a les prescripcions sobre aliments, ací són resumides les receptes del *Llibre de coc* i del *Llibre de Sent Soví* (138-139).— J. P. E. [6736]

Maria VILAR BONET, *Empenyorament de joies i objectes del rei Joan I, fet per la reina Maria de Luna* (1396), dins «Estudios Udina», 329-348.

En començar el regnat de Martí l'Humà, el nou rei hagué de deixar Sicília apaivagada; a fi d'acabar-hi la guerra, féu un emprèstit de 40.000 florins d'or a la Generalitat de Catalunya, a la qual oferí en penyora les joies deixades pel seu germà i antecessor, Joan I de Catalunya-Aragó. En recuperar-les el 1399 en fou fet inventari, conservat a l'ACA, *Canc.*, reg. 2315, ací transcrit, on en són descrites noranta-nou (331-342). La taula de mots omple les darreres pàgines (343-348).— J. P. E. [6737]

M. LUZ MANDINGORRA LLAVATA, *Llibres catalans en inventaris valencians del segle XIV*, dins «Segon Congrés Llengua», 607-614.

Aquestes pàgines exposen amb caràcter general la importància dels protocols notariais per a la història de la cultura, també perquè contenen informacions relatives al llibre i a les seves categories sumptuàries. Dins l'exposició, ultra qualche notícia relativa a la còpia d'un *Llegendar* (609, nota 9), trobem transcripció de quatre fragments descriptius de llibres en altres tants documents notariais valencians del segle XIV (612-614).— J. P. E. [6738]

Josep TRENCHS ÒDENA, *Nomenclaturas escriturarias en inventarios de los siglos XIV-XV del área documental catalana*, dins «Hom. Garcia Martínez», I, 117-126.

Després de les pàgines ja conegudes dels lectors d'ATCA [III (1984), 402, núm. 1581], l'autor analitza amb intenció de fer-ho de forma gairebé definitiva (117) les qualificacions de l'escriptura dels llibres objecte d'inventari. I així ha aplegat cent quatre mostres, que classifica en relatives a característiques genèriques de la lletra (tamany, qualitat, datació, 118-119), i en definitòries des d'un punt de mira paleogràfic (cicle d'escriptura carolíngia, qualificacions de gòtica o d'humanística, 120-124). Dins la gòtica trobem un apartat amb tres exemples de qualificació «lletra catalana» (123, cf. 125), que porten l'autor a acceptar la denominació de «lletra catalana» proposada per Francesco Cesare Casula, en comptes de «lletra aragonesa» (125).— J. P. E. [6739]

Josep M. MARQUÈS I PLANAGUMÀ, *Un nou fragment de Guillem de Conques en català*, dins «Arxiu de Textos Catalans Antics», VII-VIII (1988-1989), 288-293.

L'autor ja havia donat compte d'un primer bifoli d'aquesta traducció catalana trobat a l'ADG (ATCA, V (1986), 281-285). N'hi afegeix un altre, que presenta, data en temps no posterior al 1350 i precisa que tant l'actual com l'anterior procedeixen de l'arxiu parroquial de Sant Martí Vell (Gironès). La transcripció del text ocupa les pàgines 289-293.— J. P. E. [6740]

Jaume RIERA I SANS, *Catàleg d'obres en català traduïdes en castellà durant els segles XIV i XV*, dins «Segon Congrés Llengua», 699-709.

Les històries de la literatura castellana no tenen coneixement de les traduccions d'obres catalanes al castellà o de la d'altres obres a través del català. L'autor ofereix una llista de seixanta obres traduïdes del català al castellà abans del 1520, amb indicació de fons bibliogràfics on consten manuscrits tals textos i de les possibles edicions.— J. P. E. [6741]

Ramon de PERELLÓS, *Viatge al Purgatori*. Estudi introductori, notes, apèndix i glossari de Jordi TINENA (El Garbell 26), Barcelona, Edicions 62 1988, 88 pp.

La introducció és síntesi dels resultats, als quals han arribat fins a la data els estudis relatius a aquesta obra i al seu autor. Recordat el gènere literari dels viatges a l'altre món i l'èxit del *Tractatus de purgatorio sancti Patricii*, escrit a les darreries del segle XII, segueix el resum biogràfic de l'autor (8-10). El seu viatge a Irlanda sembla ben documentat i la intenció del llibre és la mateixa que provocà *Lo somni* de Bernat Metge [cf. ATCA, IX (1990), 215-229], encara que el desplegament narratiu i els elements que la conformen siguin plenament medievals, on no sembla tenir accés cap artifici literari (18-20), també absent de la construcció gramatical, pròxima al llenguatge parlat, àdhuc dialectal (20-21). El llibre hauria estat escrit en català i traduït ràpidament al provençal per al papa Benet XIII (22). El text, enriquit amb notes explicatives, la majoria dedicades a mots desuets, ocupa les pàgines 29-74; és completat amb un apèndix destinat a identificar personatges i topònims de la narració (75-79), amb un glossari de mots (79-80) i amb una dotzena de suggeriments de treball (81-83).— J. P. E. [6742]

Jesús MONTROYA MARTÍNEZ, *La técnica de la «abbreviatio» y la «cumulatio» en «Els miracles de la Verge Maria»: su valoración*, dins «Col·loqui Tampa», 143-154.

En biblioteques catalanes hi ha reculls de miracles, tant en català com en llatí (114). L'autor es fixa en el de Lleida, Arxiu de la Catedral, editat per Pere Bohigas i en concret en el miracle núm. XII (*Un clergue enamorat de la Verge*), els elements narratius del qual compara amb la versió llatina que en dona Gil de Zamora en dues ocasions (148), arribant a la conclusió que en la versió lleidetana hi ha elements d'almenys dues línies redaccionals llatines (150). En el XXVII tindriem una narració en la qual confluirien elements de tres miracles primitius i amb la configuració lleidetana no es trobaria enlloc més (151-152). Hi ha, doncs, una fractura de la tradició, àdhuc pel procediment d'aplegar elements de narracions diverses, creant així un nou «miracle», que no responia a una narració primitiva pròpia d'ell («cumulatio») (153-154).— J. P. E. [6743]

Aitò de GORIGOS, *La Flor de les Històries d'Orient*. Edició a cura d'Albert HAUF (Biblioteca Escriny. Col·lecció de Textos medievals breus 9), Barcelona 1989, 208 pp.

Entorn del text català medieval de *La Flor de les Històries d'Orient*, transcrit de l'únic manuscrit que l'ha conservat, el de Barcelona, BC 490 (75-160), trobem ací una sèrie de complements: introducció (5-71), notes al text (161-183), la transcripció de les notes

marginals del manuscrit esmentat (185-190), els arbres genealògics de la dinastia de Genghis Khan i de la casa reial d'Armènia (191-192), vocabulari (197-206) i taula dels noms propis esmentats en el text d'Aitó (197-206). La introducció resumeix la història de la informació sobre els mongols a Europa occidental durant el segle XIII per obra sobretot dels framenors Giovanni di Pian del Carpine i de Gulielmus de Rubruck, cosa que a l'Occident provocà reaccions de tota mena, des d'ambaixades i viatges mercantils a empreses de croada, entre les quals no mancà la fracassada de Jaume I [vegeu en aquest volum la notícia bibliogràfica corresponent a l'estudi de Santiago Hernández, *La maltempada de la Mare de Déu de Setembre de 1269*], i memorials al servei de tots els interessos. Un d'ells és el d'Aitó de Gorigos, definit per Hauf «obra de propaganda suggestiva i convincent» (33) a favor de la col·laboració de cristians i mongols contra els sarraïns [tesi que Ramon Llull compartia, cf. ATCA, I (1982), 7-46]. Presentat l'autor (34), són resumides les tres parts inicials de l'obra, les úniques de la traducció catalana conservada: presentació geogràfica de la terra dels tàrtars, resum de l'organització del poder i proposta de col·laboració, a les quals fou afegida la quarta, amb el projecte de croada, després que la proposta rebé el vist-i-plau papal (36, 54-58; resum del llibre IV: 36-38, llibre present en la versió aragonesa i en un exemplar que consta posseït el rei Martí l'Humà, 43, nota 49); sembla, doncs, que el text català conservat forma part de la redacció inicial (41-42). No cal dir que aquesta temàtica és coincident amb els projectes de croada formulats per Ramon Llull i presentats als successius papes després de la caiguda de Sant Joan d'Acrc (44-51 [vegeu-ne presentació general en l'estudi de Charles Samaran, resumit en aquest volum, estudi que també s'ocupa d'Aitó de Gorigos i sembla absent del llibre que resumim, més basat en historiografia britànica]. Remarquem la notícia que l'actual ms. de París, BN, nouv. acq. fran. 886, pertangué als comtes de Cabrera (41-42) i les pàgines dedicades a resumir els costums tàrtars (63). Les pàgines 67-70 exposen les particularitats lingüístiques de la traducció catalana, copiada a darreries del segle XIV (67-70; cf. 42).— J. P. E. [6744

Josep PUJOL, *Els versos estramps a la lírica catalana medieval*, dins «Llengua & Literatura», 3 (1988-1989), 41-87.

En el pas del segle XIV al XV (cf. 61), en el poema I d'Andreu Febrer compareix per primera vegada una composició en versos no rimats, fórmula que després es repetiria en més de quaranta textos fins a Pere Serafi. L'adjectiu «estramp, -a» es troba, qui sap si per primera vegada, en Arnaut Daniel (44-45); en temps posterior esdevindria també substantiu (54). A partir de *Las leys d'amors* (47-51) i del *Torcimany* de Lluís d'Averçó a Catalunya (51-60), la modalitat entra en les normatives i arriba en l'*Art de trobar* de Francesc d'Olesa a la definició: «bordons de una cobla sens consonància» (59). L'influx d'Arnaut Daniel sembla reafirmar-se per la freqüència amb què és citat i pel fet d'ésser també mestre en la composició de sextines (68-69). Segueixen pàgines destinades a seguir l'evolució d'aquell vers en Ausiàs Marc, Joan Roís de Corella, Joan de Sant Climent i Pere Serafi (71-84). Tot plegat demostraria «el caràcter essencialment mòbil de la tradició literària catalana, per a la qual els models poden convertir-se no en objecte de mimesi, sinó en estímul renovador» (87).— J. P. E. [6745

Anales Valencianos. Estudio preliminar, edición e índices por María Luisa CABANES CATALA (Textos Medievales 61), Zaragoza, Anúbar ediciones 1983, 60 pp.

L'«estudi preliminar» ocupa pàgina i mitja (5-6) i afirma la identitat entre aquests annals, copiats per Agustí Sales, segons l'editora el 1750, d'un original del segle XV conservat en la Biblioteca de Maians (5), i els que Vicent Ximeno veié en l'esmentada

biblioteca, essent així diversos dels procedents del mateix fons i ara a la Biblioteca del convent de Sant Domènec de València, ms. 83; l'original hauria estat escrit a València durant el segle XV i el seu contingut és dividit en set seccions. La transcripció ocupa les pàgines 9-44 i les notícies són completades amb les correccions de dates o semblants que ja assenyalà el copista del segle XVIII i amb referències a l'AMV, *Manuale de consells* o a autors com Jerónimo Zurita. Hi ha taula de llocs (47-52) i de persones (53-58). [Hom es pot fer una idea de la qualitat de l'edició per aquest detall: l'editora afirma que la transcripció fou realitzada el 1750; el colofó escrit per Agustí Sales i copiat en la pàgina 6, nota 6, porta la data de 1755; i el mateix colofó transcrit en la pàgina 44 dóna la de 1745].— J. P. E. [6746]

Giulio BATTELLI, *Ricordo di papa Luna*, dins *Notariado*, 143-151.

La primera part de l'article és un resum de la biografia i de les característiques personals de Pere de Luna, Benet XIII. La segona informa de la documentació d'aquell pontificat conservada actualment en diverses sèries de l'Arxiu Secret Vaticà (148-150).— J. P. E. [6747]

Dieter GIERGENSOHN, *Ein Schisma ist nicht zu beenden ohne die Zustimmung der konkurrierenden Päpste. Die juristische Argumentation Benedikts XIII. (Pedro de Lunas)*, dins «Archivum Historiae Pontificiae», 27 (1989), 197-247.

Aquestes pàgines recauen en el nostre tema només pel fet que moltes de les obres ací estudiades i el pensament que se'n dedueix foren elaborats durant l'estada de Pere de Luna-Benet XIII en terres catalanes. L'autor precisa que s'ocupa només de la seva doctrina científica i de l'aplicació que el mateix papa en féu en relació a l'acabament del Cisma d'Occident (200). Després d'un capítol, en el qual exposa que Benet XIII escrivia els seus tractats per etapes (202-203), ve l'aplicació de la seva teoria del poder papal incondicionat a les condicions per a l'acabament del cisma, amb un resum de poques paraules: «Nach dieser Lehre ist der Papst der absolute Herrscher...= D'acord amb aquesta doctrina el papa és el monarca absolut...» i no sols sobre l'Església, ans encara, de forma mediata, en els afers civils (224). L'aplicació d'aquesta doctrina totalitària al concili era qüestió de pura lògica i és exposada a continuació (225-232). Un primer apèndix s'ocupa de les dates de naixement i de defunció de Pere de Luna (233-239), el segon és un inventari de les seves obres, amb indicació de manuscrits, molts dels quals pertanyen a l'ACB, i d'eventuals edicions (239-245).— J. P. E. [6748]

Pierrette PARAVY, *Remarques sur les passages de saint Vincent Ferrier dans les vallées vaudoises (1399-1403)*, dins *Croyances religieuses et sociétés alpines*. «Actes du Colloque de Freissinières -15, 16 et 17 octobre 1981», Gap, Imprimerie Louis-Jean 1987, 143-155.

Treball només conegut per referència.— J. P. E.

[6749]

Miguel LLOP CATALÀ, *Categorías sociales y funciones en la predicación de san Vicente Ferrer*, dins «Escritos del Vedat», XIX (1989), 133-213.

A base dels sis volums de *Sermons* i dels dos de *Quaresma* del 1413 (136; però a 149 només en són esmentats cinc), amb el complement de documentació de València, AMV, *Manuale de Consells*, l'autor es proposa de «comentar el contenido del vocabulario social de los sermones vicentinos..., seleccionar las diferentes formas de división social, las alusio-

nes a los estamentos, funciones y oficios, a los sectores marginados...» (139). Comença establint la freqüència d'ús de les paraules ordre, estament, condició i grau, amb la corresponent taula (143); després s'ocupa de la divisió de la societat en religiosos, clergues i llecs (149-151) amb les variants de cada un dels tres i nega que sant Vicent Ferrer mantingués sempre l'esquema tripartit en la forma genuïna (154-156); també s'ocupa de les distintes formes de divisió social, tant de les que diferencien clergues i llecs com de les internes dels eclesiàstics (156). Les pàgines centrals de l'estudi se centren en els esquemes (i en llur explicació) de l'equivalència entre les parts del cos físic i els grups socials (159), d'equivalència de funcions públiques en l'Església i en el regne polític (165), de les categories socials tal com es troben en els *Sermons* i en la *Quaresma*, en la relació de les set etapes de la història del món amb la setmana de la creació i les edats de la vida humana (167 i 171). Després d'un resum de la trajectòria biogràfica del sant (172-175), arriba la síntesi: el principi és el de la unitat del cos social dins el qual els estaments han de viure en harmonia, car cadascú ha de continuar en l'estrat que li és propi i l'afany d'ascendir és supèrbia (177); el principi és aplicat tant a una visió de conjunt (179-184), com a la descripció de les desigualtats socials (privilegiats, 185-186; rics, 186-187; savis, 188-190; menestrals, 190-197; pagesos, 197-201) i als grups de pobres, marginats i professions deshonoroses (201-212).— J. P. E. [6750]

Josep PERARNAU I ESPELT, *Sermó inèdit de sant Vicent Ferrer explicant el «Pare nostre»*. (Barcelona, *Biblioteca de Catalunya*, ms. 477), dins «*Revista Catalana de Teologia*», XIV (1989), 527-540.

Les pàgines introductòries subratllen el fet que, tot i formar-ne part, el tal sermó sembla no pertànyer a la sèrie dels predicats entre València i Barcelona durant la primavera i estiu del 1413, ans predicat potser a l'Aragó el 23 de juliol de l'any anterior (527-528). Recorden que era normal d'explicar les set pecacions en relació als set pecats capitals i indiquen els detalls concrets propis de la predicació de mestre Vicent (530-531). El text, críticament anotat, ocupa les pàgines 533-539.— J. P. E. [6751]

Isaac VÁZQUEZ JANEIRO, *Anticristo «mixto», Anticristo «místico». Varía fortuna de dos expresiones escatológicas medievales*, dins «*Antonianum*», LXIII (1988), 522-550.

Discussió amb Raoul Manselli entorn del sentit dels dos adjectius esmentats en el títol. L'autor aporta dos nous testimonis, el primer dels quals és l'opuscle atribuït a sant Vicent Ferrer, *De fine mundi...de duplicis Antichristi adventu mixti scilicet et puri*, del qual assenyalava set manuscrits i set edicions llatines i una d'alemanya incunables, reproduïdes durant el segle XVI (526-528); l'altre és un tractat en castellà, ara a Madrid, Acadèmia de la Història, ms. 9-2176, escrit entorn 1420 per un fidel a Benet XIII, on es troben citacions de mestre Vicent Ferrer (531 i 533) i de la *Vida de Jesucrist* de Francesc Eiximenis (531) i referències a la dinastia de la casa de Barcelona des de Pere el Gran fins a Ferran d'Antequera, en temps del qual, vuitè successor, l'Anticrist ja hauria nascut (534-535). L'autor proposa d'atribuir el dit tractat a fray Diego de Moxena i de donar a «mixte/místico» el sentit de barrejat i no-autèntic.— J. P. E. [6752]

Roberto RUSCONI, *Il collezionismo profetico in Italia alla fine del Medioevo e agli inizi dell'età moderna (annotazioni a proposito di alcuni manoscritti italiani conservati nelle biblioteche parigine)*, dins «*Florensia*», II (1988), 61-90.

L'autor estudia, entre d'altres, el manuscrit de París, Bibliothèque Nationale, lat. 16021, procedent de la biblioteca del marquès de Màntua, Ludovico II Gonzaga, aplec

de profecies escatològiques, la darrera de les quals és el *Iudicium sancti Vincentii ordinis fratrum Predicatorum*, text que tindria gran difusió amb el títol de *Sermo de Anticristo* (68-69).— J. P. E. [6753]

Alexandre OLIVAR, *Sobre els terratrèmols dels anys 1427 i 1428 a Catalunya*, dins «Estudios Udina», 287-294.

L'anotació escrita en un fragment de pergami enganxat a la tapa del ms. 988 de la Biblioteca de Montserrat, transcrita al començament d'aquestes pàgines, és ocasió d'aplegar les notícies contemporànies de fons diversos entorn dels terratrèmols que sotraguejaren Catalunya aquells dos anys i en particular entorn de la falconada del dia 2 de febrer del 1428. L'anotació esmentada li atribueix quaranta-dos morts a Barcelona, causats, segons que sembla, per la caiguda de la «O» de Santa Maria del Mar, fet que segons les altres fons n'hauria causat entre vint i vint-i-cinc (291).— J. P. E. [6754]

Manuel J. PELÁEZ, *La normativa de seguros más antigua de España: las ordenanzas de seguros marítimos de Barcelona de 1432*, dins «Hom. Sáez», 171-180.

El fet que les *Ordinacions* del 1432 es trobin, no a l'AHCB, sinó a la BC, *Arxiu del Consolat de Mar*, B-193, pot explicar que hagin estat tan poc conegudes i menys citades pels historiadors (171-173). Aquelles ordinacions prohibien d'estendre assegurances a favor de naus o de mercaderies de pisans, luquesos, senesos ni llombards sots pena de fortes multes (173-174), decisions que també haurien estat preses l'any 1424 per la Senyoria de Venècia en relació a tots els estrangers per causa de la guerra entre Gènova i Catalunya i Gènova i Florència. L'autor esquematitza els elements que es trobaven en els contractes d'assegurança marítima conservats en l'AHCB i sobretot en l'AHPB (178-179). Les primeres *Ordinacions* mallorquines conegudes foren del 1492 (179), però és coneguda l'assegurança genovesa del 1347 i la documentació mallorquina dels primers trenta anys del segle XV és més abundant que la barcelonina (180).— J. P. E. [6755]

R. STEVEN JANKE, *El retablo de don Dalmau de Mur y Cervelló del Palacio Arzobispal de Zaragoza: una obra documentada de Francí Gomar y de Tomás Giner*, dins «Aragonia Sacra», III (1988), 71-90.

Treball traduït de l'anglès, publicat en el «Metropolitan Museum Journal» de Nova York, 18 (1984), 65-83. Resumeix els encàrrecs, que esdevindrien importants en la història de l'art, fets per Dalmau de Mur tant mentre fou bisbe de Girona (1415-1418) i metropolità de Tarragona (1419-1431) com de Saragossa (1431-1456) i documenta el del retaule de Saragossa. Un dels seus constructors, Francí Gomar, consta ciutadà de Barcelona i en l'AHCB es conserva el contracte per la seva intervenció en el retaule de Lluís Dalmau per a la capella de la Casa de la Ciutat (78, nota 19). Hi ha rebuts de Gomar (87-90).— J. P. E. [6756]

Teresa Maria VINYOLES I VIDAL, *Petita biografia d'una expòsita barcelonina del segle XV*, dins «Hom. Sáez», 255-272.

La documentació barcelonina, ací transcrita (266-272), de Arxiu de l'Hospital de Sant Pau, *Llibre d'infants i dides 2* i el *Protocol notarial de Francesc Bofill 1451-1460*, permet de conèixer amb detall les circumstàncies en què una nena fou trobada a la porta del dit hospital el febrer del 1438 i les atencions que rebé fins que als divuit anys fou col·locada en matrimoni.— J. P. E. [6757]

José BONO HUERTA, *Dos formularios notariales del siglo XV, de Mallorca (ARMall. codd. 183-184)*, dins *De scriptis notariorum (s. XI-XV)*, Barcelona, Universitat / Departament d'Història Medieval - Paleografia i Diplomàtica 1989, 11-37.

Durant la primera meitat i a mitjan segle XV foren escrites les dues recopilacions de mostres notariales ara conservades a l'ARM. Del primer, cod. 183 [però posterior, d'acord amb la pàgina de mostra reproduïda en la pàgina 32], l'autor del qual seria Gaspar Almassor, són ací presentades les trenta-set mostres (12-17) i subratllades certes particularitats tècniques (17-22). Les mostres del segon, cod. 184, puguen a cent cinquanta-nou (23-35), un considerable nombre de les quals foren escrites a València. El compilador seria Bernat Ferrer, el qual hauria procurat d'aplegar en grups homogenis els documents relatius a tema idèntic (encàrrec d'un castell; esposalles, etc). A diferència de l'anterior, en el qual les mostres eren completes, les del segon contenen abundants «et cetera» (35). Al final és copiada la quarteta del *Sacramentum calupnie* (36).— J. P. E. [6758]

Elisa MONGIANO, *La cancelleria di un antipapa. Il bollario di Felice V (Amedeo VIII di Savoia)* (Biblioteca Storica Subalpina CCIV), Torí, Palazzo Garignano 1988, 240 pp.

Dos catalans formaven part del personal d'aquella cancelleria: Jordi d'Ornos, bisbe de Vic i allí cardenal de Santa Maria in Transiberim, en qualitat de director esporàdic de la cancelleria (103, nota 361bis, on consta un «familiaris» seu, Arnulf Marrell; 126 i 168, nota 591, on és documentada una intervenció seva); i Pere Sixon, canonge hospitaler de Tortosa, en qualitat d'«abbreviator» (217).— J. P. E. [6759]

Josep HERNANDO I DELGADO, *La destrucció de Jerusalem. La venjança que féu de la mort de Jesucrist Vespasià e Titus son fill. Uns escrits apòcrifs, de cavalleries i antijueus en català de la Baixa Edat Mitjana*, dins «Miscel·lània de Textos Medievals», Barcelona, Consejo Superior de Investigaciones Científicas 1989, 1-116.

Edició de dos textos sobre el setge, la conquesta i la destrucció de Jerusalem, l'any 70 dC., per Vespasià i el seu fill Titus, interpretats com a càstig, «vindicta», del poble jueu per la mort del Messies, tema constant dins la literatura polèmica antijueva. En la introducció (6-31) ens són presentats els diversos manuscrits medievals i moderns que contenen el text català, i les diverses impressions, la primera de les quals és de l'any 1493; el sentit antijueu d'aquests textos; llur relació amb la literatura apòcrifa; llurs dependències d'altres fonts anteriors i els elements propis; i, per últim, autor i època dels textos. De les quatre versions catalanes manuscrites conegudes (la més antiga, la del ms. 155 de Ripoll, ara a l'ACA, fou publicada per Pròsper de Bofarull, i la més moderna, abreujada i amb redacció pròpia, és del segle XVIII), hom transcriu la dels mss. 710 i 991 de la Biblioteca de Catalunya. La primera és de mitjan segle XV i la segona és datada a Nàpols l'any 1500. Els textos són editats (32-102) en columnes paral·leles, cosa que permet no tan sols de veure les diferències i mancances narratives entre els diversos textos manuscrits. A peu de pàgina, en notes explicatives, es fan precisions sobre els fets narrats i sobre les dependències de textos anteriors. L'edició s'acaba amb un índex bibliogràfic i de fonts i un altre d'onomàstic.— J. H. D. [6760]

Enric MIRAMBELL I BELLOC, *Biblioteques particulars gironines del segle XV*, dins «Estudios Udina», 265-285.

Recordades les publicacions anteriors a l'any 1982 relatives a llibres i a biblioteques gironines, entre les quals desracaven la del cardenal Joan Margarit i Pau i la d'Andreu Alfonsello (271-272), l'autor presenta els inventaris dels llibres de Raimon Renard, parti-

cularment assortida de llibres en català, entre els quals hom pot descobrir la *Vita Christi* potser de Francesc Eiximenis, el *Llibre de meravelles*, de Ramon Llull, i el *Llibre dels àngels* d'Eiximenis (274-275); la rica biblioteca de Narcís Bruguera (278-283) i la de Bartomeu Oristà, on figura un *Liber sermonum* fets per ell mateix en la capella papal (283-285). Consta també el preu dels llibres de la primera que foren venuts en encant (275), com també el preu de dues llistes de llibres jurídics, pertanyents a la biblioteca del doctor en lleis, Antoni Agullana (275-278). Els documents, o almenys la part relativa a llibres, ocupen les pàgines 274-285 i procedeixen de Girona, Arxiu Històric, *Notaris de Girona*.— J. P. E. [6761]

Jordi PINELL I PONS, *De l'«Art» a l'«ús»*. La poesia catalana en tensió a la conquesta d'una llengua pròpia: del «dezir» dels trobadors al «pla català», dins «Segon Congrés Llengua», 687-692.

És afirmació general que Ausiàs Marc fou el primer poeta que deixà el provençal i escriví en català, tot i que restin en la seva obra paraules provençals (687-688), i l'autor es pregunta per quina raó Ausiàs renuncià «a aquell llenguatge empolainat de provençalismes» (688), exposa que «en l'enorme caldera» de la poesia d'Ausiàs hi entren elements apresos en la vida i en els llibres, sobretot en els de l'escolàstica (689) i conclou que «necessitava un medi comunicatiu verbal precís, connatural; el mateix que li servia per modelar, ordenar i connectar, amb realisme, els conceptes de la pròpia ment, les imatges de la memòria» (690) i així deixava els provençalismes, encara presents en poetes contemporanis seus, «abundants... com tocs preciosistes» en poesies de Ramon Llull, com l'estrofa XIX del *Plant de Nostra Dona Santa Maria*; Cerverí de Girona havia escrit «en un provençal perfecte» i alhora en «un català àgil i sonor; molt més madur, poèticament, que el del seu contemporani Llull» (691).— J. P. E. [6762]

Ausiàs MARCH, *Cinquanta-vuit poemes*. Edició i estudi de Robert ARCHER (Textual 1), Barcelona, Edicions 62 1989, 288 pp.

L'autor mateix presenta aquest seu treball com una «selecció variada de la seva [d'Ausiàs Marc] obra» (5). La introducció (9-16) subratlla tres trets biogràfics (relació amb la cort i especial amb la segona muller; i característiques de la seva personalitat cantelluda); resumeix les qualitats de la seva poesia: innovadora quant al contingut, que en els cants d'amor introdueix una perspectiva moral explícita i implícita, que minava l'edifici de la cançó cortesana tradicional i en els cants de mort escrivia meditacions personalíssimes sobre el dol, d'una sinceritat convincent (11). Les pàgines següents expliquen l'opció en la tria i l'ordenació dels cants ací publicats: tots els de «Plena de seny», dinou dels trenta-cinc de «Llir entre cards», escollits no pas per llur perfecció, ans per llur representativitat d'aspectes diversos de la poesia d'Ausiàs. Els dos conjunts esmentats són cronològicament distants i àdhuc adreçats a dues dames (12-13). L'autor defensa la necessitat d'una reordenació perquè cap dels dos no presentava fins ara cap coherència amb un procés amorós normal (13), raó per la qual ha fet ací una nova ordenació dels poemes de «Plena de seny» (14). Per als de «Llir entre cards» segueix l'ordre d'Amadeu Pagès, per als cants de mort el dels manuscrits, diferent del de Pagès (15); aquests haurien estat escrits amb motiu de la mort d'una esposa (16). Segueix la bibliografia (17-22), la indicació de manuscrits i d'edicions (23-26) i l'exposició dels criteris d'edició (27-28) i al final un glossari (279-280) i dues transcripcions textuales del primer poema, «Axi com cell qui-n lo somni...» segons els mss. de Nova York, Hispanic Society, i de París, BN, Esp. 225 (281-284). Els cinquanta-vuit poemes ací publicats (29-278) presenten un text renovat, «basat directament en tots els manuscrits i edicions antigues conegudes» (5) [i és motiu particular de

satisfacció que totes les indicacions fetes dins ATCA, I (1982), 310-311, en relació als versos 29-40 del poema I, coincideixin amb la lectura de l'autor, 95-96]; cada un dels poemes és precedit d'una presentació global i d'una fitxa amb les característiques tècniques; i completat amb anotacions tant de naturalesa textual com doctrinal.— J. P. E. [6763

Robert ARCHER, *Problemes d'unitat i d'estructura en tres poemes d'Ausiàs March*, dins «Llengua & Literatura», 2 (1987), 132-154.

Els tres poemes són els XXVI, XXXI i XXXII [inclosos en el volum resumit en la notícia bibliogràfica anterior]. En ells resultaria més clara aquella característica d'Ausiàs, la de saltar de la disquisició doctrinal abstracta a la confiança personal concreta. L'autor es proposa de trobar el sentit global del grup dels tres poemes pel camí de l'estructuralisme poètic [recordem un altre estudi seu, resumit dins ATCA, IX (1990), 584, núm. 5813] (134-135). Tots tres poemes pertanyen al grup de «Llir entre cards» (136-138, repetició de les consideracions sobre ordenació, ja conegudes pel llibre de la notícia anterior). Aquí planteja el problema general de la relació entre tornades i estrofes en el grup de «Llir entre cards», al qual aplica l'esquema de l'«initium, medium, finis», amb la possibilitat que en qualque cas la tornada sigui un «apostrophe», un darrer recurs desesperat d'obtenir allò que el poeta pretén (139-143). Segueix l'aplicació de la teoria als tres poemes, amb l'anàlisi estructural dels mateixos a fi de precisar-hi la funció de la tornada, amb el resultat de trobar-hi dos esquemes: les estrofes serien com l'antecedent i la tornada la conseqüència lògica; o les estrofes serien una teoria de l'amor molt ben formulada pel poeta, però la tornada el presentaria incapaç d'escarmentar-se (144-153).— J. P. E. [6764

Barbara SPAGGIARI, *Una lirica di Ausias March*, dins «Medioevo e Rinascimento», I (1987), 131-187.

El poema LXIV pot manifestar les relacions recíproques entre micro- i macroestructura de la poesia d'Ausiàs Marc o la validesa de certes hipòtesis. Ja en el primer vers, l'«animal brut» assenyalaria un eix conductor, el de la filosofia tomista, cosa que confirmaria Ausiàs com a home medieval (132), en la poesia del qual Dante i Petrarca influeixen només de faísó marginal (133). El tipus de poesia provençal que li és més pròxima seria la del *Cançoner de Saragossa* (134-135) i els únics poetes citats per ell són Arnau Daniel i Pau de Bellviure (135); ell mateix, tal com digué Amadeu Pagès (136), hauria estat un trobador retardat, que sota l'actitud d'esfinx només hauria expressat llocs comuns (137). El poema LXIV és una mostra de les dificultats del text, que no pot prescindir de comentar: les dues primeres estrofes semblen un sil·logisme, la terça una semblança complicada; tot plegat desemboca en una tornada difícil (139). L'autora dubta que les poesies reproduïxin una seqüència autobiogràfica, car segons el poema LXVI s'hauria enamorat en Divendres Sant i segons el LXIV es plany de no ésser correspost el Diumenge de Rams: el plany seria, doncs, retòric (140-141). El poema LXIV forma unitat amb els dos següents, col·locats en un espai de pocs dies (142), unitat confirmada pel fet d'ésser deutors dels sonets terç i sisè del *Canzoniere* de Francesco Petrarca (143), emmarcats en Setmana Santa, en els quals Marc passa de la «foll'amor» a la «ver'amor» de «Llir entre cards» (144-145). Recordada la tradició textual, l'autora n'analitza mètricament el text (147-148): pertany a un grup de sis poemes de «croades unisonants», imitació de poetes provençals en temàtica, lèxic i imatges (149) (només la cançó XXIII seria irreductible als esquemes provençals de la resta obra de Marc, 151), reproduïx el text establert per Pagès (153), l'estudia estrofa per estrofa (en reproduïx tant la traducció castellana de Jorge de Montemayor com la llatina de Baltasar de Romani), vers per vers, expressió

darrera expressió (154-185) i acaba amb la bibliografia (186-187).— J. P. E. [6765

Marie-Claire ZIMMERMANN, *L'escriptura de Pere Gimferrer. Estudi sobre la reinvençió d'una imatge poètica d'Ausiàs Marc* (cech, foch, foc cec), dins «Misc. Gili», 639-659.

Foc cec, títol d'un recull de poesies de Pere Gimferrer, porta a tall de paratext un vers d'Ausiàs Marc pertanyent al poema XVIII d'aquest, un dels del cicle dels *Cants d'amor*, col·locat sota el senyal de «Llir entre cards». La primera part de l'estudi és destinada a analitzar allò que la figura del foc cec, present en el seu vers onzè, representa en el poema. Aquest fantasiaja una situació, en la qual el poeta, rebuda la revelació d'allò que és l'Amor per antonomàsia i espiritual, és invulnerable al foc cec i destructor del sensible, de manera que el seu jo s'alça, com fènix, indemne de la foguera (643-648). La segona part és dedicada al poeta actual.— J. P. E. [6766

Juan VALLET DE GOYTISOLO, *El pensamiento y el sentimiento de España en Jaume de Marquilles*, dins «Estudios Orlandis», 499-511.

Partint de la miniatura que representa el lliurament dels seus *Commentaria in Usaticos Barchinone* a la reina Maria, muller d'Alfons el Magnànim, l'autor aplega les notícies relatives a la biografia de Jaume Marquilles. En tant que jurista forma el gran tercet amb Tomàs Mieres i Joan de Socarrats; com a historiador, escriví una petita crònica del principi del món a Alfons dit el Magnànim en el capítol *Antequam Usatici* (502). Ell reafirma la sobirania de Catalunya i del comte de Barcelona (503-505) i alhora reafirma la pertanyença a Hispània, la qual seria per ell considerada una 'communitas communitatum' (507), en línia amb expressions de Jaume I, de Bernat Desclot, de Ramon Muntaner i fins i tot de la Busca barcelonina (509-510).— J. P. E. [6767

Ricard URGELL HERNÁNDEZ, *La reforma de la Ceca de Mallorca en 1461. Una aportación al estudio del fraude fiscal en la Baja Edad Media*, dins «Bolletí de la Societat Arqueològica Lul·liana», XLV (1989), 147-154.

En començar el regnat de Joan II de Catalunya-Aragó es presentà el subsidi de coronació, del qual el Regne de Mallorca pretenia d'ésser exempt, però hom arribà a una transacció a canvi d'un acord en el tema de l'exempció fiscal dels cavallers i en el dels acollits als privilegis de la Ceca. En aquestes pàgines és reproduït el projecte elaborat a Mallorca, en virtut del qual els únics acollits als dits privilegis serien els cinc moneders i els deu obrers que realment treballaven a la Ceca. El document prové de Ciutat de Mallorca, ARM, AH 70 (153-154).— J. P. E. [6768

Melcior MIRALLES, *Dietari del capellà d'Alfons el Magnànim* (Selecció). Introducció, selecció i transcripció de Vicent-Josep ESCARTÍ (Biblioteca d'Autors Valencians 16), València, Edicions Alfons el Magnànim 1988, 218 pp.

La introducció presenta l'obra, en la qual convergeixen una visió global de la història universal que, a través de la de Catalunya [el text de les pàgines 33-34, provinent de l'Arxiu Reial de Barcelona, realment no és de Melcior Miralles, car ja es troba sol, copiat en qualque manuscrit del segle XIV] es concreta en la de la València cristiana i que l'autor continua amb l'anotació de fets dignes de memòria fins al 1478 (7-12); l'autor és identificat amb un eclesiàstic cortesà d'Alfons el Magnànim, cosa que explica l'enfocament clarament partidari dels Trastàmara i de llurs decisions (13-20); presenta finalment l'actual edició, de la qual ha restat fora tota la part segona, de naturalesa eclesiàstica, i ha estat

feta una tria de les altres sis parts (17). La tria de fragments ens presenta en la primera part el rei Ferran d'Antequera i la constitució dels regnes i terres de la corona catalano-aragonesa que li regalà la sentència de Casp, amb les tres capitals (27-35); la terça recorda fets des de Jaume I a Alfons el Magnànim fins al 1453 (37-92); la quarta és dietari d'esdeveniments, sobretot valencians, fins al 1460 (93-125); la cinquena reporta els fets de la relació i crisi entre Joan II i el seu fill Carles de Viana (127-158); la sisena dona la seva versió de la crisi dels remences i de la guerra de Catalunya (159-187); i la setena descriu esdeveniments dels anys 1470-1478 (189-212). Un glossari ajuda a solucionar dificultats lingüístiques (213-215).— J. P. E. [6769

María Asunción VILAPLANA, *Notas sobre un diploma de la cancellería de Renato de Anjou como rey de Aragón*, dins «Acta Historica et Archaeologica Mediaevalia», 9 (1988), 53-82.

L'Arxiu Ducal de Medinaceli, de Sevilla, conserva el diploma, amb el qual Robert d'Anjou, ja cap al final de la Guerra Civil, l'any 1472, concedia a Hug Roger, comte de Pallars, certs títols i drets senyorials, situats al vescomtat de Cabrera i al Baix Llobregat, d'alguns nobles que s'havien passat a la causa de Joan II. La situació bèl·lica és descrita en les pàgines 55-63. Però l'interès de l'autora se centra sobretot en els aspectes paleogràfics (64-68) i diplomàtics (69-77) del document, transcrit al final (78-82).— J. P. E. [6770

Llúcia MARTÍN I PASCUAL, *Presència de la tradició oriental al «Jacob Xalabín»*, dins «Misc. Bastardas 1», 231-244.

Aquesta aportació hauria d'«esclarir un poc més els problemes interns de la novel·la i, al mateix temps, servir com a punt de partida de posteriors estudis que desxifren, en la mesura possible, els continguts de l'obra» (231). El deute oriental consisteix, d'una banda, en el fet real d'una batalla entre sarraïns, vencedors, i cristians serbis, vençuts a Kosovo el 1389, detall anormal aquest d'una victòria musulmana en una narració en llengua romànica (232-233). D'altra banda, hi ha una sèrie d'elements narratius de literatures de tots els temps i d'específicament orientals com *Les mil i una nits*, la narració bíblica de Josep i d'altres i l'autora assenyala llur presència en obres catalanes tant anteriors com posteriors al *Jacob Xalabín* (238-242).— J. P. E. [6771

Sophia MENACHE, *Una personificació del ideal caballeresc en el medievo tardí: don Alonso de Aragón*, dins «Anales de la Universidad de Alicante. Historia Medieval», 6 (1987), 9-29.

Resum biogràfic d'aquest bord de Joan II de Catalunya-Aragó, comte de Ribagorça, basat en l'encara inèdita *Historia del invicto Don Alonso de Aragón...*, conservada a Madrid, Reial Acadèmia de la Història, *Colección Salazar* I-35, Sign. 9-609. Prengué part molt activa en la guerra del seu pare primer contra el propi fill i germà respectiu, Carles de Viana, i després contra Catalunya, protagonista de les successives campanyes militars tant a Lleida com en les poblacions del camí de Barcelona i en les comarques gironines. Fou molts anys gran mestre de l'orde militar de Calatrava, raó per la qual tant abans com després de la Guerra de Catalunya intervingué molt a Castella. Morí durant una de les campanyes prèvies a la presa de Granada (485).— J. P. E. [6772

María José CARBONELL BORJA, Andrés DÍAZ BORRÁS, *Una aproximación al bandidaje nobi-*

liar-marítimo medieval. El caso Fabra. Valencia, 1468, dins «Hom. Garcia Martínez», I, 143-152.

Des de darreries del segle XIV personatges de l'estament noble es dedicaven al cors per mar, cosa que ací és il·lustrada amb el cas d'En Joanot Fabra, conegut per un memorial de descàrrec d'ell mateix, integrat en el procés conservat a València, ARV, *Batllia* 1154, del qual són extrets nombre de fragments textuais (146-152).— J. P. E. [6773

Gabriel ROURA I GÚIBAS, *Una versió del Cant de la sibil·la. (Girona, Arxiu Capitular, ms. 133: Missale sancti Acicli. Anno 1332)*, dins «Arxiu de Textos Catalans Antics», VII-VIII (1988-1989), 293-297.

Ultra la presentació del dit missal, amb transcripció del colofó relatiu a la seva còpia el 1332, al final del qual fou transcrit ja en la segona meitat del segle XV el *Cant de la Sibil·la*, ací publicat (296-297), l'autor també copia un fragment que parla de la representació que a la catedral de Girona la Nit de Nadal girava entorn de la novena lliçó de matines, al final de la qual consta que es cantaven les estrofes llatines i la tornada corresponents a les catalanes del *Cant* (294).— J. P. E. [6774

FRANCESC CARRERAS I CANDI, *Pere Joan Ferrer militar i senyor del Maresme*. Amb un pròleg de Carles MARFÀ I RIERA (Caps de Bou 6), Mataró i Barcelona, Patronat Municipal de Cultura i Altafulla 1987, XVI i 184 pp.

Reproducció anastàtica del llibre publicat a Barcelona el 1892, amb introducció en la qual Marfà resumeix la vida de Francesc Carreras i Candi i allò que representà l'actuació de Pere Joan Ferrer en la guerra contra Joan II en un context que desembocà en el pas del Maresme a senyoriu reial. El llibre és com un enfilall de documents contemporanis coronat amb un apèndix, en el qual en són transcrits disset.— J. P. E. [6775

Rafael CONDE Y DELGADO DE MOLINA, *Una Regla que no fall para el control de la acuñación de pacíficos*, dins «Estudios Udina», 75-97.

El «pacífic» fou una moneda encunyada a Catalunya pels pretendents Pere de Portugal i Renat d'Anjou entre el 1465 i el 1472 (76). Es refereixen a les successives encunyacions l'*Assumament universal de tot lo batiment fet per en Raffel Moliner...*, a ACA, *Reial Patrimoni, Mestre racional* 1992/3, i el *De pacíficos. Regla que no fall per haver raó del batiment... del or portat en la cecca*, d'ibid., signatura provisional *Ap. Gral.* 74, ací transcrit (87-97). Els seus dotze capítols són resumits en les pàgines inicials (77-86). El benefici net de l'operació per al reial patrimoni pujà a 15.974 lliures, 17 sous i 11 diners.— J. P. E. [6776

Borja de QUEROL, *L'inventari de béns al temps que morí mossèn Berenguer de Montpalau, baró de Vallmoll*, dins «XXXV Assemblea», I, 321-328.

Presentació del dit inventari, procedent de Sant Cugat del Vallès, Arxiu de la Província de Jesuïtes, *Palau Requesens*, transcrit en les pàgines 324-327. Algunes de les paraules de l'inventari són explicades (327). L'únic llibre és un «missal de paper» (326).— J. P. E. [6777

Alfonso FRANCO SILVA, *Rentas y vasallos de las órdenes militares de Santiago y Calatrava en la Corona de Aragón durante el siglo XV*, dins «Anuario de Estudios Medievales», 18 (1988), 511-523.

Presentació (511-516) i transcripció (517-523) d'un quadern existent en l'Arxiu dels ducs de Friás [a Madrid?], en el qual eren indicats el nombre de vassalls i les percepcions tributàries reduïdes a sous, de cada una de les poblacions posades sota senyoriu d'un dels dos ordes esmentats en el títol, amb separació de les de Santiago (517-520) i de Calatrava (520-523), entorn del 1470. Els vassalls comptats de la primera pujaven a 1.199 i els de la segona 4.841; i la renda de la primera a 41.840 i la de la segona a 111.190 sous, respectivament. Hi ha dues taules [però «Bejix y Teresa» no pertanyien a l'antic Regne d'Aragó, ans al de València].— J. P. E. [6778]

Peter COCOZZELLA, *Pere Torroella i Francesc Moner: aspectes del bilingüisme literari (catalano-castellà) a la segona meitat del segle XV*, dins «Llengua & Literatura», 2 (1987), 155-173.

Presenta els casos de bilingüisme de Francesc Carròs Pardo de la Casta, de Pere Torroella i de Francesc Moner [les idees relatives als dos primers ens són conegudes per les pàgines resumides dins ATCA, VII-VIII (1988-1989), 636-637, núm. 4883]. Quant al darrer, hauria usat el castellà en composicions més atentes a la complexitat formal i a l'expressió artificiosa, el català per a expressar les sensacions més profundes (169). Al final, l'autor es manifesta en desacord amb Pedro M. Cátedra, segons el qual en el segle XV la llengua catalana com a vehicle poètic hauria arribat a l'esgotament; Cocozzella, davant el fet que Moner, també en català, «explora uns potencials i obre camins cap a futures realitzacions», afirma que no es tracta d'esgotament ans d'«estroncament d'una tradició» (171).— J. P. E. [6779]

Mariàngela VILALLONGA I VIVES, *Dos opuscles de Pere Miquel Carbonell*, [Barcelona], Asociación de Bibliófilos de Barcelona 1988, 234 pp.

La introducció comença recordant la sort de Pere Miquel Carbonell en la historiografia posterior (15-16), resumeix la seva biografia (23-26), estableix inventari cronològic de disset títols escrits entre el 1454 i el 1517 (26), al qual s'haurien d'afegir d'altres escrits, sobretot cartes, i resumeix els estudis que li han estat dedicats des de la segona meitat del segle XVIII (29-34). Les pàgines següents són dedicades a presentar el *De viris illustribus catalanis*, aplec de quinze semblances breus de personatges de tots els Països Catalans que havien escrit en llatí durant el segle XV (34-39), i la correspondència amb Joan Vilar, exhibició de coneixements humanístics (39-43) i pinzellada de la vida intel·lectual de la Barcelona contemporània (16-17). Les dues obres són críticament editades, acompanyades de traducció i de notes explicatives, de forma que l'aparat crític es troba al peu de les pàgines parells dedicades al text original i les notes també al peu de pàgina de les senars, destinades a la traducció. El *De viris illustribus* ocupa les pàgines 47-113 i la correspondència les 115-181. Segueix la reproducció fotogràfica del manuscrit de Girona, ACG, ms. 930 (183-205), tot completat amb la bibliografia (207-215) i amb la taula de noms (220-232).— J. P. E. [6780]

Tiziana PESENTI, *Editoria medica tra Quattro e Cinquecento. L'«Articella» e il «Fasciculus medicine»*, dins *Trattati scientifici nel Veneto fra il XV e XVI secolo*, Venècia, Università Internazionale dell'Arte 1985, 1-30 i 38 reproduccions.

Les pàgines 7-10 recorden que l'impressor Hermann Liechtenstein, de Colònia, establert a Venècia, després d'haver publicat el 1477 les *Quaestiones super Metaphysicam Aristotelis* d'Antoni Andreu, encarregà al metge valencià, Francesc Argelagués, també professional de Venècia, una edició, a l'altura de les exigències humanístiques, de la compilació

anomenada *Articella*, el qual en el pròleg féu un elogi de la recent art de l'estampa (8) i introduí en el cos del volum cinc nous tractats, entre els quals el *De lege* d'Hipòcrates, en traducció llatina atribuïda a Arnau de Vilanova (9), novetat que copiaren les successives edicions incunables.— J. P. E. [6781]

Tiziana PESENTI, *La medicina scolastica padovana in alcuni studi recenti*, dins «Quaderni per la Storia dell'Università di Padova», 20 (1987), 151-168.

Amb motiu de la reproducció d'una edició del *Conciliator* de Pietro d'Abano, és recordat el treball editorial que dedicà a aquesta obra Francesc Argelagués, el qual completà el text de les «differentiae 39 i 65» amb dos annexos (160).— J. P. E. [6782]

Curt WITTLIN, *La revisió lingüística de l'antiga traducció catalana del «De regimine principum» d'Egidi Romà publicada el 1480 pel mestre Aleix de Barcelona*, dins «Col·loqui Tampa», 111-134.

El traductor de la dita obra, Arnau Estanyol, a petició de qui li encarregà la versió, procurà que els mots tècnics fossin entenedors al lector comú i per això moltes vegades usà sinònims per fer més intel·ligible la paraula tècnica. Un segle després, en preparar l'edició barcelonina del 1480, mestre Aleix, revisà amb detall aquelles equivalències i resolgué amb paraula catalana única, suficient per a la traducció, les duplicitats introduïdes per Estanyol. L'autor analitza amb detall la feina d'Aleix, començant per l'influx que en ell tingué l'original llatí (115-116) i seguint per casos en què Aleix corregí la traducció d'Estanyol (117-119), per aquells en què resolgué de forma personal les duplicitats de l'original llatí (119-121), i per aquells en els quals era la llengua mateixa la que havia evolucionat i feia innecessaris els sinònims (123-125). La feina de mestre Aleix, de més a més, es demostra molt atenta al sentit precís dels mots emparentats (127-128) i per això pogué prescindir sovint d'un dels sinònims o substituir-los tots dos per un mot nou (130-132). Aquesta feina seria prova de la maduresa, a la qual havia arribat la llengua catalana el 1480 en mans d'un mestre barceloní, ja que un treball com el seu només arribaria a França el 1560 (133).— J. P. E. [6783]

JOAN AINAUD I DE LASARTE, *La Inquisició i els remences*, dins «Estudios Udina», 23-39.

El primer representant de la inquisició hispànica, mestre Juan Franco, entrà a Barcelona l'estiu del 1484 «ab tant aparato e nombre de persones no acostumades de entrevenir en temps passat en lo offici de la inquisició» (27-28), que totes les institucions de Catalunya radicades en la capital (Generalitat de Catalunya, Ciutat i Bisbat de Barcelona) defensaren judicialment la situació anterior, les actes del qual procés són conservades en l'ADB i de les quals és ací transcrita una part de la sentència (24-26). De més a més, la Generalitat trameté al rei un ambaixador, el *Memorial o instrucció...* per al qual fou elaborat pel capítol de la seu de Barcelona, en l'arxiu del qual (*Secretaria, Plec de comissions*) se n'és conservada còpia, ací transcrita (26-36). Ultra el problema de la nova inquisició, l'ambaixador havia de tractar de la forma de contribució dels eclesiàstics en l'eixugada dels deutes contrets en les guerres contra Joan II i d'assolir del rei que prohibís la constitució d'un sindicat o congregacions d'eclesiàstics, paral·lel del sindicat remença (38). Entre la documentació que l'autor esmenta entorn del tema de conversos i inquisició hi ha els tres quaderns del convers Bartomeu Rodrigues, ara a l'Arxiu de la Reial Acadèmia de Belles Arts de sant Jordi (37, nota 13).— J. P. E. [6784]

Mercedes GALENT MARCO, *Documentación notarial e historia de la sanidad*, dins «Anales de la Universidad de Alicante. Historia Medieval», 6 (1987), 369-386.

L'autora il·lustra a base de la documentació notarial relativa a l'herència del cirurgià Rafael de Mena, del 1485, la riquesa de dades contingudes en l'inventari i en l'encant de béns, on consta la denominació de les eines professionals, els altres cirurgians que les compraren en l'encant, els sis volums de la seva biblioteca, tots identificats (375-376) i el preu que fou pagat per cada eina o llibre. Els documents són transcrits en les pàgines 377-384; procedeixen de l'A. P. P. V. [Arxiu de protocols; Patriarca, de València?].— J. P. E. [6785

Ramon ARNAU, *Antropología y gracia en la «Vita Christi» de Sor Isabel de Villena*, dins «Anales Valentinus», XV (1989), 261-300.

Enfront d'afirmacions fetes recentment per d'altres estudiosos, l'autor es proposa d'bossar una explicació de l'ús de les imatges per part d'Isabel de Villena (263). La seva *Vita Christi* té objectiu pastoral (264) i en funció d'aquesta finalitat pedagògica s'ha d'entendre l'estructura formal de l'obra i la riquesa de les imatges. El capítol 187 o el 237 en serien alhora mostra i teoria (264-265). Franciscanament, ella hauria revestit de forma sensible àdhuc aquelles coses que en elles mateixes són purament espirituals (266). Però més enllà de les imatges, l'obra hauria estat elaborada amb gran precisió i rigor lògic, entorn de quatre moments fonamentals de la història salvífica: la natura humana nafrada i el «fiat» de Maria (267-277); la unió amorosa de Maria a la sang redemptora del seu Fill (277-284); l'assumpció i reialesa de Maria en la glòria (284-288); i l'exemplaritat de Maria i la feminitat teològica (288-299). I així, la divina decisió eterna de l'Encarnació depenia del «sí» de Maria (273, i ací l'autor defensa la descripció de Villena del qualificatiu de «dramatisme»); ací rauria el tema teològic de la mediació de Maria, central en la *Vita Christi* (274-276). En el segon apartat, l'autor subratlla tres punts: la professió de fe en la divinitat de Crist, l'evocació soteriològica de la sang vessada per Ell i el reconeixement de la mediació de Maria, «tractadora i manejadora» de la gràcia divina (279-281), punt, aquest darrer, més explícit en Villena que en Joan Roís de Corella, *Oració a la sacratíssima Verge Maria...* (282-283). De la maternitat divina deriva la prerrogativa de reina (285), expressada de forma coincident amb les representacions artístiques medievals del tema tant de Roma com de València (287-288). El quart punt subratlla l'exemplaritat general i eclesial, en particular per a monges contemplatives: «orant i filant» (291).— J. P. E. [6786

Albert G. HAUF I VALLS, *Isabel de Villena i la Istòria de la Passió*, dins «Segon Congrès Llengua», 541-552.

En les pàgines inicials, l'autor recorda que, potser per la seva pertanyença a la família reial i per la confiança dels reis en ella, Isabel de Villena estigué molt ben relacionada amb les persones més influents de la societat valenciana, inquisidors inclosos (i l'esment de la inquisició porta l'autor a preguntar-se si certs trets retòrics de certs escriptors valencians de les acaballes del segle XV no responen a llur voluntat de senyar-se en salut, 543) i es pregunta si tal relació no s'estengué a l'àmbit de la cultura, ací entre la seva *Vita Christi* i la *Istòria de la Passió* de Bernat Fenollar i Pere Martines (545), obra de 405 estrofes, 265 de les quals són del primer i les altres 149 del segon (547). Els autors dedicaren llur obra a l'abadessa i no sols en galegen el saber, ans encara semblen manifestar que són deutors de la seva *Vita Christi* (546-547). Quant al cos de l'obra, Hauf assenyala temes comuns: la passió presentada com a batalla, el sacrifici de Jesucrist com a acte de bon pastor, com a font que sadolla i neteja, la creu com a pal de barca, la mort

en creu com a preu de rescat. Altra font serien les *Meditationes Vitae Christi* (551), aleshores considerades de sant Bonaventura, i encara la *Vida de Jesucrist* de Landulf de Saxònia o Cartoixà, obra en aquells moments traduïda en català per Joan Roís de Corella, el treball del qual difícilment seria desconegut de sor Isabel, raó per la qual Hauf acaba preguntant-se si també Corella formava part del cercle d'escriptors que voltava entorn de l'abadessa de la Trinitat.— J. P. E. [6787]

Bullarium Franciscanum continens Bullas Brevia Supplicationes tempore Romani Pontificis Innocentii VIII pro tribus ordinibus S. P. N. Francisci obtenta collegit et edidit Caesar CENCI. Nova Series. Tomus IV - 1 (1484-1489), Grottaferrata, Editiones Collegii Sancti Bonaventurae 1989, 528 pp.

Els documents, reduïts a registres íntegres, que recauen en el nostre camp són: 1484 set. 12, el papa confirma a Joan Llopis, «abbreviator litterarum apostolicarum», clergue de València, la concessió d'uns benifets de Sant Llorenç de València (67-68) i amb la mateixa data els concedits a fra Bartomeu Artés (69-70); 1484 oct. 27, encarrega de confirmar Francisqueta Oliveta (! Olivera? = Oliver) a abadessa de Santa Clara de Tortosa (90-92); 1484 des. 14, dispensa fra Francesc Alsina, de Barcelona, de defecte de naixement (103); 1485 gener 17, atorga a fra Antoni de Caltriss (! Caldis?), de Tarragona, que pugui ésser promogut a mestre en teologia pel mestre del Sacre Palau (109); 1485 març 10, encarrega de judicar en un afer sobre l'herència de Pere Martí, argenter de Mallorca (118); 1485 maig 4, atorga al clergue mallorquí Joan Comes de retardar quatre anys l'ordenació a fi d'estudiar (128); 1485 maig 30, concedeix a En Pere Sarach, mallorquí, que pugui realitzar els exercicis de doctorat en teologia davant el ministre provincial (142); 1485 juliol 5, idèntica concessió a Pere Mayol, mallorquí (160); 1486 febrer 1, encarrega la concessió a Bartomeu Artés d'un benifet de la Seu de Barcelona (188-190); 1486 abril 19, l'esmentat és nomenat vicari provincial d'Aragó a fi de reformar la província (203); 1486 juliol 7, confirma privilegis al lloctinent general de Catalunya, Enric d'Aragó i Sicília (211); 1486 juliol 29, assenyala un comissariat que revisi la decisió del vicari general de Barcelona, Joan Andreu Sois (! Sors?) en relació als fruits del benifet abans esmentat (222-223); 1486 set. 16, concedeix a Brianda Carròs de Mur que una deixa del seu marit sigui a favor de Santa Maria de Jesús al bisbat de Galtellina (Sardenya) (235-236); 1486 set. 22, confirma gràcies a menorettes de Gandia (237-238); 1486 oct. 24, concedeix a Elisabet Menaguerra, menoreta de València, d'anar a casa dels seus pares quan està malalta (247-248); 1486 nov. 21, concedeix a la barcelonina Brígida que la facultat d'entrar a un convent sigui vàlida tant per al de Santa Clara com per al de Santa Maria de Monti-Sion (252); 1486 nov. 23, faculta sor Serena Márquez (! Marquès?), de Santa Clara de Barcelona, que pugui usar camisa de drap d'«Ostade» (253); 1487 gener 24, concedeix a la terciària («baguta») Anna de Meysà, del bisbat d'Elna, que pugui continuar a casa seva malgrat la prometença de fer-se menoreta (268); 1487 març 4, faculta Pau Albertí, mallorquí, a realitzar els exercicis de doctorat davant l'oficial de Mallorca (279); 1487 març 4, erigeix convent de Santa Clara en la capella de Santa Margarida d'Inca i hi crida cinc clarisses, dues d'elles de Càller (279); 1487 març 23, faculta Rafael Borrell a realitzar els exercicis de magisteri en teologia davant el provincial d'Aragó (290-291); 1487 abril 11, concedeix a Bernadí de Grabera el reingrés a framenors de Girona (305); 1487 maig 10, concedeix que Sancti Spiritus, del bisbat de València, sigui monestir de Santa Clara i, si no, que torni als Observants (313); 1487 maig 19, decideix que, a coneguda de prohoms, la deixa de fra Baltasar sigui partida entre els convents de València i de Palerm (319); 1487 maig 22, erigeix Santa Clara d'Inca (320-321); 1487 agost 18, encarrega de resoldre el problema entorn d'una cambra entre una monja i l'abadessa de Santa Clara de Barcelona (350); 1487 octubre 8, concedeix a Damiata Montpa-

lau de passar de Santa Clara a la Trinitat (Observants), de València (363); 1487 desembre 11, sotmet directament a la Santa Seu la futura abadessa dimissionària de Pedralbes, Violant (379-380); 1488 gener 22, concedeix a Bartomeu Salavert, canonge de Barcelona, l'ardiaconat de Conflent, bisbat d'Elna, perquè l'ardiaca, Francesc Cordeller, es fa franciscà (390-391); 1488 març 24, confirma la vinculació de Sancti Spiritus al convent reformat de la Trinitat de València feta per autoritat de Jaume Peres de València (406-407); 1488 març 28, concedeix a Brígida Grau passar de Sant Matias a Montalegre, tots dos de Barcelona (409); 1488 març 29, concedeix a Guillem Ymuzzain, terciari de Barcelona, que pugui rebre ordres majors tot i ésser guenyo de l'ull dret (409); 1488 abril 22, concedeix a Miquel Agell, framenor beneficiat de Tarragona (o de Tortosa), «familiar» del cardenal Roderic de Borja, que les concessions fetes per papes anteriors siguin vàlides, encara que les condicions no s'haguessin complert (414); 1488 maig 17, confirma les concessions fetes per Bonifaci IX, Innocenci VI, Benet XIII, Nicolau V i Pèire de Foix al monestir de Montserrat, entre les quals hi ha que el dia de la Mare de Déu de Setembre i els set dies següents hom guanyi les mateixes indulgències que a la Porciúncula (427); 1488 juliol 8, concedeix a Joan Frers, clergue de Barcelona, de substituir fr. Bartomeu Artés en el dret a un benifet a la Seu de Barcelona (453); 1488 juliol 9, concedeix a Gracià de Vilanova la penitenciària menor «pro natione hispanica» que posseïa fr. Bartomeu Artés, mort fora Roma (454); 1488 juliol 10, concedeix a la menoreta Isabel de Calataiud, de Lleida, de passar a un convent més estricte (455); 1488 octubre 6, concedeix a Margarida Figuera, menoreta de Tarragona, que quan estigui malalta es pugui anar a guarir a casa dels pares o de parents (488); 1488 oct. 28, concedeix a Melcior de Sant Feliu, framenor de la província d'Aragó, de fruit drets de mestre en teologia a comptar des del dia que rebé el grau en l'Estudi Papal (494); 1488 nov. 13, «pro ecclesia Santi Ioannis de Almenara», bisbat de Tortosa (498); 1488 nov. 27, concedeix a fr. Miquel de Briansó, prevere «ordinis sancti Francisci de Penitentia», del bisbat de Vic, permís de visitar el Sant Sepulcre (502); 1488 des. 14, concedeix expectativa dels tres beneficis de Francesc Cordeller, d'Elna (507); 1489 gener 14, reserva per a Lluís Benable la canongia i l'ardiaconat del Conflent, de la Seu d'Elna, fins aleshores de Francesc Cordeller (515); 1489 gen. 28, concedeix a tres framenors de la província observant d'Aragó permís d'anar a Roma i al Sant Sepulcre (518); 1489 febrer 17, confirma a fra Joan Carles, provincial dominicà d'Aragó, que no puguin ésser titllats d'heretges els qui no defensen la Puríssima Concepció de Maria (526).— J. P. E. [6788

Francesc Xavier ALTÉS I AGUILÓ, *Fragments del Diurnale Vicense de 1489 i la nova lletreria M26 de Joan Gherlinc*, dins «Studia Vicensia», 1 (1989), 175-181.

Fins fa poc hom només coneixia el *Diurnale Vicense* del 1489 i la seva lletreria per documents o referències indirectes, ací resumides (176). L'autor n'ha descobert «un plec gairebé sencer», corresponent a la part on començava el *Saltiri* (*Incipit psalterium secundum ordinem sedis Vicensis*, 177) entre els papers d'Eduard Junyent i Subirà, en reproduïx dues pàgines (178-179) i n'analitza la lletreria (177 i 180). Consta que la del llibre de Jaume Janer, *Naturae ordo studentium pauperum*, imprès per Pere Miquel el 1491, té les mateixes característiques i en dedueix que o bé abans de plegar l'obrador Gherlinc endegà el de Pere Miquel o que aquest llogà el(s) menestral(s) que la cessació d'aquell deixà lliures (180-181).— J. P. E. [6789

JOANOT MARTORELL, *Tirant lo Blanc*. A cura de Jordi TÍNENA (Lectures i itineraris 8), Barcelona, Editorial Laertes 1989, 272 pp.

En aquesta edició es diferencien la introducció (7-32), el cos del volum (35-266) i

quinze propostes de treball, que manifesten la destinació pedagògica del llibre (267-269). La introducció resumeix la biografia de Joanot Martorell i l'argument de les cinc parts del *Tirant* (9-22); en subratlla les valors de versemblança tant en el dibuix de les diverses figures com en la descripció de les situacions, apartant-se així del gènere literari normal en els llibres de cavalleria, tot i que per necessitat no manquin escenes clarament inventades i fantàsiques (22-26); el protagonista, sobretot, és alhora un cavaller intitllable, potser construït a imitació de Roger de Flor, i un personatge de carn i ossos, particularment en les escenes amoroses i sobretot en el pas de la mort (26-29); justament l'interès a subratllar la humanitat normal i àdhuc plebea d'uns personatges que en els llibres de cavalleria són solemnes i encarcarats és una de les causes de l'humorisme del *Tirant* (30-31). La narració ha estat escrita novament per l'editor en versió modernitzada i notòriament abreujada a fi que «el lector no especialitzat i, d'una manera particular, el lector jove hi entri amb interès i es diverteixi» (32).— J. P. E. [6790]

Curt WITTLIN, *La influència lingüística de la traducció catalana de les Històries troianes sobre el Tirant lo Blanc*, dins «Segon Congrés Llengua», 751-757.

Martí de Riquer indicà que la descripció de la bellesa de Carmesina en el cap. 119 de *Tirant lo Blanc* era inspirada en la d'Elena en el llibre setè de les *Històries troianes* traduïdes per Jaume Conesa. L'autor estén la influència del llibre esmentat a tota l'acció bàsica d'aquell capítol i en particular a la descripció de la «gran sala meravellosa» (752). Més encara: «la idea de fer enamorar-se Tirant de la filla de l'Emperador té arrels en altres dos llocs de les *Històries...*», la «idea del casament secret en el cap. 271 del *Tirant...* prové del llibre 2 de les *Històries...*» (753). De més a més, Wittlin assenyala en les dues novel·les nombre de paral·lelismes redaccionals i en dedueix que el *Tirant* del 1460 hauria nascut «apadrinat per les *Històries Troianes* traduïdes al català cap al 1370, tant pel contingut com per la llengua» (756). Quelcom de semblant s'hauria esdevingut en *Curial e Güelfa*, el qual cita en més d'una ocasió Guido delle Colonne. L'autor acaba preguntant-se si ambdues obres no nasqueren a València en una tertúlia, en la qual els respectius autors haurien participat en l'escomesa «d'escriure una novel·la sobre l'amor frustrat d'un gran cavaller» (575).— J. P. E. [6791]

Judith A. WHITENACK, *Conversions to Christianity in the Spanish Romance of Chivalry*, dins «Journal of Hispanic Philology», XIII (1988), 13-39.

A la pàgina 21 compareix el *Tirant* i a la 23 comença l'exposició de les expressions de la novel·la que presenten l'actuació triomfant del protagonista com a manifestació d'ésser «cap de la secular potència, espasa e coltell defenedor de la santa religió cristiana» (23; cap. 327) i concreció de l'ideal cavalleresc exposat en el *Llibre de l'orde de cavalleria* de Ramon Llull (24). Tirant hauria assumit les funcions de cabdill militar i religiós. I els infidels per ell convertits no ho foren per haver estat vençuts, com encara en fra Lluís de Granada (25, nota 31) o per raons personals d'amor (cf. també 27), ans «per les explicacions de la doctrina cristiana donades per Tirant» (24-25). Aquest darrer hauria estat un element nou aportat per la novel·la (28).— J. P. E. [6792]

JOAN PERERA I PARRAMON, *Contribució a l'estudi de les preposicions en el Tirant lo Blanch (segona part)*, dins «Llengua & Literatura», 2 (1987), 19-66.

Continuació de l'estudi resumit dins ATCA, VII-VIII (1988-1989), 629, núm. 4858. En les pàgines actuals és estudiat l'ús de les preposicions «a» (19-39), «ab» (39-53)

i «en» (54-66). Comú denominador és no sols la distinció dels diferents usos, ans la il·lustració de cada un amb frases diverses del *Tirant lo Blanc*.— J. P. E. [6793]

Charles J. MERRILL, *Errant el blanc: el fi de Tirant*, dins «Col·loqui Tampa», 155-162.

L'autor pensa que la comprensió d'allò que és el *Tirant* és donada pel títol, entès en el sentit de «tirar a fer diana» i ho raona així: fer diana és el sentit de la vida; els llibres de cavalleries giren entorn de dues menes de cavallers: els personificats per Lancelot o Galvany, cercadors d'aventures, i els afigurats per Boors, Perceval i Galeàs, servidors de les valors de cavalleria; en el *Tirant*, Guillem de Varoïc seria dels darrers «segons el lul·lià *Arbre de Batalles*» (!) (159), Tirant, en canvi, seria el cavaller desencaminat (160). La novel·la recorda l'existència de les dues menes de cavallers, car per a cada una hi havia una cambra al palau de l'emperador (161). I les mancances cavalleresques de Tirant tenen la culpa de la pèrdua de Constantinoble a mans dels turcs (162). La figura de Tirant diria allò que un cavaller no ha de fer.— J. P. E. [6794]

Tirant lo Blanc. València, Editorial Saó 1989, 38 pp.

Quadern adjunt al núm. 115 de «Saó», corresponent al gener del 1989, en el qual trobem les següents col·laboracions, predominantment divulgadores, després de la justificació editorial (6-7): Antoni Furió, *Els escenaris lúdics de la València de Martorell* (8-12); Josep Iborra, *La vida literària valenciana a finals del XV* (13-18); Albert G. Hauf, *El parany historiogràfic: notes al pròleg del Tirant* (19-23); Antoni Ferrando, *Entorn de la llengua del Tirant lo Blanc* (24-26); Vincenzo Minervini, *Tirant lo Blanc, de Cervantes a Martorell* (27-29); Bob de Nijs, *L'aventura neerlandesa del Tirant* (30-32); i David H. Rosenthal, *Els Estats Units: darrevera conquesta de Tirant lo Blanc* (33-38).— J. P. E. [6795]

Josep IGLÉSIES FORT, *La població catalana quan el primer viatge de Colom a Amèrica*, dins «Memorias de la Real Academia de Ciencias y Artes de Barcelona», XLIX/3 (1989), 73-82.

Estudi pòstum, no anotat. Exposició del fogatge del 1496, «bastant malmès», d'ACA [sense altra precisió]. El Principat i comtats, sense la Val d'Aran, donava en el fogatge un resultat de 60.570 focs, els quals, aplicades les correccions pertinents, haurien equivalgut a 63.234 focs reals i a uns 314.335 habitants (75). Els focs de moros eren 788, equivalents a 3940 persones (82). L'estudi conté recomptes detallats de comarques (76 ss.).— J. P. E. [6796]

Pere CATALÀ I ROCA, *¿Els primers missioners d'Amèrica foren catalans?* (Episodis de la història 272-273), Barcelona, Rafael Dalmau, editor 1988, 72 pp.

És un lloc comú dels historiadors afirmar que els primers missioners que fra Bernat Boïl s'endugué a Amèrica procedien de Montserrat, però un corrent més crític ho negava, basat en el fet que Montserrat només comptava amb dotze monjos i que, per tant, és impensable que la comunitat hagués marxat en bloc (7-15). Malgrat tot, la versió primitiva segueix tenint valedors, i l'autor ha arribat a resultats semblants després de recordar, a base sobretot de documentació de Barcelona, ACA, que els anys del descobriment i de l'arribada de Cristòfor Colom a Barcelona de retorn del primer viatge, coincideixen amb els de la substitució de la comunitat montserratina autòctona, contrària a Joan II durant la Guerra del 1460, per una d'importada de San Benito de Valladolid (19-48); i també que, així com hom coneix la trajectòria dels monjos absentats de Montserrat amb motiu

de la Guerra dels Segadors, és absolutament desconeguda la de la majoria de components d'aquella comunitat capolada el 1493; restant, doncs, oberta la possibilitat que alguns d'aquells montserratins s'unissin a Bernat Boïl, anys abans ermità de la Muntanya (50-61), car no manquen «indicis» (54).— J. P. E. [6797]

Joan FUSTER, *Sobre un passatge de Montaigne*, dins Joan FUSTER, *Llibres i problemes del Renaixement* (Biblioteca Sanchis Guarner 18), Institut de Filologia Valenciana - Publicacions de l'Abadia de Montserrat 1989, 143-155.

De Jeroni Pau, *Practica Cancellariae Apostolicae*, Roma 1493, pervingué a Michel de Montaigne a través de les *Decisiones Burdigalenses* de Nicolas Bohier, l'anècdota de la queixa d'una catalana del segle XIV al rei per les massa nombroses exigències sexuals del seu marit. Jeroni Pau assenyalava en Jaume Sitjó, la font darrera de l'anècdota (148), el qual la reporta en la seva *Cigonina* (150-151). L'anècdota era recordada a darrereries del segle XVI a l'«Academia de los Nocturnos» de València per Hernando Pretel (154-155).— J. P. E. [6798]

Anna J. GINER SÁNCHEZ, *Notes sobre la traducció catalana del Tractat d'agricultura de Pal·ladi feta per Ferrer Sayol*, dins «Segon Congrés Llengua», 513-518.

Vegeu el resum d'ATCA, IX (1990), 591, núm. 5829.— J. P. E. [6799]

Ernesto ZARAGOZA PASCUAL, *Una bula de Montserrat incunable y desconocida*, dins «Hispania Sacra», 41 (1989), 79-86.

Donada la notícia d'haver trobat aquesta butlla a Burgos, Archivo Municipal, *San Juan de Burgos*, l'autor recorda que en el segle passat hom parlava de cinc impressions de butlles, la darrera de les quals ja del segle XVI (80) i que ara hom parla de cinc impressions de butlles incunables, a Montserrat o a Barcelona, només per a vius (81). La trobada per l'autor no coincideix amb cap de les conegudes; en transcriu el text, castellà (82 i 84), la reproduceix fotogràficament (83) i arriba a la conclusió que fou impresa a Burgos per Fadrique Alemán de Basilea el 1499 (85-86).— J. P. E. [6800]

Rosario COLUCCIA, *Riflessi linguistici della dominazione aragonese sul regno di Napoli: alcuni casi lessicali e questioni di metodo*, dins «Actes du XVIIIè Congrès International de Linguistique et de Philologie Romanes. Trèves (Trier) 1986», publiés par Peter KRAMER. Section VI. *Lexicologie et Lexicographie*. Section VII. *Onomastique*, Tubinga, Max Niemeyer 1989, 425-439.

L'autor presenta una primera mostra parcial, però representativa, de paraules catalanes en llengua i textos medievals napolitans ja a darrereries del segle XV i després: «impresa» d'«empresa»; «gramaglia» de «gramalla» (427); «spanto» d'«espant / espanto» (428-429); «retretto» de «retret»; «posata» de «posada» (429-430); «sorgere» de «surgir» (*sic*); «bargioleta» de «barjoleta» (431); «formosura» de paraula idèntica (432), com també «falsia» (433-434). L'origen català de certs mots permet de millorar la transcripció d'uns versos del Vat. lat. 10565: «Dixi a te con pena e basca (no, «basta») / Perché tanto si crudele / Dio te manda mala pasca (no, «pasta»). / Mala pasca (no, «pasta») e lo malanno...» (435).— J. P. E. [6801]

Ferran GADEA I GAMBÚS, *Renaixement i filologia en vulgar als Països Catalans (1500-*

1570). (*Notes sobre l'edició i transmissió dels autors medievals catalans*), dins «Vuitè Col·loqui», 181-205.

L'autor precisa en les pàgines inicials els passos pels quals en les llengües neolatines hom reivindicà al començament de l'època moderna llur categoria pariona a la de les clàssiques (184-186), recorda la valoració que Ferran Valentí féu dels escriptors en llengua catalana, de Ramon Llull a Bernat Metge (188-189), i tot confirma que en els cercles socials elevats els autors catalans eren coneguts, llegits i comentats amb normalitat (190-191). Però la impremta no dona a conèixer títols nous, ans es limita als que ja venien d'abans: el *Blanquerna* de Ramon Llull del 1521, quan en francès en el segle XVI hi ha tres edicions del *Llibre de l'ordre de cavalleria* (193-195), les cròniques (195-196), Jaume Roig i continuadors, Anselm Turmeda i sobretot Ausiàs Marc, no sols reeditat, ans també cantat i imitat (198-202), «únic escriptor medieval que esdevé 'un model' per a la generació d'escriptors del Renaixement» (203), però que d'altra banda els posa «un llast medieval insuperable» (204). En canvi, el *Tirant* «s'eclipsa definitivament amb l'arribada del Renaixement» (203-204) i «la novel·la pràcticament desapareix» (205). Quatre anys després del 1570 arribaria una valoració de la llengua en l'obra de Martí de Viciana, *Libro de alabanzas de las lenguas hebrea, griega, latina, castellana y valenciana*, del 1574.— J. P. E. [6802]

Albert ROSSICH, *Renaixement, Manierisme i Barroc en la literatura catalana*, dins «Vuitè Col·loqui», 149-179.

En començar l'article, l'autor proposa d'oblidar la denominació «Decadència», substituïda per «Literatura de l'Edat Moderna». El seu objectiu és el d'«exposar succintament quin és l'estat de la qüestió pel que fa a la concepció dels termes de Renaixement, Manierisme i Barroc, i finalment analitzaré fins a quin punt aquests conceptes són aplicables a les diverses manifestacions de la nostra literatura» (150), concretant encara que «allò que ara estic estudiant és el Renaixement en la literatura vulgar» (153), no pas en la llatina. Moltes de les pàgines de l'estudi són dedicades a clarificar els conceptes generals dels tres períodes estètics i literaris, cosa que cau fora del nostre camp. Tornant al tema del Renaixement a casa nostra, «és difícil trobar en català obres literàries inequívocament renaixentistes. Ho són, segurament, els *Col·loquis de la insigne ciutat de Tortosa...*» (154); d'altres tenen influències renaixentistes, com l'obra en vers de Francesc d'Olesa (154-155); quant a la *Vesita* de Joan Ferrandis d'Herèdia, «enlloc no es manifesta un contrast amb l'esperit tardomedieval, ni hi apareixen reflexions psicològiques profundes...» (156). En el Manierisme, a Catalunya hi hauria el cas de Pere Serafi (164-165) i una prova seria la forma com recrea, d'acord amb la Contrareforma, en la poesia *Io em record bé, puix conte cosa vera...* un tema cantat per Joan Boscà (166-167). Quant al Barroc, «Francesc Vicent Garcia té composicions on es mostra l'herència del Manierisme, i d'altres de perfectament barroques» (169), però mirat el conjunt de la seva obra, «és evident que el seu lloc es troba encapçalant la nova escola barroca» (169-170). En les darreres pàgines abans de la conclusió, l'autor resumeix les darreres aportacions entorn d'aquest tema dels períodes de la historiografia literària catalana (170-173).— J. P. E. [6803]

Pere FARNÉS SCHERER, *El «Officium sepulturae» en el Ordinario de 1501 de Barcelona*, Barcelona, Facultat de Teologia de Catalunya 1989, 82 pp.

Extret de tesi doctoral (5-8), el conjunt de la qual consta en l'esquema de les pàgines 9-13. La part ací publicada és la darrera, més interessant pel fet de descriure una situació doctrinal-litúrgica immediatament anterior als grans canvis provocats per la Reforma protestant i pel Concili de Trento. L'autor estudia una per una totes les peces que constituei-

xen l'*Officium sepulturae* (deu oracions, tres responsoris, tres salms, tres antífones i dues monicions, 23) n'esbrina la trajectòria secular pel camí dels diversos llibres litúrgics en particular en els rituals dels bisbats catalans. La conclusió remarca la presència, després perduda, de dos salms pasquals, d'acord amb la més autèntica tradició romana; i la de la benedicció de la sepultura, ritus que probablement hauria nascut a Catalunya (79-80).— J. P. E. [6804

J. Àngel SESMA MUÑOZ, *Una reina de Aragón en Castilla: el recibimiento castellano a Germana de Foix en 1507, según un testigo aragonés*, dins «Anuario de Estudios Medievales», 19 (1989), 681-688.

Presentació (681-683) i transcripció (684-688) de la carta amb la qual Miguel de Losilla informava el seu germà del trajecte fet en terres de Castella per Germana de Foix els darrers dies d'octubre i primers de novembre del 1507, a reunir-se amb Ferran el Catòlic en terres de Burgos, amb notícies d'aragonesos i valencians de la comitiva: «...en la recepción no hobo palio como suelen sacar a los reyes, porque acá no se reconocen reyes sino sólo la Reyna donya Joana, su hija del Rey, la qual está en Arcos...» (687). El text es conserva a Saragossa, Archivo Histórico de Protocolos, *Papeles sin clasificar*.— J. P. E. [6805

José Luis GONZÁLEZ NOVALÍN, *Los comentarios al «Magnificat» en el periodo renacentista*, dins «Revista Catalana de Teologia», XIV (1989), 541-551.

L'autor s'ocupa del de Jaume Peres de València, dedicat a sor Isabel de Villena, publicat el 1512, vint-i-dos anys després de mort. Amb els *Salms*, constituïria el psalteri de deu cordes, car seria una síntesi dels deu dogmes cristians fonamentals: Déu U i Tri, creació, encarnació, predicació i miracles de Crist, passió i redempció, resurrecció, ascensió i senyoriu universal de Crist, missió dels apòstols, eficàcia dels sagraments i retribució final. També seria, sobretot el vers 49, una síntesi de mariologia o de les dotze estrelles, que constitueixen l'aureola de Maria i, en conseqüència, l'enfocament cristològic i ecle-siològic dels temes constituïria l'aspecte característic d'aquest comentari (549-551).— J. P. E. [6806

Joan BELLAVISTA, *Aportació a l'estudi de l'«Ordinarium» més antic de Mallorca i la seva relació amb el de Barcelona*, dins *Set segles i mig*, 87-98.

Comparació entre l'*Ordinarium sive manuale ad ritum inclite Maioricensis sedis*, València, Joan Jofre 1516, i l'*Ordinarium sacramentorum* barceloní del 1532, en tres punts: els sants propis dels dos calendaris, pràcticament idèntics (89-90); les admonicions i fórmules rituals en l'administració de sagraments (baptisme, matrimoni, comunió a malalts), en les quals l'autor detecta un fons comú que arriba al calc textual (91-95), repetit en alguns punts de disciplina pastoral (proclamació d'indulgències, pregària universal); la proclamació barcelonina d'indulgències als acompanyants del viàtic cita explícitament el papa, el metropolità de Tarragona, el bisbe de Barcelona i el de Mallorca (95-96).— J. P. E. [6807

José Luis CANET VALLÈS, *Algunos datos más para la fecha de edición de «La comedia Thebaida»*, dins «Hom. Simón Díaz», 137-143.

La *Comedia llamada Thebaida... con otra comedia llamada Seraphina*, impresa per Jordi Costilla a València el 1521, presenta característiques especials, car la *Seraphina* no

porta numeració consecutiva de la part anterior del volum, cosa que ha conduït els bibliògrafs a parlar de dos impressors. D'altres han afirmat l'existència d'altres edicions dels anys 1524 i 1532. L'autor creu que, per les presses de l'editor Antoni Cerdà, al qual la ciutat de València havia concedida l'exclusiva (AMV, *Manuals de consells*, vol. 59) (140), els impressors Joan Vinyau i Jordi Costilla treballarien simultàniament en la impressió de les dues parts, raó per la qual la numeració seria doble. Tal origen hauria fet fàcil l'existència d'exemplars sense la *Seraphina* (141). Els textos haurien estat començats d'escriure durant la pesta del 1519 i les dificultats de la posterior normalització n'haurien retardat la sortida (142-143).— J. P. E. [6808

Beatrice SCHMID, *Les «traduccions valencianes» del Blanquerna (València 1521) i de la Scala Dei (Barcelona 1523). Estudi lingüístic* (Textos i Estudis de Cultura Catalana 16), Barcelona, Curial Edicions Catalanes i Publicacions de l'Abadia de Montserrat 1988, 346 pp.

Les edicions d'obres catalanes clàssiques realitzades el segle XVI solen portar explicacions de paraules «difícils» en notes marginals o en veritables glossaris. Les dues obres indicades en el títol foren impreses en versions completament modernitzades (5). L'autora investiga de forma analítica en aquest llibre l'abast d'aquelles modernitzacions, amb particular condició en el cas del *Blanquerna*. Ella mateixa diu que «exposem i comentem els canvis gràfics, fonètics, morfosintàctics i lexicals, així com els afegits i les omissions, que Bonllavi introduí al text lul·lià» (5), després d'haver exposat en la introducció allò que hom sap tant de Joan Malbec (àlies Bonllavi) (11-12) com de l'edició valenciana del *Blanquerna* i del *Llibre d'oracions i contemplacions* l'any 1521, amb la seva *Epístola Proemial*, els epígrafs i notes marginals, la divisió en capítols i les modificacions textuals, les quals pogueren ésser mínimes com en el cas del cap. XXIX [o XXXIX, totes dues numeracions es troben en la pàgina 17] de la primera part del llibre II, *De sentir* (Bonllavi, XXXV) (17-19) o màximes com en el del capítol LXIX del llibre III, *De pobrea* (Bonllavi LXXVI) (19-23). L'exposició dels diversos aspectes lingüístics de la reelaboració feta per Bonllavi constitueix el cos del volum (24-287), al final de la qual trobem llista alfabètica de «totes les substitucions lexicals..., els canvis de girs analítics per una expressió sintètica i viceversa, les circumlocucions i alguns afegits, sobretot desdoblaments sinonímics..., a més, les variants importants d'un lexema i, en els verbs, les modificacions del participi i de l'infinitiu» (159) (159-258), vocabulari completat per la taula alfabètica dels mots de la revisió de Bonllavi (259-287). Una anàlisi semblant, però més abreujada, recau damunt l'edició barcelonina del *Scala Dei* del 1523 «novament traduït de lemosí en nostra lengua vulgar valenciana» (293) (295-326). Al final, l'autora es pregunta si el «traductor» del *Scala Dei* no fou el mateix Bonllavi i, malgrat algunes manques de coincidència (la feina de Bonllavi en el *Blanquerna* fou realitzada amb més condició que la del revisor del *Scala Dei*), afirma que «aquesta aparent oposició no exclou en absolut que Bonllavi sigui idèntic amb l'editor de la *Scala Dei*» (329) però espera que algun nou document obligui a decantar-se en algun dels dos sentits.— J. P. E. [6809

J[oa]n L[luís] VIVES, *Declamations Sullanae*. Part One. *Introductory material, Declamations I and II* edited and translated with an Introduction by Edward V. GEORGE (Selected Works of J. L. Vives II), Leiden, E. J. Brill 1989, VIII + 120 pp.

Reedició [dins la línia editorial ja coneguda per la notícia bibliogràfica d' ATCA, IX (1990), 595-596, núm. 5844], de les dues primeres *Declamations Sullanae*, publicades per primera vegada a Anvers el 1520 i a Basilea el 1538, darrera edició controlada pel mateix autor, seguida ací (1 i 7), on «barring 16th-century phonetic peculiarities, the

orthography follows the system of the *Thesaurus Linguae Latinae*» (1). La introducció subratlla el gran elogi que Erasme féu del l'autor d'aquestes declamacions (3-4), la possibilitat que li valgessin el càrrec de preceptor del futur emperador Ferran d'Àustria (5 [possibilitat qui sap si frustrada per les dificultats inquisitorials de la família entorn del 1520, cf. ATCA, IX (1990), 394-396]); recordat el moment de la història de Roma al qual les declamacions fan referència, l'abdicació del dictador Lucius Cornelius Sulla l'any 79 a. C., són exposades les diverses edicions (7-8), reduïdes a esquema les dues declamacions ací publicades (9-10), recordades les dates de fets que ajuden a comprendre-les (9-10) i assenyalada la bibliografia bàsica (11). Text i traducció anglesa ocupen respectivament les pàgines 14-19 (dedicatòria), 20-25 (argument), 26-57 (primera declamació), 58-93 (segona declamació), 94-99 (epístola dedicatòria de l'edició d'Anvers), 100-113 (pròleg per a la mateixa edició) i 114-116 (taula de noms) i 117 (taula de citacions).— J. P. E. [6810]

J[oa]n L[luís] VIVES, *De conscribendis epistolis*. Critical Edition with Introduction, Translation and Annotation by Charles FANTAZZI (Selected Works of J. L. Vives III), Leiden, E. J. Brill 1989, VIII + 146 pp.

Les característiques editorials d'aquest volum són les que coneixem per la notícia bibliogràfica anterior. La introducció (1-21) és dedicada en la seva major part a l'exposició de l'*Ars dictaminis* tradicional [on, però, no hem sabut veure cap referència a l'*Ars nova epistolarum* de Joan Serra, sobre la qual hom pot veure ATCA, IV (1985), 444-447] (1-9), a la *Conficiendarum epistolarum formula*, d'Erasme (9-14), després a l'exposició de les característiques del *De conscribendis epistolis* de Vives, que parteix de la definició de lletra donada per sant Ambrós de Milà i exposa, amb finesa psicològica, allò que cal assegurar en cada classe de cartes, subratllant alhora la necessitat d'evitar vulgaritat i barroeria; tot un capítol és dedicat a les lletres de resposta, un altre a cada una de les parts de la carta, entre les quals destaca la salutació i l'espai que li és dedicat, l'ús de frases fetes, la brevetat (14-17). De les moltes edicions de l'opuscle, el text de l'actual segueix bàsicament el de la primera, la d'Anvers 1534, ja que les variants de les altres, ni que poguessin millorar alguna paraula, no és segur que fossin de l'autor (17-19). El cos del volum conté text, traducció i anotacions tant d'aparat crític com altres de l'opuscle de Vives (22-139); aquestes darreres, sota la traducció anglesa, ofereixen breu notícia de les persones esmentades en el text: hi tobem Joan Gelida, Nicolau Valldaura i Honorat Joan. Clouen el llibre la taula de noms (140-142), la de citacions (143-144) i un «index verborum memorabilium» (145).— J. P. E. [6811]

Joan FUSTER, *Joan Lluís Vives i València, 1528*, dins Joan FUSTER, *Llibres i problemes del Renaixement* (Biblioteca Manuel Sanchis Guarner 18), València, Institut de Filologia Valenciana - Publicacions de l'Abadia de Montserrat 1989, 9-42.

La traducció castellana del *De institutione foeminae christianae* de Joan Lluís Vives, feta per Giovanni Giustiniani (Juan Justiniano) i publicada a València el 1528, edició de la qual són coneguts molt pocs exemplars (11-12), no conté el fragment de lloança al seu pare, també absent en les edicions llatines de Basilea dels anys 1538 i 1540 (17-18), fragment que, en canvi, es troba en l'edició d'altra traducció castellana d'Alcalá de Henares 1529 (17), desaparició que estaria relacionada amb els recents processos inquisitorials valencians contra els difunts pares del filòsof [cf. ATCA, IX (1990), 394-396]. Però Giustiniani, erasmista que no devia encaixar massa en la cort de Germana de Foix (24-25), no sols va suprimir, ans també afegir quelcom al text de Vives: una exhortació a llegir certs autors recents, entre els quals l'«excelente varón» Erasme de Rotterdam (26),

elogi suprimit en la reedició de Valladolid, 1584 (28). Fuster no exclou que la supressió de l'elogi al pare de Vives fos pactada entre autor i traductor, solidaritzats en la submissió a la doctrina de l'Església (28-29). Tres altres afegits de Giustiniani, un dels quals reproducció d'una pàgina del *Llibre de les dones* de Francesc Eiximenis, confirmarien l'atenció del traductor a l'ambient valencià (30-35). En excurs, l'autor es pregunta com la recent aportació a la qualificació jueva de la família pot condicionar una altra lectura de Vives. Consta que no hi hagué problemes ni d'ortodòxia ni d'ètnia, com tampoc no hi hagué un vivisme, fora de quatre noms: Pere-Joan Nunyes, Pere-Joan Perpinyà, Frederic Furió i Ceriol i Llorenç Palmireno (36-42).— J. P. E. [6812]

José Luis ABELLÁN, *Sur l'humanisme de Luis Vives*, dins «Philosophie», XII, XIII, XIV (1986 - 1987 - 1988 = *Mélanges offerts à Alain Guy I*), 63-71.

Enfront dels qui consideren Joan Lluís Vives simple deixeble d'Erasme i dels qui afirmen que Erasme només fou un esperó per a Joan Lluís Vives, l'autor constata el progressiu acostament dels dos autors fins al 1521 i el progressiu distanciament a partir d'aquesta data, allunyament produït per l'actitud excessivament indulgent d'Erasme envers Luter, per la passivitat de Vives davant l'atac de Luis de Carvajal a Erasme, per la distància entre el planteig filosòfic de Vives i el religiós i reformador d'Erasme i per l'antisemitisme militant d'aquest, essent Vives hebreu (64-65); a continuació es pregunta si Vives pot ésser col·locat a l'interior de l'erasmisme espanyol i contesta igual com en les pàgines del mateix autor ja conegudes dels lectors d'ATCA [IX (1990), 597, núm. 5847].— J. P. E. [6813]

Jean COBOS, *De l'humanisme engagé (Vives) au scepticisme ouvert (Sánchez)*, dins «Philosophie», XII, XIII, XIV (1986 - 1987 - 1988 = *Mélanges offerts à Alain Guy*), 73-86.

Entre els humanistes, Vives és el filòsof, capaç d'encarar-se amb els problemes, emprant instruments conceptuals i metodològics originals i profunds i alhora atents a problemes contemporanis ben concrets (75); amb Sánchez i d'altres del segle XVI fou radicalment crític de la xerrameca esotèrica de la lògica escolàstica (75-77). Sánchez esmenta Vives, sense però concretar quina obra, només dues vegades, totes dues aprofitant-se'n en contraposar-se a Giulio Cesare Della Scala (Scaliger). A continuació, l'autor assenyala qualque tret paral·lel dels dos homes de raga jueva, essent Vives el representant d'un humanisme de la primera meitat del segle XVI, que lluitava per una Europa de tradició cristiana i humanista. Morí abans de la cinquantena i vora la misèria.— J. P. E. [6814]

Andrée COMPAROT, *Amour et vérité. Sebon, Vivès et Michel de Montaigne*, París, Klincksieck 1983, 272 pp.

[Havent constatat en el *Butlletí bibliogràfic* d'aquest volum allò que l'autora diu de Sibüda, ens limitarem ara a assenyalar els punts de vista sobre Lluís Vives]. Per començar, el posa en relació amb l'escola franciscana i remarca algunes coincidències metodològiques i programàtiques amb Roger Bacon i Bonaventura: antiaristotelisme, interès per les ciències i l'experiència, reunió del coneixement i de l'amor. Desenvolupant el pensament i les exigències cristianes d'Agustí, Vives amplia els dominis de la investigació ètica quan formula la seva oposició a tota mena de guerra, violència, sofriment i tortura, i exalta l'obligació de preservar responsablement la pau, àdhuc en el cas dels conflictes religiosos. Després, l'autora estudia la utilització que va fer Montaigne del *Comentari a la Ciutat de Déu* de Vives en els dos primers llibres dels *Essais*, amb atenció particular al capítol 12 del llibre segon, la cèlebre *Apologie de Raymond Sebon*. Segons Andrée Comparot, Montaigne

pren d'Agustí i del seu comentador Vives moltes de les seves idees antropològiques: la de la variabilitat humana, la del dinamisme de les passions, la noció de virtut, la relació de l'ànima amb el cos, el rol de la llibertat humana en la història, la noció de justícia, el principi de l'honestetat política, la condemnaió de tota violència exercida en nom de la religió, el refús de la pena mortal, de la sofrença induïda i de la guerra en general. Finalment, estudia el tractat de Vives, *De tradendis disciplinis*, i la influència que va tenir sobre Francisco Sánchez i sobre Montaigne.— J. de P. [6815]

Anne J. CRUZ, *La imitación del modelo óptimo: Petrarca, Bembo, Boscán y la imitatio vitae*, dins «Revista Canadiense de Estudios Hispánicos», XIII (1989), 169-182.

L'autora es proposa «demostrar que Boscán, al seguir la imitatio vitae del *Canzoniere* de Petrarca, es partidario de la teoría del modelo óptimo que expone Bembo en su epístola *De imitatione* y que practica en sus propias *Rime*» (170), ja que «Boscán emula la estructura de las *Rime* y elige para su *Segundo Libro* la forma de imitatio integrada per el orden retórico de inventio (el descubrimiento de la forma), la dispositio (su arreglo) y la elocutio (el léxico escogido)».— J. P. E. [6816]

José FRADEJAS LEBRERO, *Las «Facecias» de Poggio Bracciolini en España. Primer Centenar*, dins «Hom. Simón Díaz», 217-230.

Les contarelles 1, 59 i 60 tindrien ressò en qualche obra teatral de Joan Timoneda. La 36 seria paral·lela a una rondalla catalana aplegada per Joan Amades i a d'altra del *Recull d'eximplis*, núm. 100.— J. P. E. [6817]

María de los Dolores MATEU IBARS, *El Sumari de la bula de León X de 1514 en favor del Hospital General de Valencia, impreso en gótico*, dins «Hom. Garcia Martínez», I, 203-215.

Presentació, reproducció fotogràfica (206-207) i transcripció de la traducció catalana de la butlla esmentada (208-215), en la qual Lleó X aprova la unió dels hospitals de València en l'únic general de la ciutat, les prerrogatives dels administradors i les gràcies atorgades a les diverses classes de persones que contribuïssin al bé del dit hospital. L'impressor hauria estat Cristòfor Koffman (205).— J. P. E. [6818]

Francisc X. ALTÉS I AGUILÓ, *Tres ediciones anónimas del siglo XVI de la escuela espiritual del Monasterio de Montserrat*, dins «Hom. Simón Díaz», 34-35.

L'autor afegeix a la bibliografia dels monjos de Montserrat del segle XVI tres noves edicions d'obres anònimes: *Considerations molt útils i devotes, en què se demostren les obres de la creatió, redemptió i justificació*, de Sevilla, Biblioteca Colombina 14-2-7, imprès a Barcelona o a Montserrat per Joan Rosembach els anys 1522-1530 o a Barcelona per Pere de Montpezat, 1530-1536 (35-38); *Manual para la eterna salvación*, Saragossa, Jorge Coci 1539, la primera part del qual, *Directorio para meditar y orar* és traducció castellana de les *Considerations molt útils...* (38-41); i altra edició de la mateixa obra el mateix any (41-42). Per la comparació de llargs paràgrafs del *Manual...* i de la *Regla y modo de vivir de los escolanes de Monserrate* (París, BN, Esp. 323) (43-45), Altés suggereix que l'autor fou el valencià Miquel Forner, «confessor de seglars» del santuari i després abat els anys 1541-1553 (45).— J. P. E. [6819]

Philippe BERGER, *Libro y lectura en la Valencia del Renacimiento*. Tomo I-II (Estudios Universitarios 19-20), València, Edicions Alfons el Magnànim 1987, 590 pp.

Dos fets marcaren profundament la vida literària valenciana en el pas de l'Edat Mitjana a la Moderna: la introducció de la impremta i el pas de la llengua catalana a la castellana com a llengua de creació literària [tema, aquest darrer, al qual és dedicat l'estudi resumit en la notícia bibliogràfica següent]. El primer, en canvi, és àmpliament exposat en aquest volum pel fet de sinteritzar-hi i ordenar-hi notícies de primera mà, resultat de l'escorcoll sistemàtic d'un trenta per cent dels protocols notariais conservats en els dos dipòsits més importants, l'ARV, i l'Arxiu del Col·legi del Corpus Christi o del Patriarca (11). I així, després d'unes primeres pàgines que recorden allò que era València en els segles XV i XVI (15-25) i les notícies tradicionals entorn a la introducció de la impremta (33-36), comença l'exposició dels resultats de la investigació pròpiament dita sobre els temes següents: presentació de les primeres generacions d'impressors (38-57), i descripció d'allò que representava muntar una impremta, tant des del punt de vista de formació especialitzada de mestres com de disposició de maquinària i lletreries (59-116); segueix el capítol en el qual som informats d'allò que significava editar un llibre des d'un punt de vista comercial: contractes d'editor i impressor, previsions de mercat, etc. (119-202); després del capítol dedicat als editors, ve el dels llibreters (209-302), dins el qual s'ha de subratllar la publicació d'una acta de la Inquisició Valenciana, del 1551, relativa a control de les edicions de tema teològic (281-283). El darrer capítol és dedicat als consumidors del llibre i per extensió als cercles culturals, cortesans o no, als que es podien formar entorn dels mateixos llibreters i al públic en general (307-388). La part expositiva és completada amb dotze quadres i croquis (395-406), amb transcripció comentada de setanta-un documents, quatre dels quals són darreres voluntats (409-548) i amb les pàgines de bibliografia, on són incloses tant la llista completa de fonts com les publicacions relatives al tema (551-583).— J. P. E. [6820

Philippe BERGER, *La crisi del català al País Valencià durant el segle XVI (Nou enfocament de la qüestió)*, dins «Segon Congrés Llengua», 305-311.

L'autor fa ací el recompte d'edicions valencianes en llengua llatina, catalana i castellana i aplica un mètode nou, que considera més precís, el del recompte de plecs impresos en les tres llengües: a mitjan segle XVI, el llatí s'estabilitza en una mitjana de dinou plecs i mig anyals, el castellà puja a seixanta i s'hi estabilitza i el català baixarà als tretze plecs (308-309). El pròleg d'Onofre Almudèver demostra que hom s'adonà del fet; les edicions d'obres noves patrocinades pels jurats (la *Crònica* de Pere Antoni Beuter) i sobretot les d'obres antigues importants, com *El llibre dels fets* de Jaume I o la *Crònica* de Ramon Muntaner, demostren una decisió política municipal d'afavorir l'edició d'obres en català com a signe d'identitat.— J. P. E. [6821

Agustín BUSTAMANTE GARCÍA, *Forment, Bigarny y Gregorio Pardo*, dins «Boletín del Museo e Instituto 'Camón Aznar'», núm. XXXIV (1988), 167-171.

Ultra notícies relatives a l'estada de Damià Forment a Saragossa (la contemplació d'obres d'Alonso Berruguete l'hauria conduït a modificar el seu estil) i a la taxació del retaule major de Poblet, aquestes pàgines contenen transcripció d'un contracte d'aprenentatge en l'obrador de Forment, del 1532 (168, nota 4).— J. P. E. [6822

Carmen MORTE, Miguel AZPILICUETA, *Arnaut de Bruselas en el taller del escultor Damián Forment*, dins «Boletín del Museo e Instituto 'Camón Aznar'», núm. XXXV (1989), 65-68.

Presentació i transcripció de dos contractes d'aprenentatge de l'art d'imaginaire sota la direcció de Damià Forment, tots dos establerts a Saragossa l'any 1536, procedents de l'Archivo Histórico Provincial, *Protocolos de Antonio Oseñalde*.— J. P. E. [6823

Ana VÁZQUEZ-ESTÉVEZ, *Relación de actos públicos celebrados en Barcelona (1541-1652)*, dins «Hom. Simón Díaz», 645-648.

L'autora dóna la notícia d'haver localitzat en biblioteques i arxius de Barcelona i en la Nacional de Madrid cent vuitanta impresos d'informació d'actes públics barcelonins datats en els anys indicats en el títol. Són escrits en català o en castellà pràcticament en parts iguals (647) i destaquen els relatius a la Guerra dels Segadors (647). La pàgina 646 reproduïx la portada de la *Relación verdadera de la real embarcación de... doña María de Austria...*, Barcelona, Esteve Lliberós 1630.— J. P. E. [6824

Manuel BARRUECO SALVADOR, *Un testamento de D. Manuel Ximénez de Urrea y los orígenes del convento agustiniano de Urrea*, dins «Archivo Agustiniiano», LXXIII (1989), 368-389.

El testament, del 1545, fa gairebé tot ell referència a l'Aragó: però la primera muller de Ximénez de Urrea era una Cardona (376 i 380) i un dels paràgrafs del testament és dedicat a les poblacions de la baronia de l'Alcalatén, Lucena i l'Alcora, sobretot a la primera, a la qual deixa diners per a la construcció d'una església en el llogarret de Renagualit (381).— J. P. E. [6825

Josep OBRADOR I SOCIES, JOAN MAS I VIVES, *La «Consuetud dels Pastorels» del notari Ferragut: Una nova mostra de teatre nadalenc mallorquí del segle XVI*, dins «Bolletí de la Societat Arqueològica Lul·liana», XLIV (1988), 203-222.

Hom dóna la notícia de la troballa en l'ARM, *Protocolos notariales*, F-4879, d'una *Consuetud dels Pastorels*, ací críticament editada (212-222). Presentat el protocol del notari Onofre Ferragut (204), corresponent als anys 1545-1546, hom aplega notícies de la família (204-205) i relaciona aquest text amb d'altres mostres de teatre nadalenc, «poc preocupat del concepte d'originalitat», però molt destre en la integració i reelaboració de materials preexistents» (206-209); analitzats els aspectes mètrics i lingüístics, on són presents nombre de dialectalismes i d'arcaïsmes (210-211), segueix el text, sembla incomplet, per manca just de l'escena del naixement i de l'adoració dels pastors (209), ací completat amb notes que aclareixen dubtes textuais.— J. P. E. [6826

Vicente GRAULLERA, Carmen MORÓDER, *Andreu Martí Pineda, notario y poeta valenciano del XVI*, dins «Hom. García Martínez», I, 375-385.

Aquestes pàgines sintetitzen les notícies conegudes entorn del personatge i les seves obres, aportant dades com la que era nascut a Xàtiva, notari de València des del 1513, i transcrivint els fragments que s'hi refereixen en l'AMV, *Llibre d'aveïnaments* (366-367) o en el *Dietari de Jeroni Sòria* i en la *Crònica* de Martí de Viciana (378). Els seus protocols notarians es conserven repartits entre l'ARV (deu) i el del Col·legi del Patriarca (cinc, però potser arribaran a vuit); deu notaris feren l'aprenentatge sota el seu mestratge (382). Ultra les estrofes llatines escrites en els volums de protocols (383), s'han conservat d'ell cinc composicions impreses, quatre de les quals, almenys, són en català. És documentat fins al 1558.— J. P. E. [6827

Arturo LLIN CHÁFER, *La formación del clero en el siglo XVI*, dins «La Ciudad de Dios», CCII (1989), 573-592.

La primera part de l'article (573-581) exposa la doctrina, formulada en els seus sermons per sant Tomàs de Villanueva, relativa a les qualitats dels aspirants a l'ordre sacerdotal i insisteix en els criteris per a discernir la vocació al dit ordre. La segona resumeix les *Constituciones* del Col·legi de la Presentació, fundat per aquell arquebisbe a València l'any 1550 per a estudiants pobres (581). Les constitucions figuren en els protocols notariais de Joan Alemany del dit any (584) i ací són subratllades les qualitats personals de l'aspirant (pobres, de més de divuit anys, dòcils i capacitats per a estudiar Teologia i per a rebre les ordres, de família sens tara, 585-586) i les prescripcions relatives al regiment del Col·legi, a la convivència i a l'exercici del rectorat, i a la disciplina dels col·legials (587-590), tot exposat a base de fragments tant dels sermons com de les constitucions.— J. P. E. [6828

Josep M. MAS I SOLENCH, *Salvador d'Horta, humil framenor. Commemoració del cinquantenari de la seva canonització*, Santa Coloma de Farners, Comissió Organitzadora del Cinquantenari 1989, 126 pp.

A base de les dades proporcionades per les *Vides* antigues, tenim ací un resum de la biografia (11-39) i de les qualitats espirituals (41-52) de «el Salvadoret de l'Hospital», tal com s'anomenava ell mateix, de les llegendes piadoses reportades per les esmentades *Vides* (53-66) i de les devocions vinculades a poblacions diverses (67-79). La secció de *Goigs* fa inventari de les edicions conegudes, tant en català (85-100) com en castellà (100-107); algun dels primers consta estampat a Girona el 1627 (reproducció en la pàgina 83) o integrat en el llibre de Francesc Marca, *Crònica seràpica de la santa província de Catalunya*, 1764 (reproduït en la pàgina 84); hom diu d'uns altres que ja eren cantats en vida del sant (62-63); també són reproduïts uns d'italians de començaments del segle XVII, *Gaudia beati Salvatoris de Horta* (45). Després d'unes pàgines dedicades a l'actualitat del missatge (111-117), el volum s'acaba amb dues de bibliografia (119-120). Ultra les dels goigs, el llibre ofereix reproduccions d'un mapa de Catalunya contemporani del sant i de croquis de ciutats amb ell relacionades.— J. P. E. [6829

Alice E. SCHAFER, *Two Early Spanish Student's Guidebooks: J. L. Palmireno's 'El estudioso de la aldea' and 'El estudioso cortesano'*, dins «Iberoromania», 29 (1989), 15-42.

Reproduïts els índexs dels dos llibres (15-18), l'autora els defineix «a penetrating understanding of the human psyche» (22) i n'exposa aquell contingut que, pel fet d'assenyalar allò que l'estudiant que arriba del poble a la ciutat ha de saber a fi de captenir-se com cal, representaria la creu d'una moneda, la cara de la qual es trobaria en la literatura més popular castellana -picaresca, teatre- del «siglo de oro español»; n'és la creu, perquè no es limita a descriure la picaresca, ans assenyala el camí de sortida de la situació que li és connatural (25). D'ací vindria la importància dels «agibilia» o de la «prudencia in agibilibus» en els dos llibres de Palmireno, expressió més popular que literària (29-30), dins la qual Palmireno hauria indicat les condicions d'encert en les compra-vendes (31), en el tracte amb els altres en general (32-36) i en especial en el comportament del mestre de col·legi o de famílies particulars (36-40).— J. P. E. [6830

Ma. PAZ TORRES, *Don Martín de Ayala y la catequesis de los niños moriscos*, dins «Hom. Cabanelas», I, 509-517.

L'article exposa els esforços, pastorals i editorials, fets per aquest futur arquebisbe de

València, durant el temps en què fou bisbe de Guadix (1549-1560). Algunes de les prescripcions relatives a moriscs promulgades pel sínode diocesà de Guadix del 1554 haurien passat a *Les instruccions e ordinacions per als novament convertits del regne de València* (513, nota 22). La *Doctrina christiana en lengua aràviga y castellana*, de València 1566, era la segona que ell publicava, precedida per la de Guadix.— J. P. E. [6831]

ANTONIO MESTRE, *Otro manuscrito valenciano desconocido del humanista Pere Joan Núñez*, dins «Hom. Garcia Martínez», I, 387-391.

L'escorcoll detallat del volum de València, Col·legi del Patriarca, BAHM 349, ha proporcionat un segon escrit de Pere Joan Nunyes en llengua catalana, copiat per Gregori Maians a la Biblioteca Reial i ací transcrit. S'intitula *Pera fer censura de una Epístola se han de considerar tres cosas* (388-391).— J. P. E. [6832]

RICARDO GARCÍA CARCEL, *El conflicto de la Inquisición y la Generalitat de Catalunya en 1568*, dins «Hom. Garcia Martínez», I, 263-273.

Allò que fins ara era conegut d'aquella topada procedia de les notícies aplegades per Joan Reglà i Campistol en els *Anales de Cataluña* de Narcís Feliu de la Penya i en el *Dietari de l'Antic Consell Barceloní*. L'autor aporta un manuscrit inèdit de l'AHCB, B-51, i un capítol de les memòries de Perot de Vilanova, BC, ms. 501, els quals permeten de precisar l'origen del conflicte en la introducció fiscalment fraudulent a Catalunya d'alguns objectes de poca vàlua per part d'un amic d'un sots-algutzir de la Inquisició, la qual així es veié enfrontada amb la Generalitat. Els fragments dels dos textos ací transcrits permeten d'assistir a les vacil·lacions del virrei, a la lluita entre les dues institucions, a la parcialitat del rei a favor de la Inquisició contra tot dret i a la solució final del papa donant la raó a la Generalitat, raó que, però, no passà de satisfacció moral, car ningú no es presentà a Roma a respondre dels propis abusos. L'episodi hauria estat una mostra més de la contraposició entre «una concepció de la monarquia absoluta a la que servían fielmente los inquisidores», d'una banda, «y los diputados de la Generalitat, depositarios de la tradición constitucional catalana», de l'altra (273).— J. P. E. [6833]

ANÒNIM, *Presa de Menorca. Seguida de les Notícies de Menorca* de Francesc MERCADAL.

Edició i introducció a cura d'Enric CABRA MARTORELL (Col·lecció Capcer 9), [Maó], Institut Menorquí d'Estudis 1989, 120 pp.

Després del 1574 la celebració de la conquesta de Menorca anà acompanyada d'una representació de la mateixa, el text de la qual s'ha d'identificar amb *La presa de Menorca* ací publicada (25-26), conservada en exemplars manuscrits copiats a darreries del segle XVII (Maó, Biblioteca Pública), en el XVIII (Maó, Museu de Menorca) i en la segona meitat del XIX (Ciutat de Mallorca, ARM, *Miscel·lànies Pasqual* III; i Ciutadella, Biblioteca privada de Rafael Oleo) (6-8), on és acompanyada de les *Notícies de Menorca antigues*, de Francesc Mercadal (10-11). La font seria la *Crònica Menorquina* integrada dins les *Cròniques d'Espanya* de Pere Miquel Carbonell (13-15) i el gènere literari de la *Presa...* seria el d'una representació religiosa i patriòtica alhora (17-18; 33-39). Les pàgines 22-25 apleguen les notícies de representacions en l'època del barroc, les 18-21 presenten les característiques lingüístiques i mètriques. El text de *La presa de Menorca* ocupa les pàgines 43-71 i les *Notícies de Menorca antigues* les 73-91. Segueix l'aparat crític (93-118).— J. P. E. [6834]

MONTSERRAT BAJET I ROYO, ELISABET MERCADÉ I NUBIOLA, *Diverses nominacions per a Catalunya en el Dietari del Antich Consell Barceloní: 1576-1585 i 1668-1677*, dins «Pedralbes. Revista d'Història Moderna», 9 (1989), 201-214.

Resum de tesi de llicenciatura. Les autores han escorcollat el *Dietari...* pel fet d'ésser text pertanyent a una institució pública i de molt pes, en anys anteriors i posteriors a la crisi del 1640. En el primer període, l'orde de freqüència de les denominacions, de més a menys, és: Cathalunya, Principat, Principat i Comtats, Regne, Principat de Cathalunya i Comtats de Rosselló i Cerdanya, i Província (204) i una vegada Pàtria (206); en el segon, pel mateix orde: Principat, Província, Cathalunya, Principat de Cathalunya, Pàtria, Principat i Comtats, Regne, i Principat de Cathalunya i comtat de Rosselló i Cerdanya (206). Hi ha tres taules i una gràfica en les pàgines 211-214.— J. P. E. [6835]

VITO T. GÓMEZ, ANTONIO GARCÍA LOZANO, *Nuevos sermones inéditos de san Luis Bertran*, dins «Escritos del Vedado», XIX (1989), 215-239.

Les tres primeres pàgines informen tant de volums manuscrits com d'edicions de sermons de sant Lluís Bertran, coneguts fins ara, als quals s'han d'afegir tres quaderns, descoberts a Segovia, Monasterio de Santo Domingo (215-217), els textos dels quals serien autògrafs i són ací transcrits: *Sermo de Corpore Christi* (218-228), *Dominica infra octavam Corporis Christi* (229-231), *Dominica 3 post octavam Paschae* (232), *En Santo Tomás 1579* (233-234), i tretze anotacions entorn de temes diversos (235-239).— J. P. E. [6836]

AURORA PÉREZ SANTAMARÍA, *Iconografía de Nuestra Señora del Rosario en Cataluña*, dins «Boletín del Museo e Instituto 'Camón Aznar'», XXXVII (1989), 121-142.

Aquestes pàgines són clarament dividides en dues meitats, la primera dedicada a explicació teòrica dels elements iconogràfics (121-131, en particular 126-131) i la segona a reproduccions de *Goigs* (132-142). La primera insisteix en l'èxit popular de la devoció a la Mare de Déu del Roser i al rosari i en la multiplicació de les confraries i dels retaules barrocs del Roser sobretot després de la batalla de Lepant, a partir de Santa Caterina de Barcelona i dels diversos convents de dominics. L'exposició es basa en l'aplec de Valeri Serra i Boldú, *El llibre d'or del rosari a Catalunya*, i en obres més antigues com les de Jeroni Taix, *Llibre dels miracles de Nostra Senyora del Roser*, Barcelona 1597, i de Jaume Baron, *Thresor per als vius i almoïner del purgatori, lo rosari...*, Barcelona 1741, o en les dades de Barcelona, ADB, *Visitationum* dels primers decennis del segle XVII. Les reproduccions iconogràfiques comencen amb el gravat del *Llibre del consolat de mar* del 1518 (132), el del 1488 on hi ha els quinze misteris i d'altres al·legories (133) i tres altres gravats i tres edicions de *Goigs* dels segles XVII i XVIII (134-139).— J. P. E. [6837]

ERNESTO ZARAGOZA PASCUAL, *Documentos inéditos referentes a la reforma de los Canónigos Regulares y Benedictinos de Aragón, Cataluña, Rossellón y Cerdeña (1581-1618)*, dins «Studia Monastica», 31 (1989), 89-147.

La primera part de l'article és narració seguida dels fets (89-96), coneguts a través dels quaranta tres documents, ací transcrits complets (96-147), la majoria dels quals es troba a Madrid, Archivo del Ministerio de Asuntos Exteriores, *Santa Sede*, i algun a Barcelona, ACA, *Monacals d'Hisenda*. Intervingueren en aquells esdeveniments, que variaren profundament la configuració eclesiàstica de Catalunya —supressió de monestirs i de canòniques augustinianes, establiment d'un bisbat nou, el de Solsona— no sols les persones o institucions directament afectades, ans també les institucions oficials, com són la Generalitat de Catalunya, la Ciutat i la Catedral de Barcelona (90 i 91), a favor dels qui resultaven

perjudicats per tota l'operació. Els vuit primers documents fan referència a San Juan de la Peña, després dels quals vénen els relatius a Catalunya. D'entre aquests, la majoria dels quals són cartes de Felip II, destaquen una resposta d'un partidari de les reformes a les objeccions formulades pels diputats de la Generalitat de Catalunya, potser del 1588 (103-108), la llista de monestirs i canòniques, amb indicació dels respectius fundadors (109-110), l'apel·lació de la Congregació Benedictina Claustral Tarraconense (115-116), l'explicació d'allò que representava, jurídicament i econòmicament, cada una d'aquelles cases en tant que institució (123-129), les taxes consistorials de cada un dels bisbats, abadies i priorats de Catalunya el 1590 (129-130), el *Memorial* del bisbe d'Elna sobre l'exempció del monestir de la Real de Perpinyà (137-139) i l'exposició de les modificacions introduïdes en la butlla de reforma dels monestirs benedictins de Catalunya, del 1618 (141-147). Cal subratllar dos detalls: els consellers de la ciutat de Barcelona haurien fet gestions a fi que el priorat de Santa Anna de Barcelona fos unit a l'Estudi General de la mateixa ciutat (104) i Felip II volia unir les rendes abacials d'Àger a les de la mestrescolia i un ardiaconat de la Seu de Lleida i posar-les a les mans del canceller d'aquella Universitat a fi d'augmentar les pagues dels catedràtics (114-115).— J. P. E. [6838

Manuel de CASTRO, *Fray Cristóbal Moreno del Camino, OFM. Célebre escritor valenciano del s. XVI*, dins «Hom. Simón Díaz», 151-164.

Resum biogràfic de qui fou un dels protagonistes d'un intent de «reforma recollida» de la província franciscana Tarraconense a darreries del segle XVI (152-155). Publicà: *Claridad de simples* (155-156), *Vida de san Antonio de Padua* (156), *Jornadas para el cielo* (156-158), *Limpieza de la Virgen* (158-159), *Vida del beato Nicolás Factor* (159-162), *Tratado de la archicofradía del cordón* (162), *Vida de san Diego de Alcalá* (162-163), *Tratado del agua bendita* (163), *Vida de san Juan Evangelista* (163-164) i hauria deixat quatre obres inèdites (164).— J. P. E. [6839

José PARDO ROMÁS, *Llorenç Coçar y la Inquisición valenciana*, dins «Hom. Garcia Martínez», I, 363-373.

Llorenç Coçar fou el primer introductor de la doctrina mèdica de Paracels amb el *Dialogus veros medicinae fontes indicans* (364). Resumida la biografia coneguda fins ara, l'autor aporta la documentació relativa a la proposta a metge de la Inquisició valenciana el 1589, que no prosperà perquè en les informacions prèvies comparegué la sospita que avantpassats seus haguessin estat jueus (366) i perquè sembla que els inquisidors valencians preferien Josep Reguart (368). El 1592, Coçar ja no era a València, tot i conservar-hi el càrrec d'examinador de metges. La documentació de base és a Madrid, AHN, *Inquisición*, llibres 916-917, i a València, AMV, *Manuales de consells*, A-118.— J. P. E. [6840

Carles BATLLE I JORDA, August RAFANELL VALL-LLOSERA, *Algunes consideracions sociolingüístiques sobre els dietaris de Porcar, Vic i Sòria*, dins «Segon Congrés Llengua», 259-288.

Recordada la personalitat dels autors dels tres diaris, aquestes pàgines reproduïxen aquells fragments que permeten un comentari relatiu a la situació social de la llengua catalana a la ciutat de València els cent anys posteriors a les Germanies. Els fragments comencen amb la *Cançó en alabança de mossèn Francesc Simó en totes les llengües* (261-262) i continua amb d'altres de relatius a la predicació o a diversos afers eclesiàstics (269-277), amb particular atenció a la controvèrsia entorn de Francesc Jeroni Simó (277-280) i al capteniment lingüístic de la inquisició (280-282), i acaben amb el tema del teatre (283-287). Les consideracions sociolingüístiques condueixen els autors a establir dos

fronts, en un dels quals es trobarien la clerecia regular, les classes dominants i burgeses, la inquisició i l'arquebisbe, els contraris a mossèn Simó i partidaris de l'ús de la llengua castellana i en l'altre la clerecia secular, les classes populars, els jurats i canonges, els partidaris de mossèn Simó i l'ús de la llengua catalana (277). Però els mateixos autors troben que les coses no són tan senzilles, car hi havia clergues castellans entre els devots de Simó (279). [D'altra banda, les prescripcions del Concili Provincial de Tarragona del 1591 relatives a la llengua en la predicació no afectaven la ciutat de València, la qual no pertanyia a la dita Província Eclesiàstica, car només en formava part aquell territori del bisbat de Tortosa que es trobava en l'antic Regne de València (269-270)].— J. P. E. [6841

James CASEY, *Bandos y bandidos en la Valencia moderna*, dins «Hom. Garcia Martínez», I, 407-421.

Tot i ésser tema conegut, l'autor aporta noves informacions relatives a tres bandositats, conegudes per Londres, British Library, Add. mss 28.375, i per Barcelona, ACA, *Consell d'Aragó*, lligall 659 (408-409), i constata que les causes d'aquella situació no han estat esbrinades. Ell apunta al fet de l'endogàmia no sols familiar, ans globalment social (409-411), a la persistència de bàndols ja anteriors al Compromís de Casp (411-412), a les ocasions de vida social i àdhuc de jocs del jovent que propiciaven les batusses (414-415), a la facilitat de disparar al primer impuls que proporcionaven els pedrenyals (416-417), a les garanties assegurades pels *Furs* (418), a una administració de justícia menys feble que arbitrària sobretot en la imposició de penes (419-420).— J. P. E. [6842

Immaculada OLLICH I CASTANYER, *Les taxes dels notaris de Vic al final del segle XVI*, dins «Hom. Sáez», 409-417.

El pergami que conté les *Tatxes dels salaris que han de rebre los notaris de la cort del officialat de Vich* és propietat de l'Arxiu Episcopal de Vic. Descrit en la seva materialitat (409-410), en són transcrits els dos textos que conté, el primer dels quals són les *Tatxes...* fetes i reformades en Sínode del bisbat de Vic el novembre de 1593 (412-414); el segon s'intitula *Index dierum feriatorum totius anni curie ecclesiastice vicensis...* (414-416). Preus dels documents i dies de festa corresponen al tribunal eclesiàstic de Vic.— J. P. E. [6843

Eugene R. CUNNAR, *Jerome Nadal and Francisco Pacheco: a Print and a Verbal Source for Zurbaran's Circumcision (1639)*, dins «Boletín del Museo e Instituto 'Camón Aznar'», XXXIII (1988), 105-112.

L'influx de Jeroni Nadal s'hauria realitzat a través del gravat de la Circumcisió publicat en el seu llibre *Imágenes de la historia evangélica*, Anvers 1593, composició explicada en el complement intítulat *Adnotationes et meditationes* de la segona edició d'aquell llibre, del 1494. La làmina és reproduïda en la pàgina 112.— J. P. E. [6844

Valentí SERRA, *Alfonso Lobo y la V. Catalina de Cristo*, dins «Estudios Franciscanos», 90 (1989), 143-148.

Tots dos personatges, andalús ell de família conversa, castellana ella, coincidiren a Barcelona, ell al convent de Montcalvari, ella en el de Carmelites Descalces, tots dos morts el els anys 1593 i 1594. Un paràgraf de la *Vida de la Madre Catalina de Cristo*, de Leonor de la Misericordia, manuscrita a Barcelona, Convent de Carmelites Descalces, narra els dos darrers anys de la vida d'ell, en silenci absolut (148). La seva presència a

Barcelona és confirmada pel *Libro tercero de la Crónica*, d'Ildefons de Campdevàrol, en paràgraf ací transcrit (147, nota 9).— J. P. E. [6845]

Mercè VIDAL I SOLÉ, *L'escultor Antoni Tremulles (c. 1570-c. 1640)*, dins «Jornades Barroc», 265-269.

Aplec de dades biogràfiques, basades en documentació inèdita de Vilafranca del Penedès, Arxiu Històric Comarcal, *Arxiu notarial*, *Arxiu de la comunitat de preveres*; Arxiu parroquial, *Llibre d'esporis*; Arxiu de l'Ajuntament, *Llibre verd*; Tarragona, AHA, *Riu-decanyes* i *Monroig*. Hauria nascut a Girona, hauria viscut llargs anys a Vilafranca del Penedès, on s'hauria format, hauria treballat després per comarques tarragonines i hauria mort a Falset.— J. P. E. [6846]

Maria Grazia PROFETI, *I «Poetas valencianos». Due raccolte teatrali*, dins «Hom. Simón Díaz», 561-567.

Descripció de les edicions de *Doce comedias famosas de cuatro poetas valencianos*, impreses a València el 1608 (dues edicions) i 1609, a Barcelona el 1609, a Barcelona i Saragossa el mateix any i a Madrid el 1614; i de les de *Norte de la poesta española ilustrado del sol de doce comedias*, edicions de València 1616, amb indicació de les biblioteques que en posseeixen exemplars.— J. P. E. [6847]

Anna M. TORRENT, *Llengua i poder polític a Catalunya al segle XVII*, dins «Vuitè Col·loqui», 29-55.

L'autora estudia el procés de substitució de la llengua catalana a Catalunya durant el segle XVII en formes literàries destinades a una àmplia difusió popular: sermons, llibres de doctrina, documents eclesiàstics i papers polítics. Es troba repetit el cas de sermons predicats en català i impresos en castellà, amb justificació prèvia basada en les exigències d'un mercat més ampli (30-33). D'altra banda, hom era conscient que mancava a la llengua el suport de la reialesa i que, en conseqüència, era sotmesa a un procés de fragmentació i diversificació (34-35); hom polemitzava entorn dels seus possibles valors, com el de la brevetat (37), contraposada a la verbositat castellana (38); la part contrària, estableix la tesi que «las letras son sombra del Imperio» i que, en conseqüència, només hi ha una llengua espanyola (39). De fet, el castellà es barrejava amb la llengua popular, tal com demostren els catecismes contemporanis (42-43), i el tribunal del Sant Ofici l'imposava (44-45). És el moment del debat en els Concilis Provincials dels anys 1591, 1635 i 1637, entorn de la legalització o no de la predicació en castellà a Catalunya (45-52). En els anys de desvinculació de la monarquia espanyola hi hagué un intent de predicació barroca (com també de teatre) en català i els primers fullatons de notícies de la guerra per a ús intern foren en català, però les noves autoritats, fora de francès, només sabien castellà i la literatura destinada a exposar enfora les raons de Catalunya era en castellà; fins i tot en la nova situació, el català no era suficient: calien el francès i el castellà, situació a la qual respon el diccionari de Pere Lacavalleria del 1642 (54).— J. P. E. [6848]

Francis CERDAN, *Sermones, sermonarios y predicadores citados por Gracián en la «Agudeza». Apuntes bibliográficos y algunas consideraciones*, dins «Hom. Simón Díaz», 175-182.

Ultra la notícia que Baltasar Gracián predicà a València els anys 1644-1645, trobem ací esment dels nostres personatges, als quals ell s'hauria referit: Joan Francesc Ram, arxi-

prest de Morella (176); Alonso Lobo, caputxí mort a Barcelona el 1593 (177 [cf. el quart resum anterior]) i Francesc Boil, bisbe de l'Alguer (178).— J. P. E. [6849]

Albert ROSSICH, *La novel·la catalana entre el Tirant i L'orfeneta de Menargues*, dins «Revista de Catalunya», núm. 29 (abril 1989), 150-162.

L'autor discuteix el pressupòsit que entre el 1490 i el 1862 en novel·la catalana «no hi ha res». Ultra les dues novel·letes de Jordi de Centelles (152), el pròleg a *Flor de cavalleria*, l'*Espill de la vida religiosa* i el *Viatge de Pere Portes a l'infern* o *Les estil·lades i amoroses lletres trameses per Bartomeu Sirlot...* (153), hi ha una colla de novel·les escrites per catalans en castellà (154-155), en algunes de les quals hi ha peces o fragments en llengua catalana (156). Al ple període del Barroc pertany *La fi del comte d'Urgell* (157), temps al qual potser també pertany l'esmentat *Viatge d'En Pere Portes a l'infern* (157-158), contemporani del *Llibre de fets d'armes de Catalunya* de Joan Gaspar Roig i Jalpí, el qual coincidiria amb *La fi...* en la recreació d'un llenguatge arcaic (158). La *Rondalla de rondalles* de Lluís Galiana no es podria considerar novel·la (158-159).— J. P. E. [6850]

Enric BALAGUER, «*La infanta Tellina i el rei Matarot*» i «*Los amors de Melisendra*», comèdies atribuïdes a Francesc Mulet (1624-1675), i la literatura carnavalesca del Barroc, dins «Vuitè Col·loqui», 221-234.

Seguint Joan Fuster, l'autor no es manifesta convençut que el pare Francesc Mulet sigui l'autor de les peces teatrals publicades i a ell atribuïdes per Constantí Llobart (222-223). *Los amors de Melisendra* és «recreació lúdica del romanç de 'Gayferos' del cicle carolingi» (224), en la qual «cadascuna de les seqüències del romanç apareix ací descodificada en un episodi que en desvirtua la grandesa èpica i el converteix en un assumpte banal» (225) amb la intenció de desfermar la hilaritat. *La infanta Tellina...*, «obra amb trets típics de les comèdies palatines» (227), en la qual un plebeu pretén una princesa, seria tota ella «burla flagrant de tot l'esquema de valors defensat per la literatura barroca» (227). Carnavalització barroca i realisme grotesc són les característiques dels fragments que l'autor transcriu i comenta en aquestes pàgines.— J. P. E. [6851]

M. ROSER SASTRE TORRENS, *Llatí i català: dues llengües en contacte en l'àmbit administratiu*, dins «Segon Congrés Llengua», 723-731.

Llistes de fórmules llatines integrades en el llenguatge jurídic-administratiu català [anterior a la *Nova Planta*], aplegades en el *Formulari del Curial d'Ontinyent*, del 1611 [cal suposar conservat en algun arxiu d'Ontinyent]. La primera llista recull les expressions diverses irreductibles a comú denominador (725-727), és seguida per d'altres de fórmules de súplica o requeriment (728), d'autoidentificació i comiat (728-729), de construccions de gerundi (729-730) i d'ablatiu absolut (730).— J. P. E. [6852]

Amparo FELIPE ORTS, *La càtedra valenciana de hierbas durante el siglo XVII (1611-1700)*, dins «Hom. Garcia Martínez», II, 63-74.

Les *Constitucions de l'Estudi de València* del 1611 preveien que la càtedra d'Herbes tingués part teòrica i pràctica. Els *Manuale de consells* de l'AMV contenen una decisió del 1661 relativa a la forma concreta de realitzar sobretot la part pràctica o herborització, ací transcrita (64) i informen dels successius obtentors de l'esmentada càtedra, entre els quals destaquen Dídac Prunyonosa, Miquel Vilar i Joan Bra. Orivay, autors de llibres de medicina (65, nota 11, i 68, nota 23), del resultat d'una pràctica de coneixement d'herbes en

concurs per a la dita càtedra el 1694 (70-71) i del desig que existís un hort botànic per al servei de mestres i estudiants (73).— J. P. E. [6853]

Aurora DOMÍNGUEZ GUZMÁN, *Relaciones de autos de fe impresas en el siglo XVII*, dins «Hom. Simón Díaz», 217-230.

Entre les ací aplegades, relatives a ciutats diverses d'Espanya i de l'Amèrica Hispana, figura *Relación del Auto de la Fe... de Barcelona*, Barcelona, E. Lliberós 1627 (222); i *La fee triunfante...*, Ciutat de Mallorca 1691 (229).— J. P. E. [6854]

Albert ROSSICH, *Subordinació i originalitat en el Barroc literari català: alguns paral·lelismes*, dins «Jornades Barroc», 531-557.

Proposta interpretativa basada en la hipòtesi que «no es pot entendre plenament el barroc literari català si no és emmarcat per dues forces antagòniques: una força que el lliga als models 'metropolitans' (vull dir els castellans) i una altra força que el margina o l'aïlla de les pràctiques barroques castellanes» (532). Dos altres casos paral·lels, l'occità i el portuguès, ajuden a comprendre allò que succeí en la literatura catalana en temps del Barroc, durant el qual es refugia en la poesia, sobretot satírica i burlesca (533); també eren en català (igual que en occità) les sentències o veredictes dels certàmens literaris, encara que totes les composicions fossin en castellà (o en francès) (534). Limitant-se, doncs, a les poesies realment existents, l'autor es pregunta si són «una imitació servil o -encara pitjor- una banalització provinciana», o bé, per contra, «una literatura de resposta, de rebuig de la literatura majoritària» (534). Les poesies bilingües o de lectura simultània en dues llengües, essent especialment possibles en català i llatí, pràcticament no existeixen i en canvi són nombroses entre català i castellà (536) i ben conegudes en occità i francès (537), cosa que tradicionalment és interpretada «com una lamentable manifestació de dependència i servilisme lingüístic envers la literatura majoritària» (539) i que l'autor es pregunta si no hi havia «una paradoxal voluntat de reivindicar la bellesa i la perfecció de la llengua pròpia» (539). L'altre punt estudiat és «el del caràcter paròdic, burlesc, llibertí» (540) de les literatures marginals, personificat entre nosaltres per Francesc Vicenç Garcia, el qual contraposa la «planura / llanesa» catalana a la retòrica cultista, que per al poeta català «representa optar per l'artifici i per la mentida» (543), sense, però, que ell mateix practiqui tal planura, ans l'«exhibició de recursos cultes» (545), només intel·ligible si hom els interpreta en clau irònica (546). En canvi, les composicions monosil·làbiques, són característiques del català (549) i serien un contra-text destinat a «demostrar que el retret de llengua curta dirigida al català -des d'instàncies castellanes o castellanistes- és, en realitat, un avantatge» (548).— J. P. E. [6855]

Kenneth BROWN, *Context i text del Vexamen d'Acadèmia de Francesc Fontanella*, dins «Llengua & Literatura», 2 (1987), 173-252.

Resumida la biografia de Francesc Fontanella (174), és presentat el *Vexamen*, escrit el 1643 als 21 anys (175), judici faceciós (183-186) del certamen convocat per l'Acadèmia de Sant Tomàs d'Aquino (precedent de la de Bones Lletres, 181) amb motiu de la recepció d'una relíquia de Sant Tomàs d'Aquino donada pels dominicans de Tolosa a Santa Caterina de Barcelona (176). Aplegades les referències fetes a la composició de Fontanella (178-179), és resumida la història de l'Acadèmia de Sant Tomàs d'Aquino (180-183), recordada la funció crítico-jocosa del *Vexamen* en els certàmens literaris (183-186) i analitzat des de diversos punts de vista (estròfic i del contingut) el de Fontanella (186-195), amb valoració filològica de la llengua (195-199). La peça és conservada en

nou manuscrits, ací presentats i indicada llur filiació amb el corresponent «stemma codicum» (199-206). L'edició del text anotat ocupa les pàgines 207-247, les variants i les lectures problemàtiques, les 247-252.— J. P. E. [6856]

Kenneth BROWN, *Textos poètics inèdits del Barroc català exhumats en biblioteques nord-americanes*, dins «Col·loqui Tampa», 163-200.

L'autor presenta aquestes pàgines com a continuació de les resumides dins ATCA, VII-VIII (1988-1989), 658, núm. 4961 [cf. també el resum següent]. Ací informa del contingut dels manuscrits de Nova York, Hispanic Society, HC411/76, B2543, HC: NS4/75 i HC 380/672 (164-167); i de Harvard, Houghton Library, ms. Spanish 27 (168); i transcriu *Al Il·lustre Ajuntament de corregidor i regidors de la Ciutat de Barcelona* (168-178); *Soneto a la ciudad de Valencia cuando hizo las fiestas de la beatificación de San Luis Bertran, por don Pablo de Castellví, en cuatro lenguas* (178-179); *A la celebració feta en la catedral de Barcelona per capricho del bisbe i cabildo als anys del duc de Anjou, rey de España, sens aver asistit la ciutat* (179-180); *Fracment dels francels que es feren al inaudit fracàs de fer donar garrot el duc de Veragua a un fratre de Sant Agustí* (180-182); *Entremès de Ronquillo Parrucayre, de la alegra que tingué de haver-se casat i averiguant que és una gitana, se desatina* (182-199). Al final, llista de notes i de variants (199-200).— J. P. E. [6857]

Kenneth BROWN, *El Barroc literari català i castellà: contextos, textos i intertextos*, dins «Jornades Barroc», 513-530.

L'autor es proposa «repassar certs detalls d'ambdós barrocs literaris... per tal de destacar-hi comparacions i contrastos» (514). Primer en contextos: en el Barroc català pesen poc temes com els dels conversos o el del desengany, però en canvi se li coneixen poques obres teatrals, quan a Castella el teatre arriba al zènit; i encara, qualche estrofa de Francesc Fontanella ha tingut model castellà (517-518); només en l'Acadèmia Pítima de Saragossa era permesa la lectura de composicions en català (521) i en canvi les barcelonines s'expressaven en castellà, fins i tot en incitar contra la dominació castellana (519; les úniques, de les quals consta l'ús del català són la de Sant Tomàs d'Aquino i la dels Desconfiats, 521), no es coneixen ni rivalitats literàries ni manifestos d'escola, ni traduccions dels clàssics llatins o grecs (520-521). Quant als textos, si en poesia hi ha molt d'inèdit, que cal publicar, en novel·la «el barroc català no adoptà pas aquest gènere» (524). Una mostra d'intertext ressegueix l'ús de la metàfora de pedres precioses per a descriure poèticament una dama, on són aportats un fragment de Jorge de Montemayor i una quarteta de Bonaventura de Gualbes (525-526).— J. P. E. [6858]

Modest PRATS, *Una aproximació esbiaixada al Barroc: els crits de les ànimes del purgatori*, dins «Jornades Barroc», 595-609.

Les primeres pàgines resumeixen el progressiu enfortiment del purgatori en la consciència popular en els segles de la Baixa Edat Mitjana, i sobretot com a reacció a les negacions dels reformadors del segle XVI, també manifestada en l'art (597). En allò que toca la literatura, l'exigència de versemblança imposada després de l'Humanisme féu evolucionar el tema des dels «viatges» medievals a les «visions» modernes (599), presentades al poble menut en forma de novenaris d'ànimes, de les quals seria mostra *Incendi de dos flamas y Flama de dos incendis... en una devota Novena de las Santas Ànimas del Purgatori*, Olot, post 1741, d'on són transcrits tres fragments (600-601); des del segle XVII als nostres mateixos dies en els novenaris eren cantats els *Sentiments de las santas Animas del*

Purgatori (601-603). Aquests clams de les ànimes foren objecte d'un llibre del saragossà José Boneta, traduït al català en exemplar manuscrit de Girona, Biblioteca del Seminari, ms. 251: *Crits de las Ànimas als bereus* (604-605). Afegim-hi un bon sonet de Francesc Vicenç Garcia (606) i encara una *Dècima a les Ànimas* (607-609).— J. P. E. [6859]

Josep Lluís SIRERA, *La Passió de Christo Nostre Senyor: aproximació a l'estudi d'una passió barroca*, dins «Llengua & Literatura», 2 (1987), 253-294.

Aquella *Passió*, peça de 2.732 versos, conservada a Madrid, BN, ms. 16.925, fou publicada el 1929, única peça catalana dins un conjunt de comèdies valencianes barroques en castellà (258). Després de recordar allò que n'han dit estudiosos actuals (254-255), l'autor subratlla la seva fidelitat bàsica a les narracions evangèliques, suprimides les escènes apòcrifes, tot i la pèrdua de funcionalitat dramàtica d'alguns episodis (256-257); això no obstant, s'hi mantingueren nombre d'elements extrabíblics (258-261). La representació té tres actes, que l'autor redueix a dues jornades, dedicades respectivament als esdeveniments precedents i a la mateixa crucifixió (262-263), n'indica l'esquema dramàtic (264-267), n'estudia la tècnica escenogràfica (267-278), n'analitza la mètrica dels versos i la composició de les estrofes (38% de rodolins) (278-283). La comparació textual de la *Passió...*, del segle XVII, amb *La gran tragèdia de la Passió*, de Manresa, del segle XVIII, porta a constatar l'existència de fragments absolutament idèntics, la supressió de només cinc versos de la primera en la segona, en la qual, per contra, n'han estat afegits més de nou-cents en set interpolacions, una de les quals, la conspiració del Sanedrí, procediria d'altra font (283-291). La *Passió* seria contemporània dels textos més antics del *Misteri d'Elx* (292).— J. P. E. [6860]

[Jesús] Francesc MASSIP, *Tradició medieval i innovació en el teatre de Francesc Vicent Garcia*, dins «Jornades Barroc», 435-444.

Síntesi i matisació de les pàgines resumides dins ATCA, IX (1990), 614, núm. 5902. En aquestes trobem la reconstrucció de l'escenari muntat a la plaça de Vallfogona de Riucorb per a la representació inicial l'any 1617 (441).— J. P. E. [6861]

Antoni SERRÀ CAMPINS, *A propòsit de «La gala està en son punt», una paròdia dramàtica del 1630*, dins «Els Marges», núm. 37 (1987 [1988]), 97-103.

Amb aquesta són sis les peces teatrals profanes del segle XVII en català. Recentment editada, l'autor la qualifica de caricaturització de la comèdia barroca espanyola (98), escrita en català occidental entre Tarragona i València (99), potser perquè era normal d'emprar el català en les obres o parts burlesques (99-100). Serrà no està d'acord amb l'editora, segons la qual la comèdia paròdica espanyola tindria arrels exclusives en materials propis (100), recorda la tradició llatina ininterrompuda de la paròdia escènica i el bon moment del gènere en els escenaris europeus del segle XVII (101-102) i proposa que les obres del gènere siguin conegudes en català com a «comèdies paròdiques» (102).— J. P. E. [6862]

Josep GIBERT, *Cançons de bandolers i lladres de camí ral*. Edició a cura de Gustau ERILL i PINYOT, Moià 1989, 258 pp.

Reedició d'aquest vell llibre, en el qual es contextualitzen i s'editen, amb les músiques corresponents, més d'una trentena de cançons de lladres, la majoria de les quals havien ja estat publicades per autors diversos. [Atès el tema, podrien pertànyer als segles de l'Edat Moderna].— J. de P. [6863]

Joan MAS I VIVES, *Vint-i-quatre cançons glossades atribuïbles a Rafael Bover (segle XVII)*, «Bolletí de la Societat Arqueològica Lul·liana», XLV (1989), 249-277.

Les composicions publicades en aquestes pàgines foren copiades per Tomàs Aguiló i Forteza i s'han conservat entre els seus papers, ara a Ciutat de Mallorca, Societat Arqueològica Lul·liana. L'autor recorda que dues d'aquestes composicions, publicades el 1892 per Mateu Obrador i Bennàsser, foren per aquest atribuïdes a Rafael Bover, l'obra del qual, així, ultra aquestes, s'estendria a les poesies del ms. 86 del Monestir de Montserrat (250-251). Exposades les característiques de la llengua (252-253), són transcrites les cançons, glossa d'una quarteta inicial, cada un dels versos de la qual, conservant l'ordre, serveix de tornada al final de cada una de les estrofes de la glossa (254-277), gènere literari conegut en temps del Barroc, tant en català com en castellà (250, notes 3 i 4). Les composicions són completades amb notes de naturalesa lingüística.— J. P. E. [6864

Joan-Lluís MAFANY, *El diari de Joan Guàrdia, pagès del s. XVII. Notes de lectura*, dins «Els Marges», núm. 37 (1987 [1988]), 3-17.

En començar, l'autor remarca que es tracta de notes de lectura. La primera es refereix a l'expressió «fas aquest llibre de paper blanc», idèntica a la dels medievals: «un llibre és encara un objecte amb una individualitat pròpia... també en la seva condició de text» (3). La segona, a la invocació-jaculatoria inicial, amb la qual el llibre es vincularia a una tradició de literatura «popular», en la qual escriure és un fet poc habitual, difícil i, doncs, solemne, com anar a cal notari (4). La terça a la frase «escriure comtas i mos negocis», senyal d'una situació, en la qual hom comença de sentir la necessitat de precisar el biaix contractual i econòmic de les decisions (5) i de sistematitzar les dades (6). La quarta, al fet que, set anys després de començar el llibre amb comptes i negocis, Joan Guàrdia hi comença d'anotar dades familiars, «cosa que manifesta una certa consciència històrica» (6). La cinquena, al fet que des del 1634 es destria clarament la matèria econòmica de la memòria dels fets que fan història (7), amb un comú denominador, però: és anotat allò que interessa per a la continuïtat de la casa (7-9). La sisena, que els fets menaren a canviar la naturalesa del llibre, convertint-lo en testimoni d'allò que la maldat del temps portava de novetat a l'Esquirol (9-10). La setena, que contra maltempades meteorològiques i malícies del temps, la casa persisteix i portarà més enllà de les dissorts (10-11). La vuitena, que amb la guerra a la comarca arriba el «testimoniatge directe i viscut» de Joan Guàrdia (11). La novena, que tot i escasses, no manquen les vivències personals (12-14). La desena, que escrivint el llibre, Joan Guàrdia esdevingué escriptor (14-15). L'onzena, que Joan Guàrdia posseïa una cultura elemental, però sòlida (15-16).— J. P. E. [6865

Eva SERRA I PUIG, *L'inici formal de la guerra contra el rei: un censal de tres-centes mil lliures. Nota a un aspecte de la Guerra dels Segadors*, dins «Jornades Barroc», 89-143.

L'inici de la guerra del 1640 exigí diners. La comissió d'hisenda de la Junta de Braços proposà de rebre fins a tres-centes mil lliures a censal, sortint fiadora de ciutat de Barcelona, a la Caixa de la qual venien d'ésser dipositades les quantitats del préstec i les que en garantien la llució. Ací és resumida, amb transcripció de fragments, tota l'operació, a base d'ACA, *Generalitat*, i de BC, *Fulletons Bonsoms*, i copiada en apèndix la crida de Pau Claris publicant-la (106), la llista alfabètica dels qui contribuïren econòmicament en l'operació, amb nom, qualificació sòcio-professional, quantitat i referència arxivística (108-133) i petició d'Alexandre de Ros al rei, ja el 1653, demanant que continués la imposició per a la quitació dels censals a fi que no pagués just per pecador (134-135).— J. P. E. [6866

Enric PRAT, *Diàleg verdader, graciós y apacible dels felices y bons successos de la Guerra de Catalunya*, dins «Annals de l'Institut d'Estudis Gironins», XXX (1988-1989), 321-387.

Aquest *Diàleg...* ja era conegut per un exemplar de l'AHCB, al qual se n'afegeix un altre a Peralada, Biblioteca del Palau, ací presentat i transcrit. Imitant la mètrica de l'*Es-pill* de Jaume Roig, el *Diàleg...* explica, des del punt de vista de Catalunya, els episodis que petaren amb la Guerra dels Segadors. La mètrica és poc estricta (326-327) i la llengua té les característiques del català oriental del segle XVII (328-330), en la qual no manquen castellanismes (327). En conjunt, seria «una mena de guió cinematogràfic perfectament graduat des dels incidents que obren el conflicte fins a l'apoteosi final que constitueix la batalla de Montuïç» (331). El text (333-383) és completat amb notes lingüístiques o històriques. Al final hi ha unes *Cobles del marquès de los Veles...*, [paròdia dels *Goigs del Roser*].— J. P. E. [6867]

Antoni SIMON I TARRÉS, *El «Capità General de l'Exèrcit Cristià». Entorn de la ideologia de la revolta camperola de 1640*, dins «Quaderns de la Selva», 2 ([1989]), 139-144.

El «Mestre de Camp cathalà» i el «Capità General de l'Exèrcit Christià» són dos títols estampats al final de dues proclames, còpia de les quals s'és conservada a Barcelona, ACA, *Generalitat, Caixa 32 i Lletres trameses* (143, notes 3 i 4). L'autor creu que els títols no responien a cap realitat, ans tenien només funció «propagandística i de pressió intimidatòria cap a les autoritats catalanes per tal que adoptessin actituds més decidides contra els opressors del poble» (142) i veu confirmada la seva opinió en el fet que un element decisiu de la revolta fou la ferida dels sentiments religiosos dels pobles, immediatament abrandats des de les troncs dels temples.— J. P. E. [6868]

Eva SERRA I PUIG, *Notes sobre l'esforç català a la campanya de Salses. Juliol 1639, gener 1640*, dins «Hom. Garcia Martínez», II, 7-28.

Les publicacions relatives a la guerra amb França del 1639-1640 i la documentació inèdita de Barcelona, ACA, *Generalitat* 102 i 114, fan conèixer l'esforç de la Generalitat i de les poblacions del Principat i dels Comtats en la defensa del castell de Salses, mitjançant lletes contínues, però successivament menors (10), i llur pagament (17-21). Hom fa constar el gran percentatge de malalts i de morts (12-13), el fenomen dels «tornillers» que tan aviat se n'anaven com tornaven a l'exèrcit (14), la importància donada a les atencions protocol·làries (14-16) i la feixuga càrrega dels allotjaments de soldats estrangers (23-24). Les pàgines finals ofereixen la taula de l'organització i pagues dels diversos càrrecs del terç de la Generalitat de Catalunya (25-27) i la general de despeses, que sumaren 66.751 lliures, un sou i quatre diners (28).— J. P. E. [6869]

Jordi VIDAL I PLA, *Exèrcit i conflictivitat social. Exemples de resistència al Penedès en el segle XVII*, dins «Jornades Barroc», 137-143.

«Les línies bàsiques d'aquesta comunicació responen a l'article» (143) [resumit dins ATCA, IX (1990), 514, núm. 5590].— J. P. E. [6870]

Joan BUSQUETS, *Bisbes espanyols i francesos a Catalunya durant la Guerra dels Segadors*, dins «Jornades Barroc», 61-87.

Essent proposats pel rei, els bisbes dels nou bisbats de Catalunya seguiren l'exèrcit de Felip IV i de grat o més o menys pressionats deixaren el país, el qual restà sense cap bisbe

i amb tots els problemes legals que tal situació creava, problemes que hom cercà de pal·liar amb l'expedient d'atorgar certes facultats a dos successius bisbes italians favorables a França. La situació és descrita a base de documentació inèdita de la Ciutat del Vaticà, ASV, de Barcelona, ACA i AHCB i de Girona, ACG i ADG. Són transcrits en apèndix nou documents, tots del ASV, cartes del delegat papal de Barceloneta suggerint solucions (81-87). Un dels personatges principals d'aquella situació fou Pèire de Marca, l'actuació del qual és qualificada negativament, per autoritari i regalista (74).— J. P. E. [6871

Eduardo MAYONE DIAS, *Francisco Manuel de Melo: un cop d'ull portuguès sobre Catalunya*, dins «Col·loqui Tampa», 321-330.

Portuguès i militar espanyol present a Catalunya durant la Guerra dels Segadors, n'escriu la *Historia de los movimientos, separación y guerra de Cataluña en tiempo de Felipe IV*, en la qual es pretén observar despassionat, però conscient d'allò que aquella guerra significava en el context internacional (323-324). Procura d'individuïar-ne les causes tant pròximes com remotes, i assenyalava les crueltats que no mancaren per part catalana (327-328). El seu judici és sobretot moral i, malgrat inexactituds de detall, seria vàlida la seva anàlisi de la realitat catalana (329-330).— J. P. E. [6872

Maria Mercè MIRÓ, *L'obra dramàtica de Francesc Fontanella*, dins «Jornades Barroc», 559-566.

Presentació global de la producció literària, dels influxos en la formació literària de Francesc Fontanella i de les seves dues obres dramàtiques, de cada una de les quals són indicats els temes.— J. P. E. [6873

Maria Mercè MIRÓ, *Circe i Proteu en el teatre de Francesc Fontanella o la innovació barroca en l'èfimer de l'espai escènic*, dins «Vuitè Col·loqui», 235-246.

Ultra d'altres peces o fragments, la producció teatral de Francesc Fontanella consta de dues obres: *Tragicomèdia pastoral d'amor, firmesa i porfira* i *Lo desengany, poema dramàtic*, gràcies a les quals posseïm «un gran espectacle de teatre barroc català» (235). En aquestes pàgines, l'autora intenta «una aproximació a l'espai escènic fontanellesc... per mitjà de la lectura dels recursos escènics -escenografia i tramoia- subministrats per les rúbriques...» completada amb la comparació dels seus recursos teatrals i els propis del barroc en altres països d'Europa (236). Les peces eren destinades a un públic molt concret: les dames de Barcelona i havien d'ésser representades en llurs salons (238-239), de la forma que reconstrueixen les pàgines 239-240. Circe, «la gran encantadora» (241) citada en *Lo desengany...*, servint-se del mirall juga amb la realitat i les seves múltiples representacions, per entre el laberint de les quals només l'Oracle guia vers el final feliç (242). En l'entremès de la *Tragicomèdia...*, Proteu dona tombs a la pregunta «Qui só yo?» (244) com el Hamlet de William Shakespeare o el Segismundo de Pedro Calderón de la Barca. Bucolisme, màgia i difuminació de límits entre realitat i ficció són dimensions omnipresents en el teatre del barroc d'Itàlia a Anglaterra (244-245).— J. P. E. [6874

Rafael GABRIEL, Eloy HERNÁNDEZ, *Un plano de Tarragona de 1643*, dins «Butlletí Arqueològic», 8 i 9 (1986-1987 [1989]), 245-254.

La Guerra dels Segadors ocasionà l'alçament dels primers plànols de la ciutat de Tarragona [cf. ATCA, VI (1987), 445-446, núm. 3435], entre els quals es troba el signat per Calbet, ara a París, BN, Vb 142, núm. P144579. És reproduït (246), en són trans-

crits els topònims (247-248), reconstruït el perímetre i localitzats alguns dels edificis religiosos actualment desapareguts (251-252). Les dues darreres pàgines apleguen bibliografia específica.— J. P. E. [6875]

Antònia M. PERELLÓ I FERRER, *Dos llibres de festes mallorquines del segle XVII*, dins «Randa», 23 (1988), 11-37.

En el marc de les festes barroques hispàniques i dels conseqüents llibres de festes, són ací presentats dos exemplars, conservats a Ciutat de Mallorca, Biblioteca Bartomeu March. El primer, del 1652, s'intitula *Breve noticia de un festín que la nobleza de Mallorca... çelebró al ilustríssimo señor don Lorenzo Ram de Montoro Martínez de Marcilla*, de la qual són transcrits i anotades la dedicatòria i quaranta-una estrofes (14-25). El segon és del 1677: *Las fiestas que hizo el ilustríssimo señor D. Baltazar Pardo de la Casta... por la ida a Madrid del Sereníssimo señor Don Juan [d'Àustria]*, text escrit per Jaume Pujol, d'on són transcrits trenta-dues estrofes i la cloenda (28-37). Hi ha reproducció de les portades (13 i 27).— J. P. E. [6876]

Felipe MATEU Y LLOPIS, *La Regum Valentinarum compendiosa notitia de Lorenzo Matheu y Sanz*, dins «Hom. García Martínez», II, 29-41.

Una primera part de l'article informa de les publicacions relatives a la genealogia dels reis de la corona catalano-aragonesa, a història general i a les institucions de l'antic Regne de València des de l'*Aragonum clara insignia Regum* de Jerónimo Sanz del 1541 fins al *Arbol genealógico y cronológico de la sucesión de la Monarquía de España...* de Félix Falcón de Belaochaga, del 1704 (30 i 36), amb particular atenció a les obres de Llorenç Matheu i Sans, entre les quals destaca el *Tractatus de regimine Urbis et Regni Valentiae*, publicat el 1654-1655, del qual és ací transcrit l'epígraf *Regum Valentinarum compendiosa notitia, atque omnium Curiarum generalium memoria* (37-41).— J. P. E. [6877]

Juan Vicente LLORENS MONTORO, *Fr. Juan Tomás de Rocabertí y Vicente Victoria mentores de los programas pintados por Antonio Palomino en Valencia*, dins «Archivo de Arte Valenciano», LXX (1989), 51-60.

Vicent Victòria, de Dénia tal com demostra la partida baptismal transcrita (54), feia de mentor d'artistes valencians des de la seva acadèmia en el convent de predicadors de València. Joan Tomàs de Rocabertí, arquebisbe de València, impulsà la vigència dels sants dominicans, com sant Vicent Ferrer, dels sermons del qual patrocinà una edició llatina el 1693 i procurà presentar en la seva actuació com a Àngel de l'Apocalipsi (58-59), aspecte que l'autor posa en relació amb l'ambient espiritual valencià del barroc, fortament influït pel quietisme de Miguel de Molinos i concentrat en la figura de Francesc Jeroni Simó (60).— J. P. E. [6878]

Francesc MARÈS, Anton del DUQUE I VERGÉS, *Història i miracles de la sagrada imatge de Nostra Senyora de Núria*. Reproducció parcial en facsímil i introducció preparades per Enric MOLINÉ, Barcelona, Editorial Alta Fulla 1985, 128 pp.

Ara aquest llibre té dues parts ben diverses. La introducció d'Enric Moliné i Coll (9-29) i la reproducció facsimilar d'algunes parts del llibre publicat l'any 1666 per Francesc Marès i completat en nova edició del 1756 per Anton del Duque i Vergés. En realitat, les pàgines reproduïdes en facsímil són preses de l'edició de Puigcerdà 1850 (31-126). La introducció recorda l'existència d'un quadern en pergami escrit en català del segle XIV

a Núria l'any 1665 (14-16), el qual hauria servit de font a l'esmentat Marès per a la narració de la llegenda de sant Gil i de l'amagatall i troballa de la imatge de la Mare de Déu de Núria (9-14), dels «miracles» (16-18), dels pelegrins i del ròdol de llur procedència (18-20) i de la vida al santuari els mesos que és habitat (20-21). La part reproduïda conté les censures per a l'edició del 1756 (33-35), la dedicatòria de la mateixa edició signada per Anton del Duque (37-38), els cinc primers capítols que descriuen el marc físic de Núria i la troballa de la imatge (39-58), els títols dels capítols 6-19 de la primera part (59), la *Breu narració de la història de Nostra Senyora de Núria en Octavas Catalanas* (61-68), la *Brevis narratio historiae Virginis Mariae de Nuria heroico carmine illustrata* (69-72), el text dels capítols vintè al vint-i-tresè encara de la primera part, relatius a la imatge i al santuari (73-85), la introducció i el text de trenta-vuit d'entre cent vuit narracions primitives de «miracles» datats en els segles XVI i XVII (87-116), el de cinc d'entre trenta-tres de datats en la primera meitat del segle XVIII (116-119) i el de quatre d'entre vint-i-dos de la segona meitat del mateix segle (119-121) i un del segle XIX (122). Segueix la introducció i els epígrafs dels capítols de la tercera part, en els quals eren exposades les gràcies espirituals (123-124) i els goigs de la Mare de Déu de Núria i de Sant Gil Abat (125-126).— J. P. E. [6879]

Ernest BELENGUER CEBRIÀ, *En torno a algunos de los greuges catalanes de 1701-2: ¿Un paso más hacia la revisión del neo-foralismo?*, dins «Hom. Garcia Martínez», II, 253-268.

L'ACA, Reg. N. 1062, conserva els greuges preparats els anys 1701 i 1702 per a la darrera cort de Catalunya (257-258). La part més important, però, d'aquelles i d'aquestes pàgines és constituïda per la *Justificación jurídica de las contrafaciones que insta la Generalidad del Principado de Cataluña contra el tribunal de la Capitania General*, del 1675, ara a Barcelona, BC, Fulletons Bonsoms 9983, recopilació de les queixes de la institució catalana pel fet que contra lleis i constitucions de Catalunya s'engrandia constantment la intervenció de l'autoritat militar i dels seus tribunals en àmbits civils o, per contra, es restringia la llibertat de comerç (259-265). Les queixes són resumides en un fragment català copiat en les pàgines 266-267. L'autor col·loca la seva aportació en el procés de revisió del concepte de «neoforalisme» (256), amb el resultat que en començar el segle XVIII la Generalitat de Catalunya assumia tota la queixa escrita més de vint-i-cinc anys abans en un punt constitucional bàsic i manifestava així «el sentido... neoforalista del Principado» (268; cf. resum núm. 6983).— J. P. E. [6880]

Pere CATALÀ I ROCA, *Debat mèdic a Granollers, fa tres-cents anys*, dins «XXXIII Assembla», I, 171-177.

Amb motiu de la incidència d'una plaga de llagosta a Granollers el 1687, un metge vilatà, Francesc Clarassó, publicà el 1687 a Barcelona una *Declaració de una sòlida veritat, aprobada ab diferents doctrinas... en favor de una deliberació feta per los magnífichs consellers i consell de la vila de Granollers...*, de la qual són transcrits nombrosos fragments defensant la decisió d'allunyar immediatament fems i altra brutícia i porqueria del peu dels murs de la vila com a mitjà de purificar l'aire.— J. P. E. [6881]

Rafael ALEMANY I FERRER, Gabriel SANSANO, *El valencià Francesc Ramon González i les seues composicions catalanes del «Sacro Monte Parnaso» (1687)*, dins «Vuitè Col·loqui», 247-265.

Amb motiu de la canonització de sant Francesc Xavier isqué a València el volum

Sacro Monte Parnaso de las musas católicas de los reynos de España..., sota la responsabilitat editorial del «licenciado Francisco Ramon González», el qual signava quinze de les composicions poètiques del recull, onze en català i quatre en castellà (255). Els autors apleguen allò que han dit del personatge (o del pseudònim) els bibliògrafs valencians (248-250), allò que es pot deduir de dades proporcionades per la mateixa edició (250-252) i es pregunten si Francisco Ramon González s'ha d'identificar amb el jesuïta Vicent Claudi (la identificació és establerta per la llicència eclesiàstica d'impressió) i s'inclinen per l'afirmativa (252-253). Després presenten cada una de les onze composicions catalanes, precisen llurs estructures estròfiques, longitud en nombre de versos i motius argumentals (256-258), sempre dins la mentalitat religiosa de la Contrareforma (259-261). Són transcrites en apèndix les composicions que comencen *El infern, desesperat* (262-264) i *El Sanct Christo per la mar* (264-265).— J. P. E. [6882]

Joaquim ALBAREDA I SALVADÓ, *Els dirigents de la revolta pagesa de 1687-1689: de barretines a botiflers*, dins «Recerques», 20 (1988), 151-170.

La documentació particular del mas les Torres, de Sant Quirze Safaja, completada amb la de Vic, Arxiu Episcopal, Arxiu Parroquial de Centelles, *Dificultats del rector de Centelles... en pagar lo delme al comte de Centelles*, permet de seguir els passos de Sebastià Enric Torres i la seva posició d'home disposat a trobar solucions pacífiques en les lluites, també contra les extralimitacions senyorials (155-158: assenyalen els versos *Pecadors, ab moltes llàgrimes...*, de l'arxiu Torres, *Escriptures de casa Miquel Deu*, 155, nota 17). Ell, però, i l'amo de Rocafort, de Santa Maria d'Oló, i d'altres cobraven regularment del rei de França a fi de preparar un possible alçament de Catalunya contra els espanyols i, en conseqüència, foren botiflers durant els anys 1705-1714. La documentació de Vincennes, Service Historique de l'Armée de Terre, A 1 1604 i següents, no permeten cap dubte i l'autor reproduïx nombrosos fragments de totes les fonts esmentades. També resulta clar que allò que els agents francesos preveïen era privar de tota autoritat els diputats de la Generalitat de Catalunya (167).— J. P. E. [6883]

F. Jordi PÉREZ I DURA, *Traducció de la De Tyberis alluvione silva de Manuel Martí*, dins «Hom. Garcia Martínez», II, 113-131.

Pàgines complementàries de les resumides dins ATCA, VI (1987), 534, núm. 3744. Aquestes ofereixen la transcripció de la composició esmentada, formada per dos-cents sis hexàmetres, publicada a Roma l'any 1688, dedicada a la inundació de Roma pel Tíber aquell mateix any, la seva traducció catalana i notes de tema històric i mitològic.— J. P. E. [6884]

Henry KAMEN, *Valencia bajo Carlos II: los virreyes y los cronistas*, dins «Hom. Garcia Martínez», II, 147-155.

L'objectiu de l'autor en aquestes pàgines és assenyalar les opinions que dels virreis consignaren en llurs escrits els cronistes contemporanis més importants: Josep Agramunt, Ignasi Benavent, Joaquim Ayerdi, els fragments dels quals són transcrits, d'on es dedueix que en temps insegurs allò que el poble més valorava era l'actuació dura de l'autoritat.— J. P. E. [6885]

Francisca ALEXANDRE TENA, *Libro, imprenta y censores en Valencia bajo Carlos II*, dins «Hom. Garcia Martínez», II, 157-175.

Durant aquell regnat es publicaren a València 258 impresos, cent-un d'autor o d'institució civil, cent quaranta-tres d'autor o institució eclesiàstica, ultra catorze d'autor desco-
necgut (160). Només dinou, el 7'36%, foren escrits en català (162). Destaca entre els
impressors Jeroni Vilagrassa amb quaranta-cinc edicions (165). El 10'46% no passaven
de les deu pàgines, el 5'43% en tenien entre 11 i 20; el 25'97% entre 20 i 51; el 14'34%
entre 51 i 100; el 19% entre 101 i 300; el 22'48% superava les tres-centes pàgines i el
2'32% tenien més d'un volum (167). La llista dels quinze advocats fiscals de l'Audiència
que signaren permisos civils és a la pàgina 170 i la dels seixanta-vuit censors eclesiàstics
ocupa les pàgines 172-173. Entre les pàgines 158 i 159 trobem un desplegable, en el
qual són consignades la qualificació social dels autors i la temàtica de les obres.— J. P.
E. [6886]

VÍCTOR MÍNGUEZ CORNELLES, *Un ejemplo de la difusión del jeroglífico barroco: los emblemas
de San Pablo de Alcabácer*, dins «Boletín de la Sociedad Castellonense de Cultura»,
LXVII (1989), 403-413.

Una petita introducció resumeix notícies sobre la capella i la seva restauració vers
1690, sobre l'èxit dels emblemes en l'època del barroc, després de la qual l'autor transcriu
i explica els textos tant llatins com castellans, aquests en vers (405-408), reproduïts foto-
gràficament (409-411).— J. P. E. [6887]

Vicenç M. ROSSELLÓ I VERGER, *El mapa del Regne de València de Cassaus (1693). La seua
filiació i descendència. (¿És el més antic dels mapes moderns del País Valencià?)*, dins
«Hom. García Martínez», II, 177-199.

Recordats els precedents medievals dels portulans, atents sobretot a la costa, l'autor
resumeix les característiques de la configuració del territori valencià en els mapes fets pels
cartògrafs flamencs Abraham Oertel, Gerhard Kremer (Mercator), Wilhelm Blaeuw
(179-180), esmenta la carta geogràfica perduda de Pedro de Teixeira de Albernás (183),
precedent de la de Francisco Antonio Cassaus, la biografia del qual reconstrueix (184-
185). El 1695 havia publicat a València la *Descripción de la Huerta y Contribución Particular
de la Ciudad de Valencia*. De la *Descripción de el Reyno de Valencia y sus confines*
n'hi ha una còpia manuscrita de propietat privada (186-187) i pocs exemplars de l'edició,
la millor de les quals és la de la Seu de València. Analitzats els detalls figuratius del relleu,
hom constata que «el disseny litoral... exagera l'articulació a l'estil dels portolans...»
(189), que «les fronteres són un altre objecte preferent d'atenció» (191) i que la toponí-
mia, tot i qualche encert, manifesta «l'abassagadora castellanització present arreu del ma-
pa» (192). És transcrita part de la dedicatòria al virrei (193-194) i reproduïda la *Breve
descripción del Reino de Valencia* (195). El mapa de Cassaus fou reproduït en l'edició del
llibre de Josep Manuel Miñana, *De bello rustico Valentino*, La Haia 1752 (196-198).
Nou reproduccions de mapes completen el text.— J. P. E. [6888]

José Ignacio REY, *El venerable hermano Francisco del Niño Jesús (1544-1604) en la pintura
valenciana*, dins «Monte Carmelo», 96 (1988), 399-412.

Una part de l'article recorda l'anada i estança d'aquell carmelitè castellà a la ciutat
de València i la seva intervenció en la preservació de la ciutat de la pesta el 1600, la seva
vinculació amb el patriarca Juan de Ribera, el qual predicà la seva oració fúnebre el 1604,
i la fundació d'un «recogimiento», amb aportació de qualche text contemporani. Això
explicaria l'atenció que li prestaren diversos artistes, entre els quals es troba Francesc Ri-
balta (409-412).— J. P. E. [6889]

Joan SOLÀ, *El català a les gramàtiques i als diccionaris llatins dels segles XVII-XVIII*, dins «Vuitè Col·loqui», II, 7-28.

Exposició analítica de les característiques de la llengua catalana expressada en la traducció catalana realitzada per Joan Bra. Bonet de les *Eleganze* de Paolo Manuccio en versió de Joan Llorenç Palmireno, Barcelona 1678 i 1679; en el *Gazophylacium Catalano-Latinum*, de Pere Lacavalleria, Barcelona 1696; i en la *Summa de temps i altres rudiments de la gramàtica*, de de Valles i Gabriel Rovira, que tingué quinze edicions en català entre el 1641 i el 1775 (8-9). L'exposició analítica es fixa en els vocalismes i consonantismes (10-13), en la morfologia (14-17), en la sintaxi (17-19) i en el lèxic (20-26); a diferència de les altres, aquesta secció és més sintètica: no s'hi detectaria cap condició lingüística, però hi ha una innegable riquesa lèxica no explotada pels diccionaris, que cal estudiar diacrònicament; la riquesa no és menor en fraseologia. La bibliografia específica ocupa les dues darreres pàgines.— J. P. E. [6890]

Rafel BUSQUETS, *Llibre de la invenció i miracles de la prodigiosa figura de Nostra Senyora de Lluc*. Introducció: Gabriel LLOMPART i Rafel JUAN. Aproximació sociolingüística:

Gabriel SEGUÍ TROBAT. Versió: Gaspar MUNAR. Facsímil, edició 1684, Inca, Publicacions del Santuari de Lluc 1989, 472 pp.

La introducció de Gabriel Llompart i Rafel Juan, ultra consideracions d'etnologia històrica, recorda les tradicions orals relacionades amb gràcies aconseguïdes per intercessió de la Mare de Déu de Lluc, que el 1642 foren formalment protocol·litzades en procés públic i que, unides a les anotacions dels *Llibres de presentalles*, esdevingueren la font de les informacions de Rafel Busquets (12-13), que han d'ésser enteses dins el gènere literari de narracions de miracles (19), d'alguns dels quals els darrers decennis hauria estat demostrada, «amb pipella crítica», l'autenticitat (20-21), fora d'un parell de narracions, «l'autenticitat de les quals resulta a priori sospitosa» (22). El seu *Llibre de la invenció...*, publicat a Ciutat de Mallorca el 1684, i tornat a publicar en traducció castellana el 1783 i a tall de fullotó de diari el 1884 (25), és ací reproduït per procediment facsimilar (199-470) i posat en redacció actual (49-198). L'estudi de Gabriel Seguí resumeix la situació general de la llengua catalana durant el segle XVII i recorda les publicacions mallorquines de l'època del Barroc en català (32-34) i la vigència social de la llengua autòctona, en particular en l'Església (34-37); les darreres pàgines de l'estudi són destinades a analitzar els trets més vistosos del text de Rafel Busquets, tant els mallorquinismes com els castellanismes (38-41).— J. P. E. [6891]

Emili CASANOVA, *Aproximació a una gramàtica contrastiva dels dialectes catalans al segle XVIII: la combinació binària de pronoms personals febles de tercera persona*, dins «Vuitè Col·loqui», 57-80.

Objectiu de l'estudi: «Com, quan i per què s'ha produït la divergència de resultats entre els dialectes catalans quant a la combinació de pronoms complement indirecte en singular + complement directe de tercera persona, i en concret per què el valencià té la parella *li la* i la resta *la hi*» (57). La resposta es basa «en documentació de la Decadència, i en especial del segle XVIII» (57), de la qual l'autor ha extractat les frases on ha trobat «casos de *la hi*» (67-72) i «casos de *li la*» (72-75); la llista de la documentació bàsica és a les pàgines 78-80 i la bibliografia teòrica a les 76-78. La resposta a la pregunta diu: «Des de mitjan XVII el valencià, en perdre l'ús i la consciència dels valors, del pronom personal adverbial *Hi*, és a dir el referent de *Hi*, en usos altres que el personal, refà, recrea una nova combinació de pronoms, utilitzant el complement indirecte *Li* i el complement directe *Lo, la, los, les*, formant la parella *Li la*, que anà augmentant el seu ús durant el

XVIII fins que a mitjan XIX ja era l'única combinació coneguda» (75).— J. P. E. [6892

Ernest BELENGUER i CEBRIÀ, *La cort i el país. Entorn de les darreres corts catalanes de l'edat moderna*, dins «Revista de Catalunya», (juliol-agost 1989), 41-54.

La celebració de les corts dels anys 1599 i 1701-1702 transcorregué en clima d'entesa entre la representació dels braços i el rei, clima que després no es confirmà, car cinc capítols de cort de les primeres no foren publicats per manca de sanció reial; i la Guerra de Successió frustrà les segones, substituïdes per les austriacistes del 1705-1706 i annihilades per la *Nova Planta*. Amb recurs a documentació inèdita de Barcelona, ACA, Reg. N, 1061, 1062 i 1076, l'autor exposa que en les constitucions i greuges de les dues corts són perceptibles diferències, reflex de l'evolució del país, car la primera es concentrà en la delimitació jurídica de les funcions del virrei-capità general i la segona, sense oblidar els problemes d'abús de poder, s'encarà amb perspectives econòmiques, com és ara el port franc o la Companyia Nàutica Universal (48). Els greuges del 1701-1702 eren resum d'una *Justificación... de las contrafaciones que insta la Generalidad...*, del 1675 (BC, *Fulletons Bonsoms*; cf. n. 6880) (50). L'autor recorda les impressions de les *Constitucions de Catalunya* del 1603 al 1704 (52) i la bibliografia principal (53-54).— J. P. E. [6893

Enric RIERA i FORTIANA, *Les festes celebrades a Catalunya durant el viatge i el casament de Felip V (1701-1702)*, dins «Jornades Barroc», 395-408.

L'autor ressegueix els principals esdeveniments d'aquella estada reial contrastant les relacions oficials com la *Relación sucinta del feliz arribo a Barcelona...*, Barcelona 1701, o les *Festivas demostraciones y majestuosos obsequios...*, Barcelona 1702, a d'altres fonts segurament més verídiques com el *Dietari del antich Consell Barceloní...* i sobretot el *Lumen domus o annals del convent de Santa Caterina*, amb transcripció de nombrosos fragments de les dues bandes.— J. P. E. [6894

Teófilo APARICIO RUIZ, *Venerable sor Beatriz Ana Ruiz. Gloria insigne de Guardamar*, dins «Archivo Agustiniiano», LXX (1986), 403-425.

Text d'una conferència pronunciada a Guardamar el 1985. Resum biogràfic basat en Tomás Pérez, *Vida de la Venerable Madre Sor Beatriz Ana Ruiz, Mantelata Professa...*, València 1744. D'aquesta dona d'extracció i formació popular l'autor en remarca la seva parcialitat a favor de Felip V (416-417) i els seus dots espirituals, particularment de clarividència d'esperit, cantats en la *Vida* esmentada en dècimes ací transcrites (411-412, 414-415 i 419-422).— J. P. E. [6895

Josep M. SÀNCHEZ i RIPOLLÈS, *Dades i esdeveniments mèdics del segle XVIII a la comarca de l'Alt Camp* (Estudis Vallencs XXV), Valls, Institut d'Estudis Vallencs 1989, 312 pp.

Després de les introduccions, la primera part del llibre és destinada a aplegar i a quantificar en quadres i gràfiques les anotacions relatives a mortalitat, causes de mort, natalitat, matrimonis, cognoms de sanitaris i qualque altra dada social d'interès consignades en els llibres parroquials de Valls (21-125), de l'Alcover (126-162, amb particular atenció al metge fill de l'Alcover, Pere Güell i Pellicer), de Vallmoll (163-172) i d'Alió-Puigpelat (173-179) i les anotacions relatives a morts especials (violentes o sospitoses, accidents, militars i ajusticiats i cesàries post-mortem) (181-188). Segueix un capítol, el sisè, destinat a aplegar noms i dades biogràfiques de metges, cirurgians i apotecaris de la

comarca (189-218). El darrer capítol consisteix en un aplec i comentari de catorze documents mèdics o relatius a metges, de mitjan segle XVII a darreries del segle XVIII (219-274), d'entre els quals destaca la llista nominal dels difunts en la pesta del 1651, *Memòria dels que són morts en la morberia i vila de Valls en lo temps de contagi, desde 15 de Agost que entraren los caputxins pera administrar los sacraments en dita morberia, any 1651* (222-236) o el *Compta de medicinas dels pobres malalts del Hospital de Valls del 1702* (248 i 250) o un certificat de malaltia inguarible de la vista, del 1731 (262-263). La bibliografia ocupa les pàgines 285-291.— J. P. E. [6896]

Pedro VOLTES BOU, *Documentos sobre episodios del año 1706 en la Guerra de Sucesión*, dins «Hispania», XLIX (1989), 1053-1086.

L'explicació inicial recorda característiques socials i polítiques de la lluita entre Carles d'Àustria i Felip de Borbó, en particular la del capgirament d'aliances tant en el pla internacional com en el de la noblesa espanyola (1057-1059) i es deté en el resum dels fets del primer setge borbònic de Barcelona (1059-1067). La part documental reproduïx tres lletres de suport a les institucions barcelonines, conservades a ACA, *Dietari de la Generalitat* (1068-1069), la *Lista de los vasallos de Felipe V que se pasaron al emperador en el año 1706*, de Madrid, BN, ms. 18.751 (1070), la narració de Luis de Salazar y Castro sobre l'arxiduc a Madrid, de Madrid, Real Academia de la Historia (1070-1074), l'inventari de documents trobats en poder del duc de Moles, de Madrid, AHN, *Estado* (1074-1076); nou cartes de Carles d'Àustria a diversos generals, de Madrid, BN (1076-1080); i la *Representación hecha a Su Magestad Británica por don Pablo Ignacio de Dalmaes*, de Madrid, AHN, *Estado*, lligall 444 (1080-1086).— J. P. E. [6897]

María-Jesús ALVAREZ-COCA GONZÁLEZ, *La Corona de Aragón: Documentación en el Consejo y la Cámara de Castilla (1707-1834)*. Fuentes en el Archivo Histórico Nacional, dins «Hispania», LXIX (1989), 895-948.

El *Decret de Nova Planta* tingué repercussió en l'administració central, car comportà la supressió del Consejo de Aragón. Ací són exposats tant els successius organismes que es feren càrrec dels afers de l'antiga confederació a partir de la supressió esmentada com les vicissituds de la documentació, encara ara partida en tres fons arxivístics (Barcelona, ACA; Simancas, Archivo General; i sobretot Madrid, AHN, *Consejos Suprimidos*, 896), i la guia dels fons del darrer, en els quals es pot trobar la documentació esmentada (933-948).— J. P. E. [6898]

Josep MURGADES, *Notícia d'un diccionari manuscrit català-francès del 1718*, dins «Vuitè Col·loqui», 109-120.

L'autor innova d'haver comprat per al Centre de Lectura de Reus un volum manuscrit que conté un *Diccionario de las dos lenguas española y francesa* i un *Método per encontrar ab facilitat lo arreglament de vários y differentes vocables segons la constitució del Univers, ab los principals termes dels arts y cièncias*, datat el 1718, únic diccionari català-francès entre el de Pere Lacavalleria i el *Promptuario trilingüe* de Josep Broch, del 1771. El *Método* agrupa els mots en «blocs de clara afinitat semàntica» (111) que segueixen els temes que es troben en la narració del *Gènesi*, completats amb d'altres de relatius al vestir i al menjar, a la casa, a la ciutat, a les arts i ciències i, darrer capítol, als noms de persona, detall que porta l'autor a considerar que l'obra era de fet un instrument per a accelerar la substitució de la llengua autòctona per una de les dues dominadores (112-113). No sembla que l'autor se servís del diccionari de Lacavalleria ni del *Vocabulario de seis len-*

guas, amb què Miquel Agustí completà les edicions castelleses del *Llibre dels secrets d'agricultura...*, però el *Mètode* tampoc no fou emprat per Josep Broch per al seu *Promptuario* (115). La presència d'hispanismes seria superior a la mitjana d'aquell període (117), i la presència de sinònims castellsans confirmaria la «pèrdua de confiança en la pròpia llengua» (119).— J. P. E. [6899]

Josep CAPÓ JUAN, *L'escultor Joan Deyà*, dins «Bolletí de la Societat Arqueològica Lul·liana», XLV (1989), 327-331.

La publicació del contracte pel qual l'any 1718 hom pactava la construcció del retaule de sant Francesc de Paula en el convent de Mínims o de la Soletat, de Santa Maria del Camí, d'acord amb la traça dibuixada per Joan Deyà, (330-331) és ocasió d'aplegar notícies d'altres obres de l'esmentat escultor.— J. P. E. [6900]

Mercè VIDAL I SOLÉ, *Documents per a la història de la pintura catalana del segle XVIII*, dins «XXXV Assemblea», II, 453-463.

Sis documents, datats entre el 1718 i el 1725, descoberts a Tarragona, AHA, *Vilanova d'Escornalbou, Riudecanyes i Montroig*, aporten un contracte d'aprenentatge, quatre contractes o compromisos per a la construcció d'altres tants retaules a Vilanova d'Escornalbou o Montroig i una època relativa al retaule d'aquesta darrera població (458-462).— J. P. E. [6901]

Irmela NEU-ALTENHEIMER, *Defensa i il·lustració del català al segle XVIII*, dins «Vuitè Col·loqui», 81-108.

Objectiu de l'autora és el d'«esbossar el procés de la formació d'una consciència lingüística catalana de defensa i il·lustració» (83). Clarificats els conceptes, recorda que la primera forma de defensa fou la d'Antoni de Bastero, amb *La Crusca Provenzale* del 1724: el català no és una derivació del provençal, ben al revés: «el català imposà el seu caràcter al 'provençal', és a dir, a la koiné literària dels trobadors, anomenada també el 'llemosí' ja a partir del segle XIII» (87); el seguí l'Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona (88-89). Hom aplegà un conjunt d'arguments trets de la mateixa llengua (riquesa de vocabulari, harmonia i elegància, complexitat gramatical) o del seu prestigi (relació entre nació i llengua, ús en les màximes institucions polítiques) (90-94). Quan Antoni de Capmany i de Montpalau declarà el català «idioma muerto para la república de las letras» (94) i la Revolució Francesa escembrà els «patois», és perceptible «una actitud més ofensiva», per exemple, en el discurs de Francesc de Tudó a la referida Acadèmia el 1792 (98-99) i no manquen «textos d'autors que protesten contra qualsevol discriminació del català» (100). I així arriba el segle XIX. Quatre pàgines de bibliografia clouen l'article (104-108).— J. P. E. [6902]

Kenneth BROWN, *Encara més sobre Pere Serra i Postius*, dins «Vuitè Col·loqui», 267-289.

L'autor comença assenyalant els diversos manuscrits d'obres de Pere Serra i Postius: Barcelona, AHCB, A-88 i 181; i BC, 1.358, 1.576-13-II, 1.999, 2.000; Boston, Biblioteca Pública, D. 47; Madrid, BN, 3.899 i 13.604; Ripoll, Casa de Cultura, *Col·lecció Lamberi Mata*, M/83; i «uns trenta cartipassos, d'una extensió mitjana de dos a quatre folis, que es troben a les caixes de zinc a la Biblioteca/Arxiu de la Reial Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona» (269). L'autor precisa extrems de la biografia i del treball

compilador de Serra i Postius amb la conclusió que «era un filòleg capdavanter, destre a preparar cançoners unitaris bilingües... i fins i tot trilingües... A més a més... fou el compilador de la primera enciclopèdia catalana... [conservada en el volum de Ripoll]» (273-274: en la darrera pàgina hi ha mostra de tres entrades de la referida enciclopèdia) i que gràcies a ell «per fi es pot idear una cronologia molt més exacta de la productivitat poètica a Catalunya durant els segles XVII-XVIII» (274), resumida en les dues pàgines següents. L'apèndix conté llista dels trenta-cinc discursos acadèmics preparats per Pere Serra, conservats en els cartipassos de l'Acadèmia de Bones Lletres (277-279), transcripció de la *Relación de los lances y casos raros que han sucedido en tiempo de Carnestolendas en el Clos de Barcelona* (280-284), de *Explicarà ab estil jocós en català en què consisteix la verdadera felicitat* (284-285) i el poema *Amich, Amich, Amich* (285-289).— J. P. E. [6903]

ANTONIO DOMÍNGUEZ ORTIZ, *Una crítica de la política antiforal de Felipe V*, dins «Hom. García Martínez», II, 349-353.

Presentació i transcripció d'alguns fragments del llibre de Francisco de Moya, nascut a Jaén, el qual l'any 1727 acabava i el 1730 publicava el *Manifiesto universal de los males envejecidos que España padece...*, en el qual propugnava que, assegurada la unitat militar i econòmica d'Espanya, el rei tornés els «fueros» als regnes de la corona catalano-aragonesa, car amb llur supressió pagaven justos per pecadors.— J. P. E. [6904]

JOSEP M. GREGORI, *Notes per a l'estudi del contralt barroc: les oposicions de la Seu de Girona de 1734*, dins «Jornades Barroc», 477-497.

Notícies sobre la música a la catedral de Girona des dels primers anys del segle XVIII desmoquen en la convocatòria a oposicions del 1734, que guanyà Romuald Estany perquè era superior al contrincant «in dicta qualitate vocis contraltus», cosa exigida en l'edict de d'oposicions (478), transcrit en apèndix amb l'acta de les oposicions, de Girona, ACG, *Resoluciones* (484-487). Hi ha un segon apèndix, musical, que reproduïx la *Cantata a solo a la Virgen* per a contralt, de Tomàs Milans, de Canet de Mar, Arxiu Parroquial, *Fons musical* (488-497).— J. P. E. [6905]

JORDI RIFÉ I SANTALÓ, *Aproximació a l'estudi dels Villancicos d'Emmanuel Gònima*, «Jornades Barroc», 499-504.

Mestre de capella de la catedral de Girona del 1735 al 1774, deixà «aproximadament cent obres localitzades fins ara» (499), repartides en un 30% a Barcelona, BC, i un 70% a Girona, Arxiu Capítular, d'estil «a cavall del Barroc i del Pre-clàssic» (500). Sotmeses a anàlisi tècnica amb l'aplicació de sis paràmetres, la conclusió és que elements barrocs i pre-clàssics es troben en els villancets (503).— J. P. E. [6906]

PETE MOLAS RIBALTA, *Sàtira política a València el 1735*, dins «Hom. García Martínez», II, 313-326.

Pel febrer del 1735 les autoritats municipals valencianes foren sotmeses a enquesta i destituïdes. El ms. 668 de València, Biblioteca de la Universitat, conserva un aplec de sàtires contra aquells personatges, entre les quals es troba el *Raonament que tingueren dos llauradors del poble de Vinalesa* (315), ultra algun memorial de denúncia, com el de Lluís Cortès (316). L'autor aplega primer les crítiques adreçades al conjunt dels confabulats en l'abús de poder públic (316-317) i després les dirigides a cada un d'ells (317-319). Hom els acusava de lladres (319-320) i de tota mena d'abusos (320-322), exalçava l'enviat

pel rei a clarificar la situació (322) i demanava el càstig dels culpables (323). Tots seguien fent carrera en l'administració borbònica (324-325).— J. P. E. [6907]

Joan FUSTER I ORTELLS, *Català i castellà entre els valencians de la Il·lustració*, dins «Segon Congrés Llengua», 19-30.

Ni que tinguessin la mateixa posició que Gregori Maians i Siscar, els intel·lectuals valencians del segle XVIII podien ésser, com ell «fogosament anticastellanista», i alhora «castellanitzant sistemàtic» (20). Ja llurs predecessors, els «novatores», deixant el llatí, es passaren al castellà com a llengua de cultura per utilitat i per embadaliment davant una llengua considerada «majestuosa» (20-21). Guarint-se en salut per llur llengua materna no castellana, procuraren d'escriure en el castellà dels clàssics, que redescobriren, i defensaren no sols de catalanismes ans també de gal·licismes (22-23). Per a ells, el català, de la unitat del qual mai no dubtaren (Maians col·loca el Rector de Vallfogona en el grup d'Ausiàs Marc i de Jaume Roig), era mort per a la cultura i l'enrabiada de Maians davant l'excel·lent mostra de possibilitats demostrada per la *Rondalla de rondalles* de Lluís Galiana potser s'explica perquè li tirava per terra la teoria que el català ja era llengua momificada (26). Sembla que també existí, encara que no deixés constància escrita, actuació inquisitorial específica contra les obres de Jaume Roig i de Francesc Vicenç Garcia (25). La llengua catalana, doncs, fou abandonada per baixa pels il·lustrats, però en el pas del segle XVIII al XIX un impressor, Joan Bta. Escorihuela, intentà de trobar un camí mitger entre els dos nivells de llengua i esdevingué precursor de la renaixença.— J. P. E. [6908]

Maria CONCAS, VICENT SALVADOR, *Un document inèdit de Joan Maians i Siscar*, dins «Vuitè Col·loqui», 121-133.

Germa més jove de Gregori Maians, eclesiàstic il·lustrat, Joan Antoni deixà dos reculls de dites o sentències populars, tots dos conservats a València, un en l'Arxiu del Col·legi del Patriarca i l'altre en l'AMV, *Fons Serrano Morales*, ací presentat com a «recull paremiològic miscel·lani en diverses llengües (llatí, català, castellà i, més escadusserament, italià)» (123), ni que fos inconscientment destinat a un «catalanoparlant que hauria de ser 'elevat' a la categoria de castellanoparlant correcte» (130). En són transcrits ací algunes mostres (124-131) [assenyalo qualque deficiència en transcripcions llatines per si ajudessin a clarificar grafies; així, a pàgina 124, lín. 2: «qualis viva fruis iva» per «qualis vita, finis ita»; o la tercera al final de la pàgina: «peritis in Aute creendum» per «peritis in Arte credendum»].— J. P. E. [6909]

Daniel MONTAÑA I BUCHACA, Pere VALLRIBERA I PUIG, *Anton de Borja, cirurgià de Rubí del segle XVIII*, dins «XXXII Assemblea», 265-282.

[Vegeu el resum publicat dins ATCA, VII-VIII (1990), 629-630, núm. 5944]. Les pàgines actuals presenten un resum de les publicacions (265-266) i un recull de fonts arxivístiques relatives al personatge (280-282), que permeten de completar-ne les dades biogràfiques -per exemple, que a casa seva funcionava una escola de minyons, regentada per un mestre de norata anys, Gabriel Soler (267)- i les familiars (269-271). La presentació de les seves quatre obres: *Ramellet de flors*, primera part; *Ramellet de flors*, segona part; *Tractat breu de flebotomia*; i *Principis de cirurgia*, els dos darrers traduïts dels respectius llibres castellans de Diego de Bustos i de Jerónimo de Ayala, inclou transcripció de les dedicatòries als seus fills i de la taula general dels dos primers (273-278); totes quatre es troben inèdites a Barcelona, Biblioteca de la Reial Acadèmia de Ciències Mèdiques de

Catalunya (273, notes 54-56).— J. P. E.

[6910

Pep BALSALOBRE, *De la dansa macabra a l'anatomia mental. A propòsit d'Agustí Eura*, dins «Jornades Barroc», 567-593.

L'autor dedica les pàgines inicials a recordar la utilització del record de la mort en la literatura ascètica a partir de la Baixa Edat Mitjana, de la qual participa la nostra *Representació de la mort* (569-571), i en la línia de la qual es troben els escriptors castellans dels segles XVI i XVII o els *Exercicis espirituals* de sant Ignasi de Loiola (572-577), amb els quals sintonitzen els nostres escriptors, tal com il·lustrà Antoni Comas (577-579). En *Anatomia mental del cos humà i Octavas en memòria de una sepultura*, Agustí Eura, en connexió amb l'interès contemporani per l'anatomia (582), subratlla el no-res material i social del mort i pel camí de l'aplicació dels sentits (composició de lloc ignasiana) intenta «que el lector reconstrueixi les imatges que li són proposades i, alhora, hi entreteixeixi les sensacions fastigoses que aquestes mateixes, o les expressions que usa Eura, provoquen» (584), d'on es dedueix que l'obra ascètica d'Eura és decididament solidària amb l'esperit i l'estil barrocs, i no sembla apuntar cap innovació, ni temàtica, ni estilística» (588) vers la Il·lustració (588). Les successives explicacions són il·lustrades amb versos i estrofes senceres dels dos poemes.— J. P. E.

[6911

Josep CLOSA I FARRÉS, *La tradició europea en la lectura dels clàssics dins la Universitat de Cervera*, dins «Misc. Moreu-Rey II», 53-71.

Repàs de la correspondència de Josep de Finestres i de Monsalvo, de la qual són espigolades les referències a música contemporània (54), a qualche estranger comprador ací el 1754 de manuscrits i d'impressos primerencs (55, nota 8), a obres d'autors catalans (56-57) i sobretot a les aportacions a l'estudi de clàssics llatins i grecs procedents de França (58-61) o d'Anglaterra (61-65), d'Holanda i d'Alemanya (67-69). Manifestava particular valoració de l'obra de Pèire de Marca (55 [el qual, però, mai no fou «virrei de Catalunya»]) i del *Glossarium* de Charles Dufresne, senyor Du Cange (61). Aquest interès explicaria les «laudes universitatís Cervariensis» en el camp de les humanitats tributades pels savis contemporanis (71).— J. P. E.

[6912

Françoise ÉTIENVRE, *De Mayáns a Capmany: Lecturas españolas del Quijote en el siglo XVIII*, dins «Actas del Coloquio Cervantino. Würzburg 1983». Publicadas por Theodor BERCHEM y Hugo LAITENBERGER (Spanische Forschungen der Görresgesellschaft. Zweite Reihe 23), Münster, Aschendorff 1987, 27-49.

Durant el darrer quart del segle XVII *Don Quijote de la Mancha* no tingué cap edició a Espanya (28). Des del 1704 l'interès torna a créixer, també entre els estudiosos, car Gregori Maians i Siscar seria el primer a dedicar-li el 1736 un estudi, la *Vida de Miguel de Cervantes Saavedra*, en realitat, no pas biografia, ans reflexió general sobre la seva obra i en particular sobre la novel·la principal (29). En lloa la finalitat social de desterrar les novel·les de cavalleria i analitza els tres punts dels quals depèn la vàlua d'una obra: invenció, disposició i estil, sobretot la primera, dins la qual subratlla, d'acord amb el precepte aristotèlic, el sentit simbòlic dels personatges (30-31). L'estil seria «puro, natural, bien colocado, suave i enmendado» (31). Això no obstant, Maians retreu a Cervantes qualche cas d'inversemblança i d'anacronisme (33). Finalment, la sàtira del llibre és valorada no pas en la possible referència a personatges històrics, ans per la incitació a la reforma social (34). Ja en la darrera dècada del segle XVIII, Antoni de Capmany de Montpalau i Surís dedicava a Cervantes setanta-quatre pàgines en el volum IV del *Teatro histórico-crítico de*

la elocuencia española, on establia el principi que el coneixement d'un autor el proporcionen els seus escrits més que la seva biografia (44), i així féu una selecció encertada de descripcions, contalles d'aventures, retrats, discursos, màximes i al·legories (45). En canvi, no fou tan convincent en el comentari estilístic, en el qual depèn d'altres, però en el qual propugna que també cal ésser crític envers Cervantes, si hom vol ésser oït a l'estranger, és a dir, a França (45-46).— J. P. E. [6913

Gregorio MAYANS Y SISCAR, *Epistolario. VIII. Mayáns y Martínez Pingarrón, 2. Los manteístas y la cultura ilustrada*. Transcripción, estudio preliminar y notas de Antonio MESTRE (Publicaciones del Ayuntamiento de Oliva 17), València 1988 [1989], 534 pp.

Als volums ja coneguts de la publicació de les obres de Maians i Siscar [cf. ATCA, VII-VIII (1988-1989), 673-674, núms. 5013-5016, cfr. també pp. 674-676, núms. 5017-5022] s'hi afegeix aquest, en el qual trobem transcripció, mínimament anotada, de quatre-centes trenta-dues cartes intercanviades entre els dos personatges els anys que van del 1757 al 1766, conservades en general a València, Col·legi del Corpus Christi, *Biblioteca Arxiu Hispano-Maiansià* (61-519), i algunes a l'AMV, *Fons Serrano Morales* (p. e., 446-447, 451, 453). Les seixanta primeres pàgines són de l'editor, Antoni Mestre i Sanchis. Hi trobem un viatge per les esperances que l'estrenat regne de Carles III havia despartat en molts, ací les de valencians i d'algun català, començant pel fet de la benvolença del nou rei envers els catalans (22-23), tanta que les quatre capitals dels regnes de la corona catalano-aragonesa reivindicaren el restabliment dels respectius furs anteriors a la *Nova Planta* el 1760 (23). Assistim a la progressiva posada en pràctica de les reformes en administració pública i en economia (24-27), en l'administració de justícia (27) i en el camp de les lletres, aquestes pendents en gran part de qui hi hauria davant la Biblioteca Reial, la qual, al seu torn, depenia de si gosaven del favor reial els jesuïtes i els antics membres de «col·legis» o llurs contraris o «manteïstes». El nomenament de Manuel de Roda i del comte d'Aranda, Pedro Pablo Abarca de Bolea, a secretari de Gràcia i Justícia i a President del «Consejo de Castilla», respectivament, col·locaria Francesc Pérez Bayer en la direcció de la Biblioteca Nacional i faria possible, sobretot després que Carles III començà a prescindir dels jesuïtes, el reconeixement públic del mèrit de Gregori Maians, al qual el dit Manuel de Roda encomanà un pla de reforma dels estudis universitaris (57). En aquest moment, Maians recomanava a Josep Finestres que fes el possible per retornar la Universitat, de Cervera a Barcelona (69-60). En la correspondència ací publicada, ultra les menudències de la vida en una població com Oliva (8), assistim al ressò que tots aquells esdeveniments de la cort tenien en Gregori Maians i en Josep Finestres, en Asenci Sales i en Francesc Pérez Bayer i en d'altres contemporanis de València i de Catalunya. El volum és completat amb una taula onomàstica (521-529).— J. P. E. [6914

Josep M. PLA DALMAU, Enric MIRAMBELL BELLOC, Benet JULIÀ FIGUERES, *Una farmacia del siglo XVIII*, dins «Annals de l'Institut d'Estudis Gironins», XXX (1988-1989), 283-318.

Amb aquest inventari del 1741, conservat a Girona, AH, *Protocols Notarials*, notaria 7, núm. 468, es clou la sèrie de quatre començada el 1975, [ja coneguda dels lectors d'ATCA, II (1983), 560-561, núm. 988]. Ací és presentat (284) i transcrit (285-299) el de l'apotecaria de Josep Dorca a Torelló en el moment d'ésser venuda als germans Narcís i Francesc Vila i Galí; per llur banda, els autors expliquen el sentit de les denominacions de productes farmacèutics esmentats en l'inventari (301-317).— J. P. E. [6915

Sebastià CASANOVAS i CANUT, *El manuscrit de Palau-Saverdera. Memòries d'un pagès empordanès del segle XVIII*. Edició a cura de Jordi GELI i M. Àngels ANGLADA (El Corral del Vent 1), Figueres, Carles Vallès, Editor 1986, 142 pp.

El manuscrit fou trobat l'any 1975 i aquesta és la seva segona edició. En el seu estat actual és incomplet, car, ultra tallar-se inacabat a la pàgina 162, només ha conservades 137 de les dites pàgines (17). Per això, la introducció comença informant de les parts i dels annexos conservats, segueix resumint allò que era el poble de Palau-Saverdera el segle XVIII (explosió demogràfica i econòmica, aquesta basada en la vinya) (18-20) i presenta l'autor (1710-1756/1767), la genealogia del qual és a la pàgina 23. La biografia de Sebastià Casanovas coincideix amb el sentit del seu llibre, l'objectiu del qual és formular per als descendents una sort de *De gubernatione rei familiaris*, els ensenyaments del qual procedeixen tots de la història centrada en ell. Fill d'un hereu escampa i fatxada, que seguint els escamots de partidaris de Carles d'Àustria deixà la casa literalment derruïda i la propietat venuda o carregadíssima de deutes, rebé una situació desesperada i amb el seu personal esforç sobrehumà ho reféu tot i encara, explotant les possibilitats d'uns tres o quatre anys d'estudis en la seva adolescència (havia començat a donar el *Compendi* i ja es veia estudiant filosofia, 20), deixà constància dels fets i de llurs ensenyaments en el llibre que dissortadament ha arribat fragmentari (37-130), i del qual els successors havien d'aprendre allò que ensorra i allò que redreça les cases. Els annexos documentals servien a demostrar la veritat de les etapes principals del camí seguit i ací només en són publicats alguns a tall de mostra (131-137). El text del llibre és acompanyat d'algunes notes dels editors al final de cada capítol.— J. P. E. [6916]

Gregorio del OLMO LETE, *Monedes, pesos i mesures. Contribució a la lexicografia catalana del segle XVIII*, dins «Misc. Moreu-Rey II», 489-497.

Mateu Alsinet deixà un *Dictionarium novem linguis*, al qual afegí una sèrie de paràgrafs dedicats a pesos, monedes i mesures, partint de la metrologia bíblica. L'autor transcriu les explicacions sobre el tema redactades en aquella obra en llengua catalana: «talent», «mina/sicle», «òbol» (492-493), sobre metrologia bíblica comparada (492-493), sobre monedes catalanes i llurs equivalències contemporànies (493-495), sobre mesures per a líquids i per a àrids (495-496) i sobre pesos (496-497). Aquestes anotacions es limitarien a reproduir les opinions dels tractadistes clàssics, des de l'antiguitat fins als temps de l'autor (497).— J. P. E. [6917]

AUFOA PÉREZ SANTAMARIA, *Simbologia en el túmulo del padre Tomás Ripoll*, dins «Boletín del Seminario de Estudios de Arte y Arqueología», LV (1989), 489-499.

Les notícies relatives a la trajectòria pública de Tomàs Ripoll són del *Lumen domus* de Santa Caterina de Barcelona; les relatives al cadafal procedeixen del fulletó *Breve y descriptiva relación de las solemnes exequias... del... fr. Tomás Ripoll... con oración fúnebre y panegírica*, Barcelona, J. Jolis [1749?], d'on és resumida tota l'exposició de la simbologia, amb transcripció de breus fragments de l'oració fúnebre pronunciada per Joan Leonart i de tres dístics llatins que figuraven en el dit cadafal (498), un gravat del qual també és reproduït (497).— J. P. E. [6918]

Gabriel LLOMPART, *Elenco primerizo de los artistas mallorquines del siglo XVIII*, dins «Boletí de la Societat Arqueològica Lul·liana», XLV (1989), 317-325.

L'ADM, *Procés de Ramon Llull* (segle XVIII), conté les declaracions de quatre escultors (Joan Deyà, Rafel Torres, Esteve Sancho i Menciòr Borràs) relatives als escultors que

en aquell any 1749 vivien a Mallorca (318-321), llistes completades per una *Relació gremial* del 1750 (321-322) i per una *Relación que dan los rectores del Colegio de Pintores y Escultores...*, del 1772, de naturalesa tributària (323-324), aquestes dues darreres de l'ARM.— J. P. E. [6919]

Miquel LÓPEZ BONET, *Estudi de les cartes autògrafes de «fra Juníper Serra»*, dins «Estudios Franciscanos», 90 (1989), 477-713.

La introducció consisteix a presentar resums biogràfics del nebot, caputxí Miquel Ribot i Serra (fra Miquel de Petra), al qual van adreçades algunes de les lletres ací transcrites (478-479), professor i arquitecte, de vuit obres del qual s'ha conservada memòria (479-480); i de fra Juníper Serra (486-487), amb transcripció de dues cartes d'autors diversos exalçant la seva activitat i la seva mort (486-487). Per Miquel Ribot i Serra, quatre cartes de fra Juníper han arribat a Barcelona, Arxiu del Convent de Sarrià, ací publicades, les dues primeres datades l'any 1749 (492-498) i les altres el 1758 (499-501) i el 1773 (502-504). El canvi de llengua dependria del caràcter privat o més o menys públic de les mateixes (489). Segueixen les variants que aquesta transcripció presenta comparada amb dues d'anteriors (505-508). Són afegides en apèndix tres altres lletres del mateix fra Juníper, publicades per Francesc Torrens i Nicolau a Felanitx l'any 1913 (509-512).— J. P. E. [6920]

Josep MASSOT I MUNTANER, *Unes «Cobles de Nadal» mallorquines del segle XVIII*, dins «Misc. Moreu-Rey II», 393-400.

Les disset estrofes, intitolades *Al Naxament, cobblas*, «d'origen decididament mallorquí» (394), es troben en el ms. 497 de la Biblioteca de Montserrat, antigament del comte d'Aiamans, i són ací transcrites (395-400).— J. P. E. [6921]

Joan CASTAÑO, Gabriel SANSANO, *La Festa o Misteri d'Elx segons una consuetat inèdita del segle XVIII*, dins «Vuitè Col·loqui», 291-301.

Presentades les quatre *Consuetes de la Festa d'Elx* conegudes fins ara (292-294), l'autor dóna notícia d'haver estat trobada el 1984 entre els papers de Josep M. Ruiz de Lope una còpia realitzada l'any 1751 per Carles Tàrraga del text més primitiu, el de Gaspar Soler Chacon; descriu els textos escrits en els cinquanta-vuit folis (*Relación del apellido de Tàrraga...*, *Llibre de la Festa de Nostra Senyora de l'Assumpció...*, *Resumen de les Antiguitats de esta Villa de Èlig...* i *Varias apuntaciones de la tierra de promisión...*) (295) i resumeix les narracions d'esdeveniments que haurien pogut ésser mortals i foren considerats «miracles», afegits per Tàrraga al *Llibre...* (297-298), com també afegí la llegenda sobre la troballa de la imatge de la Mare de Déu i de la *Consuetat* (298-299), fet que porta l'autor a considerar que la dita llegenda es formà durant el segle XVIII (300-301).— J. P. E. [6922]

Ricard BLASCO, *Supervivència del català en la litúrgia setcentista de la Seu de València. (Una aproximació provisional)*, dins «Segon Congrés Llenguà», 313-328.

Els estudis anteriors dedicats a la música en la Seu de València en els segles XVII i XVIII no havien pres en consideració els fulls impresos contenint els villancets que es cantarien en les Matines de Nadal i eren repartits entre els fidels. Llur coneixement permet de saber que els dels anys 1752, 1753, 1756, 1759, 1764 i 1786 contenen qualque estrofa en català i que els anys 1758 i 1761 foren cantades en aquesta llengua dues nada-

les senceres, ací transcrites: *El cel i la terra, l'esfera, l'abisme...*, i *Ab sols l'avis de una estela...* (319-331 i 323-326, respectivament). També són transcrites les esmentades estrofes.— J. P. E. [6923]

Enric MIRAMBELL I BELLOC, *Acotacions a un llibre de visites del dr. Josep Antoni Oms i Jofre, metge de Blanes, del segle XVIII*, dins «Quaderns de la Selva», 2 [1989?], 157-160; i dins «Revista de Girona», XXXV (1989), 276-279.

Presentada la biblioteca mèdica familiar, donada el 1969 a la Biblioteca Pública de Girona, l'autor en destaca el *Llibre de visites fetes per lo Dr. Joseph Antoni Oms i Jofre*, identifica testaments que hi són esmentats en protocols de l'AH de Girona, *Notaris de Blanes*, vols. 213 i 229, i presenta les anotacions econòmiques que hi són consignades, les quals permeten de conèixer les formes de pagament dels serveis mèdics i d'altres preus a Blanes durant la segona meitat del segle XVIII.— J. P. E. [6924]

Salvador-J. ROVIRA I GÓMEZ, *Aportació al coneixement de l'obra de l'escultor Francesc Bonifàs i Massó*, dins «XXXV Assemblea», II, 429-439.

L'autor ha trobat a Tarragona, AH, *Notaris de Reus*, documents relatius a un retaule de l'Almòster i a set de Reus, el contigut dels quals documents exposa en les pàgines 430-433. En apèndix transcriu el del 1762 per a la construcció del retaule de la Congregació de la Sang de Reus (434-435) i el del 1783, en castellà, per al retaule de Sant Antoni en l'església prioral de Reus a càrrec del gremi d'assaonadors (436-439).— J. P. E. [6925]

Vicent ESCRIVÀ, «*Rondalla de Rondalles*» de *Lluís Galiana: una novel·la del segle XVIII*, dins «Misc. Moreu-Rey II», 155-176.

Pàgines presidides per una tesi, que sembla resumible amb la frase de l'autor: «...la tradicional qüestió dels 'gèneres literaris' cal anar deixant-la més com una deu d'exercicis dialèctics. És més operatiu parlar de models de textualització... o de propostes diaparadigmàtiques textulals (*sic*), que propose ara i ací» (170), amb el resultat que «la *Rondalla de Rondalles*... no és una rondalla. És un text polivalent i arranjat més als modes de producció de la proposta de tipus novel·lístic que a cap altra mena d'estratègia de textualització del segle XVIII literari en català» (176). En el curs de la seva exposició, l'autor nega que la *Rondalla*... sigui simple imitació de Francisco de Quevedo o de Diego de Torres Villarroel (157). Per contra, Galiana «recorre més als mecanismes mil·lenaris de la producció oral tradicional» (159) i, sense limitar-se a oferir «una simple tirallonga indefinida de refranys» (159), elabora «una narració amb acció complicada, temps divers i ben pautat des del punt de vista tant cronològic com, el més important, el temps psicològic. I més important encara: hi introdueix un psicologisme no gens atenuat... Tor això embolcallat amb tota mena de reaccions bastant matisades...» (160). L'autor assenyalà les quatre narracions inserides dins la *Rondalla*... (161-162), subratlla que Galiana «no reporta el *discurs situacionalment natural* de l'emissor popular...» (164), car en trasbalsa l'esquema (163, 166 i 168) i estableix que «allò que realment el (*l'esquema*) caracteritza de relat no costumista i més proper, doncs, a una narració tipològicament novel·lada és la vessant de l'organització temporal del relat, factor, aquest, que informa la *Rondalla* i de manera definitiva li dóna cos de text novel·lístic» (167), extrem que il·lustren les pàgines següents (169-174).— J. P. E. [6926]

Jesús ALVAREZ FERNÁNDEZ, *Las profesiones religiosas del convento de S. Felipe el Real de Madrid (Libro III -1622-1641)*, dins «Archivo Agustiniano», LXXIII (1989), 229-256.

Les pàgines 234-235 contenen la dada que l'obra d'Andrés Morales, *Escarmiento del alma y guía de la unión con Dios*, tingué una edició el 1769 a València realitzada per Benet Montfort.— J. P. E. [6927

Antoni-Joan PONS I PONS, Caetera ex scriptis pete: notes sobre l'obra de Joan Ramis, dins «Randa», 21 (1987 = Cultura i Història a Menorca), 109-129.

Ultra l'*Alonstada*, darrera obra literària de Joan Ramis i Ramis, aquest autor escriví altres poesies èpiques: *Les perfeccions de Déu manifestades a l'Univers per les obres de la Naturalesa i la Gràcia*, datable entre el 1770 i el 1775 i ací publicada amb anotació crítica (116-120); i *Cantar intent les glòries, les grandeses*, fragment del 1809 (121-122). El primer segueix la narració del *Gènesi* (110). L'autor, després de recordar els manuscrits amb obres de Ramis indicats per diferents autors, arriba a la conclusió que el manuscrit de Maó, Biblioteca Pública, és el més antic, que el de l'Ateneu és còpia de les poesies que hi ha en l'anterior i que «encara hem de localitzar manuscrits nous que contindran còpies de les obres ja conegudes o bé obres inèdites fins ara» (115). Les darreres pàgines contenen transcripció de cartes adreçades al comte d'Aiamans entre el 1815 i el 1821 (123-129).— J. P. E. [6928

Mireia MATA I SOLSONA, *Del «passer» al rossinyol: Catul traduït per Joan Ramis*, dins «Randa», 21 (1987 = Cultura i Història a Menorca), 131-136.

De ma estimada Lèsbia és traducció i recreació del poema III de Catul, *Lugete, o Veneres Cupidinesque*, tots dos publicats ací (135-136) i comparats subratllant els afegits del traductor (132-134).— J. P. E. [6929

Josep MORAN I OCEBINJAUREGUI, *Un document familiar català del segle XVIII. Transcripció i comentari lingüístic*, dins «Llengua & Literatura», 2 (1987), 295-319.

Presentació (295-297), transcripció (298-304) i estudi gramatical (305-319) del text intitulat *Successió y fets de casa Martí i Ferran, a qui ha succeït casa Duran, i los béns de aquella*, escrit el 1772 per (encàrrec de?) Antoni de Duran i de Bastero, conservat a l'A-CA, *Patrimoniales. Diversos (Múxiga-Ginebreda)*. És un resum de documents relatius a béns familiars, cronològicament ordenats seguint els sucesius hereus.— J. P. E. [6930

Carles MANERA, *Mallorca y el comercio con América, 1730-1830. Por una recapitulación general*, dins «Bolletí de la Societat Arqueològica Lul·liana», XLIV (1988), 239-272.

Aquest article s'encara amb la versió tradicional de dues realitats: primera, la que l'obra dels evangelitzadors del tipus de Juníper Serra hauria estat exclusivament religiosa, però l'autor insisteix que es trobava dins una política colonitzadora ben redefinida pels Il·lustrats borbònics (241-244); segona, la suposició de nul·litat o petitesa del comerç mallorquí amb les colònies americanes pel fet de pertànyer a la corona catalano-aragonesa no correspon a la realitat, car el comerç indirecte, pel camí de Cadis o de les Illes Canàries, fou consistent i pocs es manifestaren interessats a un comerç directe quan se'n veié la possibilitat (256-247); del 1778 al 1803, la producció autòctona representa el 100% dels carregaments que van directes de Mallorca a Amèrica, amb predomini de l'aiguardent

(248); el sector capitalista insular atret per les colònies durant el segle XVIII no pot ésser ni infra ni sobrevalorat (249); però aquest comerç proporcionà beneficis considerables als mercaders que hi participaren, en part pel fet que suprimien intermediaris en el transport (251). Els apèndixs, basats en Sevilla, Archivo de Indias, *Indiferente General*, completat en qualque cas amb l'ARM, *Arxiu Històric*, reg. 6.208, ofereix llista dels carregadors mallorquins de mercaderies amb la mateixa destinació (256-258) i de les sortides d'embarcacions destinades a Amèrica (259-266) i d'arribades de vaixells d'Amèrica (267-269).— J. P. E. [6931

Jaume CASTELLS BERTRAN, *Las ciencias sociales en la biblioteca de Josep Finestres*, dins «Palestra Universitària», 4 (1989), 307-318.

Les pàgines inicials donen notícia de l'existència d'altres tres inventaris de biblioteques cerverines del segle XVIII en l'Arxiu Històric Comarcal, *Fons notarial* (308, nota 2) i recorden les dades bàsiques tant de la biografia com de la bibliografia de Josep Finestres i de Monsalvo (309-310). L'inventari de la seva biblioteca, del 1780, pujava a cinc-cents setanta títols, que l'autor distribueix en dotze seccions, essent les més nombroses les de dret, història i religió, amb 118, 116 i 103 obres, respectivament, i les menys dotades les de geografia i art, amb set, ultra l'apartat de desconeguts, amb cinc (313). Les pàgines 316-317 exposen amb més detall les obres de la secció d'història: de la Roma antiga, de la Catalunya medieval, de la conquesta d'Amèrica, d'alguns estats moderns i d'esdeveniments locals.— J. P. E. [6932

Maria Pilar JOVER SANTIÀ, *L'obra de Jaume Padró i Cots, escultor a Cervera i Manresa (Segle XVIII)* (Col·lecció Tibau IV), Lleida, Virgili i Pagès 1986, 140 pp. i 72 reproduccions fotogràfiques.

Recordades les dades biogràfiques fonamentals de Miquel i de Jaume Padró i Cots (23-26), l'autora presenta les característiques artístiques barroques de llurs obres; dins aquesta descripció trobem reproduït el rebut del 1787 per les figures dels quatre evangelistes i d'altres obres en la cúpula de la capella de la Universitat de Cervera (41) i la taba del rataule de les Santes Espines de Santpedor, del 1773, destruït l'any 1936 (47-48).— J. P. E. [6933

José CHECA BELTRÁN, *El elogio de la lengua española en Capmany*, dins «Revista de Filología Española», LXIX (1989), 131-151.

Del 1773 al 1812 Antoni de Capmany publicà valoracions de la llengua castellana en el context de la polèmica internacional entorn de l'aportació espanyola a la cultura europea, revifada el 1772 per Girolamo Tiraboschi (132). El 1773, Capmany publicava el *Comentario sobre el doctor Festivo...*, on admetia el retard d'Espanya i la necessitat de les llengües europees (133-134); i pronunciava en l'Academia Sevillana els *Discursos analíticos sobre la formación y perfección de las lenguas y sobre la castellana en particular*, confrontant les llengües castellana i francesa; atribuïa a la primera les qualitats de «flexible, rica, armoniosa y dulce, y sobre todo, que tiene la ventaja de poder variar en la composición el orden de las palabras...» (134). El *Teatro histórico-crítico de la elocuencia española, 1786-1794*, era «una decidida defensa del español...» (136), on repetia l'atribució de qualitats, precisant que es trobaven en la llengua parlada pel poble (137-138). El 1798, en el *Comentario sobre la nueva traducción castellana de las aventuras de Telémaco* es manifestava més crític envers el francès i els mals traductors del francès al castellà (139-140; cf. 141-146). De fet, els models de llenguatge per ell proposats eren anteriors al segle XVIII (148).— J. P. E. [6934

Joan MIRALLES i MONSERRAT, *Un receptari de cuina mallorquí del segle XVIII*, dins «Vuitè Col·loqui», 135-148.

El receptari fou aplegat i escrit per l'augustiní Jaume Martí i Oliver, mort l'any 1788 a Felanitx. S'intitula *Olla podrida o el coch instruit en fer aguisados, pastas y confituras...*; seria «recopilació de cuina senyorial i conventual més que de cuina popular» (147). L'autor en presenta nou còpies manuscrites, almenys tres de les quals pertanyen al segle XVIII; una d'aquestes és conservada a Ciutat de Mallorca, Biblioteca March; les altres són de propietat particular i, tretes les tres ja esmentades, copiades durant la primera meitat del segle XIX (135-137). Després d'una biografia de Jaume Martí (137-139), segueixen les pàgines destinades a l'enumeració dels estris de cuina (139-141) i a la dels ingredients esmentats en les receptes (141-144). L'autor subratlla «l'abundància de verbs que indiquen alguna activitat relacionada amb la tècnica culinària» i els enumera (145-146). La llengua «és el català propi de l'època, amb una tendència a la conservació de l'estàndard cancelleresc tradicional» (146).— J. P. E. [6935]

Maria BONET, Rodolf CORTÈS, Rafael GABRIEL, *Un plànol de l'aqüeducte Pont d'Armentera-Tarragona*, dins «Butlletí Arqueològic», 8 i 9 (1986-1987 [1989]), 219-228.

Obra de Joan Antoni Rovira, el plànol de l'aqüeducte, realitzat el 1781 i acompanyat d'explicacions i d'un estudi previ relatiu a la possibilitat de reaprofitament per a la conducció d'aigua a la ciutat de Tarragona, fou encarregat pel metropolità contemporani, i es conserva a Madrid, Archivo Histórico Militar. La seva fiabilitat «és superior a la d'altres plànols actuals» (219). Ací és reproduït (220) i n'és transcrit el text explicatiu (219-228).— J. P. E. [6936]

Armand PUIG i TÀRRECH, *Dues traduccions catalanes dels Psalms en el segle XIX*, dins «Segon Congrés Llengua», 693-698.

Les primeres pàgines de l'article ofereixen informació de l'activitat literària de Pere Marcé i Santaló, de Cornellà de la Ribera, entre el 1782 (*Rituale Elnense*, perdut), el 1785, *Essai sur la manière de recueillir les denrées de la province de Roussillon...*, i el 1788, *Exercitium diurnum parochorum...*; el 1806 publicaria a Barcelona *Los set salms penitencials en versos catalans...* (694-695).— J. P. E. [6937]

Neus FAURA i PUJOL, *Notes sobre la societat «Comunicació literària»*, dins «Misc. Moreu-Rey II», 177-193.

L'autora aplega successivament allò que les històries de la literatura catalana diuen d'aquest grup (178-181), conegut per allò que consta en la portada de *Apologia del idioma català* d'Ignasi Ferreres (178) i allò que ella ha pogut trobar a Barcelona, AHPB i ADB, sobre Josep Barberí, Miquel Pla, Simó Pla, Josep Puiggarí, Joan Ignasi Savall, Josep Antoni Savall i Francesc Surià i Burgada (182-190) i sobre el dit Ferreres, l'escriptor més notable del grup en llengua catalana (183-184), ja que el farmacèutic Josep Antoni Savall escriví en castellà sis textos relatius a la seva professió (189).— J. P. E. [6938]

Josep ROMEU i FIGUERAS, *Poemes inèdits d'Ignasi Ferreres, escriptor del segle XVIII*, dins «Llengua & Literatura», 3 (1988-1989), 121-191.

Darrerament ha estat descobert a Barcelona, AHPB, reg. 6383, un quadern escrit per Carles Barberí (132-133), ací descrit (184-191), en el qual hi ha catorze poesies fins ara desconegudes d'Ignasi Ferreres, del qual són resumides les dades biogràfiques (122-124)

i recordada l'obra ja coneguda; de l'*Apologia de l'idioma català* en diu que suposa la d'Agustí Eura i que influí en la de Josep Pau Ballot (124-128). Tant autor com copista eren membres de la societat «Comunicació Literària» [cf. resum anterior] (128-132). Les noves peces, de temàtica circumstancial i gairebé sempre anecdòtica, contribuiran, almenys, al millor coneixement de la societat esmentada (133-140). El text anotat de les noves catorze poesies ocupa les pàgines 140-184.— J. P. E. [6939]

Pere SANTONJA, *La presència de la naturalesa i la influència de la doctrina estoica en l'«Eusebio» de Pedro Montegón*, dins «Afers», 8 (1988-1989), 441-465.

Aquest jesuïta expulsat publicava a Madrid el 1786-1788 la novel·la *Eusebio*, en la qual exposava una mostra d'educació utòpica sota un instructor, que llegia a l'infant, col·locat en una comunitat de quàquers (455-457), les màximes d'Epictet (443) i li inculcava els ideals d'una vida bucòlica en plena naturalesa, allunyat de les corrupcions de la civilització (450), però inclinat a virtuts humanes de treball manual i de domini propi, d'acord amb la naturalesa i la raó (461), sense referència a la religió ni a la metafísica (459).— J. P. E. [6940]

Antoni SIMÓN TARRÉS, *La població de Catalunya a finals del segle XVIII. El Cens de Floridablanca y el Nomenclátor Diocesano del Obispado de Gerona, contraste y fiabilidad*, dins «Hom. García Martínez», 97-109.

Tot i que el *Cens de Floridablanca* del 1787 era considerat el més fiable, la seva comparació amb el *Nomenclátor de las ciudades, villas, lugares, aldeas y vecindarios del Obispado de Gerona...* del 1790, de l'ADG obliga a revisar el dit judici. El darrer, limitat a les persones de comunió, ha d'ésser augmentat entorn d'un deu per cent corresponent als infants fins als volts dels deu anys, el nombre concret dels quals per als onze anys 1783-1793 és conegut a base dels llibres sacramentals de vint-i-cinc parròquies del bisbat de Girona. El resultat és que el *Cens de Floridablanca* «presenta errors de càlculo por defecto en una proporció mucho mayor de lo que dejaban entrever las estimaciones de Pierre Vilar y de Francisco Bustelo» (104) i que els habitants de Catalunya el 1787 pujaven entre 1.060.000 i 1.370.000. Les darreres pàgines proporcionen les dades demogràfiques de cada parròquia del bisbat de Girona segons l'esmentat *Nomenclátor*.— J. P. E. [6941]

Albert DEROZIER, *La noblesse espagnole devant la France à partir de 1788*, dins «Région - Nation - Europe», 635-645.

A la pàgina 640 hi ha un paràgraf dedicat a la lletra XXVI de les *Cartas marruecas* de José Cadalso, la qual presenta la malgrat tot feble indústria catalana de darreries del segle XVIII com una excepció en el panorama espanyol.— J. P. E. [6942]

Michel BRUNET, *La «Nation Roussillonnaise» face à la grande nation en 1790*, dins «Annales du Midi», 101 (1989), 39-45.

Aquestes pàgines resumeixen el pensament polític de tres opuscles publicats a Perpinyà el 1790: *Adresse de l'Assemblée Générale des Citoyens de la ville de Perpignan à l'Assemblée Nationale*; *Observations de monsieur Terrats...*; i *Premier Discours aux Roussillonnais*, tots tres conservats en els Arxius Departamentals dels Pirineus Orientals. Acceptada la igualtat social introduïda per la Revolució, tots tres coincidien a propugnar que el Rosselló seguís governant-se per les *Constitucions de Catalunya*, que no es toqués la consistència

de les institucions d'Església al país, altrament hom preveia una deserció d'estudiants vers el Principat de Catalunya, i que els tributs seguissin de la mateixa forma.— J. P. E. [6943

Étienne FRENAY, *Els Pirineus Orientals i la Revolució Francesa*, dins «L'Avenç», núm. 129 (gener 1989), 32-34 i 51.

La Revolució i les seves conseqüències introduïren en la vida de la societat catalana del Rosselló canvis radicals, que amb el temps la convertirien en francesa, també de llengua. L'autor exposa tant la situació del 1789 com la dels anys posteriors a base de fragments contemporanis, tant de representants de l'Estat Francès com de rossellonesos. L'autor subratlla la ruptura cultural introduïda per la generació dels anys 1760, permeable als postulats de «les Llums i la Raó» (33); generació que, tot i la contraposició del poble i de la clerecia, col·laboraria en la unificació política i en «fer desaparèixer les restes de barbàrie i enviar instructors a aquests ciutadans que encara no saben parlar la llengua de la llibertat» (34).— J. P. E. [6944

Jean-René AYMES, *L'Espagne et la Révolution Française. Les réponses régionales (Recherche des principaux caractères différenciateurs)*, dins «Région - Nation - Europe», 589-612.

El terç apartat d'aquest article és dedicat a Catalunya (597-604). Per raons de naturalesa diversa, Catalunya era amb Guipúscoa el territori més apropiat per a rebre l'impacte de la Revolució Francesa. Ni a Madrid ni a París no acabaven de veure clar quina seria aquella reacció. De fet, així que l'exèrcit francès penetrà a Catalunya, uns i altres reconegueren primer una idiosincràsia catalana (598) i, usant el català en les proclames destinades al poble, la catalanitat lingüística (599), amb la qual fou cantada en composicions diverses la col·laboració catalana a la defensa d'Espanya. El punt àlgid en l'expressió seria el sometent i el seu reglament del 1794, la catalanitat dels quals, formulada per un castellà, el comte de la Unión, comportava els elements següents: localisme, democratismes i «juntisme» (600). Conseqüència de sometents, miquelets i terços, sorgiren les Juntes de Defensa, que representaren un principi de poder polític català (602-603); la personificació d'aquest nou poder fou l'Assemblea de defensa reunida a Barcelona el gener del 1794; però la proposta de dissoldre el sometent i de crear uns terços nous fou refusada pel general Urrutia i en conseqüència la Junta General dissolta, segurament perquè estava a un pas de voler tenir el poder militar de Catalunya a les seves mans (604).— J. P. E. [6945

Jordi LLIMARGAS i MARSAL, *La Revolució Francesa, «carregada de romanços»*, dins «L'Avenç», núm. 122 (gener 1989), 42-47.

L'autor ha aplegat trenta-dues composicions en vers escrites entre els anys 1792-1795 en llengua catalana, destinades a ésser recitades en públic o a ésser llegides impreses, i les agrupa per llur contingut i finalitat en: atacs globals a la Revolució sobretot pel seu caràcter antireligiós; atacs centrats en fets concrets, com és ara els regicidis, en particular el de la reina de França, fet que influí en les peces del tercer grup, destinades a incitar els catalans a la lluita un cop declarada la que seria coneguda com la Guerra Gran. Hauria estat un gènere literari al servei de l'Estat. Hi ha reproducció d'algunes estrofes de *Ayf dia vuit de maig* i de tres il·lustracions.— J. P. E. [6946

Maike SALORD RIPOLL, *Censura i dinàmica cultural a la Menorca borbònica del segle XVIII*, dins «Randa», 21 (1987 = Cultura i Història a Menorca), 67-82.

Amb la reconquesta hispànica del 1781, Menorca tornà a la jurisdicció de la Inquisició espanyola, la qual es manifestà particularment activa els anys 1789-1792, també a Menorca, tal com demostren els tres bans, datats els anys 1790-1792, conservats a Ciutadella, Arxiu Municipal, ací reproduïts (77-80), com també un edicte inquisitorial del 1797, de Ciutat de Mallorca, Arxiu Diocesà (81-82). En ells es prohibien *La France libre*, *Des droits et devoirs de l'homme*, *Correo de París*, *Publicista francés*, núm. 54, *Observaciones Físicas*, *Historia Natural y Artes* i *Diario de Física de París* del 1790 (71-72). L'autora creu que una de les conseqüències de la nova sobirania hispànico-inquisitorial fou la liquidació de la Societat Maonesa de Cultura, en la biblioteca de la qual més de la quarta part de les obres figuraven a l'*Index* de la Inquisició espanyola (74), i observa que en la biblioteca de Joan Ramis i Ramis, en la qual no mancaven, des del 1781 no n'entrà cap més (75-76).— J. P. E. [6947]

Pilar GISPERT-SAÜCH I VIADER, *Alguns remeis mèdics casolans del segle XVIII (estudi lingüístic)*, dins «Misc. Moreu-Rey II», 251-267.

Els prop de trenta remeis ací transcrits (262-265) es troben en les pàgines en blanc d'un exemplar de la traducció castellana del *Llibre del Prior*, Miquel Agustí, *Libro de los secretos de agricultura...*, pertanyent a l'edició de Barcelona del 1770, escrits per mà de darreries del segle XVIII (254-255). L'estudi lingüístic ocupa la part central de l'article (255-261). Hi ha vocabulari per ordre alfabètic de les malalties i remeis presents en les receptes (265-267).— J. P. E. [6948]

Jaume de PUIG I OLIVER, *A propòsit d'unes llibretes del Baró de Maldà*, dins «Arxiu de Textos Catalans Antics», VII-VIII (1988-1989), 297-299.

La referència del *Calaix de sastre* a un parell de llibretes que el baró hauria portat sempre a la butxaca i la indicació de les composicions que hi eren escrites, porta l'autor a identificar tals escrits amb alguns que es troben en els manuscrits 28 i 85 de Barcelona, Biblioteca de Catalunya, i a subratllar que en la literatura contemporània al Baró hi hauria hagut «una respectable quantitat de textos... que tenen per única finalitat la de fer riure» i que no sembla que ell mateix n'hagués llegida d'altra (298-299).— J. P. E. [6949]

Guillermo CARNERO, *Recursos y efectos escénicos en el teatro de Gaspar Zavala y Zamora*, dins «Bulletin Hispanique», 91 (1989), 21-36.

Quatre de les obres teatrals d'aquest autor foren publicades a Barcelona: la *Comedia Nueva* l'any 1799 per P. Nadal; les altres tres sense data coneguda (*Comedia original en prosa*, *La mayor piedad de Leopoldo el Grande* i *Las víctimas del amor*). Una fou dedicada a *La destrucción de Sagunto*, Madrid 1800 (34-35).— J. P. E. [6950]

Juan ROSSELLÓ LLITERAS, *Tres inventarios de la Cartuja de Valldemosa (S. XIX)*, dins «Boletí de la Societat Arqueològica Lul·liana», XLIV (1988), 223-237.

Encara que els inventaris ací transcrits caiguin fora dels límits cronològics d'ATCA, trobem en el primer, del 1823, relació de llibres ben anteriors, car d'alguns, tant si eren de cant al cor com altres, hom fa constar que són vells, entre aquests quatre volums en foli major, manuscrits, que contenen la *Bíblia* i homilies de Sants Pares; i un llibre manuscrit en pergami, amb *Sermones* de sant Bernat (226-227).— J. P. E. [6951]

José Luis AGUIRRE, *Bibliometría elemental sobre la Literatura Española del siglo XVIII*, dins «Boletín de la Sociedad Castellonense de Cultura», LXVII (1989), 339-342.

Recompte realitzat en el *Manual de Bibliografía de la Literatura Española*, de José Simón Díaz, en el qual les obres publicades entre el 1713 i el 1800 pugen a cent norantanou, de les quals 170 tenen lloc d'impressió: quatre de Barcelona, realitzades per quatre impressors; tres de València, produïdes per dos impressors; i una de Ciutat de Mallorca, obra d'un impressor. Barcelona es començava a destacar davant València i Saragossa (342).— J. P. E. [6952]

Josefina SALORD RIPOLL, *La Renaixença a Menorca: una història (gairebé) impossible*, dins «Randa», 21 (1987 = Cultura i Història a Menorca), 137-149.

Les primeres pàgines presenten les produccions dels anys posteriors a la reintegració de Menorca a la monarquia hispànica, galejada a Madrid també amb obres de teatre com *Las Maboneras* de Ramón de la Cruz i *La toma de San Felipe por las armas españolas*, de Lorenzo Daniel i Antonio Alonso Quadrado (139). Pere Pons i Portella intentà de fer comprendre a les noves autoritats la situació de Menorca: *Noticias de la Isla de Menorca*, del 1782, objectiu al qual contribuí Antoni Roig i Reixart, amb *Reflexiones crítico-apologéticas sobre algunos escritos relativos a la Isla de Menorca y a sus naturales*, potser del 1795 (140-141). Una de les conseqüències de la reconquesta espanyola fou la creació del bisbat el mateix 1795.— J. P. E. [6953]

Coloma LLEAL, *El «Llibre de politigas» i l'evolució de l'antropomímia*, dins «Misc. Moreu-Ray II», 319-336.

El dit llibre destinat a anotacions familiars, de propietat particular, pròpiament abasta els segles XIX i XX, car comença el 1805. Però conté adjunta documentació del segle XVIII, els noms de la qual constitueixen la primera de les tres columnes comparatives dels tres respectius segles en la taula sincrònica de les pàgines 324-336.— J. P. E. [6954]

IV. ESTUDIS SOBRE ARXIVS, BIBLIOTEQUES I MUSEUS

ALEMANYA, ÀUSTRIA I HONGRIA

Karin SCHNEIDER, *Deutsche mittelalterliche Handschriften der Universitätsbibliothek Augsburg. Die Signaturengruppen Cod. I. 3 und Cod. III. 1* (Die Handschriften der Universitätsbibliothek Augsburg 2, 1), Wiesbaden, Otto Harrassowitz 1988, 876 pp. i 16 làmines.

El Cod. III. 1. 2o 12, conté en els ff. 165-226, *Legend sancti Vincencii unssers beilligen vaters...*; i en els ff. 227-245, *Daz püchlein sant Vincenti... von Zunemen und Halt-nüss prediger ordens* [traducció del *Tratatus de vita spirituali*] (169-170); i el Cod. III. 1. 8o 31, f. 35 conté una oració a sant Vicent Ferrer (522).— J. P. E. [6955]

Franz FUCHS, *Bildung und Wissenschaft in Regensburg. Neue Forschungen und Texte aus St. Mang in Stadtamhof* (Beiträge zur Geschichte und Quellenkunde des Mittelalters 13), Sigmaringen, Jan Thorbecke 1989, 140 pp.

El *Catalogus manuscriptorum librorum Bibliothecae Monasterii Sancti Magni*, d'entorn

del 1610, conté d'Arnau de Vilanova, *Aggregator florum medicinae*, «habet quatuor libros super omnes aegritudines, quae in corpore humano nasci possunt, in folio» (44); dos exemplars del *Manipulus curatorum* de Guiu de Montroquer i un *De septem sacramentis tractatus*, «qui videtur idem cum superioribus, in folio» (54); Joan [de Friburg], *Libellus casualium quaestionum, quae in summa Raymundi continentur* (60); de sant Ramon de Penyafort, «natione Cathalani», *Summa de casibus*, *Summula matrimonii*, *Quaestiones et dubia circa missam*, *Summa de sacramentis metrica cum glossa*, *Summae de sacramentis carmina et textus nudus* (67).— J. P. E. [6956]

Richard NEWHAUSER, *Latin Texts with Material on the Virtues and Vices in Manuscripts in Hungary: Catalogue I*, dins «Manuscripta», 31 (1987), 102-115; *Catalogue II*, *Ibid.*, 33 (1989), 3-14.

El primer article presenta un exemplar del segle XV de Guiu de Montroquer, *Manipulus curatorum*, a Esztergom, Főszékesegyházi Könyvtár (Biblioteca de la Catedral), ms. III.179 (112); el segon article en presenta un altre de la *Summula fratris Raymundi* o resum de la *Summa de paenitentia* de sant Ramon de Penyafort realitzada per Adam d'Altersbach (*Summula pauperum*), a Szombathely, Egyházmegyei Könyvtár (Biblioteca del Bisbat), Cod. 6 (11-12).— J. P. E. [6957]

ANDORRA

Guia d'Història Local: Andorra, dins «L'Avenç - Plecs d'Història Local», núm. 128 -21 (juny-juliol-agost 1989), 332-333.

Informació esquemàtica i reduïda a fitxes relativa als Arxius i a la Biblioteca Nacionals d'Andorra, a la Biblioteca Comunal d'Encamp, al Patrimoni Artístic, a l'Institut d'Estudis Andorrans, als comitès andorrans de l'Icom i de Ciències Històriques i a la Societat Andorrana de Ciències.— J. P. E. [6958]

ANGLATERRA

THE BRITISH LIBRARY. *Catalogue of Additions to the Manuscripts. The Blenheim Papers. Part 1: Descriptions. Additional Manuscripts 61101-61710. Additional Charters 76069-76142. Detached Seal CCV.8. Appendices of Printed Items*, Londres, The British Library 1985, VIII i 188 pp.

Aquest primer volum conté breus notícies relatives al contingut de cada un dels volums de les sèries esmentades en el títol, sense indicació concreta d'allò que hom hi pot trobar, notícia que, en canvi, figura en els dos següents volums de taules. Això no obstant, hi ha indicació de l'existència de documentació en llengua catalana en els volums Add. 61511-61513 (101-102) i de la de James Craggs, secretari de l'ambaixada a Barcelona, en l'Add. 61517. En l'apèndix dedicat als impresos que es troben entre la documentació, en figuren dos de publicats per Rafael Figueró a Barcelona l'any 1707, un en català: *Còpia de la real carta... als Diputats y Oïdors de comptes del General del Principat de Catalunya...* i un de publicat segurament a València el 1706 (181-182).— J. P. E. [6959]

THE BRITISH LIBRARY. *Catalogue of Additions to the Manuscripts. The Blenheim Papers. Part 2: Index A - La. Additional Manuscripts 61101-61710. Additional Charters 76069-*

76142. *Detached Seal CCV.8. Appendices of printed Items*, Londres, The British Library 1985, 189-568 pp.

Els fons arxiviàstics ací indicats contenen documentació relativa a la Guerra de Successió i en particular a fets esdevinguts en poblacions dels Països Catalans: Alacant: reunió del consell de la guerra i termes de la seva capitulació el 1709 (198); Almansa i Almenara, dades sobre les respectives batalles (199); Loysius Artaldus, història dels reis de Nàpols dedicada a Ferrante I entorn del 1458 (208); Barcelona, Consell de la guerra el 1708 (222); lletra de Josep Benítez de Lugo al duc de Marlborough, datada a Barcelona el 1709 (234); lletra de Josep Alonso Folch de Cardona, marquès de Guadalest, a la reina Anna d'Anglaterra, 1706 (292-293); llista de consells de la guerra, en la qual, ultra els coneguts, figuren els de València 1706 i 1707 (335); el general Francisco Gaetano y Aragón aprova les condicions de capitulació d'Alacant (441); una quantitat considerable de documentació és presentada sota l'epígraf de *Memorials, accounts, etc., rel. to expenses of Imperial troops in Catalonia* i *Numbers and ranks of recruits for Catalonia*, 1708-1711 (452); Ernest-Louis von Hesse-Darmstadt, anotacions als articles de la capitulació de Lleida el 1707 (507); Guillaume de Kellers, secretari de Carles d'Àustria a Barcelona, lletra a F. B. de Quirós, 1708 (548).— J. P. E. [6960

The BRITISH LIBRARY, *Catalogue of Additions to the Manuscripts. The Blenheim Papers. Part 3: Index La-Z. Additional Manuscripts 61101-61710. Additional Charters 76069-76142. Detached Seal CCV.8. Appendices of Printed Items*, Londres, The British Library 1985, pp. 569-932.

Volum continuació de l'anterior, amb les mateixes característiques. Hi trobem referència arxivística de la documentació següent: croquis de Lleida a vista d'ocell (578; cf. 611); informació relativa a la guarnició i a l'artilleria de Maó el 1706 (604); lletres del degà d'Alacant, Josep A. Martín (*sic!* Martí) al marquès de Monteleón, 1717-1718 (615); lletra escrita per encàrrec de Josep Masió, 1711 (616); correspondència de Francesc Moles 1706-1711 (635); lletres escrites des d'Alacant, Almansa, Barcelona, «Galtau» prop Lleida, Lleida i Tortosa (672); articles de la capitulació de Lleida, anotats per Philippe d'Orléans (689); Josep Ortí, lletra a la reina Anna en nom dels Diputats a Corts de València (689); [...] Penacho, governador de Tortosa, lletra al marquès de Monteleón, 1717 (708); Ramon de Vilana i Perlas, Cartes 1709-1710 (710); presoners de la batalla d'Almansa, 1707; tractat de canvi de presoners a Catalunya 1708 (733); documentació diversa de John Richards, governador d'Alacant (753); dos documents d'Eugene Francis Savoy-Carignan relatius a tropes a Catalunya, el 1708 (786); notícies de vaixells a Alacant i a Mallorca (803-804); documents diversos relatius a l'exèrcit dels aliats a Catalunya i notícia d'un diari parcial de campanya del 1710 (819); documents de l'arxiduc Carles d'Àustria dels anys 1705-1707, alguns dels quals són en català (820-821); notícies sobre les forces militars a l'Aragó i a València i sobre regiments de cavalleria i d'infanteria a Alacant (821-822); correspondència, també en català, de James Stenhope amb Lord Sunderland (831); Guido von Starhemberg sobre tropes aliades a Catalunya (834); lletra de Josep Vicent Torres, secretari dels magistrats valencians, a la reina Anna (863); documents relatius a l'evacuació de les tropes de Catalunya el 1713 (871); documents relatius a les corts, a la Generalitat i als magistrats de València (880; cf. 796); carta dels consellers de Vic a la reina Anna, 1705 (887).— J. P. E. [6961

Joan TORRUELLA I CASANAS, Jeremy N. H. LAWRENCE, *Un projecte d'arxiu informatitzat de textos catalans medievals: algunes normes*, dins «Llengua & Literatura», 3 (1988-1989), 481-506.

Exposició del projecte elaborat pel Departament d'Espanyol i Portuguès de la Universitat de Manchester en col·laboració amb la Universitat Autònoma de Barcelona (481-495), d'acord amb les normes del qual són presentades ací cinc mostres: una poesia de Pere Marc (497-498) i altra de Joan B. de Masdovelles (498-499) i el pròleg de Leonardo Bruni a *Les guerres púniques* en traducció de Francesc Alegre (500-501); després de les quals vénen les indicacions tècniques (502-504) i la bibliografia (505-506).— J. P. E. [6962

BAIX LLOBREGAT

Guia d'Història Local: el Baix Llobregat, dins «L'Avenç. Plecs d'Història Local», núm. 125 / 20 (abril 1989), 40-44.

Informació esquemàtica relativa als arxius: Històric de Cornellà de Llobregat, Històric Comarcal de Sant Feliu de Llobregat, Municipal del Prat de Llobregat; i a les biblioteques: Joan Salvat-Papasseit, Popular de Sant Boi, Popular Can Castells i Milà i Fontanals; sobre els centres d'estudis: Comarcals del Baix Llobregat (cf. també 45), Santjustencs; sobre el Grup d'Estudis i Recerques de Sant Vicenç dels Horts, l'Agrupació de Recerca i Estudis de Sant Feliu; i sobre el Museu del Prat de Llobregat; també hi ha llista dels Arxius Històrics Parroquials (41) i d'altres centres (44).— J. P. E. [6963

BALAGUER

JOAN FARRÉ I VILADRICH, *Arxiu Històric Comarcal de Balaguer*, dins *Guia 3*, 117-157.

Després de la fitxa tècnica de dades actuals i de les notícies relatives a la constitució i vicissituds de l'arxiu, trobem en aquestes pàgines informació dels seus fons, el primer dels quals és el del consell municipal de Balaguer, algunes sèries del qual comencen a darreries del segle XIV (127; el pergami més antic, però, és del 1170, 146-147); remarquem els volums medievals amb còpies de privilegis, 147-149. La documentació d'administració de justícia (150-152) i la notarial, procedent de poblacions diverses (152-155), pertany als segles moderns.— J. P. E. [6964

BARCELONA

Maria-Mercè COSTA, *Un misteri onomàstic al voltant de la infanta Isabel d'Aragó*, dins «Anuario de Estudios Medievales», 18 (1988), 174-180.

L'ACA, *Canc., Perg. de Pere II*, 220, conté els poders atorgats pel rei Dionís de Portugal amb vistes al matrimoni amb la infanta Isabel d'Aragó, filla major de Pere el Gran, futura Reina Santa. Però és escrit amb lletra catalana, raó per la qual no se sap si és l'original o còpia, i tot el text es refereix a «Constança, filla major del rei d'Aragó», la qual també era coneguda amb el nom de Violant. L'autora deixa el problema dels noms en suspens. La transcripció del document ocupa les pàgines 178-180.— J. P. E. [6965

Francisco de MOXÓ Y MONTOLIU, *Cartas reales de Alfonso XI a Pedro IV en el Archivo de la Corona de Aragón*, dins «Anuario de Estudios Medievales», 18 (1988), 275-287.

Regest i localització arxivística de trenta-quatre lletres escrites per Alfons XI de Castella a Pere el Cerimoniós des de l'entronització d'aquest el 1336 fins a la mort del primer el 1350, quatre de les quals el 1851 es trobaven en el dit arxiu i ara són a Saragossa,

Archivo Municipal (276). Dissert s'ocupen de problemes jurisdiccionals o fronterers, setze amb problemes militars entorn de l'Estret de Gibraltar i una és un memorial amb capítols diversos. L'autor assenyala les publicacions que s'han ocupat d'alguna de les dites lletres (277-279). Els registres són a les pàgines 280-287.— J. P. E. [6966]

Jesús CRIADO MAINAR, *Los primeros asentamientos de la Orden de Predicadores en Aragón (c. 1219-1366). Datos sobre la erección y articulación de sus principales dependencias monásticas*, dins «Boletín del Museo e Instituto 'Camón Aznar'», XXXVI (1989), 137-153.

La construcció dels tres convents de Sant Domènec de Saragossa i d'Osca i de Sant Pere Màrtir de Calataiud, i del convent femení de Santa Inés de Saragossa, és ací exposada tant des del punt de mira de les dades cronològiques, com des de l'arquitectònic (aquest darrer amb molts punts de referència catalans). Les primeres són en gran part tretes de Barcelona, ACA, sobretot en allò que afecta intervencions reials, com les que es repetiren durant la guerra dels dos Peres entorn del 1360; una altra font és l'obra de Francisco Diago, *Historia de la provincia de Aragón de la Orden de predicadores*, Barcelona 1599.— J. P. E. [6967]

Luisa María JIMENO ORTUÑO, *Notas históricas sobre la aljama sarracena de Daroca durante el último tercio del s. XIII*, dins «Hom. Sáez», 213-221.

La documentació que serveix de base a l'exposició del tema, ací transcrita, és d'ACA, *Canc.*, reg. Els nou documents són datats entre el 1284 i el 1309.— J. P. E. [6968]

Regina SÁINZ DE LA MAZA LASOLI, *Una elección conflictiva de abadesa en el monasterio de Casbas (1378-1387)*, dins «Hom. Sáez», 479-494.

Elecció complicada per la seva coincidència amb els començos del Cisma d'Occident i per la política d'indiferència de Pere el Cerimoniós, i coneguda per documentació de Barcelona, ACA, d'entre la qual són ací transcrits set documents, datats entre el 1378 i el 1383 (488-494).— J. P. E. [6969]

M. Blanca BASAÑEZ VILLALUENGA, *Jurisdicción de la aljama sarracena de Huesca (siglo XIV)*, dins «Hom. Sáez», 233-242.

Els quatre documents transcrits en l'apèndix (239-242), datats entre el 1361 i el 1398, provenen tots de l'ACA, *Canc.*, reg.— J. P. E. [6970]

Ovidio CUELLA, *La recuperación social en Calatayud y su comunidad en los inicios del siglo XV*, dins «Hom. Sáez», 379-393.

Tota l'exposició de la situació contemporània de Calataiud es basa en documentació d'ACA, d'on també són (*Canc.*, reg., 2392) les ordinacions per a l'administració de la comunitat de Calataiud, promulgades per Ferran d'Antequera l'octubre del 1412 (391-393).— J. P. E. [6971]

Josep Maria MARTÍ I BONET, *Documentació parroquial del Vallès Occidental*, dins «XXXII Assemblea», 61-98.

Presentació dels fons pertanyents a les seixanta-tres parròquies de la demarcació, no-

més nou de les quals posseeixen documentació anterior al segle XIX (62-63; cf. 68), car pels inventaris realitzats a darreries del segle passat, hom sap que en la revolta del juliol del 1936 «un 58% de la documentació desaparegué en pocs dies; més de 2000 volums foren cremats totalment» (65). La documentació conservada és diferenciada en sagramental, notarial i de vida i administració parroquial. Santa Maria de Caldes de Montbui: baptismes, 1719; notarians, s. XV; administració parroquial, 1430 (76-77); Sant Esteve de Castellar del Vallès: administració (Diversorum), s. XIII; pergamins, s. XV (78); Sant Vicenç de Castellbisbal: baptismes-defuncions 1518; notarians, 1434; administració, 1507 (79-80); Santa Engràcia de Montcada i Reixac: notarians 1541 (81); Sant Pere de Rubí: defuncions-comunions 1560; notarians, s. XV; administració (Diversorum), s. XV; pergamins, s. XIII; documentació civil, s. XV (84-86); Sant Pere de Sant Cugat del Vallès: defuncions, 1516; notarians (capbreus) 1422; administració (llibre de fàbrica), 1585; pergamins, s. XIV; documentació civil, 1428 (86-89); Sant Cebrià de Valldoreix: baptismes-defuncions, 1564; notarians 1451; administració, 1620 (89-90); Sant Quirze del Vallès: baptismes, 1606; notarians (capbreus), s. XVI; administració (Diversorum), s. XVI (90-91); Sant Menna de Sentmenat: baptismes, 1545; notarians, 1530; administració (comptes) 1537; pergamins 1210 (91-93); Sant Esperit de Terrassa: baptismes, 1713; notarians, 1333; administració (comptes), s. XVI (93-94); Sant Pere de Terrassa: baptismes, 1610; administració, 1612 (95-96); Ullastrell: defuncions, 1564 (96-97); Sant Martí de Sorbet (Viladecavalls del Vallès): baptismes-matrimonis-defuncions, 1650; administració (fàbrica), 1734 (97-98).— J. P. E. [6972

Sebastià RIERA, Manuel ROVIRA, amb la col·laboració de Maria Dolors FLORENSA, Àlicia GÓMEZ, Maria Glòria PORRINI, Amèlia POVES, Carme RIUS i Carme SOBREVILA, *Institut Municipal d'Història de Barcelona*, dins *Guia* 3, 7-58.

Trobem en aquesta presentació: fitxa tècnica de l'institut, breu història de la institució, serveis i instruments de treball i presentació de cada un dels fons amb les respectives sèries i volums o unitats que constitueixen cada una d'aquestes. Ultra les sèries bàsiques per al coneixement del govern de la ciutat des de la Baixa Edat Mitjana (14-21), cal assenyalar les relatives al Consolat de Mar (21), a la Taula de canvi, al Cadastre (22), als Gremis (24), a l'arxiu del Veguer (24), a l'arxiu notarial (25-26), als pergamins (26), als manuscrits (30-31) i a la biblioteca, amb prop de quaranta-mil unitats impreses a Barcelona des del 1480 (31-33). L'Institut conserva també una desena d'arxius patrimonials (26) i nombre de fons documentals particulars, on no manquen els de personatges del segle XVIII, com són Ignasi i Ramon Llätzer de Dou i de Bassols i Josep Finestres i de Monsalvo (28). Assenyallem la reproducció d'una pàgina del *Llibre verd*, la de la portada de *Memorias històriques sobre la marina...* d'Antoni de Capmany i d'un mapa de Catalunya del 1689.— J. P. E. [6973

Jordi GÜNZBERG i MOLL, *Testamentos del siglo XIV del Archivo Histórico de Protocolos de Barcelona (A.H.P.B.) y su aplicación a la demografía histórica. Estudio archivístico-metodológico*, dins «Acta Historica et Archaeologica Mediaevalia», 10 (1989), 89-98.

L'ACB i l'AHPB són complementaris en el sentit que el primer és ric en testaments anteriors a mitjan segle XIV i el segon ho és a partir de la data esmentada. Els del primer arxiu pertanyen sobretot al fons de la Pia Almoina i foren resumits per Francesc Tarafa, *Inventari de testaments, ordinacions e últimas voluntats...* (89-90). En el segon trobem vint-i-tres volums de testaments de la segona meitat del segle XIV, corresponents a setze notaris (95, nota 18), actualment objecte de buidatge sistemàtic (93-95) amb vistes a la

demografia històrica (bibliografia d'aquest tema, 90-92; presentació de la metodologia, 96-98).— J. P. E. [6974

Marie-Christine DUFRENNE, Gregory GUZMAN & J. B. VOORBIJ, *Une liste des manuscrits du Speculum historiale de Vincent de Beauvais*, dins «Scriptorium», XLI (1987), 286-294.

La llista assenyalava tres exemplars a Barcelona, Arxiu Capitular de la Catedral, cod. 23, 55 i 95 (290), i tres a València, Biblioteca de la Universitat, mss. 44, 381, 393 (294). En canvi, corregeix el catàleg de manuscrits de la Catedral de València en el sentit que el seu cod. 1 no és el *Speculum historiale* sinó el *Doctrinale* (286, nota 3).— J. P. E. [6975

Acte de lliurament a la Biblioteca de Catalunya de les publicacions rebudes els darrers cinquanta anys per l'Institut d'Estudis Catalans per intercanvi amb institucions científiques i acadèmiques i per donació amb l'exposició d'una mostra representativa. Casa de Convalescència 17 de novembre de 1989, Barcelona, Institut d'Estudis Catalans 1989, 32 pp.

El president de l'Institut d'Estudis Catalans (7-11) i el director de la Biblioteca de Catalunya (15-17) parlaren de les relacions entre les dues institucions des dels dos punts de vista. La segona part del fascicle conté la *Relació de les institucions científiques i acadèmiques i les editorials que han tramès publicacions de què l'Institut d'Estudis Catalans fa acte de lliurament a la Biblioteca de Catalunya el dia 17 de novembre de 1989* (21-29), on figuren centenars d'institucions científiques de quaranta estats, moltes de les publicacions de les quals poden relacionar-se amb el nostre camp.— J. P. E. [6976

Montserrat GALERA I MONEGAL, *Les cartoteques*, dins «Ateneu. Revista de cultura», núm. 18 (1989, segon trimestre), 18-22.

Objectiu d'aquestes pàgines és el d'exposar «la funció d'una cartoteca com a centre especialitzat i les seves possibilitats en el camp de l'estudi i de la recerca» i alhora informar dels fons antics conservats en la Cartoteca de Catalunya (18-21), en la secció de l'Institut Municipal d'Història (AHCB) i en la Biblioteca de Catalunya (21), de Barcelona. També són esmentades d'altres institucions de Catalunya que posseeixen fons cartogràfics.— J. P. E. [6977

CASTELLÓ DE LA PLANA

Elena SÁNCHEZ ALMELA, Fernando OLUCHA MONTINS, *Dibujos conservados en el Archivo Municipal de Castellón*, dins «Boletín de la Sociedad Castellonense de Cultura», LXV (1989), 105-152.

La descripció dels dibuixos, esquemes o plànols arquitectònics, conservats en aquell arxiu conté transcripció de les anotacions manuscrites consignades en el mateix dibuix i d'altres textos de l'arxiu que n'expliquen el sentit o origen. Els anteriors al segle XIX són vint-i-un (106-121). Són transcrits en apèndix els *Capítols de la obra se ha de fer en lo hospital de la present vila de Castelló* (124-125, Arxiu Municipal de Castelló, *Papers escadussers*) i reproduïts els dibuixos en les pàgines 126-147.— J. P. E. [6978

CIUTAT DEL VATICÀ

Ambrogio M. PIAZZONI, Paolo VIAN, *Manoscritti Vaticani latini 14666-15203. Catalogo sommario* (Studi e testi 332), Ciutat del Vaticà, Biblioteca Apostolica Vaticana 1989, XXVIII i 306 pp.

L'actual prefecte de la Biblioteca Vaticana, Leonard E. Boyle, defineix aquest llibre «un tentativo di fornire un accesso alle collezioni manoscritte della Biblioteca più rapido di quello permesso dalla serie dei catalogi iniziata nel 1885» (VIII). En allò que ens afecta, troben en el ms. 14675, ff. 100-111, *Ioannis Ioviani Pontani ad Chariteum* (Benet Garret), *De splendore* (9); en el ms. 14691, les actes de presa de possessió del priorat de Sant Pere Gros de Cervera (Segarra) per part del procurador de Vicenç Torrelles, monjo de Ripoll, curial d'Alexandre VI l'any 1502 (15); en el ms. 14784, un fragment del *Breviarium 'De verborum superfluitate'*, potser de Ponç de Lleida (56); en el ms. 14809, un document d'Alexandre VI (69); en el ms. 14881, unes pàgines d'Henri Quentin, en les quals analitza un manuscrit de Serrateix, que conté el martirologi d'Abdó de Viena (113); ms. 14883, del mateix autor, transcripció del martirologi de Florus de Lió, amb col·lació dels seus diversos manuscrits (114; cf. també ms. 14884 i 14890, 115 i 118).— J. P. E. [6979

Louis DUVAL-ARNOULD, *Les conseils remis à Jean XXII sur le problème de la pauvreté du Christ et des apôtres. (Ms. Vat. lat. 3740)*, dins «Miscellanea Bibliothecae Apostolicae Vaticanae», III (Studi e testi 333), Ciutat del Vaticà, Biblioteca Apostolica Vaticana 1989, 121-201.

Presentació de les característiques codicològiques i inventari dels textos que integren aquest recull, entre els quals trobem els d'Alfred Gonter, lector de Sant Francesc de Barcelona (137) i de Jeroni Català o de Catalunya (140). Cada presentació conté fitxa del text, indicacions d'edició o d'esments, resum biogràfic de l'autor i bibliografia específica.— J. P. E. [6980

Kerry E. SPIERS, *Four Medieval Manuscripts on Evangelical Poverty. Vaticanus latinus 3740 and its Copies*, dins «Collectanea Franciscana», 59 (1989), 323-349.

Presentació del volum Vat. lat. 3740, del qual deriven el de la mateixa biblioteca, Chigi A.VII 222 (326-327), el de Madrid, Biblioteca Nacional, ms. 4165 (327-328) i el de Venècia, Biblioteca Nazionale San Marco, Zanetti lat. 142. (329-330). Les línies dedicades al text d'Alfred Gonter es troben a la pàgina 331, 6, i les relatives al de Jeroni Català o de Catalunya a la 332, 9.— J. P. E. [6981

CORNELLÀ DE LLOBREGAT

Joan FERNÁNDEZ I TRABAL, *Arxiu Històric de Cornellà de Llobregat*, dins *Guia 3*, 273-287.

Arxiu de constitució molt recent, el seu fons municipal comença el segle XIX. Recau, en canvi, en el camp d'ATCA l'arxiu patrimonial Mercader/Bell-lloc format per 1.532 pergamins, el primer dels quals és datat el 1147, i per sis sèries de documentació en paper (277-281).— J. P. E. [6982

ESPANYA

Vicenta CORTÉS ALONSO, *Documentación medieval en el fondo de Patronato del Archivo His-*

tórico Nacional, dins «Anuario de Estudios Medievales», 18 (1988), 3-10.

Encara que dedicat bàsicament a la Corona de Castella, marginalment proporciona notícies genèriques de fons relatius al Patronat Reial sobre esglésies de Països Catalans amb indicació del número o, quan es tracta dels diversos regnes, del nombre global de lligalls que s'hi refereixen (7 i 10).— J. P. E. [6983]

Augusto QUINTANA PRIETO, *Los francos en Villafranca del Bierzo*, dins «Anuario de Estudios Medievales», 19 (1989), 105-118.

L'examen de la documentació del Archivo Diocesano de Astorga relativa a la població esmentada en el títol per als anys 1150-1250 ha revelat la presència de pobladors provinents de gairebé tots els països d'Europa, entre els quals hi ha sis catalans qualificats de tals (115), i possiblement algun més en la llista d'indeterminats (117).— J. P. E. [6984]

Angel GÓMEZ MORENO, *Manuscritos medievales de la Colección San Román (RAH)*, dins «Hom. Simón Díaz», 321-328.

La col·lecció pertany a la Reial Acadèmia de la Història de Madrid. El ms. 45 és un aplec d'*Establiments i ordinacions de la ciutat de València*, del 1424 a mitjan segle XV (323); el ms. 47, ff. 59-60, conté un fragment del *Llibre de l'art de menescalia* de Manuel Dieç en traducció castellana (324); i el ms. 56 conté les *Ordinacions de batalles* de Pere el Cerimoniós, en català i aragonès, i el *Furs de València* relatius al mateix tema (325).— J. P. E. [6985]

Gregorio de ANDRÉS, *La valiosa colección de códices del conde de Guimerà en la Biblioteca Nacional*, dins «Hom. Simón Díaz», 47-54.

Llista de seixanta-set volums manuscrits, propietat de Gaspar Galceran de Castre-Pinós, integrats en la Biblioteca Reial (ara Nacional) de Madrid l'any 1735. Els següents consten escrits en llengua catalana: *Llibre dels àngels* de Francesc Eiximenis (actual ms. 62); *Tròtula (de medicina)* (ms. 3355); *Scala Dei* de Francesc Eiximenis (ms. 92); Matfré Armengau, *Breviari d'amor* (ms. Res. 203); Francesc Tarafa, *Crònica de Catalunya* (ms. 1180); Raimondo di Capua, *Vida de Santa Caterina de Siena* (ms. 8214), Or Premonstratenc, *Història d'Orient* (ms. 2452); *Història d'Aragó, de Rasal* (ms. 1814); *Història de Grecs i Troians* (ms. 1523); *Flos mundi* ([ms.] 865); *Secrets d'Aristòtil* (ms. 1474); Sèneca, *Comèdies* (ms. 14704); i Àusiàs Marc, *Obres* (ms. 3695).— J. P. E. [6986]

Gregorio de ANDRÉS, *La colección de códices del convento de Santo Tomás de Ávila en la Biblioteca Nacional. Su identificación*, dins «Hispania Sacra», 41 (1989), 105-128.

Ja en la introducció, l'autor subratlla l'abundància de volums de procedència catalana, però només n'assenyala nou (109). En realitat serien els vint-i-un o vint-i-dos següents: uns *Commentarii in libros Physicorum Aristotelis...*, copiats a València per Benet Fàbregues el 1460 (116, n. 26: actual 9018); *Valerius Maximus scriptus per Petrum Pere...* (116, n. 27: actual 8834); Guidonis de Columna, *Historia Troiana* fet copiar el 1399 a París per Berenguer de Poblet (116, n. 31: actual 8819); Guillem de Vallseca, *Apparatus* (118, n. 79: actual 695); Arnau de Vilanova, *De medicina* (119, n. 110: actual 3370); i *De considerationibus universalibus...* (119, n. 114: actual 3371); Ramon de Penyafort, *Summa de casibus abbreviata* (119, n. 116: actual 168); Joan Mir copiava les *Quaestiones libri de anima* de Joan Buridan (120, n. 126: actual 9098); Joan Marbres, *Quaestiones super I Physicorum* (120, nn. 130 [?] i 140: actuals 4230 i 2014); Pere Tomàs, *Quaestio-*

nes formalitatum (120, n. 131: actual 2016); Ramon de Penyafort, *Summa* (120, n. 137: actual 235); Ramon de Penyafort, *Excerptiones de Summa de casibus* (121, n. 167: actual 866); Avicenna, *De viribus cordis*, traduït per Arnau de Vilanova (121, n. 177: actual 3058); Arnaldi de Villanova *Super Avicenna* (122, n. 211: actual 1789); Guiu de Montroquer, *De institutione neophytorum* (124, n. 272: actual 101); Antoni Ricard, *De gradibus et de bona habitudine* (124, n. 282: actual 3366); Joan d'Aragó, *Constitutiones Tarraconenses* (124, n. 283: actual 737); Ramon de Penyafort, Francesc Rufaça, *Summa de paenitentia; Constitutiones Barcinonenses* (125, n. 296: actual 89); sant Vicent Ferrer, *Suppositiones terminorum* (125, n. 299: actual 3368); Francesc Ermengol, *Ars punctuandi* (126, n. 331: actual 9010); i Pere Tomàs, *Quaestiones logicales* (126, n. 343: actual 2017).— J. P. E. [6987]

Gregorio de ANDRÉS, *Los manuscritos del académico y erudito Juan Isidro Fajardo en la Biblioteca Nacional*, dins «Hispania», XLIX (1989), 525-549.

Cortesà de la primera meitat del segle XVIII, la millor part de la seva biblioteca fou adquirida per la Reial l'any 1741 (538). Gregori Maians era informat de l'espera dels sarrons plens de llibres ja a la Biblioteca (539). Tres dels manuscrits són catalans: Pere Tomich, *Crónicas de Aragón y Cataluña* (543, núm. 33; actual ms. 1896 de la BN); un *Diario de las guerras de Cataluña 1640-1642* (544, núm. 75; actual ms. 2337); i Antonio Aguilar y Acuña, *Casa de Castro, Pinós y otras* (546, núm. 151; actual ms. 8369).— J. P. E. [6988]

Trevor J. DADSON, *La biblioteca de una madrileña de clase acomodada del siglo XVII: la de doña Francisca de Paz Jofre de Loaysa* (+ 1626), dins «Hom. Simón Díaz», 207-216.

Entre la cinquantena d'obres hi havia els cinc volums de Juan de Pineda, *Los treinta libros de la monarquía...*, Barcelona, Jaume Cendrath 1594 (210) i el de Tomás Tamayo de Vargas, *Flavio Lucio Dextro Caballero Español de Barcelona*, Madrid 1624 (214).— J. P. E. [6989]

Julián MARTÍN ABAD, *Los manuscritos bibliográficos de la Biblioteca Nacional*, dins «Hom. Simón Díaz», 439-450.

Hi ha dues obres de Francesc Martí Grajales, *Ensayo de un diccionario biográfico y bibliográfico de los poetas que florecieron en el Reino de Valencia hasta el año 1700* (mss. 21.094-21096) i *Ensayo de una bibliografía valenciana del siglo XVIII...* (mss. 21.201-21.207 [vegeu la secció de recensions d'aquest volum]); i una de [Manuel Jiménez Catalán], *La imprenta en Lérida. Ensayo bibliográfico* (mss. 21.192-21.200).— J. P. E. [6990]

Catálogo general de incunables en bibliotecas españolas coordinado y dirigido por Francisco GARCÍA CRAVIOTTO. Tomo I: A - M. Tomo II: N - Z e Índices. Madrid, Dirección General del Libro y Bibliotecas, 1989, XLII i 644, 768 pp i 32 pàgines de reproduccions no numerades.

Els incunables són presentats per estricta ordre alfabètic d'autors o de títols en tractar-se d'obres sense nom d'autor. Poden recaure en el nostre camp llibres d'autors catalans, o d'autor no català impresos en Països Catalans o actualment conservats en fons de les nostres terres. Trobem exemplars dels següents autors nostres: *Summula de sacramentis de Summa Raymundi*, de mestre Adam (nn. 27-29); *Adoració de Jesús Crucificat*, València

1494 (n. 31); Lluís Alcanyis, *Regiment preservatiu e curatiu de pestilència* (n. 229); Francesc Alegre, *Passió de Jesucrist* (n. 233); Alexandre VI (nn. 234-239); Antoni Andreu (nn. 341-354); Arnau de Vilanova (nn. 578-585); *Art de bé morir, Confessionari breu* (n. 596); Avicenna, traduït per Arnau de Vilanova (nn. 660-665, 667 i 3671); Avicenna, traduït per Ermengol Blasi (n. 668); Arnau de Soler (n. 674); Joan Bassols (n. 870); Joan Boix (n. 1137); *Breviarium Ilerdense* (n. 1192); *Breviarium Tarraconense* (n. 1202); *Breviarium Urgellense* (n. 1206); butlles en català (nn. 1282, 1290, 1291, 1300, 1301, 1302-1315, 3941-3942); Francesc Carroç Pardo de la Casta (n. 1492); Pere de Castrovol (nn. 1501-1508); *Tractat breu de confessió* (n. 1732); *Cordial del ànima* (n. 1771); *Capítols i actes de la cort primera de Barcelona* (n. 1938-1939); *Constitucions i actes de la segona cort...* (n. 1490-1492); Pere Deguí (nn. 2051-2058); Guillem Despuig (n. 2060); Ferrando Díez (n. 2096); Manuel Díez (nn. 2097-2098); Pierre Dorland (n. 2186); Francesc Eiximenis (nn. 2262-2274); Joan Esteve (n. 2326); Nicolau Eimeric (n. 2373); Bernat Fenollar (n. 2401); *Flors de virtuts* (nn. 2444-2445); *Furs e ordinacions del regne de València* (n. 2527); *Furs nous del regne de València* (nn. 2528-2529); Jeroni Fuster (n. 2530); *Gamaliel* (n. 2557); Bernat de Granollacs (nn. 2689-2692); Mossèn Gras (n. 2693); Guiu de Montroquer (nn. 2771-2785); *Hores de la Setmana Santa segons lo ús del Arxabisbat de València* (n. 2967); Miquel Pérez (n. 3023); Joan Jaume (nn. 3081-3082); *Flos sanctorum romançat* (nn. 3110-3111); Jaume Janer (n. 3153); García Jiménez de Cisneros (nn. 3181-3183); Joan Marbres o Canonicus (nn. 3205-3208); Joannes Grammaticus (n. 3219); Flavi Josep (n. 3244); *Lo cartoixà* (nn. 3602-3606); *Llibre del consolat de mar* (nn. 3629-3630); Joan Llopis (n. 3631); Felip de Malla (nn. 3732 i 3733); Joan de Margarit (n. 3824); Joanot Martorell (nn. 3871-3872); Bartomeu Mates (n. 3884); Joan de Miravet (n. 3958); *Missale Barcinonense* (n. 3960); *Missale Tarraconense* (n. 3985); *Missale Valentinum* (n. 3988); *Missale Vicense* (n. 3989); Mossè ben Nahman (n. 4034). El segon volum conté fitxes de: *Obra a labors de sant Cristòfol* (n. 4157); *Obres o trobes en labors de la Verge Maria* (n. 4158); *Història de las amors e vida del cavaller Paris e de Viana* (n. 4294); Jeroni Pau (nn. 4310-4311); Pere Pasqual (n. 4400); Miquel Pérez (n. 4413); Jaume Pérez de València (nn. 4415-4417); Francesc Prats (n. 4758); *Lo procés de les olives* (n. 4781); *Psaltiri arromançat per Joan Roïç de Corella* (n. 4809); Ramon Llull (nn. 4838-4849); *Regimen sanitatis Salernitanum cum expositione Arnaldi de Villanova* (nn. 4874-4882); Joan Roïç de Corella (n. 4945); Joan Roig (n. 4946); Ramon de Sibiuda (n. 4986); Francesc de Santcliment (n. 5115); *Sentència en la qüestió entre los senyors de remença e los pagesos...* (n. 5220); *Sentència sobre les diferències per causa de les turbacions...* (n. 5221); *Sentència donada per lo rey Jaume I sobre les delmes e primícies del regne de València* (n. 5222); Pere Tomic (n. 5654); Alfonso de la Torre (n. 5691); Gaspar Torrella (n. 5692); Jeroni Torrella (n. 5693); *Tractat de prenosticació de la vida natural dels homes* (n. 5712); *Translat de la sentència dada per los inquisidors de la ciutat de Àvila contra Benet Garcia...* (n. 5723); *Usatges de Barcelona e Constitucions de Catalunya* (n. 5954); Miquel Veri (nn. 6016-6019); Francesc de la Via (n. 6056); sant Vicent Ferrer (nn. 6057-6071); Bernat Vilanova (n. 6088); Isabel de Villena (n. 6091); Narcís Vinyoles (n. 6106). I en la secció d'addicions: Pere Deguí (n. 6240); Guiu de Montroquer (n. 6244); Jaume Janer (n. 6252). I en la secció de postincunables (impressions que han estat considerades incunables, però són dubtoses o incertes): Antoni Andreu (n. 23); *Butlla a favor de Montserrat* (n. 68); Guillem Pere Comas (n. 81); *Capítols atorgats al estament eclesiàstic* (nn. 88-89); *Formularium contractuum secundum practicam regni Valentiae* (n. 111); Arnau de Vilanova (n. 164); Bartomeu Mates (n. 169); Ramon Llull (n. 221); *Regimen sanitatis Salernitanum cum expositione Arnaldi de Villanova* (nn. 223-226); Joan Roïç de Corella (n. 231); *Sentència en la qüestió entre los senyors de remença e los pagesos...* (nn. 236-237); *Sentència sobre les diferències per causa de les turbacions passades...* (238-239); Gaspar Torrella (n. 256);

sant Vicent Ferrer (n. 262). La primera de les taules és la de llocs d'impressió, per estats. En l'estat espanyol trobem Barcelona (442-445), Girona (447), Lleida (447-448), Montserrat (448), Perpinyà (449), Sant Cugat del Vallès (451), Tarragona (454), València (455-457) i Valldemossa (457), seguida de la d'impressors i d'editors (581-621), de l'onomàstic i topogràfic (623-648), d'una taula selectiva de títols d'obres (649-667) i de la taula de matèries d'obres anònimes (669-672). El volum s'acaba amb la taula de correspondències entre aquest inventari i d'altres repertoris d'incunables (673-766). Les làmines finals reproduïxen pàgines de volums diversos.— J. P. E. [6991

María José PORRO HERRERA, *La biblioteca de la Facultad de Veterinaria de Córdoba: sus fondos bibliográficos de los siglos XVII y XVIII*, dins «Hom. Simón Díaz», 529-559.

Llista cronològica d'edicions, en la qual figuren: Pedro García Conde, *Verdadera albeysteria...*, Barcelona, Josep Giralt 1734 (533); Salvador Montó i Roca, *Sanidad del caballo...*, València, Josep Estevan Dolz 1742 (534); Narcís Peyrí, *De febribus*, València, Josep Estevan 1784; Domènec Vidal, *Tratado de las enfermedades de ojos...*, Barcelona, Carles Gibert 1785 (548); Jaume Bonells, *Perjuicios que acarrearán... las madres que rebusan criar a sus hijos...*, Madrid 1786 (548-549); Josep Masdevall, *Relación de las epidemias...*, Madrid 1786 (549); *Manual teórico-práctico de las operaciones de cirugía...* compuesto por los maestros [de l'Escola de Ciutat de Mallorca], Barcelona, Carles Gibert 1793 (551); Antoni Corbella i Fontdevila, *Disertación médico-quirúrgica...*, Madrid 1794 (551-552); *Tratado de las enfermedades más principales...*, Madrid 1795 (552) i *Tratado médico teórico-práctico sobre las enfermedades internas...*, Madrid 1797 (553); i Benet Baïls, *Tratado de la conservación de la salud...*, Madrid 1798 (554).— J. P. E. [6992

Darío BALEA MARTÍNEZ, *Impresos de la biblioteca del Seminario de Mondoñedo (4). (Siglo XVI - 1561-1580)*, dins «Estudios Mindonienses», 4 (1988), 557-606.

Les obres que cauen en el nostre camp són: Arnau Albertí, *De agnoscendis assertionibus Catholicis et Haereticis tractatus*, Roma 1572; Josep Anglès, *Flores Theologicarum Quaestionum in Quartum Librum Sententiarum*, Càller 1575; Edmundus Auger, *Catechismo o Suma de la Religión Christiana*, traduït per Llorenç Palmireno, València 1565; Tomàs de Vilanova, sant, *Contiones Sacrae...*, Alcalá de Henares 1572 (exemplar repetit); Vicenç Ferrer, sant, *Sermones aestivales cum annotationibus Damiani Díaz*, Anvers 1570.— J. P. E. [6993

M. ROSARIO VALENZUELA MARCO, JUAN VILLALBA SEBASTIÁN, *Relación de libros del Fondo Antiguo del Museo Provincial de Teruel: Colección Satoca*, dins «Teruel», núms. 77-78 (1987), 353-402.

Troben exemplars d'Isidoro de Antillón, *Cartas... sobre la antigua legislación municipal de las ciudades de Teruel y Albarracín*, València 1799 (355); Jerónimo Blancas, *Coronaciones de los serenísimos reyes de Aragón*, Saragossa 1585 (356); Francisco Celma, *Historia verídica del Santísimo Misterio de Aguaviva*, València 1762 (357); Manuel Mariano Ribera, *Centuria primera... de la Merced*, Barcelona 1726; Joan Francesc Masdú, *Historia crítica de España*, Madrid 1787 (360); i Juan Yagüe de Salas, *Los Amantes de Teruel*, València 1616 (362).— J. P. E. [6994

ESTATS UNITS D'AMÈRICA

Thomas H. BESTUL, *An Unrecorded Manuscript of the Summa de poenitentia of Raymond of Pennaforte*, dins «Manuscripta», 32 (1988), 206-207.

El volum pertany a la Biblioteca de la Universitat de Nebraska. És incomplet, car només consta de dos plecs amb un conjunt de vint folis i correspon al text de les pàgines 1-95 de l'edició de Roma 1603. De més a més, el text és abreujat, el volum és de tamany manual destinat a ús particular, la còpia és francesa de la segona meitat del segle XIII i seria l'únic exemplar d'aquella *Summa* en les biblioteques de Nord-Amèrica i del Canadà [però no és l'únic].— J. P. E. [6995]

Joseph L. LAURENTI, Alberto PORQUERAS MAYO, *La colección hispánica (siglo XVI) de ediciones colonienses en la Biblioteca de la Universidad de Illinois*, dins «Hom. Simón Díaz», 405-418.

Hi trobem: [Pseudo-] Ramon Llull, *Mercuriorum liber* i d'altres obres alquímiques, edició del 1567 (414-415); Benet Perera, *De magia. De observatione somnorum* [sic!],..., del 1598 (415); Joan Lluís Vives, *De disciplinis*,..., 1586; *Linguae latinae exercitatio*, 1544 i 1594; i *Ad veram sapientiam introductio*, 1578 (417-418).— J. P. E. [6996]

FRANÇA

Julia C. SZIRMAI, *Un manuscrit redécouvert de la 'Bible anonyme' du XIIIe siècle*, dins «Revue de Linguistique Romane», 53 (1989), 435-442.

Presentació del manuscrit de París, BN, f. fr. 12552 i en particular de la *Histoire Sainte en vers*; el volum conté en els seus 270 primers folis una traducció francesa del *Blaquerne* de Ramon Llull (436). Aquest volum és bessó del fr. 763 de la mateixa biblioteca.— J. P. E. [6997]

Denise HILLARD, *Catalogues régionaux des incunables des bibliothèques publiques de France. Volume VI. Bibliothèque Mazarine*, París, Ministère de la Culture et de la Communication 1989, 704 pp.

La dita biblioteca posseeix els següents incunables que recauen en el nostre camp: Adam d'Aldersbach, *Summula cum glossa et cum commento* de la *Summa* de s. Ramon de Penyafort (37); Antoni Andreu, *Quaestiones super XII libros Metaphysicae* (58, dues edicions); *Arcana medicinae*, que enclou el *De arte cognoscendi venena* d'Arnau de Vilanova (72); l'*Articella*, edició de Francesc Argelagués (81-82); Avicenna, *De viribus cordis*, traducció d'Arnau de Vilanova (93, tres edicions); Arnaldus de Solerio, *Repetitio super capitulo «Si pater filium»*... (94); Bernat de Fenollar, *Lo procés de les olives* i Jaume Gassull, *Lo sompni de Joan Joan* (216); s. Vicent Ferrer, *Sermones* (217, dues edicions) i pseudo-Vicent Ferrer, *De fine mundi* (217); Florus de Lió, *Expositio divi Augustini in omnes Pauli epistolas* (221); Pere Garsias, *Determinationes magistrales contra conclusiones Johannis Pici Mirandulae* (232); Guiu de Montroquer, *Manipulus curatorum* (248-249, vuit exemplars); Joan Jaume, *Regimen contra pestilentiam* (282, dos exemplars); Ramon Llull, *Ars generalis ultima; De laudibus beatissimae Virginis Mariae*...; *Quaestiones dubitabiles super quatuor libros sententiarum* (316-317); Mossé ben Nahman, *Commentarium in Pentateucum* i *Epistola ad filium suum* (en hebreu) (350); *Lo psaltiri*, traducció de Bonifaci Ferrer, edició de Jaume Borrell (412); Ramon de Sabunde, *Theologia naturalis* (418, dos exemplars); Gaspar Torrella, *Dialogus de dolore in pudendagra*...; *Tractatus cum consiliis*...

(477, dos exemplars del darrer). És reproduïda la portada de *Lo sompni de Joan Joan* (509).— J. P. E. [6998]

GIRONA

Carlos CID PRIEGO, *El caballero y la serpiente, iconografía y origen remoto de una miniatura singular del «Beato» de Girona*, dins «Annals de l'Institut d'Estudis Gironins», XXX (1988-1989), 99-139.

Escrit l'any 975 en terres de Lleó, l'actual *Beatus* gironí té en el f. 134v la miniatura d'un genet que no encaixa amb el tema del context. Per a l'autor fou la manera d'omplir un buit originat per una errada. L'autor es pregunta per l'origen; l'immediat és la figura d'Herodes del mateix *Beatus* (111); més llunyà podria ésser «un còdice sirio, si se confirmara con seguridad que esta miniatura se encontraba en él» (132). El *Beatus* copiat a Girona i ara a la Biblioteca Nazionale de Torí reproduceix la mateixa miniatura.— J. P. E. [6999]

JOSEP MATAS I BALAGUER, *Arxiu Històric de Girona*, dins *Guia 3*, 59-115.

Institució nada dins el marc de la unitat polític-administrativa que és la província, els fons que recauen en el nostre camp són de procedència diversa, com és ara el notarial, on es troben manuals del 1260 de Castelló d'Empúries, del 1279 de Peralada i del 1311 de Girona (72-78). La documentació de la Comptadoria d'Hipoteques pertany al segle XVIII i següents (79-85) i sembla particularment important la de l'Hospital de Santa Caterina i la d'altres institucions benèfiques (95-98). Assenyalam encara la de la Comunitat de preveres de Santa Maria de la Bisbal (102-103), la col·lecció de més de set-cents pergamins (104) i la bibliografia de les pàgines finals (106-115).— J. P. E. [7000]

JOSEP M. MARQUÈS [I PLANAGUMÀ], *Arxiu Diocesà de Girona. Una etapa*. Llinard de Modest PRATS (Col·lecció Sant Feliu 8), Girona, Arxiu Diocesà 1989, 70 pp.

Aplec dels informes relatius a les vicissituds anyals de l'arxiu esmentat, corresponents als anys 1980-1988 (12-41), completats amb vint-i-sis documents, datats entre el 1981 i el 1989, adreçats durant aquests anys a autoritats eclesiàstiques diverses, relatius a problemes de l'arxiu i a la seva utilització (42-67). La part informativa permet d'endevinar la feina persistent de recuperació, conservació, ordenació i utilització dels materials duta a terme durant els anys esmentats, treball, fins on ha estat possible, presidit per la voluntat de «reconstruir antics arxius i sèries» (8), dins el qual el lector és informat de la condició amb la qual hom ha fet utilitzables els fons de pergamins. Les darreres pàgines ofereixen llista de les publicacions de l'autor (68-70).— J. P. E. [7001]

JOSEP M. MARQUÈS [I PLANAGUMÀ], *Impresos forenses de la biblioteca del Seminari Diocesà de Girona (1604-1878)*, dins «Annals de l'Institut d'Estudis Gironins», XXX (1988-1989), 389-430.

L'autor limita aquesta aportació als impresos no destinats a circulació pública i als que fan referència a poblacions del bisbat de Girona; per la seva banda, l'autor ha resumit el contingut de l'imprès, quan aquest no era visible pel títol (390). En general, són exposats tant els aspectes de fet com els de dret dels afers objecte de contrast, en general en llatí abans de Felip V, després en castellà, i només deu en català (391), tots estampats en impremtes barcelonines si van destinats a la Reial Audiència; vuit consten estampats

a Girona (392). Pledejaven tant institucions com particulars i la causa més generadora de plets eren les successions testamentàries (393). Ultra la Rota Romana i la Reial Audiència de Catalunya, trobem el tribunal de la Cúria Eclesiàstica de Girona i el Tribunal de Contencions de Catalunya, sense que manquin arbitratges. Els dos-cents vint-i-nou primers impresos pertanyen als segles XVII i XVIII (395-429) i només sis al XIX.— J. P. E. [7002

Pere GIERE I RIBAS, *Arxius patrimonials per a la història agrària*, dins «Revista de Girona», XXXV (1989), 401-406.

Tal com han demostrat estudis recents, els arxius patrimonials permeten dos nivells d'anàlisi: el de les relacions familiars i patrimonials i, a través d'aquestes, el de la comunitat pagesa. La família sol ésser el centre del patrimoni i la documentació fa palesa la forma com el successiu enllaç de les generacions és pensat a l'interior de la casa en funció de la perpetuïtat i de l'engrandiment del patrimoni (403); també permet de percebre en un cas concret allò que ha estat problema per a tota una comunitat: exigència d'allotjaments, de delme de nous conreus, successió d'èpoques bones i de dolentes, com les guerres, que graven perillosament el patrimoni fins a fer necessària qualche amputació, ascensió o davallada de famílies.— J. P. E. [7003

HOLANDA

Christine van WIJNBERGEN, Hartmut ZAPP, *Verzeichnis kanonistischer Handschriften in den Niederlanden* (Forschungen zur Kirchenrechtswissenschaft 3), Würzburg, Echter Verlag 1988, 448 pp.

A Cuyk, Klosterbibliothek Kreuzherren (KK 52), trobem un exemplar del *Manipulus curatorum* de Guiu de Montroquer (31), repetit a Utrecht, Universitätsbibliothek 208 i 209 (262-263); a 's-Graavenhage, Museum Meermano-Westreenianum (MMW 10 C 18), Adam Teutonicus, *Summula ad Summam de poenitentia Raymundi* i *Quaestiones ad Summam de poenitentia* (61; un altre exemplar de la primera obra, amb gloses, es troba a Kampen, Gemeentearchief [GA 207], 88; a Leiden, Universitätsbibliothek [BPL 182], 103; en la mateixa biblioteca [UB D'Ablaing 18], 121, amb un comentari a la mateixa obra; encara UB D'Ablaing 36, 135); l'obra bàsica, la *Summa de poenitentia* de sant Ramon de Penyafort es troba a Groningen, Universitätsbibliothek, 21 (68), a Leeuwarden, Provinciale Bibliotheek Friesland 587 (90), a Leiden, Universitätsbibliothek, Meyers 6 (137), a Utrecht, Universitätsbibliothek 627 (277) i 628 amb els comentaris de Guillem de Rennes (278); a Utrecht, Rijksmuseum Catharijneconvent 89, trobem l'extracte *Summa brevis quomodo poenitens debet remitti ad superiorem* (250); Leiden, Universitätsbibliothek BPL 1997, conté les *Notae ad Poenitentiale Romanum* d'Antoni Agustín (108); i Utrecht, Universitätsbibliothek 614, ff. 85-87, el *Breviarium iuris canonici* de Pere de Lleida (274).— J. P. E. [7004

ITALIA

Giovanina CASAGRANDE, Antonella D'ALESSANDRO, Silvia GIGANTE, *Assisi. Biblioteca del Convento di S. Francesco. Fondo moderno* (Inventari dei manoscritti delle Biblioteche d'Italia CIV), Florència, L. Olschki 1988, 170 pp.

El ms. 19 conté dues obres del [Pseudo] Ramon Llull, *Compendium metallorum transmutationis...*, als ff. 68-86; i *Processus quem in suis libris hinc inde descripsit, praesertim in Testamento Novissimo*, ff. 86-113 (18); el ms. 77 altres dues obres alquímiques pseu-

do-lul-lianes: *De lapide philosophorum Raimundi Lulli*, ff. 147-155; i *Expositio textus lapidis philosophorum*, a continuació (42); el recull del ms. 159 conté al començament l'escrit de Francesc Esquerrer, *Libelli cuiusdam... integra atque integerrima crisis*, ff. 2-173 (83).— J. P. E. [7005]

Anna Maria COMPAGNA PERRONE CAPANO, *L'interès del català per a l'estudi de la situació lingüística de la Itàlia meridional en el segle XV*, dins «Segon Congrés Llengu», 31-42.

La primera part de l'article informa dels fons de les seccions i sèries de l'Archivio di Stato de Nàpols, on es conserva documentació dels cinquanta anys centrals del segle XV redactada en llengua catalana, sobretot la del reial patrimoni, mestre racional i cancelleria, amb indicació d'aquelles unitats que ja han estat publicades (31-36) i d'aquelles, en les quals hom podria trobar documentació encara desconeguda (36-37). La segona part presenta la situació d'interferència lingüística entre italià, castellà i català, que arribà a l'elaboració directa de llibres en italià per part de valencians com Maties Mercader i Lupo di Specchio (39-40). La darrera pàgina conté bibliografia (41).— J. P. E. [7006]

Donatella FRIOLI, *I codici del cardinale Garampi nella Biblioteca Gambalunghiana di Rimini* (Storie e storia 5), Rimini, Maggioli Editore 1986 [XII], 136 i [XVI] pp.

El ms. 12 conté, entre d'altres, una còpia de Joan de Palomar, *Tractatus de mercatoribus* (24); i el ms. 73 és una còpia d'Antoni Agustín, *Repertorium decisionum Sacrae Rotae* (50-51; l'obra fou publicada a Roma 1637).— J. P. E. [7007]

Kurt-Victor SELGE, *Un codice quattrocentesco dell'Archivio Generale dei Carmelitani, contenente opere di Arnaldo da Villanova, Gioacchino da Fiore e Guglielmo da Parigi*, dins «Carmelus», 36 (1989), 166-176.

Informació de la realitat material (166-167) i dels textos (168-176) continguts en el volum manuscrit de darreries del segle XV, segurament aplegat i copiat a Florència sota l'ambient escatològic de les prèdiques de Girolamo Savonarola. Els cinc primers dels tractats copiats (ff. 1-46) són d'Arnau de Vilanova (*Tractatus de adventu Antichristi*, *De mysterio cymbalorum Ecclesiae*, *Apologia de versutiis et perversitatibus pseudo theologorum et religiosorum*, *Eulogium de notitia verorum et pseudoapostolorum* i *Philosophia catholica et divina*); dos d'altres hi fan referència fins al punt que el segon li és atribuït (ff. 46-85: *Tractatus in quo respondetur obiectionibus...* i *Expositio super vigesimum quartum capitulum Matthaei*). Segueixen quatre fragments sense atribució d'autor [les vint-i-quatre regles del f. 89v són les finals de la *Philosophia catholica et divina*, que hom pot veure en les línies 1533-1625 del dit text en l'edició d'aquest volum i, per tant, han d'ésser atribuïdes a Arnau].— J. P. E. [7008]

OLOT

Guia d'Història Local: la Garrotxa, dins «L'Avenç. Plec d'Història Local», núm. 130 -23 (octubre 1989), 44 (346)-45 (346).

Informació esquemàtica en forma de fitxes sobre l'Arxiu Històric Comarcal d'Olot, sobre les Biblioteques Marià Vayreda i Municipal Francesc Caula, sobre el Museu Comarcal de la Garrotxa i el Patronat d'Estudis Històrics d'Olot i Comarca.— J. P. E. [7009]

PALAFRUGELL

Enric SAGUER I HOM, M. Concepció SAURI I ROS, *Arxiu Històric de Palafrugell*, dins *Guia* 3, 289-316.

Enric SAGUER, M. Concepció SAURI, *El fons de l'arxiu històric de Palafrugell*, dins «L'Es-toig. Revista anual de l'Arxiu i del Museu de Palafrugell», 1 (1989), 69-82.

L'arxiu ací presentat és constituït pel municipal, dins el qual es troba almenys una part del parroquial (307), i per alguns fons sobrevinguts. Les sèries del municipal comencen progressivament a partir de darreries del segle XIV (304). Posseeixen documentació anterior al segle XIX els fons de l'Hospital de Palafrugell, de la família Bassa i de Ramir Medir (313-314). Hi ha un exemplar de les *Constitucions i altres drets de Catalunya*, impreses (315).— J. P. E. [7010 - 7011]

PERALADA

Josep CLAVAGUERA I CANET, *Els pergamins de l'Arxiu del Palau de Peralada*, dins «Annals de l'Institut d'Estudis Gironins», 22 (1989), 259-269.

El fons de pergamins d'aquell arxiu és de procedència molt diversa, en general per compra en antiquaris. Però una de les tres seccions presentades ací, la B, dedicada a l'antic convent del Carme, procedeix de l'arxiu dels comtes de Peralada l'any 1949 conservat a Mallorca, Son Vida; és constituït per 406 documents, datats entre els segles XII i XVII (262-263). La secció C és dedicada als 419 pergamins de la casa de Catllar-Besora a la Vall de Camprodon, datats entre els segles XII i XVII; ací són indicats els masos que hi són documentats i l'any del document més antic que hi fa referència (264-266). La secció E, de 380 pergamins, es refereix a masos de diverses poblacions empordaneses, setanta-set dels quals a les Escaules; van del 1154 al 1454 (266-267). El pergami més antic correspon a una venda del 823 (268).— J. P. E. [7012]

PERPINYÀ

Sylvie CAUCANAS, *Fonts per a la història de l'Edat Mitjana al Rosselló*, dins «L'Avenç», núm. 129 (setembre 1989), 20-23.

A diferència dels del Principat, els arxius dels comtats han salvada poca documentació de l'Alta Edat Mitjana: «Els cartularis d'Elna i d'Arles del Tec, els de Sant Miquel de Cuixà, així com també els pergamins originals de la catedral d'Elna, semblen avui dia irremeiablement perduts» (20). En el millor dels casos, hi ha transcripcions i resums realitzats durant els segles XVII i XVIII per Francesc Puignau, Francesc de Fossà (moltes de les còpies del darrer es troben en la Collection Moureau de la Bibliothèque Nationale de París) o en la segona meitat del XIX per Julien Bernard Alart. Per a la Baixa Edat Mitjana, en canvi, la situació és ben altra i així l'autora exposa les característiques de la sots-sèrie 3 E o notarial dels Arxius Departamentals dels Pirineus Orientals, de la sèrie B o d'administració de justícia, amb la sots-sèrie 1 B de Procuració Reial i d'altres, com l'arxiu del Consolat de Mar. Remarca, finalment, la riquesa relativa al Rosselló de les sèries de Cancelleria i de Reial Patrimoni (aquesta amb comptes del 1345 ençà) de Barcelona, ACA.— J. P. E. [7013]

Brígida PAYROU, Pep VILA, *Un manuscrit inèdit de F. Jaubert de Paçà: «Notice sur la langue catalane»*, dins «Llengua & Literatura», 3 (1988-1989), 459-480.

El manuscrit 186 de la Biblioteca Municipal de Perpinyà conté una nova versió, feta el 1833, de les *Recherches historiques sur la langue catalane*, publicades nou anys abans (461). Ací és transcrita i anotada la nova redacció, *Notice sur la langue catalane*, que conté indicacions d'autors ja en el curs de l'exposició (463-474) i al final una *Liste chronologique des poètes et écrivains catalans* (475-477) i encara una altra redacció intitulada *Poètes et écrivains catalans (d'après les notes laissées par M. Jaubert de Passa)* (478-480).— J. P. E. [7014]

RIPOLL

Imma ROCA i COMA, *Els manuscrits dels segles XV, XVI i XVII referits a Catalunya existents a la Biblioteca Lambert Mata de Ripoll*. Catàleg, dins «Annals 1987-1988. Centre d'Estudis Comarcals del Ripollès», Ripoll 1988 [1989], 69-85.

La informació ací donada dels vint-i-dos volums que encaixen dins les característiques indicades en el títol consta d'algunes dades relatives a la materialitat dels volums esmentats, del nom de l'autor i títol de la o de les obres, amb llurs incipit i èplicit. Hi trobem aplecs de documentació notarial (VIII, XIII, XXIX, LIV) o comptable (IX, XXXIX), tres còpies del *Catàleg dels consellers de la ciutat de Barcelona* (LVI, LXVII i LXXI) com també Pere Ferrer i Fransí Blanch, *Sumari de batalla a ultrança* (XI), Gabriel Turell, *Recort* (XVI), Pere Arnau, *De com lo infant don Martí fou rey... i Relació del vectigal de la carn de Barcelona...* (XXIII), *Correspondència entre el ducat de Cardona i el bisbat de Solsona* (XXVI), *Correspondència del Governador de Catalunya, Galceran de Recasens* (XXX), un *De pace et tregua* (sic!) (XXXII), *Inventari i repertori del arxiu de la Llotja de Barcelona, 1601* (XXXVI), Josep de Pastor i Mora, *Consultationes sacri regalis et supremi senatus Cathaloniae* (LXI), Diego Henriques del Castillo, *Crònica del quart rey don Henric...de Castella* (LXII), *Llibre del clavari de la ciutat de Barcelona* (LXXXIV), *Llibre de la confraria dels torners i capcers de la insigne ciutat de Barcelona* (CXXV), Francesc Tarafa, *Crònica dels cavallers catalans* (CCXXX) i *Llibre d'actes de l'Hospital fora muralles o dels pobres de Ripoll* (CCXXXII).— J. P. E. [7015]

[Agustí ESTRADER, NÚRIA FULLÀ i BOHIGAS, Maria Àngels SANLLEHÍ i SABÉ], *Catàleg de la Biblioteca «Lambert Mata» de Ripoll* (Catàlegs de Biblioteques de Catalunya. Impresos segles XV a XVIII 2), Barcelona, Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya 1989, XVIII i 524 pp.

Aquest volum comença amb unes pàgines de Maria Porter, *La Biblioteca «Lambert Mata» de Ripoll. Resum històric* (IX-XVI), en les quals són aplegades les notícies biogràfiques d'aquell bibliòfil que, en morir el 1931, legà els seus fons a l'Ajuntament de Ripoll, fons que mentrestant dissortadament han sofert considerables pèrdues (dotze dels vint-i-quatre incunables que hi havia en aquella data, XIV). El cos del volum conté fitxa tècnica de 1.702 obres publicades entre el 1486 i el 1800, amb indicació de nom d'autor, títol de l'obra, dades d'impressió, referències a l'obra en inventaris bibliogràfics i detalls exclusius de cada exemplar descrit. I així trobem dotze incunables (núms. 1-12), dos-cents quaranta-quatre volums del segle XVI (núms. 13-256), cinc-cents noranta-tres del segle XVII (núms. 257-847 i 1701-1702) i nou-cents cinquanta-tres del segle XVIII (núms. 848-1700), a través dels quals hom ressegueix sobretot la història cultural dels Països Catalans durant els segles moderns (1-431). A partir de la pàgina 437 comencen les taules, en les quals trobem primer estadística de les llengües tant de les obres publicades en l'original com de les traduïdes (437-438); dels llocs d'edició (438-440); dels temes, als quals són dedicats els llibres (441-443); segueixen la taula alfabètica d'autors (445-

493), l'alfabètica d'impressors, de llibreters i d'editors (495-505), l'alfabètica de llocs de publicació (507-514) i la també alfabètica de matèries (515-524).— J. P. E. [7016

SANT FELIU DE LLOBREGAT

María Luz RETUERTA JIMÉNEZ, *Arxiu Històric Comarcal de Sant Feliu de Llobregat*, dins *Guia 3*, 191-211.

Institució recent, la documentació de la qual pertany als dos darrers segles i només excepcionalment és del segle XVIII, en què comença la de les sèries de comptes municipals, de talles, estims i cadastre (198), la de comunicacions (200) i la d'escoles (202). El mateix es pot dir del fons notarial, car els volums més antics foren lliurats i continuen en l'ACA (207).— J. P. E. [7017

SANT PERE DE RODES

Maria Dolores MATEU IBARS, *Un inventari de la llibreria del monestir de Sant Pere de Rodes. (Ms. 1005 de l'Arxiu de la Corona d'Aragó recompost mitjançant els fons libraris conventuals de la Biblioteca Provincial i Universitària de Barcelona)*, dins «*Studia Monastica*», 31 (1989), 321-405.

Després de l'enquadrament en la història del monestir, ve la notícia d'haver estat trobats a Barcelona, ACA, *Ordres Religiosos, Monacals, Girona*, dos quaderns que contenen la primera part de l'inventari de la biblioteca d'aquell monestir (obres catalogades per ordre alfabètic de la A a la L, de mitjan segle XVIII (326-327). Descrits els dos quaderns (328) i les característiques cal·ligràfiques (328-329), segueix la transcripció de les cinc-centes vuitanta-una entrades, corresponents a altres tants volums (332-361), els quals, en una segona part intitulada *Relatio*, són identificats en edicions conegudes (361-398). Hi havia tres-cents noranta-set volums llatins, cent cinquanta-set de castellans, vint italians, cinc catalans i dos de francesos (330 i 405). L'article s'acaba amb la indicació de les obres de referència (398-399), amb la taula d'autors (399-403) i amb la de temes (403-405). [el volum núm. 48 segurament és el llibre de Ramon Llull, resposta a les preguntes formulades per Thomas Le Myésier entorn dels quatre llibres de les *Sentències* de Pere Llobard, 334 i 363].— J. P. E. [7018

la SEU D'URGELL

Marisa PICADO I VALLÈS, *L'Arxiu Històric Comarcal de la Seu d'Urgell*, dins *Guia 3*, 213-231.

Després de la fitxa d'utilització, les explicacions inicials informen de les vicissituds d'aquest fons, la classificació, ordenació i inventari definitius del qual començaren el setembre del 1986, feina de la qual la present guia és el primer fruit. El fons bàsic és la documentació municipal, a la qual pertany la sèrie *Diversorum*, iniciada el segle XIII (228), i d'altres des de la primera meitat del segle XV (221); els pergamins també comencen el segle XIII (229). Els protocols d'onze notaris s'inicien el segle XVI i són completats amb volums de testaments i de capítols matrimonials (228-229). Remarquem el *Llibre de privilegis* i el *Missal* manuscrits del segle XV (227).— J. P. E. [7019

SUÈCIA

Margarete ANDERSSON-SCHMITT, Monica HEDLUND, *Mittelalterliche Handschriften der Universitätsbibliothek Uppsala. Katalog über die C-Sammlung. Band 1. Handschriften C I-IV, 1-50* (Acta Bibliothecae R. Universitatis Upsaliensis XXVI:1), Stockholm, Almqvist & Wiksell International 1988, XII i 340 pp.

El C. 6, ff. 51-52 conté la sentència de deposició de Benet XIII donada pel concili de Pisa, 1409 (78); el C. 15, ff. 136-137 conté la lletra de fra Pere d'Aragó al rei de França defensant la legitimitat d'Urbà VI (155); el C. 15, ff. 288-292, un *De sacramentis administrandis*, derivat de la *Summa de poenitentia* de sant Ramon de Penyafort (162); el C 19, ff. 166-167, una carta de Domènec Ram al bisbe de Linköping, del 1455 (215) i als ff. 340-473 un *Commentarius in Summulam de Summa Raimundi* (221); el C 22, ff. 26-28, un text diferent amb el mateix títol (228); i el C 47, ff. 288-404, un conjunt de documents entorn dels precedents del Concili de Pisa 1409, entre els quals n'hi ha de relatiu a Benet XIII, ja refugiat a Catalunya (319-322).— J. P. E. [7020

TARRAGONA

Joan GÓMEZ I PALLARÈS, *El manuscrit 73 de la Biblioteca Provincial de Tarragona i les seves notes de còmput*, dins «XXXV Assemblea», III, 11-22.

La part principal del dit volum, escrita el segle XVI a Santes Creus, és ací objecte de descripció (12-14). Un quaternió del segle XIII, procedent del monestir femení de Bonrepòs, conté textos de còmput anyal, probablement copiats a Santes Creus durant el segle XIII, dos dels quals són transcrits. El primer té dues versions que comencen *Post medium ianuarii, ubi fuerit luna decima...* (15-17); l'altre és una còpia del *Rythmus de termino Paschae*, que presenta qualche variant.— J. P. E. [7021

TÀRREGA

Gener GONZALVO I BOU, *Arxiu Històric Comarcal de Tàrrega*, dins *Guies* 3, 159-189.

Després de la informació relativa a la disponibilitat actual de l'arxiu i a l'evolució de l'arxiu municipal de Tàrrega a històric comarcal, segueix la descripció de fons, el bàsic dels quals és el de la institució municipal, amb documentació que comença l'any 1300 (170-174). Cal assenyalar els pergamins, alguns dels quals pertanyen al segle XIII i els *Llibres de privilegis* (175-176) o les *Cròniques de la vila de Tàrrega* dels segles XVI i XVII (177). La documentació d'administració de justícia té dos *Llibres de la cort del batlle* iniciats el 1339, la de beneficència comença el 1323 (178-179). Les pàgines finals són dedicades a bibliografia (185-189).— J. P. E. [7022

TERRASSA

Pere PUIG, *Arxiu Històric Comarcal de Terrassa*, dins «Termes», 4 (novembre 1989), 3. Domènec FERRAN I GÓMEZ, *Els orígens del patrimoni museístic a Terrassa*, dins *Ibid.*, 4-6.

La primera informació correspon a un moment en què l'Arxiu Històric Comarcal espera disposar de seu definitiva i comença la publicació dels propis inventaris i de projectar-se en els arxius municipals de la comarca. El segon informa de les aportacions de tres personatges a la riquesa museística de Terrassa: Josep Soler i Palet, l'herència del qual desembocà en la creació de la Biblioteca i Museu Municipal Soler i Palet, important per

al nostre camp, car ja des de començaments de segle una de les seves seccions era la d'arxiu i biblioteca (4-5); Josep Biosca i Torres, iniciador del Museu Tèxtil Biosca, nucli bàsic del Museu Provincial Tèxtil (5); i Eudald Aymerich i Tarradella, iniciador de la col·lecció radiofònica ara de la Ciutat de Terrassa (5-6).— J. P. E. [7023 - 7024

TORTOSA

Jesús MASSIP i FONOLLOSA, *Arxiu Històric Comarcal de Tortosa*, dins *Guia 3*, 233-272.

Després de la fitxa d'utilització, les pàgines inicials, dedicades a l'edifici i instal·lació (240-243), i les finals, descriptives dels treballs realitzats (261-266), en totes les quals hom percep sovint un dring autobiogràfic, narren les vicissituds de la documentació municipal de Tortosa, base de l'Arxiu Històric Comarcal, durant els darrers decennis, en els quals no mancaren les deportacions, com la dels protocols notariais a Tarragona (242). Els fons configuradors de l'arxiu pertanyen a la batllia (i en cada sèrie, l'autor fa constar les pèrdues) (245-247; cf. ATCA, IX (1990), 666-667, núm. 6055) i al municipi, algunes sèries del qual comencen en la primera meitat del segle XIV, on trobem *Cartularis* i d'altres volums medievals com les *Constitucions de Catalunya* (amb reproducció fotogràfica, 240-241) i les *Consuetudines Dertusae* (248-254). Les pàgines finals ofereixen la llista de tesis de llicenciatura, de tesis doctorals i d'altres treballs realitzats en aquell arxiu (268-272). Assenyalen la fotografia de l'armari, en el qual era conservada i classificada la documentació en el segle XVI, la inscripció del qual és transcrita en la pàgina 243.— J. P. E. [7025

VALÈNCIA

Giulio BATELLI, Josefa SANZ, Rafael CONDE, Robert Henri BAUTIER, *Presentación de la colección «Arxius Valencians»*, dins *Notariado*, 155-173.

Els quatre especialistes esmentats presenten en aquestes pàgines els respectius primers volums de la col·lecció «Arxius Valencians» de la Generalitat Valenciana, ja coneguts dels lectors d'ATCA, VI (1987), 565, núm. 3840; VII-VIII (1988), 716, núm. 5178; 717, núm. 5182.— J. P. E. [7026

Paolo CHERCHI, *Un nuovo (vecchio) inventario della biblioteca aragonesa*, dins «Studi di Filologia Italiana», XLVII (1989), 255-259.

Aquestes pàgines s'enceten amb la notícia que l'any 1983 fou comprat per a la Biblioteca Universitària de València l'inventari dels béns de [Ferran d'Aragó], duc de Calàbria, fet l'any 1527, inventari que abans havia estat a Sant Miquel dels Reis i després de l'exclaustració de propietat privada. Té tres parts: llista d'armes i de guarniments; de llibres; i de joies i de peces de roba blanca. Hi figuren tres-cents cinc volums, gairebé tots manuscrits, molt detalladament descrits en llur materialitat. Són transcrits cinc d'aquestes descripcions, una de les quals correspon al Ciceró, *De oratore*, cremat en l'incendi de la biblioteca de El Escorial l'any 1671; les altres aporten novetats en relació a obres italianes.— J. P. E. [7027

Paolo CHERCHI, *Codici boccacciani nella biblioteca Aragonesa*, dins «Studi sul Boccaccio», 18 (1989), 163-165.

Resumida la notícia donada en el resum anterior, l'autor transcriu la descripció dels

dos volums d'obres llatines de Giovanni Boccaccio (*Genealogia deorum i De claris mulieribus*), manuscrits que encara ara formen part de la Biblioteca de la Universitat de València; i la de cinc volums d'obres italianes del mateix autor, sense identificació.— J. P. E. [7028

VALLS

Joan PAPELL I TARDIU, *Catàleg dels protocols de Valls* (Inventaris d'Arxius Notarials de Catalunya 10), Barcelona, Fundació Noguera 1989, 320 pp.

La introducció exposa primer les dades relatives a la titularitat eclesiàstica de la notaria de la població durant els segles medievals, preguntant-se si aquella era vinculada a la dignitat eclesiàstica o al senyoriu de l'arquebisbe de Tarragona damunt la població (8 [però la frase transcrita «...precepto domini Terrachone, ecclesie archiepiscopi...» també pot ésser llegida «precepto domini Terrachone ecclesie archiepiscopi», equivalent a «precepto domini archiepiscopi ecclesie Terrachone», en el qual cas la raó de senyoriu temporal no apareixeria]). També subratlla la documentació relativa a l'aprenentatge de l'art a casa d'un notari i a l'existència de famílies notariales (10-11). Explicada la metodologia de les fitxes corresponents a cada volum (11-15), segueix la presentació dels manuals de Valls, aplegats primer per segles i dins cada segle per notaris: segles XIII-XV (19-23), segle XVI (23-40), segle XVII (40-96), segle XVIII (96-151); vénen a continuació els de l'Alcover del segle XVIII (239-247), un capbreu del monestir de Santes Creus del 1614 (263), els manuals de Vila-rodon del segle XVII (265-269) i els del segle XVIII (270-284), els de la Selva del Camp del segle XVII (287-288) i els del segle XVIII (289-292), un de Santa Coloma de Queralt del segle XVI (293), els dels notaris Antoni Cases i Antoni Cases i Oriol, de Tarraçona, dels segles XVII-XVIII (295-302) i els de Guissona del segle XVIII (303-304). El volum es clou amb un índex geogràfic-cronològic (305-307) i un d'alfabètic de notaris (309-313). Entre les pàgines 136-137 hi ha quatre reproduccions de pàgines manuscrites.— J. P. E. [7029

VIC

Alexandre OLIVAR I DAYDÍ, *Observacions sobre incunables conservats a la Biblioteca Episcopal de Vic i a la de Montserrat*, dins «*Studia Vicensia*», 1 (1989), 183-194.

L'autor assenyalava sis d'entre els primers cinquanta-vuit incunables de la Biblioteca Episcopal de Vic que presenten característiques potser no repetides en d'altres exemplars (183-184); i assenyalava que la Biblioteca de Montserrat comprà un exemplar de Nicolaus de Tudeschis, *Super primo libro Decretalium*, Venècia, Jacobus Rubeus 1492, del qual només era conegut un exemplar, que el 1928 era a Leipzig i després ha desaparegut. L'exemplar de Montserrat no sembla el de Leipzig, car les notes marginals o de propietat demostren que durant el segle XVII el llibre es trobava a Catalunya (193). Hi ha reproducció de pàgines tant dels sis incunables de Vic (185-190) com del de Montserrat (192).— J. P. E. [7030

Antoni PLADEVALL I ARUMÍ, *Les biblioteques de Vic en l'època de Verdager estudiant*, dins «*Anuari Verdager 1986*» (Estudis Vergaderians 1), Vic, Eumo Editorial 1987, 71-105.

L'època, en la qual Jacint Verdager freqüentava les biblioteques vigatanes i en particular l'episcopal, era ja en la segona meitat del segle XIX, però les edicions de poetes clàssics greco-llatins que hi podia llegir, la llista dels quals es troba en les pàgines 76-93,

pertanyien totes als segles anteriors al XIX i segurament eren a Vic des de ben abans o almenys des de la constitució de la biblioteca esmentada a darreries del segle XVIII; en canvi, les edicions de poemes moderns (93-95) o de temes humanístics (95-101), només en part eren de temps anteriors al segle XIX.— J. P. E. [7031

Guia d'Història Local: Osona, dins «L'Avenç - Plecs d'Història Local», núm. 129 -22 (setembre 1989), 42-44.

Informació esquemàtica en forma de fitxes relativa als arxius municipals de Vic i de Centelles, a la biblioteca universitària de Vic, als museus episcopal de Vic i municipals de Manlleu i de Tona i al Patronat d'Estudis Ausonencs.— J. P. E. [7032

LLOCS DIVERSOS

DIRECCIÓ GENERAL DEL PATRIMONI CULTURAL, SERVEI D'ARXIVS, *Directori dels Arxius de Catalunya*, Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya 1989, 80 pp.

Fitxa de cent cinquanta-dos arxius esparsos pel Principat de Catalunya [no hi ha cap dada dels comtats o Catalunya-Nord], sis dels quals són de l'Estat (núms. 1-6), trenta-cinc de la Generalitat de Catalunya o d'organismes autònoms (núms. 7-41), quatre de les diputacions provincials (núms. 42-45), quaranta-cinc de municipis (núms. 46-90), onze de corporacions i entitats oficials (núms. 91-101), trenta-un de l'Església (núms. 102-132) més dos de vinculats a institucions eclesiàstiques (núms. 133-134), nou d'altres entitats (núms. 135-143) i nou de privats (núms. 144-152). La informació és completada amb dos mapes (64 i 77), amb llista geogràfica dels arxius (65-68) i personal dels arxiviers (69-74) i amb un quadre de metres lineals de la documentació conservada en cada comarca.— J. P. E. [7033

Paul Oskar KRISTELLER, *Iter Italicum. Accedunt alia itinera. A finding List of uncatalogued or incompletely catalogued humanistic Manuscripts of the Renaissance in Italian and other Libraries*. Volume IV (Alia Itinera II). *Great Britain to Spain*, Londres i Leiden, The Warburg Institute i E. J. Brill 1989, XXVI i 814 pp.

Una de les parts d'aquest volum és dedicada a Espanya i conté informació relativa a col·leccions de manuscrits dels Països Catalans, que no pot ésser resumida i per això em limito a indicar-ne la col·locació en el volum: Barcelona, ACB (481-483), ACA (483-484 i 684), AHCB (496), BC (485-491) i BU (492-495); Girona, Arxiu de la Catedral (502-505), Arxiu del Seminari (506); Montserrat (593-595), Mallorca, Biblioteca Pública (595-597), la Real (597), Societat Arqueològica Lul·liana (597), Biblioteca Bartomeu March Servera (597-598), i la del Marquès de Campofranco (598); Peralada (598); Poblet (684-685); Ripoll (685); la Seu d'Urgell, Arxiu Capitular (610), Tarragona, AHA (635) i Biblioteca Provincial (635); Tortosa, Catedral (648); València, Catedral (649-651), Biblioteca de la Universitat (651-657 i 687) i Col·legi del Corpus Christi (657-658). Trobem a Anglaterra, Cambridge, University Library, Add. 565, una lletra de Juan Arceo a Antoni Agustín i en Add. 712, correspondència de Miquel Mai amb Hieronymus Baumgartner (9); el ms. de F. J. Norton conté un Varro, *De lingua latina*, que acabà de copiar «Joannes Andreas Valent(in)us... dum Veronae ad ludum pergerem» (12). A Escòcia, Edinburgh, National Library of Scotland, Adv. 18.6.2, aplec de tractats de medicina realitzat per Francesc Argelagués el 1472 a Siena (17); a Glasgow, University Library, Ferguson 153, Guillem Sedacer, *Sedacina di tutta l'arte de alchimia* i Ferguson 269, el mateix llibre en llatí, *Liber totius artis alchimiae* (30); Hamilton 48, *In leges regias potser*

copiades d'un text d'Antoni Agustín (31); a Horsham (West Sussex), St. Hugh's Charterhouse, D 156 conté les obres de Rahael de Pornaxio dedicades a Joan de Casanova (48); a Ipswich, Public Library, Suffolk Collection 1, *Sophismata* d'Albert el Gran, copiats el 1402 a Siena per fra Pere, «Cathalonie nationis ordinis fratrum heremitarum Sti. Augustini» (49); a Londres, British Library, Sloane 1835, Pere Joan Oliver, traduccions de dos decrets, del Concili de Calcedònia i de Zenó (60 [cf. ATCA, I (1982), 426-427, núm. 367]; Sloane 3049, fr. Francesc Demiens [*sic!* d'Eiximenis], framenor de la província d'Aragó, *De angelique iberarchie*; Sloane 3125, Joan Jaume, *De regimine et preservatione epidemie et pestilencie*; Pere Fatigola, *Regimen...duobus filiis in civitate Tholosana degentibus*, 1415 (63); Sloane 3524, *Ex quodam manuscripto codice qui dicebatur fuisse [de Pere Miquel] Carbonelii...*; Sloane 3822, *Sigilla magistri Arnaldi de Villanova* (64); Add. 6873, instruccions per a Antoni Agustín (67); Add. 8362-8363, *Vita di Alessandro VI e del Duca Valentino*; Add. 9351, Pseudo-Llull, *Ars operativa*, còpia dels anys 1492-1499 (68); Add. 10263, correspondència de Pietro Vettori amb Antoni Agustín (69); Add. 4897, Joan Jaume, *De pestilentia* (84); Add. 11416 conté una notícia de Gonçal Fernández de Heredia, arquebisbe de Tarragona (91); Add. 11999, Pietro de Ranzano, *Oratio ad Karulum [de Viana]* i al final «Facetiae from Barcelona» (93); Add. 14786, Guiniforte (Gasparino?) Barzizza, *Orationes et Epistolae datae Barchinone* 1432, a Roderic Falcó i a Joan Olzina (96); Add. 15192, Antonio Beccadelli, *De dictis et factis Alphonsi regis*; *Alphonsi regis triumphus*, volum que era a Barcelona el 1462 (97); Add. 15336, Gasparino Barzizza, *Orationes de Barcelona* 1432 (98); Add. 19354, Jacobus Braccellus, *De bello inter Alphonsum et Ludovicum Andegavensem* (104-105); Add. 21120, Carles de Viana, *Translació de la Ethicas de Aristóteles*; al final, *Lamentatio libri de Gabriel Altadell*, bibliotecari del rei (106-107); Add. 28805, tractats de retòrica (118); Arundel 373, Antonii Beccadelli, *De dictis et factis Alphonsi regis* (131); Cotton Titus D X, extrets de Felip Ribot, *De institutione...*, amb lletres de i a Pere Terrassa (140); Egerton 550, Vicent Mariner, poemes llatins; Egerton 938, obres de Florus de Lió (141); Egerton 1874, Lletres d'Antoni Agustín a Latinus Latinus i Egerton 1888, els seus *Diálogos de las armas y linajes* (142); Egerton 2853, Thomas Oliver, *Tractato de racion et valuta de monete* (145); Harley 2527, *Terenci* copiat per Joan d'Anglesola (147); Harl. 3462, Testament de Ferran II el Catòlic (171); Harl. 3767, Joan de Palomar, *Dyalogus inter Jacobum et Joannem...* (176); Harl. 4088, Kyriaci Anconitani, *De Pontiano Taraconensium regis conflictu navali* (178); Harl. 4909, Quintiliani, *Declamationes*, copiat i revisat a Barcelona el 1474 (181); Royal 12 A LIV, Pere Joan Oliver, *Ratio legendae historiae* (196) i Royal 15 C 1, del mateix, «chorographical indices to Justinus and Cicero» (197); Royal 17 B XIV, Ramon Sibiuda, *De natura hominis*, traducció a l'anglès de John Robertes, repetida en els volums de la mateixa col·lecció 17 B XXVI (197) i 17 D XXII (198). A Londres, Guildhall Library, ms. 245, Joan de Palomar, *Responso ad ambassiatore incliti regis Bobemie* (207); la Wellcome Historical Medical Library de la mateixa ciutat posseeix en el ms. 1085 notes i extrets en llatí, català i espanyol de Miquel Bartrolí (221); Robinson Trust, ms. sense número, conté un poema panegíric d'Angelo Decembrio a Carles de Viana escrit a Barcelona el 1463 (230); a Manchester, University Library, ms. 2 b 17, trobem un Leon. Brunus, *De bello Gothorum*, copiat per Romeu Llull (241); a Oxford, Bodleian Library, Lyell 51, trobem una *Ars generalis*, seguida d'una *Ars memorativa* (260); Selden supra 41, conserva un epitafi per a Guiu Terrena i un per a Joan Ballester (262). A Atenes, Ethnike Bibliothek ms. 1616 conté tractats d'alquímia del Pseudo Ramon Llull (281) i la Gennadius Library (*sic*), ms. 96, una còpia de Kiriacus Anconitanus, *De Pontiano Taraconensium regis conflictu navali* (283); a Ciutat de Mèxic, Biblioteca Nacional, ms. 165, Josep de Casanova, *Cursus philosophicus* (333); a Holanda, Cuyk-Sint-Agatha, Kruisheerenklooster, ms. C 119, Raymundi de Sabundo, *Liber de homine abbreviatus* (340); Leiden, Biblioteek der Rijksuniversiteit, BPG 44, conté lletres de Joan

Gelida (352) i BPG 52, vol. XIV, de Joan Lluís Vives (354); BPL 741, la de Charles de Bouelles a Remundus Boucherius, *In vitam Raimundi Lulli* (358); Voss. lat. 120, comentaris de Pere Joan Nunyes a Pompònius Mela (368); Vulc. 93, *Excerpta ex Antonio Augustino* (373); Vulc. 20 II B, M. Velsari, *Notae in Joannis Biclarensis Chronacam* (374); A Polònia, Gdansk, Biblioteka Gdanska Polskiej Akademii Nauk, ms. 2149, tractats de Joan de Palomar (398); Gniezno, Biblioteka Seminarium Duchownego, ms. 45, Antoni Agustín, *Repertorium* (401); a Kraków, Biblioteka Jagiellonska, ms. 42, carta de «Zophia regina» a Marc Bonfill (403); ms. 5467, Pietro Ranzano, *Vita beati Vincentii Ferrarii* (407); a Stargard, Gymnasialbibliothek, el ms. 42, perdut, contenia tres sermons de Joan de Palomar al concili de Basilea i un de Felip de Malla al de Constança (413-414); a Wrocław, Biblioteka Uniwersytecka, ms. I F 135, Guilelmus medicus regis Aragonie, *Commentarius in Boethium de consolatione philosophiae* (421); ms. I Q 330, Petrus Ranzano, *Vita beati Vincentii Ferrarii* (423); Akc. 788, Marc Bonfill, *Sermo ad conc. Basileense* (434); a Portugal, Coimbra, Biblioteca Geral da Universidade, cod. 234, Andreu de Montserrat, *Arte breve y compendiosa de las dificultades que se ofrecen an la música práctica del canto llano* (446); cod. 317, Jaume Falcó, *Opera poetica*, copiades de l'edició de Madrid 1600 (446); repetides a Évora, Biblioteca Publica ms. C X, fasc. 1, 452; aquest darrer conté la seva *Oratio in Sebastiani Portugalliae regis funere*, 451-452); també a Évora, el ms. C X, fasc. 2, conté Joan Lluís Vives, *Epistolarum quae hactenus desiderabantur sarrago*, Anvers 1556; el ms. C X/1-14, conté Gaspar Paratge, *De pace oratio* (452); a Lisboa, Biblioteca Nacional, cod. Iluminados 92, Ramon Sibiuda, *Liber creaturarum* (461); a Porto, Biblioteca Municipal, cod. 1150, Ramon Llull, *Compendium artis demonstrativae*, i tres altres llibres (470); a Espanya, El Escorial, ms. c IV 6, Matias Mercader, *Practica di cetreria* (500); repetit a Madrid, Academia de la Historia, cod. 131, 508); ms. J II 22, lletres d'Antoni Agustín a Benito Arias Montano (501); Madrid, Real Academia de la Historia, cod. 612, Proclus, *In primum Euclidis*, traducció de Vicent Mariner (508); el cod. Cortes 15 bis conté obres diverses d'autors mallorquins: Jaume d'Olesa, Ferran Valentí; Cortes 20, sembla ésser de Ramon Llull, *Liber chaos* (509); Cortes 47, Cristòfor Calvet d'Estrella, *De triumphali Caesaris in Hispaniam reditu* (510); Ms. A 112 conté cartes del mateix i d'Antoni Agustín a Jerónimo Zurita (511); el cod. C 42 és d'Antoni Agustín, *Diálogos de armas y linajes* (511; repetit en cod. Z 10); cod. Z 27, del mateix, *Libro de armas y antigüedades curiosas* (511); altres sis obres del mateix en «fondos antiguos» (512), on també hi hauria notes de Pere Miquel Carbonell a Pedro de Aragón (513); en la col·lecció de còpies realitzades per Jaume Villanueva hi ha la de Joan de Palomar, *De potestate Eugenii IV* i la del còdex Carbonell de l'Arxiu Catedral de Girona (514); el cod. 25-3-C 47 és Valeri Màxim traduït al castellà del català (515); el 27-3-E 66, Cristòfor Calvet d'Estrella, *De rebus indicis*; en la secció d'autògrafs n'hi ha un de Roderic de Borja (516); Biblioteca Nacional, ms. 152, Pere Joan Nunyes (519); ms. 1227, Matias Mercader, *Libro di cetreria* (521); ms. 1243, Comentarís de Pere Joan Nunyes a Dionís Periegetes (521); ms. 1474, textos pseudo aristotèlics en català; ms. 1516, Francesc Tarafa; ms. 1523, Guido de Colonna, *Història Troiana*, en català (522); ms. 1721, Dionís Jeroni de Jorba, *Descripción de la ciudad de Barcelona*, traduïda del llatí al castellà per Joan Miquel de Rosers (523, repetida en el ms. 1741); ms. 1854, miscel·lània d'Antoni Agustín; ms. 1968, Pere Joan Nunyes, *De situ orbis explanationes* (523); ms. 2084, *Llibre de les conquestes de l'illa de Sicília*; ms. 2208, Valeri Màxim traduït del català al castellà (524); ms. 3337, Antoni Agustín, *Tratado de armas y linages* (525); ms. 3682, Joseph Ign. de Barberà, *Triumphus Valentinus Jacobi I* (526; repetit en el ms. 3668); ms. 4230, Joan Marbres, *Quaestiones in libros physicorum* (527); ms. 5554, Joan Margarit, *Paralipomenon Hispaniae*; mss. 5754-5755, obres d'Antoni Agustín, el testament del qual es troba en el ms. 5785 (528); ms. 6043, escrits d'Antoni Agustín (i en els 6142 i 6334) i de Pere Joan Nunyes; ms. 6293, Frontinus en català

(528); mss. 7901-7902, altres escrits d'Antoni Agustín, també presents en el conjunt de lletres dels mss. 7901-7902 (531); ms. 8159, extrets de Joan Lluís Vives i de Pere Joan Nunyes per a l'aprenentatge del grec; ms. 8242, Valeri Màxim en traducció catalana d'Antoni Canals; ms. 8339, Pere Joan Nunyes, *De situ orbis explanationes*; i ms. 8714, potser obres d'Antoni Agustín (532); ms. 9132, Valeri Màxim en castellà traduït del català d'Antoni Canals (torna en el ms. 10807, 540); ms. 9152, *Epístoles* de Sèneca; ms. 9153-9154, Pere Joan Nunyes (533); ms. 9265 i 9358, Bernat Oliver, *Excitatorium mentis in Deum* (534); mss. 9795-9813, traduccions de Vicent Mariner en llengua llatina, que continuen en els mss. 9859-9873 (535-537); ms. 10211, Pal·ladi, *D'agricultura*, trad. de Ferrer Saiol (539); ms. 12167, Antoni Agustín, *Diálogo de medallas* i ms. 12639, *Varios apuntamientos sobre antigüedades* (540); ms. 14704, Sèneca, *Tragèdies* en traducció d'Antoni Vilaregut (541); ms. 18396, Boeci, traducció d'Antoni Ginebreda; ms. 20209, correspondència d'Antoni Agustín amb Ant. Granvelle (542); ms. 596, obres de Jeroni Pau (544); ms. 1552, Ramon Sibuda, *Liber creaturarum* (545); ms. 3058, Avicenna, *De viribus cordis* en traducció d'Arnau de Vilanova; ms. 3351, Pseudo-Llull i Cornelius Agrippa, *Comentarios de la breve arte*; ms. 3366, obres d'Antoni Ricart (546); el ms. 4026 conté una lletra d'Ant. Tridento a Berenguer Vila, de Barcelona (548); ms. 4237, Cristòfor Calvet d'Estella, *Epigramma i De versuum genere epitome* (549); el ms. 5732 conté una biografia d'Antoni Agustín i una lletra de Pere Joan Nunyes (550); ms. 6066, obres de Joan Bta. Anyes; ms. 6213, Bernat Estruç, *Tractatus contra alchimistas* (551); ms. 6367, un *Poenitentiale* potser de Vic (552); ms. 7818, Joan Andreu Estrany, *Annotationes in Plinii Naturalis Historiae libros* (554); ms. 8823, Appià en traducció castellana de Jaume Bartomeu, de la Seu d'Urgell (559); ms. 8950, manuals gramaticals de l'estudi de València 1427 (560); ms. 9010, Francesc Ermengol, *Ars punctandi*; ms. 9018, *Quaestiones in Aristotelem* copiades a València, 1465 (561); ms. 9227, Pere Joan Nunyes (562); ms. 9868, traduccions llatines de Vicent Mariner; ms. 9913, correspondència d'Antoni Agustín (565); ms. 12674, pertanyent a Poblet (571); ms. 13835, lletres d'Antoni Agustín (573); ms. 17890, Pietro Ranzano, *De vita b. Vincentii Ferrarii*; ms. 17917, poema de Cristòfor Calvet d'Estrella (575); ms. 18659, fasc. 28, correspondència de Miquel Mai; ms. 18663, fasc. 46, traducció de Vicent Mariner (576); ms. 18675, fasc. 13, lletres de Joan Lluís Vives (577); ms. 19164, poemes catalans de Pere Miquel Carbonell (578); ms. res. 176, Matias Mercader, *Practica de cetereria* (580); ms. res. 262, conté comentaris a un poema d'Ausiàs Marc traduït al castellà (582). Biblioteca de Palació, ms. 877, registre de Dalmau de Mur; mss. 2248-2323, correspondència d'Ant. Granvelle, també amb Antoni Agustín (585); mss. 2652-2653, Cristòfor Calvet d'Estrella, *De rebus indicis* (585). Biblioteca del Duque de Alba, ms. 63 sembla traducció castellana del *Llibre dels àngels* de Francesc Eiximenis; el ms. 73 ho és, *De la vida de Jesu Christo* (590). Biblioteca Bartolomé March, ms. Gor 33, Cristòfor Calvet d'Estrella, *De rebus indicis* (591); 20/6/2, Albertano da Brescia, *De doctrina loquendi et tacendi*, traducció catalana; ms. 23/10/7, Palladius, copiat a Catalunya (593). Salamanca, Biblioteca Universitaria, ms. 2118, Antoni Agustín, *Diálogos de las armas y de los linajes* (601); ms. 1726, *Lectura de astrologia* «de Antonio Font mallorquín traducida en romance...» (604-605); el ms. 2504 conté el *De potestate papae et concilii generalis* de Joan de Casanova i *Casus formatus* de Joan de Palomar (606). Sevilla, Biblioteca Capitular y Colombina, ms. 5-1-19, Joan Marbres, *Commentaria in Physicam Aristotelis*; ms. 5-4-39, Joan Bta. Forteza, *Glossa in Craecismum Ebrardi* (611); ms. 7-3-13, Guillem Ferrer, *Lògica*; ms. 82-1-10, Joan de Montsó, escrits entorn del Cisma d'Occident (612); ms. 5-1-46, conté Pseudo-Llull, *Liber de lumine* (614); ms. 7-1-13, conté una poesia de Francesc Filelfo a Joan Olzina (621); ms. 7-1-46, Joan Serra, *Manipuli flores et fructus ad rite componendum* (623); ms. 43-3-10, Joan de Casanova, *De potestate Papae et Concilii generalis* (632). Toledo, Archivo y Biblioteca Capitulares, ms. 101, 9, correspondència d'An-

toni Agustín (638). Valladolid, Biblioteca Universitària, ms. 227, Bartolomeo Facio, *Epistolae*, entre les quals a Francesc Martorell i a Arnau Fonolleda (660). Saragossa, Biblioteca de la Seo, ms. 25-62, Alcoati, *De l'ull*, versió de Joan Jaume; ms. 62-28, 62-62, 62-67, 62-68, 62-93, 62-126, 62-142, 62-146 i 62-147, obres de Pere Joan Nunyes (662-664); Seminario de San Carlos, ms. 09362 i 09463, obres d'Antoni Agustín (664), també en el ms. 09521 (667); i Biblioteca Universitària, ms. 1297, Sèneca, *Lletres* «in Limosin translation» (668).— J. P. E. [7034

ABREVIATURES USADES EN LA SECCIÓ DE «NOTÍCIES BIBLIOGRÀFIQUES»

- «XXXII Assemblea» = «XXXII Assemblea Intercomarcal d'Estudiosos». Rubí, 18-19 octubre 1986. 986-1986 Any del Mil·lenari. I-II Rubí, Fundació Museu-Biblioteca de Rubí i Centre d'Estudis Rubinencs 1989, 436 pp.
- «XXXIII Assemblea» = «XXXIII Assemblea Intercomarcal d'Estudiosos». Granollers, 17-18 d'octubre de 1987. I. Granollers, Museu de Granollers - Centre d'Estudis de l'Associació Cultural 1988, 296 pp.
- «XXXV Assemblea» = «XXXV Assemblea Intercomarcal d'Estudiosos de Catalunya». Valls - Vilardona, 24, 25 i 26 novembre 1989, I-II-III (Biblioteca d'Estudis Vallencs XXVII, XXVIII, XXIX), Valls, Institut d'Estudis Vallencs 1989, 416, 464 i 368 pp.
- «Col·loqui Tampa» = «Actes del Cinquè Col·loqui d'Estudis Catalans a Nord-Amèrica (Tampa-St. Augustine, 1987)». A cura de Philip D. RASICO i Curt J. WITTLIN (Biblioteca Abar Oliva 68), Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat 1988, 360 pp.
- Debat intercultural* = *El debat intercultural als segles XIII i XIV*. Actes de les Primeres Jornades de Filosofia Catalana. Girona, 25-27 d'abril de 1988. Edició a cura de Marcel SALLERAS («Estudi General» 9), Girona, Col·legi Universitari 1989, 266 pp.
- «Estudios Orlandis» = *Hispania Christiana*. Estudios en honor del prof. Dr. José Orlandis Rovira en su septuagésimo aniversario. Obra colectiva dirigida por Josep-Ignasi SARANYANA y Eloy TEJERO (Colección Historia de la Iglesia 14), Pamplona, Ediciones Universidad de Navarra 1988, 784 pp.
- «Estudios Udina» = «Medievalia», 8 (1988 = Estudios dedicados al profesor Frederic Udina i Martorell II), 348 pp.
- Gerberty* = *Gerberty, scienza, storia e mito. Atti del Gerberti Symposium* (Bobbio, 25-27 luglio 1983) (Archivum Bobbiense - Studia II), Bobbio, Archivi Storici Bobbiensi 1985, 782 pp.
- Guia 3* = DIRECCIÓ GENERAL DEL PATRIMONI CULTURAL. SERVEI D'ARXIVS, *Guia dels arxius històrics de Catalunya 3*, Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya 1989, 316 pp.
- «Hom. Amigó» = Pere ANGUERA i altres, *Amb el barret a la mà*. Homenatge a Ramon Amigó i Anglès, Reus 1989, 196 pp.
- «Hom. Cabanelas» = «Homenaje al prof. Darío Cabanelas Rodríguez, O. F. M., con motivo de su LXX aniversario», Granada, Universidad - Departamento de Estudios Semíticos. I, 1987, XXX i 534 pp; II, 1987, 516 pp.
- «Hom. García Martínez» = «Homenatge al doctor Sebastià García Martínez», I-III (Col·lecció Homenatges 15-17), València, Conselleria de Cultura, Educació i Ciència de la Generalitat Valenciana i Universitat de València 1988, 478, 432 i 474 pp.
- «Hom. Sáez» = «Homenatge a la memòria del prof. Dr. Emilio Sáez. Aplec d'Estudis del (sic) seus deixebles i col·laboradors», Barcelona, Universitat de Barcelona, Centre d'Estudis Medievals de Catalunya, Institució Milà i Fontanals 1989, XIV i 540 pp.
- «Hom. Simón Díaz» = *Varia Bibliographica*. Homenaje a José Simón Díaz (Teatro del Siglo de Oro. Bibliografías y catálogos 8), Kassel, Edition Reichenberger 1988, X i 676 pp.
- «Jornades Barroc» = *El barroc català*. Actes de les jornades celebrades a Girona els dies 17, 18 i 19 de desembre de 1987. A cura d'Albert ROSSICH i August RAFANELL, Barcelona, Edicions dels Quaderns Crema 1989, 656 pp.

- «Misc. Bastardas 1» = «Miscel·lània Joan Bastardas, 1» (Estudis de Llengua i Literatura Catalanes XVIII), Publicacions de l'Abadia de Montserrat 1989, 342 pp.
- «Misc. Garcias» = *Studia Lullistica*. Miscellanea in honorem Sebastiani Garcias Palou, Ciutat de Mallorca, Maioricensis Schola Lullistica 1989, 124 pp.
- «Misc. Gili» = «Miscel·lània Joan Gili». A cura d'Albert MANENT i Josep MASSOT i MUNTANER. Pròleg d'Arthur TERRY (Biblioteca Abat Oliva 65), Publicacions de l'Abadia de Montserrat 1988, 668 pp.
- «Misc. Moreu-Rey II» = «Miscel·lània d'homenatge a Enric Moreu-Rey». Volum II. A cura d'Albert MANENT i Joan VENY (Biblioteca Abat Oliva 64), Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat 1988, 514 pp.
- Notariado = Notariado público y documento privado: de los orígenes al siglo XIV*. Actas del VII Congreso Internacional de Diplomática. Valencia 1986 (Papers i Documents VII), València, Conselleria de Cultura, Educació i Ciència 1989, 1332 pp.
- Orígens* = Michel ZIMMERMANN, *En els orígens de Catalunya: emancipació política i afirmació cultural*. Traducció d'Antoni BENTUÉ (Llibres a l'abast 248), Barcelona, Edicions 62 1989, 220 pp.
- Problems Coinage = Problems of Medieval Coinage in the Iberian Area 2*. A Symposium held by the Sociedad Numismática Avilesina and the Instituto de Sintra on 3-6 december, 1986, edited by Mário GOMES MARQUES, M. CRUSAFONT i SABATER, Avilés 1986 [1987], 464 pp.
- «Région - Nation - Europe» = *Région - Nation - Europe. Unité et diversité des processus sociaux et culturels de la Révolution française*. Actes du Colloque international organisé à Besançon dans le cadre de la commémoration du bicentenaire de la Révolution française les 25, 26 et 27 novembre 1987 publiés par Marita GILLI, Besançon-Paris, Université / Les Belles Lettres 1988, 764 pp.
- «Segon Congrés Llengua» = «Segon Congrés Internacional de la Llengua Catalana» (1986). Volum VIII. Àrea 7. *Història de la Llengua*. Edició a cura d'Antoni FERRANDO, València, Institut de Filologia Valenciana 1989, XIV i 764 pp.
- Set segles i mig = Set segles i mig de germanor. Esglésies de Mallorca i del Principat*. Miscel·lània Commemorativa del 750è Aniversari de la Restauració del Bisbat de Mallorca a cura de Pere-Joan LLABRÉS i MARTORELL, Josep M. MARTI i BONET, Barcelona-Ciutat de Mallorca, Akribos Edicions 1988, 142 pp.
- «Vuitè Col·loqui» = «Actes del Vuitè Col·loqui Internacional de Llengua i Literatura Catalanes». Tolosa de Llenguadoc, 12-17 de setembre de 1988 publicades a cura d'Antoni M. BADIA i MARGARIT i Michel CAMPRUBÍ. Volum II. Publicacions de l'Abadia de Montserrat 1989, 264 pp.

Les signatures que clouen cada una de les notícies bibliogràfiques pertanyen a Josep M. Font i Rius (J. F. R.), a Josep Hernando i Delgado (J. H. D.), a Jaume de Puig i Oliver (J. de P.) i a Josep Perarnau i Espelt (J. P. E.). Les sigles d'arxius i biblioteques són les habituals d'aquest Anuari des del seu primer volum.